İmam Muhyiddin En-Nevevî

Müslim Şerhi
el-Minhâc
ve
Sahîh-i Müslim

İmam Muhyiddin En-Nevevi (V. 676)
"El-Minhac Şerhu Sahih-İ Müslim B. El-Haccac"
Adını Taşıyan Sahih-İ Müslim Şerhi

Mukaddime:
Şeyh Halil Me'mun Şîhâ

Asıl Metni Tahkik ve Kütüb-i Sitte'ye Göre Hadislerini Tahriç Edip
el-Mucemu'l-Müfehres İle Tuhfetu'l-Eşraf'a Göre Numaralandıran:
Şeyh Halil Me'mun Şîhâ

Tercümeye Esas Alınan Baskı:
Daru'l-Marife Lübnan, Beyrut 1428/2007 13. Baskı

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

5. Cilt

بسم الله الرحمن الرحيم

Tashih
Yusuf Yılmaz

Sayfa Düzeni
Polen Yayınları

Mizanpaj
Polen Yayınları

Arapça Metin
Abdullah Tunçer

Kapak Tasarımı
Polen Yayınları

Baskı - Cilt
Ravza Yayın ve Matbaacılık
Davutpaşa cd. Kale İş Merkezi No: 52
Topkapı / İSTANBUL
Tel: 0212 481 94 11

Mart 2016

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları
"Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

Adres ve Telefon
Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25 Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: (0 212) 638 69 19 Fax: (0212) 516 42 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

İmam Muhyiddin En-Nevevî

Müslim Şerhi

el-Minhâc

ve

Sahîh-i Müslim

İmam Muhyiddin En-Nevevi (V. 676)
"El-Minhac Şerhu Sahih-İ Müslim B. El-Haccac"
Adını Taşıyan Sahih-İ Müslim Şerhi

Mukaddime:
Şeyh Halil Me'mun Şîhâ

Asıl Metni Tahkik ve Kütüb-i Sitte'ye Göre Hadislerini Tahriç Edip el-Mucemu'l-Müfehres İle Tuhfetu'l-Eşraf'a Göre Numaralandıran:
Şeyh Halil Me'mun Şîhâ

Tercümeye Esas Alınan Baskı:
Daru'l-Marife Lübnan, Beyrut 1428/2007 13. Baskı

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

5. Cilt

BU CİLTTEKİ BÖLÜMLER

Önemli bir not:

Tercümmize esas aldığımız **Nevevi Şerhi'nin Müslim metni**, muhakkik Halil Me'mûn Şîha tarafından yazma bazı nüshalara dayanılarak tesbit edilmiştir.

Türkçe tecümesinde kullanılan Müslim'in Arapça metni ile Şîha tarafından konulan metin arasında -nadiren de olsa- bazı farklılıklar görülebilir.

Bu farklar son derece az olmakla birlikte, anlamı/hükmü etkileyecek türden değildir.

Mesela, diğer matbu nüshalarda **"haddesenâ"**, bizim tercümeye esas aldığımız baskıda **"haddesenî"**; **"nebiyyullah"** yerine **"rasûlullah"** gibi, cüzi ve önemli sayılmayan hususlar, bu gibi farklılıklara örnektir.

Bu gibi farklılıkların yer yer tercümeye de yansıması tabiidir.

Siz muhterem okuyucularımızın dikkatlerine arz ederiz.

١١/٤ كِتَاب الْجَنَائِزِ

11/4 CENAZELER KİTABI

* 4. ciltten devam *

٢٧/٢٧- بَاب أَيْنَ يَقُومُ الْإِمَامُ مِنْ الْمَيِّتِ لِلصَّلَاةِ عَلَيْهِ

27/27- CENAZE NAMAZI KILMAK ÜZERE İMAM ÖLÜNÜN NERESİNDE DURUR BABI

٢٢٣٢-١/٨٧- وحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ ذَكْوَانَ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ﷺ وَصَلَّى عَلَى أُمِّ كَعْبٍ مَاتَتْ وَهِيَ نُفَسَاءُ فَقَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِلصَّلَاةِ عَلَيْهَا وَسَطَهَا

2232-87/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temîmî de tahdis etti, bize Abdulvâris b. Said, Huseyn b. Zekvân'dan şöyle dediğini haber verdi: Bana Abdullah b. Bureyde, Semura b. Cundub'dan şöyle dediğini tahdis etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldım. Lohusa iken vefat etmiş olan Um Ka'b'ın namazını kıl(dırıyor)du. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun namazını kıldırmak üzere ortasının hizasında durdu.[1]

٢٢٣٣-.../٢- وحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ وَيَزِيدُ بْنُ هَارُونَ ح وحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ وَالْفَضْلُ بْنُ مُوسَى كُلُّهُمْ عَنْ حُسَيْنٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرُوا أُمَّ كَعْبٍ

1 Buhari, 332 -buna yakın-, 1331 -buna yakın-, 1332 -buna yakın-; Ebu Davud, 3195; Tirmizi, 1035; Nesai, 391, 1975, 1978; İbn Mace, 1493; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4625.

2233-.../2- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize İbnu'l-Mubarek ve Yezid b. Harun tahdis etti (H.) Bana Ali b. Hucr da tahdis etti, bize İbnu'l-Mubarek ve el-Fadr b. Musa haber verdi. Hepsi Hüseyin'den bu isnat ile hadisi rivâyet etmekle birlikte rivâyetlerinde "Um Ka'b"ı zikretmediler.[2]

٢٢٣٤-٨٨/٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وعُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ حُسَيْنٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ سَمُرَةُ بْنُ جُنْدُبٍ لَقَدْ كُنْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ غُلَامًا فَكُنْتُ أَحْفَظُ عَنْهُ فَمَا يَمْنَعُنِي مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا أَنَّ هَا هُنَا رِجَالًا هُمْ أَسَنُّ مِنِّي وَقَدْ صَلَّيْتُ وَرَاءَ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَلَى امْرَأَةٍ مَاتَتْ فِي نِفَاسِهَا فَقَامَ عَلَيْهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي الصَّلَاةِ وَسَطَهَا وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ بُرَيْدَةَ قَالَ فَقَامَ عَلَيْهَا لِلصَّلَاةِ وَسَطَهَا

2234-88/3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Ukbe b. Mukrem el-Ammî de tahdis edip dediler ki: Bize İbn Ebu Adiy, Hüseyin'den tahdis etti. O Abdullah b. Bureyde'den şöyle dediğini rivâyet etti: Semura b. Cundeb dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hayatında ben bir çocuk idim. Ondan bazı şeyleri belliyordum, (bunları) söylemekten beni alıkoyan tek husus burada benden daha yaşlı adamların bulunmasıdır. Ben Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'iın arkasında lohusa iken vefat etmiş bir kadının üzerine (cenaze namazı) kıldım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda onun ortasının hizasında durdu.

İbnu'l-Müsennâ'nın rivâyetinde dedi ki: Bana Abdullah b. Bureyde tahdis edip dedi ki: Onun için namaz kıldırmak üzere ortasının hizasında durdu.[3]

Şerh

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) lohusa üzerine namaz kıl(dır)dı ve ortasının hizasında durdu." Bu ibarede lohusanın namazının kılınacağı ve sünnet olanın imamın vefat eden kadının ortasının (kalçasının) hizasında durması olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

2 2232 numaralı hadisin kaynakları
3 2232 numaralı hadisin kaynakları

٢٨/٢٨- بَاب رُكُوبِ الْمُصَلِّي عَلَى الْجَنَازَةِ إِذَا انْصَرَفَ

28/28- CENAZE NAMAZINI KILAN KİMSENİN GERİ DÖNECEĞİ ZAMAN BİNEĞE BİNMESİ BABI

٢٢٣٥-١/٨٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا وَقَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِفَرَسٍ مُعْرَوْرًى فَرَكِبَهُ حِينَ انْصَرَفَ مِنْ جَنَازَةِ ابْنِ الدَّحْدَاحِ وَنَحْنُ نَمْشِي حَوْلَهُ

2235-89/1- Bize Yahya b. Yahya ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe -lafız Yahya'ya ait olmak üzere- tahdis etti. Ebu Bekr: Bize Veki' tahdis etti derken Yahya haber verdi dedi. O Malik b. Miğvel'den, o Simâk b. Harb'den, o Cabir b. Semura'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e çıplak (eğersiz) bir at getirildi. İbn ed-Dahdâh'ın cenazesinden geri döndüğü zaman bu ata bindi, biz de etrafında yürüyorduk.[4]

٢٢٣٦-.../٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى ابْنِ الدَّحْدَاحِ ثُمَّ أُتِيَ بِفَرَسٍ عُرْيٍ فَعَقَلَهُ رَجُلٌ فَرَكِبَهُ فَجَعَلَ يَتَوَقَّصُ بِهِ وَنَحْنُ نَتَّبِعُهُ نَسْعَى خَلْفَهُ قَالَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ كَمْ مِنْ عِذْقٍ مُعَلَّقٍ أَوْ مُدَلًّى فِي الْجَنَّةِ لِابْنِ الدَّحْدَاحِ أَوْ قَالَ شُعْبَةُ لِأَبِي الدَّحْدَاحِ

2236-.../2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Muhammed b. el-Beşşâr -lafız İbnu'l-Müsennâ'ya ait olmak üzere- tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be Simâk b. Harb'den tahdis etti, o Cabir b. Semura'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbnu'd-Dahdâh'ın namazını kıldıktan sonra ona çıplak (eğersiz) bir at getirildi. Bir adam onu yularından tuttu. (Allah Rasûlü) ona bindi. At da adeta şahlanmaya başladı, biz de arkasından onu takip ediyor, arkasından yürüyorduk.

4 Nesai, 2025; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2194.

Oradakilerden bir adam dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cennette İbnu'd-Dahdâh için asılmış -yahut sarkıtılmış- nice salkımlar vardır."* Ya da Şu'be: "Ebu'd-Dahdâh için" dedi.

Şerh

(2235-2236 numaralı hadisler)

(2235) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e çıplak (eğersiz) bir at getirildi, o da ona bindi... İbnu'd-Dahdâh'ın cenazesinden döndüğünde ona bindi." Bundan şu hüküm anlaşılmaktadır:

Cenazeden binekli dönmek mübahtır ancak cenazeye giderken binmek mekruhtur.

İbnu'd-Dahdâh, Ebu'd-Dahdâh da söylenir. Ebu'd-Dahdâhe de söylenir. İbn Abdilber, adının ne olduğu bilinmemektedir demiştir.

"Biz de onun etrafında yürüyorduk" ifadesinden de cemaatin aralarındaki büyük zatın binekli olmakla birlikte kendilerinin yürümelerinin caiz olduğu ve -eğer (yürümekten dolayı) herhangi bir kötülük söz konusu olmayacaksa- onun için de etrafındaki cemaat için de herhangi bir kerahatin söz konusu olmayacağı hükmü anlaşılmaktadır. Bu sadece arkadan gelenlerin çiğnenmesi yahut kendisine uyulan kimse hakkında kendisini beğeneceğinden ve benzeri hususlardan korkulması halinde ya da buna benzer kötülüklerden çekinilmesi durumunda mekruh olur.

"Bir adam onun yularından tuttu o da ona bindi," yani binsin diye atı tuttu ve alıkoydu. Buradan da böyle bir işin mübah olduğu hükmü ve uyan bir kimsenin uyduğu zata kendi rızası ile hizmet etmesinde bir sakınca bulunmadığı hükmü anlaşılmaktadır.

"Asılı nice hurma salkımı" buradaki "izk" kelimesinde ayn harfi kesrelidir, bu da hurma ağacının bir dalı demektir. Azk ise hurma ağacının tamamı anlamındadır. Burada kastedilen o değildir.

"Cennette Ebu'd-Dahdâh için asılı nice hurma salkımı (dalı) vardır." İlim adamları şu açıklamayı yapmışlardır: Buna sebep şudur: Yetim bir kişi bir hurma ağacı hususunda Ebu Lübâbe ile davalaşmış sonunda yetim çocuk ağlamıştı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Lübâbe'ye: *"Bunu ona ver, ona karşılık cennette senin için bir hurma dalı bulunsun"* buyurduğu halde Ebu Lübâbe hayır demişti. Bu sözleri Ebu'd-Dahdâh işitince o ağacı Ebu Lübâbe'den kendisine ait bir bahçe karşılığında satın aldı. Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Eğer bu ağacı yetime verecek olursam benim için-

de karşılığında bir hurma dalı olacak mı? deyince Allah Rasûlü: "*Evet*" buyurdu. Sonra da (vefatından sonra) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Cennette Ebu'd-Dahdâh için sarkıtılmış nice hurma dalı vardır*" buyurdu.

٢٩/٢٩- بَاب فِي اللَّحْدِ وَنَصْبِ اللَّبِنَ عَلَى الْمَيِّتِ

29/29- LAHD (ŞEKLİNDE KABİR AÇMAK) VE CENAZE ÜZERİNE DİKİNE KERPİÇLERİ YERLEŞTİRMEK BABI

٢٢٣٧-٩٠/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْمِسْوَرِيُّ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي هَلَكَ فِيهِ الْحَدُوا لِي لَحْدًا وَانْصِبُوا عَلَيَّ اللَّبِنَ نَصْبًا كَمَا صُنِعَ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ

2237-90/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Abdullah b. Cafer el-Misverî, İsmail b. Muhammed b. Sa'd'dan haber verdi, o Amir b. Sa'd b. Ebu Vakkas'dan rivâyet ettiğine göre Sa'd b. Ebu Vakkas vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında: Benim için lahd suretinde kabir kazınız ve üzerime -Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yapıldığı gibi kerpiçleri dikine yerleştiriniz, dedi. [5]

Şerh

"*Benim için Lahd suretinde kabir kazınız.*" Lahd lafzı, lam harfi fethalı olarak bilinen bir şeydir. Bu ise kabrin kıble tarafında alttan kabri açmaktır.

Bundan Şafii'nin ve çoğunluğun defin ile ilgili olarak lahd şekli mümkün olması halinde yarmak suretiyle kabir açmaktan daha faziletli olduğu şeklindeki kanaatinin lehine delil bulunmaktadır. Bununla birlikte lahdin de yarmak suretiyle kabir açmanın da caiz olduğu üzerinde ilim adamları icma etmişlerdir.

"*Benim için lahd suretinde kabir açınız ve Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e yapıldığı gibi benim üzerime de kerpiçleri dikine yerleştiriniz.*" Buradan lahd suretinde kabir kazmanın ve kerpiçleri dikey olarak yerleştirmenin müstehab olduğu hükmü anlaşıldığı gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrine bu uygulama, ashabın (Allah hepsinden razı olsun) ittifakı ile yapılmıştır. Hatta onun için dokuz kerpiç kullanıldığını dahi nakletmiş bulunmaktadırlar.

5 Nesai, 207; İbn Mace, 1556; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3867.

٣٠/٣٠- بَاب جَعْلِ الْقَطِيفَةِ فِي الْقَبْرِ

30/30- KABRE KADİFE PARÇASI YERLEŞTİRMEK BABI

٢٢٣٨-٩١/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ وَوَكِيعٌ جَمِيعًا عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو جَمْرَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جُعِلَ فِي قَبْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَطِيفَةٌ حَمْرَاءُ قَالَ مُسْلِم أَبُو جَمْرَةَ اسْمُهُ نَصْرُ بْنُ عِمْرَانَ وَأَبُو التَّيَّاحِ وَاسْمُهُ يَزِيدُ بْنُ حُمَيْدٍ مَاتَا بِسَرَخْسَ

2238-91/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Vekî' haber verdi (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Gunder ve Vekî' birlikte Şu'be'den tahdis ettiler (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da -lafız ona ait olmakla üzere- tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Said tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti, bize Ebu Hamza, İbn Abbas'dan şöyle dediğini tahdis etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrine kırmızı bir kadife yerleştirildi.

Müslim dedi ki: Ebu Cemra'nın adı Nasr b. Humran'dır. Ebu't-Teyyâh'ın adı Yezid b. Humeyd'dir her ikisi de Serahs'da vefat etmişlerdir.[6]

Şerh

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in kabrine kırmızı bir kadife yerleştirildi."* Bu kadife parçasını Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azadlısı Şükran bırakmıştı. O, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra herhangi bir kimsenin onu giymesi hoşuma gitmedi demişti. Şafii ve bütün mezhep âlimlerimiz ile onların dışındaki mezhep âlimleri kadife, astarlı elbise, yastık ve buna benzer bir şeyleri kabirde ölünün altına sermenin mekruh olduğunu açıkça ifade etmişlerdi.

Mezhep âlimlerimizden Beğavi bir istisna teşkil ederek et-Tehzib adlı kitabında: Bu hadisten ötürü bunda bir sakınca yoktur, demiştir.

Doğrusu ise cumhurun dediği gibi Bunun mekruh olduğudur. İlim adamları bu hadisi delil göstermeye de şu şekilde cevap vermişlerdir: Şükran bu işi yapmakla tek başına kalmıştır. Ashab-ı kiramdan bu hususta kimse ona muvafakat etmediği gibi bundan haberleri bile olmamıştır.

6 Tirmizi, 1048; Nesai, 2011; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6526.

Şükran'ın bunu yapmasının sebebi ise zikrettiğimiz üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra herhangi bir kimsenin onu giymesini ya da kullanmasını hoş bulmamasıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu kadife parçasını giyinir ve altına döşerdi. İşte Şükran, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra herhangi bir kimsenin onun yerine bunu kullanmasına kalben razı olmadı. Fakat bu hususta başkaları ona muhalefet etmiş bulunmaktadır. Beyhâki, İbn Abbas'tan ölünün kabrine bir elbise serilmesini mekruh gördüğünü rivâyet etmektedir. Allah en iyi bilendir.

Kadife ise tüyleri (havı) bulunan bir örtü adıdır.

"Müslim dedi ki: Ebu Cemra'nın adı Nasr b. İmran ed-Dubaî'dir. Ebu't-Teyyah'ın adı ise Yezid b. Humeyd olup ikisi de Serahs'de ölmüşlerdir." Serahs, Horasan'da bilinen bir şehir adıdır. Serhs şeklinde re harfi ve ha harfi de sakin olarak ra söyleniyor ise de birinci söyleyiş daha meşhurdur.

Ebu Cemra'dan senette söz edildiği halde Ebu't-Teyyah'ın burada söz konusu edilmemesine rağmen Müslim'in her ikisini birlikte zikretmesinin sebebi ikisi arasında da iki ilim adamının ortak tarafının az rastlandığı bir takım hususlarda ortak özelliklere sahip olmalarıdır. Çünkü her ikisi de Dubaî, Basralı, tabiin ve sika ravidirler. İkisi de Serahs'da aynı yılda 128 yılında vefat etmişlerdir.

İbn Abdilber, İbn Mende ve Ebu Nuaym el-Asbahani ise Ebu Cemra'nın babası olan İmran'ı, Marifet'üs-Sahabe adındaki kitaplarında zikretmiş ve şöyle demişlerdir: İlim adamları onun sahabe mi yoksa tabiinden mi olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Basra'da hakim idi. Oğlu Ebu Cemre ve başkaları ondan rivâyet nakletmiştir, demektedirler. Hakim Ebu Ahmed ise el-Künâ adındaki eserinde: Raviler arasında Bunun dışında Ebu Cemra künyeli bir kimse yoktur, demektedir.

٣١/٣١- بَاب الْأَمْرِ بِتَسْوِيَةِ الْقَبْرِ

31/31- KABRİN DÜZELTİLMESİNİN EMREDİLDİĞİ BABI

٢٢٣٩-١/٩٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ ح وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ فِي رِوَايَةِ أَبِي الطَّاهِرِ أَنَّ أَبَا عَلِيٍّ الْهَمْدَانِيَّ حَدَّثَهُ وَفِي رِوَايَةِ هَارُونَ أَنَّ ثُمَامَةَ بْنَ شُفَيٍّ حَدَّثَهُ قَالَ كُنَّا مَعَ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ بِأَرْضِ الرُّومِ

بِرُودِسَ فَتُوُفِّيَ صَاحِبٌ لَنَا فَأَمَرَ فَضَالَةُ بْنُ عُبَيْدٍ بِقَبْرِهِ فَسُوِّيَ ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَأْمُرُ بِتَسْوِيَتِهَا

2239-92/1- Bana Ebu't-Tâhir Ahmed b. Amr da tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr b. el-Haris haber verdi (H.) Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr b. el-Haris -Ebu't-Tâhir'den rivâyette- haber verdiğine göre Ebu Ali el-Hemdânî kendisine tahdis etti -Harun'un rivâyetinde ise- Sümame b. Şufey' kendisine tahdis edip dedi ki: Biz Fedâle ile birlikte Rum topraklarından olan Rudis (Rodos)'da bulunuyorduk. Bir arkadaşımız vefat etti. Fedâle b. Ubeyd kabrinin dümdüz edilmesini emrettikten sonra: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kabirlerin dümdüz edilmesini emrederken dinledim, dedi. [7]

٢٢٤٠-٩٣/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي الْهَيَّاجِ الْأَسَدِيِّ قَالَ قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَلَا أَبْعَثُكَ عَلَى مَا بَعَثَنِي عَلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ لَا تَدَعَ تِمْثَالًا إِلَّا طَمَسْتَهُ وَلَا قَبْرًا مُشْرِفًا إِلَّا سَوَّيْتَهُ وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ الْقَطَّانُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي حَبِيبٌ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ وَلَا صُورَةً إِلَّا طَمَسْتَهَا

2240-93/2- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb tahdis etti. Yahya bize Vekî' Süfyan'dan haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti dedi. O Süfyan'dan, o Ebu Sabit'ten, o Ebu Vâil'den, o Ebu'l-Heyyâc el-Esedî'den şöyle dediğini rivâyet etti: Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh) bana: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beni yerine getirmek üzere gönderdiği bir görevle, seni de göndereyim mi? (Bana görevimi), tanınmaz hale getirmedik hiçbir heykel bırakma, yerle dümdüz etmedik yükseltilmiş hiç bir kabir bırakma (emriyle dile getirmişti), dedi. [8]

٢٢٤١-.../٣- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ الْقَطَّانُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي حَبِيبٌ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ وَلَا صُورَةً إِلَّا طَمَسْتَهَا

7 Ebu Davud, 3219; Nesai, 2029; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11026.

8 Ebu Davud, 3218; Tirmizi, 1049; Nesai, 2030; Tuhfetu'l-Eşrâf; 10083.

2241-.../3- Bunu bana Ebu Bekr b. Hallâd el-Bâhilî de tahdis etti, bize Yahya - ki el-Kattan'dır- tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti. Bana Habib bu isnâd ile tahdis edip: Tamamen imha etmedik hiç bir suret (bırakmamak üzere) dedi.[9]

Şerh

(2239-2241 numaralı hadisler)

(2239) "Ebu Ali el-Hemdânî kendisine tahdis etti." Harun'un rivâyetinde ise "Sümâme b. Şufey' tahdis etti"denilmektedir. Çünkü Ebu Ali ile Sümame b. Şufey' aynı kimselerdir "Hemdânî" nisbetinde ise mim harfi sakindir.

"Fedâle ile birlikte Rum diyarında Rudis de idik." Rudis re harfi ötreli arkasından sakin (med harfi) bir vav, sonra kesreli dal, sonra da sin harfi iledir. Biz Müslim'in Sahih'inde bu ismi böylece zabdettiğimiz gibi Kadı Iyâz da el-Meşârik'de çoğunluktan böylece nakletmiş olmakla birlikte bazılarından re harfini fethalı, bazılarından dal harfini fethalı, bazılarından da şin (Rudiş diye) nakletmiş bulunmaktadırlar. Ebu Davud'un Sünen'indeki rivâyeti ise (dal yerine) zel ve sin harfi (Ruzis) şeklindedir. Ayrıca Ebu Davud: Bu Rum topraklarında bir adadır, demiştir.[10]

Kadı Iyâz (-Allah ondan razı olsun) dedi ki: Müslim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kefenlenmesini ve gömülmesini söz konusu etmekle birlikte onun yıkanmasını ve cenaze namazının kılınmasını söz konusu etmemiştir. Yıkandığı hususunda görüş ayrılığı olmamakla birlikte cenaze namazının kılınıp kılınmadığı hususunda görüş ayrılığı vardır. Hiç kimsenin kesinlikle onun namazını kılmadığı söylenmiştir. Buna göre insanlar bölük bölük içeri giriyor, dua edip ayrılıp gidiyorlardı. Bu kanaatte olanlar Bunun sebebi hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Bir açıklamaya göre Bunun sebebi onun sahip olduğu faziletli konumudur. Onun ayrıca kendisine namaz kılınmasına ihtiyacı yoktur. Ancak bu açıklama onun yıkanması ile çürütülür. Bir diğer açıklamaya göre Bunun sebebi henüz bir imamın (başkanın) bulunmayışı idi. Bu da yanlıştır. Çünkü farz ibadetlerin imameti hiç bir şekilde askıya alınamaz. Ayrıca Ebu Bekr'e bey'at de onun defnedilmesinden önce gerçekleşmiş idi. Ebu Bekir Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) defnedilmeden önce müslümanlara imam olmuştu. Cumhurun benimsediği sahih olan kanaat ise birer birer onun cenaze namazını kıldıkları şeklindedir. Bir grup girip herkes tek başına

9 2240 numaralı hadisin kaynakları

10 Firuzâbadi, *el-Kâmusu'l-Muhît* adlı eserinde Ruzis ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Burası İskenderiye'nin hizasında, oradan bir günlük mesafede Bizans'lılara ait bir ada olup Muaviye (radıyallâhu anh) oraya gaza düzenlemişti" demektedir. (Çeviren)

namaz kıldıktan sonra çıkıyor sonra bir başka grup giriyor onlarda aynı şekilde namaz kılıyorlardı. Erkeklerden sonra kadınlar girdi sonra da çocuklar girdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in defnedilme işini pazartesi gününden salı gündüzünün son vakitleri olan salıyı çArşambaya bağlayan geceye kadar geciktirmelerinin sebebi ise bey'at işi ile uğraşılmasından dolayıdır. Böylelikle müminlerin Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in techizi ve defni gibi herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşmeleri halinde görüşüne başvurup emrine uyacakları bir imam olması için bey'at işi ile uğraşılıyordu. Böylelikle (imamsızlık) anlaşmazlığa ve görüş ayrılığına götürmesin. İşte bu iş en önemli işti. Allah en iyi bilendir.

(2239) *"Dümdüz edilmesini emrettiğini..."* diğer rivâyette (2240) *"düzeltmedik yükseltilmiş bir kabir bırakmamak üzere"*denilmektedir. Buradan anlaşılan hüküm de şudur: Sünnet olan kabrin yerden fazla yükseltilmemesi ve onun deve hörgücü halinde tümsek yapılmamasıdır. Aksine bir karış kadar yükseltilip düzeltilir. Şafii ve ona muvafakat edenlerin görüşü budur. Kadı Iyâz da ilim adamlarının çoğunluğundan onlara göre daha faziletli olanın kabirlerin deve hörgücü gibi tümsek yapılmasıdır. İmam Malik'in görüşü de budur.

"Tamamen imha etmedik hiç bir suret (bırakmamak üzere)..." Burada da canlı varlıkların suretlerinin değiştirilmesinin emredildiği hükmü anlaşılmaktadır.

"Ebul Heyyâc"ın adı Hayyan b. Husayn'dir.

٣٢/٣٢- بَاب النَّهْيِ عَنْ تَجْصِيصِ الْقَبْرِ وَالْبِنَاءِ عَلَيْهِ

32/32- KABRİN ALÇI İLE SIVANMASININ VE ÜZERİNE BİNA YAPILMASININ YASAKLANDIĞI BABI

٢٢٤٢-١/٩٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ وَأَنْ يُقْعَدَ عَلَيْهِ وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ

2242-194/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Hafs b. Ğiyâs, İbn Cüreyc'den tahdis etti, o Ebu'z-Zübeyr'den, o Cabir'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabrin alçı ile sıvanmasını, üzerine oturulmasını ve üzerine bina yapılmasını yasakladı.[11]

11 Ebu Davud, 3226, 3225; Tirmizi, 1052; Nesai, 2026, 2027; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2796

٢٢٤٣-.../٢- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ بِمِثْلِهِ

2243-.../2- Bana Harun b. Abdullah da tahdis etti, bize Haccac b. Muhammed tahdis etti (H.) Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdürrezzak tahdis etti, hepsi birlikte İbn Cüreyc'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bana Ebu'z-Zübeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah'ı şöyle derken dinlemiştir: Ben Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ... dinledim deyip hadisi aynen rivâyet etti. [12]

٢٢٤٤-٩٥/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ نُهِيَ عَنْ تَقْصِيصِ الْقُبُورِ

2244-95/3- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize İsmail b. Uleyye, Eyyub'dan haber verdi, o Ebu Zubeyr'den, o Cabir'den: Kabirlerin alçı ile sıvanması nehyedildi, dediğini rivâyet etti. [13]

Şerh

(2242) "*Rasûlüllah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *kabrin alçı ile sıvanmasını... ve üzerine oturulmasını yasakladı*". Diğer rivâyette (2244) "*kabirlerin alçı ile sıvanması nehyedildi*" buyrulmaktadır. (Son rivâyette geçen alçı ile sıvamak anlamı verilen) kaf ve iki sad harfi ile "taksis ile tecsis (alçı ile sıvamak)" aynı şeydir. Çünkü kassa ile cass (alçı) aynıdır.

Bu hadisten anlaşılan hükme gelince: Kabrin alçı ile sıvanması ve üzerine bina yapılması mekruhtur, üzerine oturmakta haramdır. Oturmaktan kasıt ta üzerine oturmaktır. Şafii'nin ve ilim adamlarının çoğunluğunun görüşü budur. Malik ise Muvatta'da kuut (oturmak)'dan kasıt cülûs (oturmak)'dır demiştir. Bunu açıklayan hususlardan birisi de bundan sonra zikredilecek olan (2247): "*Kabirlerin üzerine oturmayınız (culus etmeyiniz)*" rivâyetidir. Diğer rivâyette ise (2245) "*sizden birinizin bir kor ateş üzerine oturup elbisesini yakıp onun derisine kadar ulaşması, kendisi için kabrin üzerine oturmasından daha hayırlıdır*" buyurulmaktadır.

12 2242 numaralı hadisin kaynakları
13 Nesai, 2028; İbn Mace, 1562; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2668.

Mezhep âlimlerimiz der ki: Kabrin alçı ile sıvanması mekruhtur, üzerine oturmak ise haramdır. Aynı şekilde kabre dayanmak, üzerine yaslanmak ta böyledir.

Onun üzerine bina yapmaya gelince eğer, bu bina eden kişinin mülkiyeti içersinde ise mekruhtur. Şayet herkese açık bir kabristanda ise haramdır, bunu Şafii ve mezhep âlimlerimiz açıkça ifade etmişlerdir. Şafii, el-Umm adlı eserinde diyor ki: Ben Mekke'de imamların (kabir üzerine) yapılan binayı (yapıyı) yıkmayı emrettiklerini gördüm. Bu yapıların yıkılmasını ise (2240) "dümdüz etmedik yükseltilmiş hiç bir kabir bırakma" emri desteklemektedir.

٣٣/٣٣- بَاب النَّهْيِ عَنْ الْجُلُوسِ عَلَى الْقَبْرِ وَالصَّلَاةِ عَلَيْهِ

33/33- KABRİN ÜZERİNDE OTURMANIN VE ÜZERİNDE NAMAZ KILMANIN YASAKLANIŞI BABI

٢٢٤٥-٩٦-١- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتُحْرِقَ ثِيَابَهُ فَتَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرٍ

2245-96/1- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Cerir Süheyl'den tahdis etti, o babasından, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Birinizin bir ateş koru üzerine oturup o ateşin elbisesini yakması sonra da tenine kadar ulaşması onun için bir kabrin üzerine oturmaktan daha hayırlıdır*" buyurdu.[14]

٢٢٤٦-.../٢- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ ح وَحَدَّثَنِيهِ عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ كِلَاهُمَا عَنْ سُهَيْلٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

2246-.../2- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Abdülaziz -yani ed-Derâverdî- tahdis etti (H.) Bunu bana Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize Ebu Ahmed ez-Zübeyr tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti. İkisi Süheyl'den bu isnâd ile hadisi buna yakın olarak rivâyet etti.[15]

14 Yalnız Müzlim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12604.

15 Kuteybe b. Said'in rivâyetini yanlızca Müslim zikretmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12713; Amr en-Nakid'in rivâyetini Nesai, 2043; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16662 de kaydetmişlerdir.

٢٢٤٧-٩٧/٣- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ ابْنِ جَابِرٍ عَنْ بُسْرِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ وَاثِلَةَ عَنْ أَبِي مَرْثَدٍ الْغَنَوِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَجْلِسُوا عَلَى الْقُبُورِ وَلَا تُصَلُّوا إِلَيْهَا

2247-97/3- Bana Ali b. Hucr es-Sa'dî de tahdis etti, bize el-Velid b. Müslim, İbn Cabir'den tahdis etti o, Busr b. Ubeydullah'tan, o Vâsile b. el-Eska'dan, o Ebu Mersed el-Ğanevi'den şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kabirler üzerine oturmayın ve onlara doğruda namaz kılmayın"* buyurdu.[16]

٢٢٤٨-٩٨/٤- وَحَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ الْبَجَلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ بُسْرِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ عَنْ أَبِي مَرْثَدٍ الْغَنَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَا تُصَلُّوا إِلَى الْقُبُورِ وَلَا تَجْلِسُوا عَلَيْهَا

2248-98/4- Bize Hasan b. er-Rabi' el-Becelî de tahdis etti, bize İbnu'l-Mubarek, Abdurrahman b. Yezid'den tahdis etti, o Busr b. Ubeydullah'tan, o Ebu İdris el-Havlânî'den o Vâsile b. el-Eska'dan o Ebu Mersed el-Ganevi'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Kabirlere doğru namaz kılmayın ve üzerlerine oturmayın"* buyuruken dinledim dedi.[17]

Şerh

"Busr b. Ubeydullah"ın adında ötreli be harfinden sonra (sakin) sin harfi iledir.

"Ebu Mersed"in adı Kennâz'dır.

"Kabirler üzerine oturmayın ve onlara doğru namaz kılmayın." Buradan kabre doğru namaz kılmak açıkça nehyedilmekte, yasaklanmaktadır. Şafii -Allah'ın rahmeti ona- der ki: Ben yaratılmış bir kimsenin kabri mescid haline getirilinceye kadar tazim edilmesini hoş göremem çünkü böyle yapmakla onun fitneye düşeceğinden ve ondan sonra gelecek insanlarında bu fitneye kapılacağından korkarım.

16 Ebu Davud, 3229; Tirmizi, 1050, 1051; Nesai, 759; Tuhfetu'l-Eşrâf , 11169.

17 2247 numaralı hadisin kaynakları.

٣٤/٣٤- بَاب الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ فِي الْمَسْجِدِ

34/34- CENAZE ÜZERİNE MESCİD İÇERİSİNDE NAMAZ KILMAK BABI

٢٢٤٩-٩٩/١- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَاللَّفْظُ لِإِسْحَقَ قَالَ عَلِيٌّ حَدَّثَنَا وَقَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ حَمْزَةَ عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ أَمَرَتْ أَنْ يَمُرَّ بِجَنَازَةِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ فِي الْمَسْجِدِ فَتُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَأَنْكَرَ النَّاسُ ذَلِكَ عَلَيْهَا فَقَالَتْ مَا أَسْرَعَ مَا نَسِيَ النَّاسُ مَا صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى سُهَيْلِ بْنِ الْبَيْضَاءِ إِلَّا فِي الْمَسْجِدِ

2249-99/1- Bize Ali b. Hucr es-Sa'dî ve İshak b. İbrahim el-Hanzalî -ki lafız İshak'a aittir- tahdis etti. Ali: Bize Abdülaziz b. Muhammed, Abdülvahid b. Hamza'dan tahdis etti. İshak ise haber verdi, dedi. O Abbad b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den rivâyet ettiğine göre Âişe, Sa'd b. Ebi Vakkas'ın cenazesinin mescidden geçirilmesini emretti. Böylelikle onun namazını kılacaktı. Ancak insanlar onun bu isteğine karşı çıkınca kendisi: 'İnsanlar ne kadar da çabuk unuttu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Süheyl b. el-Beydâ'nın namazını mescidden başka bir yerde kılmamıştı ki' dedi.[18]

٢٢٥٠-١٠٠/٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا لَمَّا تُوُفِّيَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ أَرْسَلَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ ﷺ أَنْ يَمُرُّوا بِجَنَازَتِهِ فِي الْمَسْجِدِ فَيُصَلِّينَ عَلَيْهِ فَفَعَلُوا فَوُقِفَ بِهِ عَلَى حُجَرِهِنَّ يُصَلِّينَ عَلَيْهِ أُخْرِجَ بِهِ مِنْ بَابِ الْجَنَائِزِ الَّذِي كَانَ إِلَى الْمَقَاعِدِ فَبَلَغَهُنَّ أَنَّ النَّاسَ عَابُوا ذَلِكَ وَقَالُوا مَا كَانَتْ الْجَنَائِزُ يُدْخَلُ بِهَا الْمَسْجِدَ فَبَلَغَ ذَلِكَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ مَا أَسْرَعَ النَّاسَ إِلَى أَنْ يَعِيبُوا مَا لَا عِلْمَ لَهُمْ بِهِ عَابُوا عَلَيْنَا أَنْ يُمَرَّ بِجَنَازَةٍ فِي الْمَسْجِدِ وَمَا صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى سُهَيْلِ بْنِ بَيْضَاءَ إِلَّا فِي جَوْفِ الْمَسْجِدِ

18 Tirmizi, 2033; Nesai, 1966, 1967; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16175.

2250-100/2- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti, bize Behz tahdis etti, bize Vuheyb tahdis etti, bize Musa b. Ukbe, Abdulvâhid'den tahdis etti, o Abbad b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den rivâyet etti, o da Âişe'den tahdis ederek şunları söyledi: 'Sa'd b. ebi Vakkas vefat edince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri üzerine namaz kılmaları için cenazesini mescidden geçirmeleri için haber gönderdiler, onlar da istediklerini yaptılar. Cenazesi onların hücrelerinin önünde durduruldu, onlar da üzerine namaz kıldılar. Sonra da bulunduğu cenazeler kapısından el-Mekaid denilen yere çıkarıldı. Daha sonra müminlerin annelerine insanların bunu ayıpladıkları ve: 'Hiç de cenazeler mescidin içerisine sokulmuyordu' dedikleri haberi ulaştı. Bu söyledikleri Âişe'ye de ulaşınca o: 'İnsanlar bilgi sahibi olmadıkları bir hususu ayıplamakta ne kadar da aceleci davranıyorlar, onlar bize mescidden bir cenazenin geçirilmesini ayıpladılar. Halbuki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Süheyl b. Beyda'nın cenaze namazını mescidin içinden başka bir yerde kılmadı' dedi.'[19]

٢٢٥١-١٠١/٣- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ رَافِعٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ يَعْنِي ابْنَ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ لَمَّا تُوُفِّيَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَتْ ادْخُلُوا بِهِ الْمَسْجِدَ حَتَّى أُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَأُنْكِرَ ذَلِكَ عَلَيْهَا فَقَالَتْ وَاللهِ لَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى ابْنَيْ بَيْضَاءَ فِي الْمَسْجِدِ سُهَيْلٍ وَأَخِيهِ قَالَ مُسْلِم سُهَيْلُ بْنُ دَعْدٍ وَهُوَ ابْنُ الْبَيْضَاءِ أُمُّهُ بَيْضَاءُ

2251-101/3- Bana Harun b. Abdullah ve Muhammed b. Rafi' de -ki lafız İbn Rafi'indir- tahdis edip dediler ki: Bize İbn Ebu Fudeyk tahdis etti, bize Dahhak -yani bin Osman- Ebu Nadr'dan haber verdi, o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan rivâyet ettiğine göre Âişe (radıyallâhu anhâ) Sa'd b. Ebu Vakkas vefat edince şöyle dedi: 'Onu mescidin içine getirin ki ben de onun namazını kılayım.' Ancak onun bu dediğine karşı çıkılınca şöyle dedi: 'Allah'a yemin ederim ki Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyda'nın iki oğlu Süheyl ve onun kardeşinin cenaze namazını mescidde kılmıştı.'

Müslim dedi ki: Sühel b. Da'd, el-Beyda'nın oğludur. Onun annesinin adı Beyda idi.[20]

19 2249 numaralı hadisin kaynakları
20 Ebu Davud, 3190; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17713.

Şerh

(2249-2251) numaralı hadisler

(2249) "Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Süheyl b. Beyda'nın (cenaze namazını) mescidden başka bir yerde kılmadı" diğer rivâyette (2250) "Allah'a yemin olsun Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyda'nın iki oğlunun namazını mescidin içinde kıl(dır)dı".[21]

Diğer rivâyette de (2251) "Allah'a yemin olsun Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyda'nın iki oğlu olan Süheyl ve kardeşinin namazını mescidde kıl(dır)mıştı"denilmektedir.

İlim adamları dedi ki: Beyda'nın oğulları üç kardeştir. Bunların adı da Sehl, Süheyl ve Safvan'dır. Anneleri Beyda'nın adı Da'd idi. Beyda onun sıfatıdır. Babaları ise Kureyşli Fihr oğullarından Vehb b. Rabia'dır. Süheyl erken dönemde müslüman olmuş, Habeşistan'a hicret etmiş sonra Mekke'ye geri dönüp oradan da Medine'ye hicret etmiş, Bedir ve diğer vakalarda hazır bulunmuştur. Hicretin dokuzuncu yılında vefat etmiştir (radıyallâhu anh).

Hadis-i şerifde Şafii'nin ve çoğunluğunun mescidde cenaze namazı kılmanın caiz olduğu şeklindeki görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Bunu kabul edenler arasında Ahmed ve İshak da vardır. İbn Abdilber dedi ki: Medine'liler bunu Muvatta'da Malik'ten rivâyet etmiş olup Malik'i mezhebinden İbn Receb de bunu kabul etmektedir. İbn Ebu Zi'b, Ebu Hanife ve kendisinden gelen meşhur rivâyete göre Malik ise mescidde (cenaze) namazı sahih olmaz demişlerdir. Buna delil de Ebu Davud'un Sünen'inde yer alan: "*Kim mescidde bir cenaze namazı kılarsa onun için hiç bir şey yoktur*" hadisidir. Şafii ve cumhurun delili ise Süheyl b. Beyda ile ilgili hadistir. Ebu Davud'un Sünen'indeki hadise de çeşitli şekillerde cevap vermişlerdir:

1. Bu hadis zayıftır, delil gösterilmesi doğru değildir. Ahmed b. Hanbel dedi ki: Bu zayıf bir hadis olup bunu yalnızca et-Teveme'nin azadlısı Salih rivâyet etmiştir. O da zayıf bir ravidir.

2. Muhakkak sema yoluyla işitilmiş meşhur olan Ebu Davud Sünen'inin nüshalarında: "*Mescidde cenaze namazı kılan aleyhine de bir vebal yoktur*" şeklindedir. Bu durumdan bu kanaatte olanların bu hadisi delil göstermeleri söz konusu olamaz.

21 Buradaki tercüme Nevevi'nin Şerh bölümünde bu hadis mukabilinde yazdığı ibarenin tercümesidir. Hadisteki ibarenin manası ise dikkat edilecek olursa biraz daha farklıdır. (Çeviren)

3. Şayet hadis sabit olsa ve hadiste: "*Onun için bir şey yoktur*" sözü de sabit ise o taktirde bu hadisin her iki rivâyetin bir arada telif edilmesi ve bu hadis ile Süheyl b. Beyda ile İlgili hadisin arasının telif edilmesi için de "*onun üzerine birşey yoktur (bir vebal olmaz)*" diye tevil edilmesi icab eder. Nitekim ona ve onun için (lehu) anlamında "onun üzerine, onun aleyhine ibaresi (aleyhi) de kullanılmış bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: "*Ve eğer kötülük yaparsanız onun lehine (aleyhine) olur*" (İsra, 7) buyruğunda olduğu gibi.

4. Hadis, mescidde namaz kılıp geri dönen ve cenaze ile kabre kadar gitmeyen kimse hakkında ecrinin eksik olduğu şeklinde yorumlanır. Çünkü o cenaze ile kabre kadar gitmeyip defnine hazır bulunmamakla fazileti kaçırmış olur. Allah en iyi bilendir.

Süheyl ile alakalı bu hadis, ölmüş insanın tahir oduğuna delildir. Mezhebimizde sahih olan görüşde budur.

(2251) "Bana Harun b. Abdullah ve Muhammed b. Rafi' de tahdis edip dediler ki... Âişe'den." Bu hadis, Darakutni'nin Müslim hakkında istidrâkde bulunduğu hadislerdendir. O şöyle demiştir: Hafız iki kişi olan Malik ve Macişun, Dahhâk'e muhalefet ederek bu hadisi Ebu'n-Nadr'dan o Âişe'den diye mürsel olarak rivâyet etmişlerdir. Ayrıca bu hadis Dahhâk'dan o Ebu'n-Nadr'dan, o Ebubekr b. Abdurrahman'dan diye de rivâyet edilmiştir ki hadis ancak mürsel olarak sahihtir. Darakutni'nin sözleri bunlar.

Ancak bundan önceki fasıllarda bu şerhin Mukaddimesinde çeşitli yerlerde bu gibi istidrâklere cevap verilmiş bulunmaktadır. O da şudur: Dahhak'ın yaptığı bu ilave sika birisinin ilavesidir ve bu makbuldür. Çünkü o başkasının unuttuğunu hıfz edip bellemiştir. Bundan dolayı onun tenkit edilmesi söz konusu değildir. Allah en iyi bilendir.

٣٥/٣٥- بَاب مَا يُقَالُ عِنْدَ دُخُولِ الْقُبُورِ وَالدُّعَاءِ لِأَهْلِهَا

35/35 KABİRLERE (KABRİSTANA) GİRİLDİĞİ ZAMAN NELER SÖYLENİR VE KABRİSTANDAKİLERE DUA BABI[22]

٢٢٥٢-١٠٢/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ

22 Yazma nüshada: "Kabir Ehline Selam, Onlara Rahmet Okuyup Onlara Dua Etmek Babı" anlamındadır.

شَرِيكٍ وَهُوَ ابْنُ أَبِي نَمِرٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كُلَّمَا كَانَ لَيْلَتُهَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَخْرُجُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ إِلَى الْبَقِيعِ فَيَقُولُ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَأَتَاكُمْ مَا تُوعَدُونَ غَدًا مُؤَجَّلُونَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَهْلِ بَقِيعِ الْغَرْقَدِ وَلَمْ يُقِمْ قُتَيْبَةُ قَوْلَهُ وَأَتَاكُمْ

2252-102/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temîmî, Yahya b. Eyyub ve Kuteybe b. Said tahdis etti -Yahya b. Yahya, bize İsmail b. Cafer haber verdi dedi, diğer ikisi tahdis etti dedi. O Şerik'ten -ki İbn Ebu Nemir'dir- o Ata b. Yesar'dan, o Âişe'den şöyle dediğini rivâyet etti: -Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında kaldığı her gece- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin son vakitlerinde çıkıp Bakie gider ve: *"Esselamu aleykum ya dara kavmin müminin ve etâkum ma tuadûne gaden, mueccelûn; ve innâ inşaallahu bikum lahikûn. Allahummağfir li ehli bakî'il-garkad: Ey müminler topluluğunun diyarı! Selam sizlere, size vaad olunduğunuz gelmiştir; siz (size va'd olunanlar için) bekletilmektesiniz. Fakat biz de -inşallah- size kavuşacağız. Allahım, Baki el-Garkad ehline mağfiret buyur"* derdi.

Kuteybe rivâyetinde: "Size gelmiştir" ibaresini zikretmedi.[23]

Şerh

"Ey müminler topluluğunun diyarı! Selam sizlere" buradaki "dâra: diyar" lafzı nida olmak üzere nasb halindedir. Yani, ey bu diyarda bulunanlar, bu diyarın ehli kimseler, demektedir. Muzaf hazf edilerek muzafun ileyh onun yerine geçirilmiştir. İhtisas olmak üzere nasp edildiği de söylenmiştir. el-Metali' sahibi der ki: Bunun "aleykum: (selam) üzerinize"deki zamirden bedel olarak cer edilmesi de caizdir.

Hattâbî dedi ki: Burada kabristana dar (yer, yurt, diyar) denilebileceği hükmü anlaşılmaktadır. Bu da doğrudur çünkü sözlükte dar; mesken olarak kalınan bir yeri anlatmak için de kullanılır. Kimsenin bulunmadığı ve yaşamadığı harabe yer hakkında da kullanılır. Ayrıca o, bu hususu, bir beyitle örnek göstermiştir. [24]

23 Nesai, 2038; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17396.

24 Muhterem Dr. Mustafa el-Buğa'nın, Nevevi Şerhi neşrinde burada düştüğü notu hatırlatmakta fayda vardır. Buğa: Nevevi'nin sözleri bunlardır dedikten sonra Hattabi merhumun -dâr- lafzının kimsenin kalmadığı harabe yer hakkında da kullanabileceğini anlatmak üzere şairin şu beytini kaydettiğini söylemektedir:

"Ve inşallah biz de size kavuşacağız" ibaresinde Allah'ın meşieti ile kayıtlaması teberrük olmak üzeredir ve yüce Allah'ın: *"İnşaallah demedikçe sakın yarın ben bu işi yapacağım demeyesin"* (Kehf, 23) buyruğundaki emre uymak üzere söylenmiştir. Buradaki meşiet (İnşaallah Allah dilerse)'nin muayyen olarak o toprak hakkında olduğu söylendiği gibi daha başka açıklamalarda yapılmıştır.

Hadis-i şerifte kabir ziyaretinin kabirdekilere selam verip, onlara dua edip, rahmet okumanın müstehab olduğuna delil vardır.

"Gecenin son vakitlerinde çıkıp Baki'a giderdi." Buradan da Bak'ideki kabirleri ziyaretin faziletli olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ey müminler topluluğunun diyarı, selam sizlere"* buyruğu hakkında da Hattâbî ve başkaları şunları söylemektedir: Buradan da ölülerle dirilere selam verirken aynı şekilde olmak üzere "es-selamu" lafzının aleykümden önce kullanılacağına delil vardır. Oysa cahiliye döneminin adeti bundan farklı idi. Şu beyitte görüldüğü gibi:

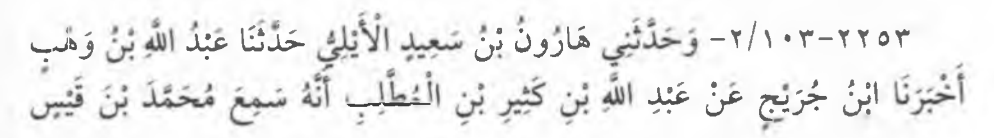
عَلَيْكَ سَلَامُ اللهِ قَيْسَ بْنَ عَاصِمٍ وَرَحْمَتُهُ مَا شَاءَ أَنْ يَتَرَحَّمَا

"Ey Kays b. Âsım, aleyke selam (:üzerine olsunselam),

Ve bir de onun rahmeti; rahmet ihsan etmeyi her diledikçe."

"Allah'ım, Baki' el-Gerkad ahalisine (bu kabristanda yatanlara) mağfiret buyur" buradaki " Baki' " lafzında be harfi ile söylendiğinde görüş ayrılığı yoktur. Burası Medine'lilerin ölülerini gömdükleri kabristanın yeridir. Buraya Baki' el-Gerkad denilmesi bu kabristanda Gerkad ağaçlarının bulunmasından dolayı idi. Gerkad ise meyvesi olmayan, dikeni bol, büyük bir çeşit ağaçtır.

Burada ister ölü ister diri olsun bir mekanda bulunan kimseler hakkında "ehl: ahali, halk" lafzının kullanılabileceği hükmü anlaşılmaktadır.

٢٢٥٣-١٠٣/٢- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ
أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ الْمُطَّلِبِ أَنَّهُ سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ قَيْسٍ

"Ya Dara meyyete bil alyâi fessenedi
Akvet ve tağde aleyha sâliful emedi"
"Ey Alya Tepesinde bomboş kalmış üzerinden çokça zaman geçmiş ve mamur zamanları geride kalmış Meyye diyarı" Dr. Mustafa el-Buğa, Sahihu Müslim Bişerhi'- Nevevi, II, 1011-12 dn.: 2. -Çeviren-)

يَقُولُ سَمِعْتُ عَائِشَةَ تُحَدِّثُ فَقَالَتْ أَلَا أُحَدِّثُكُمْ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَعَنِّي قُلْنَا بَلَى ح وَحَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ حَجَّاجًا الْأَعْوَرَ وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسِ بْنِ مَخْرَمَةَ بْنِ الْمُطَّلِبِ أَنَّهُ قَالَ يَوْمًا أَلَا أُحَدِّثُكُمْ عَنِّي وَعَنْ أُمِّي قَالَ فَظَنَنَّا أَنَّهُ يُرِيدُ أُمَّهُ الَّتِي وَلَدَتْهُ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ أَلَا أُحَدِّثُكُمْ عَنِّي وَعَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قُلْنَا بَلَى قَالَ قَالَتْ لَمَّا كَانَتْ لَيْلَتِي الَّتِي كَانَ النَّبِيُّ ﷺ فِيهَا عِنْدِي انْقَلَبَ فَوَضَعَ رِدَاءَهُ وَخَلَعَ نَعْلَيْهِ فَوَضَعَهُمَا عِنْدَ رِجْلَيْهِ وَبَسَطَ طَرَفَ إِزَارِهِ عَلَى فِرَاشِهِ فَاضْطَجَعَ فَلَمْ يَلْبَثْ إِلَّا رَيْثَمَا ظَنَّ أَنْ قَدْ رَقَدْتُ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ رُوَيْدًا وَانْتَعَلَ رُوَيْدًا وَفَتَحَ الْبَابَ فَخَرَجَ ثُمَّ أَجَافَهُ رُوَيْدًا فَجَعَلْتُ دِرْعِي فِي رَأْسِي وَاخْتَمَرْتُ وَتَقَنَّعْتُ إِزَارِي ثُمَّ انْطَلَقْتُ عَلَى إِثْرِهِ حَتَّى جَاءَ الْبَقِيعَ فَقَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ انْحَرَفَ فَانْحَرَفْتُ فَأَسْرَعَ فَأَسْرَعْتُ فَهَرْوَلَ فَهَرْوَلْتُ فَأَحْضَرَ فَأَحْضَرْتُ فَسَبَقْتُهُ فَدَخَلْتُ فَلَيْسَ إِلَّا أَنِ اضْطَجَعْتُ فَدَخَلَ فَقَالَ مَا لَكِ يَا عَائِشُ حَشْيَا رَابِيَةً قَالَتْ قُلْتُ لَا شَيْءَ قَالَ لَتُخْبِرِينِي أَوْ لَيُخْبِرَنِّي اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي فَأَخْبَرْتُهُ قَالَ فَأَنْتِ السَّوَادُ الَّذِي رَأَيْتُ أَمَامِي قُلْتُ نَعَمْ فَلَهَدَنِي فِي صَدْرِي لَهْدَةً أَوْجَعَتْنِي ثُمَّ قَالَ أَظَنَنْتِ أَنْ يَحِيفَ اللهُ عَلَيْكِ وَرَسُولُهُ قَالَتْ مَهْمَا يَكْتُمِ النَّاسُ يَعْلَمْهُ اللهُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّ جِبْرِيلَ أَتَانِي حِينَ رَأَيْتِ فَنَادَانِي فَأَخْفَاهُ مِنْكِ فَأَجَبْتُهُ فَأَخْفَيْتُهُ مِنْكِ وَلَمْ يَكُنْ يَدْخُلُ عَلَيْكِ وَقَدْ وَضَعْتِ ثِيَابَكِ وَظَنَنْتُ أَنْ قَدْ رَقَدْتِ فَكَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَكِ وَخَشِيتُ أَنْ تَسْتَوْحِشِي فَقَالَ إِنَّ رَبَّكَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَأْتِيَ أَهْلَ الْبَقِيعِ فَتَسْتَغْفِرَ لَهُمْ قَالَتْ قُلْتُ كَيْفَ أَقُولُ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قُولِي السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ اللهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَلَاحِقُونَ

2253-103/2- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb tahdis etti, bize İbn Cüreyc Abdullah b. Kesir b. el-Muttalib'den haber verdiğine göre, o Muhammed b. Kays'ı şöyle derken dinlemiştir: Ben Âişe'yi tahdis edip şöyle derken dinledim: Size Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve kendimden söz edeyim mi? dedi. Biz, evet dedik.

(H.) Bana Haccac el-A'veri dinlemiş bir kimse -ki lafız ona aittir- tahdis edip dedi ki: Bize Haccac b. Muhammed tahdis etti, bize İbn Cüreyc tahdis etti, bana -Kureyş'den bir adam olan- Abdullah Muhammed b. Kays b. Mahreme b. el-Muttalib'den bir gün şöyle dediğini haber verdi: Ben size kendimden ve annemden söz etmeyeyim mi? (Abdullah) dedi ki: Biz kendisini doğurmuş olan annesini kasdettiğini zannettik (ama o) dedi ki: Âişe dedi ki: Ben size kendimden ve Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den söz edeyim mi? dedi. Biz elbette dedik.

Âişe dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in benim yanımda kaldığı bir gece idi. Gelip ridasını çıkarıp koydu, ayakkabılarını da çıkarıp onları ayaklarının yanı başına bıraktı. İzârının bir tarafını yatağına yayıp uzandı. Aradan fazla zaman geçmeden benim uyuduğumu sandığından yavaşca ridasını aldı, yine yavaşca ayakkabılarını giyindi. Kapıyı açıp çıktı. Sonra da yavaşca kapıyı kapadı. Ben de hemen entarimi alıp başımdan geçirdim, başımı örttüm ve üst örtüme de büründükten sonra arkasından gittim. Nihayet Baki'e geldi. Ayakta durup ayakta duruşunu uzattı, sonra üç defa ellerini kadırdı. Sonra o dönüp geri gitti, ben de dönüp arkasından gittim. O hızlandı ben hızlandım, o koşarcasına yürüdü ben de koşarcasına yürüdüm, daha hızlı koştu ben de daha hızlı koştum. Nihayet onu geçip içeri girdim. Ben henüz uzanmamıştım ki o da içeri girdi. "*Ne oldu sana ey Âişe! Nefes nefese kalmışsın*" buyurdu. Ben: Birşey yok dedim. O: *Ya sen bana (ne olduğunu) haber verirsin yahut da Latif (ilmiyle her türlü inceliği kuşatmış) Habir (haberdar) olan rabbim bana haber verecektir*" buyurdu. Bu sefer ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Babam anam sana feda olsun deyip ona olanları bildirdim. Bu sefer: "*Önümde gördüğüm o karartı sen miydin?*" buyurdu. Ben: Evet deyince göğsümü öyle bir dürttü ki canımı yaktı. Sonra: "*Allah'ın ve Rasûlü'nün sana haksızlık yapacağını mı sandın?*" dedi. (Âişe) dedi ki: İnsanlar her neyi gizlerse Allah onu bilir değil mi? Allah Rasûlü: "*Evet. Şüphesiz Cebrail, senin (benim kalkıp gittiğimi) gördüğün zaman bana geldi, bana nida etti ama bu nidasını da senden gizledi. Ben de onun çağrısına uydum ve bunu senden gizledim. Çünkü sen elbiselerini çıkarmışken o senin bulunduğun yere girmez. Hem ben senin uyuduğunu sanmıştım, seni uyandırmaktan hoşlanmadım ve (yalnızlıktan) korkacağından çekindim. (Cebrail) dedi ki: Şüphesiz Rabbin sana Baki'dekilerin yanına gidip onlar için mağfiret dilemeni emrediyor, dedi.*"

Âişe dedi ki: Ben: Peki ey Allah'ın Rasûlü! Onlara (ziyaretlerine gidersem) ne diyeyim? dedim. O: "*Esselamu ala ehliddiyari minelmu'minine vel muslimin ve yerhamullahu'l-mustakdimine minnâ vel muste'hırîn ve inna inşaallahu bikum lâhikun: Mümin ve müslümanların bulunduğu bu diyarın*

sakinlerine selam olsun. Allah bizden önden geçenlere de sonra geleceklere de rahmet buyursun ve muhakkak biz -inşaallah- size elbette kavuşacağız, de" buyurdu.[25]

٢٢٥٤-١٠٤/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْأَسَدِيُّ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُعَلِّمُهُمْ إِذَا خَرَجُوا إِلَى الْمَقَابِرِ فَكَانَ قَائِلُهُمْ يَقُولُ فِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ وَفِي رِوَايَةِ زُهَيْرٍ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ لَلَاحِقُونَ أَسْأَلُ اللهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ

2254-104/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah el-Esedî, Süfyan'dan tahdis etti. O Alkame b. Mersed'den, o Süleyman b. Bureyde'den, o babasından şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabristana çıktıkları zaman (neler söyleyeceklerini) kendilerine öğretiyordu. Bu sebeple onlardan (kabir ziyaretine giden) –Ebu Bekr'in riveyetinde belirtildiğine göre- şöyle derdi: *Esselamu alâ ehliddiyar –Züheyr'in rivayetine göre ise:-Esselamu aleykum ehliddiyar minel muminine vel muslimin ve innâ inşaallahu lelâhikûn esellullahe lena velekumul afiye: Ey bu diyarın mümin ve müslüman sakinleri! Selam sizlere ve muhakkak inşaallah bizler de sizlere kavuşacağız. Allah'tan kendimiz için ve sizin için afiyet dilerim.* -Ebu Bekr'in rivayetinde "aleykum" demeksizin sadece- "esselamu: Selam bu diyarın sakinlerine şeklinde iken Züheyr'in rivâyetinde"aleykum" ziyadesi de vardır-.[26]

Şerh

"Bize Harun b. Said el-Eylî tahdis etti... Muhammed b. Kays b. Mahreme b. el-Muttalib bir gün: Size kendimden ve annemden söz etmeyeyim mi? dedi."

Kadı Iyâz dedi ki: Müslim de: "Haccac, İbn Cüreyc'den diye naklettiği hadisdeki isnâd bana Kureyş'den bir adam olan Abdullah haber verdi" şeklindedir. Ahmed b. Hanbel de bunu böylece rivâyet etmiştir. Nesai, Ebu Nuaym el-Curcani, Ebu Bekr en-Neysâburi ve Abdullah el-Curcani hep birlikte dediler ki: Yusuf b. Said el-Missîsî'den: Bize Haccac, İbn Cüreyc'den tahdis

25 Nesai, 2036, 3973, 3974; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17593.
26 Nesai, 2039; İbn Mace, 1547; Tuhfetu'l-Eşrâf,1930.

etti bana Abdullah b. Ebu Muleyke haber verdi demişlerdir. Darakutni dedi ki: Burada adı geçen zat Abdullah b. Kesir b. el-Muttalib b. Ebu Vedaa'dır. Ebu Ali el-Ğassani el-Ceyyani de şöyle demektedir: Bu hadis Müslim'deki maktu hadislerden birisidir. Aynı zamanda bu, ravileri hususunda yanıldığı hadislerdendir. Bunu Abdurrezzak, Musennef'inde İbn Cüreyc'den rivâyet ederek şöyle demektedir: Bana Muhammed b. Kays b. Mahreme haber verdiğine göre o Âişe'yi şöyle derken dinlemiştir... Kadı Iyâz dedi ki: Onun bu hadisin maktu olduğunu söylemesi kabul edilemez aksine hadis müsnettir. Sadece ravilerinin adını vermemiştir, bu da munkatı türünden hadis sayılmaz meçhul türünden sayılır. Çünkü munkatı, ravileri arasından tabiinden önce bir ravi düşmüş olan hadise denilir.

Kadı Iyâz (devamla) dedi ki: Bu hadisin senedinde bir başka müşkil vardır. O da Müslimin: "Bana Haccac el-A'ver'den işiten bir kimse -ki lafız ona aittir- tahdis edip dedi ki: Bize Haccac b. Muhammed tahdis etti." Bu ifade Haccac el-A'ver'in bunu kendisine Haccac b. Muhammed adı verilen bir başka birisinden hadisi tahdis ettiği izlenimini vermektedir. Oysa durum böyle değildir. Aksine Haccac el-A'ver hiç şüphesiz Haccac b. Muhammed'in kendisidir. Müslim'in ifadesinin takdiri de şöyledir: Bana Haccac el-A'ver'i dinlemiş olan kimse tahdis etti. Bu tahdis eden de dedi ki: Bana Haccac b. Muhammed tahdis etti. Böylelikle tahdisde bulunanın lafzını nakletmiş olmaktadır. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır.

Derim ki: Müslimin bu hadisi Haccac el-A'ver'den dinlemiş olduğu bu meçhul kimseden nakletmesi herhangi bir tenkidi gerektirmez. Çünkü Müslim bu hadisi dayanak alıp asıl bir rivâyet olarak değil mütebaat olmak üzere zikretmiştir. Aksine bu hususta dayanak olan rivâyet ondan önceki sahih isnat ile gelen hadistir.

"Yavaşca ridasını aldı" yani onu uyandırmamak üzere bu şekilde hareket etti. "Sonra (kapıyı) kapattı." Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu bu şekilde çekinerek, korkarak yapması onu uyandırmadan yanından çıkıp gitmesidir. Çünkü bundan dolayı gece karanlıkta yalnız kalmaktan ötürü korkabilirdi.

"Ben de üzerime örtümü aldım." Asıl nüshalarda başına be harfi gelmeksizin "izârî: örtümü" şeklindedir. Bu da örtümü giyindim gibi bir anlamda kullanıldığından ötürü geçiş için ayrıca "be" harfine gerek görülmemiştir.

"Baki'e geldi, uzunca ayakta durduktan sonra üç defa ellerini kaldırdı." Buradan duanın uzun tutulmasının, tekrar edilmesinin, dua ederken ellerin kaldırılmasının müstehab olduğu hükmü anlaşıldığı gibi ayakta duranın duasının kabirlerde oturanın duasından daha mükemmel olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

"O koştu ben koştum" fiilinin mastarı olan "ihdâr" koşmak demektir.

"Neyin var ey Âişe? Nefes nefese kalmışsın" buradaki (sonundaki te hazf edilerek) "Âiş" hitabında şin harfi fethalı da ötreli de okunabilir. Bunlar terhim yapılan (kendisine nida olunan kişinin isminin son harfin düşürülmesi demektir) bütün isimlerde geçerli olan iki şekildir. Ayrıca bu şekilde ismi terhim yapılarak kendisine seslenilen kimse bundan rahatsız olmayacaksa böyle bir şekilde ismin kullanımının caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

Buradaki "haşyen (nefes nefese kalmak)" lafzı şu anlamdadır: Sen nefes nefese kalmış bir durumdasın, yani hızlıca yürüyen bir kimsenin karşı karşıya kaldığı, aynı şekilde konuşurken hiddetlenip kızan bir kimsenin hızlı nefes alıp gerginleşmesi halini anlatır.

"Bir şeyim yok" bazı asıl nüshalarda "la bi şey" şeklinde kaydedilmiştir. Bazılarında da (neden ki anlamında: "li eyyi şey" şeklindedir" bazılarında da hiç bir şey (anlamında): la şey şeklindedir. Bunları Kadı Iyâz nakletmektedir. Bu üçüncüsü en doğrusudur diye eklemiştir.

"O karartı" yani o gördüğüm kişi demektir.

"Lehede" fiili "leheze" diye de rivâyet edilmiştir. Her ikisi de birbirine yakındır. Dil bilginlerinin söylediklerine göre lehede; itmek, leheze ise göğsüne yumruk vurmak anlamındadır. Lekeze ve vekeze fiilleri de bunlara yakın anlamdadır.

"(Evet zaten) insanlar her neyi gizlerlerse Allah'da onu bilir değil mi?" Bütün asıl nüshalarda bu şekildedir ve doğrudur. Sanki o insanlar her neyi gizlerse Allah da onu bilir (değil mi, öyle mi) derken kendi kendisini tasdik edip: Evet öyledir demiş gibidir.

"Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ne diyeyim? dedim... *Ve biz de inşaallah size kavuşacağız de* buyurdu". Buradan kabir ziyaretinde bulunan kimsenin bu sözleri söylemesinin müstehab olduğu anlaşılmaktadır. Buradan anlaşılan diğer hükümlere gelince: Bu ifadelerden selamun aleyküm dara kavmin müminin: Ey müminler topluluğunun yurdu selam sizlere demek, ey müminler topluluğunun diyarının sakinleri anlamındadır diyenlerin görüşlerine ağırlık kazandırmaktadır.

Müslüman ve mümin isimleri bazı hallerde aynı anlamda kullanılabilir. Birinin diğerine atfedilmesi ise lafızlarının farklılığından dolayıdır. Bu aynı zamanda yüce Allah'ın: *"Biz orada bulunan müminleri dışarı çıkardık, biz orada bir ev halkından başka müslüman kimse bulmadık"* (Zariyat, 35-36) buyruğunu ihtiva ettiği anlam gibidir.

Bu hadiste müslüman ile müminden başka birisinin kastedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü eğer mümin münafık ise ona selam verip ona rahmet okumak caiz olmaz. Hadisten kadınların kabir ziyareti yapmalarının caiz olduğunu söyleyenlerin lehine delil vardır. Ama bu mesele hakkında ilim adamlarının farklı görüşleri bulunmaktadır. Bu görüşler aynı zamanda bizim mezhep âlimlerimizin de ortaya attığı üç görüştür.

Birincisine göre *"Allah kabirleri ziyaret eden kadınlara lanet etmiştir"* hadisinden ötürü kadınlar için kabir ziyareti haramdır. İkinci görüşe göre mekruhtur, üçüncü görüşe göre mübahtır. Bu görüş lehine bu hadis ile: *"Ben size daha önce kabir ziyaretini yasaklamıştım artık onları ziyaret edebilirsiniz"* hadisi delil gösterilebilir. Buna ise *"size yasaklamıştım"* ibaresinde ki zamir erkeklere ait müzekker bir zamirdir. Usûl ilminde tercih edilen sahih kanaate göre ise bu kapsama kadınlar girmez denilerek cevap verilebilir. Allah en iyi bilendir.

٣٦/٣٦- بَاب اسْتِئْذَانِ النَّبِيِّ ﷺ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي زِيَارَةِ قَبْرِ أُمِّهِ

36/36- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)**'İN ANNESİNİN KABRİNİ ZİYARET ETMEK İÇİN AZİZ VE CELİL RABBİ'NDEN İZİN İSTEMESİ BABI**

٢٢٥٥-١٠٥/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى قَالَا حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ عَنْ يَزِيدَ يَعْنِي ابْنَ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لِأُمِّي فَلَمْ يَأْذَنْ لِي وَاسْتَأْذَنْتُهُ أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأَذِنَ لِي

2255-105/1- Bize Yahya b. Eyyub ve Muhammed b. Abbad -lafız Yahya'ya ait- tahdis edip dediler ki: Bize Mervân b. Muaviye, Yezid -yani b. Keysan-'den tahdis etti, o Ebu Hâzim'den o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlüllah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Rabbim'den anneme mağfiret dilemek için izin istedim, bana izin vermedi. Ondan kabrini ziyaret etmek için izin istedim bana izin verdi"* buyurdu. [27]

٢٢٥٦-١٠٦/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ زَارَ النَّبِيُّ ﷺ

27 Ebu Davud, 3234; Nesai, 2033; İbn Mace, 1572, 1569; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13439.

قَبْرَ أُمِّهِ فَبَكَى وَأَبْكَى مَنْ حَوْلَهُ فَقَالَ اسْتَأْذَنْتُ رَبِّي فِي أَنْ أَسْتَغْفِرَ لَهَا فَلَمْ يُؤْذَنْ لِي وَاسْتَأْذَنْتُهُ فِي أَنْ أَزُورَ قَبْرَهَا فَأُذِنَ لِي فَزُورُوا الْقُبُورَ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْمَوْتَ

2256-106/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Ubeyd, Yezid b. Keysan'dan tahdis etti. O Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) annesinin kabrini ziyaret etti. Kendisi de ağladı etrafındakileri de ağlattı. Sonra: *"Rabbim'den onun için mağfiret dilemek üzere izin istedim bana izin vermedi. Ondan kabrini ziyaret etmek için izin istedim bana izin verdi. Siz de kabirleri ziyaret edin çünkü o ölümü hatırlatır"* buyurdu.[28]

Şerh

(2255-2256 numaralı hadisler)

(2255) *"Rabbim'den annem için mağfiret dilemek üzere izin istedim..."* Bu hadisten hayatta iken müşrikleri ziyaret etmek uygun olduğu gibi, ölümlerinden sonra da kabirlerini ziyaret etmenin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Şanı yüce Allah'da ayrıca: *"Dünya hayatında da onlarla (sana masiyet emreden anne babanla) iyi geçin"* (Lokman,15) buyurmuştur.

Ayrıca bu hadisten kâfirler için mağfiret dilemenin yasak olduğu hükmü de anlaşılmaktadır. Kadı Iyâz -Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in annesinin kabrini ziyaret etmesinin sebebi, kabrini görmek suretiyle ileri derecede öğüt ve ibret alma maksadına matuftur. Bunu da hadisin sonunda ki: *"Kabirleri ziyaret edin çünkü o size ölümü hatırlatır"* buyurmuş olmasıdır.

(2256) "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: ...Çünkü o size ölümü hatırlatır".[29]

Mâhân'ın rivâyetinde bulunan bir hadis olmakla birlikte bizim diyarımızda Abdulgafir el-Farisi cihetinden gelmiş rivâyetlerde bulunmamaktadır. Fakat bu hadis birçok asıl nüshada Cenaiz Kitabı (bölümü)'nün sonlarında bulunmakta, üzerine tadbip işareti bulunmaktadır.[30]

---

28 2255 numaralı hadisin kaynakları.

29 Müslim'in aslında "size" anlamındaki "kum" zamiri bulunmamakla birlikte gerek az önce Kadı Iyaz'dan yapılan iktibasta gerekse burada merhum Nevevi bu zamiri özellikle kaydetmiş bulunmaktadır. Bizim de Şerh'de tercümede bunu yansıtmamızın sebebi budur. (Çeviren)

30 Tadbîb veya tazbîb; görünüşte naklen sabit olsa dahi lafız veya mana bakımından yanlış ya da eksik olduğu zannedilen kelime yahut kelimelerin üzerine baş "sâd" harfine ben-

Bazen de Haşiye de bunu Ebu Davud rivâyet etmiştir diye yazılır. Ebu Davud'un Sünen'inde ise Muhammed b. Süleymen el- Embari, Muhammed b. Ubeyd'den diye bu isnat ile kaydedilmiştir. Bunu Nesai de Kuteybe'den, o Muhammed b. Ubeyd'den diye rivâyet etmiş İbn Mace ise Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'den, o Muhammed b. Ubeyd'den diye rivâyet etmiştir. Bunların hepsi de sika ravilerdir, bu sebeple bu şüphesiz sahih bir hadistir.

"Kendisi de ağledı etrafındakileri de ağlattı." Kadı Iyâz dedi ki: Onun ağlaması annesinin onun nübüvvetine yetişememiş olması ve ona iman etme fırsatını kaçırmış olmasından dolayıdır.

٢٢٥٧-١٠٧/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ وَابْنِ نُمَيْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي سِنَانٍ وَهُوَ ضِرَارُ بْنُ مُرَّةَ عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا وَنَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ فَوْقَ ثَلَاثٍ فَأَمْسِكُوا مَا بَدَا لَكُمْ وَنَهَيْتُكُمْ عَنِ النَّبِيذِ إِلَّا فِي سِقَاءٍ فَاشْرَبُوا فِي الْأَسْقِيَةِ كُلِّهَا وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ فِي رِوَايَتِهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ

2257-107/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Muhammed b. Abdullah b. Numeyr ve Muhammed b. el-Müsennâ -lafız Ebu Bekr ve İbn Numeyr'e ait olmak üzere- tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Fudayl, Ebu Sinan'dan -ki o Girar b. Murre'dir- tahdis etti. O Muharib b. Disar'dan, o İbn Bureyde'den, o babasından şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Sizlere kabir ziyaretini yasaklamıştım artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Size üç günden fazla kurban etlerini (saklamanızı) da yasaklamıştım artık istediğiniz kadarını alıkoyabilirsiniz, yine size deri kırbalar dışında nebis (hurma ve benzeri tatlı meyvelerin şırasını) yasaklamıştım artık bütün kaplardan içebilirsiniz ama sarhoşluk veren bir şey içmeyiniz*".

İbn Numer rivâyetinde: Abdullah b. Bureyde'den o babasından diye rivâyeti nakletti.[31]

zeyen bir çizgi çizmek demektir. Bk. Abdullah Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, İstanbul 2006, S. 315 (Çeviren).

31 Müslim, 5086, 5175, 5177; Ebu Davud, 3698 -buna yakın-; Nesai, 2031, 4441, 5668, 5669; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2001.

٢٢٥٨-.../٤- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ زُبَيْدٍ الْيَامِيِّ عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ أُرَاهُ عَنْ أَبِيهِ الشَّكُّ مِنْ أَبِي خَيْثَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ كُلُّهُمْ بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي سِنَانٍ

2258-.../4- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Ebu Hayseme, Zübeyd el-Yâmi'den haber verdi, o Muharib b. Disar'dan, o İbn Bureyde'den -zannederim babasından rivâyet etti -şüphe eden Ebu Hayseme'dir- O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etti. (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Kabisa b. Ukbe Süfyan'dan tahdis etti, o Alkame b. Mersen'den tahdis etti, o Süleyman b. Bureyde'den o babasından o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etti (H.) Bize İbn Ebu Ömer, Muhammed b. Râfi' ve Abd b. Humeyd de birlikte Abdürrezzak'tan tahdis etti, o Ma'mer'den, o Ata el-Horasani'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bana Abdullah b. Bureyde babasından tahdis etti, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet etti. Hepsi Ebu Sinan'ın rivâyet ettiği manada hadisi rivâyet ettiler.[32]

Şerh

"Muharib b. Disâr" Disâr isminde del harfi kesreli ve peltek se harfi şeddesizdir.

"Size kabirleri ziyaret etmeyi yasaklamıştım artık onları ziyaret edebilirsiniz" bu neshedici buyruğu da neshedileni de bir arada ihtiva eden hadislerden birisidir. Bu hadis erkeklerin kabirleri ziyaret etmelerinin yasaklanması hükmünün neshedildiği hususunda açıktır. Erkeklerin kabir ziyeretlerinin sünnet olduğu üzerinde de ilim adamları icma etmişlerdir. Kadınlar hakkında ise daha önce kaydettiğimiz gibi mezhep âlimlerimizin görüş ayrılığı bulunmaktadır. Yine daha önce belirttiğimiz gibi onların kabir ziyaretlerini kabul

32 Müslim, 5087, 5186; Tirmizi, 1054, 1510, 1869; Nesai, 5694; İbn Mace, 3405; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1932. Hadisin İbn Ebu Ömer ve Muhammed b. Rafi' yoluyla gelen rivâyetini yalnız Müslim kaydetmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1989; Muharib b. Disâr'ın rivâyetinin kaynakları ise bundan önceki 2257 numaralı hadiste gösterilmiş bulunmaktadır.

etmeyen kimseler şöyle der: Kadınlar erkekler ile ilgili hitabın kapsamına girmezler. Bu ise usûl âlimleri tarafından sahih kabul edilen kanaattir.

Deri kırbalarda nebiz (meyve şırası) yapmaya gelince buna dair açıklamalar da daha önce İman Bölümü'nde Abdülkayslılar heyeti ile ilgili hadiste geçmiş bulunmaktadır. Geri kalan bölümüne dair açıklamar da yüce Allah'ın izniyle Eşribe (içecekler) Kitabı'nda gelecektir. Kurbanlıklar ile alakalı açıklamalar ise yine Yüce Allah'ın izniyle ilgili babında gelecektir.

٣٧/٣٧- بَاب تَرْكِ الصَّلَاةِ عَلَى الْقَاتِلِ نَفْسَهُ

37/37- KENDİSİNİ ÖLDÜREN (İNTİHAR EDEN) KİMSENİN CENAZE NAMAZINI KILMAMA BABI

٢٢٥٩-١٠٨/١- حَدَّثَنَا عَوْنُ بْنُ سَلَّامٍ الْكُوفِيُّ أَخْبَرَنَا زُهَيْرٌ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِرَجُلٍ قَتَلَ نَفْسَهُ بِمَشَاقِصَ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ

2259-108/1- Bize Amr b. Sellam Kûfi tahdis etti, bize Züheyr, Simak'den haber verdi, o Cabir b. Semura'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e enli oklarla kendisini öldürmüş bir adam getirildi de onun cenaze namazını kılmadı. [33]

Şerh

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e enli bir takım oklarla kendisini öldürmüş bir adam getirildi de onun cenaze namazını kılmadı". Enli oklar demek olan "meşakis"in tekili "mişkas"dır. Bu hadis-i şerifte kendisini öldüren bir kimsenin -masiyeti sebebi ile- cenaze namazı kılınmaz diyenlerin lehine bir delil bulunmaktadır. Ömer b. Abdülaziz ve Evzâi'nin görüşü de budur. Hasan, Nehai, Katade, Malik, Ebu Hanife, Şafii ve pek çok ilim adamı cenaze namazı kılınır demişler ve bu hadis ile ilgili olarak şunu söylemişlerdir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizzat onun cenaze namazını kılmaması insanların benzeri bir işi yapmamalarını anlatmak içindir. Ashab-ı Kiram ise onun namazını kılmışlarıdır. Bu ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önceleri borçlu olanların namazını kılmaması gibidir. Bundan kastı ise borçlanmayı önemsememek ve borcu ödemekte ihmalkâr davranmaktan vazgeçirmek içindi. Bununla birlikte, ashabına, borçlu ölmüş olan üzerine namaz kılmalarını emrederek: *"Arkadaşınızın namazını kılınız"* buyurmuştur.

33 Nesai, 1963; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2157.

Kadı Iyâz dedi ki: Genel olarak ilim adamlarının benimsediği kanaat; müslüman olup işlediği suç dolayısıyla kendisine had uygulanmış, recm edilmiş; kendisini öldürmüş ve zina çocuğu herkesin namazı kılınır. Malik ve başkalarından gelen rivâyete göre imam (halife), kendisi had sebebiyle öldürülmüş kimsenin namazını kılmaktan uzak durur. Aynı şekilde fazilet sahibi kimseler de fâsıkların cenaze namazını kılmazlar. Bu onların fâsıklıklarından vazgeçmelerine sebep olması içindir. ez-Zührî'den gelen rivâyete göre ise recm edilerek öldürülmüş kimsenin cenaze namazı kıldırılmaz ama kısas yoluyla öldürülmüş kimsenin namazı kılınır.

Ebu Hanife de şöyle demektedir: Muharip (müslümanları korkutup yollarını kesen) kimsenin ve bağyeden kesimden öldürülenlerin namazları kılınmaz. Katade ise zinadan doğma çocuğun namazı kılınmaz, demiştir.

Hasan'dan rivâyete göre zinadan hamile kalmış ve lohusalık halinde ölen kadının da onun çocuğunun da cenaze namazı kılınmaz dediği rivâyet edilmiştir. Seleften bazı kimseler küçük çocuğun da namazının kılınmayacağını söylemiş fakat düşüğün namazı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Muhaddis fukaha ile seleften bazılarının dediklerine göre eğer ceninin üzerinden dört ay geçmiş ise namazı kılınır. Fukahanın cumhuru ise; çocuk ağlayarak doğmamışsa ve bunun canlı olduğu başka bir yolla da bilinmemişse namazı kılınmaz demişlerdir.

Kâfirlerle savaşırken şehid düşene gelince Malik, Şafii ve cumhur yıkanmaz ve namazı kılınmaz demiş. Ebu Hanife ise yıkanır ama namazı kılınmaz demiştir. Hasan'dan gelen rivâyete göre hem yıkanır hem de namazı kılınır. Allah en iyi bilendir.

١٢/٥ كِتَابُ الزَّكَاةِ

12/5 ZEKÂT KİTABI

Zekât ve Zekâta Dair Bazı Hususlar

Zekât, sözlükte artıp çoğalmak, arındırıp temizlemek demektir. Çünkü zekât sayesinde görülmeyen bir cihetten mal artar. Aynı zamanda zekât, zekâtı edâ eden kimseyi günahlardan tertemiz edip arındırır.

Zekâtın ecri yüce Allah nezdinde artıp çoğalır diye de açıklanmıştır.

Şeriatta zekâta bu adın veriliş sebebi ise sözlük anlamının muhtevâsından dolayıdır. Zekâtın zekât vereni temizlediğinden ve imanının sıhhatine tanıklık ettiğinden dolayı bu ismin verildiği de söylenmiştir. Nitekim daha önce: "*Sadaka ise bir burhandır (bir delil ve belgedir)*" buyruğu açıklanırken de bu hususlar ifade edilmişti.

İlim adamlarının dediklerine göre zekâta "sadaka"denilmesi ise sadaka veren kimsenin (tasdik edilmesi gerekenleri) tasdik ettiğine delil oluşundan, zahiri ve batıni ile de imanının sıhhatine delil teşkil etmesinden dolayıdır.

Kadı Iyâz dedi ki: el-Mâzerî -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Şeriat, zekâtın koruyup gözetmek üzere farz kılındığını ve kollayıp gözetmenin ise ancak kayda değer bir malda sözkonusu olacağını, Bunun da nisab miktarı olduğunu bize anlatmış bulunmaktadır. Sonra şeriat koyucu zekâtı sabit mallarda öngörmüştür. Bunlar ise aynî mallar, ekinler ve davarlardır. İlim adamlarının icmaı ile bütün bu türlerde zekât vacip (farz)'dir. Bunun dışındakilerde ise -ticaret malları gibi- ihtilâf etmişlerdir. Cumhur "arûz"denilen ticaret mallarında zekâtın vacip olduğunu söylemişlerdir. Davud ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Kişiye kölesi ve atı dolayısı ile sadaka (zekât yükümlülüğü) yoktur*" hadisine dayanarak zekâtının olmayacağını söylemiştir. Cumhur ise bu hadiste sözkonusu edilen köle ve ata zekât düşmemesini ticaret maksadı ile değil, mülk edinmek maksadı ile (ihtiyacı için) edinenler hakkında yorumlamışlardır.

Ayrıca şeriat, başkasını görüp gözetmeye elverişli olacak şekilde her türde nisabı sınırlandırıp belirlemiş bulunmaktadır. Gümüşün nisabı beş ukyedir. Bu da hadis nassı ve icma ile ikiyüz dirhemdir.

Altının nisabı yirmi miskaldir. İcma ile bu husustaki uygulama budur. Bu konuda şâz bir görüş ayrılığı nakledilmiş olmakla birlikte yine bu hususta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de hadis varid olmuştur.

Ekin, meyve ve davarlara gelince, bunların nisapları da bilinmektedir. Şeriat nisap miktarını malın sebeb olduğu külfet ve yorgunluğa göre düzenlemiştir. Yorgunluk ve emeğin en ileri derecesini ve en aşağı sınırını göz önünde bulundurmuştur. Rikâz (gömü ve maden gibi) de diğerleri kadar emek sözkonusu olmadığından ötürü zekâtı beşte birdir. Ondan sonra ekin ve diğer mahsuller gelir. Eğer bunlar yağmur ve benzeri sularla sulanıyorsa bunlarda zekât miktarı onda birdir, değilse onda birin yarısıdır. Bundan sonra altın, gümüş ve ticaret gelir ki bunlarda da uşrun çeyreği (kırkta bir) zekât düşer. Çünkü sene boyunca bunlarla çalışıp uğraşmak gerekir. Bunlardan sonra ise davarlar gelir. Bunlar hakkında ise önceki türlerden farklı olarak 'vekas denilen çeşitli zekât dilimlerinin arasındaki miktarlar da sözkonusu olur. Allah en iyi bilendir.

...‏/١- باب لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ

.../1- BEŞ VESKDEN DAHA AŞAĞISINDA SADAKA (ZEKÂT) YOKTUR BABI

٢٢٦٠-١/١- وَحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بُكَيْرٍ النَّاقِدُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ سَأَلْتُ عَمْرَو بْنَ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ فَأَخْبَرَنِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ وَلَا فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ صَدَقَةٌ وَلَا فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ صَدَقَةٌ

2260-1/1- Bana Amr b. Muhammed b. Bukeyr en-Nâkid de tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne tahdis edip dedi ki: Amr b. Yahya b. Umâre'ye sordu, o bana babasından haber verdi, o Ebu Said el-Hudrî'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: *"Beş veskden aşağısında sadaka yoktur. Her biri üç yaşında beş deveden aşağısında sadaka yoktur. Beş ukiyeden aşağısında sadaka yoktur."* [34]

34 Buhari, 1405, 1447; Ebu Davud, 1558; Tirmizi, 626, 627; Nesai, 2445, 2472, 2474, 2475, 2482, 2483, 2484, 2486; İbn Mace, 1793; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4402

٢٢٦١-٢/٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ كِلَاهُمَا عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

2261-2/2- Bize Muhammed b. Rumh b. el-Muhacir de tahdis etti, bize Leys haber verdi (H.) Bana Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize Abdullah b. İdris tahdis etti, her ikisi Yahya b. Said'den, o Amr b. Yahya'dan bu isnâd ile aynısını rivâyet etti. [35]

٢٢٦٢-.../٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ وَأَشَارَ النَّبِيُّ ﷺ بِكَفِّهِ بِخَمْسِ أَصَابِعِهِ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عُيَيْنَةَ

2262-.../3- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Amr b. Yahya b. Umâre babası Yahya b. Umâre'den şöyle dediğini haber verdi: Ben Ebu Said el-Hudrî'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i elinin beş parmağı ile işaret ederek buyururken dinledim deyip sonra da hadisi İbn Uyeyne'nin hadisi rivâyet ettiği gibi rivâyet etti. [36]

٢٢٦٣-٣/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِي ابْنَ مُفَضَّلٍ حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ صَدَقَةٌ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ صَدَقَةٌ

2263-3/4- Bana Ebu Kâmil Fudayl b. Huseyn el-Cahderî de tahdis etti, bize Bişr -yani b. Mufaddal- tahdis etti, bize Umâre b. Gaziyye, Yahya b. Umâre'den şöyle dediğini tahdis etti. Ebu Said el-Hudrî'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Beş veskden aşağısında sadaka yoktur. Her biri üç yaşında beş deveden aşağısında sadaka yoktur. Beş ukiyeden aşağısında sadaka yoktur."* [37]

35 2260 numaralı hadisin kaynakları

36 2260 numaralı hadisin kaynakları

37 2260 numaralı hadisin kaynakları

٢٢٦٤-٤/٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسَاقٍ مِنْ تَمْرٍ وَلَا حَبٍّ صَدَقَةٌ

2264-4/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dedi ki: Bize Veki', Süfyan'dan tahdis etti, o İsmail b. Umeyye'den, o Muhammed b. Yahya b. Hammâd'dan, o Yahya b. Umâre'den, o Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gerek hurma gerek tanede beş veskden aşağı olursa sadaka yoktur."* [38]

٢٢٦٥-٥/٦- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَعْنِي ابْنَ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَيْسَ فِي حَبٍّ وَلَا تَمْرٍ صَدَقَةٌ حَتَّى يَبْلُغَ خَمْسَةَ أَوْسُقٍ وَلَا فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ صَدَقَةٌ وَلَا فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ صَدَقَةٌ

2265-5/6- Bize İshak b. Mansur da tahdis etti, bize Abdurrahman -yani b. Mehdi- haber verdi, bize Süfyan, İsmail b. Umeyye'den tahdis etti, o Muhammed b. Yahya b. Hammâd'dan, o Yahya b. Umâre'den, o Ebu Said el-Hudrî'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti: *"Beş veske ulaşmadığı sürece tanede de hurmada da sadaka yoktur. Her biri üç yaşında beş deve aşağısında da sadaka yoktur. Beş ukiyeden aşağısında da sadaka yoktur."* [39]

٢٢٦٦-.../٧- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَ حَدِيثِ ابْنِ مَهْدِيٍّ

2266-.../7- Bana Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Yahya b. Âdem tahdis etti, bize Süfyan es-Sevrî, İsmail b. Umeyye'den bu isnâd ile İbn Mehdi'nin hadisi rivâyet ettiği şekilde aynen rivâyet etti. [40]

38 2260 numaralı hadisin kaynakları
39 2260 numaralı hadisin kaynakları
40 2260 numaralı hadisin kaynakları

٢٢٦٧-.../٨- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا الثَّوْرِيُّ وَمَعْمَرٌ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَ حَدِيثِ ابْنِ مَهْدِيٍّ وَيَحْيَى بْنِ آدَمَ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ بَدَلَ التَّمْرِ ثَمَرٍ

2267-.../8- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize es-Sevrî ve Ma'mer, İsmail b. Umeyye'den bu isnâd ile İbn Mehdi ile Yahya b. Âdem'in hadisi rivâyet ettikleri gibi haber verdi. Ancak o temr (hurma) yerine "semer (meyve, mahsul)" demiştir. [41]

٢٢٦٨-٦/٩- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عِيَاضُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ مِنَ الْوَرِقِ صَدَقَةٌ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةٌ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ مِنَ التَّمْرِ صَدَقَةٌ

2268-6/9- Bize Harun b. Marûf ve Harun b. Said el-Eylî tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bana Iyâz b. Abdullah, Ebu Zubeyr'den haber verdi, o Cabir b. Abdullah'dan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Beş ukiyeden aşağı miktardaki gümüşten sadaka yoktur. Her biri üç yaşında beş deveden aşağısında sadaka yoktur. Beş vesk hurmadan aşağısında sadaka yoktur.*" [42]

Şerh

(2260-2268 numaralı hadisler)

(2260) "*Beş veskden aşağısında sadaka yoktur.*" Vesk'in çoğulu evsuk diye gelir. Tekilinde meşhur olan "vesk" söyleyişi olmakla birlikte, vav harfi kesreli "visk" de söylenir. Sözlükteki asıl anlamı yük demektir. Veskden kasıt 60 sa'dır. Herbir sa' beş tam üçte bir Bağdat rıtlı eder. Bağdat rıtlı'nın miktarı hususunda da değişik görüşler vardır. Bunların en zâhir (güçlü) olanına göre yüzyirmisekiz dirhem ve bir dirhemin yedide dördü kadardır. Bunun yedide dört sözkonusu olmaksızın yüzyirmisekiz dirhem olduğu söylendiği gibi yüzotuz dirhem olduğu da söylenmiştir.

41 2260 numaralı hadisin kaynakları

42 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2899

Beş vesk buna göre 1600 Bağdadi rıtıl eder. Acaba bu rıtıl miktarı takribi midir yoksa mahdud mudur? Bu hususta mezhep âlimlerimizin iki görüşü vardır. Bu iki görüşün daha sahih olanına göre bu takribidir. Dolayısı ile bundan az bir şey eksik olması halinde yine zekât icab eder. İkinci görüşe göre ise bu belirli bir sınırdır. Az dahi olsa eğer bu sınırdan aşağıya düşerse zekât farz değildir.

Bu hadiste iki önemli husus tesbit edilmiştir:

1. Sınırları belli bu şeylerde zekât vaciptir

2. Bu belli sınırlardan aşağısında zekât yoktur.

Bu iki husus hakkında müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Bundan tek istisna Ebu Hanife ve selef'ten bazılarının söylediği zekât, taneli mahsullerin azında da çoğunda da vacip olur (farzdır) şeklindeki görüşleridir. Bu ise batıl ve sahih hadislerin açık ifadelerine karşı olan bir görüştür.

Aynı şekilde ilim adamları 20 miskal altında da zekâtın farz olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Bundan tek istisna ise Hasan-ı Basri ve Zührî'nin: 40 miskalden aşağısında zekât vacip olmaz, şeklindeki kanaatleridir. Ama onlardan daha meşhur olan kanaat cumhurun dediği gibi 20 miskalde de zekâtın vacip olduğudur.

Kadı Iyâz dedi ki: Selefden bazılarında miktarı 20 miskalden daha az olsa dahi değer itibari ile 200 dirheme ulaşması halinde de altında zekât vaciptir dedikleri rivâyet edilmiştir. Bu görüşü ortaya atan kişi aynı zamanda 20 miskalin değeri 200 dirhem (gümüş)'e ulaşmadıkça da o altına zekât düşmez, demiştir.

Aynı şekilde fukaha taneli mahsullerde ve hurmada 5 veskden fazla olan miktarında 5 veske olan fazlalıklarına göre hesap edilerek zekâtın verileceğini ve burada vaks denilen zekât dilimlerine ulaşılmasının sözkonusu olmadığını icma ile kabul etmişlerdir.

Fakat altın ve gümüş hususunda ilim adamları arasında görüş ayrılığı vardır. Malik, Leys, Sevrî, Şafii, İbn Ebu Leylâ, Ebu Yusuf, Muhammed, Ebu Hanife mezhebine mensub ilim adamlarının çoğunluğu ve hadis ehlinden bir topluluk ise nisabdan fazla olan miktar az ya da çok olsun dilimleme sözkonusu olmaksızın kırkta bir zekât düşer. Bu görüş aynı zamanda Ali ve İbn Ömer'den de rivâyet edilmiştir. Ebu Hanife ile Selef'ten bazıları ise 200 dirhem fazlasında 40 dirheme ulaşmadığı sürece herhangi bir şey düşmez. (Altın olarak) 20 dinardan fazlasında da 4 dinara ulaşmadıkça zekât düşmez.

Eğer bu sınıra ulaşacak olursa o taktirde her 40 dirhemde 1 dirhem ve her 4 dinarda da 1 dirhem zekât düşer. Böylelikle altın ve gümüş için de davarlar gibi zekât dilimleri tesbit etmiş olmaktadır. Cumhur ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Buhari'nin Sahih'indeki: *"Gümüşte öşrün dörtte biri (kırkta bir) vardır"* hadisini delil göstermişlerdir. Bu ise nisab hakkında genel bir hükümdür. Bundan sonrası ise taneli mahsullere bir kıyasdır. Bu meselede Ebu Hanife'nin lehine delil gösterilmesi sahih olmayan zayıf bir hadis vardır. Kadı Iyâz diyor ki: Diğer taraftan Malik ve cumhur nisabı tamamlamak hususunda altın ve gümüşün birbirine ekleneceğini söylemişlerdir. Aynı şekilde Malik ağırlığa itibar eder ve (altın ve gümüşü) değerleri itibari ile değil cüzleri itibari ile birbirine ekler. Her bir dinarı da ilk dönemdeki bozdurma değerlerine göre 10 dirhem gibi kabul eder. Evzâî, Sevrî ve Ebu Hanife ise şöyle demektedir: Zekât vereceği zaman bunları birbirlerine değer olarak katar. Şafii, Ahmed, Ebu Sevr ve Davud ise kayıtsız ve şartsız olarak birbirlerine eklemez, demişlerdir.

"Her biri üç yaşında beş deveden aşağısında sadaka yoktur." Meşhur olan rivâyet "üç yaşındaki deve" anlamındaki "zevd" lafzının beş anlamındaki lafza izafe edilmesi şeklindedir. "Beş" anlamındaki lafız tenvinli olarak da rivâyet edilmiştir. O taktirde zevd lafzı ondan bedel olur. Bunu da İbn Abdilberr, Kadı Iyâz ve başkaları nakletmiş olmakla birlikte bilinen birinci şekildir. Aynı zamanda İbn Abdilberr ve Kadı Iyâz bu şekli cumhurdan diye de rivâyet etmişlerdir.

Dil bilginlerinin dediklerine göre zevd, lafzından tekili olmayan üçten dokuza kadar deve sayısını ifade eder. Çünkü tekil olarak ancak "ba'îr: deve"denilir. Nefer, raht, kavim ve nisâ kelimeleri ile benzeri diğer lafızlar da böyle olup bunların da kendi lafızlarından tekilleri bulunmamaktadır.

Buna göre 'beş zevd' demesi 'beş deve' demesi gibidir. Ayrıca buna benzer diğer lafızları kullanmaya benzer. Sibeveyh dedi ki: "Üç zevd"denilirken üç anlamındaki lafzın sonuna yuvarlak te getirilmez, çünkü "zevd" müennes bir kelimedir. Diğer taraftan cumhur zevdin üçten ona kadar sayıdaki deveyi anlatmak için kullanıldığını kabul etmiştir.

Ebu Ubeyd ise: Üç ile dokuz arası için kullanılır ve bu özel olarak dişi develer hakkında kullanılır demiştir. El-Harbi dedi ki: el-Esmâi dedi ki: *Zevd* üç ile on arası hakkında kullanılır. *Subbe* beş ya da altı, *sırma* on ile yirmi arası, *akere* yirmi ile otuz arası, *hecme* altmış ile yetmiş arası, *huneyde* yüz, *hatar* yaklaşık ikiyüz, *arec* beşyüz ile bin arası hakkında kullanılır. Ebu Ubeyde ve başkaları da *sırma* yirmi ile kırk arası hakkında kullanılır demişlerdir. İbn Ku-

teybe, *beş sevb:elbise* denilemeyeceği gibi *beş zevd* de denilemez demiş ancak ilim adamları onun hatalı olduğunu söylemişlerdir. Aksine bu lafız sahih hadisde de yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Araplar tarafından da kullanılmış olup dil (lügat) kitaplarında da bilinen bir husustur. Bu "esvab: sevbin çoğulu elbiseler"in aksine tekili olan bir kelimenin çoğulu değildir.

Ebu Hâtim es-Sicistâni dedi ki: Çoğulunda kıyası bırakarak beş deve için: *hamsu zevdin*, üç deve için de: *selâsu zevdin,* dört için: *erbau zevdin* ve... on için: *aşru zevdin* diye kıyasa uygun olmayarak kullanmışlardır. Nitekim 300 ve 400 anlamındaki kelimeler de böyledir. Halbuki kıyas ve üçyüz için de *miîn* ve *miât* demelerini gerektirmektedir. Ama hemen hemen hiç böyle kullanmazlar.

Cumhur bu ifadeyi "hamsu zevdin" diye zapt etmiş, bazıları ise hamsetu zevdin diye rivâyet etmişlerdir. Her ikisini de Müslim'in kitabını rivâyet edenler zikretmiş olmakla birlikte birincisi daha meşhurdur, dil bakımından her ikisi de sahihtir. Sonda he (yuvarlak te)'nin zikredilmesi Bunun hem müzekker hem müennes hakkında kullanılabilmesinden dolayıdır.

"Beş ukiyeden aşağısında da sadaka yoktur." Birinci rivâyette (ukiye'nin çoğulu) bu şekilde "evâkî" diye kaydedilmiştir. Bundan sonra gelen diğer rivâyetlerde ise sonunda ye harfi olmaksızın "evâk" olarak geçmektedir. Her ikisi de doğrudur. Dil bilginleri dedi ki: Hemze ötreli, ye harfi şeddeli olarak ukiyenin çoğulu, sondaki ye harfi şeddeli ve şeddesiz okunabilmek sureti ile " evâkî" diye geldiği gibi ye harfinin hazf edilmesi ile "evâk" olarak da söylenir. İbnu's-Sikkît, el-Islah (Islahu'l-Mantık) adlı eserinde şöyle diyor: Bu türden olup tekili şeddeli gelen bütün kelimelerin çoğulunda hem şeddeli hem şeddesiz söylenebilir. Buna göre ukiye, evâkî, seriyye, serârî, buhtiye, uleyye, esfiye ve benzerleri de böyledir. Ancak dil bilginlerinin çoğunluğu tekil olarak başındaki hemze söylenmeksizin "vakiyye"denilmesini kabul etmezler. el-Lihyâni ise vav harfi hazf edilip ye harfi şeddeli olarak söylenebileceğini nakletmektedir. (Bu durumda hemzeyi uzatmaksızın "ukiyye"denilir). Çoğulu da vekâye gelir. Hadis ve fıkıh âlimleri ile ileri gelen dil bilginleri şer'i ukiyyenin kırk dirhem olduğunu ve bunun da Hicaz ukiyyesi olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir.

Kadı Iyâz dedi ki: Ukiyye ve dirhemin belli miktarlarında zekâtın vacip olduğunu tesbit etmiş bulunan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in döneminde ukiye ve dirhemlerin bilinmeyen şeyler olması doğru olamaz. Diğer taraftan bunlar ile alışverişler yapılıyor, nikâhların mehirleri ödeniyordu. Nitekim bu husus sahih hadislerde sabit olmuştur. Bu ise dirhemlerin Abdülmelik b. Mervân

zamanına kadar bilinmiyordu iddiasında bulunanların ve Abdülmelik'in ilim adamlarının görüşlerini alarak bunları bir araya getirip her onunu yedi miskal ağırlığında, dirhemin ağırlığını da altı dânik olarak tesbit ettiğini ileri sürenlerin bu görüşlerinin bâtıl olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu hususta yapılan naklin anlamı da şundan ibarettir: Bu dirhemler İslam döneminde sikke olarak darbedilmiş ve aralarında hiçbir fark bulunmayan bir nitelikte değildi. Aksine bunlar küçük, büyük, Fars ve Rumlar tarafından sikke halinde darbedilmiş birkaç şekildeydiler. Diğer taraftan sikke halinde darbedilmemiş nakışları bulunmayan Yemen ve Mağrip türü gümüş parçalar da vardı. Bu sebeble İslam (devleti tarafından) sikke olarak darbedilip nakş edilmelerini ve bunların aralarında fark bulunmayan tek bir ağırlık ve muayyen bir hale getirilmelerini uygun gördüler. Böylelikle bunlar ile ilgili ayrıca tartıya ihtiyaç kalmamış olacaktı. Bundan dolayı en büyükleri ile en küçüklerini toplayıp, onların ağırlıklarına göre sikke olarak darbettiler.

(Devamla) Kadı Iyâz dedi ki: Şüphesiz o dönemde dirhemlerin miktarı biliniyor idi. Böyle olmasaydı zekât gibi yüce Allah'ın hakları ve zekât dışındaki kulların hakları, bunlar ile alakalı olarak nasıl tesbit edilebilirdi. Bundan dolayı ukiyye de bilinen bir miktar idi.

Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır.

Mezhep âlimlerimiz de şöyle demektedir: Birinci asır insanları bu bilinen tartı ile miktarını takdir etmek hususunda icma etmişlerdir. Bu da bir dirhem altı danik ve her on dirhem yedi miskal olarak tesbit edildi. Miskal ise cahiliye döneminde olsun İslam döneminde olsun değişiklik göstermemiştir.

(2264) Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'nin rivâyetinde: *"Beş veskden aşağısında sadaka yoktur"* ifadesi bütün asıl nüshalarda "vesk"in çoğulu "evsâk" olarak zikredilmiştir. Bu da doğrudur. Çünkü vav harfi kesreli olarak "visk"in cem'i -himl'in çoğulunun *ehmâl* olarak gelmesi gibi- "evsâk" diye gelir. "Vesk" kelimesinin vav harfi fethalı ve kesreli (visk) şeklinde kullanıldığı az önce açıklandı.

"Hurma yahut tane" Muhammed b. Râfi'in Abdurrezzak'tan rivâyetinde ise (2267) peltek se harfi ile "semer" şeklindedir. (Bu da mahsul, meyve, yemiş demektir).

(2268) *"Gümüş beş ukiyeden aşağısında sadaka yoktur."* Dil bilginleri der ki: (gümüş anlamında) *verik* ve *verk* denilebilir. Burada bu kelime ile kastedilen sikkeli ve sikkesiz olsun gümüştür. Dil bilginleri bu kelimenin aslının ne olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Asıl itibari ile her türlü gümüş

hakkında kullanılacağı söylendiği gibi dirhem olarak sikke yapılmış gümüş hakkında hakikat anlamında kullanıldığı, dirhem halinde olmayan gümüşler hakkında ise mecazen kullanıldığı söylenmiştir. Dilbilginlerinin çoğunluğunun görüşü budur.

İbn Kuteybe ve daha başkaları ise birincisini kabul etmektedir. Fukahanın görüşü de budur. Fakat Sahih'de altının nisabı beyan edilmemiştir. Bu hususta altının nisabı yirmi miskal olarak sınırlandıran hadisler gelmiş olmakla birlikte bunlar zayıf hadislerdir. Fakat icma hususunda kendisine itibar edilen kimseler bu hususta icma etmiş bulunmaktadır.

Aynı şekilde davarların, altın ve gümüşün zekâtı hususunda sene geçmesinin şart olduğunu ancak zekâtı öşür olarak (onda bir ve yirmide bir esası ile) verilenler hakkında Bunun şart olmadığını da ittifakla kabul etmişlerdir. Bu hadis-i şerifte gümüş hususunda Şafii'nin ve ona uygun kanaat belirtenlerin görüşlerinin lehine delalet vardır. Bu görüşe göre eğer gümüş miktarı piyasada geçerli ikiyüz dirhemden daha az ya da ona yakın miktarda ise ona zekât düşmez. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gümüş beş ukiyeden aşağısında zekât yoktur"* buyurmuştur. Ukiye'nin de kırk dirhem olduğu daha önce geçmiş bulunmaktadır ki bu da Hicaz şer'i ukiyesidir.

Malik dedi ki: Gümüş miktarı eğer tartı gibi geçerli olması halinde az bir miktar eksik olursa yine zekâtının verilmesi icab eder. Bizim delilimiz ise "bu miktar beş ukiyeden daha aşağıdır" denilebilmesidir.

Yine bu hadiste hileli dirhemler hususunda bunların katıksız gümüş miktarları ikiyüz dirheme ulaşmadığı sürece onlara zekât düşmeyeceği şeklindeki Şafii'nin ve ona uygun kanaat belirtenlerin görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır.

١/٢- بَاب مَا فِيهِ الْعُشْرُ أَوْ نِصْفُ الْعُشْرِ

1/2 ZEKÂTI ÖŞÜR YA DA YARIM ÖŞÜR OLANLAR BABI

٢٢٦٩-٧/١- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَرْحٍ وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَعَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ وَالْوَلِيدُ بْنُ شُجَاعٍ كُلُّهُمْ عَنْ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ أَنَّ أَبَا الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِيمَا سَقَتْ الْأَنْهَارُ وَالْغَيْمُ الْعُشُورُ وَفِيمَا سُقِيَ بِالسَّانِيَةِ نِصْفُ الْعُشْرِ

2269-7/1- Bana Ebu't-Tahir Ahmed b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Serh, Harun b. Said el-Eylî, Amr b. Sevvâd ve el-Velid Şücâ –hepsi- İbn Vehb'den tahdis etti. Ebu't-Tahir dedi ki: Bize Abdullah b. Vehb, Amr b. el-Hâris'den haber verdiğine göre Ebu'z-Zubeyr kendisine şunu tahdis etti: O Cabir b. Abdullah'ı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu dinlediğini söylerken işitmiştir: *"Nehirlerin ve yağmurun suladığı ekinlerde onda bir (zekât) vardır. Develerin taşıdığı su ile sulanan (arazi, mahsulün)de ise öşrün yarısı (zekât) vardır."*[43]

Şerh

"Nehirlerle ve yağmur ile sulanan (mahsul)lerde öşür vardır..." Biz "uşûr" kelimesini ayn harfi ötreli "uşr"un çoğulu olarak zaptettik. Kadı Iyâz dedi ki: Biz de bunu bütün üstadlarımızdan ayn harfi fethalı (aşûr) olarak "aşr"ın çoğulu olmak üzere zaptettik. Kadı Iyâz şunları da söylemektedir: Biz bunu genel olarak bütün üstadlarımızdan ayn harfi fethalı ve çoğul olarak zaptettik. Bu da bu türden çıkanın adıdır.

Metâliu'l-Envâr sahibi der ki: Üstadların çoğu bunu "uşr" diye ötreli olarak söylemekle birlikte Bunun doğrusu fethalı (aşr olarak) söylenmesidir. Ama onun doğru olduğunu ileri sürdüğü bu söyleyiş doğru değildir. Çünkü kendisi ravilerin çoğunluğunun bunu ötreli olarak rivâyet ettiğini kabul etmiştir. İşte uşr'un çoğulu olarak doğru olan da budur. Diğer taraftan zimmet ehlinden alınan "uşur"un ötreli telaffuz edileceği üzerinde de ittifak etmişlerdir ki bu da doğrudur ve uşr'un çoğuludur. Her iki lafız arasında (telaffuz bakımından) bir fark yoktur.

"Gaym" ise yağmur demektir. Müslim'den başka kaynaklarda bu lam harfi ile "gayl" olarak geçmektedir. Ebu Ubeyd dedi ki: Bu da nehirlere akan sulara denilir. Bu ise büyük selden daha az miktardaki sel (çay vs.)'dir. İbnü's-Sikkît dedi ki: Bu yerin üstünde akan suya denilir.

Sâniye: Kuyudan sulamak maksadı ile su taşıyan devenin adıdır. Bu işi yapan deveye *"nâdıh"* da denilir.

Bu hadisteki hükümlere gelince:

1. Yağmur, nehir ve benzeri pek emek gerektirmeyen sular ile sulanan mahsullerde öşür (onda bir), develer sırtında taşınarak ve bunun dışında çokça uğraşı ve emek gerektiren şekilde sulanan mahsullerde ise öşrün yarısı (yirmide bir) zekât vardır.

43 Ebu Davud, 1597; Nesai, 2488; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2895

2. İlim adamları yerden yetişen her türlü mahsul (meyve, yemiş) ziraat ürünü, hoş kokulu bitkiler ve ot, odun ve benzerleri dışında yerden biten her şeyde zekât vacip midir, yoksa özel bazı ürünlerde midir?

İlim adamlarının bu hususta görüş ayrılığı vardır. Ebu Hanife hepsine zekât düşer derken, cumhur özel olarak hangilerinde zekât düştüğü hususunda görüş ayrılıkları içerisinde olmakla birlikte özel ürünlerde zekâtın sözkonusu olacağını söylemişlerdir. Buna dair tafsilat fıkıh kitaplarından öğrenilir.

٢/٣- بَاب لَا زَكَاةَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي عَبْدِهِ وَفَرَسِهِ

2/3 KÖLESİ VE ATI SEBEBİ İLE MÜSLÜMANA ZEKÂT YOKTUR BABI

٢٢٧٠-٨/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي عَبْدِهِ وَلَا فَرَسِهِ صَدَقَةٌ

2270-7/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temîmî de tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e Abdullah b. Dinar'dan diye rivâyetini okudum. O Süleyman b. Yesar'dan, o İrâk b. Malik'den, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Müslümana kölesi ve atı sebebi ile zekât yoktur"* buyurdu.[44]

٢٢٧١-٩/٢- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُوسَى عَنْ مَكْحُولٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ عَمْرٌو عَنْ النَّبِيِّ ﷺ وَقَالَ زُهَيْرٌ يَبْلُغُ بِهِ لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي عَبْدِهِ وَلَا فَرَسِهِ صَدَقَةٌ

2271-9/2- Bana Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan b. Uyeyne tahdis etti, bize Eyyub b. Musa, Mekhûl'den tahdis etti, o Süleyman b. Yesar'dan, o İrak b. Malik'den, o Ebu Hureyre'den rivâyet etti. -Amr dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den -Zuheyr dedi ki: Onunla

44 Buhari, 1463, 1464; Ebu Davud, 1594, 1595; Tirmizi, 628; Nesai, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471; İbn Mace, 1812; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14153

(Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e-) ulaşarak (şöyle buyurdu) dedi: "*Müslümana kölesi ve atı sebebi ile sadaka yoktur.*" [45]

٢٢٧٢-.../٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَعِيلَ كُلُّهُمْ عَنْ خُثَيْمِ بْنِ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

2272-.../3- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Süleyman b. Bilal haber verdi (H.) Bize Kuteybe tahdis etti, bize Hammâd b. Zeyd tahdis etti. (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Hâtim b. İsmail tahdis etti. Hepsi Huseyn b. İrak b. Malik'den, o babasından, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivâyet etti. [46]

٢٢٧٣-١٠/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالُوا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ لَيْسَ فِي الْعَبْدِ صَدَقَةٌ إِلَّا صَدَقَةُ الْفِطْرِ

2273-10/4- Bana Ebu't-Tahir ve Harun b. Said el-Eylî ile Ahmed b. İsa tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bana Mahreme babasından haber verdi, o İrak b. Malik'den şöyle dediğini rivâyet etti: Ebu Hureyre'yi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu diye tahdis ederken dinledim: "*Köleden dolayı zekât yoktur, fıtır sadakası müstesna.*" [47]

Şerh

(2270-2273 numaralı hadisler)

(2270) "*Müslümana kölesi ve atı sebebi ile sadaka (zekât) yoktur.*" Bu hadis ihtiyaç mallarında zekât düşmeyeceği hususunda asıl bir dayanaktır. Aynı zamanda ticaret maksadı ile edinilmemeleri halinde atlarda ve kölelerde de zekât düşmediği hususunda da aslî bir dayanaktır. Selef ve halefden genel olarak ilim adamları da böyle demiştir. Ancak Ebu Hanife ve onun hocası Hammâd b. Ebu Süleyman ile bir topluluk tamamen dişi olmaları ya da dişi ve erkek karışık olmaları halinde her bir at için bir dinar zekâtı vacip (farz) kabul etmişlerdir. Arzu ederse de bunların kıymetlerini tesbit edip her

45 2270 numaralı hadisin kaynakları
46 2270 numaralı hadisin kaynakları
47 2270 numaralı hadisin kaynakları

iki yüz dirhem için beş dirhem de verebilir. Fakat bu hususta onların bir delilleri bulunmamaktadır. Bu hadis onların bu kanaatlerini reddetmek için açık bir delildir.

(2273) Köle hakkında: *"Fıtır sadakası müstesna"* ibaresi kölesinin fıtır sadakasının efendisi tarafından ödenmesinin vacip olduğu hususunda açık bir delildir. Bu köle ister ihtiyaç için alıkonulmuş olsun, ister ticaret için fark etmez. Malik, Şafii ve cumhurun görüşü budur. Kûfeliler ise ticaret maksadı ile sahip olunan kölelerin fıtır sadakasını ödemek vacip değildir demişlerdir. Davud'dan ise fıtır sadakasını ödemek efendisine değil kölenin kendisine vaciptir. Bu durumda efendinin fıtır sadakasını ödeyebilmesi için kölesine kazanma imkânını vermesi gerekir, dediği nakledilmiştir. Aynı zamanda bu görüşü Kadı Iyâz, Ebu Sevr'den de nakletmiştir.

Şafii'nin ve ilim adamlarının cumhurunun görüşüne göre ise mükâtep kölenin fıtır sadakası kendisine de efendisine de vacip değildir. Atâ, Malik ve Ebu Sevr'den efendisi üzerine vacip olduğu görüşü nakledilmiştir. Bu aynı zamanda Şafii mezhebine mensub bazı ilim adamlarının bir görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Üzerinde ödemekle yükümlü bulunduğu bir dirhem dahi kaldığı sürece mükâtep köledir"* hadisi bunu gerektirmektedir. Yine bu hususta bazı mezhep âlimlerimizin bir diğer görüşü vardır ki fıtır sadakası mükâtebin kendisi tarafından ödenmesi icab eder. Çünkü mükâtep pek çok hüküm bakımından hür kimse gibidir.

٣/٤- بَاب فِي تَقْدِيمِ الزَّكَاةِ وَمَنْعِهَا

3/4- ZEKÂTIN ERKEN ÖDENMESİ VE VERİLMEMESİ HAKKINDA BİR BAB

٢٢٧٤-١/١١- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عُمَرَ عَلَى الصَّدَقَةِ فَقِيلَ مَنَعَ ابْنُ جَمِيلٍ وَخَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ وَالْعَبَّاسُ عَمُّ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا يَنْقِمُ ابْنُ جَمِيلٍ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ فَقِيرًا فَأَغْنَاهُ اللهُ وَأَمَّا خَالِدٌ فَإِنَّكُمْ تَظْلِمُونَ خَالِدًا قَدْ احْتَبَسَ أَدْرَاعَهُ وَأَعْتَادَهُ فِي سَبِيلِ اللهِ وَأَمَّا الْعَبَّاسُ فَهِيَ عَلَيَّ وَمِثْلُهَا مَعَهَا ثُمَّ قَالَ يَا عُمَرُ أَمَا شَعَرْتَ أَنَّ عَمَّ الرَّجُلِ صِنْوُ أَبِيهِ

2274-11/1- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Ali b. Hafs tahdis etti, bize Verka, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ömer'i zekât toplama görevi ile gönderdi. İbn Cemil, Halid b. el-Velid ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası Abbas'ın, zekâtını ödemediği söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*İbn Cemil niye böyle yapıyor ki? Çünkü o ancak fakir birisi idi, sonra Allah onu zengin etti. Halid'e gelince siz Halid'e haksızlık ediyorsunuz. O zırhlarını, savaş araç ve gereçlerini Allah yolunda vakfetmiş bulunuyor. Abbas'a gelince o(nun zekâtını ödemek) benim üzerime -onunla birlikte bir misli daha- olsun.*" Sonra: "*Ey Ömer! Yoksa sen bir kimsenin amcasının babası gibi olduğunun farkında değil misin?*" buyurdu. [48]

Şerh

"*İbn Cemil*" yani zekâtını vermedi, vermek istemedi.

"*Halid'e gelince. Siz Halid'e haksızlık ediyorsunuz... vakfetmiştir.*" Dilbilginleri der ki: *A'tâd*, silah, binek ve buna benzer savaş araç gereçlerine denilir. Bunun tekili "*atâd*" olarak gelir. *A'tâd* ve *a'tide* diye çoğul yapılır.

Hadisin anlamı şudur: Onlar Halid'den ticaret maksadı ile alıkonulduklarını sanarak araç ve gereçlerinin zekâtını vermesini istediler. Bunlara zekât düştüğünü sandılar. Kendisi onlara, sizin benden zekât almamanız gerekir deyince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Halid zekât vermedi, dediler. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Siz ona haksızlık ediyorsunuz. Çünkü o bunları üzerlerinden bir sene geçmeden önce Allah yolunda alıkoyup vakfetti. Dolayısı ile bunlara zekât düşmez*" dedi. Ayrıca Bununla maksadı eğer ona zekât düşseydi mutlaka o zekâtı verir, cimrilik göstermezdi. Çünkü o mallarını yüce Allah'a vakfedip bağışlamışken nasıl ona farz olan bir zekâtı ödemekte cimrilik gösterebilir, anlamına gelme ihtimali de vardır.

Kimi ilim adamı buradan ticaret mallarının zekâtının vacip olduğu hükmünü çıkarmışlardır. Davud'un aksine selef ve halefin ilim adamlarının büyük çoğunluğu böyle demişlerdir.

Hadiste ayrıca vakfın sahih olduğuna, taşınabilir malların da vakfedilmesinin sahih olduğuna delil vardır ki Ebu Hanife ve bazı Kûfeliler dışında ümmetin tamamı bu kanaattedir.

48 Ebu Davud, 1623; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13922

Kimi ilim adamı da şöyle demiştir: İbn Cemil'in, Halid ve Abbas'ın vermedikleri bu sadaka zekât değildi. Bu nafile bir zekât idi. Bunu Kadı Iyâz nakledерek şöyle demiştir: Bunu da Abdurrezzak'ın bu hadisi rivâyet ederken rivâyetinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara zekât vermeyi teşvik etti, deyip hadisin tamamını zikretmiş olması desteklemektedir. Maliki âlimlerinden İbnu'l-Kassâr dedi ki: Böyle bir yorum olaya daha çok yakışır. Çünkü sahabe hakkında bir farzı yerine getirmek istememeleri düşünülemez. Bu açıklamaya göre Halid'in mazereti de açıkça anlaşılır. Çünkü o malını Allah yolunda elinden çıkarmış oldu. Geriye onun elinde mal diye bir şey kalmamıştır ki o maldan nafile bir sadaka vermesi ihtimali bulunsun. Buna göre İbn Cemil de Nafile sadaka vermekte cimrilik gösterdiğinden ona sitemde bulunulmuştur. Abbas ile ilgili olarak da onu ödemeyi üzerime alıyorum, bir de onunla birlikte onun mislini (ödeyeceğim) buyurmuştur. Yani o kendisinden böyle bir şey istenecek olursa vermemezlik etmez. İbnu'l-Kassâr'ın açıklamaları bunlardır.

Kadı Iyâz dedi ki: Ama Buhari ve Müslim'in Sahih'lerindeki hadislerin zahiri Bunun zekât hakkında olduğu şeklindedir. Buna sebeb ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ömer'i zekât toplamak üzere görevlendirip göndermiş olmasıdır. Çünkü Allah Rasûlü ancak farz zekât için görevlendirip gönderiyordu.

Derim ki: Sahih ve meşhur olan da Bunun nafile sadaka hakkında değil zekât hakkında olduğudur. Mezhep âlimlerimiz de başkaları da böyle demişlerdir.

"O ve onunla birlikte bir misli daha benim üzerimedir" yani ben ondan iki yıllık zekâtı peşin olarak aldım.

Zekâtın erken ödenmesini caiz görmeyenler ise şöyle açıklamışlardır: Ben onun adına ödeyeceğim, demektir. Ebu Ubeyde ve başkası da şöyle demektedir. Bu, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abbas'ın zekâtını ona olan ihtiyacı sebebi ile kolaylıkla ödeyebileceği bir vakte kadar ertelemiştir, demektir.

Doğrusu ise Bunun ben onun zekâtını ondan peşin olarak vaktinden önce aldım, anlamında olduğudur. Bu hususta Müslim'den başka kaynaklarda rivâyet edilen hadiste: *"Biz ondan iki yıllık sadakayı (zekâtı) acilen aldık"*denilmektedir.

"Kişinin amcası babası gibidir." Burada amcanın hakkının büyüklüğü hükmü ifade edilmektedir.

٤/٥- بَاب زَكَاةِ الْفِطْرِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مِنَ التَّمْرِ وَالشَّعِيرِ

4/5- MÜSLÜMANLARA DÜŞEN FITIR SADAKASI, HURMA VE ARPA TÜRÜNDEN (VERİLİR) BABI

٢٢٧٥-١٢/١- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالاَ حَدَّثَنَا مَالِكٌ وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَرَضَ زَكَاةَ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ عَلَى النَّاسِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى كُلِّ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى مِنَ الْمُسْلِمِينَ

2275-12/1- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb ve Kuteybe b. Said tahdis edip dedi ki: Bize Malik tahdis etti (H.) Bize Yahya b. Yahya -ki lafız ona aittir- da tahdis edip dedi ki: Malik'e Rafi'den yaptığı rivâyeti okudum. Onun İbn Ömer'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayı fıtır sadakasını insanlara hurmadan birer sa' yahut arpadan birer sa' olmak üzere hür ya da köle, erkek ya da dişi her müslümana farz kıldı. [49]

٢٢٧٦-١٣/٢- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو أُسَامَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ فَرَضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ حُرٍّ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ

2276-13/2- Bize İbn Numeyr tahdis etti, bize babam tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de -ki lafız ona ait- tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Numeyr ve Ebu Usame tahdis etti. O Ubeydullah'tan, o Nâfi'den, o İbn Ömer'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fıtır sadakasını köle ya da hür, küçük ya da büyük herkese bir sa' hurma ya da bir sa' arpa olarak farz kıldı. [50]

٢٢٧٧-١٤/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ فَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ صَدَقَةَ رَمَضَانَ عَلَى الْحُرِّ وَالْعَبْدِ وَالذَّكَرِ وَالأُنْثَى صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ قَالَ فَعَدَلَ النَّاسُ بِهِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ

49 Buhari, 1504; Ebu Davud, 1611; Tirmizi, 676; Nesai, 2501, 2502; İbn Mace, 1826; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8321.

50 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7851, 7964.

2277-14/13- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Yezid b. Zürey', Eyyub'den haber verdi, O Nâfi'den, o İbn Ömer'den şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan (fıtır) sadakasını hür ve köle, erkek ve dişi herkese birer sa' hurma ya da birer sa' arpa olarak farz kıldı. (İbn Ömer) dedi ki: Sonra insanlar yarım sa' buğdayın buna denk olduğunu kabul etti. [51]

٢٢٧٨-١٥/٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ بِزَكَاةِ الْفِطْرِ صَاعٍ مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعٍ مِنْ شَعِيرٍ قَالَ ابْنُ عُمَرَ فَجَعَلَ النَّاسُ عِدْلَهُ مُدَّيْنِ مِنْ حِنْطَةٍ

2278-15/4- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti, Bize Leys'in Nâfi'den haber verdiğine göre Abdullah b. Ömer: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fıtır zekâtı (sadakası) olarak bir sa' hurma yahut bir sa' arpa verilmesini emretti, dedi.

İbn Ömer: Sonra insanlar iki mud buğdayı buna denk kabul ettiler. [52]

٢٢٧٩-١٦/٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَرَضَ زَكَاةَ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ أَوْ رَجُلٍ أَوْ امْرَأَةٍ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ

2279-16/5- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize İbn Ebu Fudeyk tahdis etti, bize Dahhak, Abdullah b. Ömer'den haber verdiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayı fıtır zekâtını hür ya da köle, erkek ya da kadın, küçük ya da büyük her müslümana bir sa' hurma ya da bir sa' arpa olarak farz kıldı. [53]

51 Buhari, 1511 -uzunca-; Ebu Davud, 1615; Tirmizi, 675; Nesai, 2499, 2500; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7510.

52 Buhari, 1507; İbn Mace, 1825; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8270.

53 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7700.

.../... بَاب زَكَاةِ الْفِطْرِ مِنْ الطعام والأقط والزبيب

.../... TAAM (BUĞDAY) KEŞ VE KURU ÜZÜMDEN FITIR SADAKASI[54]

٢٢٨٠-١٧/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ كُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ

2280-17/6- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Zeyd b. Eslem'den rivâyetini okudum. O İyaz b. Abdullah b. Sa'd b. Ebu Serh'den Ebu Said el-Hudrî'yi şöyle derken dinlediğini rivâyet etti: Biz fıtır zekâtını bir sa' taam (buğday), bir sa' arpa, bir sa' hurma, bir sa' keş ya da bir sa' kuru üzüm olarak verirdik. [55]

٢٢٨١-١٨/٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ حَدَّثَنَا دَاوُدُ يَعْنِي ابْنَ قَيْسٍ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كُنَّا نُخْرِجُ إِذْ كَانَ فِينَا رَسُولُ اللهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ عَنْ كُلِّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ حُرٍّ أَوْ مَمْلُوكٍ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ فَلَمْ نَزَلْ نُخْرِجُهُ حَتَّى قَدِمَ عَلَيْنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا فَكَلَّمَ النَّاسَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَكَانَ فِيمَا كَلَّمَ بِهِ النَّاسَ أَنْ قَالَ إِنِّي أَرَى أَنَّ مُدَّيْنِ مِنْ سَمْرَاءِ الشَّامِ تَعْدِلُ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ فَأَخَذَ النَّاسُ بِذَلِكَ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ فَأَمَّا أَنَا فَلَا أَزَالُ أُخْرِجُهُ كَمَا كُنْتُ أُخْرِجُهُ أَبَدًا مَا عِشْتُ

2281-18/7- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb tahdis etti, bize Davud -yani b. Kays- Iyâz b. Abdullah'tan tahdis etti. O Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda iken fıtır

54 Yazma nüshadan eklenmiştir.

55 Buhari, 1506, 1508, 1510 -buna yakın-, 1505; Ebu Davud, 1616, 1617, 1618; Tirmizi, 673; Nesai, 2510, 2511, 2512, 2513, 2516, 2517; İbn Mace, 1829; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4269.

zekâtını küçük, büyük; hür ya da köle herkes için birer sa' taam (buğday), birer sa' keş, birer sa' arpa, birer sa' hurma ya da birer sa' kuru üzüm olarak verirdik. Bizler Muaviye b. Ebu Süfyan hac ya da umre yapmak üzere gelişinde yanımıza gelinceye kadar bunu böylece çıkartıp vermeye devam ettik. O gelince minber üzerinde insanlara konuştu. İnsanlara söyledikleri arasında benim görüşüme göre iki mud Şam buğdayı, bir sa' hurmaya denktir, dedi. İnsanlar da onun bu söylediğini alıp uyguladı.

Ebu Said dedi ki: Bana gelince ben hâlâ daha önce çıkartıp verdiğim gibi vermeye devam ediyorum, yaşadığım sürece de ebediyyen böylece vereceğim.[56]

Şerh

(2275-2281 numaralı hadisler)

(2275) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayı fıtır zekâtını insanlara... farz kıldı..." İnsanlar buradaki "*farz kılma*"nın anlamının ne olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Selef ve haleften büyük çoğunluk Bunun zorunlu kıldı, vacip kıldı anlamında olduğunu söylemişlerdir. Buna göre fıtır zekâtı (sadakası) bunların kanaatince farz ve vaciptir. Çünkü fıtır sadakası da yüce Allah'ın: "*Zekâtı verin*" (Bakara, 43, 83 vs.) buyruğunun genel kapsamı içerisindedir. Ayrıca hadisteki: "Farz kıldı" tabiri de çoğunlukla şer'i bir terim olarak bu anlamda kullanılır.

İshak b. Râhûye (Râheveyh) dedi ki: Fıtır zekâtının vacip (farz) olduğu hususunda adeta icma vardır.

Kimi Irak fukahası ile Maliki mezhebine mensup bazı kimselerle Şafii mezhebinden bazı kimseler ve son defasında Davud (ez-Zahiri) fıtır zekâtı (sadakası)'nın vacip değil sünnet olduğunu söylemişlerdir. Bunlar farz kıldı ifadesi mendup olmak üzere bunu söyledi anlamındadır demişlerdir. Ebu Hanife ise kendi mezhebindeki vacip ile farz arasında gözettiği farka binaen fıtır sadakasının farz değil vacip olduğunu söylemiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Bazıları da fıtır sadakasının zekât emri ile nesh olduğunu söylemişlerdir. Derim ki: Bu apaçık bir hatadır, doğrusu onun yerine getirilmesi gereken bir farz olduğudur.

"*Ramazan*" demesi ise bu zekâtın vacip olduğu zamana işarettir. Bu hususta ilim adamlarının görüş ayrılığı vardır. Şafii'nin sahih olan görüşü Bunun Ramazan Bayramı'nın son günü güneşin batımı ve bayramın birin-

56 2280 numaralı hadisin kaynakları.

ci gününün ilk gecesinin ilk bölümünün girmesiyle vacip olduğudur. İkinci görüşe göre ise bayram gecesi tan yerinin doğmasıyla vacip olur. Mezhep âlimlerimiz şöyle demektedir: Fıtır sadakası güneşin batışı ile (fecrin) doğuşu ile birlikte vacip olur. Dolayısıyla bir kimse güneşin batışından sonra doğsa yahut fecirden önce ölse ona fıtır sadakası vacip değildir. İmam Malik'ten ise zikrettiğimiz iki görüş gibi iki ayrı rivâyet gelmiştir. Ebu Hanife'ye göre ise (bayramın birinci gününün) fecrinin doğması ile vacip olur.

el-Mâzerî dedi ki: Denildiğine göre bu görüş ayrılığının esası hadisteki "*el fıtri min Ramazan*" tabiridir. Acaba bundan kasıt, ayın geri kalan diğer günlerinde alışılmış fıtır (oruç açmak) mıdır; o taktirde güneşin batımı ile vacip olması söz konusu olur yoksa bundan sonra söz konusu olan ve fecrin doğuşu ile başlayan fıtır (yani oruç tutmayıp bayram yapma) hali midir? el-Mâzerî dedi ki: "*el fıtri min Ramazan*" ifadesinde Ramazan ayından bir gün dahi olsa oruç tutmayan kimseye vacip olmaz, diyenlerin görüşlerinin lehine de bir delil vardır. (Devamla) dedi ki: Bunun sebebi de şudur: Uzayıp giden ve kemal mertebesinde yapılma imkânı bir takım hususlarda kaçırılarak bundan sakınmanın meşakkatli olduğu ibadetlerde şeriat koyucu o eksikliğin bedeli olarak malî bir keffaret tesbit etmiştir. Hac ve umrede hediyelik kurbanı kesmek gibi. İşte fıtır sadakası da böyledir. Çünkü oruç tutarken lüzumsuz konuşmalar, işler ve benzeri hususlar da olur. Bir başka hadiste de fıtır sadakasının anlamsız sözler, işler ve çirkin konuşmalardan ötürü oruç tutan için bir temizlik sebebi olduğu ifade edilmiştir.

Aynı şekilde ilim adamları küçük çocuğun fıtır sadakasının verilip verilmeyeceği hususunda da ihtilâf etmişlerdir. Cumhurun dediğine göre bundan sonra sözü edilecek olan küçük ya da büyük için verileceğini dile getiren hadis dolayısıyla verilmesi gerekir. Küçük çocuk için vacip olmadığını söyleyenler ise fıtır sadakasının bir temizleme aracı olduğuna delil olarak yapışırlar. Küçük çocuğun ise günahı olmadığından ötürü ayrıca temizlenmeye ihtiyacı yoktur.

Cumhur buna şu şekilde cevap vermiştir: Temizleme illeti (gerekçesi) insanların çoğunluğu içindir. Ayrıca günahtan temizlenme özelliğinin bulunmaması buna engel değildir. Nitekim salih bir kimse olduğu muhakkak olarak bilinen günahsız salih bir kimseye de vaciptir. Güneşin batımından bir an önce müslüman olmuş kâfir bir kimseye de günahı olmamakla birlikte vaciptir. Ayrıca seferde namazın kısaltılması meşakkat sebebi ile caiz kılınmış olmakla birlikte herhangi bir meşakkat ve zorlukla karşılaşmayan birisi bulunsa o dahi namazını kısaltabilir.

"Hür yahut köle" sözünü Davud, zahiri anlamını esas alarak kölenin bizzat kendisine vacip olduğunu, diğer taraftan efendinin de fıtır sadakasını kazanmasına imkân vermesinin vacip olduğunu söylemiştir. Tıpkı farz namaz için ona imkân vermek zorunda olduğu gibi. Cumhurun görüşüne göre ise kölenin fıtır sadakasını efendisi onun adına ödemekle yükümlüdür. Bizim mezhep âlimlerimize göre ise bu hususta iki görüş bulunmaktadır. Birincisine göre fıtır sadakası ta baştan beri kölenin efendisine düşer. İkincisine göre esasen köleye vacip olmakla birlikte efendisi onun adına onu yüklenir. İkinci görüşü kabul edenlere göre "*alâ:* e, a, üzerine" lafzını zahiri anlamı ile almış olur, birinci görüşü kabul edenlere göre bu lafız "*an:* onun adına, onun yerine, den, dan" anlamında olur.

"Hür ya da köle, erkek yahut dişi herkese olmak üzere insanlara." Hadisin bu ibaresi fıtır sadakasının köylerde, kasabalarda, şehirlerde, kırsal kesimlerde, dağ başlarında yaşayanlara nerede olursa olsun her müslümana vacip olduğuna delildir. Malik, Ebu Hanife, Şafii, Ahmed ve ilim adamlarının büyük çoğunluğu böyle demiştir. Atâ, Zührî, Rabia ve Leys ise fıtır sadakası ancak şehirlerde köy ve kasabalarda yaşayanlara vaciptir. Çöllerde yaşayanlara değildir.

Ayrıca bu ibare fıtır sadakasının bayram günü kendisinin ve aile halkının temel gıdasından fazlasına malik olan kimselere vaciptir, diyen Şafii'nin ve cumhurun lehine bir delildir. Ebu Hanife ise zekât almak kendisine helal olan kimselere fıtır sadakası vacip değildir demiştir. Bizim mezhebimize göre ise bir kimse vaktinden önce verdiği fıtır sadakasından ayrı, bayram gecesi ve günü nafakasına yetecek kadarına sahip olan bir kimsenin hem kendisinin hem aile halkının fıtır sadakasını vermesi gerekir. Malik ve Maliki mezhebi âlimlerinden bu hususta farklı görüşler nakledilmiştir.

Hadisdeki "*erkek yahut dişi*" ifadesi fıtır sadakasının zevcenin kendisi üzerine vacip olup zevcenin fıtır sadakasını kendi malından çıkartıp vermesi gerektiğini söyleyen Kûfeli fukahanın lehine bir delildir. Malik, Şafii ve cumhura göre koca zevcesinin fıtır sadakasını vermekle yükümlüdür. Çünkü nafaka hususunda kocasına tabidir. Hadise de daha önce kölenin fıtır sadakası hususunda Davud'a verilen cevabın aynısını cevap olarak vermişlerdir.

"Müslümanlardan" ifadesi fıtır sadakasının ancak müslüman kimse adına verileceği hususunda açık bir tabirdir. Buna göre müslüman bir kimsenin kâfir olan kölesi, zevcesi, çocuğu ve babasının sadakasını vermekle yükümlü değildir. Bunların nafakasını sağlamak ona farz olsa bile. Bu Malik, Şafii ve

ilim adamlarının büyük çoğunluğunun görüşüdür. Kûfeliler İshak ve seleften bazı kimseler ise şöyle demiştir: Kâfir kölenin adına da fıtır sadakası vermek icab eder. Tahavi "müslümanlardan" ibaresini de bundan kastettiği köleleri dışarıda tutmak üzere efendileridir, diye yorumlamıştır. Ama hadisin zahiri onun bu açıklamasını reddetmektedir.

"Şundan bir sa', bundan bir sa'..." bu ibarede fıtır sadakasında verilmesi icab eden miktarın kişi başına bir sa' olduğuna delildir. Eğer fıtır sadakası buğday ve kuru üzümden başka şeylerden verilecek olursa icma ile bir sa' vermek icab eder. Eğer buğday ve kuru üzüm verilecek ise aynı şekilde Şafii, Malik ve cumhura göre yine bir sa' vermek vaciptir. Ebu Hanife ve Ahmet ise bundan sonra zikredilecek Muaviye'nin hadisi sebebi ile yarım sa' gerekir demişlerdir. Cumhurun delili ise Ebu Said'in bundan sonra gelecek olan hadisteki: *"Taamdan (buğday) bir sa', arpadan bir sa', hurmadan bir sa', keşden bir sa' yahut kuru üzümden bir sa'"* ifadesidir. Bunda delil olma yönü iki bakımdandır:

1. Hicazlıların örfüne göre taam (buğday) özellikle buğdayın adıdır. Bir de sözü geçen diğer yiyeceklerle birlikte bunu zikretmesi bilhassa bu anlama gelir.

2. Hadiste değerleri birbirinden farklı çeşitli yiyecekler sözkonusu edilmekle birlikte bunların her bir türünde bir sa'lık miktarı vacip kılmıştır. Bu ise asıl muteber olanın bir sa' olduğuna ve onun değerine bakılmayacağına delildir. Ebu Davud'daki bir rivâyette de: *"Yahut buğdaydan bir sa'"* ifadesi yer almakta ve: Bu hıfzedilmiş değildir. Bununla birlikte yarım sa' verileceğini söyleyenlerin Muaviye'nin hadisi dışında bir delilleri yoktur, demiştir. Yüce Allah'ın izni ile biz buna dair cevabımızı da vereceğiz. Bu kanaat sahipleri ise hadis âlimlerinin zayıf kabul ettikleri ve zayıf oldukları da açıkça ortada olan çeşitli zayıf hadislere dayanmışlardır.

Kadı Iyâz dedi ki: Sadaka olarak verilecek tür hakkında ihtilâf edilmiştir. Buğday, kuru üzüm, hurma ve arpa vermenin caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Ancak muhalefeti pek muteber olmayan bazı kimselerin buğday hakkında görüş ayrılıkları vardır. Bir de müteahhir âlimlerden bazıları da kuru üzüm hususunda muhalefet etmişlerdir. Fakat bu her iki muhalif görüş sahiplerinden önce icma gerçekleşmiş ve bu görüşleri bu icma ile reddedilir. Keş'in, fıtır sadakası olarak verilmesini Malik ve cumhur caiz kabul etmekle Hasan(-ı Basri) bunu kabul etmemektedir. Şafii'nin onunla ilgili farklı görüşleri ulaşmıştır. Eşhed ise biz ancak bu beş şeyden fıtır sadakası veririz, demiş-

tir. Malik ise bir belde ahalisinin geçiminde esası teşkil eden katâni ve başka şeyleri de buna kıyas etmiştir. [57]

Yine Malik'den bir başka görüş daha nakledilmiştir. Buna göre hadisde ismen zikredilen şeyler dışındakilerden ve bu manayı ihtiva eden şeylerin dışındakilerden fıtır sadakası verilmez.

Genel olarak fukaha kıymetin sadaka olarak verilmesini caiz kabul etmemekle birlikte Ebu Hanife bunu caiz görmüştür.

Derim ki: Mezhep âlimlerimiz şöyle demektedir: Fıtır sadakası taneli her bir yiyecek türünden ve onda öşür olarak zekât düşen her taneliden verilebilir. Mezhebimizin kabul edilen görüşüne göre keş de verilebilir. Daha sahih olan görüş ise fıtır sadakası verecek olan kimseye yaşadığı beldede çoğunlukla kullanılan gıdadan muayyen olarak verilmelidir. İkincisine göre de kendisinin çoğunlukla gıdasını teşkil edenden muayyen olarak verilir. Üçüncü görüş ise bu ikisinden birisini seçmekte muhayyerdir. Eğer vermesi icab eden türden vermeyip daha üstün bir türden verecek olursa bu da onun için geçerli olur. Ama daha aşağısından vermeye kalkışacak olursa geçerli olmaz.

"Müslümanlardan" ibaresi ile ilgili olarak Ebu İsa et-Tirmizi ve başkaları şöyle demektedir: Bu lafzı hadisi Rafi'den rivâyet eden diğer kimseler arasında yalnızca Malik zikretmiştir. Ancak durum bunların dedikleri gibi değildir. Bunu yalnızca Malik tek başına zikretmiş olmayıp aksine bu hususta sika iki ravi daha ona muvafakat etmiştir. Bunlar ise Dahhâk b. Osman ile Ömer b. Nâfi'dir. Dahhâk'ı Müslim bundan sonraki rivâyette zikretmektedir. Ömer'in rivâyeti ise Buhari'de yer almıştır.

(2281) *"Muaviye'nin minber üzerine insanlara konuşma yapıp benim görüşüme göre Şam buğdayından iki mud bir sa' hurmaya'denktir dedi ve insanlar da bunu kabul etti. Ebu Said dedi ki: Bana gelince ben daha önce çıkarıp verdiğim gibi vermeye devam ediyorum, yaşadığım sürece de ebediyyen böyle yapacağım"* ibaresinde geçen "*semrauşşam*"den kasıt buğdaydır. İşte bu hadis yarım sa' buğday caizdir diyen Ebu Hanife ile ona uygun kanaat sahiplerinin dayanağını teşkil etmektedir. Cumhur ise buna, bu bir sahabi sözüdür. Ebu Said ve onun dışında daha uzun bir süre sahabilik yapmış ve

57 *Katânî* kelimesi Feyruzâbâdi, *el-Kamusu Muhit*, (Beyrut 1407/1987) ka-ta-ne maddesinde belirttiği üzere kutniye'nin çoğulu olup elbise ve yerden çıkan taneler anlamındadır. (Elimizdeki Kâmus baskısının haşiyesinde elbise anlamındaki siyab'ın nebat olduğuna işaret edilmektedir ki doğru olma ihtimali daha yüksektir. -Çeviren-) Ya da buğday, arpa, kuru üzüm ve hurma dışındaki tahıllardır. Ya da pişirilen bütün tahıllara denilir, diye açıklamaktadır. (Çeviren)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahvalini daha iyi bilen kimseler bu hususta ona (Muaviye'ye) muhalefet etmişlerdir.

Ashab-ı Kiram arasında görüş ayrılığı olmuşsa onlardan herhangi birisinin görüşünü almak diğerininkine göre daha öncelikli değildir. Bundan dolayı başka bir delile başvuracak olursak diğer hadislerin zahirleri ile kıyasın buğdaydan da diğer mahsuller gibi bir sa' verilmesinin şart olduğunu ittifakla ortaya koyduklarını görürüz. O halde buna dayanmak gerekir. Ayrıca Muaviye Bunun kendisine ait bir görüş olduğunu, bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işitmiş bir söz olarak söylemediğini de açıkça ifade etmiştir. Eğer meclisinde hazır bulunan çok sayıdaki kimseler arasından birisi o anda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Muaviye'nin kanaatine uygun bir bilgi olmuş olsaydı -bu olaydan başka olaylarda onların yaptıklarını gördüğümüz şekilde- mutlaka bunu söylerdi.

(2280) Ebu Said'in hadisinde zikredilen "*ya da bir sa' keş*" ibaresi ise keşin de fıtır sadakası olarak verilebileceği hususunda açık bir ifadedir ve bunu kabul etmeyenlerin görüşlerini de açıkça çürütmektedir.

٢٢٨٢-١٩/٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ أَخْبَرَنِي عِيَاضُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ كُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ فِينَا عَنْ كُلِّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ حُرٍّ وَمَمْلُوكٍ مِنْ ثَلَاثَةِ أَصْنَافٍ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ فَلَمْ نَزَلْ نُخْرِجُهُ كَذَلِكَ حَتَّى كَانَ مُعَاوِيَةُ فَرَأَى أَنَّ مُدَّيْنِ مِنْ بُرٍّ تَعْدِلُ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ فَأَمَّا أَنَا فَلَا أَزَالُ أُخْرِجُهُ كَذَلِكَ

2282-19/8- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak Ma'mer'den tahdis etti, o İsmail b. Umeyye'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bana Iyâz b. Abdullah b. Sa'd b. Selh'in haber verdiğine göre o Ebu Said el-Hudrî'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda iken biz fıtır zekâtını küçük, büyük; hür, köle herkes için şu üç türden verirdik: Bir sa' hurma, bir sa' keş (yahut) bir sa' arpadan (verirdik). Biz bunu bu şekilde Muaviye zamanına kadar verip durduk. Ama o iki mud buğdayın bir sa' hurmaya'denk geldiği görüşünü ortaya attı.

Ebu Said dedi ki: Bana gelince ben hâlâ o şekilde vermeye devam ediyorum. [58]

---

58 2280 numaralı hadisin kaynakları

٢٢٨٣-٢٠/٩- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ -حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي ذُبَابٍ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ مِنْ ثَلَاثَةِ أَصْنَافٍ الْأَقِطِ وَالتَّمْرِ وَالشَّعِيرِ

2283-20/9- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc, el-Haris b. Abdurrahman b. Ebu Zübâb'dan haber verdi, o Iyâz b. Abdullah b. Ebu Selh'den, o Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini rivâyet etti: Biz fıtır zekâtını üç türden keş, hurma ve arpadan çıkartıp verirdik. [59]

٢٢٨٤-٢١/١٠- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ -حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَعِيلَ عَنْ ابْنِ عَجْلَانَ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ مُعَاوِيَةَ لَمَّا جَعَلَ نِصْفَ الصَّاعِ مِنْ الْحِنْطَةِ عَدْلَ صَاعٍ مِنْ تَمْرٍ أَنْكَرَ ذَلِكَ أَبُو سَعِيدٍ وَقَالَ لَا أُخْرِجُ فِيهَا إِلَّا الَّذِي كُنْتُ أُخْرِجُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ

2284-21/10- Bana Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize Hâtim b. İsmail, İbn Aclan'dan tahdis etti, o Iyâz b. Abdullah b. Ebu Selh'den, o Ebu Said el-Hudrî'den rivâyet ettiğine göre Muaviye yarım sa' buğdayı bir sa' hurmaya'denk olarak tesbit edince Ebu Said buna karşı gelerek şöyle dedi: Ben bu zekâtı (fıtır sadakasını) ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken ne olarak veriyorsam öyle vereceğim. (Ya) bir sa' hurma ya bir sa' kuru üzüm ya bir sa' arpa ya da bir sa' keş. [60]

Şerh

(2282-2284 numaralı hadisler)

(2282) *"Bize Muhammed b. Râfi' tahdis etti... Ebu Said el-Hudrî'yi..."* Bu hadis Darakutni'nin Müslim aleyhine istidrâkte bulunduğu hadislerden biridir. Darakutni dedi ki: Bu hadisin rivâyetinde Said b. Mesleme, Ma'mer'e

59 2280 numaralı hadisin kaynakları
60 2280 numaralı hadisin kaynakları

muhalefet ederek bunu İsmail b. Umeyye'den, o el Haris b. Abdurrahman Ebu Zübâb'dan, o Iyâz'dan diye rivâyet etmiştir. Darakutni dedi ki: Bu hadis el-Hâris'den rivâyet ile hıfz edilmiştir.

Derim ki: Darakutni'nin bu istidrâki bağlayıcı değildir. Çünkü İsmail b. Umeyye'nin Iyâz'dan hadis dinleyişi sahih olarak sabittir. Allah en iyi bilendir.

"Küçük, büyük; hür ve köle herkes için" ifadesinde fıtır sadakasının köle adına efendisi üzerine vacip olup kölenin bizzat kendisi üzerine vacip olmadığına delildir. Bu hususta açıklama ve ilim adamlarının buna dair görüşleri delilleri ile daha önce geçmiş bulunmaktadır.

٥/٦- بَاب الأَمْرِ بِإِخْرَاجِ زَكَاةِ الْفِطْرِ قَبْلَ الصَّلَاةِ

5/6- FITIR ZEKÂTININ (BAYRAM) NAMAZ(IN)DAN ÖNCE ÇIKARTILMASININ EMREDİLMESİ BABI

٢٢٨٥-١/٢٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ بِزَكَاةِ الْفِطْرِ أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ

2285-22/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Ebu Hayseme, Musa b. Ukbe'den tahdis etti, o Nâfi'den, o İbn Ömer'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fıtır zekâtının insanlar namaza çıkmadan önce edâ edilmesini emir buyurdu. [61]

٢٢٨٦-٢/٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ بِإِخْرَاجِ زَكَاةِ الْفِطْرِ أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ

2286-23/2- Bize Muhammed b. Râfi' tahdis etti, bize İbn Ebu Fudeyk tahdis etti, bize Dahhâk, Nâfi'den haber verdi, o Abdullah b. Ömer'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fıtır zekâtının insanlar namaza çıkmadan önce çıkartılıp edâ edilmesini emir buyurdu. [62]

---

61 Buhari, 1509; Ebu Davud, 1610; Tirmizi, 677; Nesai, 2520; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8452
62 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7699

Şerh

"Fıtır zekâtının insanlar namaza çıkmadan önce edâ edilmesini emir buyurdu." Bu Şafii'nin ve cumhurun fıtır sadakasının bayramın ilk gününden sonraya geciktirilmesinin caiz olmadığının ve efdal olanın namazgâha çıkmadan önce çıkartılıp verilmesi olduğu şeklindeki görüşlerinin lehine bir delildir. Allah en iyi bilendir.

٦/٧- بَاب إِثْمِ مَانِعِ الزَّكَاةِ

6/7- ZEKÂTI VERMEYENİN GÜNAHI BABI

٢٢٨٧-٢٤/١- وَحَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَفْصٌ يَعْنِي ابْنَ مَيْسَرَةَ الصَّنْعَانِيَّ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ أَنَّ أَبَا صَالِحٍ ذَكْوَانَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا مِنْ صَاحِبِ ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ صُفِّحَتْ لَهُ صَفَائِحُ مِنْ نَارٍ فَأُحْمِيَ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُكْوَى بِهَا جَنْبُهُ وَجَبِينُهُ وَظَهْرُهُ كُلَّمَا بَرَدَتْ أُعِيدَتْ لَهُ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ فَالْإِبِلُ قَالَ وَلَا صَاحِبُ إِبِلٍ لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا وَمِنْ حَقِّهَا حَلَبُهَا يَوْمَ وِرْدِهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ أَوْفَرَ مَا كَانَتْ لَا يَفْقِدُ مِنْهَا فَصِيلًا وَاحِدًا تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا وَتَعَضُّهُ بِأَفْوَاهِهَا كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ أُولَاهَا رُدَّ عَلَيْهِ أُخْرَاهَا فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ فَالْبَقَرُ وَالْغَنَمُ قَالَ وَلَا صَاحِبُ بَقَرٍ وَلَا غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي مِنْهَا حَقَّهَا إِلَّا إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ لَا يَفْقِدُ مِنْهَا شَيْئًا لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ وَلَا جَلْحَاءُ وَلَا عَضْبَاءُ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأَظْلَافِهَا كُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ أُولَاهَا رُدَّ عَلَيْهِ أُخْرَاهَا فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ الْعِبَادِ فَيَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ فَالْخَيْلُ قَالَ الْخَيْلُ ثَلَاثَةٌ هِيَ لِرَجُلٍ وِزْرٌ وَهِيَ لِرَجُلٍ سِتْرٌ وَهِيَ لِرَجُلٍ أَجْرٌ فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ وِزْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا رِيَاءً وَفَخْرًا وَنِوَاءً عَلَى أَهْلِ الْإِسْلَامِ فَهِيَ لَهُ وِزْرٌ وَأَمَّا الَّتِي

هِيَ لَهُ سِتْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللهِ فِي ظُهُورِهَا وَلَا رِقَابِهَا فَهِيَ لَهُ سِتْرٌ وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ فِي مَرْجٍ وَرَوْضَةٍ فَمَا أَكَلَتْ مِنْ ذَلِكَ الْمَرْجِ أَوْ الرَّوْضَةِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا كُتِبَ لَهُ عَدَدَ مَا أَكَلَتْ حَسَنَاتٌ وَكُتِبَ لَهُ عَدَدَ أَرْوَاثِهَا وَأَبْوَالِهَا حَسَنَاتٌ وَلَا تَقْطَعُ طِوَلَهَا فَاسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ عَدَدَ آثَارِهَا وَأَرْوَاثِهَا حَسَنَاتٍ وَلَا مَرَّ بِهَا صَاحِبُهَا عَلَى نَهْرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَا يُرِيدُ أَنْ يَسْقِيَهَا إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ عَدَدَ مَا شَرِبَتْ حَسَنَاتٍ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ فَالْحُمُرُ قَالَ مَا أُنْزِلَ عَلَيَّ فِي الْحُمُرِ شَيْءٌ إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ الْفَاذَّةُ الْجَامِعَةُ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

2287-24/1- Bana Suveyd b. Said de tahdis etti, bize Hafs –yani b. Meysera es-San'ânî-, Zeyd b. Eslem'den tahdis ettiğine göre Ebu Salih Zekvân, kendisine Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlediğini haber vermiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Bir miktar altın ya da gümüş sahibi olup da ondan hakkını ödemeyen bir kimseye mutlaka kıyamet günü geleceği vakit bunlar (zekâtını ödemediği altın ve gümüşler) ateşten levhalar haline getirilerek cehennem ateşinde kızdırılır. Bu kızdırılan levhalarla böğrü, alnı ve sırtı dağlanır. Soğudukları her seferinde miktarı elli bin yıl olan bir günde yeniden ona (bu şekilde) getirilir. Bu hâl kullar arasında hüküm verilip ya cennete ya da cehenneme giden yolu ona gösterilinceye kadar sürüp gider.*"

Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ya develer? diye soruldu. Şöyle buyurdu: "*Deve sahibi olup da onlardan haklarını ödemeyen bir kimse -ki suya geldikleri zaman ihtiyaç sahipleri için sütlerini sağmak da onlardaki haklardandır- mutlaka kıyamet gününde onların sahipleri önlerinde geniş ve düz bir arazide develerden bir yavru dahi dışarıda bırakılmamak üzere en çok (ve semiz) oldukları halleri ile önlerine (yüz üstü) yatırılır. Bu develer onu ayakları ile çiğner. Dişleri ile ısırırlar. Bunların ilkleri onun üzerinden geçtikten sonra mutlaka sonrakileri tekrar onun üzerine geri getirilir. Ve bu miktarı ellibin yıl olan bir günde kullar arasında hüküm verilip (her kese) cennete mi cehenneme mi yolu kendisine gösterilinceye kadar devam eder.*"

Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ya ineklerle koyunlar ne olacak? diye sordular. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "*Koyun ve inek sahibi olup da onlardan haklarını ödemeyen herkes mutlaka kıyamet gününde geniş ve düz bir arazi üzerinde önlerine yatırılır. Onlardan hiçbirisi dışarıda kalmaz. Bunlar arasında*

çarpık boynuzlu, boynuzsuz, kırık boynuzlu bulunmamak üzere boynuzları ile ona tos vururlar, ayakları ile onu çiğnerler. Onların ilki üzerlerinden geçtiği her seferinde sonrakileri tekrar onun üzerine geri getirilir. Ve bu hal miktarı ellibin yıl olan bir günde kullar arasında hüküm verilip yolunun cennete mi yoksa cehenneme mi gideceği görülünceye kadar sürüp gider."

Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ya atların durumu nedir? diye soruldu. Şöyle buyurdu: "*Atlar üç türlüdür. Bir adam için onlar bir yüktür, bir adam için onlar bir örtüdür, bir başka adam için onlar bir ecirdir. Atların kendisi için yük olduğu kimse riyakârlık, övünmek ve müslümanlara karşı düşmanlık maksadı ile atı bağlayıp besleyen kimsedir. Atın sahibine örtü olduğu kimse ise Allah yolunda atı bağlayan sonra onların sırtında ve rakabelerinde (bizzat kendilerinde) bulunan Allah'ın hakkını unutmayandır. Atın ecir olduğu kimse ise müslümanlar için bir çayır ve bir bahçede Allah yolunda atı bağlayan adam içindir. Bu atın o meradan yahut bahçeden yediği her bir şey mutlaka onun için yedikleri sayısınca hasenat olarak yazılır, onun pislikleri ve sidikleri sayısınca ve hatta ipini koparsa dahi ona hasenat yazılır. Bu atların sahibi bunları eğer bir nehrin kenarından geçirecek olup da o nehirden su içirmek istemediği halde su içerlerse mutlaka onların içtiği sayısınca ona hasenat yazılır."*

Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ya eşeklerin durumu nedir? diye soruldu. Şöyle buyurdu: "*Eşekler ile ilgili bana şu eşsiz ve genel kapsamlı ayet dışında hiçbir şey indirilmedi: "Her kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir, her kim zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu görecektir."* (Zilzal, 7-8)" [63]

٢٢٨٨-٢٥/٢- وَحَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّدَفِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمَعْنَى حَدِيثِ حَفْصِ بْنِ مَيْسَرَةَ إِلَى آخِرِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ لَا يُؤَدِّي حَقَّهَا وَلَمْ يَقُلْ مِنْهَا حَقَّهَا وَذَكَرَ فِيهِ لَا يَفْقِدُ مِنْهَا فَصِيلًا وَاحِدًا وَقَالَ يُكْوَى بِهَا جَنْبَاهُ وَجَبْهَتُهُ وَظَهْرُهُ

2288-25/2- Bana Yunus b. Abdu'l-A'lâ es-Sadafî de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Hişam b. Sa'd, Zeyd b. Eslem'den bu isnâd ile Hafs b. Meysere'nin hadisi ile aynı manada sonuna kadar tahdis etti. Ancak o rivâyetinde: "*Hakkını edâ etmeyen hiçbir deve sahibi yoktur ki*"

63 Buhari, 2371, 2860, 3646, 4962, 4963, 7356; Nesai, 3565; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12316

demekle birlikte "*ondan hakkını ödemeyen*" dememiş ve hadisinde: "*Ondan bir tek yavru dahi eksiltilmeksizin*" ibaresini zikretmiş bir de: "*Onlarla her iki yanı, alnı ve sırtı dağlanır*" demiştir. [64]

Şerh

(2287-2288 numaralı hadisler)

(2287) "*Altın ve gümüş sahibi olup da onlardan hakkını ödemeyen bir kimse...*" Bu hadis altın ve gümüşte zekâtın vacip olduğu hususunda açıktır. Bunda görüş ayrılığı yoktur. Geri kalan deve, inek ve koyun türü de böyledir.

"*Onlar için geniş ve düzlük bir alanda yüzüstü yatırılır.*" Hadisteki "*kâ'*" lafzı, üzerinde yağmurun kaldığı, yağmuru tutan düz ve geniş araziye denilir. Herevî'nin dediğine göre çoğulu *kîy'ah* ve *kî'ân* diye gelir. *Karkar* ise yine düz ve geniş arazi demektir.

"*Yüzüstü yatırılır.*" Bir topluluğun açıkladığına göre bu yüzüstü yatırılıp bırakılır anlamındadır. Kadı Iyâz dedi ki: Buhari'deki bir rivâyette bu "*develerin ayakları ile onun yüzüne şiddetlice vurulur*" şeklindedir. Bu ifade ise buradaki "*bath*"ın yüzüstü olmasının şart olmamasını gerektirmektedir. Çünkü sözlükte bu açmak ve yaymak anlamındadır. Bu yüzüstü de olabilir, sırt üstü de olabilir. Yayılması özelliğinden ötürü Mekke'ye "Bathâ"denilmesi de buradan gelmektedir.

"*İlkleri üzerlerinden her geçtikçe sonrakileri tekrar onun üzerine geri getirilir.*" Bu ibare burada bütün asıl nüshalarda bu şekildedir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu bir değişiklik ve bir tashiftir. Doğrusu ise bundan sonra diğer hadiste (2289) Süheyl'in babasından naklettiği rivâyet ile el-Ma'rur b. Suveyd'in Ebu Zer'den naklettiği (2297) hadiste geçen: "*Onun üzerinden sonuncuları her geçtikçe ilkleri onun üzerine tekrar geri getirilir*" şeklidir. Böylelikle ifade muntazam bir hal almaktadır.

Dilbilginlerinin dedikleri üzere hadiste geçen '*aksâ* boynuzları çarpık ve bükük; *celhâ*, boynuzsuz; *adbâ* ise içerden boynuzu kırılmış koyun demektir.

"*Ve hiçbir inek sahibi yoktur ki...*" ibaresinde de inek türünde de zekâtın vacip olduğuna delil vardır. İneklerin zekâtı hususunda varid olmuş hadislerin en sahihi budur.

"*Tek bir yavru dahi dışarıda kalmamak üzere en çok oldukları halleri ile*" diğer rivâyette: "*en büyük oldukları halleri ile*"denilmektedir ki, bu çoklukları

64 2287 numaralı hadisin kaynakları

ile güçleri ve hilkatlerinin mükemmelliği ile onun cezalandırılmasının artırılması içindir. Böylelikle onu çiğnerken daha ağır olsunlar. Nitekim boynuzlular da boynuzları ile ona daha çok eziyet verir ve toslayıp boynuzları ile ona daha çok isabet ettirirler.

"Ayakları ile onu çiğnerler." Zılf inek, koyun ve ceylan türü için kullanılır. Bu ise ortadan ikiye bölünmüş ayaklar demektir. *Huf*, deve için; *kadem*, insan için; *hâfir*, at, katır ve eşek için kullanılır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in atlar hakkında *"atın kendisi için vebal olduğu (yük olduğu) kimse"* çoğu nüshalarda bu şekilde *"elletî"* lafzı kullanılmıştır. Bazılarında *ellezî* kullanılmıştır. Bu daha açık ve daha vâzıhtır.

"Müslümanlara karşı düşmanlık" onlara zarar vermek ve onlara düşmanlık yapmak demektir.

"Onu Allah yolunda bağlayan" yani cihad için hazırlayan, ribat da bir kimsenin kendisini serhatte tutması ve bu maksatla da gerekli hazırlıkları yapması demektir.

"Sonra bunların sırtlarında ve boyunlarında (kendilerinde) ki Allah'ın hakkını unutmaz." Ebu Hanife bunu atlarda zekât düştüğüne delil göstermiştir. Onun görüşüne göre eğer atların tamamı erkek ise onlarda zekât yoktur. Şayet atları hep dişi (kısrak) yahut erkek ve dişi karışık ise zekât vermesi icab eder. Bu hususta muhayyer olup dilerse her bir at için bir dinar öder, dilerse atların değerini tesbit edip değerlerinin kırkta birini zekât olarak verir.

Malik, Şafii ve ilim adamlarının büyük çoğunluğu ise atlardan hiçbir durumda zekât yoktur, buna delil ise daha önce geçen: *"Müslümanın atında müslüman üzerine bir sadaka yoktur"* hadisidir. Bu kanaatte olanlar bu hadisi bu atlar ile cihad etmesinin kastedildiği şeklinde yorumlamışlardır. Çünkü cihad farzı ayn olduğu takdirde beslediği o atla cihad vacip olabilir. Ayrıca onların rakabelerinde (boyunlarında, kendilerinde) ki haktan onlara iyilik yapmak, onların yemlerini verip diğer işlerini görmek anlamında olma ihtimali de vardır. Sırtlarından maksat ise erkeklerinin eğer ödünç olarak istenecek olursa dişilere aşırılmasını kabul etmektir. Bu ise mendubluk ifade eder. Allah'ın hakkının, atların sırtında düşmanın malından elde edilen kazanç demek olduğu da söylenmiştir ki bu da ganimetin beşte biri demektir.

"Tıvel" atın kendisi ile bağlandığı ip demektir.

"İpini kopartıp da bir ya da iki tepeye çıkarsa" yani orada yürürse. *"Şeref"* yerin yüksek ve tümsek olan kısmına denilir.

"Kendisi ona su içirmek istemediği halde içerse..." Bu dikkat çekmek kabilindendir. Çünkü ata su içirmek kastı olmaksızın bunca hasenatı kazandığına göre bu maksat ile hareket etmesi ve bunu yapması halinde ise kazanacağı hasenat kat kat olur.

"Allah eşekler hakkında benim üzerime şu eşsiz ve genel kapsamlı ayetten başka bir şey indirmedi." Fâzze; benzeri az görülen demektir. *Câmia* ise genel her türlü hayrı ve iyiliği kapsayan tabir demektir.

Buradan genel anlamı delil almaya işaret vardır.

Hadisin anlamı da şudur: Bu hususta benim üzerime belli ve muayyen bir nas inmedi. Ama şu genel ayet nazil olmuştur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içtihad yapması caiz değildi o ancak vahiy ile hükmedebilirdi diyenler bunu delil gösterebilirler. Ama onun içtihad yapmasının caiz olduğunu söyleyen cumhur adına Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlar hakkında içtihadını belirtecek şekilde herhangi bir hüküm açıklık kazanmamıştır, diye cevap verilebilir.

٢٢٨٩-٢٦/٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْأُمَوِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ حَدَّثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا مِنْ صَاحِبِ كَنْزٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهُ إِلَّا أُحْمِيَ عَلَيْهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُجْعَلُ صَفَائِحَ فَيُكْوَى بِهَا جَنْبَاهُ وَجَبِينُهُ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ثُمَّ يَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ وَمَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلَّا بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ كَأَوْفَرِ مَا كَانَتْ تَسْتَنُّ عَلَيْهِ كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ثُمَّ يَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ وَمَا مِنْ صَاحِبِ غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلَّا بُطِحَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ كَأَوْفَرِ مَا كَانَتْ فَتَطَؤُهُ بِأَظْلَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا لَيْسَ فِيهَا عَقْصَاءُ وَلَا جَلْحَاءُ كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَ عِبَادِهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ثُمَّ يَرَى سَبِيلَهُ إِمَّا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِمَّا إِلَى النَّارِ قَالَ سُهَيْلٌ فَلَا أَدْرِي أَذَكَرَ الْبَقَرَ أَمْ لَا قَالُوا فَالْخَيْلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْخَيْلُ فِي نَوَاصِيهَا أَوْ قَالَ الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا قَالَ سُهَيْلٌ أَنَا أَشُكُّ الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْخَيْلُ ثَلَاثَةٌ فَهِيَ

لِرَجُلٍ أَجْرٌ وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ وَلِرَجُلٍ وِزْرٌ فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ فَالرَّجُلُ يَتَّخِذُهَا فِي سَبِيلِ اللهِ وَيُعِدُّهَا لَهُ فَلَا تُغَيِّبُ شَيْئًا فِي بُطُونِهَا إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ أَجْرًا وَلَوْ رَعَاهَا فِي مَرْجٍ مَا أَكَلَتْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهَا أَجْرًا وَلَوْ سَقَاهَا مِنْ نَهْرٍ كَانَ لَهُ بِكُلِّ قَطْرَةٍ تُغَيِّبُهَا فِي بُطُونِهَا أَجْرٌ حَتَّى ذَكَرَ الْأَجْرَ فِي أَبْوَالِهَا وَأَرْوَاثِهَا وَلَوْ اسْتَنَّتْ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ تَخْطُوهَا أَجْرٌ وَأَمَّا الَّذِي هِيَ لَهُ سِتْرٌ فَالرَّجُلُ يَتَّخِذُهَا تَكَرُّمًا وَتَجَمُّلًا وَلَا يَنْسَى حَقَّ ظُهُورِهَا وَبُطُونِهَا فِي عُسْرِهَا وَيُسْرِهَا وَأَمَّا الَّذِي عَلَيْهِ وِزْرٌ فَالَّذِي يَتَّخِذُهَا أَشَرًا وَبَطَرًا وَبَذَخًا وَرِيَاءَ النَّاسِ فَذَاكَ الَّذِي هِيَ عَلَيْهِ وِزْرٌ قَالُوا فَالْحُمُرُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ مَا أَنْزَلَ اللهُ عَلَيَّ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا هَذِهِ الْآيَةَ الْجَامِعَةَ الْفَاذَّةَ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

2289-26/3- Bana Muhammed b. Abdulmelik el-Umevî de tahdis etti, bize Abdulaziz b. Muhtar tahdis etti, bize Süheyl b. Ebu Salih babasından tahdis etti. O Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Birikmiş servet sahibi bir kimse olup da zekâtını vermeyen herkese mutlaka o biriktirdikleri kızdırılır ve levhalar haline getirilerek miktarı elli bin yıl olan bir günde Aziz ve Celil Allah kulları arasında hüküm verinceye kadar o levhalarla yanları ve alnı dağlanıp durur. Sonra da cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğinin yolu ona gösterilir. Zekâtını vermediği develerin sahibi olan her bir kimse de mutlaka düz ve geniş bir yerde yüz üstü yatırılır. Bu develer en semiz oldukları halleriyle gelip onun üstüne çıkarlar, sonuncuları üzerinden geçtikçe tekrar ilkleri onun üzerine geri geçirilir. Bu hal miktarı elli bin yıl olan bir günde Allah kulları arasında hükmedinceye kadar sürüp gider. Sonra da ya cennete ya da cehenneme giden yolu ona gösterilir.*

Zekâtını ödemediği koyun sahibi olan herkes de geniş ve düzlük bir yerde yüz üstü yatırılır. Bu koyunlar en güçlü ve fazla oldukları halleriyle gelip ayaklarıyla onu çiğner, boynuzlarıyla onu toslar. Üstelik aralarında boynuzu çarpık ve tamamı ile boynuzsuz hiç bir koyun da olmayacaktır. Onların sonuncuları üzerinden her geçtikten sonra tekrar ilkleri onun üzerine gelip yeniden geçer. Bu hal sizin saydığınız cinsten miktarı elli bin yıl olan bir günde Allah kulları arasında hükmedinceye kadar sürer. Bundan sonra ya cennete ya da cehenneme giden yolu ona gösterilir."

Süheyl dedi ki: İnekleri söz konusu edip etmediğini bilmiyorum. Ashab: Ya atlar ey Allah'ın Rasûlü deyince şöyle buyurdu: *"Atların alnında kıyamet gününe kadar hayır vardır* -ya da: *Alınlarında hayır düğümlenmiştir*, buyurdu. Şüphe eden benim-. *Atlar üç türlüdür bir adam için ecirdir, bir adam için örtüdür, bir adam için yüktür. Kendisi için ecir olduğu kişi onu Allah yolunda edinip onun için hazırlayan kişidir. Böyle bir at karnına her neyi indirip saklarsa mutlaka Allah ta onun için bir ecir yazar. Eğer bir merada onu otlatacak olursa her ne yerse mutlaka Allah ona karşılık onun için ecir yazar. Bir ırmaktan onu sularsa içine aldığı her bir damlaya karşılık onun için bir ecir yazılır.* -Hatta sidiğinde ve pisliğinde dahi ecir olduğunu söz konusu etti.- *Eğer bu at bir ya da iki tepenin üzerine çıkacak olursa attığı her bir adım karşılığında onun için bir ecir yazılır.*

Atın kendisi için örtü olduğu kimse ise atı kendi şeref ve haysiyetini korumak ve güzellik olsun diye edinen ve kolaylık halinde de zorluk halinde de bunların sırtlarında ve karınlarındaki hakkı unutmayan kimsedir.

Atın kendisi için yük olduğu (vebal olduğu) kimseye gelince, atı böbürlenmek, şımarmak, övünmek ve insanlara karşı riyakârlık yapmak için edinen kişidir. İşte atın kendisi için yük (ve vebal) olduğu kişi böyle birisidir."

Ashab: Peki ya eşekler ey Allah'ın Rasûlü, deyince o: *"Onlar hakkında Allah benim üzerime şu kapsamlı ve eşsiz ayetten başka bir şey indirmedi: "Kim bir zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir, kim zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu görecektir."* (Zilzâl, 7-8)[65]

٢٢٩٠-.../٤- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ عَنْ سُهَيْلٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ

2290-.../4- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Abdulaziz -yani ed-Derâverdi- Süheyl'den bu isnâd ile tahdis edip hadisi rivâyet etti.[66]

٢٢٩١-.../٥- وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَزِيعٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ بَدَلَ عَقْصَاءُ عَضْبَاءُ وَقَالَ فَيُكْوَى بِهَا جَنْبُهُ وَظَهْرُهُ وَلَمْ يَذْكُرْ جَبِينَهُ

65 İbn Mace, 2788; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12725
66 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12712

2291-.../5- Bunu bana Muhammed b. Abdullah b. Bezî' de tahdis etti, bize Yezid bir Zürey' tahdis etti, bize Ravh b. el-Kasım tahdis etti, bize Süheyl b. Ebu Salih bu isnâd ile hadisi tahdis etti ve aksâ (çarpık, yamuk) boynuzlu yerine adbâ (boynu iç taraftan kırık) lafzını kullandı ve: "*Onunla yanı ve sırtı dağlanır*" demekle birlikte "*alnı*" lafzını zikretmedi. [67]

٢٢٩٢-.../٦- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ بُكَيْرًا حَدَّثَهُ عَنْ ذَكْوَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ إِذَا لَمْ يُؤَدِّ الْمَرْءُ حَقَّ اللَّهِ أَوْ الصَّدَقَةَ فِي إِبِلِهِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ

2292-.../6- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr b. el-Hâris'in haber verdiğine göre Bukeyr kendisine Zekvân'dan tahdis etti. O Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Eğer kişi develerindeki Allah'ın hakkını yahut sadakayı ödemeyecek olursa*" deyip hadisi Süheyl'in babasından rivâyetine yakın olarak nakletti. [68]

Şerh

(2289-2291 numaralı hadisler)

(2289) "*Zekâtını ödemediği malı yığıp biriktirmiş herkes...*" İmam Ebu Caber et-Taberî dedi ki: Kenz (yığın, biriktirilmiş, hazine) üst üste konulup toplanmış her şeye denilir. Bu ister yerin altında olsun ister üstünde. *Kitabu'l-Ayn* sahibi (Halil b. Ahmed) ve başkaları şunu eklemektedir: İsterse de hazine olarak biriktirilip saklanmış olsun.

Kadı Iyâz dedi ki: Selef Kur'an ve hadiste geçen kenz (hazine, biriktirilmiş mal) hakkında farklı kanaatlere sahiptir. Onların çoğunluğu kendisinde zekâtın vacip (farz) olmakla birlikte zekâtı ödenmeyen her bir maldır. Zekâtı ödenmiş mal ise kenz değildir.

Kenz'in dil bilginlerinden nakledilen şekilde tanımlandığı da söylenmiştir ama bu husustaki ayet, zekâtın farz olmasıyla nesh olmuştur.

Bir diğer açıklamaya göre ayet ile kastedilenler bu ayetten önce söz konusu edilen kitap ehli kimselerdir.

67 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12642
68 Buhari, 1460; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12310

Bir diğer açıklamaya göre dörtbinden fazla olan mal zekâtı ödense dahi o kenzdir. İhtiyaçtan arta kalan şey kenzdir, diye de açıklanmıştır. Muhtemelen bu tür açıklama ve değerlendirmeler İslam'ın ilk dönemleri hakkında ve geçim darlığı bulunan haller ile ilgilidir. Fetva imamlarının ittifakı ile birinci görüş benimsenmiştir, sahih olan da odur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zekâtını ödemediği bir kenz (yığılıp biriktirmiş mal) sahibi olan herkes buyurmuş ve bunun karşı karşıya kalacağı cezayı söz konusu etmiştir.

Diğer hadiste ise (2293) *"Kimin yanında malı bulunup da onun zekâtını ödemeyecek olursa malı ona ileri derecede zehirli bir ejderha olarak temsil edilir, gösterilir."* Hadisin sonunda da: *"İşte ben senin hazinenim,* der" denilmektedir.

"Atların alınlarında kıyamete kadar hayır vardır." Bunun açıklaması Sahih'te yer alan başka bir hadiste: *"Ecir ve ganimet"* diye yapılmıştır. Bunda İslam'ın ve cihadın kıyamet gününe kadar baki kalacağına delil bulunmaktadır. Maksat ise kıyametin kopacağından kısa bir süre öncesine kadar kalacağıdır. Yani bu hal sahih hadiste sabit olduğu üzere Yemen tarafından esecek, her mümin erkek ve mümin kadının ruhunu kabzedecek rüzgarın geleceği vakte kadar devam edecektir.

"Atın kendisi için yük (ve vebal) olduğu kimseye gelince..." Dil bilginlerinin dedikleri üzere "*eşer*" böbürlenmek; "*batar*" hakka karşı azmak kibirlenmek, "*bezah*" de aynı şekilde eşer ile batarla aynı anlamı taşır.

٢٢٩٣-٢٧/٧- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْأَنْصَارِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ لَا يَفْعَلُ فِيهَا حَقَّهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرَ مَا كَانَتْ قَطُّ وَقَعَدَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَسْتَنُّ عَلَيْهِ بِقَوَائِمِهَا وَأَخْفَافِهَا وَلَا صَاحِبِ بَقَرٍ لَا يَفْعَلُ فِيهَا حَقَّهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرَ مَا كَانَتْ وَقَعَدَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِقَوَائِمِهَا وَلَا صَاحِبِ غَنَمٍ لَا يَفْعَلُ فِيهَا حَقَّهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرَ مَا كَانَتْ وَقَعَدَ لَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأَظْلَافِهَا لَيْسَ فِيهَا جَمَّاءُ وَلَا مُنْكَسِرٌ قَرْنُهَا وَلَا صَاحِبِ كَنْزٍ لَا يَفْعَلُ فِيهِ حَقَّهُ إِلَّا جَاءَ كَنْزُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ يَتْبَعُهُ فَاتِحًا فَاهُ فَإِذَا أَتَاهُ فَرَّ مِنْهُ فَيُنَادِيهِ خُذْ كَنْزَكَ الَّذِي خَبَأْتَهُ فَأَنَا عَنْهُ غَنِيٌّ

فَإِذَا رَأَى أَنْ لَا بُدَّ مِنْهُ سَلَكَ يَدَهُ فِي فِيهِ فَيَقْضَمُهَا قَضْمَ الْفَحْلِ قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ هَذَا الْقَوْلَ ثُمَّ سَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ مِثْلَ قَوْلِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ وَقَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ مَا حَقُّ الْإِبِلِ قَالَ حَلَبُهَا عَلَى الْمَاءِ وَإِعَارَةُ دَلْوِهَا وَإِعَارَةُ فَحْلِهَا وَمَنِيحَتُهَا وَحَمْلٌ عَلَيْهَا فِي سَبِيلِ اللهِ

2293-27/7- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti, bize Abdurrezzak haber vedi (H.) Bana Muhammed b. Râfi' -lafız ona ait olmak üzere- tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi. Bana Ebu'z-Zübeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah el-Ensari'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim:

"Deve sahibi olup da onlar ile ilgili (Allah'ın) hakkı(nı) yerine getirmeyen herkes için mutlaka kıyamet gününde o develeri en çok oldukları halleriyle gelirler, kendisi de onların önünde geniş bir düzlükte oturur. Bu develer bacaklarıyla, ayaklarıyla onun üstüne çıkarlar.

İnek sahibi olup da onlardaki hakları yerine getirmeyen bir kimseye de mutlaka kıyamet gününde bunlar olabildiklerinin en çok halleriyle gelir, kendisi karşılarında geniş bir düzlükte oturur. Ona boynuzlarıyla toslar, bacaklarıyla (üstüne çıkıp) çiğnerler.

Koyun sahibi olup da onlardaki hakkı yerine getirmeyen her bir kimsenin koyunları da mutlaka kıyamet gününde en çok oldukları halleri ile gelirler, kendisi de geniş ve düzlük bir alanda onların önüne oturur. Boynuzlarıyla ona toslar, ayaklarıyla onu çiğnerler. Bu koyunlar arasında boynuzsuz ya da boynuzu kırık hiç bir koyun da olmayacaktır.

Hazinedeki hakkını yerine getirmeyen hazine sahibi her bir kimsenin de mutlaka hazinesi kıyamet gününde kafası dazlak bir yılan olarak gelecek, ağzını açmış haliyle onun arkasından gidecektir. Yılan ona geldi mi o ondan kaçacak, yılan kendisine: Saklamış olduğun hazineni al, benim ona ihtiyacım yok, diyecek. Ondan kurtulamayacağını göreceği zaman da elini o yılanın ağzına sokacak, yılan da onu bir aygırın yemini yemesi gibi çiğneyecek."

Ebu'z-Zübeyr dedi ki: Ubeyd b. Umeyr'i bu sözleri söylerken dinledim. Sonra biz Cabir b. Abdullah'a bunu sorduk. O da Ubeyd b. Umeyr'in söylediğinin aynısını söyledi.

Ebu'z-Zübeyr dedi ki: Ubeyd b. Umeyr'i şöyle derken dinledim: Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü, develerin hakkı nedir? dedi. Allah Rasûlü: "*Suyun üzerinde onları sağmak, kovasını emanet vermek, erkek deveyi emanet vermek, deveyi meniha olarak vermek ve Allah yolunda üzerinde taşımaktır*" buyurdu.[69]

٢٢٩٤-٢٨/٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ وَلَا بَقَرٍ وَلَا غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي حَقَّهَا إِلَّا أُقْعِدَ لَهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَطَؤُهُ ذَاتُ الظِّلْفِ بِظِلْفِهَا وَتَنْطَحُهُ ذَاتُ الْقَرْنِ بِقَرْنِهَا لَيْسَ فِيهَا يَوْمَئِذٍ جَمَّاءُ وَلَا مَكْسُورَةُ الْقَرْنِ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ وَمَا حَقُّهَا قَالَ إِطْرَاقُ فَحْلِهَا وَإِعَارَةُ دَلْوِهَا وَمَنِيحَتُهَا وَحَلَبُهَا عَلَى الْمَاءِ وَحَمْلٌ عَلَيْهَا فِي سَبِيلِ اللهِ وَلَا مِنْ صَاحِبِ مَالٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهُ إِلَّا تَحَوَّلَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ يَتْبَعُ صَاحِبَهُ حَيْثُمَا ذَهَبَ وَهُوَ يَفِرُّ مِنْهُ وَيُقَالُ هَذَا مَالُكَ الَّذِي كُنْتَ تَبْخَلُ بِهِ فَإِذَا رَأَى أَنَّهُ لَا بُدَّ مِنْهُ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي فِيهِ فَجَعَلَ يَقْضَمُهَا كَمَا يَقْضَمُ الْفَحْلُ

2294-28/8- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Abdulmelik, Ebu'z-Zübeyr'den tahdis etti, o Cabir b. Abdullah'tan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Deve, inek ve koyun sahibi olup da bunların haklarını ödemeyen her kişi mutlaka kıyamet gününde geniş bir düzlükte bunların önünde oturtulur. Tırnaklı olanlar tırnaklarıyla onu çiğner, boynuzları olanlar boynuzlarıyla ona tos vurur. O gün onlar arasında boynuzsuz ve boynuzu kırık bir hayvan da olmayacaktır.*"

Bizler: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunların hakkı nedir? dedik o: "*Erkeğini emanet vermek, kovasını emanet vermek, onun menihasını vermek, suyun başında onu sağmak, Allah yolunda üzerinde taşımak. Mal sahibi olup da onun zekâtını ödemeyen herkese de mutlaka (malı) kıyamet gününde başı dazlak bir ejderhaya dönüşür. Bu nereye giderse sahibinin peşinden gider. Kendisi ise ondan kaçıp dururken: Bu senin vaktiyle vermeyip cimrilik ettiğin malındır denilecek. Mal sahibi ondan kurtuluş olmadığını göreceği zaman da elini ağzına sokacak, bu da bir erkek devenin yemini çiğnemesi gibi onu çiğneyiverecek.*"[70]

69 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2847

70 Nesai, 2453; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2788

Şerh

(2293-2294 numaralı hadisler)

(2293) *"Mutlaka kıyamet gününde kesinlikle en çok halleriyle gelirler, o da onların önünde oturur."* Aynı ifadeler ineklerle koyunlar için de kullanılmıştır. Bütün asıl nüshalarda *"en çok* (anlamındaki *ekser* lafzı)" bu şekilde üç noktalı peltek se iledir. Hadisteki *"kattu"* lafzı çeşitli şekillerde söylenir. Bu söyleyiş şekillerini el-Cevherî nakletmiş olup fasih ve meşhur olan söyleyiş kaf harfi fethalı tı harfi şeddelidir...[71]

"Dazlak kafalı bir yılan..." Şucâ' erkek yılan, dazlak kafalı ise zehrinin çokluğundan ötürü saçları dökülmüş demektir. *Şucâ'*ın yürüyenin ve süvari olanın üzerine atılan kuyruğu üzerine yükselen bazen de süvarinin başına kadar yükselebilen ve çöllerde olan bir yılan olduğu da söylenmiştir.

"Ona dazlak kafalı bir yılan olarak temsil edilir." Kadı Iyâz dedi ki: İfadenin zahirinden anlaşıldığı üzere yüce Allah bu yılanı o kişiye azab vermesi için yaratmış olacaktır.

Müssile (temsil edildi, edilir); ise onun malı böyle bir yılan suretini alacaktır demektir.

"Elini onun ağzına sokar o da erkek devenin (yemini) çiğnemesi gibi onu çiğner." Hadisteki *"kadama"* fiili ağzına aldığı arpayı çiğneyip yiyen at ve benzeri hayvanlar hakkında kullanılır.

Cemmâ': Boynuzsuz demektir.

(2294) *"Ey Allah'ın Rasûlü hakkı nedir dedik..."* Kadı Iyâz dedi ki: el-Mâzerî dedi ki: Bu, hakkın bu şekilde başkasını kollayıp gözetmenin muayyen olarak gerekli olduğu yerlerde söz konusu olma ihtimali vardır. Bu lafızlar, bu hakların zekâtın dışındaki haklar olduğu hususunda açıktır. Belki de bunların hak olması zekâtın farz oluşundan önce idi. Selef yüce Allah'ın: *"Onların mallarında dilenene ve yoksula bilinen bir hak vardır"* (Mearic, 25) buyruğunun anlamı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Cumhur şöyle demiştir: Bundan maksat zekâttır. Malda zekâtın dışında da bir hak yoktur. Bunun dışında gelen ifadeler teşvik ve ahlâkî üstün değer olarak sözkonusu edilmiştir. Çünkü âyet-i kerime yüce Allah'ın kendilerinden oldukça güzel bir takım hasletlerle kendilerinden övgü ile söz ettiği bir top-

71 Bundan sonra merhum Nevevi bu lafzın söyleyiş şekilleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Gerekli görülmediğinden tercüme edilmemiştir. (Çeviren)

luluğun sahip olduğu nitelikleri haber vermektedir. Bu vücup ifade eden bir tabir değildir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı."* (Zariyat, 17) buyruğu da Bunun vacip olmasını gerektirmemektedir.

Bazıları da şöyle demiştir: Her ne kadar buyruğun lafzı haber kipi ise de emir anlamında olup zekât emri ile nesh edilmiştir.

(Kadı Iyâz devamla) dedi ki: Aralarında Şa'bî, Hasen, Tâvus, Atâ, Mesruk ve başkalarının bulunduğu bir topluluğun kanaatine göre ise buyruk muhkemdir ve malda zekâtın dışında da bir hak vardır. Esiri esaretten kurtarmak, çaresiz kalmış kimseye yemek vermek, varlık ve zorluk halinde başkalarını kollamak ve akrabalık bağını (sıla-i rahim) gözetmek gibi.

Menîha, dil bilginlerinin dediklerine göre iki türlüdür. Birisi bir kimsenin bir başkasına bir şeyi hibe olarak vermesidir. Bu tür hayvanlarda, arazide, eşyalarda ve daha başka şeyler de söz konusu olur.

İkinci şekli sütünden, tüyünden, yününden ve kılından belli bir süre yararlanıp sonra da geri vermek üzere birisine devesini, ineğini ya da koyununu vermesi demektir.

Sağmal hayvanların suya gittikleri gün sağılmaları ise hem davar hayvanına hem de yoksullara bir şefkattir. Çünkü böylesi davar için daha kolay ve daha şefkate şayandır. Evlerde sağılması onlar için daha rahattır. Yoksullar için daha kolay gözetilmeleri için sağılacakları yerlere varmaları daha mümkündür.

٧/٨- بَاب إِرْضَاءِ السُّعَاةِ

7/8- ZEKÂT TOPLAYICILARININ GÖNLÜNÜ HOŞ ETME BABI

٢٢٩٥-١/٢٩- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي إِسْمَعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ هِلَالٍ الْعَبْسِيُّ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ جَاءَ نَاسٌ مِنَ الْأَعْرَابِ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالُوا إِنَّ نَاسًا مِنَ الْمُصَدِّقِينَ يَأْتُونَنَا فَيَظْلِمُونَنَا قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَرْضُوا مُصَدِّقِيكُمْ قَالَ جَرِيرٌ مَا صَدَرَ عَنِّي مُصَدِّقٌ مُنْذُ سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَّا وَهُوَ عَنِّي رَاضٍ

2295-29/1- Bize Ebu Kâmil Fudayl b. Huseyn el-Cahderî tahdis etti... Cerir b. Abdullah dedi ki: Bedevi bazı kimseler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Zekât toplayıcısı bazı kimseler bize gelerek bize haksızlık ediyorlar, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Zekât toplayıcılarınızı hoşnut edin"* buyurdu.

Cerir dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu buyruğu duyduğumdan itibaren benden hoşnut olmaksızın hiçbir zekât toplayıcısı yanımdan ayrılıp gitmedi. [72]

٢٢٩٦-.../٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ كُلُّهُمْ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي إِسْمَعِيلَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

2296-.../2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdurrahman b. Süleyman tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti, bize Yahya b. Said tahdis etti (H.) Bize İshak'da tahdis etti, bize Ebu Usame haber verdi, hepsi Muhammed b. İsmail'den bu isnâd ile buna yakın olarak hadisi rivâyet etti. [73]

Şerh

Suât: Zekât toplayıcısı olan âmiller demektir.

"Zekât toplayıcılardan bazı kimseler bize gelip bize haksızlık ediyorlar..." *Musaddık* da zekât toplamak üzere çalışan zekât toplayıcı âmiller demektir.

"Zekât toplayıcılarınızı hoşnut edin." Bu da vermeniz gerekeni isteyerek ve gönül hoşluğuyla vererek onlara iyi davranarak, onlara zorluk çıkarmayarak bunu yapın demektir. Ancak bu buyruk zekât toplayıcısı olan kimsenin fâsık olmasını gerektirecek noktaya gelmeyen haksızlıkları hakkında yorumlanır. Çünkü bu derecede fâsıklık edecek olursa azlolur ve ona zekâtın ödenmesi icap etmez. Hatta verilse dahi yerini bulmaz. Bununla birlikte zulüm bazen masiyet sözkonusu olmaksızın dahi olabilir. Bu ise sınırı bir parça aşmaktır. Mekruh olan hususlar Bunun kapsamına girer.

72 Ebu Davud, 1589; Nesai, 2459; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3218.
73 2295 numaralı hadisin kaynakları.

٨/٩- بَاب تَغْلِيظِ عُقُوبَةِ مَنْ لَا يُؤَدِّي الزَّكَاةَ

8/9- ZEKÂTINI ÖDEMEYEN KİMSENİN CEZASININ AĞIR OLDUĞU BABI

٢٢٩٧-١/٣٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ -حَدَّثَنَا وَكِيعٌ -حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ الْمَعْرُورِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ فَلَمَّا رَآنِي قَالَ هُمْ الْأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ قَالَ فَجِئْتُ حَتَّى جَلَسْتُ فَلَمْ أَتَقَارَّ أَنْ قُمْتُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي مَنْ هُمْ قَالَ هُمْ الْأَكْثَرُونَ أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا مِنْ بَيْنَ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ وَلَا بَقَرٍ وَلَا غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأَظْلَافِهَا كُلَّمَا نَفِدَتْ أُخْرَاهَا عَادَتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ

2297-30/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... el-Ma'rur b. Suveyd, Ebu Zer'den şöyle dediğini rivâyet etti: Ka'be'nin gölgesinde oturmakta iken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına vardım. Beni görünce: "*Ka'be'nin rabbine yemin ederim onlar en büyük hüsranda olanlardır*" buyurdu. (Ebu Zer) dedi ki: Ben de geldim ve nihayet oturdum. Ama yerimde duramayıp hemen kalktım ve: Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! Kimlerden söz ediyorsun, dedim.

Şöyle buyurdu: "*Onlar en çok mala sahip olan kimselerdir. Ancak önünden, arkasından, sağından, solundan şöyle şöyle şöyle yapanlar müstesnâdır. Halbuki onlar da ne kadar azdır. Deve, inek ve koyun sahibi olup da bunların zekâtını ödemeyen herkesin (bu davarları) mutlaka kıyamet gününde olduklarının en iri ve en semiz halleri ile gelir. Boynuzları ile ona toslar, tırnakları ile onu çiğnerler. Sonuncuları hep bitip tükendikçe ilkleri tekrar onun üzerine gelirler ve bu insanlar arasında hüküm verilinceye kadar devam edecektir.*"[74]

---

74 Buhari, 1460 -muhtasar olarak-, 6638 -muhtasar olarak-; Tirmizi, 617; Nesai, 2439, 2455; İbn Mace, 1785; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11981

٢٢٩٨-.../٢- وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ الْمَعْرُورِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ وَكِيعٍ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا عَلَى الْأَرْضِ رَجُلٌ يَمُوتُ فَيَدَعُ إِبِلًا أَوْ بَقَرًا أَوْ غَنَمًا لَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهَا

2298-.../2- Bunu bize Ebu Kureyb Muhammed b. el-A'lâ da tahdis etti... Ma'rur, Ebu Zer'den şöyle dediğini rivâyet etti: Ka'be'nin gölgesinde otur-makta iken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına vardım. Vekî'inkine yakın olarak hadisi zikretti. Ancak o: "*Nefsim elinde olana yemin ederim ki, yeryü-zünde bir adam ölüp de geriye zekâtını ödemediği bir takım develer, inekler ve koyunlar bırakacak olursa muhakkak...*" dedi. [75]

٢٢٩٩-٣١/٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَّامٍ الْجُمَحِيُّ حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي أُحُدًا ذَهَبًا تَأْتِي عَلَيَّ ثَالِثَةٌ وَعِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ إِلَّا دِينَارٌ أُرْصِدُهُ لِدَيْنٍ عَلَيَّ

2299-31/3- Bize Abdurrahman b. Sellam el-Cumahî tahdis etti... Mu-hammed b. Ziyad'ın Ebu Hureyre'den rivâyetine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Uhud dağının benim için altın olması ve üç gün geçtikten sonra ondan yanımda -üzerimdeki bir borcu ödemek için saklayacağın bir dinar müstesna- ondan bir dinarın dahi yanımda kalması beni memnun etmez*" buyurdu. [76]

٢٣٠٠-.../٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

2300-.../4- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be Muhammed b. Ziyad'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Ebu Hureyre'yi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklederken din-ledim, deyip aynısını rivâyet etti. [77]

75 2297 numaralı hadisin kaynakları
76 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14373
77 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14399

Şerh

(2297-2300 numaralı hadisler)

(2297) "*Lem etekarre*" yani karar kılamadım, yerimde duramadım.

"*Ka'be'nin Rabbine yemin olsun, onlar en ziyanda olanlardır*" buyurduktan sonra kim olduklarını açıklayarak: "*Onlar; malları en çok olan kimselerdir... ki onlar ne kadar azdır*" buyurdu.

Bu hadisten şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Çeşitli hayır yollarında sadaka teşvik edilmiştir.

2. Çeşitli iyilik yollarının sadece bir türünü yapmakla yetinilmemelidir. Aksine karşı karşıya kalınan her türlü hayır yolunda infakta bulunmak gerekir.

3. Yemin istenmeden yemin etmek caizdir. Hatta bunda eğer bir maslahat varsa müstehab dahi olur. Bir hususun pekiştirilmesi, muhakkaklığının anlatılması, mecâzî anlamın kastedilmediğinin gösterilmesi gibi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu gibi hususlar dolayısı ile bu türden yeminleri ile ilgili sahih hadisler pek çoktur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önüne, arkasına, sağına ve soluna işaret etmesinin anlamı da önemli bir iş ile karşı karşıya kalındığı her bir zamanda infak etmesi gerektiğine dair yaptığımız açıklamadır.

"*Sonuncuları her bitip tükendikçe onun üzerine tekrar baştakiler geri döner.*" Biz (bitip tükenmek anlamındaki) "*nefede*" lafzını hem dal ile hem de zel ile "*nefeze* (geçip gittikçe)" diye zaptetmiş bulunuyoruz. Her ikisi de doğrudur.

٩/١٠- بَاب التَّرْغِيبِ فِي الصَّدَقَةِ وإخراج المال

9/10- SADAKA VERMEYEVE (HAYIR UĞRUNDA) MALI ELDEN ÇIKARMAYA TEŞVİK HAKKINDA BİR BAB

٢٣٠١-١/٣٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ كُلُّهُمْ عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَرَّةِ الْمَدِينَةِ عِشَاءً وَنَحْنُ نَنْظُرُ إِلَى أُحُدٍ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا أَبَا ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا أُحِبُّ

أَنَّ أُحُدًا ذَاكَ عِنْدِي ذَهَبٌ أَمْسَى ثَالِثَةً عِنْدِي مِنْهُ دِينَارٌ إِلَّا دِينَارًا أَرْصُدُهُ لِدَيْنٍ إِلَّا أَنْ أَقُولَ بِهِ فِي عِبَادِ اللهِ هَكَذَا حَثَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهَكَذَا عَنْ يَمِينِهِ وَهَكَذَا عَنْ شِمَالِهِ قَالَ ثُمَّ مَشَيْنَا فَقَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ إِنَّ الْأَكْثَرِينَ هُمُ الْأَقَلُّونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا مِثْلَ مَا صَنَعَ فِي الْمَرَّةِ الْأُولَى قَالَ ثُمَّ مَشَيْنَا قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ كَمَا أَنْتَ حَتَّى آتِيَكَ قَالَ فَانْطَلَقَ حَتَّى تَوَارَى عَنِّي قَالَ سَمِعْتُ لَغَطًا وَسَمِعْتُ صَوْتًا قَالَ فَقُلْتُ لَعَلَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ عُرِضَ لَهُ قَالَ فَهَمَمْتُ أَنْ أَتَّبِعَهُ قَالَ ثُمَّ ذَكَرْتُ قَوْلَهُ لَا تَبْرَحْ حَتَّى آتِيَكَ قَالَ فَانْتَظَرْتُهُ فَلَمَّا جَاءَ ذَكَرْتُ لَهُ الَّذِي سَمِعْتُ قَالَ فَقَالَ ذَاكَ جِبْرِيلُ أَتَانِي فَقَالَ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِكَ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ قَالَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ

2301-32/1- Bize Yahya b. Yahya ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ,[78] İbn Numeyr ve Ebu Kureyb de tahdis etti, hepsi Ebu Muaviye'den rivâyet etti. Yahya dedi ki: Bize Ebu Muaviye A'meş'den haber verdi, o Zeyd b. Vehb'den, o Ebu Zer'den şöyle dediğini rivâyet etti: Medine Harresinde yatsı vaktinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yürüyordum. Bu arada Uhud dağına da bakıyorduk. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: "*Ey Ebu Zer!*" dedi: Ben, buyur ey Allah'ın Rasûlü dedim. Allah Rasûlü: "*Şu Uhud'un yanımda altın olup üçüncü günü akşama vardığım zaman yanında ondan ödeyeceğin bir borç için saklayacağın bir dinar dışında tek bir dinarın dahi kalmasını istemiyorum. Bütün istediğim sadece onu Allah'ın kulları arasında işte bu şekilde; -bu arada ellerinin önünde avucu ile saçma işaretini yaptı- -sağına da işaret ederek- bu şekilde yapmaktır ve -soluna da işaret ederek- bu şekilde yapmaktır*" buyurdu.

(Ebu Zer devamla) dedi ki: Sonra yürümeye devam ettik. Allah Rasûlü: "*Ey Ebu Zer!*" dedi. Ben: Buyur ey Allah'ın Rasûlü dedim. Allah Rasûlü: "*Şüphesiz en çok (mal sahibi) olanlar kıyamet gününde en az olacak olanlardır. Şöyle, şöyle ve şöyle yapanlar müstesna*" deyip birinci defa yaptığı gibi yaptı.

Sonra tekrar yürümeye devam ettik. Allah Rasûlü: "*Ey Ebu Zer! Yanına gelene kadar olduğun gibi dur*" buyurdu. Sonra ayrılıp gitti ve sonunda

78 Yazma nüshada bunun aksi olarak: Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Yahya b. Yahya şeklindedir.

onu göremez oldum. Bir ara bir gürültü ve bir ses işittim. Galiba Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ebeklenmedik bir hal ile karşılaştı, dedim. Arkasından gitmeyi içimden geçirdim. Sonra onun: *"Ben yanına gelinceye kadar ayrılma"* dediğini hatırladım. Bunun üzerine onu bekledim. Geri geldiğinde işittiklerimden ona söz ettim. Allah Rasûlü: *"O Cebrail idi. Bana geldi ve: Senin ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölen kimse cennete girer, dedi. Ben: Zina da etse, hırsızlık da yapsa mı, dedim. O: Zina da etse, hırsızlık da yapsa, dedi"* buyurdu.[79]

٢٣٠٢-٣٣/٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَهُوَ ابْنُ رُفَيْعٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ خَرَجْتُ لَيْلَةً مِنَ اللَّيَالِي فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَمْشِي وَحْدَهُ لَيْسَ مَعَهُ إِنْسَانٌ قَالَ فَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَكْرَهُ أَنْ يَمْشِيَ مَعَهُ أَحَدٌ قَالَ فَجَعَلْتُ أَمْشِي فِي ظِلِّ الْقَمَرِ فَالْتَفَتَ فَرَآنِي فَقَالَ مَنْ هَذَا فَقُلْتُ أَبُو ذَرٍّ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاءَكَ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ تَعَالَهْ قَالَ فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً فَقَالَ إِنَّ الْمُكْثِرِينَ هُمُ الْمُقِلُّونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا مَنْ أَعْطَاهُ اللهُ خَيْرًا فَنَفَحَ فِيهِ يَمِينَهُ وَشِمَالَهُ وَبَيْنَ يَدَيْهِ وَوَرَاءَهُ وَعَمِلَ فِيهِ خَيْرًا قَالَ فَمَشَيْتُ مَعَهُ سَاعَةً فَقَالَ اجْلِسْ هَا هُنَا قَالَ فَأَجْلَسَنِي فِي قَاعٍ حَوْلَهُ حِجَارَةٌ فَقَالَ لِي اجْلِسْ هَا هُنَا حَتَّى أَرْجِعَ إِلَيْكَ قَالَ فَانْطَلَقَ فِي الْحَرَّةِ حَتَّى لَا أَرَاهُ فَلَبِثَ عَنِّي فَأَطَالَ اللُّبْثَ ثُمَّ إِنِّي سَمِعْتُهُ وَهُوَ مُقْبِلٌ وَهُوَ يَقُولُ وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى قَالَ فَلَمَّا جَاءَ لَمْ أَصْبِرْ فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللهِ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاءَكَ مَنْ تُكَلِّمُ فِي جَانِبِ الْحَرَّةِ مَا سَمِعْتُ أَحَدًا يَرْجِعُ إِلَيْكَ شَيْئًا قَالَ ذَاكَ جِبْرِيلُ عَرَضَ لِي فِي جَانِبِ الْحَرَّةِ فَقَالَ بَشِّرْ أُمَّتَكَ أَنَّهُ مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ يَا جِبْرِيلُ وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى قَالَ نَعَمْ قَالَ قُلْتُ وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى قَالَ نَعَمْ قَالَ قُلْتُ وَإِنْ سَرَقَ وَإِنْ زَنَى قَالَ نَعَمْ وَإِنْ شَرِبَ الْخَمْرَ

2302-33/2- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Cerir Abdülaziz'den -ki o İbn Rufey'dir- tahdis etti, o Zeyd b. Vehb'den, o Ebu Zer'den şöyle dediğini rivâyet etti: Gecelerden bir gece dışarı çıkmıştım. Bir de ne göreyim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tek başına yürüyordu. Yanında hiçbir

79 Buhari, 2388, 3222 -muhtasar olarak-, 6268, 6443, 6444; Tirmizi, 2644 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11915

kimse yoktu. (Ebu Zer) dedi ki: Onunla birlikte birisinin yürümesinden hoşlanmayacağını zannettim. Ben de ayın bıraktığı gölgede yürümeye başladım. Dönüp bakınca beni gördü. "*Bu kim?*" dedi. Ben: Allah için sana feda olayım, Ebu Zer'im dedim. Allah Rasûlü: "*Ey Ebu Zer, gel*" buyurdu. Bir süre onunla birlikte yürüdüm. Sonra: "*Şüphesiz (mallarını) çoğaltıp duranlar kıyamet gününde (hasenatlarını) azaltanlardır. Allah'ın kendisine hayır (mal) ihsan edip de onu sağına, soluna, önüne, arkasına dağıtan ve o malda hayır işler yapan kimseler müstesnâdır*" buyurdu.

Sonra yine onunla birlikte bir süre yürüdüm. Bu sefer: "*Burada otur*" buyurdu. Beni etrafımda taşlar bulunan düz bir yere oturttu ve bana: "*Senin yanına dönünceye kadar burada otur*" buyurdu. Harrede yürüyüp gitti. Hatta onu göremez oldum. Yanıma gelmesi bir süre gecikti. Orada kalışını daha da uzattı. Sonra ben o gelmekte iken "*hırsızlık da yapsa zina da yapsa*" demekte olduğunu işittim.

(Ebu Zer) dedi ki: Yanıma gelince dayanamayıp: Ey Allah'ın Nebi'si! Allah için sana feda olayım. Harre'nin yan tarafında kiminle konuştun? Ben kimsenin sana hiçbir şekilde cevap verdiğini işitmedim, dedim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "*O Cebrail idi. Harre'nin yan tarafında bana göründü ve dedi ki: Ümmetine Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölen herkesin cennete gireceği müjdesini ver. Ben: Ey Cebrail! Hırsızlık da yapsa, zina etse de mi? dedim. O: Evet, dedi. Ben yine: Hırsızlık da yapsa, zina da etse de mi? dedim. O: Evet, dedi. Ben: Hırsızlık da yapsa zina da etsede mi? dedim. O: Evet, içki dahi içse dedi.*" [80]

Şerh

"*Bir gürültü işittim*" gürültü anlamındaki "*lağat*" gayn harfi fethalı da sakin de okunur. Anlaşılmayan ses ve uğultu demektir.

"*Ey Ebu Zer!*" buradan alim ve büyük zatın arkadaşına -değerli birisi olması halinde- künyesi ile hitap edeceği hükmü anlaşılmaktadır.

"*Ümmetinden Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmaksızın ölen kimse... zina da etse, hırsızlık da yapsa*" burada da hak ehlinin kanaatinin lehine delalet vardır. Bu kanaat ise büyük günah sahiplerinin cehennemde ebediyyen kalmayacakları kanaatidir. Bu hususta Hâricîlerle mutezile muhalefet etmişlerdir. Özellikle zinayı ve hırsızlığı söz konusu etmesi bu ikisinin büyük günahların en çirkinlerinden oluşundan dolayıdır. Bu hadis reca (umut veren) hadisler arasında sayılır.

80 2301 numaralı hadisin kaynakları

(2302) "Dönüp baktığında beni gördü. *Bu kim?* dedi. Ben: Ebu Zer, dedim." Burada da insanın künyesi ile şöhret kazanmış ise ismini vermeksizin künyesi ile adını söylemesinin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Hadisde Bunun benzerleri çoktur.

"Allah'ın kendisine bir hayır (mal) verip de... o malda hayır işleyen kişi müstesna." Burada geçen ilk "hayır" lafzından kasıt maldır. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki onun hayra sevgisi pek çoktur"* (Âdiyât, 7) buyruğu gibidir ki bunda da kastedilen maldır. Hadisdeki ikinci hayır lafzından maksat ise yüce Allah'a itaat etmektir. Sağ ve solu ile kastedilen ise az önce geçtiği üzere bütün fazilet ve hayır yollarıdır.

"Nefeha" verip bağışlamak sureti ile ellerini mala koymak demektir. Mastarı olan nefh, atmak ve vurmak anlamındadır.

"Harre" siyah taşlarla örtülü arazi demektir.

"Hırsızlık da yapsa, zina da etsede mi dedim. O: Evet, şarap içse dahi, dedi." Burada da içkinin haramlığının ağır olduğu anlaşılmaktadır.

١٠/١١- بَاب فِي الْكَنَّازِينَ لِلأَمْوَالِ وَالتَّغْلِيظِ عَلَيْهِمْ

10/11- MALLARI YIĞIP BİRİKTİRENLER VE ONLARA BU YAPTIKLARININ AĞIR BİR TEHDİDİ GEREKTİRDİĞİ HAKKINDA BİR BAB

٢٣٠٣-١/٣٤- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَبَيْنَا أَنَا فِي حَلْقَةٍ فِيهَا مَلَأٌ مِنْ قُرَيْشٍ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ أَخْشَنُ الثِّيَابِ أَخْشَنُ الْجَسَدِ أَخْشَنُ الْوَجْهِ فَقَامَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ بَشِّرْ الْكَانِزِينَ بِرَضْفٍ يُحْمَى عَلَيْهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَيُوضَعُ عَلَى حَلَمَةِ ثَدْيِ أَحَدِهِمْ حَتَّى يَخْرُجَ مِنْ نُغْضِ كَتِفَيْهِ وَيُوضَعُ عَلَى نُغْضِ كَتِفَيْهِ حَتَّى يَخْرُجَ مِنْ حَلَمَةِ ثَدْيَيْهِ يَتَزَلْزَلُ قَالَ فَوَضَعَ الْقَوْمُ رُءُوسَهُمْ فَمَا رَأَيْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ رَجَعَ إِلَيْهِ شَيْئًا قَالَ فَأَدْبَرَ وَاتَّبَعْتُهُ حَتَّى جَلَسَ إِلَى سَارِيَةٍ فَقُلْتُ مَا رَأَيْتُ هَؤُلَاءِ إِلَّا كَرِهُوا مَا قُلْتَ لَهُمْ قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا إِنَّ خَلِيلِي أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ دَعَانِي فَأَجَبْتُهُ فَقَالَ أَتَرَى أُحُدًا فَنَظَرْتُ مَا عَلَيَّ مِنْ الشَّمْسِ وَأَنَا أَظُنُّ أَنَّهُ يَبْعَثُنِي

فِي حَاجَةٍ لَهُ فَقُلْتُ أَرَاهُ فَقَالَ مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي مِثْلَهُ ذَهَبًا أُنْفِقُهُ كُلَّهُ إِلَّا ثَلَاثَةَ دَنَانِيرَ ثُمَّ هَؤُلَاءِ يَجْمَعُونَ الدُّنْيَا لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا قَالَ قُلْتُ مَا لَكَ وَلِإِخْوَتِكَ مِنْ قُرَيْشٍ لَا تَعْتَرِيهِمْ وَتُصِيبُ مِنْهُمْ قَالَ لَا وَرَبِّكَ لَا أَسْأَلُهُمْ عَنْ دُنْيَا وَلَا أَسْتَفْتِيهِمْ عَنْ دِينٍ حَتَّى أَلْحَقَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

2303-34/1- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize İsmail b. İbrahim, el-Cureyri'den tahdis etti, o Ebu'l-Alâ'dan, o el-Ahnef b. Kays'den şöyle dediğini rivâyet etti: Medine'ye geldim. Ben Kureyşlilerden ileri gelenler topluluğunun bulunduğu bir halkanın içerisinde iken ansızın elbiseleri oldukça kaba, vücudu haşin, yüzü sert bir adam çıkageldi. Onların tepelerine dikilerek: Hazine yığanları cehennem ateşinde üzerlerine ateşte kızdırılacak taşlarla müjdele. Bu kızdırılmış taş(ların her biri) onlardan birisinin memesi üzerine konulacak ve kürek kemiğinin üstünden çıkıncaya kadar bırakılacak. Kürek kemiğinin üzerine konulacak ve iki memesinin ucundan çıkıncaya kadar bırakılacak, çalkalanıp duracak. (Ahnef) dedi ki: Orada bulunanlar başlarını önlerine eğdiler. Aralarından bir kimsenin kendisine bir şey söylediğini görmedim. Sonra arkasını dönüp gitti. Ben de onun arkasından gittim. Sonunda bir direğin yanında oturdu. Ben: Gördüğüm kadarı ile bunlar senin söylediğinden hoşlanmadılar, dedim. Şöyle dedi: Bunların aklı hiç bir şeye ermiyor. Benim can dostum Ebu'l-Kasım (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni çağırdı, ben de onun çağrısına uyup gittim. "*Uhudu görüyor musun?*" buyurdu. Ben de üzerimdeki güneş ışıklarına bir baktım, beni bir ihtiyacı sebebi ile göndereceğini sanıyordum. Evet onu görüyorum, deyince şöyle buyurdu: "*Beni, onun kadar altını -üç dinar dışında-(ancak) tamamını infak etmek sevindirir*" buyurdu. Sonra bunlar hâlâ dünya(lık)yı toplayıp duruyorlar. Bunların akılları hiç bir şeye ermiyor.

Bu sefer ben: Senin Kureyş'den kardeşlerinle aranda ne var ki? Onların yanlarına gelmiyor, onlardan bir şey almıyorsun, dedim. O: Hayır! Rabbine yemin ederim ki ben Allah'a ve Rasûlü'ne kavuşacağım zamana kadar onlardan ne dünyalık bir şey isterim, ne de dine dair onlara bir soru sorarım, dedi.[81]

٢٣٠٤-٣٥/٢- وَحَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْهَبِ حَدَّثَنَا خُلَيْدٌ الْعَصَرِيُّ عَنْ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ كُنْتُ فِي نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَمَرَّ أَبُو ذَرٍّ وَهُوَ

81 Buhari, 1407; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11900

يَقُولُ بَشِّرْ الْكَانِزِينَ بِكَيٍّ فِي ظُهُورِهِمْ يَخْرُجُ مِنْ جُنُوبِهِمْ وَبِكَيٍّ مِنْ قِبَلِ أَقْفَائِهِمْ يَخْرُجُ مِنْ جِبَاهِهِمْ قَالَ ثُمَّ تَنَحَّى فَقَعَدَ قَالَ قُلْتُ مَنْ هَذَا قَالُوا هَذَا أَبُو ذَرٍّ قَالَ فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ مَا شَيْءٌ سَمِعْتُكَ تَقُولُ قُبَيْلُ قَالَ مَا قُلْتُ إِلَّا شَيْئًا قَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ نَبِيِّهِمْ ﷺ قَالَ قُلْتُ مَا تَقُولُ فِي هَذَا الْعَطَاءِ قَالَ خُذْهُ فَإِنَّ فِيهِ الْيَوْمَ مَعُونَةً فَإِذَا كَانَ ثَمَنًا لِدِينِكَ فَدَعْهُ

2304-35/2- Bize Şeyban b. Ferruh da tahdis etti, bize Ebu'l-Eşheb tahdis etti, bize Huleyd el-Asarî, el-Ahnef b. Kays'dan şöyle dediğini tahdis etti: Kureyş'den bir kaç kişi arasında bulunuyordum. Ebu Zer şöyle diyerek geldi: Hazine yığıp biriktirenlere, yanlarından çıkacak şekilde sırtlarının dağlanacağını, alınlarından çıkacak surette ense taraflarından kafalarının dağlanacağını müjdele.

(Ahnef) dedi ki: Sonra bir kenara çekilip oturdu. Ben: Bu kimdir? dedim. Yanımdakiler: Bu Ebu Zer'dir, dediler. Kalkıp onun yanına gittim. Az önce senin söylediğini işittiğim şey neydi? dedim. O: Ben onların nebilerinden işittiğimden başka bir şey söylemedim, dedi.

Bu sefer ben: Peki bu atâ (devlet ricalinin bağışı) hakkında ne dersin? dedim. O: Onu alabilirsin, çünkü bugün o bir yardımdır ama eğer senin dinine karşılık bir bedel olduğunu görürsen o zaman ona ilişme, dedi. [82]

Şerh

(2303-2304 numaralı hadisler)

(2303) "Ben Kureyş'den ileri gelenlerden bir topluluğun bulunduğu bir halkada iken." *Mele'*, ileri gelenler, eşraf demektir. Cemaat ve topluluk hakkında da kullanılır. *Halka* lafzında lam harfi sakindir. Halaka söyleyişi ise pek güzel bir söyleyiş değildir.

"Ben bir halkada oturuyorken" yani halkada oturduğum bir zamanda.

"Kaba elbiseli, cesedi haşin, yüzü sert bir adam geliverdi." Her üçünün niteliği olarak kullanılan *haşin* lafzı, haşinlik, kabalık anlamındadır. İbnu'l-Hazzâ'ya göre ise, yalnızca sonuncusu için güzellikten gelen yüzü güzel demektir.

82 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13699

el-Kâbisi ,Buhari'de "saçı, elbisesi, kılığı ve görünüşü güzel" diye rivâyet etmiştir. Bunlar hakkında "hasen" nitelemesini kullanırken diğerleri için ise "haşin" niteliğini kullanmıştır ki bu daha doğrudur.

"Mal yığıp biriktirenleri... müjdele... sarsılıp durur." Buradaki "mal yığıp biriktirenlere müjdele" ifadesinin zahirinden anlaşıldığı üzere o, bu sözler ile benimsediği kanaati olan insanın ihtiyacından arta kalan her bir şey kenz (hazine)dir şeklindeki görüşünün lehine delil getirmek istemiştir. Çünkü Ebu Zer'in bilinen kanaati budur. Bununla birlikte ondan (bu hususta) başka kanaat de rivâyet edilmiştir. Ama cumhurun benimsediği sahih olan açıklama ise zekâtı ödenmeyen mala kenz denildiğidir. Eğer malın zekâtı ödeniyorsa ona -az ya da çok olsun- kenz denilmez.

Kadı Iyâz dedi ki: Doğrusu onun karşı çıkışı beytülmalden kendi şahısları için bir şeyler alan ve onu gerektiği yerlerde harcamayan sultanlara karşı olduğudur. Kadı Iyâz'ın bu söylediği doğru değildir. Çünkü onun zamanındaki sultanların niteliği bu değildi. Beytülmale hainlik etmezlerdi. Çünkü onun zamanında Ebu Bekir, Ömer ve Osman (radıyallâhu anhum) vardı ve o Osman (radıyallâhu anh) döneminde otuziki yılında vefat etmişti.

"Radf" ısıtılmış, kızdırılmış taşlara denilir.

"Kızdırılır, ısıtılır" yani üzerine ateş yakılır. "Cehennem" lafzı ile ilgili olarak Arapça dil bilginlerinin iki görüşü vardır. Birincisine göre bu kelime Arapça olmayan bir kelime olup, özel isim olmasından ötürü munsarıf değildir.

el-Vâhidî dedi ki: Yunus ve nahivcilerin çoğunluğunun dediklerine göre bu kelime Arapça olmayan bir kelime olup hem marife olduğundan hem de ucme (Arapça olmayan bir isim) olduğundan munsarıf değildir. Başkaları ise bu Arapça bir isim olup dibinin çok derin oluşundan dolayı ona bu isim verilmiştir. Özel isim ve müennes olduğundan dolayı munsarıf değildir. Kutrub ise Ru'be'den: Cehnâm bir kuyu denilir ki bu da dibi derin kuyu anlamındadır.

Vâhidî başka yerde de şöyle demektedir: Bazı dil bilginlerinin söylediklerine göre cehennem "el-cuhume"den türetilmiştir. Bu da kabalık, haşinlik, sertlik anlamındadır. Mesela "cehmulvech" tabiri suratı haşin demektir. Cehenneme azap hususundaki katılığı ve kabalığından ötürü bu isim verilmiştir.

"Onlardan birisinin memesi üzerine" ifadesi erkek hakkında da *meme (sedy)* lafzının kullanılmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır. Doğrusu budur. Ama kimi dil bilgini bunu kabul etmeyerek yalnız kadın hakkında meme (sedy) kullanılır. Erkek hakkında ise "sendue"denilir. Buna dair geniş açıklama, kılıcı ile kendisini öldüren adam ile ilgili hadisde iman bölümünde geç-

miş bulunmaktadır. Bu kişi kendisini öldürmek için kılıcının keskin tarafını iki memesi arasına koymuştu. "Sedy" lafzının hem müzekker hem müennes olduğu da daha önce açıklanmıştı.

"Nağd" lafzı kürek kemiğinin uç tarafında bulunan ince kemiktir. Kürek kemiğinin üst tarafı olduğu da söylenmiştir. Buna aynı zamanda "nâğıd" da denilir.

"Sarsılıp durur" hareket edip durur demektir. Kadı Iyâz dedi ki: Bunun anlamının şöyle olduğu söylenmiştir: Oldukça piştiğinden ve adeta çürüdüğünden dolayı hareket eder denilmiştir. Ama doğrusu hareket ve sarsılmanın sözü geçen kızdırılmış taşlar hakkında olduğudur. Yani bu taşlar onun kürek kemiğinin ucundan hareket edip durur ve nihayet memesinin ucundan çıkar.

Bazı nüshalarda "*birisinin memesi üzerine*" ibaresinden "*ve kürek kemiğinin üstünden çıkıncaya kadar*" şeklindeki ibareye kadar olan ifadelerin ilk kısmında meme tekil kullanılmış, ikincisinde tensiye (ikil) kullanılmıştır ki her ikisi de doğrudur.

"Yanlarına gitmiyorsun" onlara gidip onlardan bir şey istemiyorsun demektir. Çünkü bu fiil birisinin yanına bir ihtiyacını karşılamasını istemek için gitmek hakkında kullanılır.

"Onlardan bir dünyalık da istemem, din hakkında onlardan fetva da sormam." Asıl nüshalarda bu şekilde "an dünya: dünyalık bir şey" diye zikredilmiş, Buhari'nin rivâyetinde ise "an" lafzı olmaksızın zikredilmiştir. O daha güzeldir. Yani ben onlardan dünya metaından hiçbir şey istemem.

"Bize Huleyd el-Asârî tahdis etti." el-Asârî, Asâr oğullarına mensup kimse demektir.

١١/١٢- بَاب الْحَثِّ عَلَى النَّفَقَةِ وَتَبْشِيرِ الْمُنْفِقِ بِالْخَلَفِ

11/12- İNFÂKA TEŞVİK VE İNFÂK EDENE İNFÂK ETTİĞİNİN YERİNİ ALACAK BAŞKA ŞEYİN VERİLECEĞİ MÜJDESİ BABI

٢٣٠٥-٣٦/١- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ وَقَالَ يَمِينُ اللَّهِ مَلْأَى وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ مَلْآنُ سَحَّاءُ لَا يَغِيضُهَا شَيْءٌ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ

2305-36/1- Bana Zuheyr b. Harb ve Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isnâd ederek şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Şanı yüce ve mübarek Allah buyurdu ki: Ey Âdemoğlu! İnfâk et ki ben de sana infâk edeyim.*"

Yine şöyle buyurdu: "*Allah'ın yemini dopdoludur -İbn Numeyr, ikisi dopdoludur, dedi- bol bol ihsanda bulunur, gece-gündüz (bütün infâkları) O'ndan hiçbir şey eksiltmez.*"[83]

٢٣٠٦-٣٧/٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ حَدَّثَنَا مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ أَخِي وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ قَالَ لِي أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمِينُ اللَّهِ مَلْأَى لَا يَغِيضُهَا سَحَّاءُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مُذْ خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِضْ مَا فِي يَمِينِهِ قَالَ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ وَبِيَدِهِ الْأُخْرَى الْقَبْضُ يَرْفَعُ وَيَخْفِضُ

2306-37-2- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak b. Hemmâm tahdis etti, bize Ma'mer b. Raşid, Vehb b. Münebbih'in kardeşi Hemmâm b. Münebbih'den şöyle dediğini tahdis etti: Bu, Ebu Hureyre'nin bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye tahdis ettikleridir. Hemmâm zikrettiği bazı hadisler arasında şunu da zikredip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Allah bana: İnfâk et, ben de sana infâk edeyim, buyurdu.*"

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Allah'ın yemini dopdoludur. Gece gündüz harcadıkları O'nu eksiltmez. Göğü ve yeri yarattığı günden beri infâk ettiklerine bir bakınız. Bunlar O'nun yemininde bulunanları eksiltmiş değildir.*"

Yine buyurdu ki: "*Arş'ı su üzerindedir, kabz da diğer elindedir. Yükseltir ve alçaltır.*"[84]

83 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13699
84 Buhari, 7419; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14711

Şerh

(2305-2306 numaralı hadisler)

(2306) *"İnfâk et, ben de sana infâk edeyim."* Bu mana itibari ile yüce Allah'ın: *"Her ne infâk ederseniz O, onun yerine başkasını verir"* (Sebe, 39) buyruğu gibidir. Bu buyruk çeşitli hayır yollarında infâkta bulunmaya teşviki ve yüce Allah'ın lütfundan infâk edilen yerine başkasını ihsan edeceği müjdesini ihtiva etmektedir.

(2305) *"Allah'ın yemini dopduludur. İbn Numeyr, ikisi dopdoludur dedi"* İbn Numeyr'in rivâyeti bu şekilde sonda nun ile (mel'âni) diye gelmiştir. İlim adamları: Bu onun bir yanlışıdır. Doğrusu ise diğer rivâyetlerde olduğu gibi "mel'â" şeklidir. Diğer taraftan ilim adamları İbn Numeyr'in rivâyetini birisi lam harfi sakin ve ondan sonra hemze (mel'âni), ikincisi ise lam harfi fethalı ve hemzesiz olarak "melâni" diye zaptetmişlerdir.

"Allah'ın yemini dopdoludur. Bağışlayıp durur, gece gündüz hiçbir şey O'nu eksiltmez." İlim adamları *"sehhâ: bol bol verir"* lafzını iki şekilde zaptetmişlerdir. Birincisi mastar olarak sonu tenvinli olan zapt şeklidir. Daha sahih ve meşhur olan bu şekildir. İkincisini de Kadı Iyâz sıfat olmak üzere sonundaki med hemzesi ile nakletmiştir. Bunun da vezni fa'lâ olup elin sıfatı olur. (Sağ eli bol bol veren anlamına gelir). Kelime her zaman bol bol veren, sağanak sağanak veren anlamındadır. Bu rivâyette gece ve gündüz anlamındaki lafızlar zarf olarak mansubdurlar. Hiçbir şey onu eksiltmez manasında kullanılan fiil olan *ğâda* hem geçişli hem geçişsiz olarak kullanılır.

Kadı Iyâz dedi ki: İmam Mâzerî dedi ki: Bu tevil edilmesi gereken lafızlardandır. Çünkü *yemin* eğer solun karşıtı anlamında kullanılacak olursa bu kesinlikle yüce Allah'ın sıfatı olamaz. Çünkü lafız sol cihetinin sabit olduğunu da ihtiva eder. Sol ise sınırlandırmayı kapsar. Şanı yüce Allah ise cisim ve sınırdan münezzehtir. Ama Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara anlayacakları bir şekilde hitap etmiş ve yüce Allah'ın infâkta bulunmasının mülkünü eksiltmediğini haber vermek; tükenir, fakir düşer korkusu ile cimrilik etmeyeceğini anlatmak istemiştir. Şanı yüce Allah bundan pek münezzehtir. Nimetlerin kesintisiz ihsanını da yemininin/sağının bol bol vermesi ile ifade etmiştir. Çünkü biz insanlardan karşılıksız veren bir kimse bu işi sağı ile (yemin) yapar. Bununla şanı yüce Allah'ın birçok şeye kudretini zayıflık ve güç farkı sözkonusu olmaksızın hep aynı şekilde kâdir olduğunu ve onun kâdir olduğu her şeyin aynı surette meydana gelip bizim sağ ve sol ile yaptıklarımız

arasındaki farklılıkda görüldüğü gibi kuvvet ve zayıflık bakımından bir fark bulunmadığını anlatmak istemiş olma ihtimali de vardır. Çünkü şanı yüce Allah yaratılmışların niteliklerinden ve sonradan meydana gelmiş varlıklara benzemekten yücedir, münezzehtir.

Diğer rivâyette geçen (2306) *"kabz ise diğer elindedir"* ifadesine gelince bu da şu demektir: Her ne kadar şanı yüce Allah'ın kudreti bir ise de o bu kudreti ile çok çeşitli farklı şeyleri yapar. Bu hal bizim için ancak iki el ile yapılabildiğinden onun bu husustaki tasarruf kudretini iki el tabiri ile ifade etmiştir. Böylelikle anlatılmak istenen mananın muhatapların alışageldikleri sözlerle mecazi bir şekilde anlamalarını sağlamak istenmiştir. el-Mâzerî'nin açıklamaları burada bitmektedir.

Muhammed b. Râfi'in rivâyetindeki: *"Onu eksiltmez, O gece gündüz bol bol ihsan eder"* ifadesini biz *"gece ve gündüz"* anlamındaki lafızları nasb ve ref olmak üzere iki şekilde zaptetmiş bulunuyoruz. Nasb ile zarf olmalarına ref ile de fiilin faili (öznesi) olmalarına göredir.

"Kabz ise diğer elindedir. Alçaltır ve yükseltir." Buradaki "kabz" lafzını biri fe ve ye harfi ile "feyz" şeklinde, diğeri kaf ve be ile "kabz" suretinde zaptetmişlerdir. Kadı Iyâz Bunun kaf ile (kabz) olduğunu ve ravilerin çoğunluğunun rivâyetinde böyle olduğunu zikrederek şunları söylemektedir: Daha meşhur olan ve bilinen de budur. Kabz'dan maksat ise ölümdür. Feyz (fe harfi ile) ise ihsan, bağış ve bol rızık anlamına gelir. Kabz ile gelen rivâyetin anlamında da olabilir. Yani ölüm demek olur. el-Bekrâvi feyz ölüm demektir, demiştir.

Kadı Iyâz dedi ki: Kayslılar ölen bir kişiyi anlatmak amacı ile dat harfini kullanarak "fâdat nefsuhu: ruhu çıktı" derler. Taylılar ise zı harfi ile "fâzat nefsihu" derler. Bir görüşe göre de eğer nefis zikredilecek olursa dat harfi ile kullanılır. Şayet nefis zikredilmeksizin kullanılacaksa sadece "fâza (zı harfi ile) denilir."

Bir başka rivâyette de: *"Mîzan O'nun elindedir, alçaltır ve yükseltir"* diye rivâyet edilmiştir. O taktirde bu rızık ve rızkın miktarlarını anlatan bir tabir de olabilir, bütün takdirleri anlatan bir ifade de olabilir.

Alçaltıp yükseltmesi ile ilgili olarak da bu rızkın takdirinden ibarettir diye de açıklanmıştır. Yüce Allah dilediğinin rızkını kısar, dilediğininkini geniş tutar. Bu iki ifade izzeti ve zilleti yaratmak sureti ile mukadderatın değiştirilip durmasını ifade ettiği tabirler de olabilir. Allah en iyi bilendir.

٢٣٠٦-٣٧/٢- بَاب فَضْلِ النَّفَقَةِ عَلَى الْعِيَالِ وَالْمَمْلُوكِ وَإِثْمِ مَنْ ضَيَّعَهُمْ أَوْ حَبَسَ نَفَقَتَهُمْ عَنْهُمْ

12/13 AİLE HALKINA VE KÖLEYE İNFÂK ETMENİN FAZİLETİ İLE ONLARA BAKMAYANIN YA DA ONLARA HAK ETTİKLERİ NAFAKAYI VERMEYENİN GÜNAHI BABI

٢٧٠٣-٣٨/١- حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ كِلَاهُمَا عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ أَبُو الرَّبِيعِ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى عِيَالِهِ وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ عَلَى دَابَّتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ وَبَدَأَ بِالْعِيَالِ ثُمَّ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ وَأَيُّ رَجُلٍ أَعْظَمُ أَجْرًا مِنْ رَجُلٍ يُنْفِقُ عَلَى عِيَالٍ صِغَارٍ يُعِفُّهُمْ أَوْ يَنْفَعُهُمْ اللَّهُ بِهِ وَيُغْنِيهِمْ

2307-38/1- Bize Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî ve Kuteybe b. Said tahdis etti. İkisi Hammâd b. Zeyd'den rivâyet etti. Ebu'r-Rabî' dedi ki: Bize Hammâd tahdis etti, bize Eyyub Ebu Kilâbe'den tahdis etti, o Ebu Esmâ'dan, o Sevbân'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir adamın infâk ettiği en faziletli dinar, aile halkına harcadığı bir dinar, aziz ve celil Allah yolunda sakladığı atına harcadığı bir dinar ve Allah yolunda arkadaşlarına harcadığı bir dinardır."*

Ebu Kilâbe dedi ki: Aile halkından başladı. Sonra Ebu Kilâbe şunları söyledi: Yaşı küçük çocuklarına infâk edip onların iffetini koruyan yahut da Allah'ın onunla kendilerini faydalandırdığı ve ihtiyaçtan kurtardığı bir adamdan kimin ecri daha büyük olabilir ki? [85]

٢٣٠٨-٣٩/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لِأَبِي كُرَيْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مُزَاحِمِ بْنِ زُفَرَ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ

85 Tirmizi, 1966; İbn Mace, 2760; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2101

2308-39/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Zuheyr b. Harb ve Ebu Kureyb -ki lafız Ebu Kureyb'e aittir- tahdis edip dediler ki: Bize Veki' Süfyan'dan tahdis etti, o Müzahim b. Züfer'den, o Mücahid'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Allah yolunda harcadığın bir dinar, bir köle için harcadığın bir dinar, bir yoksula sadaka olarak verdiğin bir dinar, aile halkına infâk ettiğin bir dinar; bunların hepsi arasında ecri en büyük olanları aile halkına harcadığındır.*"[86]

٢٣٠٩-٤٠/٣- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَرْمِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبْجَرَ الْكِنَانِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ عَنْ خَيْثَمَةَ قَالَ كُنَّا جُلُوسًا مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو إِذْ جَاءَهُ قَهْرَمَانٌ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ أَعْطَيْتَ الرَّقِيقَ قُوتَهُمْ قَالَ لَا قَالَ فَانْطَلِقْ فَأَعْطِهِمْ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَحْبِسَ عَمَّنْ يَمْلِكُ قُوتَهُ

2309-40/3- Bize Said b. Muhammed el Cermî tahdis etti, bize Abdurrahman b. Abdülmelik b. Ebcer el-Kinânî babasından tahdis etti, o Talha b. Musarrif'den, o Hayseme'den şöyle dediğini rivâyet etti: Abdullah b. Amr ile oturuyorduk. Derken onun yanına kahramanı (hazine sorumlusu, vekilharcı) gelip içeri girdi. Kölelere yiyeceklerini verdin mi, dedi. O, hayır, dedi. Abdullah: Git onlara (yemeklerini) ver dedi. Sonra şunları ekledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Sahip olduğu kölelerinin yiyeceklerini alıkoyması bir kimseye günah olarak yeter*" buyurdu.[87]

Şerh

(2307-2309 numaralı hadisler)

Bu babtan maksat aile halkının nafakasını ihtiyaçları olan harcamaları karşılamaya teşvik, Bunun sevabının ne kadar büyük olduğunu açıklamaktır. Çünkü bunların kimisinin nafakası akrabalık sebebi ile vaciptir, kimilerinin nafakasını karşılamak menduptur ve bu bir taraftan sadaka bir taraftan sıla (akrabalık bağını gözetmek) olur. Kimilerinin nafakası ise nikâh ya da mülkiyet yolu ile vacip (farz)tir. İşte bütün bunların nafakasını karşılamak faziletli ve teşvik edilmiş bir iştir, bunlar Nafile sadakadan daha faziletlidir.

Bundan dolayı İbn Ebu Şeybe'nin rivâyetinde (2308) "*aralarında ecirleri en büyük olanları aile halkına harcadığındır*" buyurulmaktadır. Halbuki

86 Bunu yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14347
87 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8622

bundan önce Allah yolunda yapılan harcama, köle için yapılan harcama ile sadakayı da sözkonusu etmiş, aileye yapılan harcamayı belirttiğimiz gerekçe dolayısı ile bütün bunlara tercih etmişti. Diğer hadisteki (2309): *"Kişinin mülkiyeti altındakilerin (kölelerinin) yiyeceklerini alıkoyması kişiye günah olarak yeter"* sözleri ile bunu daha da pekiştirmiş bulunmaktadır.

"*Kahraman*" hazinedar, kişinin ihtiyaçlarını gören kimse demektir; vekil anlamındadır, Farsça bir kelimedir.

١٣/١٤- بَاب الِابْتِدَاءِ فِي النَّفَقَةِ بِالنَّفْسِ ثُمَّ أَهْلِهِ ثُمَّ الْقَرَابَةِ

13/14- NAFAKAYA KİŞİNİN KENDİSİNDEN BAŞLAMASI SONRA AİLEYE SONRA AKRABAYA İNFÂKTA BULUNMASI BABI

٢٣١٠-١/٤١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ أَعْتَقَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي عُذْرَةَ عَبْدًا لَهُ عَنْ دُبُرٍ فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ أَلَكَ مَالٌ غَيْرُهُ فَقَالَ لَا فَقَالَ مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّي فَاشْتَرَاهُ نُعَيْمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْعَدَوِيُّ بِثَمَانِ مِائَةِ دِرْهَمٍ فَجَاءَ بِهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ ثُمَّ قَالَ ابْدَأْ بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلِأَهْلِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ أَهْلِكَ شَيْءٌ فَلِذِي قَرَابَتِكَ فَإِنْ فَضَلَ عَنْ ذِي قَرَابَتِكَ شَيْءٌ فَهَكَذَا وَهَكَذَا يَقُولُ فَبَيْنَ يَدَيْكَ وَعَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ

2310-41/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Leys tahdis etti, (H.) bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti, bize Leys Ebu Zubeyr'den tahdis etti, o Cabir'den şöyle dediğini rivâyet etti: Uzre oğullarından bir adam vefatından sonra olmak şartı ile bir kölesine hürriyetini verdi. Onun bu yaptığı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca: *"Senin ondan başka bir malın var mı?"* buyurdu. Adam: Hayır, deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunu benden kim satın alır?"* buyurdu. Nuaym b. Abdullah el-Adevî onu sekizyüz dirheme satın aldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu parayı getirip ona verdikten sonra: *"Önce nefsinden başlayarak ona tasadduk et, bir şey artarsa ailene, ailenden bir şey artarsa akrabalarına, akrabalarından bir şey artarsa şöyle ve şöyle yap"* -yani önünden, sağından, solundan (infâk et)- buyurdu.[88]

88 Müslim, 4316; Nesai, 2545, 4666; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2922

٢٣١١-.../٢- وَحَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ يَعْنِي ابْنَ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ أَبُو مَذْكُورٍ أَعْتَقَ غُلَامًا لَهُ عَنْ دُبُرٍ يُقَالُ لَهُ يَعْقُوبُ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ اللَّيْثِ

2311-.../2- Bana Yakub b. İbrahim el-Devrâkî de tahdis etti, bize İsmail -yani b. Umeyye- Eyyub'dan tahdis etti, o Ebu Zubeyr'den, o Cabir'den rivâyet ettiğine göre ensardan -Ebu Meskur denilen- bir adam Yakub adındaki bir kölesini ölümünden sonra olmak üzere hürriyetine kavuşturdu. Sonra hadisi Leys'in hadisi ile aynı manada rivâyet etti.[89]

Şerh

Bu babda Cabir'in rivâyet ettiği: "Bir adam bir kölesine ölümünden sonra olmak üzere hürriyetini verdi..." *hadisinden çeşitli hükümler anlaşılmaktadır.* Bunların bir kısmı şunlardır:

1. Nafakanın karşılanması hadiste sözü edilen sıralamaya göredir.

2. Haklar ve faziletler bir arada bulunup çatışacak olursa daha çok vurgulanmış olanlarına öncelik tanınır.

3. Nafile sadakanın en faziletlisi onu maslahata göre çeşitli hayır ve iyilik cihetlerine göre çeşitlendirmesi ve muayyen olarak sadece bir yöne sadakasını hasretmemesi en güzelidir.

4. Şafii ve ona uygun kanaat belirtenlerin lehine müdebber (hürriyete kavuşması, sahibinin ölümünden sonrası şartına bağlanmış) kölenin satımının caiz olduğuna açık bir delalet vardır. Malik ve onun mezhebine mensub fukaha efendinin üzerinde borç olması hali dışında satımı caiz değildir. Efendisinin borçlu olması halinde borcu için satılabilir. Bu hadis ise onların bu kanaatlerini reddetmek hususunda açık ya da zahir bir ifadedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu müdebber köleyi satmasının tek sebebi o kölenin efendisinin bedelini kendisine harcaması içindir. Hadis bu hususta açık ya da zahir bir delalete sahiptir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*İşe kendinden başla, kendine tasadduk et*" diye buyurmuş ve diğerlerini sıralamıştır. Allah en iyi bilendir.

89 Ebu Davud, 3957; Nesai, 4667; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2667

١٤/١٥- بَاب فَضْلِ النَّفَقَةِ وَالصَّدَقَةِ عَلَى الْأَقْرَبِينَ وَالزَّوْجِ وَالْأَوْلَادِ وَالْوَالِدَيْنِ وَلَوْ كَانُوا مُشْرِكِينَ

14/15- AKRABAYA, KOCAYA, ÇOCUKLARA, -MÜŞRİK OLSALAR DAHİ- ANNE BABAYA İNFÂK EDİP SADAKA VERMENİN FAZİLETİ BABI

٢٣١٢-١/٤٢ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ أَنْصَارِيٍّ بِالْمَدِينَةِ مَالًا وَكَانَ أَحَبُّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بَيْرَحَى وَكَانَتْ مُسْتَقْبِلَةَ الْمَسْجِدِ وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ قَالَ أَنَسٌ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ إِنَّ اللهَ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ بَيْرَحَى وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللهِ فَضَعْهَا يَا رَسُولَ اللهِ حَيْثُ شِئْتَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بَخْ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ فِيهَا وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الْأَقْرَبِينَ فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ

2312-42/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e İshak b. Abdullah b. Ebu Talha'dan rivâyetini okudum. O Enes b. Malik'i şöyle derken dinlemiştir: Ebu Talha Medine'de ensar arasında malı en çok olan bir kişi idi. Malları arasında en sevdiği malı ise Beyrahâ idi. Burası mescidin karşı tarafında olup Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) içine girer ve oradaki tatlı suyundan içerdi.

Enes dedi ki: *"Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe birre (iyiliğe) asla nail olamazsınız"* (Âli İmran, 92) ayeti nazil olunca Ebu Talha, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda ayağa kalkarak: Şüphesiz aziz ve celil Allah kitabında: *"Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe iyiliğe nail olamazsınız"* buyurmaktadır. Benim mallarım arasında en sevdiğim ise Beyraha'dır. O Allah için bir sadakadır. Ben onun Allah nezdinde (benim için) birrini (sevabını) ve mükafatının Allah nezdinde saklı tutulmasını ümid ederim. Bu sebeble ey Allah'ın Rasûlü onu istediğin yere koy (istediğin gibi kullan, değerlendir) dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Çok güzel. İşte bu kâr getiren bir maldır. Bu kâr getiren bir maldır. Senin bahçen hakkında söylediklerini işittim. Ben onu akrabana tahsis etmeni (vakfetmeni) uygun buluyorum"* buyurdu.

Bunun üzerine Ebu Talha da onu akrabaları ve amca çocukları arasında paylaştırdı. [90]

٢٣١٣-٢/٤٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ أَرَى رَبَّنَا يَسْأَلُنَا مِنْ أَمْوَالِنَا فَأُشْهِدُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنِّي قَدْ جَعَلْتُ أَرْضِي بَرِيحَا لِلَّهِ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اجْعَلْهَا فِي قَرَابَتِكَ قَالَ فَجَعَلَهَا فِي حَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ وَأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ

2313-43/2- Bana Muhammed b. Hâtim tahdis etti, bize Behz tahdis etti, bize Hammâd b. Seleme tahdis etti. Bize Sabit, Enes'den şöyle dediğini tahdis etti: *"Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe birre nail olamazsınız"* ayeti nazil olunca Ebu Talha: Gördüğüm kadarı ile Rabbimiz mallarımızdan infâk etmemizi istiyor. Seni şahit tutuyorum Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bana ait bir arazi olan Berîhâ'yı Allah için vakfettim, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu akrabaların arasında (vakfederek) paylaştır"* buyurdu. O da Bunun üzerine orayı Hassan b. Sabit ve Ubey b. Ka'b'a vakfetti. [91]

٢٣١٤-٣/٤٤- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّهَا أَعْتَقَتْ وَلِيدَةً فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لَوْ أَعْطَيْتِهَا أَخْوَالَكِ كَانَ أَعْظَمَ لِأَجْرِكِ

2314-44/3- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr Bukeyr'den haber verdi, o Kureyb'den, o el-Halis kızı Meymune'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bir cariyeye hürriyetini vermişti. Sonra bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince Allah Rasûlü: *"Eğer onu dayılarına vermiş olsaydın senin ecrin daha büyük olurdu"* buyurdu.[92]

---

90 Buhari, 1461, 2318, 2752, 2769, 4554, 5611; Tuhfetu'l-Eşrâf, 204
91 Ebu Davud, 1689; Nesai, 3604; Tuhfetu'l-Eşrâf, 315
92 Buhari, 2592; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18078

Şerh

(2312-2314 numaralı hadisler)

(2312) "En sevdiği malı Beyrahâ idi." Bu lafzı hadis âlimleri çeşitli şekillerde zaptetmişlerdir. Kadı Iyâz (Allah'ın rahmeti ona) dedi ki: Biz bu kelimeyi üstadlarımızdan re harfini fethalı ve ötreli olmakla birlikte be harfi kesreli (yani bireha ve biruha şeklinde) ayrıca be ve re harfleri fethalı (beyreha şeklinde) diye rivâyet etmiş bulunuyoruz.

el-Bâcî dedi ki: Ben bu kelimeyi Ebu Zer el-Herevî'ye her durumda re harfi fethalı olarak okudum. Meşrikde ilim ve hıfz ehli kimselerin de böyle okuduklarını gördüm. es-Suri de bana bu kelime (re harfi) fethalıdır, dedi. Her ikisi de re harfini merfu okuyup onu i'rab hükmüne tabi kılanların hata etmiş olduğunu ittifakla söylemişlerdir. (Yine el-Bâcî) dedi ki: Biz bu lafzı Endülüs'deki üstadlarımıza ise ref ile okuduk. Burası mescidin kıble tarafında Cedile oğulları Kasrı diye bilinen bir yerdir. Müslim ise Hammâd b. Seleme'nin rivâyetinde bu kelimeyi be harfi fethalı ve re harfi kesreli olarak "Berîhâ" diye zikretmektedir. Aynı şekilde biz bu lafzı Ebu Bahr'ın el-Uzri ve es-Semerkandi'den rivâyetinden de böyle dinlemiş bulunuyoruz. İbn Said'in el-Bahri'den Hammâd'ın rivâyeti ile "Bîrehâ" zaptı da bulunuyordu. el-Humeydi ise Hammâd'ın rivâyetinden "Beyrehâ" diye zaptetmiştir. Ebu Davud'un kitabında: "Arazim Berîhâ'yı Allah için vakfettim" şeklinde zikredilmektedir. Fakat muhaddislerin bu kelimeyi rivâyetleri çoğunlukla sonu kasr iledir. Bununla birlikte bazı üstadlarımızdan her iki şekilde de rivâyet etmiş bulunuyoruz. el-Asili'nin el yazısı ile bunu med ile buldum. Burası ise bu isimle anılan bir bahçe idi. Bir kuyu ismi değildir. Zaten hadis de buna delil teşkil etmektedir. Bununla birlikte Allah en iyi bilendir. Kadı Iyâz'ın ifadeleri burada sona ermektedir.

"Ebu Talha Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda ayağa kalkarak..." bu hadis sahih ve cumhurun da görüşü olan şu kanaatin lehine delildir: Bir kimsenin Allah buyurdu,'diyebileceği gibi, Allah buyuruyor, demesi de caizdir. Tabiinden Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr ise şöyle demiştir: Allah buyuruyor, denilmez, ancak: Allah buyurdu ya da: Allah buyurdu ki:... denilir ve burada buyurmak fiili muzari olarak kullanılmaz. Ama bu yanlıştır, doğrusu caiz olduğudur. Esasen yüce Allah da: *"Allah hakkı söylüyor (söyler) ve doğru yola O hidayet eder"* (Ahzab, 4) buyurmaktadır. Sahih hadisler de bu şeklin kullanılması ile birbirini desteklemektedir. Bunların bazılarına el-Ezkâr kitabında işaret etmiş bulunmaktayım. Bunu mekruh kabul edenler muhtemelen böyle bir ifade cenabı Allah'ın yeniden buyurmuş olmasını ge-

rektirdiğini sanmıştır. Halbuki yüce Allah'ın sözü kadimdir. Böyle bir zandan dolayı hayret doğrusu. Çünkü mana anlaşılmaktadır ve bunda herhangi bir karışıklık yoktur.

Bu hadisde kişinin sevdiği şeylerden infâk etmesinin müstehab olduğu, sadakaların nasıl dağıtılacağı, çeşitli itaat yolları ve başka hususlar hakkında ilim ehli ile istişare etmenin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

"Oh ne güzel! Kârlı bir mal. Bu kârlı bir maldır." Dil bilginleri *"beh"* lafzının ha harfi sakin olarak da kesreli tenvin ile de söyleneceğini ifade etmişlerdir. (Oh ne ala, aferin gibi anlamlara gelir). Kadı Iyâz sadece kesre ile ve tenvinsiz söyleneceğini nakletmektedir. el-Ahmer ise ha harfinin şeddeli söyleneceğini de nakletmiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu sonu ötreli olarak da rivâyet edilmiştir. Eğer tekrar edilecek olursa birincisinin tenvinli olarak harekelenmesi ikincisinin ise sakin söylenmesi tercih edilmiştir.

İbn Dureyd dedi ki: Bu söz işin büyüklüğünü ve önemini anlatır. Ha harfinin burada sakin olması hel (mi, mı) ve bel (hayır, aksine) lafızlarının lam harfinin sakin olması gibidir. Ha harfini tenvinli ve kesreli olarak söyleyen bu lafzı sah ve mah gibi seslere benzeterek böyle demiştir. İbnü's-Sikkît dedi ki: Hı harfi ile beh beh ve (he harfi ile) beh beh aynı şeydir. ed-Davudi dedi ki: Beh, yapılan bir iş öğlen bir iş olarak kabul edilirse söylenir derken, başkası yapılan işin beğenilmesi halinde söylenir, demiştir.

"Kârlı bir mal" ibaresindeki (kârlı anlamındaki *râbih* lafzını) burada biri iki noktalı ye ile biri be ile olmak üzere (*râyih* ve *râbih* olmak üzere) zaptetmiş bulunuyoruz. Kadı Iyâz dedi ki: Müslim'in kitabında bizim bu lafzı rivâyetimiz be harfi iledir. Fakat bu lafzın Buhari, Muvatta ve diğer kaynaklarda Malik'den gelen rivâyeti farklı gelmiştir. Bunun be harfi ile rivâyet edenlerin rivâyetinin manası açıktır. Ye harfi ile "râyih" diye rivâyet edenlerin bu rivâyetinin anlamı ise Bunun ecri ve menfaati ahirette senin için geçerli olacaktır, demek olur.

Zikredilenlerden ayrı olarak *hadisten daha başka hükümler de anlaşılmaktadır:*

1. Akrabalara sadaka -muhtaç olmaları halinde- yabancılara sadakadan daha faziletlidir.

2. Sıla-ı rahim yapılırken (akrabalık bağı gözetilirken) yakınlık hakkına riayet edilir. İsterse uzak bir atada nesebler birleşsin. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Talha'ya sadakasını akrabalara vermesini emredince o da bunu Ubey b. Kâ'b ile Hassan b. Sabit'e verdi. Her ikisinin onunla nesebi yedinci atasında onunla bir araya gelmektedir.

(2314) Cariyesini hürriyete kavuşturan Meymune kıssasında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Eğer onu dayılarına vermiş olsaydın, ecrin daha büyük olurdu"* buyruğunda da *şu hükümler* anlaşılmaktadır:

1. Akrabalık bağını gözetmenin ve onlara iyilik yapmanın fazileti ve bunun köleyi hürriyete kavuşturmaktan daha faziletli olduğu anlaşılmaktadır.

Müslim'in Sahih'inde "dayıların" lafzı bu şekilde (lam harfi ile) zikredilmiştir. Fakat Buhari'de el-Asili'den başkasının rivâyetinde ve el-Asili'nin de rivâyetinde te harfi ile "kızkardeşlerin" anlamında kaydedilmiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Muhtemelen bu daha sahihtir. Buna delil de Malik'in Muvatta'daki: *"Onu kızkardeşine verseydin"* ibaresi buna delildir.

Derim ki: Hepsi de doğrudur, arada bir çelişki yoktur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunların hepsini söylemiştir.

2. Anne tarafından akrabalara annenin hakkına riayet olmak üzere itina gösterilir. Bu da anneye karşı iyiliğin daha da ileri olması anlamına gelir.

3. Kadının kocasının iznini almadan kendi malından bağışta bulunması caizdir.

٢٣١٥-٤٥/٤- حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ زَيْنَبَ امْرَأَةِ عَبْدِ اللهِ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ تَصَدَّقْنَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ قَالَتْ فَرَجَعْتُ إِلَى عَبْدِ اللهِ فَقُلْتُ إِنَّكَ رَجُلٌ خَفِيفُ ذَاتِ الْيَدِ وَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ أَمَرَنَا بِالصَّدَقَةِ فَأْتِهِ فَاسْأَلْهُ فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ يَجْزِي عَنِّي وَإِلَّا صَرَفْتُهَا إِلَى غَيْرِكُمْ قَالَتْ فَقَالَ لِي عَبْدُ اللهِ بَلْ ائْتِيهِ أَنْتِ قَالَتْ فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنْ الْأَنْصَارِ بِبَابِ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَاجَتِي حَاجَتُهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَدْ أُلْقِيَتْ عَلَيْهِ الْمَهَابَةُ قَالَتْ فَخَرَجَ عَلَيْنَا بِلَالٌ فَقُلْنَا لَهُ ائْتِ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأَخْبِرْهُ أَنَّ امْرَأَتَيْنِ بِالْبَابِ تَسْأَلَانِكَ أَتُجْزِئُ الصَّدَقَةُ عَنْهُمَا عَلَى أَزْوَاجِهِمَا وَعَلَى أَيْتَامٍ فِي حُجُورِهِمَا وَلَا تُخْبِرْهُ مَنْ نَحْنُ قَالَتْ فَدَخَلَ بِلَالٌ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ هُمَا فَقَالَ امْرَأَةٌ مِنْ الْأَنْصَارِ وَزَيْنَبُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَيُّ الزَّيَانِبِ قَالَ امْرَأَةُ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَهُمَا أَجْرَانِ أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ

2315-45/4- Bize Hasan b. er-Rabi' tahdis etti, Bize Ebu'l-Ahvas, A'meş'den tahdis etti... Abdullah (b. Mesud)'un zevcesi Zeyneb dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey kadınlar topluluğu! Süs eşyalarınızdan dahi olsa sadaka veriniz"* buyurdu. Zeyneb dedi ki: Bunun üzerine Abdullah'ın yanına döndüm ve: Sen elinde avucunda pek bir şey bulunmayan bir adamsın. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bize sadaka vermemizi emir buyurdu. Git de ona sor, eğer bu (sadakayı sana versem) benim için geçerli olacaksa (vereyim). Değilse sadakamı sizden başkasına veririm, dedim.

(Zeyneb) dedi ki: Bunun üzerine Abdullah bana: Hayır, ona sen git, dedi. Ben de kalkıp gittim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kapısında isteği aynen benim isteğim olan ensardan bir kadın ile karşılaştım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir heybet verilmişti. Derken Bilal yanımıza çıkıp geldi. Ona: Git de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kapıda iki kadın bulunduğunu ve onlar kocalarına ve himayelerindeki yetimlere sadaka vermeleri halinde makbul olup olmayacağını sana sormak üzere geldiklerini haber ver ama bizim kim olduğumuzu ona bildirme, dedik.

(Zeyneb) dedi ki: Bilal Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girdi ve ona sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Bu iki kadın kimdir?"* dedi. Bilal: Ensardan bir kadın ile Zeyneb, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Zeyneblerin hangisi?"* sorunca, Bilal: Abdullah'ın zevcesi, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Onlar için birisi akrabalık ecri diğeri sadaka ecri olmak üzere iki ecir vardır"* buyurdu.[93]

Şerh

"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz." Burada emir yetkisine sahip olanın (yöneticinin) yönetimi altında olanlara sadaka vermelerini, hayırlı işler yapmalarını emretmesi, eğer herhangi bir fitne doğurmayacaksa kadınlara öğüt vermesi hükmü anlaşılmaktadır. Hadisteki ma'şer nitelikleri bir olan cemaat ve topluluk anlamındadır.

"Süs eşyanızdan bile olsa." Süs eşyası anlamındaki lafız ha harfi fethalı, lam sakin olarak "hali" tekildir. Çoğulu ise ha harfi ötreli de kesreli de söylenmekle birlikte her iki durumda da lam harfi sadece kesreli ve ye harfi şeddeli (huliy şeklinde) söylenir.

"Eğer bu benim için makbul ise" yeterli olacaksa demektir.

93 Buhari, 1466; Tirmizi, 635, 636; İbn Mace, 1834, yine 1834 -muallak olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15887

"Kocalarına sadaka vermeleri onlar için yeterli olur mu?" ibaresinde "zevceyhime" kocalarına ibaresi en fasih söyleyiştir. Aynı manada alâ zevceyhime, alâ zevcihima ve alâ ezvacihima dahi denilebilir. Ama en fasihleri bu söyleyiştir. Kur'an-i azimuşşanda da yüce Allah'ın: *"İkinizin kalbi meyletmiş bulunuyor"* (Tahrim, 4) buyruğunda da bu şekildedir.

"Himayelerindeki yetimlere" onların her birisinin birer yetiminin olması hali gibi.

"Bizim kim olduğumuzu da ona haber verme" dedikleri halde Bilal onların kim olduklarını haber vermişti. Bu sözde durmamak ve sırrı ifşa etmektir, denilebilir. Bunun cevabı şudur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sorusuna cevap vermek bu hal ile çatışmıştır. Onun sorusuna cevap vermek kaçınılmaz bir vaciptir. Onu geciktirmek caiz olmadığı gibi başkası da onun önüne geçirilemez. Maslahatlar birbiri ile çatışacak olursa daha önemli olanlarına öncelik verileceği sabit bir husustur.

"Onlar için biri akrabalık ecri diğeri sadaka ecri olmak üzere iki ecir vardır." Bu buyruk ile akrabalara sadaka vermekle sıla-i rahim teşvik edilmekte ve böyle bir sadakada iki ecir olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

٢٣١٦-٤٦/٥- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ الْأَزْدِيُّ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ حَدَّثَنِي شَقِيقٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ زَيْنَبَ امْرَأَةِ عَبْدِ اللهِ قَالَ فَذَكَرْتُ لِإِبْرَاهِيمَ فَحَدَّثَنِي عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ زَيْنَبَ امْرَأَةِ عَبْدِ اللهِ بِمِثْلِهِ سَوَاءً قَالَ قَالَتْ كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَرَآنِي النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ تَصَدَّقْنَ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ أَبِي الْأَحْوَصِ

2316-46/5- Bize Ahmed b. Yusuf el-Ezdi de tahdis etti, bize Ömer b. Hafs b. Ğiyâs tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize A'meş tahdis etti, bize Şakik, Amr b. Hâris'den tahdis etti, o Abdullah'ın hanımı Zeyneb'ten rivâyet etti. (A'meş) dedi ki: Ben İbrahim'e (bunu) zikrettim. O bana Ebu Ubeyde'den tahdis etti, o Amr b. el-Hâris'den, o Abdullah'ın hanımı Zeyneb'ten birebir aynen hadisi rivâyet etti. (O) dedi ki: Zeyneb dedi ki: Ben mescitte idim. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni görünce: *"(Kadınlar) süs eşyanızdan dahi olsa sadaka veriniz"* buyurdu. Sonra hadisi Ebu'l-Ahvas'ın hadisine yakın olarak rivâyet etti. [94]

94 2315 numaralı hadisin kaynakları

٢٣١٧-٤٧/٦- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لِي أَجْرٌ فِي بَنِي أَبِي سَلَمَةَ أُنْفِقُ عَلَيْهِمْ وَلَسْتُ بِتَارِكَتِهِمْ هَكَذَا وَهَكَذَا إِنَّمَا هُمْ بَنِيَّ فَقَالَ نَعَمْ لَكِ فِيهِمْ أَجْرُ مَا أَنْفَقْتِ عَلَيْهِمْ

2317-47/6- Bize Ebu Kureyb, Muhammed b. el-A'lâ tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti, bize Hişam babasından tahdis etti, o Ebu Seleme'nin kızı Zeyneb'ten, o Um Seleme'den şöyle dediğini rivâyet etti. Ey Allah'ın Rasûlü! Ebu Seleme'nin oğullarına (harcamada bulunursam) benim için ecir var mı? Onlara infak ediyorum, ben onları böyle böyle terk edecek değilim. Çünkü onlar benim oğullarımdır, dedim. O: "*Evet, sen onların nafakasını karşıladığın sürece onlardan dolayı senin için ecir vardır*" buyurdu. [95]

٢٣١٨-.../٧- وَحَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ح وَحَدَّثَنَاهُ إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ

2318-.../7- Bana Suveyd b. Said de tahdis etti, bize Ali b. Müshir tahdis etti, (H.) Bunu bize İshak b. İbrahim ve Abd b. Humeyd de tahdis edip ikisi dedi ki: Bize Abdurrezzak haber verdi, bize Ma'mer haber verdi. Hepsi Hişam b. Urve'den bu isnâd ile aynısını rivâyet etti. [96]

Şerh

(2316-2318 numaralı hadisler)

(2316) "Ben İbrahim'e zikrettim, o da bana Ebu Ubeyde'den tahdis etti..." Burada "İbrahim'e zikrettim" diyen kişi A'meşdir. Maksadı ise bu hadisi Şakik ve Ebu Ubeyde olmak üzere iki üstaddan rivâyet etmiş olduğunu ifade etmektir.

İbn Mesud'un hanımı ile ensardan bir kadının kocalarını ve himayelerinde bulunan yetimlere nafakalarını vermek ve ayrıca Um Seleme'nin kendi oğullarının nafakasını vermesi (2317) hadislerinin hepsinden maksat tatavvu (nafile) sadakadır. (Farz olan zekât değildir). Hadislerin anlatımı da zaten buna delildir.

95 Buhari, 1467, 5369; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18265
96 2317 numaralı hadisin kaynakları

٢٣١٩-٤٨/٨- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَدِيٍّ وَهُوَ ابْنُ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا أَنْفَقَ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً

2319-48/8- Bize Ubeydullah b. Muâz el-Anberi tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şu'be, Adiy -ki o b. Sabit'tir- Abdullah b. Yezid'den tahdis etti, o Ebu Mesud el-Bedri'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Şüphesiz müslüman bir kimse ecrini Allah'tan bekleyerek aile halkının nafakası olan bir harcamada bulunacak olursa bu onun için bir sadaka olur.*" [97]

٢٣٢٠-.../٩- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ كِلَاهُمَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ ح وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ جَمِيعًا عَنْ شُعْبَةَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ

2320-.../9- Bunu bize Muhammed b. Beşşâr ve Ebu Bekr b. Nâfi' de tahdis etti, ikisi Muhammed b. Cafer'den rivâyet etti (H.) Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, hepsi Şu'be'den bu isnâd ile rivâyet etti.[98]

Şerh

"*Müslüman ecrini Allah'tan bekleyerek...*" Bu hadis ve diğer hadislerde mutlak olarak sadaka ve nafakanın eğer ecrini Allah'tan bekleyecek olursa durumlarının ne olacağı beyan edilmektedir. İhtisab'ın (ecri Allah'tan bekleme) anlamı ise yaptığı bu harcama, nafaka ve sadaka ile yüce Allah'ın rızasını isteyerek yapmasıdır. Böylelikle Bunun kapsamına bu niyeti hatırına getirmeden infak yapıp harcayan kimseler girmez. Bunun kapsamına ecrini Allah'tan bekleyen kişi girer. Ecrini Allah'tan beklemenin yolu ise zevcesine, çocuklarının çocuklarına, kölesine ve nafakalarını karşılaması kendisine vacip olan diğer kimselere harcama yaparken Bunun kendisine vacip olduğunu hatırlayarak yapmasıdır.

Nafakalarını karşılamanın vacip olduğu kimseler durumlarına göre değişiklik gösterdiği gibi ilim adamlarının da onlar ile ilgili görüşleri farklıdır. Onların dışında infakta bulunacağı kimselere de infakta bulunması menduptur,

97 Buhari, 55, 4006 -buna yakın-, 5351; Tirmizi, 1965; Nesai, 2544; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9996
98 2319 numaralı hadisin kaynakları

teşvik edilmiştir. İnfakını yapacağı zaman emrolunduğunu eda etmek niyeti ile infak etmelidir. Yakınlarına iyilikte bulunmak ile de emrolunmuştur. Allah en iyi bilendir.

٢٣٢١-٤٩/١٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ أُمِّي قَدِمَتْ عَلَيَّ وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَوْ رَاهِبَةٌ أَفَأَصِلُهَا قَالَ نَعَمْ

2321-49/10- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Abdullah b. İdris, Hişam b. Urve'den, o babasından, o Esmâ'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Ey Allah'ın Rasûlü! Annem Kureyşlilerle antlaşma döneminde hem arzu ederek hem hoşlanmayarak müşrik halde yanıma geldi. Onu gözeteyim mi? dedim. O: "*Evet*" buyurdu. [99]

٢٣٢٢-٥٠/١١- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ إِذْ عَاهَدَهُمْ فَاسْتَفْتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُ أُمِّي قَالَ نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ

2322-50/11- Bize Ebu Kureyb Muhammed b. el-A'lâ da tahdis etti, bize Ebu Usame, Hişam'dan tahdis etti, o babasından, o Ebu Bekr'in kızı Esmâ'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyşlilerle antlaşma döneminde annem hem arzu ederek hem hoşlanmayarak müşrik halde yanıma geldi. Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den fetva sorarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Annem bir şeyler ümit ederek yanıma geldi. Annemi gözeteyim mi? dedim. O: "*Evet, anneni gözet*" buyurdu.[100]

Şerh

(2321) "Ebu Bekir'in kızı Esmâ dedi ki: Annem Kureyşlilerle antlaşma döneminde hem arzu ederek hem hoşlanmayarak müşrik halde yanıma geldi" ikinci rivâyette ise şüphe etmeksizin (2322) "ümit ederek"denilmektedir. Yine aynı rivâyette müşrik olduğu halde (geldi). Ben de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Annemi gözeteyim mi? dedim. O: "*Evet, anneni gözet*" buyurdu, denilmektedir.

99 Buhari, 2620, 3183, 5978, 5979; Ebu Davud, 1668; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15724
100 2321 numaralı hadisin kaynakları

Kadı Iyâz dedi ki: Sahih olan şekil şüphe sözkonusu olmaksızın (yalnızca) "ümit ederek" şeklidir. Bunun İslam'ı ümit ederek, arzu ederek ve aynı zamanda ondan hoşlanmayarak anlamına geldiği de söylenmiştir. Benim kendisine bir şeyler vereceğimi ümit edip arzu ederek geldi, anlamında olduğu da söylenmiştir.

Ebu Davud'un rivâyetinde: "Annem Kureyşlilerle antlaşma döneminde hem arzu ederek hem hoşlanmayarak müşrik halde yanıma geldi"denilmektedir. Birincisi "rağibetün" şeklinde olup benim onu gözetmemi ümit ederek, isteyerek geldi demektir. İkincisi ise "rağimetun" şeklinde, İslam'dan tiksinerek, ondan hoşlanmayarak anlamındadır.

Bu hadiste müşrik olan akrabayı gözetmenin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

Esmâ'nın annesinin adı Kayle'dir. Kuteyle olduğu da söylenir. Babasının adı Abduluzza olup Kureyşli ve Âmir oğullarındandır. İlim adamları müslüman olup müslüman olmadan küfrü üzere öldüğü hususunda ihtilâf etmiş olmakla birlikte çoğunluk müşrik olarak öldüğü kanaatindedir.

١٥/١٦- بَاب، وُصُولِ ثَوَابِ الصَّدَقَةِ عَنْ الْمَيِّتِ إِلَيْهِ

15/16- ÖLÜ ADINA VERİLEN SADAKANIN SEVABININ ÖLÜYE ULAŞTIĞI BABI

٢٣٢٣-٥١/١- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ أُمِّيَ افْتُلِتَتْ نَفْسَهَا وَلَمْ تُوصِ وَأَظُنُّهَا لَوْ تَكَلَّمَتْ تَصَدَّقَتْ أَفَلَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا قَالَ نَعَمْ

2323-51/1- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis etti, biz Muhammed b. Bişr tahdis etti, bize Hişam, babasından tahdis etti, o Âişe'den rivâyet ettiğine göre bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Annem aniden öldü. Vasiyette bulunamadı. Sanırım eğer konuŞa'bîlseydi tasaddukta bulunurdu. Ben onun adına sadaka verecek olursam onun ecri var mı? dedim. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. [101]

101 Bunu yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17190

٢٣٢٤-.../٢- وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ مُوسَى -حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَقَ كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ وَلَمْ تُوصِ كَمَا قَالَ ابْنُ بِشْرٍ وَلَمْ يَقُلْ ذَلِكَ الْبَاقُونَ

2324-.../2- Bunu bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Yahya b. Said tahdis etti, (H.) Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti, (H.) Bana Ali b. Hucr da tahdis etti, bize Ali b. Mushir haber verdi (H.) Bize el-Hakem b. Musa tahdis etti, bize Şuayb b. İshak tahdis etti, hepsi Hişam'dan bu isnâd ile rivâyet etti.

Ebu Usame'nin hadisinde İbn Bişr'in dediği gibi: "Vasiyet edemedi" dediği halde diğer raviler bunu söylemedi. [102]

Şerh

(2323-2324 numaralı hadisler)

(2323) "Ey Allah'ın Rasûlü! Annem ansızın vefat etti..." Bu ibaredeki "nefsehe ve nefsüha" lafzını sin harfini nasbı ve ref'i ile rivâyet etmiş bulunuyoruz. Ref' ile rivâyet Bunun naib-i fail (sözde özne) olmasına göredir. Nasb ile okuyuş ise ikinci mef'ul kabul edilmesine göredir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu lafzı çoğunlukla nasb ile rivâyet etmekteyiz.

Hadisteki "*ifteletet: ansızın*" lafzı fe ile olup hadis ehlinin de başkalarının da rivâyet ettiği doğru şekil budur. İbn Kuteybe ise bunu kaf harfi ile "iftetelet nefseha: öldü" diye rivâyet etmiştir. Bununla ilgili olarak, bu ansızın ölen kimse hakkında kullanılan bir sözdür, açıklamasını yapmıştır. Aynı şekilde cinlerin ve aşkın öldürdüğü kimseye de denilir, demektedir. Ama doğrusu fe ile olmasıdır. Derler ki: Bu da ansızın öldü, demektir. Hiç vakit beklemeden yapılan her bir şey için "iftelete"denilir. Bir kimse irticalen konuşacak olursa ifteletel kelâm, ikdarahal kelâm ve ikdadabal kelâm denilir.

"Eğer onun adına sadaka verirsem onun için bir ecir var mıdır? Allah Rasûlü: *Evet* buyurdu." Buradaki "in: eğer" lafzında hemzenin kesreli okunacağında görüş ayrılığı yoktur. Kadı Iyâz dedi ki: Bu hadiste rivâyet bu şe-

102 Zuheyr b. Harb'ın rivâyetini Müslim, 4196; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17329'da; Ebu Kureyb'in rivâyetini Müslim, 4198'de; İbn Mace, 2717; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16819'la; Ali B. Hucr'un rivâyetini yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17119; el-Hakem b. Musa'nın rivâyetini de yalnızca Müslim zikretmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16958

kildedir. Başkası da doğru olamaz. Çünkü soruyu soran zat henüz daha yapmamış olduğu bir iş hakkında soru sormaktadır.

Bu hadiste ölü adına sadaka vermenin ölüye fayda sağlayacağına ve o sadakanın sevabının ona ulaşacağına dair hüküm vardır. Bu ilim adamlarının icmaı ile de böyledir. Aynı şekilde duanın ölüye ulaşacağını, borcunun (hayatta olanlar tarafından) ödenmesinin sözkonusu olacağını da bütün bu hususlar hakkında varid olmuş naslar sebebi ile icma ile kabul etmişlerdir.

Eğer İslam haccı (farz olan hacc) ise ölü adına hacc etmek de sahihtir. Aynı şekilde bize göre sahih kabul edilen görüş gereğince nafile haccı vasiyet etmişse o da sahihtir. Ama oruç borcu olup da ölmüş ise onun adına oruç tutmak hususunda ilim adamlarının görüş ayrılığı vardır. Tercih edilen bu hustaki sahih hadisler dolayısı ile onun adına oruç tutmanın caiz olduğudur. Mezhebimizdeki meşhur görüşe göre Kur'an okumanın sevabı ona ulaşmaz. Bununla birlikte mezhep âlimlerimizden bir topluluk sevabının ona ulaşacağını söylemiştir. Ahmed b. Hanbel de böyle demiştir. Namaz ve diğer itaatlere gelince; bize göre de cumhura göre de ona ulaşmaz. Ama İmam Ahmed hepsinin de sevabı tıpkı hacc gibi ona ulaşır, demiştir.

١٦/١٧- بَاب بَيَانِ أَنَّ اسْمَ الصَّدَقَةِ يَقَعُ عَلَى كُلِّ نَوْعٍ مِنْ الْمَعْرُوفِ

16/17- "SADAKA" ADININ HER TÜRLÜ MA'RUF (İYİLİK) İÇİN KULLANILABİLECEĞİNİN BEYANI BABI

٢٣٢٥-٥٢/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ حُذَيْفَةَ فِي حَدِيثِ قُتَيْبَةَ قَالَ قَالَ نَبِيُّكُمْ ﷺ وَقَالَ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ

2325-52/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Ebu Avâne tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Hammâd b. el-Avvam tahdis etti, her ikisi Ebu Malik el-Eşcaî'den, o Rib'î b. Hirâş'dan, o Huzeyfe'den rivâyet etti. Hadisin Kuteybe tarafından rivâyetinde (Huzeyfe) dedi ki: Nebiniz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki, İbn Ebu Şeybe'nin rivâyetinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Her ma'ruf (iyilik) bir sadakadır"* buyurdu, demiştir. [103]

103 Ebu Davud, 4947; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3313

٢٣٢٦-٥٣/٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ الضُّبَعِيُّ -حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا وَاصِلٌ مَوْلَى أَبِي عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُقَيْلٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّيلِيِّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ قَالُوا لِلنَّبِيِّ ﷺ يَا رَسُولَ اللهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالْأُجُورِ يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ قَالَ أَوَ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَّدَّقُونَ إِنَّ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةً وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ أَيَأتِي أَحَدُنَا شَهْوَتَهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ قَالَ أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وِزْرٌ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرًا

2326-53/2- Bize Abdullah b. Muhammed b. Esmâ ed-Dubaî tahdis etti... Ebu Zer'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimseler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü! Mal, mülk sahibi olanlar ecirleri de alıp götürdü. Bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar, mallarından arta kalanını da tasadduk ediyorlar, dediler.

Allah Rasûlü: "*Allah sizin için sadaka vereceğiniz şeyler kılmamış mıdır ki? Şüphesiz her bir tesbih (subhânallah demek) karşılığında bir sadaka vardır. Her bir tekbir bir sadakadır. Her bir elhamdülillah demek bir sadakadır. Her bir lâ ilâhe illallah demek bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır. Kötülükten alıkoymak bir sadakadır. Sizden birinizin eşi ile ihtiyacını karşılamasında dahi bir sadaka vardır*" buyurdu.

Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Birimiz şevhetini karşılayacak ve ondan dolayı ona ecir verilecek, öyle mi? dediler. Allah Rasûlü: "*Ne dersiniz? Eğer onu haram bir yoldan karşılayacak olursa bu sebeble onun üzerine bir vebal olur muydu? İşte helal yerde onu koyması halinde de aynı şekilde onun için bir ecir vardır*" buyurdu.[104]

Şerh

(2325-2326) numaralı hadisler

(2326) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Her ma'ruf (iyilik) bir sadakadır*" buyruğu, sevap bakımından onun ile aynı hükümdedir, demektir.

104 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11932

Bu buyruktan başlıkta belirttiğimiz husus beyan edilmekte, açıklanmaktadır. Aynı şekilde bundan hiçbir ma'rufun küçük görülmeyeceği ve insanın böyle bir ma'rufu (iyiliği) yapmakta cimrilik göstermemesi gerektiği, aksine onu yapması gerektiği hükmü de anlaşılmaktadır.

(2326) "Servet sahipleri ecirleri alıp gitti." *Düsûr*, desr'in çoğulu olup çok miktarda mal anlamındadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah sizin için sadaka vereceğiniz şeyler şeyler kılmamış mıdır kii..."* buyruğunda "mâ tassaddakûn: sadaka vereceğiniz şeyler" lafzında rivâyet hem sad hem dal harfleri şeddeli olarak gelmiştir. Lügat bakımından sad'ın şeddesiz kullanılması da mümkündür.

"Her bir tekbir bir sadakadır, her bir elhamdülillah demek bir sadakadır..." Buralardaki "sadaka" lafzını hem merfu olarak hem nasb ile rivâyet etmiş bulunuyoruz. Ref ile okunuşu isti'nâf (cümle başı) olmasına binaendir. Nasb ile okunması ise: "(أنَّ بكل تسبيحة صدقة): Şüphesiz her bir tesbih (subhânallah demek)e karşılık sizin için bir sadaka vardır" lafzına atıf yapılarak okunur.

Kadı Iyâz dedi ki: Bunlara sadaka denilmesi sadakanın bir ecri olduğu gibi bunların da ecrinin olması, bu itaatlerin ecirleri bakımından sadakalar gibi olması dolayısı ile de olabilir. Bunlara sadaka, mukabele (karşılıklı lafızlar kullanmak) ve kelâmın cinası yolu ile bu ismi vermiştir. Bunların kişinin kendisine sadakası anlamına geldiği de söylenmiştir.

"İyiliği emretmek bir sadakadır, münkerden alıkoymak bir sadakadır." Burada iyiliği emredip münkerden alıkoymak durumundaki her bir fert hakkında sadaka verme hükmünün sabit olduğuna bir işaret vardır. İşte Bunun nekire (belirtisiz) gelmesinin sebebi de budur. İyiliği emredip münkerden alıkoymanın sevabı ise tesbih (subhânallah demek), tahmid ve tehlîlde bulunmaktan daha çoktur. Çünkü iyiliği emredip münkerden alıkoymak bir farz-ı kifâyedir. Bazen farz-ı ayn dahi olabilir. Nafile olması düşünülemez. Tesbih (subhânallah demek), tahmid ve tehlîl ise Nafile ibadetlerdir. Bilindiği üzere farzın ecri, Nafilenin ecrinden daha çoktur. Çünkü aziz ve celil Allah (kudsi hadiste) şöyle buyurmaktadır: *"Kulum kendisine farz kıldığım hususları eda etmekten daha çok sevdiğim bir işle Bana yaklaşmış değildir."* Bu hadisi Buhari, Ebu Hureyre'den diye rivâyet etmiştir. Mezhep âlimlerimizden İmamül Harameyn, bir ilim adamından şöyle dediğini nakletmektedir: Farzın sevabı, Nafilenin sevabından yetmiş derece daha fazladır. Böyle diyenler bu hususta bir hadisi de görüşlerine delil gösterirler.

"Sizden birinizin eşi ile ihtiyacını karşılaması da bir sadakadır." Buradaki bud' be harfi ötreli olarak cimâ hakkında kullanıldığı gibi fercin kendisi hakkında da kullanılır. Burada her ikisi de kastedilmiş olabilir. İşte bunda mübah olan amellerin doğru niyetlerle itaatlere dönüşeceğine bir delil vardır. Bir kimse eğer zevcesinin hakkını vermeyi, onunla yüce Allah'ın kendisine emrettiği güzel bir şekilde geçinmeyi yahut da salih evlat istemeyi ya da kendisinin yahut zevcesinin iffetini korumayı, her ikisini harama bakmaktan ya da haram hakkında düşünüp onu kararlaştırmaktan alıkoymak ya da Bunun dışında doğru ve uygun maksatları niyet edecek olursa cimâ dahi ibadet olur.

"Ey Allah'ın Rasûlü! Birimiz hem arzusunu yerine getirecek hem de bundan dolayı ecir sahibi olacak öyle mi? Allah Rasûlü: *"Ne dersiniz? Onu haram bir yola koysa..."* Buradan kıyasın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu ise genel olarak ilim adamlarının kabul ettiği bir görüştür. Bu konuda Zahiri mezhebine mensub ilim adamlarından başka muhalefet eden olmamıştır. Onların muhalefetlerinin de önemi yoktur. Tabiin ve benzerlerinden kıyasın yerildiğine dair nakledilen rivâyetlere gelince, bundan maksat müçtehit fukahanın dayanak aldığı kıyas değildir. Bu hadiste sözü edilen kıyas, kıyasul aks diye bilinir. Usûl âlimleri bu kıyas gereğince amel edip etmemek hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bu hadis bu tür kıyas ile amel edenlerin lehine bir delildir. Daha sahih olan da budur. Allah en iyi bilendir.

Ayrıca bu hadisten tesbih (subhânallah demek)in ve diğer zikirlerin, iyiliği emredip münkerden alıkoymanın, mübah işlerde salih bir niyet sahibi olmanın, ilim adamı bir kimsenin bazı meselelerin gizli kalmış bir delilini zikretmesinin, fetva veren müftünün kısaca delillere dikkat çekmesinin faziletini, fetva soran bir kimsenin eğer kendisine soru sorulacak kişinin halinden bundan hoşlanmamasının sözkonusu olmayacağını bilmesi ve sormasında aykırı bir hal bulunmaması halinde gizli kalan, anlaşılamayan bir takım delilleri sormasının caiz olduğunu da göstermektedir.

"Aynı şekilde onu helal yoldan karşılayacak olursa onun için bir ecir vardır." Buradaki "ecir" kelimesini hem nasb hem ref ile zapt etmiş bulunuyoruz. Her iki şekil de açıkça ortadadır.

٢٣٢٧-٥٤/٣- حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ سَلَّامٍ عَنْ زَيْدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَلَّامٍ يَقُولُ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ فَرُّوخَ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ تَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ إِنَّهُ خُلِقَ كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْ

بَنِي آدَمَ عَلَى سِتِّينَ وَثَلَاثِ مِائَةِ مَفْصِلٍ فَمَنْ كَبَّرَ اللَّهَ وَحَمِدَ اللَّهَ وَهَلَّلَ اللَّهَ وَسَبَّحَ اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ وَعَزَلَ حَجَرًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ أَوْ شَوْكَةً أَوْ عَظْمًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ وَأَمَرَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهَى عَنْ مُنْكَرٍ عَدَدَ تِلْكَ السِّتِّينَ وَالثَّلَاثِ مِائَةِ السُّلَامَى فَإِنَّهُ يَمْشِي يَوْمَئِذٍ وَقَدْ زَحْزَحَ نَفْسَهُ عَنِ النَّارِ قَالَ أَبُو تَوْبَةَ وَرُبَّمَا قَالَ يُمْسِي

2327-54/3- Bize Hasan b. Ali el-Hulvânî de tahdis etti, bize Ebu Tevbe, er-Rabi' b. Nâfi' tahdis etti, bize Muaviye -yani b. Sellam- Zeyd'den tahdis ettiğine göre o Ebu Sellam'ı şöyle derken dinledi: Bana Abdullah b. Ferruh'un tahdis ettiğine göre o Âişe'yi şöyle derken dinledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Gerçek şu ki Âdemoğullarından her bir insan üçyüzaltmış eklemli olarak yaratılmıştır. Her kim bu üçyüzaltmış eklem sayısınca Allahuekber, elhamdülillah, lâ ilâhe illallah, subhanallah deyip tesbih (subhânallah demek) eder, estağfirullah deyip mağfiret dilerse, insanların yolundan bir taşı yahut insanların yolundan bir dikeni ya da bir kemiği alıp çekerse, bir iyiliği emredip bir münkerden alıkoyarsa o gün kendisini ateşten uzaklaştırmış olarak yürür.*" Ebu Tevbe dedi ki: Belki de: "akşamlar" dedi.[105]

٢٣٢٩-.../٤- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ أَخْبَرَنِي أَخِي زَيْدٌ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ أَوْ أَمَرَ بِمَعْرُوفٍ وَقَالَ فَإِنَّهُ يُمْسِي يَوْمَئِذٍ

2328-.../4- Bize Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî de tahdis etti, bize Yahya b. Hassan haber verdi, bana Muaviye tahdis etti, bana kardeşim Zeyd bu isnâd ile aynısını rivâyet etti. Ancak o: "Yahut bir ma'rufu emrederse" dedi ve ayrıca: "Şüphesiz ki o, o gün yürür" dedi. [106]

٢٣٢٩-.../٥- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ حَدَّثَنَا عَلِيٌّ يَعْنِي ابْنَ الْمُبَارَكِ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ زَيْدِ بْنِ سَلَّامٍ عَنْ جَدِّهِ أَبِي سَلَّامٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ فَرُّوخَ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ تَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خُلِقَ كُلُّ إِنْسَانٍ بِنَحْوِ حَدِيثِ مُعَاوِيَةَ عَنْ زَيْدٍ وَقَالَ فَإِنَّهُ يَمْشِي يَوْمَئِذٍ

105 Yazma nüshada dedim, matbu nüshada dedi şeklindedir. Hadisi yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16276

106 Yalnızı Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16276

2329-.../5- Bana Ebu Bekr b. Nâfi' el-Abdî de tahdis etti, bize Yahya b. Kesir tahdis etti. Ali -yani b. el-Mübarek- dedi ki: Bize Yahya b. Ebu Kesir'den tahdis etti, o Zeyd b. Sellam'dan, o dedesi Ebu Sellam'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Bana Abdullah b. Ferruh'un tahdis ettiğine göre Âişe'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her insan... yaratılmıştır"* buyurdu ve hadisi Muaviye'nin Zeyd'den rivâyetine yakın olarak rivâyet etti ayrıca o: *"Şüphesiz ki o kişi o gün yürür"* dedi. [107]

Şerh

(2327-2329 numaralı hadisler)

(2327) *"Âdemoğullarından her bir insan üçyüzaltmış eklemli yaratılmıştır... Bu üçyüzaltmış eklem sayısınca"* burada şöyle denilebilir: Bu ifadede: "Üç" yüze izafe edilmekle birlikte birincisi marife, ikincisi de nekire olarak gelmiştir. Halbuki arap dil bilginlerinin bilinen kuralı Bunun tam aksidir. O da birincisinin nekire (belirtisiz) ikincisinin ise marife (tanımlı) gelmesidir. Buna dair açıklama Bunun cevabı ve bunun ne şekilde okunacağı İman Kitabı'nda Huzeyfe'nin rivâyet ettiği: "Kimin İslam'ı söyleyip telaffuz ettiğini benim için yazınız. Biz: Bizler altıyüz kişi... arasında iken bizim için korkuyor musun, dedik" hadisinde geçmiş bulunmaktadır.

"Sülâmâ" eklem demektir. Çoğulu mim harfi fethalı ye harfi şeddesiz ve mim fethalı olmak üzere "sülâmeyât" diye gelir.

"Kendisini ateşten uzaklaştırmış" uzak kalmasını sağlamış demektir.

"Şüphesiz ki o kişi o gün kendisini ateşten uzaklaştırmış olduğu halde yürür." Ebu Tevbe dedi ki: Belki de akşamlar, dedi. Müslim kitabının ravileri çoğunlukla birincisini ye harfi fethalı ve şin ile "yemşi: yürür" diye rivâyet etmişler, ikincisinde ise ye harfi ötreli ve sin harfi ile (yumsi: akşamı eder) diye rivâyet etmişlerdir. Bazıları da aksini rivâyet etmektedirler. Her ikisi de doğrudur.

Bundan sonra Dârimî'nin rivâyetinde (2328) "ve ayrıca: o akşamı eder"denilmektedir ki burada rivâyet sadece "yumsi" şeklinde gelmiştir. Bundan sonraki (2329) Ebu Bekr b. Nâfi'in rivâyet ettiği hadiste: "Ve o, o gün... yürür" şekli ravilerin ittifakı ile "şin harfi" iledir.

107 Bunu yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16276

٢٣٣٠-٥٥/٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ قِيلَ أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَجِدْ قَالَ يَعْتَمِلُ بِيَدَيْهِ فَيَنْفَعُ نَفْسَهُ وَيَتَصَدَّقُ قَالَ قِيلَ أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ قَالَ يُعِينُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلْهُوفَ قَالَ قِيلَ لَهُ أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ قَالَ يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ أَوْ الْخَيْرِ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَالَ يُمْسِكُ عَنْ الشَّرِّ فَإِنَّهَا صَدَقَةٌ

2330-55/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ebu Usame, Şu'be'den tahdis etti, o Said b. Ebu Burde'den, o babasından, o dedesinden, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: *"Her müslümanın üzerine bir sadaka vardır."*

Eğer bulamayacak olursa ne yapar dersiniz diye soruldu: O: "*Elleri ile çalışır, kendisine fayda sağlar ve tasadduk eder*" buyurdu. Bu sefer: Eğer buna gücü yetmiyorsa ne dersiniz, diye soruldu. O: "*Zor ve sıkıntılı durumdaki muhtaç bir kimseye yardım eder*" buyurdu. Ona: Buna da gücü yetmezse ne dersiniz, diye soruldu. Allah Rasûlü: "*İyiliği -yahut hayrı- emreder*" buyurdu. Bunu da yapmazsa ne dersiniz, dedi. Allah Rasûlü: "*Şerden uzak durur, şüphesiz ki o da bir sadakadır.*" [108]

٢٣٣١-.../٧- وحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2331-.../7- Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdurrahman b. Mehdi tahdis etti, bize Şu'be bu isnâd ile tahdis etti. [109]

٢٣٣٢-٥٦/٨- وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كُلُّ سُلَامَى مِنْ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ كُلَّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ قَالَ تَعْدِلُ بَيْنَ الِاثْنَيْنِ صَدَقَةٌ وَتُعِينُ الرَّجُلَ فِي دَابَّتِهِ فَتَحْمِلُهُ عَلَيْهَا أَوْ تَرْفَعُ لَهُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ قَالَ وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ وَكُلُّ خُطْوَةٍ تَمْشِيهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ وَتُمِيطُ الْأَذَى عَنْ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ

108 Buhari, 1445, 6022; Nesai, 2537; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9087

109 2330 numaralı hadisin kaynakları

2332-56/8- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak b. Hemmâm tahdis etti, bize Ma'mer, Hemmâm b. Münebbih'den şöyle dediğini tahdis etti. Bu(nlar) Ebu Hureyre'nin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye bize tahdis ettikleridir. Sonra çeşitli hadisler zikretti. Bunlardan birisi de şuydu: Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Güneşin doğduğu her günde insanların bütün eklemleri üzerine bir sadaka düşer.*" Buyurdu. (Devamla) buyurdu ki: "*İki kişi arasında adalet yaparsan bir sadakadır, bineği hususunda bir adama yardım edip de onun üzerine binmesini sağlaman yahut da onun üzerine onun yükünü kaldırman bir sadakadır.*"

(Yine) buyurdu ki: "*Güzel söz bir sadakadır, namaza gitmek için yürürken attığın her bir adım bir sadakadır. Yolda rahatsızlık veren şeyleri kaldırman bir sadakadır.*" [110]

Şerh

(2330-2332 numaralı hadisler)

(2330) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Zor ve sıkıntılı durumda olan ihtiyaç sahibine yardım eder(sin).*" Buradaki "*el-melhûf:* zor ve sıkıntılı durumda olan" dil bilginlerine göre hasret çeken, çaresiz kalan, zulme uğramış mazlum olanlar hakkında kullanılır. Ya lahfe nefsi ala keza, ah keşke şunu elde edebilseydim (ya da bu fırsatı elimden kaçırmasaydım) deyimi kaçırılan fırsatlar için bir hasret ifadesidir. Fiil olarak üzüldü, hasretler çekti anlamındadır.

"*Şerden uzak durman da bir sadakadır.*" Yani bundan başka rivâyetlerde geçtiği gibi kişinin kendisine bir sadakasıdır, anlamındadır. Bundan maksat şudur: Bir kimse yüce Allah için şerden kendisini alıkoyarsa bundan dolayı onun için bir ecir sözkonusu olur. Tıpkı mal ile bir sadaka veren kişi için ecrin sözkonusu olduğu gibi.

(2332) "*Güneşin doğduğu her bir günde... bir sadaka düşer.*" İlim adamlarının dediklerine göre bundan maksat sadakaya teşvik etmektir. Sadakanın mendub olduğuna dikkat çekmektir. Yoksa sadakanın vacip ve bağlayıcı olduğunu ifade etmek değildir.

"*İki kişi arasında adalet yapması*" aralarını adalet ile düzeltmesi, "*bir sadakadır.*"

110 Buhari, 2707, 2891, 2989; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14700

١٧/١٨- بَاب فِي الْمُنْفِقِ وَالْمُمْسِكِ

17/18- İNFAK EDEN VE İNFAK ETMEYİP CİMRİLİK EDEN KİMSELER HAKKINDA BİR BAB

٢٣٣٣-٥٧/١- وَحَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّا حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ وَهُوَ ابْنُ بِلَالٍ حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي مُزَرِّدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلَفًا وَيَقُولُ الْآخَرُ اللَّهُمَّ أَعْطِ مُمْسِكًا تَلَفًا

2333-57/1- Bana Kasım b. Zekeriyya tahdis etti, bize Halid b. Mahled tahdis etti, bana Süleyman -ki o b. Bilal'dir- tahdis etti, bana Muaviye -ki o İbn Ebu Müzerrid'dir-, Said b. Yesar'dan tahdis etti, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kulların sabahı ettiği her bir günde mutlaka iki melek iner. O iki melekten biri: Allah'ım! İnfak eden kimseye infak ettiğinin yerini tutacak başkasını ver, der. Diğeri de: Allah'ım! Cimrilik edip infak etmeyene de malının telef olmasını ver, der."*[111]

Şerh

"Muaviye b. Ebu Müzerrid", Ebu Müzerrid'in adı Abdurrahman b. Yesar'dır.

"İnsanların sabahı ettiği her bir günde mutlaka..." İlim adamları der ki: Bu itaat olan işler, üstün ahlâkî meziyetler, çoluk çocuk, misafirler, sadakalar ve benzeri hususlar hakkında yapılan ve yerilmesini gerektirmeyecek ve israf adı verilmeyecek şekildeki infaklar hakkındadır. Yerilen eli sıkılık (cimrilik) ise bunlardan uzak durmaktır.

111 Buhari, 1442; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13381

١٨/١٩- بَاب التَّرْغِيبِ فِي الصَّدَقَةِ قَبْلَ أَنْ لَا يُوجَدَ مَنْ يَقْبَلُهَا

18/19- SADAKAYI ALACAK KİMSENİN BULUNMAYACAĞI BİR ZAMAN GELMEZDEN ÖNCE SADAKA VERMEYİ TEŞVİK BABI

٢٣٣٤-٥٨/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَعْبَدِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ سَمِعْتُ حَارِثَةَ بْنَ وَهْبٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ تَصَدَّقُوا فَيُوشِكُ الرَّجُلُ يَمْشِي بِصَدَقَتِهِ فَيَقُولُ الَّذِي أُعْطِيَهَا لَوْ جِئْتَنَا بِهَا بِالْأَمْسِ قَبِلْتُهَا فَأَمَّا الْآنَ فَلَا حَاجَةَ لِي بِهَا فَلَا يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا

2334-58/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İbn Numeyr tahdis edip dedi ki: Bize Veki' tahdis etti, Bize Şu'be tahdis etti. (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ -ki lafız ona ait- de tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Mabed b. Halid'den şöyle dediğini tahdis etti: Harise b. Vehb'i şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: "*Sadaka verin. Çünkü adamın, sadakası ile gideceği kendisine sadaka verilen kişinin: Dün bunu bize getirmiş olsaydın, onu kabul edecektim, ama şimdi buna ihtiyacım yok, diyeceği ve sadakayı kabul edecek bir kimseyi bulamayacağı zaman pek yakındır*" buyurruken dinledim.[112]

٢٣٣٥-٥٩/٢- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَرَّادٍ الْأَشْعَرِيُّ وَأَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَطُوفُ الرَّجُلُ فِيهِ بِالصَّدَقَةِ مِنَ الذَّهَبِ ثُمَّ لَا يَجِدُ أَحَدًا يَأْخُذُهَا مِنْهُ وَيُرَى الرَّجُلُ الْوَاحِدُ يَتْبَعُهُ أَرْبَعُونَ امْرَأَةً يَلُذْنَ بِهِ مِنْ قِلَّةِ الرِّجَالِ وَكَثْرَةِ النِّسَاءِ وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ بَرَّادٍ وَتَرَى الرَّجُلَ

2335-59/2- Bize Abdullah b. Berrâd el-Eş'ari ile Ebu Kureyb Muhammed b. el-Â'lâ tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Usame Bureyd'den tahdis etti, o Ebu Burde'den, o Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "*İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki o zamanda adam altından vereceği sadakası ile birlikte dolaşacak, sonra da o sadakayı kendisinden alacak bir kimseyi*

112 Buhari, 1411, 1424, 7120; Nesai, 2554; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3286

bulamayacak. Bir tek adamın arkasından onun imdadına sığınan kırk kadının gittiği görülecek. Buna sebep ise erkeklerin azlığı, kadınların çokluğu olacak" buyurduğunu rivâyet etti.

İbn Berrâd'ın rivâyetinde *"bir adamın... göreceksin"* şeklindedir.[113]

Şerh

(2334-2335 numaralı hadisler)

(2334) *"Adamın sadakasını alıp gideceği; kendisine sadaka verilmek istenen kimsenin... pek yakındır."* Burada "verileceği" kendisine vermesi teklif edilen kişi demektir. Gerek bu hadiste gerek bundan sonraki hadislerde ahir zamanda mal çokluğu ve insanın sadakayı kabul edecek kimseler bulamayacağı ile ilgili varid olmuş haberler ile sadaka vermekte eli çabuk tutmak ve sadaka verme imkânsızlaşmadan verilebildiği hali ganimet bilmek teşvik edilmektedir. Zaten bu husus hadisin baş tarafında: *"Sadaka veriniz. Çünkü kişinin... pek yakındır"* ifadeleri ile bunu açıkça dile getirmiştir.

Ahir zamanda sadakayı kabul etmeyecek olmalarının sebebi ise malların çoğalması, yeryüzü hazinelerinin ortaya çıkması ve yere pek çok bereketlerin konulmasıdır. Nitekim Sahih'te bu husus böylece sabit olmuştur. Bu ise Yecüc ile Mecüc'ün helak edilmesinden sonra olacaktır. Ayrıca insanların gelecek ile ilgili emel ve umutları azalmış olacak, kıyamet yakınlaşmış olacak, mal biriktirmeyecekler, sadakalar (zekâtlar) da çoğalmış olacaktır. Allah en iyi bilendir.

(2335) *"Adam altından sadakası ile dolaşacak"* Bunun ile diğer mallardan verilecek sadakalara dikkat çekilmektedir. Çünkü altını dahi kimse kabul etmeyeceğine göre ya başka türden verilecek sadakalar hakkında ne düşünülür?

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Dolaşacak"* buyruğu, sadaka verecek kişinin insanlar arasında gidip geleceğine ve kabul edecek kimseyi bulamayacağına bir işarettir. Böylelikle sadakanın kabul edilmeyeceği ile ilgili dikkat çekme ve bu husustaki mübalağalı anlatım üç husus ile dile getirilmiş olmaktadır. Sadakasının alınmasını teklif edecek olması, onu dolaştırması ve altından olması.

"Bir tek adamın... görülecektir" buyurması ve sonradan İbn Berrâd'ın rivâyetinde: "göreceksin" diye nakledildiğine dikkat çekmesi bütün nüshalarda bu şekilde olup birincisi görülecek (anlamında; yura) ikincisi ise (sen göreceksin anlamında) tera diye rivâyet edilmiştir.

113 Buhari, 1414; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9067

"Erkeklerin azlığı, kadınların da çokluğu dolayısı ile bir tek erkeğin arkasından kırk kadının gittiği ve ona sığındığı görülecektir." Buradaki "yelüzne: sığındığı" ihtiyaçlarını görmesi, onları koruması için ona bağlı, ona mensub oldukları anlamındadır. Bu da bir kabileden bütün kadınları kaldığı halde tek bir erkeğin kalması hali gibi bir haldir. Kabilenin bütün kadınları kendilerini koruması ve ihtiyaçlarını karşılaması için o erkeğe sığınırlar. Ondan dolayıda kimse o kadınlara herhangi bir şekilde zarar veremez.

Erkeklerin azalıp kadınların çoğalmasının sebebi ise ahir zamanda meydana gelecek çokça savaşlar ve ölümler, pek çok mücadelelerin üst üste yığılacak olmasıdır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ve öldürmek çoğalacaktır"* buyurmaktadır.

٢٣٣٦-٦٠/٣- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَكْثُرَ الْمَالُ وَيَفِيضَ حَتَّى يَخْرُجَ الرَّجُلُ بِزَكَاةِ مَالِهِ فَلَا يَجِدُ أَحَدًا يَقْبَلُهَا مِنْهُ وَحَتَّى تَعُودَ أَرْضُ الْعَرَبِ مُرُوجًا وَأَنْهَارًا

2336-60/3- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Yakub -ki o b. Abdurrahman el-Kari'dir- Suheyl'den tahdis etti, o babasından, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Mal çoğalıp taşmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Öyleki bir adam malının zekâtını alıp çıkacak ve onu kendisinden kabul edecek kimse bulamayacaktır. Ayrıca Arap toprakları da çayır çimenlik topraklara dönecek, ırmaklar akacaktır"* buyurdu. [114]

Şerh

"Bize Yakub -ki o b. Abdurrahman el-Kari'dir- tahdis etti." el-Kari nisbeti ye harfi şeddeli olup bilinen kabile Kâre'ye mensuptur. Daha önce defalarca açıklanmıştı.

"Öyle ki Arap toprakları çayır çimene dönecek, ırmaklar akacaktır." Allahu a'lem bu şu demektir: Onlar burayı terk edecek, oradan yüz çevirecekler. Böylelikle bu arazi ihmal edilecek. Ekilmeyecek, su kaynaklarından sulanmayacak. Buna sebep ise erkeklerin sayılarının azalması, savaşların çokluğu, fitnelerin üst üste birikmesi, kıyametin yaklaşması, emellerin, umutların azlığı ve bu işlere ayıracak vaktin bulunmayışı, bunlara aldırmayış olacaktır.

114 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf 12778

٢٣٣٧-٦١/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو الطَّاهِرِ -حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي يُونُسَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَكْثُرَ فِيكُمُ الْمَالُ فَيَفِيضَ حَتَّى يُهِمَّ رَبَّ الْمَالِ مَنْ يَقْبَلُهُ مِنْهُ صَدَقَةً وَيُدْعَى إِلَيْهِ الرَّجُلُ فَيَقُولُ لَا أَرَبَ لِي فِيهِ

2337-61/4- Bize Ebu't-Tahir tahdis etti, bize İbn Vehb Amr b. el-Haris'den tahdis etti, o Ebu Yunus'dan, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: *"Aranızda mal çoğalıp mal sahibi onu kendisinden sadaka olarak kabul edecek bir kimseleri arayacak, onu kabul etmek için çağrılacak olanlar; benim ona bir ihtiyacım yok diyecek kadar çoğalmadıkça kıyamet kopmayacaktır."*[115]

Şerh

"Öyle ki mal sahibi sadakasını kabul edecek kimseyi arayacak..." Buradaki ye, he ve mim'den ibaret fiili Müslim ravileri iki şekilde zaptetmişlerdir. Bunların en güzeli ve meşhuru ye harfi ötreli he harfi kesreli yuhimu şeklidir. Bu durumda "mal sahibi" anlamındaki "rabbelmal" mansup ve menful olur. Faili de "kimse, kişi" anlamında "men" olur. İfadede bu hal onu üzer ve bundan dolayı kederlenir, takdirinde olur. İkincisi ise ye harfi fethalı, he harfi ötreli yehumu şeklidir. Bu durumda mal sahibi anlamındaki kelime merfu ve fail olur. İfade mal sahibi sadakasını kabul edecek kimselerin yanına gider, şeklinde olur.

Dil bilginleri dedi ki: Ehemmehû, onu üzdü; hemmehû, onu eritti demektir. Arapların: "Hemmuke mâ ehemmeke" deyimleri de buradan gelmektedir ki, seni üzen şey seni eritti, yani senin yağlarını eritti, giderdi demektir. İkinci şekle göre lafız bir şeyi kastedip ona yöneldiği hali anlatmak üzere kullanılan "hemme" fiilinden gelir.

٢٣٣٨-٦٢/٥- وَحَدَّثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى وَأَبُو كُرَيْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الرِّفَاعِيُّ وَاللَّفْظُ لِوَاصِلٍ قَالُوا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ تَقِيءُ الْأَرْضُ أَفْلَاذَ كَبِدِهَا أَمْثَالَ الْأُسْطُوَانِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ فَيَجِيءُ الْقَاتِلُ فَيَقُولُ فِي هَذَا قَتَلْتُ وَيَجِيءُ الْقَاطِعُ فَيَقُولُ فِي

115 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf 15478

هَذَا قَطَعْتُ رَحِمِي وَيَجِيءُ السَّارِقُ فَيَقُولُ فِي هَذَا قُطِعَتْ يَدِي ثُمَّ يَدَعُونَهُ فَلَا يَأْخُذُونَ مِنْهُ شَيْئًا

2338-62/5- Bize Vasıl b. Abdula'lâ, Ebu Kureyb ve Muhammed b. Yezid er-Rifâî –lafız Vâsıl'a ait olmak üzere- tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl babasından tahdis etti. O, Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yer, altın ve gümüşten ciğer parelerini sütunlar gibi kusacak. Katil gelecek ve: Ben, Bunun uğrunda katil oldum, diyecek. (Akarabalık bağını) kesen kişi gelecek ve: Ben bunu için akrabalık bağlarımı kesmiştim, diyecek. Hırsız gelip: Bunun uğrunda elim kesilmişti diyecek. Sonra hepsi de ondan bir şey almaksızın onu barakacaklar."*[116]

Şerh

"Muhammed b. Yezid er-Rifâî" Bir dedesine nisbet edilmiştir. Nesebi: Muhammed b Yezid b. Muhammed b. Kesir b. Rifâa b. Semmâa, Ebu Hişam olup Bağdad kadılığı yapmıştır.

"Yer, altın ve gümüşten ciğer parelerini sütunlar gibi kusacak." İbnu's-Sikkît: *"feliz:pare"* deve karaciğerinden bir parça anlamındadır, derken, başkalarıbir et parçası anlamındadır, demiştir.

Hadisin anlamına gelince, yerin içinde gömülü bulunan parçaları dışarı çıkartması haline dair bir benzetmedir.

Hemze ve tı harfleri ötreli olmak üzere *ustuvân* ise direk, sütün anlamına glene *ustuvâne*'nin çoğuludur. Oldukça fazla olacağından ötürü bu benzetme yapılmıştır.

١٩/٢٠- بَاب قَبُولِ الصَّدَقَةِ مِنْ الْكَسْبِ الطَّيِّبِ وَتَرْبِيَتِهَا

19/20 HELAL KAZANÇTAN VERİLEN SADAKANIN KABULÜ VE BU SADAKANIN BÜYÜTÜLMESİ BABI

٢٣٣٩-١/٦٣- وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ

116 Tirmizi, 2008; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13422.

بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللهُ إِلَّا الطَّيِّبَ إِلَّا أَخَذَهَا الرَّحْمَنُ بِيَمِينِهِ وَإِنْ كَانَتْ تَمْرَةً فَتَرْبُو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ أَوْ فَصِيلَهُ

2339-63/1- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys, Said b. Ebu Said'den tahdis etti, o, Said b. Yesar'dan rivâyet ettiğine göre Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kimse helal kazançtan bir sadaka verecek olursa -ki Allah helal olandan başkasını kabul etmez- mutlaka Rahman o sadakayı -isterse bu bir hurma tanesi olsun- sağ eli ile alır. Sizden biriniz kendi tayını yahut sütten kesilmiş deve yavrusunu besleyip büyüttüğü gibi dağdan daha da büyük oluncaya kadar Rahman'ın avucunda büyüyüp durur."* [117]

٢٣٤٠-٦٤/٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيَّ عَنْ سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَا يَتَصَدَّقُ أَحَدٌ بِتَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ إِلَّا أَخَذَهَا اللهُ بِيَمِينِهِ فَيُرَبِّيهَا كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ أَوْ قَلُوصَهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ أَوْ أَعْظَمَ

2340-24/2- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Yakub -yani b. Abdurrahman el-Kari- Suheyl'den tahdis etti, o babasından, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kimse helal bir kazançtan bir hurma sadaka verecek olursa mutlaka Allah onu sağ eli ile alır ve onu sizden birinizin kendi tayını yahut da genç dişi devesini büyüttüğü gibi onu büyütür. Ta ki o sadaka dağ gibi ya da ondan büyük oluncaya kadar."* [118]

Şerh

(2339-2340 numaralı hadisler)

(2339) *"Ki Allah helal olmayanı kabul etmez."* Burada zikredilen "tayyib"den maksat helaldır.

"Mutlaka Rahman onu sağı ile alır. Bir hurma dahi olsa..." el-Mâzerî dedi ki: Her türlü eksiklikten münezzeh yüce Allah hakkında azaların imkânsız

117 Buhari, 1410 -muallak olarak-, 7430; Tirmizi, 661; Nesai, 2524; İbn Mace, 1842; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13379

118 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12749

olduğunu daha önce belirtmiş idik. Bu hadis ve benzerleri ile söylenenleri anlamaları için karşılıklı konuşmalarında alışageldikleri şekilde tabirler kullanıldığını, burada sadakanın kabul edilmesinin kinaye yolu ile avucun içerisine alınması ile ecrinin kat kat artırılmasının terbiye edilmesi ile anlatıldığını görüyoruz.

Kadı Iyâz dedi ki: Beğenilen ve değer verilen bir şeyin sağ el ile alınması ile dile getirildiğinden bu gibi hususlarda bu tabir kullanılmış ve o işin kabul edilip hoşnutlukla karşılandığını anlatmak için bir istiare olarak kullanılmıştır. Nitekim şair de şöyle demiştir:

إِذَا مَا رَايَةٌ رُفِعَتْ لِمَجْدٍ   تَلَقَّاهَا عَرَابَةُ بِالْيَمِينِ

"Bir şan ve şeref için bir sancak kaldırılacak olursa,

'İrâbe onu sağ eli ile alıverir."

Bir diğer açıklamaya göre burada yemin (sağ) sadakanın kabul ciheti ve hoşnutlukla karşılandığı anlatılmaktadır. Çünkü böyle bir anlatımda sol Bunun zıddı bir mana ifade eder. Bir diğer görüşe göre burada Rahman'ın elinden ve sağından kasıt sadakanın kendisine verildiği eldir. Bunun yüce Allah'a izafe edilmesi ise mülk ve özellik anlamında bir izafedir. Çünkü bu sadaka verenin eline aziz ve celil Allah için bırakılır. Sadakanın beslenip dağdan daha büyük oluncaya kadar büyütülmesi hususunda da şu açıklama yapılmıştır: Bundan maksat ecrinin büyütülmesi, sevabının katlandırılmasıdır. (Kadı Iyâz devamla) dedi ki: Bunun zahiri anlamı ile olması da ve sadakanın kendisinin büyütülüp yüce Allah'ın onu mübarek kılarak lütfu ile onu terazide (bu şekilde) ağır basıncaya kadar artırması da doğru bir anlamdır.

Bu hadis (anlam itibari ile) yüce Allah'ın: *"Allah faizi imha eder. Sadakaları ise artırıp durur"* (Bakara, 276) buyruğuna yakındır.

"Birinizin tayını yahut sütten kesilmiş deve yavrusunu büyütmesi gibi." Dil bilginlerinin dediklerine göre "fuluv: tay" demektir. Ona bu adın veriliş sebebi annesinden ayrılmış ve uzaklaştırılmış olmasıdır. *Fasil* ise annesinin sütünü emmekten kesilen deve yavrusuna denilir. "Fuluv" iki türlü söylenir. İkisi de fasihtir. Her ikisinin daha fasih ve meşhur olanı ise fe harfi fethalı, lam ötreli, vav şeddeli (feluvv şeklinde) söyleyişidir. İkincisi ise fe harfi kesreli lam harfi sakin vav harfi şeddesiz (filuv) şeklidir.

(2340) *"Tayını yahut genç devesini"* genç deve anlamındaki "kalûs" kaf harfi fethalı ve lam harfi ötreli okunur. Genç dişi deve demek olup erkek deve hakkında kullanılmaz.

٢٣٤١-.../٣- وَحَدَّثَنِي أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ ح وَحَدَّثَنِيهِ أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ الْأَوْدِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ كِلَاهُمَا عَنْ سُهَيْلٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ فِي حَدِيثِ رَوْحٍ مِنَ الْكَسْبِ الطَّيِّبِ فَيَضَعُهَا فِي حَقِّهَا وَفِي حَدِيثِ سُلَيْمَانَ فَيَضَعُهَا فِي مَوْضِعِهَا

2341-.../3- Bana Umeyye b. Bistam da tahdis etti, bize Yezid -yani b. Zuheyr- tahdis etti, bize Rahf b. el-Kasım tahdis etti (H.) Bunu bana Ahmed b. Osman el-Evdî de tahdis etti, bize Halid b. Mahled tahdis etti, bana Süleyman -yani b. Bilal- tahdis etti, her ikisi Suheyl'den bu isnâd ile hadisi rivâyet etti.

Hadisin Ravh tarafından gelen rivâyetinde "helal kazançtan (sadaka verip) onu hakettiği yerde koyan"denilirken Süleyman tarafından rivâyetinde "onu kendisine ait yere koyan (veren)" şeklindedir. [119]

٢٣٤٢-.../٤- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَ حَدِيثِ يَعْقُوبَ عَنْ سُهَيْلٍ

2342-.../4- Bunu bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Hişam b. Sa'd, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. O Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Yakub'un Süheyl'den diye hadisi rivâyetine yakın olarak rivâyet etti. [120]

٢٣٤٣-٦٥/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ مَرْزُوقٍ حَدَّثَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا

119 Hadisin Umeyye el-Cermi tarafından nakledilen rivâyetini Buhari, 1410 -muallak olarak; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12641'de; Ahmed b. Osman yolu ile gelen rivâyetini, Buhari, 7430'da muallak olarak; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12819'da; Süleyman b. Suheyl yolu ile gelen rivâyetini ise yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12675

120 Buhari, 1411; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12318

تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ وَقَالَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغُذِيَ بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ

2343-65/4- Bana Ebu Kureyb Muhammed b. el-Â'lâ da tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti, bize Fudayl b. Merzuk tahdis etti, bana Adiy b. Sabit, Ebu Hâzim'den tahdis etti, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Ey insanlar! Şüphesiz Allah pek temizdir. Helal ve temiz olandan başkasını kabul etmez ve muhakkak Allah rasullere verdiği emrin aynısını müminlere emretmiştir. Aziz ve celil Allah: "Ey Rasûller, temiz olan şeylerden yeyin ve salih amel işleyin. Çünkü şüphe yok ki ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim"* (Mu'minun, 51) *ve: "Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz olanlarından yeyin"* (Bakara, 172) *buyurmaktadır. Sonra uzun süre saçları dağınık toza toprağa bulanmış olduğu halde yolculuk yapıp ellerini semaya uzatarak: Rabbim! Rabbim! diye yalvaran, Bununla birlikte yediği haram, içtiği haram, giydiği haram olan, haram ile beslenen bir adamı sözkonusu ederek: Böylesinin duası nasıl kabul olunabilir?"* buyurdu. [121]

Şerh

(2343) "*Muhakkak Allah temizdir (helal ve) temiz olanından başkasını kabul etmez.*" Kadı Iyâz dedi ki: Tayyib (temiz) yüce Allah'ın sıfatı olarak kullanılırsa eksikliklerden münezzeh anlamına gelir. Bu anlamı ile (el-Kuddûs) isminin anlamı ile aynı olur. Tayyibin asıl anlamı ap arı ve ter temiz olmak, pislikten uzak bulunmaktır.

Bu hadis-i şerif İslam'ın temel dayanaklarından, hükümlerin üzerine bina edildiği esaslardan birisidir. Ben bu gibi hadislerden kırk hadisi ayrı bir cüzde bir araya getirip topladım.

Bu hadiste çeşitli hükümler yer almaktadır:

1. Helal maldan infak etmek teşvik edilirken böyle olmayandan infak yasaklanmaktadır.

2. Yiyilen, içilen, giyilen ve benzeri şeylerin herhangi bir şüphenin bulunmadığı katıksız helalden olması gerekir.

3. Dua etmek isteyen bir kimsenin ise bu gibi hususlara başkasından daha çok itina göstermesi gerekir.

121 Tirmizi, 2989; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13413

"Sonra da saçı başı dağınık toza bulanmış halde uzunca yolculuk yapan bir adamı sözkonusu etti..." Allah en iyi bilendir. Bunun anlamı muhtemelen hacc, müstehab olan bir ziyaret, sıla-i rahim ve buna benzer çeşitli itaat türlerini yerine getirmek maksadı ile uzunca yolculuk yapan kişi kastedilmektedir.

"Böyle birisinin duası nasıl kabul olunabilir?" Yani bu nitelikte olan bir kimsenin duası nereden ve nasıl kabul edilecek?

٢١/٢٠- بَاب الْحَثِّ عَلَى الصَّدَقَةِ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ أَوْ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ وَأَنَّهَا حِجَابٌ مِنَ النَّارِ

20/1- YARIM HURMA TANESİ İLE YAHUT TATLI BİR SÖZ İLE SADAKA VERMEYE TEŞVİK VE SADAKANIN ATEŞE KARŞI PERDE OLDUĞU BABI

٢٣٤٤-١/٦٦- حَدَّثَنَا عَوْنُ بْنُ سَلَّامٍ الْكُوفِيُّ حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْجُعْفِيُّ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَعْقِلٍ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَتِرَ مِنَ النَّارِ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَلْيَفْعَلْ

2344-66/1- Bize Amr b. Sellam el-Kûfi tahdis etti... Adiy b. Hâtim dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Bir hurmanın yarısı ile dahi olsa ateşten kendinizi koruyabilecek olanınız bunu yapsın"* buyururken dinledim.[122]

Şerh

"Bir hurmanın yarısı ile dahi olsa... yapsın." Şikkuttemra: Hurmanın yarısı ve yan tarafı demektir.

Bu hadis ile sadaka vermek ve azdır diye vermekten kaçınmamak teşvik edilmekte, az sadakanın dahi ateşten kurtulma sebebi olacağı beyan buyrulmaktadır.

٢٣٤٥-٢/٦٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَ ابْنُ حُجْرٍ حَدَّثَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ خَيْثَمَةَ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا مِنْكُمْ مِنْ

122 Buhari, 1417; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9872

أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ اللَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تُرْجُمَانٌ فَيَنْظُرُ أَيْمَنَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا مَا قَدَّمَ وَيَنْظُرُ أَشْأَمَ مِنْهُ فَلَا يَرَى إِلَّا مَا قَدَّمَ وَيَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَا يَرَى إِلَّا النَّارَ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ زَادَ ابْنُ حُجْرٍ قَالَ الْأَعْمَشُ وَحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ عَنْ خَيْثَمَةَ مِثْلَهُ وَزَادَ فِيهِ وَلَوْ بِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ وَقَالَ إِسْحَقُ قَالَ الْأَعْمَشُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ خَيْثَمَةَ

2345-67/2- Bize Aliy b. Hucr es-Sa'di, İsmail b. İbrahim ve Ali b. Haşrem tahdis etti, İbn Hucr bize İsa b. Yunus tahdis etti derken diğer ikisi haber verdi dedi. (İsa dedi ki) bize A'meş, Hayseme'den tahdis etti, o Adiy b. Hâtim'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Aranızda aziz ve celil Allah'ın kendisi ile arasında bir tercüman bulunmaksızın konuşmayacağı hiçbir kimse yoktur. (Her biriniz) sağ tarafına bakacak, önden gönderdiklerinden başkasını göremeyecek. Sol tarafına bakacak önceden gönderdiklerinden başkasını göremeyecek. Önüne bakacak yüzünün tam karşısında cehennem ateşinden başkasını göremeyecek. O halde bir hurmanın yarısı ile dahi olsa ateşten korununuz.*"

İbn Hucr ayrıca şunu eklemektedir: A'meş dedi ki: Bana Amr b. Murre, Hayseme'den aynısını tahdis etti ve hadiste fazladan: "*Hoş bir söz ile dahi olsa*" ibaresini ekledi.

İshak da dedi ki: A'meş, Amr b. Murre'den, o Hayseme'den diye rivâyet etti.[123]

Şerh

"*Kendisi ile arasında tercüman olmaksızın.*" Tercüman bir dildeki ifadeyi başka bir dile aktaran kişiye denilir.

"*Hoş bir sözle dahi olsa.*" Bu buyruktan hoş ve tatlı sözün cehennemden kurtuluşa sebep olacağı hükmü anlaşılmaktadır. Tatlı söz ise mübah ya da itaat olması şartı ile insanın gönlünü hoş eden söz demektir.

٢٣٤٦-٦٨/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ خَيْثَمَةَ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ ذَكَرَ

123 Buhari, 6539, 7443 -muhtasar olarak-, 7512; Tirmizi, 2415; İbn Mace, 185, 1843; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9852

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّارَ فَأَعْرَضَ وَأَشَاحَ ثُمَّ قَالَ اتَّقُوا النَّارَ ثُمَّ أَعْرَضَ وَأَشَاحَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ كَأَنَّمَا يَنْظُرُ إِلَيْهَا ثُمَّ قَالَ اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ وَلَمْ يَذْكُرْ أَبُو كُرَيْبٍ كَأَنَّمَا وَقَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ

2346-68/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis etip dedi ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'den tahdis etti, o Amr b. Murre'den, o Hayseme'den, o Adiy b. Hâtim'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cehennem ateşini sözkonusu etti. Bu arada yüzünü çevirdi ve korundu. Sonra: "*Ateşten sakının, korunun*" buyurdu. Sonra yine yüzünü çevirdi ve korundu. Öyle ki biz adeta ona bakmakta olduğunu sandık. Sonra da: "*Bir hurmanın yarısı ile dahi olsa ateşten korunun. Bunu bulamayan kimse bari hoş bir söz ile (kendisini korusun)*" buyurdu.

Ebu Kureyb rivâyetinde "adeta" lafzını zikretmedi ve: Bize Ebu Muaviye tahdis etti, bize A'meş tahdis etti dedi. [124]

٢٣٤٧-.../٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ خَيْثَمَةَ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ ذَكَرَ النَّارَ فَتَعَوَّذَ مِنْهَا وَأَشَاحَ بِوَجْهِهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ ثُمَّ قَالَ اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ

2347-.../4- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Amr b. Murre'den tahdis etti, o Hayseme'den o Adiy b. Hâtim'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiğine göre, Allah Rasûlü üç defa ateşi zikretti, ondan Allah'a sığındı, yüzünü (ondan) korudu. Sonra da: "*Bir hurmanın yarısı ile dahi olsa ateşten sakının. Bulamayacak olursanız bari tatlı bir sözle (ondan korunun)*" buyurdu.[125]

Şerh

(2346) "Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki... Adiy b. Hâtim'den." Bu isnâddaki ravilerin tamamı Kûfelidir. Senette biri diğerinden rivâyet eden üç tabii olan A'meş, Amr ve Hayseme de vardır.

---

124 Buhari, 6023, 6540, 6563; Nesai, 2552; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9853

125 2346 numaralı hadisin kaynakları

"Yüzünü çevirdi ve korundu." Buradaki (korundu anlamındaki) "eşâha"nın anlamı ile ilgili olarak el-Halil ve başkaları şöyle demiştir: Yüzünü kenara çekti, başka bir tarafa çevirdi, demektir. Çoğunluk ise böyle bir işi yapan kimse tedbirli ve bir işte ciddiyet ve gayret gösteren kimseye denilir. Bir işe yönelip kendisini veren, kaçan, sana doğru gelirken arkada bıraktıklarına engel olan anlamlarına geldiği de söylenmiştir. Burada bu lafız bütün bu anlamlara gelebilir. Yani ateşi görüyormuş gibi ateşten sakındırdı. Yahut ona kesin olarak inanılması için olanca gayreti ile açıklamalarda bulundu. [Ondan sakınmak için tavsiyede bulundu] yahut hitâbı ile sana yöneldi ya da kaçan birisi gibi yüz çevirdi.[126]

٢٣٤٨-٦٩/٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ عَنِ الْمُنْذِرِ بْنِ جَرِيرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي صَدْرِ النَّهَارِ قَالَ فَجَاءَهُ قَوْمٌ حُفَاةٌ عُرَاةٌ مُجْتَابِي النِّمَارِ أَوِ الْعَبَاءِ مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ عَامَّتُهُمْ مِنْ مُضَرَ بَلْ كُلُّهُمْ مِنْ مُضَرَ فَتَمَعَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِمَا رَأَى بِهِمْ مِنَ الْفَاقَةِ فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ فَأَمَرَ بِلَالًا فَأَذَّنَ وَأَقَامَ فَصَلَّى ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا وَالْآيَةَ الَّتِي فِي الْحَشْرِ اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ تَصَدَّقَ رَجُلٌ مِنْ دِينَارِهِ مِنْ دِرْهَمِهِ مِنْ ثَوْبِهِ مِنْ صَاعِ بُرِّهِ مِنْ صَاعِ تَمْرِهِ حَتَّى قَالَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ قَالَ فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ بِصُرَّةٍ كَادَتْ كَفُّهُ تَعْجِزُ عَنْهَا بَلْ قَدْ عَجَزَتْ قَالَ ثُمَّ تَتَابَعَ النَّاسُ حَتَّى رَأَيْتُ كَوْمَيْنِ مِنْ طَعَامٍ وَثِيَابٍ حَتَّى رَأَيْتُ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَتَهَلَّلُ كَأَنَّهُ مُذْهَبَةٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ

2348-69/5- Bana Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî tahdis etti... el-Münzir b. Cerir babasından şöyle dediğini rivâyet etti: Gündüzün ortasında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda idik. Yanına yalın ayak,

126 Köşeli parantez içerisindeki ibare Dr. Mustafa Dib el-Buğa'nın Nevevi Şerhi'ni tahkik ve neşrindeki ibarenin tercümesidir.

kaplan postu rengindeki gömleklerini yahut abalarını ortadan delip başlarına geçirmiş, kılıçlarını kuşanmış çoğunlukla Mudarlı hatta hepsi Mudarlı bir grup kişi geldi. Onların oldukça muhtaç hallerini görünce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzü değişti. İçeri girdikten sonra dışarı çıktı, Bilal'e emir vermesi üzerine o da ezan okuyup kâmet getirdi. Namazı kıldırdıktan sonra hutbe verip şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan, ondan da eşini var eden her ikisinden pek çok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun..."* ayetini *"şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir"* (Nisa, 1) diye sonuna kadar okudu, bir de Haşr Suresi'ndeki: *"Allah'tan korkun. Herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın (evet) Allah'tan korkun"* (Haşr, 18) ayetini okudu. (Devamla şöyle buyurdu) *"bir adam dinarından, dirheminden, elbisesinden, bir sa' buğdayından, bir sa' hurmasından tasadduk etti."* Ve nihayet: *"Bir hurmanın yarısı dahi olsa"* buyurdu.

Derken Ensar'dan bir adam avucunun içine zar zor sığan hatta sığmayan bir kese getirdi. Sonra insanlar ardı arkasına (sadakalar getirdiler). Hatta ben yiyecek ve elbiseden iki yığın gördüm. Ta ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünü altınla yaldızlanmış gibi parıldadığını gördüm. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim İslam'da güzel bir yol açarsa ona açtığı o yolun ecri de ondan sonra onunla amel edenlerin ecri de hiçbirisinin ecirlerinden bir şey eksilmemek üzere verilir. Kim de İslam'da kötü bir yol açarsa onun da vebali kendisinden sonra gelip de onunla amel edeceklerin vebali hiçbirisinin vebalinden bir şey eksilmeksizin onun üzerinedir."*[127]

٢٣٤٩-.../٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَا جَمِيعًا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنِي عَوْنُ بْنُ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ سَمِعْتُ الْمُنْذِرَ بْنَ جَرِيرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ صَدْرَ النَّهَارِ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ جَعْفَرٍ وَفِي حَدِيثِ ابْنِ مُعَاذٍ مِنْ الزِّيَادَةِ قَالَ ثُمَّ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ خَطَبَ

2349-.../6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti (H.) Bize Ubeydullah b. Muâz el-Anberî de tahdis etti, bize babam tahdis etti. (Usame ile) ikisi birlikte dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti, bana Amr b. Ebu Cuheyfe tahdis edip dedi ki: el-Munzir b. Cerir'i babasından şöyle dedi

127 Müslim, 6744 -muhtasar olarak-; Nesai, 2553; İbn Mace, 203; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3232

diye rivâyet ederken dinledim: Günün ortasında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik deyip hadisi İbn Cafer'in hadisi ile aynen rivâyet etti.

İbn Muâz'ın hadisi rivâyetinde fazladan: Sonra kalkıp öğle namazını kıldı, sonra hutbe verdi, demiştir.[128]

٢٣٥٠-٧٠/٧- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ وَأَبُو كَامِلٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْأُمَوِيُّ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنِ الْمُنْذِرِ بْنِ جَرِيرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَتَاهُ قَوْمٌ مُجْتَابِي النِّمَارِ وَسَاقُوا الْحَدِيثَ بِقِصَّتِهِ وَفِيهِ فَصَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ صَعِدَ مِنْبَرًا صَغِيرًا فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ اللهَ أَنْزَلَ فِي كِتَابِهِ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الْآيَةَ

2350-70/7- Bana Ubeydullah b. Ömer el-Kavarîrî, Ebu Kâmil ve Muhammed b. Abdulmelik el-Umevî tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Avâne Abdulmelik b. Umeyr'den tahdis etti, o el-Munzir b. Cerir'den, o babasından şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyordum. Kaplan postunu andıran elbiselerini başlarından geçirmiş kimseler yanına geldi. Sonra hadisi olayı ile birlikte anlattılar. Bu rivâyette şunlar da vardır: Öğle namazını kıldırdıktan sonra küçükçe bir minberin üzerine çıktı, Allah'a hamdu senada bulundu, sonra da: "*İmdi! Muhakkak Allah kitabında: "Ey insanlar! Rabbinizden korkun..." buyruğunu indirmiştir*" dedi.[129]

٢٣٥١-٧١/٨- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ وَأَبِي الضُّحَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هِلَالٍ الْعَبْسِيِّ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ جَاءَ نَاسٌ مِنَ الْأَعْرَابِ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ عَلَيْهِمُ الصُّوفُ فَرَأَى سُوءَ حَالِهِمْ قَدْ أَصَابَتْهُمْ حَاجَةٌ فَذَكَرَ بِمَعْنَى حَدِيثِهِمْ

2351-71/8- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti bize Cerir, A'meş'den tahdis etti, o Musa b. Abdullah b. Yezid ve Ebu Duha'dan, onlar Abdurrahman b. Hilal el-Absî'den, o Cerir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Üzerlerinde yün giymiş bedevilerden bir topluluk Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi. Allah Rasûlü onların kötü hallerini ve ihtiyaç içinde olduklarını gördü, deyip hadisi onların rivâyet ettikleri aynı mana ile zikretti.[130]

128 2348 numaralı hadisin kaynakları
129 2348 numaralı hadisin kaynakları
130 Müslim, 6741, 6742, 6743; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3220

Şerh

(2348-2351 numaralı hadisler)

(2348) *"Kaplan postunu andıran elbiseleri ya da abaları giyinmiş"* buradaki *"nimâr" nemire*'nin çoğulu olup çizgileri bulunan yünden elbiseler demektir.

"Müctâbi en-nimâr" yani bu çizgili elbiseleri yırtıp ortadan (başlarını geçirmek için) bir yuvarlak açmış ve böylece onları giyinmiş kimseler demektir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzü değişti... Namaz kıl(dır)dıktan sonra hutbe verdi" buradan anlaşılan hüküm şudur: Önemli işler için insanları toplamak, onlara öğüt vermek, maslahatlarına olan işlere onları teşvik etmek, çirkin ve kötülüklerden onları sakındırmak maksadı ile toplayıp bir araya getirmek müstehabtır.

"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan rabbinizden korkun..." Bu ayeti okumanın sebebi ise bu muhtaçlara sadaka vermeye teşvik hususunda daha beliğ oluşundan ve kardeş olmaları sebebi ile haklarının daha vurgulu bir şekilde olduğuna dikkat çektiğinden dolayıdır.

"Yiyecek ve giyecek iki yığın gördüm" (yığın anlamındaki) *"kevm"* kelimesi "kûm" olarak da söylenir. Kadı Iyâz dedi ki: Bazı raviler kaf harfini fetha ile (kevm şeklinde) bazıları ise damme ile (kûm) şeklinde zaptetmişlerdir. İbn Serrac dedi ki: Kef harfi ötreli olursa bir araya getirip yığdığı şeylerin adı olur. Fethalı olursa bu işin tek bir defa yapılmasını anlatmak için kullanılır. "Kûmeh" ise yığın demektir. Kûm her şeyin büyük olanına denilir. Aynı zamanda tepe gibi yüksekçe yerlere de denilir.

Kadı Iyâz dedi ki: Burada fethalı okuyuş daha uygundur. Çünkü maksat çokluğu anlatmak ve bu yığının tepeye benzetilmesidir.

"Öyle ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün... parıldadığını gördüm" sevinçten aydınlandığını gördüm, demektir.

"Müzhebe: Altınla yaldızlanmış" lafzını iki şekilde zaptetmişlerdir. Meşhur olan Kadı Iyâz'ın ve cumhurun da kat'i olarak öngördükleri şekil "müzhebe" şeklidir. İkincisi ise -ki el-Humeydi el-Cem' Beyne's-Sahihayn adlı eserinde- başkasını sözkonusu etmediği dal harfi sonrasında nun gelen ötreli he ile *"mudhune"* şeklidir. Yine el-Humeydi bunu "Garibu'l-Cem Beyne Sahihayn" adlı eserinde şerh ederek şöyle demiştir: O ve bu rivâyeti -eğer sahih ise- açıklayanlar dedi ki: "el-mudhun: kendisinden sürmek üzere yağ alınan kap" demektir. Aynı zamanda bu içinde yağmur suyunun toplanıp biriktiği

dağdaki çukura da denilir. Bununla yüce Rasûl'ün mübarek yüzünü bu suyun parlaklığına, arılığına ve yağın ve sürülen yağın arılığına, temizliğine/berraklığına benzetmiştir.

Kadı Iyâz, el-Meşarik'de ve ondan başka imamlar ise şöyle demişlerdir: Bu (del ile söyleyiş) bir tashifdir. Bunun doğrusu zel ve be harfi ile (müzhebe şeklinde) olduğudur. Rivâyetlerde bilinen de budur. Buna bağlı olarak Kadı Iyâz bu lafzın iki şekilde açıklandığını sözkonusu etmektedir. Birincisi altın ile kaplanmış gümüş demektir. Bu da yüzün güzelliğini ve parlaklığını anlatmakta daha beliğ bir ifadedir. İkincisi ise güzelliği ve aydınlığı bakımından onu yaldızlanmış derilere benzetmiş olmaktadır. Bu ise Arapların derilerden imal ettikleri bir şey idi. Bu derilere biri diğerinin arkasında görülen altın yaldızlı çizgiler yaparlardı.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sevinmesinin sebebi ise müslümanların yüce Allah'a itaat etmekte ellerini çabuk tutmaları, mallarını Allah için karşılık beklemeden vermeleri, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrine derhal uymaları ve bu muhtaç kimselerin ihtiyacını karşılamak için gayret göstermeleri, müslümanların birbirlerine şefkatli olmaları, iyilik ve takva üzerinde birbirleri ile yardımlaşmalarından duyduğu sevinçti. İşte insanın bu türden bir şey gördüğü zaman sevinmesi ve sevincini açığa vurması, sevincinin de sözünü ettiğimiz sebeb dolayısı ile olması gerekir.

"Her kim İslam'da güzel bir yol açarsa" buyruğunda şu hükümler vardır:

1. Hayırlı işlerde başı çekmek, güzel yollar açmak teşvik edilmekte, bâtıl ve çirkin şeyleri uydurup ortaya atmak sakındırılmaktadır.

Bu hadiste bu sözlerin sebebi ise bundan önce: "Bir adam nerede ise avucunun içine sığdıramadığı bir kese getirdi. Sonra da insanlar ardı arkasına (sadakalarını verdiler)" demesidir. Böylelikle bu hayrı ilk başlatan ve bu iyilik kapısını açan kişi için pek büyük bir fazilet sözkonusu olmuştur.

2. Bu hadis Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Her sonradan çıkarılan iş bir bid'attir ve her bir bid'atte bir dalalettir"* buyruğunu tahsis etmekte ve bununla sonradan ortaya konulan işlerden bâtıl olan ve yerilen türden bid'at işlerin kastedildiğini ortaya koymaktadır. Esasen bu husus daha önce Cuma Namazı Kitabı'nda açıklanmış olup orada bid'atlerin beş kısım olduğunu, vacip, mendup, haram, mekruh ve mübah kısımlarına ayrıldıklarını zikretmiş idik.

(2351) "Abdurrahman b. Hilal el-Absi"nin nisbeti olan "el-Absî" be harfi iledir.

٢١/٢٢- بَاب الْحَمْلِ بِأُجْرَةٍ يُتَصَدَّقُ بِهَا وَالنَّهْيِ الشَّدِيدِ عَنْ تَنْقِيصِ الْمُتَصَدِّقِ بِقَلِيلٍ

21/22- ÜCRETLE YÜK TAŞIYIP ONU (BİR KISMINI) SADAKA VERMEK VE AZ MİKTARDA SADAKA VERENİ KÜÇÜMSEMENİN İLERİ DERECEDE YASAKLANDIĞI BABI

٢٣٥٢-١/٧٢ - حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنِيهِ بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ أُمِرْنَا بِالصَّدَقَةِ قَالَ كُنَّا نُحَامِلُ قَالَ فَتَصَدَّقَ أَبُو عَقِيلٍ بِنِصْفِ صَاعٍ قَالَ وَجَاءَ إِنْسَانٌ بِشَيْءٍ أَكْثَرَ مِنْهُ فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَدَقَةِ هَذَا وَمَا فَعَلَ هَذَا الْآخَرُ إِلَّا رِيَاءً فَنَزَلَتْ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ وَلَمْ يَلْفِظْ بِشْرٌ بِالْمُطَّوِّعِينَ

2352-72/1- Bana Yahya b. Maîn tahdis etti, bize Ğunder tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti (H.) Bunu bana - lafız kendisine ait olmak üzere- Bişr b. Halid de tahdis etti, bize Muhammed -yani b. Cafer- Şu'be'den haber verdi, o Süleyman'dan, o Ebu Vâil'den, o Ebu Mesud'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Bize sadaka vermemiz emrolundu. Biz de sırtımızda (ücretle) yük taşırdık. Ebu Akil yarım sa' sadaka verdi. Bir kişi bundan daha fazlasını getirdi. Bu sefer münafıklar: Şüphesiz aziz ve celil Allah'ın Bunun sadakasına ihtiyacı yoktur. Bir diğeri ise ancak riyakârlık olsun diye (bu işini) yapmıştır, dediler. Bunun üzerine: *"Müminlerden bağışlarda bulunanları kaş göz işaretleri ile ayıplayanlar ile güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayan kimselerle eğlenenleri..."* (Tevbe, 79) ayeti nazil oldu.

Bişr ise "el-muttavviin: bağışlarda bulunanları" lafzını söylemedi. [131]

٢٣٥٣-.../٢ - وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الرَّبِيعِ ح وَحَدَّثَنِيهِ إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا أَبُو دَاوُدَ كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِي حَدِيثِ سَعِيدِ بْنِ الرَّبِيعِ قَالَ كُنَّا نُحَامِلُ عَلَى ظُهُورِنَا

131 Buhari, 1415, 1416, 2273, 4668, 4669; Nesai, 2528 -buna yakın-, 2529; İbn Mace, 4155; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9991

3253-.../2- Bunu bize Muhammed b. Beşşâr tahdis etti, bana Said b. er-Rabi' tahdis etti (H). Bunu bana İshak b. Mansur da tahdis etti, bize Ebu Davud haber verdi. İkisi Şu'be'den bu isnâd ile rivâyet etti.

Said b. er-Rabî'in hadisi rivâyetinde: "Biz sırtımızda yük taşırdık" demiştir.[132]

Şerh

(2352-2353 numaralı hadisler)

"Yük taşırdık" ikinci rivâyette ise: "Sırtımızda yük taşırdık" ibaresinin anlamı şudur: Biz ücretle sırtımızda yük taşır ve o ücretten bir kısmını ya da tamamını sadaka olarak verirdik, demektir.

Bundan sadakaya gerekli itinanın gösterilmesi teşvik edilmekte, eğer bir malı yoksa sadaka vereceği malı elde etmek için ücretle yük taşımak ya da daha başka mübah yollarla buna ulaşılması da teşvik edilmektedir.

٢٢/٢٣- بَاب فَضْلِ الْمَنِيحَةِ

22/23- MENÎHA (DENİLEN SAĞMAL HAYVANIN SÜTÜNÜ BAĞIŞLAMA)'NIN FAZİLETİ BABI

٢٣٥٤-١/٧٣- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ أَلَا رَجُلٌ يَمْنَحُ أَهْلَ بَيْتٍ نَاقَةً تَغْدُو بِعُسٍّ وَتَرُوحُ بِعُسٍّ إِنَّ أَجْرَهَا لَعَظِيمٌ

2354-73/1- Bize Züheyr b. Harb tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Bir aile halkına sabah bir kap akşam bir kap süt veren bir dişi deveyi meniha olarak verecek bir kimse yok mu? Şüphesiz Bunun ecri pek büyüktür.*" [133]

٢٣٥٥-٢/٧٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَلَفٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ عَدِيٍّ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو عَنْ زَيْدٍ عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ

132 2352 numaralı hadisin kaynakları

133 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13708

أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ نَهَى فَذَكَرَ خِصَالاً وَقَالَ مَنْ مَنَحَ مَنِيحَةً غَدَتْ بِصَدَقَةٍ وَرَاحَتْ بِصَدَقَةٍ صَبُوحِهَا وَغَبُوقِهَا

2355-74-/2- Bize Muhammed b. Ahmed b. Ebu Halef tahdis etti, bize Zekeriyya b. Adiy tahdis etti, bize Ubeydullah b. Amr, Zeyd'den haber verdi. O Adiy b. Sabit'ten, o Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sözünü ettiği bazı hususları nehyettiğini belirterek şöyle buyurduğunu rivâyet etti: *"Her kim sağmal bir hayvanı meniha olarak verirse, bu hayvanın sabah öğününde de akşam öğününde de verdiği sütü bir sadaka olur."*[134]

Şerh

(2354-2355 numaralı hadisler)

(2354) *"Bir aile halkına sabah bir kap akşam bir kap süt veren bir dişi deveyi meniha olarak verecek bir kimse yok mu?"* Buradaki "us" büyükçe kâse demektir. Biz bu lafzı bu şekilde ayn harfi ötreli ve sin harfi şeddeli olarak zaptettik. Bu lafız sonu med olan şin harfi ile "işâ" diye de rivâyet edilmiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu ise Müslim ravilerinin çoğunluğunun rivâyetidir. Ama bizim sağlam üstadlarımızdan işittiğimiz büyükçe kâse demek olan "us" rivâyetidir. Kadı Iyâz işte bilinen ve doğru olan da budur diye eklemiştir. (Devamla) dedi ki: el-Humeydî'nin Müslim'den başka kaynaklardaki rivâyeti ise sonrasında med gelen sin harfi ile "isâ" diye rivâyet etmiş ve el-Humeydi de bunu oldukça büyük kâse diye açıklamıştır. Kendisi ise dil bilginlerinden birisidir. O şöyle demektedir: Bizler Ebu Mervân b. Sirac'dan ayn harfini hem kesreli hem fethalı olarak rivâyet ettik. el-Ceyyani Ebu'l Hasen b. Ebu Mervân ise ondan ancak kesreli olarak rivâyet etmişlerdir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır.

Bizim diyarımızdaki Sahih-i Müslim nüshalarının çoğunda ya da çoğunluğunda ayn harfi fethalı ve sin'den sonra da med ile asa' diye kaydedilmiştir.

Meniha vermek ise bir süreliğine sütünü içecekleri bir dişi deveyi o aile halkına vermek sonra da bunların o deveyi asıl sahibine geri vermeleri demektir. Meniha bazı hallerde hibe gibi sonsuza kadar menfaatlerinden yararlanmak üzere hayvanın kendisini bağışlamak sureti ile de olabilir.

(2355) *"Her kim bir meniha verir de..."* bazı nüshalarda (ye harfi ile) "*menîha*" bazılarında ise ye harfi olmaksızın "*minha*" diye geçmektedir. Dil

134 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13416

bilginlerinin dediklerine göre minha ile meniha bağış anlamındadır. Bu hayvanların bağışlanması sureti ile de olur, mahsullerde de başka şeylerde de sözkonusu olur. Sahih hadisde belirtildiği üzere de: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Um Eymen'e hurma ağaçlarını minha olarak vermiştir." Diğer taraftan meniha bazı hallerde menfaatleri ile malın kendisini bağışlamak sureti ile de olur ki buna hibe denilir. Bazen belli bir süre sütün yahut mahsulün bağışlanması sureti ile olur. Bu durumda rakabe (malın aslının mülkiyeti) asıl sahibinin mülkünde kalmaya devam eder. İzin verilmiş bulunan süt ya da mahsülden yararlanma süresi bitince de o menihayı sahibine geri verir.

"Sabah öğünü ve akşam öğünün" deki *sabûh* gündüzün ilk vaktinde içilen şey, *gabûk* ise gecenin ilk vaktinde içilen şey demektir. Burada bu iki lafız zarf olarak nasb halindedir. Kadı Iyâz dedi ki: Bunlar: "Sadaka" lafzından bedel olarak mecrurdurlar. Bununla birlikte zarf olarak nasb edilmeleri de sahihtir, demiştir.

٢٣/٢٤- بَاب مَثَلِ الْمُنْفِقِ وَالْبَخِيلِ

23/24- İNFAK EDEN KİMSE İLE CİMRİLİK EDEN KİMSENİN MİSALİ BABI

٢٣٥٦-٧٥/١- حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ
عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ عَمْرٌو وَحَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ قَالَ
وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ
قَالَ مَثَلُ الْمُنْفِقِ وَالْمُتَصَدِّقِ كَمَثَلِ رَجُلٍ عَلَيْهِ جُبَّتَانِ أَوْ جُنَّتَانِ مِنْ لَدُنْ ثُدِيِّهِمَا
إِلَى تَرَاقِيهِمَا فَإِذَا أَرَادَ الْمُنْفِقُ وَقَالَ الْآخَرُ فَإِذَا أَرَادَ الْمُتَصَدِّقُ أَنْ يَتَصَدَّقَ سَبَغَتْ
عَلَيْهِ أَوْ مَرَّتْ وَإِذَا أَرَادَ الْبَخِيلُ أَنْ يُنْفِقَ قَلَصَتْ عَلَيْهِ وَأَخَذَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ مَوْضِعَهَا
حَتَّى تُجِنَّ بَنَانَهُ وَتَعْفُوَ أَثَرَهُ قَالَ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَقَالَ يُوَسِّعُهَا فَلَا تَتَّسِعُ

2356-75/1- Bize Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'recden, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet etti. Amr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne de tahdis edip dedi ki: İbn Cüreyc de el-Hasen b. Müslim'den, o Tâvus'dan, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu

rivâyet etti: "*İnfak edip tasaddukta bulunan kimsenin misali, üzerinde memelerinden köprücük kemiklerine kadar iki cübbe –yahut iki kalkan- bulunan bir adamın durumuna benzer. İnfak eden –diğeri: tasadduk eden, dedi- tasadduk etmek isteyince bu üzerindeki (cübbe ya da kalkan) onun bedenini kapatır -yahut üzerine yayılır.- Cimri bir kimse ise infak etmek isterse bu üzerindeki bedenine sıkışıp daralır, her bir halka yerli yerine oturur. Nihayet bu onun parmak uçlarını örter ve onun herhangi bir izini bırakmaz.*"

Ebu Hureyre: Onu genişletmek istediği halde bir türlü genişlemez, dedi.[135]

٢٣٥٧-.../٢- حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ أَبُو أَيُّوبَ الْغَيْلَانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ يَعْنِي الْعَقَدِيَّ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَافِعٍ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ ضَرَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَثَلَ الْبَخِيلِ وَالْمُتَصَدِّقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُنَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ قَدْ اضْطُرَّتْ أَيْدِيهِمَا إِلَى ثُدِيِّهِمَا وَتَرَاقِيهِمَا فَجَعَلَ الْمُتَصَدِّقُ كُلَّمَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ انْبَسَطَتْ عَنْهُ حَتَّى تُغَشِّيَ أَنَامِلَهُ وَتَعْفُوَ أَثَرَهُ وَجَعَلَ الْبَخِيلُ كُلَّمَا هَمَّ بِصَدَقَةٍ قَلَصَتْ وَأَخَذَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ مَكَانَهَا قَالَ فَأَنَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ بِإِصْبَعِهِ فِي جَيْبِهِ فَلَوْ رَأَيْتَهُ يُوَسِّعُهَا وَلَا تَوَسَّعُ

2357-.../2- Bana Süleyman b. Ubeydullah Ebu Eyyub el-Ğaylânî tahdis etti. Bize Ebu Âmir -yani el-Akadi- tahdis etti, bize İbrahim b. Nâfi' Hasan b. Müslim'den tahdis etti, o Tâvus'dan o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cimri kimse ile sadaka veren kimsenin misalini üzerlerinde demirden iki kalkan bulunan, elleri memelerine ve köprücük kemiklerine sıkışmış iki adam ile örneklendirdi. Sadaka veren kişi her bir sadaka verdikçe üzerindeki kalkanı genişler. Nihayet bu kalkanı parmak uçlarını dahi örter ve izini siler. Cimri ise bir sadaka vermek istedikçe bu kalkanı büzüşür ve her bir halkası yerli yerince oturur.

(Ebu Hureyre devamla) dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i parmağını yakasına koyduğunu gördüm. Onu genişletmek istemekle birlikte bir türlü genişletemediğini (nasıl anlattığını) sen de bir görseydin.[136]

135 Buhari, 5797; Nesai, 2546; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13517, 13684
136 2356 numaralı hadisin kaynakları

٢٣٥٨-٧٧/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَقَ الْحَضْرَمِيُّ عَنْ وُهَيْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُتَصَدِّقِ مَثَلُ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُنَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ إِذَا هَمَّ الْمُتَصَدِّقُ بِصَدَقَةٍ اتَّسَعَتْ عَلَيْهِ حَتَّى تُعَفِّيَ أَثَرَهُ وَإِذَا هَمَّ الْبَخِيلُ بِصَدَقَةٍ تَقَلَّصَتْ عَلَيْهِ وَانْضَمَّتْ يَدَاهُ إِلَى تَرَاقِيهِ وَانْقَبَضَتْ كُلُّ حَلْقَةٍ إِلَى صَاحِبَتِهَا قَالَ فَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ فَيَجْهَدُ أَنْ يُوَسِّعَهَا فَلَا يَسْتَطِيعُ

2358-77/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ahmed b. İshak el-Hadramî, Vuheyb'den tahdis etti. Bize Abdullah b. Tâvus babasından tahdis etti, o Ebu Hureyre'den dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cimri ile sadaka veren kimsenin misali üzerlerinde demirden iki kalkan bulunan iki adama benzer. Sadaka vermek isteyen bir kimse her sadaka vermek istedikçe bu kalkanı genişler. Sonunda izini silecek hale gelir. Ama cimri biri bir sadaka vermek istedikçe bu kalkanı üzerine büzüşür, elleri köprücük kemiklerine yapışır kalır ve her bir halka diğerine doğru çekilip ona yapışır."*

(Ebu Hureyre) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Onu gevşetmek için bütün gayreti ile uğraşır ama buna gücü yetmez"* buyururken de dinledim. [137]

Şerh

(2356-2358 numaralı hadisler)

"Bize Amr en-Nâkid tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne tahdis edip dedi ki... İbn Cüreyc de dedi ki:..." Senet nüshalarda bu şekildedir. "İbn Cüreyc de dedi ki" ibaresinin başında "vav" harfi vardır. Bu harfin bulunması sahihtir ve güzeldir. Burada vav harfini getirmesinin sebebi, İbn Uyeyne'nin Amr'a: İbn Cüreyc böyle dedi, demesinden dolayıdır. Buna göre Amr bu hadislerden ikinci bir hadis rivâyet edecek olursa "vav" harfini zikreder. Çünkü İbn Uyeyne ikinci defa rivâyetinde: "İbn Cüreyc de dedi ki..." demiştir. Bu gibi hususlara kitabın baş tarafında defalarca dikkat çekilmişti.

Hadisin Amr en-Nâkid tarafından nakledilen rivâyetinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnfak eden ile tasaddukta bulunanın misali, üzerinde memelerinden köprücük kemiklerine kadar iki cübbe (yahut iki kalkan)*

137 Buhari, 1443, 2917; Nesai, 2547; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13520

bulunan bir adamın misali gibidir." Daha sonra ise: *"İnfak eden bir kimse tasadduk etmek istediği vakit üzerini kaplar, cimri kimse ise infak etmek istediği vakit büzüşür"* demektedir. Bu hadis Amr rivâyeti ile yer aldığı bütün nüshalarda bu şekilde "infak eden ve sadaka verenin misali" şeklindedir. Kadı Iyâz ve başkaları der ki: Bu bir yanılmadır. Doğrusu ise diğer rivâyetlerde zikredildiği gibi "cimri ile sadaka verenin misali" şeklinde olmasıdır. Esasen bu ikisi ile ilgili hadisin sonundaki açıklama da Bunun böyle olduğunu açıkça göstermektedir. Bununla birlikte Amr'ın bu şekildeki rivâyetinin sahih ve doğru olma ihtimali de vardır. Fakat bu durumda ifadeden şu taktirde hazfedilmiş ibareler sözkonusu olur: İnfak edip tasadduk edenin misali deyip onları ikinci kısmı olarak da cimriyi sözkonusu etmiş olur. Fakat infak edip tasadduk eden lafızlarının cimriye delaleti dolayısı ile hazfedilmiş olabilir. Yüce Allah'ın: *"Ve sizi sıcaktan koruyan elbiseler"* (Nahl, 81) buyruğun "ve soğuktan" anlamına gelmesi gibi. Sözün ona delaleti dolayısı ile "soğuk" lafzı ayrıca zikredilmemiştir.

"Mutesaddık: Sadaka veren" bazı asıl nüshalarda te harfi ile bu şekilde zikredildiği gibi bazılarında ise te harfi zikredilmeyip sad harfi şeddeli olarak "mussaddık" olarak da kaydedilmiştir. Her ikisi de sahihtir.

"Bir adamın misali gibidir" ifadesi bütün asıl nüshalarda adam anlamındaki "recul" lafzı tekil olarak zikredilmiştir. Ama göründüğü kadarı ile bu bazı ravilerin bir değiştirmesidir. Doğrusu "iki adamın misali gibidir" şeklinde olmasıdır.

"Cubbetâni ev cünnetâni: İki cübbe yahut iki kalkan" lafzı bazı asıl nüshalarda kelimeler yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir.

"Memelerinden itibaren" ibaresinde itimad edilir nüshaların bir çoğunda ya da çoğunluğunda "memeler" anlamındaki lafız se harfi ötreli ve şeddeli ye ile çoğul olarak "sudiy" diye zikredilmiş olmakla birlikte bazı nüshalarda tensiye (ikil) olarak "sedyey" diye zikredilmiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu hadisde ravilerin pek çok yanılmaları, tashifleri, tahrifleri, takdim ve tehirleri olmuştur. Bunun doğru şekli ise bundan sonra gelen hadislerden anlaşılmaktadır. Bunların birisi: "İnfak eden ile sadaka verenin misali" ibaresidir. Doğrusu ise "Sadaka veren ile cimrinin misali" şeklindedir.

Bir diğeri "bir adamın misali gibidir" ifadesidir. Doğrusu ise *"üzerlerinde iki kalkan bulunan iki adam"* şeklindedir. Bir diğeri "cünnetâni ev cübbetâni: iki kalkan ya da iki cübbe" şeklinde şek ifade eden kullanımdır. Doğrusu ise diğer hadisde görüldüğü gibi herhangi bir şüphe sözkonusu olmaksızın: "Cunnetâni: iki kalkan" şeklidir. Buna da hadisin kendisi delildir.

"Her bir halka yerini alır" diğer hadisde ise "demirden iki kalkan" şeklindedir. "Üzerini iyice örter: sebegat aleyhi" yahut "merrat: ... geçti" şeklidir. Bu lafız nüshalarda bu şekildedir. Şöyle açıklanmıştır: Bunun doğru şekli "sebağat" ile aynı anlamda olmak üzere "meddet: uzadı" şeklindedir. Nitekim diğer hadisde "inbesetat: yayıldı"denilmiştir. Bununla birlikte bu anlama yakın olarak "merrat" de doğru olabilir. Sebağa ise tamamen üstünü örttü, kapattı anlamındadır. Buhari ise bu lafzı şeddesiz dal ile meyletmek anlamını ifade eden "mâdet" diye rivâyet etmiştir. Bazıları ise "mâret" diye rivâyet etmişlerdir ki bu da üzerine aktı, uzadı anlamındadır.

el-Ezherî dedi ki: Yani uzayıp gitti, gidip geldi, demektir. Bu da o elbisenin tam ve eksiksiz olması anlamındadır.

Bir diğer örnek de hadisdeki: "Cimri infak etmek istedi mi (zırhı) üzerinden büzüşür, her bir halka yerli yerince oturur, sonunda onun parmak uçlarını dahi örter ve izini siler." Ebu Hureyre dedi ki: Onu genişletmek istediği halde o bir türlü genişlemiyordu.

Bu ifadelerde de büyük bir tutarsızlık vardır. Çünkü buradaki "parmak uçlarını dahi kapatır ve izini siler" tabiri aslında sadaka veren kişi hakkında kullanılmıştır. Cimri hakkında değil. Sadaka verenin niteliği ise cimrinin nitelendirildiği "her bir halka büzüşüp yerine çekilir" nitelemesinin tam zıddınadır.

"Onu genişletmek istediği halde bir türlü genişlemiyordu" bu ise cimrinin halini anlatmaktadır. Halbuki ravi bunu sadaka verenin nitelikleri arasına sokmuştur. Böylelikle ifadelerde bir tutarsızlık ve bir çelişki ortaya çıkmış olmaktadır. Bu durum ise diğer hadislerde doğru şekli ile zikredilmiştir.

Bu gibi tahriflerin bir diğeri de bazılarının ha ve ze harfi ile "tehuzzu siyabehu" şeklindeki rivâyetleridir. Bu da bir yanılmadır. Doğrusu ise cumhurun rivâyet ettiği şekilde cim ve nun harfi ile "tucinnu" şeklidir. Bu da örter, kapatır anlamındadır.

Bir diğer örnek bazılarının peltek se ile "siyâbehu" diye rivâyet etmeleridir. Bu da bir yanılmadır. Doğrusu ise nun harfi ile "benânehu: parmak uçlarını (örter)" şeklidir. Aynı zamanda bu cumhurun da rivâyetidir. Nitekim diğer hadiste yine parmak uçları anlamında "*enâmilehu*" demiştir.

"*Tekallasat:* büzüştü, geri çekildi" demektir. "Ya'fû eserahu" yani -bu elbise tepeden tırnağa örtücü olup tam olduğundan ötürü- yürürken bıraktığı izlerini dahi siler, anlamındadır. Bu da malın sadaka ve infak sebebi ile artmasının temsili bir ifadesidir. Cimrilik ise Bunun tam zıddınadır.

Bir açıklamaya göre de bu ileri derecedeki cömertliğin ve cimriliğin temsili ifadesidir. Veren bir kimse her verdikçe elleri daha da açılır ve buna alışır. Cimrilik ettikçe artık bu onun bir alışkanlığı haline gelir. Sıkı elli birisi olur.

Bir açıklamaya göre üzerindeki elbisenin izini silmesi günahlarını alıp götürmesi, silip süpürmesi demektir. Cimri hakkında ise "büzüşür ve her bir halka yerli yerince oturur"denilmesinin şu anlama geldiği söylenmiştir: Kıyamet gününde o zırhı kızdırılır, onunla dağlanır. Fakat doğrusu birincisidir. Hadis de temsili bir ifade olarak gelmiştir. Olacak bir şeyi haber vermek üzere değil. Bir diğer açıklamaya göre bu ikisinin bu şekilde misallendirilmesi infak eden kişiyi nafakası sebebi ile yüce Allah'ın örtmesi, dünya ve ahirette kusurlarını gizlemesi dolayısıyladır. Tıpkı böyle bir cübbenin (veya kalkanın) giyeni örtmesi gibi örtmesidir. Cimri bir kişi ise memelerine ulaşan bir cübbe giyen kimseye benzer. Böyle birisinin avreti açıkta kalır, dünya ve ahirette rezil ve rüsvay olur. Kadı Iyâz'ın açıklamaları burada sona ermektedir. [138]

Son iki rivâyetin birisinde "iki adamın misali gibidir" diğerinde ise "üzerinde iki kalkan bulunan iki adam gibidir" şeklindeki benzetmesinde her iki yerde de nun ile "cünnetâni" (iki kalkan) şeklindedir. Bunda herhangi bir şüphe ve ayrılık yoktur.

Bu hadiste kamîs'in (gömlek) giyilmesine delil vardır. Nitekim Buhari de "Kamisin Yakası Göğüs Tarafındandır Babı" diye bir bab açmıştır. Çünkü bu kıssada bu hususta gelmiş daha başka sahih hadislerle birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in giydiklerinden anlaşılan budur. Allah en iyi bilendir.

---

138 Kadı Iyaz'ın bu açıklamalarını merhum Nevevi'nin de bunları bu şekilde iktibas etmesinin anlamı nedir? Bizce Kadı Iyaz'ın bu açıklamaları gerçekten büyük bir vukufuyetin eseridir, pek çok faydası da vardır. Merhum Nevevi de bu özelliği dolayısı ile bu açıklamaları uzun uzadıya iktibas etmekten geri kalmamıştır. Bunların hatırımıza gelen faydalarının bir kaçına kısaca temas ederek değerli okuyuculara da bir yere kadar yardımcı olmakta fayda mülahaza ediyoruz:

1. Merhum Müslim rivâyetleri kendisine ulaştığı şekli ile kaydederek onlara hiçbir şekilde müdahale etmemiş, yanılmaların olduğu rivâyeti ve bu yanılmaların fark edilmesini sağlayacak ve yanlışlıkların sözkonusu olmadığını gördüğü rivâyetleri de hemen arkalarında zikretmiştir. Böylelikle merhum Kadı Iyaz'ın dikkat çektiği gibi inceliklerin farkına varabilen müdakkik kimseler için gerekli yol gösterici işaretleri ortaya koymuş, malzemeyi vermiş olmaktadır.

2. Merhum Kadı Iyaz'ın ne kadar dikkatli bir araştırmacı olduğu bu açıklamaları ile ortaya çıkmaktadır.

3. Müslim'i ve dolayısı ile ravileri körü körüne savunmak yerine Kadı Iyaz hadisi asıl hali ile ve manası ile ortaya koymaya çalışmış, bu karışıklığı gidererek hadisin doğru şeklini göstermek ve bunu tesbit etmek yolunu tercih etmiştir.

4. Böylelikle bu derece tetkik yapamayacak kimselere yol göstermiş, onları şaşkınlık içerisinde bırakmayarak işlerini kolaylaştırmıştır.

Cenab-ı Allah emsali ilim adamlarımızı artırsın, onlardan yararlanmayı nasib etsin ve bizim adımıza onları mükafatlandırsın. (Çeviren)

٢٤/٢٥- بَاب ثُبُوتِ أَجْرِ الْمُتَصَدِّقِ وَإِنْ وَقَعَتْ الصَّدَقَةُ فِي يَدِ غَيْرِ أَهْلِهَا

24/25- SADAKA BİR FÂSIKIN VE BENZERİ BİR KİMSENİN ELİNE DÜŞSE DAHİ SADAKA VERENİN ECRİNİN SABİT OLDUĞU BABI

٢٣٥٩-١/٧٨- حَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنِي حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لَأَتَصَدَّقَنَّ اللَّيْلَةَ بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تُصُدِّقَ اللَّيْلَةَ عَلَى زَانِيَةٍ قَالَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ لَأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ غَنِيٍّ فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تُصُدِّقَ عَلَى غَنِيٍّ قَالَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى غَنِيٍّ لَأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تُصُدِّقَ عَلَى سَارِقٍ فَقَالَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ وَعَلَى غَنِيٍّ وَعَلَى سَارِقٍ فَأُتِيَ فَقِيلَ لَهُ أَمَّا صَدَقَتُكَ فَقَدْ قُبِلَتْ أَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا تَسْتَعِفُّ بِهَا عَنْ زِنَاهَا وَلَعَلَّ الْغَنِيَّ يَعْتَبِرُ فَيُنْفِقُ مِمَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ وَلَعَلَّ السَّارِقَ يَسْتَعِفُّ بِهَا عَنْ سَرِقَتِهِ

2359-78/1- Bana Suveyd b. Said de tahdis etti, bana Havs b. Meysere, Musa b. Ukbe'den tahdis etti, o Ebu'z-Zinâd'dan, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Bir adam: Andolsun bu gece bir sadaka vereceğim, deyip sadakasını alıp çıktı. Onu zina eden bir kadının eline bıraktı. Sabah olunca insanlar: Bu gece zina eden bir kadına sadaka verildi, diye konuşuyorlardı.*

Adam: Allah'ım zina eden bir kadına (verdiğim sadakadan) dolayı sana hamd olsun. Andolsun bu gece bir sadaka vereceğim, deyip sadakasını alıp dışarı çıktı ve onu bir zenginin eline bıraktı. Sabah olunca insanlar: Bir zengine sadaka verildi, diye konuşuyorlardı.

Adam: Allah'ım bir zengine (verdiğim sadaka dolayısı ile) Sana hamd olsun. Andolsun bu gece bir sadaka vereceğim, deyip sadakasını alıp dışarı çıktı. Bir hırsızın eline sadakasını bıraktı. Sabah olunca bu gece bir hırsıza sadaka verildi, diye konuştular.

Adam: Allah'ım bir hırsıza, zina eden bir kadına, bir zengine (verdiğim sadakadan dolayı) Sana hamd olsun, dedi. Ona (rüyasında) gelinerek: Senin verdiğin sadakan kabul edildi, zina eden kadın belki bu sadaka sayesinde zinadan vazgeçerek iffetini korur. Zengin kişi belki ibret alır da aziz ve celil Allah'ın kendisine verdiğinden infak eder. Hırsızlık yapan kişi belki o sadaka sayesinde hırsızlık yapmayıp iffetli olur, denildi." [139]

Şerh

Bu babda hırsıza, zina eden bir kadına ve zengin birisine sadaka veren kişi ile ilgili hadis yer almaktadır. Bu hadiste sadaka verilmesi halinde sevabında sabit olduğu hükmü anlaşılmaktadır. İsterse sadaka verilen kişi fâsık ya da zengin birisi olsun. Çünkü hayatta olan her bir ciğer sahibi varlığa yapılan iyilikten dolayı ecir sözkonusudur.

Bu husus Nafile sadaka hakkında böyledir. Zekâta gelince zekâtın zengine verilmesi halinde kabul olmaz.

٢٥/٢٦- بَاب أَجْرِ الْخَازِنِ الْأَمِينِ وَالْمَرْأَةِ إِذَا تَصَدَّقَتْ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ بِإِذْنِهِ الصَّرِيحِ أَوْ الْعُرْفِيِّ

25/26 GÜVENİLİR HAZİNEDAR VE AÇIK YA DA ÖRFİ İZİN İLE VE HERHANGİ BİR KÖTÜ TASARRUFTA BULUNMAKSIZIN KOCASININ EVİNDEN TASADDUK ETMESİ HALİNDE KADININ ECRİ BABI

٢٣٦٠-١/٧٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو عَامِرٍ الْأَشْعَرِيُّ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ كُلُّهُمْ عَنْ أَبِي أُسَامَةَ قَالَ أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا بُرَيْدٌ عَنْ جَدِّهِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّ الْخَازِنَ الْمُسْلِمَ الْأَمِينَ الَّذِي يُنْفِذُ وَرُبَّمَا قَالَ يُعْطِي مَا أُمِرَ بِهِ فَيُعْطِيهِ كَامِلًا مُوَفَّرًا طَيِّبَةً بِهِ نَفْسُهُ فَيَدْفَعُهُ إِلَى الَّذِي أُمِرَ لَهُ بِهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقَيْنِ

2360-79/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Ebu Âmir el-Eşari, İbn Numeyr ve Ebu Kureyb hepsi Ebu Usame'den tahdis etti: Ebu Âmir dedi ki: Bize Ebu Usame tahdis etti, bize Bureyd, dedesi Ebu Burde'den tahdis etti,

139 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13911

o Ebu Musa'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Kendisine verilen emri yerine getiren -ravi belki de "veren" dedi- güvenilir müslüman hazinedar, emredildiğini tam, eksiksiz ve gönül hoşluğu ile verip de vermekle emrolunduğu kişiye verirse sadaka veren iki kişiden birisi olur.*"[140]

٢٣٦١-٨٠/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ جَرِيرٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ وَلِزَوْجِهَا أَجْرُهُ بِمَا كَسَبَ وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئًا

2361-80/2- Bize Yahya b. Yahya, Zuheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim de birlikte Cerir'den tahdis etti. Yahya dedi ki: Bize Cerir, Mansur'dan haber verdi, o Şakik'den, O Mesruk'dan, o Âişe'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Kadın bir kötülüğe sebep olmaksızın evindeki yiyecekten infak edecek olursa kendisi için infak ettiğinin ecri verilir, kocasına da kazandığı için ecri verilir, hazinedara da Bunun gibisi vardır. Üstelik bunların biri diğerinin ecrinden bir şey eksiltmez.*"[141]

٢٣٦٢-.../٣- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ مَنْصُورٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ مِنْ طَعَامِ زَوْجِهَا

2362-.../3- Bunu bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Fudayl b. İyaz, Mansur'dan bu isnâd ile tahdis etti ve: "*Kocasının yiyeceğinden*" dedi.[142]

٢٣٦٣-٨١/٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا غَيْرَ مُفْسِدَةٍ كَانَ لَهَا أَجْرُهَا وَلَهُ مِثْلُهُ بِمَا اكْتَسَبَ وَلَهَا بِمَا أَنْفَقَتْ وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا

140 Buhari, 1438, 2260, 2319; Ebu Davud, 1684; Nesai, 2559; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9038
141 Buhari, 1425, 1437 -buna yakın-, 1439, 1440, 2065; Ebu Davud, 1685; Tirmizi, 672; İbn Mace, 2294; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17608
142 2361 numaralı hadisin kaynakları

2363-81/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ebu Muaviye, A'meş'den tahdis etti, o Şakik'den, o Mesruk'dan, o Âişe'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Kadın kocasının evinden herhangi bir fesada sebeb olmaksızın infak edecek olursa, infak eden kendisi olduğu için kadına ecri verildiği gibi kocasına da kazandığı için onun aynısı verilir. Hazinedara da onun aynısı verilir. Üstelik onların (hiçbirinin) ecirlerinden de bir şey eksiltilmez.*"[143]

٢٣٦٤-.../٥- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

2364-.../5- Bunu bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam ve Ebu Muaviye, A'meş'den bu isnâd ile buna yakın olarak tahdis etti.[144]

٢٦/٢٧- بَاب مَا أَنْفَقَ الْعَبْدُ مِنْ مَالِ مَوْلَاهُ

26/27- KÖLENİN EFENDİSİNİN MALINDAN İNFAK ETTİĞİ ŞEYLER(İN HÜKMÜ) BABI

٢٣٦٥-٨٢/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا حَفْصٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى آبِي اللَّحْمِ قَالَ كُنْتُ مَمْلُوكًا فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَأَتَصَدَّقُ مِنْ مَالِ مَوَالِيَّ بِشَيْءٍ قَالَ نَعَمْ وَالْأَجْرُ بَيْنَكُمَا نِصْفَانِ

2365-82/1- Bize Ebu Bekir b. Ebu Şeybe, İbn Numeyr ve Zuheyr b. Harb birlikte Havs b. Gıyas'dan tahdis etti. İbn Numeyr dedi ki: Bize Havs, Muhref b. Zeyd'den, o Âbillahm'in azadlısı Umeyr'den şöyle dediğini rivâyet etti: Ben bir köle idim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Efendilerimin malından herhangi bir şeyi sadaka olarak verebilir miyim? diye sordum. O: "*Evet, ecir de aranızda yarı yarıyadır*" buyurdu.[145]

143 2361 numaralı hadisin kaynakları
144 2361 numaralı hadisin kaynakları
145 Nesai, 2536 -buna yakın-; İbn Mace, 2297; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10899

٢٣٦٦-٨٣/٢- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ يَعْنِي ابْنَ إِسْمَعِيلَ عَنْ يَزِيدَ يَعْنِي ابْنَ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ عُمَيْرًا مَوْلَى آبِي اللَّحْمِ قَالَ أَمَرَنِي مَوْلَايَ أَنْ أُقَدِّدَ لَحْمًا فَجَاءَنِي مِسْكِينٌ فَأَطْعَمْتُهُ مِنْهُ فَعَلِمَ بِذَلِكَ مَوْلَايَ فَضَرَبَنِي فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَدَعَاهُ فَقَالَ لِمَ ضَرَبْتَهُ فَقَالَ يُعْطِي طَعَامِي بِغَيْرِ أَنْ آمُرَهُ فَقَالَ الْأَجْرُ بَيْنَكُمَا

2366-83/2- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Hâtim -yani b. İsmail- Yezid'den -yani b. Ebu Ubeyd'den- tahdis edip dedi ki: Ben Âbillahm'in azadlısı Umeyr'i şöyle derken dinledim: Efendim bana bir eti kurutmamı emretti. Yanıma bir yoksul geldi, ben de yesin diye o etten ona biraz verdim. Efendim bunu öğrenince bana vurdu. Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına giderek olanı ona anlattım. Allah Rasûlü efendimi çağırarak: "*Neden ona vurdun?*" dedi. O: Bana ait yemeği kendisine emir vermeksizin başkasına veriyor, dedi. Allah Rasûlü: "*Ecir ikinizin aranızda bölüşülür*" buyurdu.[146]

٢٣٦٧-٨٤/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَصُمِ الْمَرْأَةُ وَبَعْلُهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَلَا تَأْذَنْ فِي بَيْتِهِ وَهُوَ شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَمَا أَنْفَقَتْ مِنْ كَسْبِهِ مِنْ غَيْرِ أَمْرِهِ فَإِنَّ نِصْفَ أَجْرِهِ لَهُ

2367-74/3- Bize Muhammed b. Râfi' tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, Hemmâm b. Münebbih'den tahdis edip dedi ki: Bu Ebu Hureyre'nin bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklen tahdis ettikleridir. Sonra bir takım hadisleri zikretti. Bunlardan birisi de şudur: Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Kocası evde iken kadın onun izni olmadan oruç tutmasın. Kendisi hazır iken onun izni olmadan evine başkası girsin diye izin vermesin. Onun emri olmadan onun kazancından bir şeyler infak edecek olursa şüphesiz o infakın ecrinin yarısı ona (kocasına) aittir.*"[147]

---

146 2365 numaralı hadisin kaynakları

147 Buhari, 2066, 5360; Ebu Davud, 1687 -kısmen-, 2458 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14695

Şerh

(2360-2367 numaralı hadisler)

(2360) Emrolunduğunu veren güvenilir hazinedar hakkında "*sadaka veren iki kişiden biridir*", diğer rivâyette (2361) "*kadın evindeki yemekten... infak ederse... biri diğerinin ecrini eksiltmez*", başka bir rivâyette (2362) "*kocasının yemeğinden...*", bir diğer rivâyette (2365) efendilerinin malından infak eden köle hakkında: "*Ecir ikinizin arasında yarı yarıyadır*" buyruğu, öbür rivâyette (2367) "*kocası hazırken kadın kocasının iznini almadan oruç tutmasın... o infakın ecrinin yarısı onun (kocasının)dır*" rivâyetleri yer almaktadır.

Bu hadislerin anlamı şudur: Bir iyiliğin işlenmesinde ortaklığı bulunan bir kimse ecirde de ortaktır. Ortak olmanın anlamı ise diğer katılımcının ecri bulunduğu gibi onun da ecri vardır. Yoksa aynı ecri her ikisi aralarında paylaşırlar demek değildir. Çünkü maksat asıl olarak sevap verileceğinde ortak olduklarıdır. Bu durumda Bunun da sevabı olur, öbürünün de sevabı olur. Birinin sevabının diğerinden fazla olması sözkonusu olmakla birlikte her ikisinin sevap miktarlarının eşit olması gerekmez. Aksine bazen birinin sevabı daha çok olabilir. Aksi de olabilir. Mesela mülk sahibi bir kimse hazinedarına, hanımına ya da başka birisine yüz dirhem ya da buna benzer bir meblağ verse ve evinin kapısında bulunan sadaka alma hakkına sahip birisine ya da buna benzer bir şahsa ulaştırmasını isterse elbetteki mal sahibinin ecri daha çoktur. İsterse fazla değeri bulunmayan bir nar, bir ekmek ya da benzeri bir şey vermiş olsun ve bunu uzak bir yerdeki muhtaç birisine götürmesini istesin. Oraya gidenin yürüme ücreti eğer narın ve ekmeğin değerinden daha fazla ise bu durumda vekilin alacağı ecir daha çok olur. Bazen onun harcadığı emek -mesela- ekmek kadar da olabilir. Bu durumda her ikisinin ecri birbirine eşit olur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (2365) "*ecir ikinizin arasında yarı yarıyadır*" buyruğuna gelince iki kısımdır demektir. Birinin ecri diğerinden daha fazla olsa dahi. Nitekim şair şöyle demiştir:

"Ölürsem eğer insanlar aramızda iki yarıya bölünür"

Kadı Iyâz, yine de her ikisinin ecrinin eşit olma ihtimalinin bulunduğuna işaret etmiştir. Çünkü ecir yüce Allah'ın bir lütfudur, O da lütfunu dilediğine verir ve bu kıyas ile de anlaşılamaz, amellerin hesabı ile de bilinemez. Aksine bu tamamı ile Allah'ın lütfu olup onu dilediğine verir. Ama tercih edilen kanaat birincisidir.

(2365) *"Ecir ikiniz arasında (pay edilecek)tir"* buyruğu ise onlardan birisine ait olan bir ecrin her ikisine paylaştırılacağı anlamında değildir. Aksine hazinedarın, kadının ya da kölenin ve benzeri durumdakilerin mülk sahibinin izni ile çıkartıverdiği böyle bir nafaka ve sadaka dolayısı ile hepsi hakkında mal ve harcanan emek (amel) miktarına göre ecir verilir. Bu ecir aralarında paylaştırılır. Birisine malı sebebi ile ecirden bir pay verilir, ötekine de yaptığı iş sebebi ile bir pay verilir. Mal sahibi işi yapanın yaptığı işin payı hususunda ortak olmadığı gibi iş yapan kişi de mal sahibinin malı dolayısı ile hak ettiği paydan bir şey almaz.

Şunu da bilelim ki, görevli memur olan hazinedarın, zevcenin ve kölenin bu hususta mülk sahibinin iznini almış olmaları bir zorunluluktur. Eğer izin kesinlikle yoksa bunların üçünden hiçbirisinin ecri de yoktur. Aksine başkalarının malında izni olmaksızın tasarrufları sebebi ile vebal altındadırlar. İzin iki türlüdür. Birisi nafaka ve sadaka vermek hususunda açık izin, diğeri ise âdeten görülegelen, örfen cereyan eden ve kocanın ya da mülk sahibinin razı olduğu örf yolu ile bilinen hususlardan birisi olan dilenciye bir parça ekmek ve benzerini vermek halinde olduğu gibi örf ve adetin sürekliliğinden anlaşılan izindir. Yetkilinin bu gibi hususlara izni, konuşmasa dahi var demektir. Elbetteki bu da örfün devamlılığı sebebi ile razı olduğunun bilinmesi halinde ve bu kişinin de ruhen böyle bir şeye müsamaha gösterip razı olması hususunda çoğu insanlar gibi olduğunun bilinmesi halinde sözkonusudur. Eğer bu hususta örfte çatışma varsa yetki sahibi kişinin rızasında şüphe bulunuyorsa yahut da bu gibi şeylerde dahi cimrilik eden bir kişi olup onun halinden bu husus bilinir ya da şüpheye düşülecek olursa kadın için de başkası için de Bunun açık izni olmadan malından sadaka vermek caiz değildir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (2367) *"kadının kocasının emri olmaksızın kazancından yaptığı infakın ecrinin yarısı kocasına aittir"* buyruğu da: O muayyen miktar hakkında özel emri olmamakla birlikte daha önce bu kadarını da başkasını da kapsayan genel bir izni bulunması halinde böyledir, anlamındadır. Bu ise az önce açıkladığımız türden bir izindir. Ya açık bir izindir ya da örf yolu ile bir izindir. Bu hadisin bu şekilde te'vil edilmesi bir zorunluluktur. Çünkü ecrin ikisi arasında olduğunu tesbit buyurmuştur. Ebu Davud'daki rivâyette ise: *"Onun ecrinin yarısı zevcesine aittir"*denilmektedir. Bilindiği üzere kadın açık ya da örfen bilinen bir izin olmadan kocasının malından infakta bulunacak olursa onun için ecir yoktur. Aksine aleyhine vebal dahi olur. O halde hadisin te'vil edilmesi kaçınılmaz bir haldir.

Şunu da bilelim ki, bütün bunlar mülk sahibinin âdeten razı olduğu bilinen az miktarlar hakkında düşünülmüştür. Eğer örfen kabul edilen miktarı aşacak olursa böyle bir uygulama caiz olmaz. İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Kadın evinin yemeğinden, fesada sebeb olmayacak şekilde infak edecek olursa*" buyruğunun anlamı budur. Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) âdeten kocanın razı olduğu bilinen bir miktara işaret buyurmuş, yemek tabiri ile de buna dikkat çekmiş bulunmaktadır. Çünkü çoğu kimse için pek çok durumda dirhem ve dinarların aksine âdeten yemek vermeye müsamaha gösterilir. Şunu da bilelim ki kadının, kölenin ve hazinedarın nafakasından maksat mal sahibinin aile fertlerine, kölelerine, maslahatlarına, onun yanına gelen misafir, yolcu ve benzerlerine yapılan harcamadır. Açık ya da örfen izin verilmiş sadakalarının durumu da böyledir. Allah en iyi bilendir.

(2360) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Müslüman güvenilir... hazinedar*" bu nitelikler sevabın elde edilmesinin şartlarıdır. Dolayısı ile bunlara gerektiği gibi itina göstermeli, bunlara dikkat edilmelidir.

"Sadaka veren iki kişiden birisidir." Burada "el-mutesaddikan" kaf harfi tesniye olarak fethalıdır. Yani ona sadaka veren kimsenin ecri vardır. Konu ile ilgili tafsilatlı açıklama az önce geçtiği gibidir.

(2361) "*Kadın evinin yemeğinden infak ederse.*" Bu da evinde bulunan kocasına ait yemekten demektir. Nitekim bu husus öbür rivâyette açıkça ifade edilmiştir.

(2363) "*Kadın kocasının evinden fesada sebeb olmaksızın infak ederse... ve hiçbirisinin ecirlerinden bir şey eksiltilmez.*" Hadis bütün nüshalarda "şey'en" lafzı nasb ile gelmiştir. Bu durumda onu nasb edecek bir lafız takdir edilir. Bir ihtimal Bunun takdiri: Allah onların ecirlerinden bir şey eksiltmeksizin, şeklinde olabilir. Bunun: Koca, kadının ve hazinedarın ecrinden bir şey eksiltmeksizin anlamında olma ihtimali de vardır. Bu durumda hadiste ikisine ait olması gereken zamirin çoğul zikredilmesi nahivcilerin çoğunluğunun görüşüne göre mecazi olur. Çünkü onlara göre cemin en azı üçtür. Ya da cemin en azı ikidir diyenlerin görüşüne göre de hakikat anlamı ile çoğul gelmiş olur.

(2366) "Âbillahm'in azadlısı" denildiğine göre bu zat et yemezdi. *Âbillahm:* Ete iltifat etmeyen, ondan yüz çeviren anlamındadır; putlar adına kesilenlerden yemezdi diye de açıklanmıştır. Adı Abdullah'tır. Halef olduğu söylendiği gibi Huveyris el-Gifari olduğu da söylenmiştir. Sahabidir. Huneyn günü şehid düşmüştür. Ondan azadlısı Umeyr rivâyet nakletmiştir.

(2365) "Ben bir köle idim... Sordum... Ecir ikinizin arasında yarı yarıyadır." Bu da az önce sadaka hususunda efendisinin razı olacağını bildiği miktar kadarı ile izin almış olduğu şeklinde yorumlanır.

(2366) "Efendim bana bir et kurutmamı emretmişti... Ecir ikinizin arasındadır, buyurdu." Bu da Umeyr'in efendisinin razı olacağını sandığı bir şeyler tasadduk ettiği ama gerçekte ise razı olmadığı şeklinde yorumlanır. Bu durumda Umeyr için ecir vardır. Çünkü o taat olduğuna inandığı bir işi yine itaat niyeti ile yapmıştır. Efendisi için de ecir vardır. Çünkü malı kendi aleyhine olmak üzere telef olmuştur. "*Ecir ikinizin arasındadır*"ın anlamına gelince her biriniz için de ecir vardır. Yoksa maksat aynı malın ecrini her ikisinin paylaştıklarını anlatmak değildir. Az önce Bunun açıklaması geçti.

Yorum ile sözünü ettiğim bu açıklama şekli dayanak alınan, kabul edilen bir şekildir. Bazılarının açıklamalarında ise kabul edilemeyecek ifadeler de yer almaktadır.

(2367) "*Kocası hazırken kadın onun izni olmadan oruç tutmasın*" bu da belirli bir zamanı olmayan nafile ve mendub oruç hakkında yorumlanır. Buradaki nehyin haramlık ifade ettiğini mezhep âlimlerimiz açıkça ifade etmişlerdir. Buna sebeb ise kocanın her gün hanımından yararlanmak hakkına sahip olmasıdır. Kocanın bu husustaki hakkı ise fevri olarak vaciptir. Tatavvu bir ibadet ile de muayyen zamanı olmayan herhangi bir zamanda yerine getirilebilecek vacip bir ibadet sebebi ile de bu hakkından yararlanması ortadan kaldırılamaz. Eğer kocasının izni olmadan oruç tutması caiz olmalıdır, Bununla birlikte ondan yararlanmak isterse böyle bir hakkı vardır ve bu durumda orucunu bozdurur denilecek olursa şu cevap verilir: Onun oruç tutması adeten kocasının ondan yararlanmasına engel olur. Çünkü kocası orucunu bozmak sureti ile orucun saygınlığını çiğnemekten çekinir.

"*Kocası hazırken*" yani bulundukları şehirde mukim iken eğer kocası yolcu ise kadın oruç tutabilir. Çünkü karısı onunla birlikte değilse kocasının ondan yararlanması sözkonusu olamaz.

"*Kendisi hazır bulunuyorken onun izni olmaksızın evinde (başkasına) izin vermesin.*" Bunda da evlere ve başka şeylere malik olan koca ve daha başka mülk sahibi kimselerin onların izni alınmadan mülklerinde tasarrufa müsaade edilmemesine bir işaret vardır. Bu da kocanın ve benzeri kimselerin razı oldukları bilinmeyen hususlar hakkında yorumlanır. Eğer kadın ve benzeri durumdaki bir kimse kocasının buna razı olduğunu biliyor ise -harcama ve infak ile ilgili az önce geçtiği gibi- caiz olur.

٢٧/٢٨- بَاب مَنْ جَمَعَ الصَّدَقَةَ وَأَعْمَالَ الْبِرِّ

27/28- SADAKA VE DİĞER İYİ AMELLERİ BİR ARADA YAPAN KİMSE BABI

٢٣٦٨-١/٨٥- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ وَاللَّفْظُ لِأَبِي الطَّاهِرِ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ نُودِيَ فِي الْجَنَّةِ يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا خَيْرٌ فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الرَّيَّانِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلَى أَحَدٍ يُدْعَى مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ فَهَلْ يُدْعَى أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ كُلِّهَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَعَمْ وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ

2368-85/1- Bana Ebu't-Tâhir ve Harmele b. Yahya et-Tucîbi -lafız Ebu't-Tâhir'e ait olmak üzere- tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bana Yunus İbn Şihâb'dan haber verdi, o Humeyd b. Abdurrahman'dan o Ebu Hureyre'den Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Allah yolunda iki zevc bir şey infak eden kimseye cennette: Ey Allah'ın kulu! İşte bu (daha) hayırlıdır, diye seslenilir. Namaz ehlinden olan kimse namaz kapısından çağırılır. Cihad ehlinden olan kimse cihad kapısından davet olunur. Sadaka ehlinden olan kimse sadaka kapısından davet olunur. Oruç ehlinden olan kimse de reyyan kapısından çağırılır.*"

Ebu Bekr es-Sıddık dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bir kimsenin bu kapılardan herhangi birisinden davet olunmasından hiçbir zarar gelmez. Peki acaba bütün bu kapılardan davet olunacak kimse var mı? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Evet! Senin de onlardan olacağını ümit ederim*" buyurdu.[148]

٢٣٦٩-.../٢- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ وَاللَّفْظُ لِأَبِي الطَّاهِرِ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَالْحَسَنُ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا

148 Buhari, 1897, 3666; Tirmizi, 3674; Nesai, 2237, 2438, 3135; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12279

أَبِي عَنْ صَالِحٍ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ كِلاهُمَا عَنْ الزُّهْرِيِّ بِإِسْنَادِ يُونُسَ وَمَعْنَى حَدِيثِهِ

2369-.../2- Bana Amr en-Nâkid, Hasan el-Hülvânî ve Abd b. Humeyd de tahdis edip dediler ki, bize Yakub -ki b. İbrahim b. Sa'd'dır- tahdis etti, bize babam Salih'den tahdis etti. (H.) Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdürrezzak tahdis etti, bize Ma'mer haber verdi. Her ikisi ez-Zührî'den Yunus'un isnâdı ve onun hadisi rivâyet ettiği mana ile haber verdi. [149]

٢٣٧٠-٨٦/٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنِي شَيْبَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللهِ دَعَاهُ خَزَنَةُ الْجَنَّةِ كُلُّ خَزَنَةِ بَابٍ أَيْ فُلُ هَلُمَّ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللهِ ذَلِكَ الَّذِي لَا تَوَى عَلَيْهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ

2370-86/3- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Muhammed b. Abdullah b. ez-Zübeyr tahdis etti, bize Şeyban tahdis etti (H.) Bana Muhammed b. Hâtim -ki lafız onundur- de tahdis etti, bize Şebâbe tahdis etti, bana Şeyban b. Abdurrahman, Yahya b. Ebu Kesir'den tahdis etti, o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan rivâyet ettiğine göre Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Allah yolunda iki avuç bir şey infak eden bir kimseyi cennet bekçileri her bir bekçi bir kapıdan olmak üzere: Ey filan gel, diye davet edeceklerdir.*"

Bunun üzerine Ebu Bekr: Ey Allah'ın Rasûlü! İşte böyle bir hususta helak sözkonusu olmaz, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Şüphesiz ben senin onlardan olacağını ümit ederim*" buyurdu.[150]

٢٣٧١-٨٧/٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا مَرْوَانُ يَعْنِي الْفَزَارِيَّ عَنْ يَزِيدَ وَهُوَ ابْنُ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ صَائِمًا قَالَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ أَنَا قَالَ فَمَنْ تَبِعَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ جِنَازَةً

149 2368 numaralı hadisin kaynakları
150 Buhari 2841, 3216; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15373

قَالَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ أَنَا قَالَ فَمَنْ أَطْعَمَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ مِسْكِينًا قَالَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ أَنَا قَالَ فَمَنْ عَادَ مِنْكُمُ الْيَوْمَ مَرِيضًا قَالَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ أَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا اجْتَمَعْنَ فِي امْرِئٍ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ

2371-87/4- Bize İbn Ömer tahdis etti, bize Mervân -yani el-Fezari- Yezid'den -ki o b. Keysan'dır- tahdis etti, o Ebu Hâzim el-Eşcaî'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bugün hanginiz oruçlu olarak sabahı etti?"* buyurdu. Ebu Bekr (radıyallâhu anh): Ben, dedi. Allah Rasûlü: *"Bugün hanginiz bir cenazenin arkasından gitti?"* buyurdu. Ebu Bekr (radıyallâhu anh): Ben, dedi. Allah Rasûlü: *"Bugün hanginiz bir yoksula yemek yedirdi?"* buyurdu. Ebu Bekr (radıyallâhu anh): Ben, dedi. Allah Rasûlü: *"Bugün hanginiz bir hastayı ziyaret etti?"* buyurdu. Ebu Bekr (radıyallâhu anh): Ben, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunlar bir kişide bulunacak olursa mutlaka cennete girer"* buyurdu.[151]

Şerh

(2368-2371 numaralı hadisler)

(2368) *"Kim Allah yolunda iki zevc infak ederse..."* Kadı Iyâz dedi ki: Herevî bu hadisin açıklamasında dedi ki: İki zevc nedir? İki at mı, iki köle mi, yoksa iki deve mi? diye soruldu. İbn Arefe dedi ki: Benzeri ile bir araya getirilen her bir şeye bir zevc denilir. Mesela birer birer iki deveyi bir araya getirecek olursan develeri bir araya tezvic ettim, denilir. Bir dirhem ile birlikte bir dinar, bir dirhem ile birlikte bir elbise(nin bir araya getirilmesine'denir) de denilmiştir.

"Zevc" kelimesi iki için de tek sayı için de kullanılır. Bunun beraberinde bir başkasının bulunması halinde ancak tek kişi hakkında kullanılacağı da söylenmiştir. Aynı şekilde zevc tür (sınıf) hakkında da kullanılır. Bu da yüce Allah'ın: *"Ve siz üç zevc olacaksınız"* (Vâkıa, 7) buyruğu ile açıklanmıştır. Bir diğer açıklamaya göre bu hadisin iki namaz, iki gün oruç tutmak gibi bütün hayırlı ameller hakkında sözkonusu olma ihtimali vardır. Maksat ise bir sadakanın bir başkası ile birlikte yapılmasıdır. Böylelikle sadakanın ve itaat yolunda infakın faziletine ve bunların çokça yapılmasına dikkat çekilmiş olmaktadır.

151 Müslim, 6132; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13445

"Allah yolunda" Bunun bütün hayır türleri hakkında genel anlamda kullanıldığı söylendiği gibi özel olarak cihad hakkında kullanıldığı da söylenmiştir. Ama birincisi daha sahih ve daha açıktır. Kadı Iyâz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.

"Cennette ona: Ey Allah'ın kulu! Bu daha hayırlıdır, diye seslenilir." Bunun burada senin için bir hayır, bir sevap ve imrenilecek mükâfat vardır, anlamında olduğu söylendiği gibi bu kapı bizim kanaatimize göre senin için diğer kapılardan daha hayırlıdır. Buna sebeb ise sevabının ve nimetinin çok oluşudur. Bu sebeble gel de buradan gir anlamında olduğuda söylenmiştir. Dediğimiz şekilde ifadenin takdir edilmesi kaçınılmazdır. Yani her bir münâdi, kendisinin çağırdığı kapının diğerinden daha faziletli olduğuna inanmaktadır.

"Namaz ehlinden olan kişi namaz kapısından davet edilir." Aynısı sadaka, cihad ve oruç hakkında da zikredilmektedir. İlim adamları dedi ki: Yani amel ve itaatinde çoğunluğu teşkil eden bu olursa demektir.

Oruç tutan kişi hakkında da: *"Reyyân kapısından davet olunur"* buyurmaktadır. İlim adamları dedi ki: Oruç kapısına "reyyan kapısı"denilmesi sıcak günlerde oruç tuttuğu için susuz kalan kimsenin susuzluğunun gideceğine ve akıbette oraya varacağına dikkat çekmek içindir. Reyyan (susuzluğun gitmesi anlamında) "er-rey"den türemiştir.

(2370) *"Cennet bekçilerinin her biri bir kapıdan: Ey filan... diye davet eder"* biz "fulu: filan" lafzını bu şekilde lam harfi ötreli olarak zaptettik, meşhur olan budur. Kadı Iyâz da başkaları da farklı bir şekil zikretmemiştir. Bazıları ise bunu lam harfi sakin (ful şeklinde) zaptetmiş iseler de birincisi daha doğrudur.

Kadı Iyâz dedi ki: Bu ey filan demek olup sonundaki nun hazfedilerek terhin yapılmıştır. Kelimenin i'rabı da terhin hususundaki iki söyleyişten birisine göre nakledilmiştir. Kadı Iyâz şunları da eklemektedir: "Fulu" lafzının nida ve terhin olmadığı hallerde "filan"ın bir söyleyişi olduğu da söylenmiştir.

"Helak olmaz" helak olması sözkonusu değildir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebu Bekr es-Sıddık (radıyallâhu anh)'a: *"Gerçekten ben senin onlardan olacağını ümit ederim"* buyurması Ebu Bekr (radıyallâhu anh) için bir menkıbedir. Ayrıca bundan eğer kendisini beğenmesi ve başka bir suretle fitneye maruz kalacağından korkulmuyor ise bir kimseyi yüzüne karşı övmenin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Şu kapıdan, bu kapıdan*" buyurup namaz, sadaka, oruç ve cihad kapılarını sözkonusu etmesi ile ilgili olarak Kadı Iyâz şunları söylemektedir: *Cennetin sekiz kapısının geri kalanları* ise tevbe babı ile öfkelerini yutanlar, insanları affedenler babı ve razı olup hoşnut edenler babında sözkonusu edilmiştir. İşte bunlar hadis-i şeriflerde adı geçen yedi kapıdır. Bir hadiste de hesapsız olarak cennete girecek yetmiş bin kişinin sağ kapıdan girecekleri zikredilmektedir. O sekizinci kapı olabilir.

٢٨/٢٩- بَاب الْحَثِّ عَلَى الْإِنْفَاقِ وَكَرَاهَةِ الْإِحْصَاءِ

28/29- İNFAKIN TEŞVİK EDİLMESİ VE İHSA'NIN (SAYMANIN) HOŞ OLMADIĞI BABI

٢٣٧٢-٨٨/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصٌ يَعْنِي ابْنَ غِيَاثٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ ﵄ قَالَتْ قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْفِقِي أَوْ انْضَحِي أَوْ انْفَحِي وَلَا تُحْصِي فَيُحْصِيَ اللهُ عَلَيْكِ

2372-88/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Havz b. RIyâz, Hişam'dan tahdis etti, o el-Munzir kızı FatıMa'dân, o Ebu Bekr (radıyallâhu anh)'ın kızı Esmâ'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: "*İnfak et -yahut nefh et ya da nadh et- ama ihsâ etme Allah da senin aleyhine ihsâ eder.*"[152]

Şerh

"İnfak et, nefh et, nadh et." Nehf et ve nadh et, ver anlamındadır. Çünkü nefh ve nadh vermek demektir. Aynı şekilde nadh dökmek anlamında da kullanılır. Kastın burada bu olma ihtimali vardır. O taktirde nefh (vermek) den daha beliğ olur.

٢٣٧٣-...-/٢- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَازِمٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ عَبَّادِ بْنِ حَمْزَةَ وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْمُنْذِرِ عَنْ أَسْمَاءَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ انْفَحِي أَوْ انْضَحِي أَوْ أَنْفِقِي وَلَا تُحْصِي فَيُحْصِيَ اللهُ عَلَيْكِ وَلَا تُوعِي فَيُوعِيَ اللهُ عَلَيْكِ

152 Buhari, 1433, 2590 -buna yakın-; Nesai, 2549; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15747

2373-.../2- Bize Amr en-Nâkid, Zuheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim de birlikte Ebu Muaviye'den tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bize Muhammed b. Hazim tahdis etti, bize Hişam b. Urve, Abbad b. Hamza'dan ve el-Munzir kızı FatıMa'dân tahdis etti. O Esmâ'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nefh -yahut nadh ya da infak- et ama ihsa etme o taktirde Allah da senin aleyhine ihsa eder. Sen de kaba doldurup saklama, Allah da senin aleyhine doldurup saklar"* buyurdu. [153]

٢٣٧٤-.../٣- وحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ عَبَّادِ بْنِ حَمْزَةَ عَنْ أَسْمَاءَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا نَحْوَ حَدِيثِهِمْ

2374-.../3- Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize Muhammed b. Bişr tahdis etti, bize Hişam, Abbad b. Hamza'dan tahdis etti, o Esmâ'dan rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine... dedi deyip onların hadislerine yakın olarak rivâyeti zikretti. [154]

٢٣٧٥-٨٩/٤- وحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَا حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ عَبَّادَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَنَّهَا جَاءَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ يَا نَبِيَّ اللهِ لَيْسَ لِي شَيْءٌ إِلَّا مَا أَدْخَلَ عَلَيَّ الزُّبَيْرُ فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ أَنْ أَرْضَخَ مِمَّا يُدْخِلُ عَلَيَّ فَقَالَ ارْضَخِي مَا اسْتَطَعْتِ وَلَا تُوعِي فَيُوعِيَ اللهُ عَلَيْكِ

2375-89/4- Bana Muhammed b. Hâtim ve Harun b. Abdullah tahdis edip dediler ki: Bize Haccac b. Muhammed tahdis edip dedi ki: İbn Cüreyc dedi ki: Bana İbn Ebu Müleyke'nin haber verdiğine göre, Abbad b. Abdullah b. ez-Zübeyr kendisine Ebu Bekr'in kızı Esmâ'dan şunu haber verdi: Esmâ Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip: Ey Allah'ın Nebisi! Zübeyr'in benim evime içeri soktuklarından başka hiçbir şeyim yok. Onun bana getirdiklerinden az bir şeyler vermemde bana bir vebal var mı? dedi, Allah Rasûlü: *"Gücünün yettiği kadar bir şeyler ver ama kaba doldurup saklama. Allah da senin aleyhine saklar"* buyurdu.[155]

153 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15713
154 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15713
155 Buhari, 1434; Nesai, 2550; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15714

Şerh

(2373-2375 numaralı hadisler)

(2373) *"Nefh et, nadh et, infak et ama ihsa etme. Allah da senin aleyhine ihsa yapar. Kaba doldurma, Allah da senin aleyhine doldurur."* Bu itaat olan hususlarda infak etmeye teşvik, eli sıkılıktan, cimrilikten ve malı kaplarda yığıp biriktirmekten de bir nehiy anlamındadır.

(2375) "Ebu Bekr'in kızı Esmâ'dan rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip... Allah da senin aleyhine olmak üzere kaba doldurur." Bu hadis Zübeyr'in nafaka ve daha başka maksatlarla kendisine verdiği mal hakkında da yorumlanır. Ya da Zübeyr'in mülkü olup kendisinden sadaka verilmesini tepki ile karşılamadığı, aksine insanların çoğunlukla görülen âdeti üzere razı olduğu şeyler hakkında yorumlanır. Bu meselenin beyanı az önce geçmiş bulunmaktadır.

"Elinden geldiği kadar bir şeyler ver." Bu da Zübeyr'in razı olduğu kadarı ile bir şeyler ver demektir. İfadenin takdiri ise: Senin için biri diğerinden üstün, mübah bir takım verme (infak etme) mertebeleri vardır. Bunların hepsine de Zübeyr razı olur. Sen bunların en üstte olanını yap. Ya da Bunun anlamı: Senin mülkün olan şeylerden gücünün yettiği kadarını ver, şeklinde de olabilir.

"Sayıp hesap etme, Allah da senin aleyhine hesap eder, kaba doldurma, Allah da senin aleyhine doldurur." Buradaki anlatım cinas dolayısı ile bir lafzın aynı şekilde karşılık olarak kullanılması kabilindendir. Yüce Allah'ın: *"Onlar da mekrettiler (hile ve tuzak kurdular) Allah da mekretti"* (Âli İmran, 54) buyruğu gibidir. Hadis: Sen alıkoyup vermediğin gibi Allah da sana vermez. Sen çok az verdiğin için O'da sana az verir, sen eli sıkılık yaptığın gibi o da lütfunu alıkoyar. Bunun: Sen verdiğini sayma yani onu sayıp çok bulmaya kalkışırsın, o taktirde bu senin infakının kesintiye uğramasına, sona ermesine sebeb olur, anlamında olduğu da söylenmiştir.

٢٩/٣٠- بَاب الْحَثِّ عَلَى الصَّدَقَةِ وَلَوْ بِالْقَلِيلِ وَلَا تَمْتَنِعُ مِنْ الْقَلِيلِ لِاحْتِقَارِهِ

29-30- AZ DAHİ OLSA SADAKA VERMEYE TEŞVİK VE AZI DEĞERSİZ BULDUĞU İÇİN AZ SADAKA VERMEKTEN UZAK KALMAMAK BABI

٢٣٧٦-٩٠/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ

2376-90/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Leys b. Sa'd haber verdi, (H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys, Said b. Ebu Said'den tahdis etti, o babasından, o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Müslüman kadınlar! Sakın bir komşu diğer komşusuna bir koyun ayağı dahi olsa (bir şeyler vermeyi) küçük görmesin"* buyururdu. [156]

Şerh

"Bir komşu diğer komşusuna bir koyun ayağı dahi olsa (vermeyi) küçümsemesin." Dil bilginleri der ki: "*firsin*" aslında ayak tırnağı demektir. Asıl olarak develer hakkında kullanılır. Bu da insandaki ayağın yerini tutan bir organdır. Dil bilginlerinin dediklerine göre bu lafız ancak develer hakkında kullanılır. Bundan maksatları ise kelimenin sözlük anlamının develere özgü olduğu şeklindedir. Ama istiare yolu ile koyunlar hakkında da kullanılır.

Burada küçümsemenin nehyedilmesi, böyle bir şeyi hediye olarak veren kadın ile alakalıdır. Yani hiçbir komşu kadın diğer komşusuna sadaka ve hediye vermekten yanında bulunanı az ve değersiz buldu diye geri kalmasın. Aksine imkânı olduğu kadarını cömertçe versin. İsterse bu bir koyun ayağı gibi oldukça az bir şey olsun. Çünkü bu dahi yokluktan iyidir. Şanı yüce Allah ise: *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir"* (Zilzâl, 7) buyurmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Bir hurmanın yarısı ile dahi olsa ateşten korunun"* buyurmuştur.

156 Buhari, 6017; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14315

Kadı Iyâz dedi ki: Bu şekildeki bir tevil (açıklama) zahir olan açıklama şeklidir. Bu aynı zamanda İmam Malik'in de benimsediği açıklamadır. Çünkü o bu hadisi sadakanın teşvik edilmesi babında koymuştur. Ayrıca kendisine verilenin bunu hakir görüp küçümsemesinin nehyedildiği anlamına gelme ihtimali de vardır, demiştir.

"Ey müslüman kadınlar!" hitabının i'rabı hakkında Kadı Iyâz üç şekil zikretmektedir. Bunların en sahih ve meşhur olanları "nisa: kadınlar" lafzının mansup olması, "müslimat: müslüman" lafzının ise izafe olmak üzere mecrur gelmesidir. el-Bâci dedi ki: Biz meşrıkda bütün üstadlarımızdan bunu böylece rivâyet ettik. Bu da bir şeyin kendi nefsine mevsufun da sıfatına daha genelin daha özele izafe edilmesi türündendir. el-Mescidu'l-cami (Cami Mescid) *"Cânibu'l-garbî: Batı tarafı"* (bk. Kasas, 28) *"Veledâru'l-âhira: Ve elbetteki ahiret yurdu)"* (bk. Yusuf, 109) gibi. Bu Kûfelilere göre bu zahiri şekli ile caizdir. Basralılar ise bu gibi ifadelerde iki mazhuf takdir ederler. Yani mescidul'-mekani'l-cami, canibü'l-mekani'l-garbi, veledâru'l-hayati'l-ahira takdirindedir, derler. Burada ise "ya nisâe'l-enfusi'l-müslimât: Ey müslüman kadın kişiler" yahut da, (ya nisâe'l)-cemaati'l-mü'minât: mümin kadın toplulukları takdirindedir. Bunun takdirinin "ya fadilâti'l-mü'minât: Ey fazilet sahibi mümin kadınlar" takdirinde olduğu da söylenmiştir... İkinci şekil ise "en-nisa" ile "el-müslimat" lafızlarının nida ve sıfat olmak üzere ref ile okunmasıdır. Yani "ya eyyuhannisau'l-müslimatu" takdirindedir. el-Bâci dedi ki: Bizim diyarımızın insanları bunu böylece rivâyet etmektedir.

Üçüncü şekil ise, nisa lafzının ref edilmesi ile "el-müslimat" lafzındaki te'nin kesreli okunarak mahallen sıfata binaen mansup kabul edilmesidir. Nitekim "ey akıllı Zeyd" nidasında Zeyd kelimesi merfu, akıllı anlamındaki el-âkil lafzının nasb ile okunması da böyledir. Yüce Allah en iyi bilendir.

٣٠/٣١- بَاب فَضْلِ إِخْفَاءِ الصَّدَقَةِ

30/31- SADAKANIN GİZLİ VERİLMESİNİN FAZİLETİ BABI

٢٣٧٧-١/٩١- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى الْقَطَّانِ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنِي خُبَيْبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ الْإِمَامُ الْعَادِلُ وَشَابٌّ نَشَأَ بِعِبَادَةِ اللَّهِ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ

فِي الْمَسَاجِدِ وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللهَ وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ يَمِينُهُ مَا تُنْفِقُ شِمَالُهُ وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ

2377-91/1- Bana Zuheyr b. Harb ve Muhammed b. el-Müsennâ birlikte Yahya el-Kattan'dan tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bize Yahya b. Said, Ubeydullah'dan tahdis etti, bana Hubeyb b. Abdurrahman, Hafs b. Âsım'dan haber verdi, o Ebu Hureyre'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "*Yedi kişi vardır ki Allah onları kendi gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı bir günde kendi gölgesinde gölgelendirecektir: Adaletli imam (yönetici), aziz ve celil Allah'a ibadet ile yetişmiş bir genç, kalbi mescitlere bağlı bir adam, Allah için birbirini seven, O'nun uğrunda bir araya gelip O'nun uğrunda ayrılan iki adam, mevki sahibi güzel bir kadının davet ettiği fakat muhakkak ben aziz ve celil Allah'tan korkarım diyen bir adam, sağ elinin verdiği şeyi sol eli bilmeyecek kadar bir sadakayı gizleyerek tasadduk eden bir adam, tenhada iken Allah'ı zikredip gözlerinden yaş akan bir adam.*"[157]

٢٣٧٨-.../٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَوْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ عُبَيْدِ اللهِ وَقَالَ وَرَجُلٌ مُعَلَّقٌ بِالْمَسْجِدِ إِذَا خَرَجَ مِنْهُ حَتَّى يَعُودَ إِلَيْهِ

2378-.../2- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e Hubeyb b. Abdurrahman'dan rivâyetini okudu. O Havs b. Âsım'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den -yahut Ebu Hureyre'den- şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu deyip hadisi Ubeydullah'ın hadisi gibi rivâyet etti ve: "*Kalbi mescide -oradan çıktığı vakit tekrar ona geri dönünceye kadar bağlı olan bir adam*" dedi.[158]

Şerh

(2377) "*Yedi kişi vardır ki Allah kendi gölgesinden başka gölgenin olmadığı bir günde onları kendi gölgesinde barındırır.*" Kadı Iyâz dedi ki: Gölgenin

157 Buhari, 660, 1423, 6479 –muhtasar olarak-, 6806; Tirmizi, 2391, 2391 -muallak olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12264

158 2377 numaralı hadisin kaynakları

yüce Allah'a izafe edilmesi mülkiyet ifade eden bir izafedir. Çünkü her ne gölge varsa Allah'a aittir, O'nun mülküdür, O'nun yarattığıdır, O'nun egemenliği altındadır. Burada kasıt ise bir başka hadiste beyan edilerek geldiği güzere: *"Arşın gölgesi"*dir. Kasıt ise insanların alemlerin rabbinin huzurunda ayağa kalkacakları, güneşin onlara son derece yaklaşıp aşırı sıcağında bulunacakları, terin içerisine gömülecekleri ve Arşın dışında hiçbir şeyin gölgesinin olmayacağı kıyamet günüdür. Burada gölge ile "cennetin gölgesi" de kastedilmiş olabilir. Cennetin gölgesi ise oranın nimetleri ve cennetin içerisinde bulunmaktır. Nitekim yüce Allah: *"Ve biz onları oldukça koyu bir gölgeliğe sokacağız"* (Nisa, 57) buyurmaktadır.

İbn Dinar dedi ki: Burada gölgeden kasıt ikram, himaye, o konumda hoşlanılmayan hallerden uzak tutulmaktır. Yoksa burada maksat güneş gölgesi değildir. Kadı Iyâz dedi ki: Onun bu açıklaması dilde de bilinen bir husustur. Mesela filan kişi filanın gölgesindedir denilirken onun himayesinde ve kollaması altındadır demektir. Ayrıca bu, bu husustaki açıklamaların en uygun olanıdır. Bu durumda gölge Arşa izafe edilmiş olur. Çünkü Arş, yakınlaştırma, ikramda bulunma yeridir. Yoksa güneş vesair alem Arşın altında ve Arşın gölgesindedir.

"Adaletli imam." Kadı Iyâz dedi ki: İmam müslümanların işlerinden herhangi bir işin kendisine havale edildiği herkese denilir. Valiler, hakim ve yöneticiler bunlar arasındadır. Öncelikle onu sözkonusu etmesi Bunun maslahatlarının (işlerinin, faydalarının) çokluğu ve menfaatinin geneli kapsamasıdır. Nüshaların çoğunda "el imamül adil" diye bir kısmında ise "el imamul adl" diye kaydedilmiştir ki her iki şekil de doğrudur.

"Allah'a ibadet ile yetişmiş bir genç" bütün nüshalarda "bi ibadetillah" şeklindedir. Bu hadisin meşhur rivâyetlerinde ise "fi ibadetillah: Allah'a ibadet içerisinde" şeklindedir. Her ikisi de doğrudur. Be ile (bi ibadetillah: Allah'a ibadet ile) rivâyetinin anlamı o ibadet ile iç içe yahut onunla birlikte ya da ona bitişik gibi bir anlam ifade eder.

"Kalbi mescitlere bağlı bir adam" bütün nüshalarda çoğul olarak "mesâcit" şeklindedir. Bu rivâyetten başka bir rivâyette (fi yerine) "be" harfi ile zikredilmiştir. Bu rivâyette nüshaların çoğunda da "filmesâcid" şeklinde bazılarında ise be harfi iledir. Her ikisi de doğrudur. Anlamı mescitleri ileri derecede seven ve mescitlerde cemaate devam eden kimse demektir. Yoksa mescitte sürekli oturup duran anlamında değildir.

"Allah için birbirini seven, O'nun için bir araya gelip O'nun uğrunda ayrılan iki adam" yani Allah sevgisi üzerine bir araya gelen, yine Allah sevgisi esası üzere birbirinden ayrılan iki adam demektir. Bu da bir araya gelmelerinin sebebi Allah sevgisi olması ve meclislerinden ayrılıncaya kadar bu hallerinin devam etmesi, her birinin diğerini yüce Allah için sevmesi, bir araya gelişlerinde de ayrılışlarında da oldukça samimi ve içten olan ve bunu sürdüren kimseler demektir.

Bu hadis ile Allah için birbirini sevmek teşvik edilmekte, Bunun faziletinin büyüklüğü beyan edilmektedir. Bu oldukça önemli hususlar arasındadır. Çünkü Allah için sevmek ve Allah için buğz etmek imandandır. Allah'a hamd olsun ki bu da pek çoktur. İnsanların çoğuna bunu gerçekleştirmek başarısı ihsan olunur. Ya da kendisine bu başarı ihsan edilmiş olanlar bunu gerçekleştirir.

"Mevki sahibi güzel bir kadının kendisini davet ettiği fakat ben Allah'tan korkarım, diyen bir adam." Kadı Iyâz dedi ki: Dili ile Allah'tan korkarım diye söylemesi de kendi nefsini bu işten vazgeçirmek için kalbinde bunu söylemesi de ihtimal dahilindedir. Özellikle mevki sahipliğinin ve güzelliğin sözkonusu edilmesi ise böyle bir kadına rağbet olunması ve bunun elde edilmesinin zorluğundan dolayıdır. Çünkü böyle bir kadın hem mevki hem güzellik vasıflarını bir arada bulundurur. Özellikle de böyle bir kadın kendisine çağıran ve bu işi isteyen bir halde ise artık onu bu amaçla kandırmak ve benzeri zorluklara başvurmaya da ihtiyaç bırakmamış olur. Mevki sahibi olmak ve güzel olmakla birlikte kendisine gelinmesini davet etmişken yüce Allah'tan korkması sebebi ile ona karşı direnmek elbetteki mertebelerin en mükemmellerinden, itaatlerin en büyüklerindendir. Bundan dolayı yüce Allah böyle birisini kendi gölgesinde gölgelendirme mükafatını vadetmiştir. "Mevki mansıb" sahibi ise şeref ve asil nesebi olan kadın demektir. *"Kendisini davet etmesi"* ise kendisi ile zina etsin diye çağırması demektir. Bunun anlamı ile ilgili doğru açıklama budur.

Kadı Iyâz bu hususta iki ihtimal zikretmiş olup ikisinin daha doğru olanı budur. İkincisi ise böyle bir kadının kişiyi kendisi ile nikâhlanmaya davet etmesi, o ise onun hakkını yerine getirmekten aciz kalmaktan korkması dolayısı ile bunu kabul etmemesidir. Yahut da yüce Allah'tan korkması, onu dünyevi lezzet ve arzularla uğraşmaktan alıkoymuştur. (Bundan dolayı Allah'tan korkarım deyip bu teklifi reddetmiştir).

"Verdiği sadakayı sol elinin infak ettiğini sağ eli bilmeyecek kadar saklayarak veren bir adam." Bizim diyarımızdaki ve başka yerlerdeki bütün Müs-

lim nüshalarında bu, bu şekildedir. Kadı Iyâz'da Müslim nüshalarının bütün rivâyetlerinden bu şekilde *"sol elinin neyi infak ettiğini sağ eli bilmeyecek kadar"* diye nakletmiştir. Ama doğru olan ve bilinen şekli ise *"sağ elinin ne harcadığını sol eli bilmeyecek kadar"* şeklindedir. Bunu Malik Muvatta'da, Buhari Sahih'inde ve bunların dışındaki diğer imamlar da böylece rivâyet etmiştir. Uygun ifade de budur. Çünkü infakta bulunurken bilinen husus sağ eli ile yapılmasıdır. Kadı Iyâz dedi ki: Bu ifadede yanılmanın Müslim'den değil de Müslim'den nakilde bulunanlarda olma ihtimali yüksektir. Buna delil ise hemen bundan sonra Malik'in -Allah'ın rahmeti ona- rivâyet ettiği hadisi koymasıdır. Sonra da: Ubeyd'in hadisi gibi rivâyet etti, demesidir. Ayrıca: *"Ve bir de mescitten çıktığı zaman tekrar ona geri dönünceye kadar mescide (kalbi) bağlı bir adam,* dedi" ifadeleri buna delildir. Eğer onun zikrettiği rivâyet Malik'in rivâyetine muhalif olsa idi buna dikkat çektiği gibi bu hususa da dikkat çekerdi.

Hadiste gizli sadakanın faziletine dikkat çekilmektedir. İlim adamları dedi ki: Bu nafile sadaka hakkındadır. Nafile sadakanın gizli verilmesi daha faziletlidir. Çünkü bu hal ihlasa daha elverişli, riyakârlıktanda daha uzaktır. Farz olan zekâtın ise açıktan verilmesi daha faziletlidir. Namazın hükmü de bu şekildedir. Farz olanların açıktan yapılması daha faziletliyken, Nafile olanların gizli tutulması ise daha iyidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Namazın en faziletlisi kişinin evinde kıldığı namazdır. Farz olan müstesna"* buyurmuştur.

İlim adamları der ki: Sağ ve sol ellerin sözkonusu edilmesi sadakanın gizli ve saklı verilmesini ifade eden mübalağalı bir anlatımdır. Bunların gösterilmesi ise sağın sola olan yakınlığı ve hep beraber bulunmaları dolayısıyladır. Anlamına gelince: Eğer sol eli uyanık ve dikkatli bir adam olarak farz edecek olursak sağ elinin verdiği sadakayı -onu gizlemekteki aşırı duyarlılığı sebebi ile- bilemeyecekti.

Kadı Iyâz kimi ilim adamından bundan kasıt sağında ve solunda bulunan insanlar olduğunu söylediklerini nakletmektedir. Doğru olan birincisidir.

"Tenhada iken Allah'ı zikredip gözleri yaş dolan bir adam" burada da yüce Allah'ın korkusu ile ağlamanın fazileti ve ihlasın kemal derecesinde olması sebebi ile de gizli itaatin fazileti gösterilmektedir.

٣١/٣٢- بَاب بَيَانِ أَنَّ أَفْضَلَ الصَّدَقَةِ صَدَقَةُ الصَّحِيحِ الشَّحِيحِ

31/32- EN FAZİLETLİ SADAKA SAĞLIKLI VE CİMRİ HALDE BULUNANIN VERDİĞİ SADAKA OLDUĞUNUN BEYANI OLDUĞU BABI

٢٣٧٩-١/٩٢- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَعْظَمُ فَقَالَ أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ صَحِيحٌ شَحِيحٌ تَخْشَى الْفَقْرَ وَتَأْمُلُ الْغِنَى وَلَا تُمْهِلَ حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ الْحُلْقُومَ قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا وَلِفُلَانٍ كَذَا أَلَا وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ

2379-92/1- Bize Zuheyr b. Harb tahdis etti, bize Cerir, Umâre b. el-Ka'ka'dan tahdis etti, o Ebu Zura'dan, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi sadaka(nın sevabı) daha büyüktür, dedi. O: "*Sen sağlıklı ve cimri iken fakirlikten korkup zengin olmayı ümit ederken verdiğin sadakadır. Can boğaza dayanıncaya kadar mühlet verip (o hale gelince): Filana şu, filana bu demeye kalkışma. Dikkat et (o halde) zaten o filana ait olmuş (olacak) tır*" buyurdu. [159]

٢٣٨٠-٢/٩٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَعْظَمُ أَجْرًا فَقَالَ أَمَا وَأَبِيكَ لَتُنَبَّأَنَّهُ أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ صَحِيحٌ شَحِيحٌ تَخْشَى الْفَقْرَ وَتَأْمُلُ الْبَقَاءَ وَلَا تُمْهِلَ حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ الْحُلْقُومَ قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا وَلِفُلَانٍ كَذَا وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ

2380-93/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İbn Numeyr tahdis edip dedi ki: Bize İbn Fudayl Umâre'den tahdis etti, o Ebu Zura'dan, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi sadakanın ecri daha büyüktür, dedi. Allah Rasûlü: "*Şunu bil ki baban hakkı için sana bu sorunun cevabı verilecektir: Sen sağ-*

159 Buhari, 1419, 2748; Ebu Davud, 2865; Nesai, 2541, 3613; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14900

lıklı ve cimri iken fakirlikten çekinip hayatta kalmayı ümit ederken sadaka vermendir. İşi, canın gelip boğaza dayanacağı vakte kadar bırakarak o zaman şu filanın, bu filanın demeyesin. O zaten filanın olmuş (olacak)tır." [160]

٢٣٨١-.../٣- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ جَرِيرٍ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ

2381-.../3- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî de tahdis etti, bize Abdulvâhid tahdis etti, bize Umâre b. el-Ka'ka bu isnâd ile Cerir'in hadisine yakın olarak tahdis etti. Ancak o: "Hangi sadaka daha faziletlidir, dedi."[161]

Şerh

(2379-2381 numaralı hadisler)

(2379) "Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi sadaka(nın sevabı) daha büyüktür... Zaten filanın olmuş, (olacak)tır." Hattâbî dedi ki: *Şuhh* (cimrilik) buhul'den (cimrilik) daha geneldir. Sanki şuhh bir cins, buhul de onun bir nevidir. Buhul çoğunlukla bireysel hususlar hakkında kullanıldığı halde şuhh ise ayrılmayan bir nitelik ve tabiattan kaynaklanan bir vasıf gibidir. Hadisin anlamına gelince, cimrilik sağlık halinde daha baskındır. Eğer bu halde iken cömert davranıp sadaka verecek olursa kişi niyetinde daha samimi, ecri ise daha büyük olur. Bu halde ölümü yaklaşmış, hayatta kalmaktan ümidini kesmiş, malının artık başkasının eline geçeceğini görmüş kimsenin halinden farklıdır. Bu durumdaki bir kimsenin bu zamanda vereceği sadaka sağlık haline nisbetle eksiktir. Şuh ise hayatta kalmayı ümit etmek, fakirlikten korkmaktır. "Zengin olmayı ümit etmek" zengin olmayı ummak anlamındadır. "Boğaza gelip dayanınca" ruh oraya gelince demek olup oraya yakın yere gelince demektir. Çünkü gerçekten can boğaza ulaşacak olursa artık kişinin vasiyeti de sadakası da herhangi bir tasarrufu da fukahanın ittifakı ile sahih değildir.

"Filana şu filana bu olsun. Zaten filana olmuş (olacak)tır." Hattâbî dedi ki: Bundan kasıt mirasçılardır. Başkası ise: Bundan kasıt zaten Bunun kendisine vasiyet yapılana verileceğine dair takdir önceden edilmiştir diye açıklamışlardır. Artık o mal onun tasarrufu altından tam anlamı ile mülkiyetinden çıkmış, dilediği gibi bağımsız olarak tasarrufta bulunma imkânı kalmamıştır. Böyle bir halde yapacağı vasiyetin sağlıklı ve cimri halde kimsenin sadakasına nisbetle büyük bir sevabı yoktur anlamına gelme ihtimali de vardır.

160 2379 numaralı hadisin kaynakları
161 2379 numaralı hadisin kaynakları

(2380) *"Baban hakkı için sana Bunun cevabı verilecektir."* Allah Rasûlü adamın babası adına yemin etti. Halbuki kendisi Allah'tan başkasına yemin etmeyi, babalar adına yemin etmeyi yasaklamıştır denilebilir. Buna cevap şudur: Allah'tan başkası adına yemin etmek bunu kasti olarak yapan kimse için yasaklanmıştır. Hadiste geçen bu lafız ise yemin kastı olmaksızın dilden (konuşma üslubu gereği) dökülüverir. Bu bakımdan bu yemin de olmaz, böyle bir tabiri kullanmak yasak da olmaz. Nitekim İman Kitabı'nda Bunun açıklaması geçmiş bulunmaktadır.

٣٢/٣٣- بَاب بَيَانِ أَنَّ الْيَدَ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنْ الْيَدِ السُّفْلَى وَأَنَّ الْيَدَ الْعُلْيَا هِيَ الْمُنْفِقَةُ وَأَنَّ السُّفْلَى هِيَ الْآخِذَةُ

32/33- ÜSTTEKİ ELİN ALTTAKİ ELDEN HAYIRLI OLDUĞUNUN; ÜSTTEKİ ELİN İNFAK EDEN EL, ALTTAKİ ELİN DE ALAN EL OLDUĞUNUN BEYANI BABI

٢٣٨٢-٩٤/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَهُوَ يَذْكُرُ الصَّدَقَةَ وَالتَّعَفُّفَ عَنْ الْمَسْأَلَةِ الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنْ الْيَدِ السُّفْلَى وَالْيَدُ الْعُلْيَا الْمُنْفِقَةُ وَالسُّفْلَى السَّائِلَةُ

2382-94/1- Bize Kuteybe b. Said de Malik b. Enes'den kendisine okunan rivâyetler arasında Nâfi'den tahdis etti. O Abdullah b. Ömer'den Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in minber üzerinde iken sadakadan ve dilencilik yapmaktan iffetli davranıp uzak durmayı sözkonusu ediyorken: *"Üst el, alt elden hayırlıdır. Üst el infak eden, alt el ise dilenen eldir"* buyurdu.[162]

Şerh

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sadaka hakkında: *"Üst el, alt elden hayırlıdır. Üst el infak eden, alt el ise dilenen eldir"* buyruğu bu şekilde Buhari'nin Sahih'inde ve Müslim de "infak" lafzından "el-ulyâ el-munfika: üst el infak eden (eldir)" şeklinde gelmiştir. Ebu Davud da ravilerin çoğundan böylece zikretmiş olup şöyle demiştir: Bunu Abdulvâris de Eyyub'dan, o Nâfi'den, o İbn Ömer'den: el-ulyâ el-müteaffife: Üst el iffetli davranandır, diye iffet-

162 Buhari, 1429; Ebu Davud, 1648; Nesai, 2532; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8337

ten gelen bir lafız olarak ayn ile rivâyet etmiştir demektedir. Hattâbî de bu rivâyeti tercih ederek şunları söylemektedir: Çünkü ifadelerin bağlamı dilenmek ve dilenmekten uzak kalıp iffetli davranmak hakkındadır. Halbuki sahih olan birinci rivâyettir. Bununla birlikte her iki rivâyetin sahih olması ihtimali de vardır. Çünkü infak eden el, dilenen elden yukarıdadır. İffetli davranan el de dilenen elden üstündür.

Bu hadis ile çeşitli itaat yollarında infak teşvik edilmektedir. Ayrıca cumhurun kabul ettiği görüş olan üst elin infak eden el olduğuna da delil bulunmaktadır. Hattâbî ise az önce geçtiği gibi bu el iffetli davranan (dilenmeyen) eldir. Başkası ise üst el alan eldir, alttaki el ise vermeyen eldir. Bunu da Kadı Iyâz nakletmiştir. Allah en iyi bilendir. Üstte olmaktan kasıt ise fazilet, şan ve şeref ve sevaba nail olmanın üstünlüğüdür.

٢٣٨٣-٩٥/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى الْقَطَّانِ قَالَ ابْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ مُوسَى بْنَ طَلْحَةَ يُحَدِّثُ أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حِزَامٍ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَوْ خَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنًى وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ

2383-95/2- Bize Muhammed b. Beşşâr, Muhammed b. Hâtim ve Ahmed b. Abde birlikte Yahya el-Kattan'dan tahdis etti. İbn Beşşâr dedi ki: Bize Amr b. Osman tahdis edip dedi ki: Musa b. Talha'yı tahdis ederken dinledim: Hakîm b. Hizâm'ın kendisine tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Sadakanın en faziletlisi -ya da sadakanın en hayırlısı- (kişiyi) varlık(lı) bırakandır. Üstteki el de alttaki elden hayırlıdır. (İhtiyaçları karşılamaya) geçindirmekle yükümlü olduğun kimselerden başla.*"[163]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*En hayırlı sadaka (kişiyi) varlık(lı) bırakandır*" buyruğu şu demektir: En faziletli sadaka kişinin sadakadan sonra elinde kalanlarla muhtaç durumda kalmadığı sadakadır. İfadenin takdiri şöyledir: En faziletli sadaka verildikten sonra sahibinin kendisine dayanacağı ve bunları iş ve ihtiyaçları için kullanıp desteklerini alacağı bir şeyler bırakan sadakadır. Böyle bir sadakanın malının tamamını sadaka olarak dağıtan kim-

163 Nesai, 2542; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3435

şeye göre daha faziletli olmasının sebebi malının tamamını tasadduk eden kimsenin çoğunlukla pişman olması yahut da ihtiyacı olduğunda pişman olacak olması ve keşke (malının hepsini) tasadduk etmeseydi diye arzulayacak hale gelmesidir. Oysa sadaka verdikten sonra yine muhtaç düşmeyen bir kimsenin durumu böyle değildir. O verdiği sadakaya pişman olmaz. Aksine ondan dolayı sevinir, memnun kalır.

İlim adamları malının tamamını sadaka vermek hususunda farklı görüşlere sahiptir. Bizim mezhebimize göre borcu olmayan, fakirliğe katlanamayacak durumda olan geçindirmekle yükümlü olduğu çoluk çocuğu bulunmayan bir kimse için malının tümünü tasadduk etmek müstehabtır. Ancak kendisinin de darlığa ve fakirliğe sabredecek kimselerden olması şarttır. Eğer bu şartları taşımıyorsa böyle bir tasadduk mekruhtur.

Kadı Iyâz dedi ki: İlim adamlarının cumhuru ve İslam aleminin çeşitli bölgelerinin imamları malının tamamını tasadduk etmenin caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Bir görüşe göre ise verdiği sadakanın tamamı ona geri verilir. Bu Ömer b. el-Hattab'dan (radıyallâhu anh) rivâyet edilmiştir. Bir diğer görüşe göre malının üçte biri hakkında geçerli olur. Bu da Şam âlimlerinin görüşüdür. Bir diğer görüşe göre verdiği sadaka, malının yarısından fazla ise fazla olan miktar geri verilir. Bu da Mekhûl'dan nakledilmiş bir görüştür. Ebu Cafer et-Taberî dedi ki: Bu caiz olmakla birlikte müstehab olan böyle bir işi yapmaması ve üçte birin sınırlarını aşmamasıdır, demiştir.

"Geçindirmekle yükümlü olduğun kimselerden başla." Bu buyrukta kişinin kendisinin ve aile halkının nafakasının önceleneceği hükmü anlaşılmaktadır. Çünkü başkalarından farklı olarak bunların nafakasını sağlamak münhasıran onun yükümlülüğüdür. Ayrıca şer'i hususlarda işlere önem sırasına göre başlanacağı hükmü de anlaşılmaktadır.

٢٣٨٤-٩٦/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدٍ عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَعْطَانِي ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي ثُمَّ قَالَ إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ فَمَنْ أَخَذَهُ بِطِيبِ نَفْسٍ بُورِكَ لَهُ فِيهِ وَمَنْ أَخَذَهُ بِإِشْرَافِ نَفْسٍ لَمْ يُبَارَكْ لَهُ فِيهِ وَكَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى

2384-96/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, ez-Zührî'den tahdis etti, o Urve b. Ez-Zübeyr ve

Said'den, o Hakîm b. Hizâm'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den istedim o da bana verdi. Sonra bir daha ondan istedim, o da bana verdi. Sonra tekrar ondan istedim yine bana verdi. Sonra: "*Şüphesiz bu mal yeşildir, tatlıdır. Onu gönül hoşluğu ile alana o malda bereket ihsan olunur. Ona tamahkârlık ederek onu alana ise o malda bereket ihsan olunmaz ve böyle bir kimse yiyip de bir türlü doymayan kişiye benzer. Üstteki el ise alttaki elden hayırlıdır*" buyurdu. [164]

Şerh

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Şüphesiz bu mal yeşildir, tatlıdır*" buyruğu ile mala duyulan arzu, eğilim ve nefislerin mala olan tutkusunu, lezzetli, tatlı, yeşil (taze) meyveye benzetmektedir. Çünkü yeşil, başlı başına arzu edilen bir şeydir. Tatlı da aynı şekilde başlıbaşına arzu edilir. Her ikisinin bir arada olması arzuyu daha da artırır.

Bu ifadede malın kalıcı olmadığına da işaret vardır. Çünkü yeşil (taze sebze ve meyve)ler fazla kalmaz ve kalsın diye de istenmez. Allah en iyi bilendir.

"*Onu gönül hoşluğu ile alana o malda bereket ihsan edilir... ve doymayan kişiye benzer.*" İlim adamları dedi ki: "İşrâfünnefs: nefsin tamahkârlığı" o mala göz dikmesi, onu gözlemesi ve onu umup ona tamah etmesi demektir. Tîbünnefs: gönül hoşluğu ile ilgili olarak Kadı Iyâz da iki anlama gelme ihtimalini sözkonusu etmiştir. Bunların daha güçlü olanına göre bu hal alan kişiye aittir. Yani dilenmeden, göz dikmeden ve tamahkârlık etmeden o malı alana bereket ihsan olunur. İkinci ihtimale göre bu veren ile alakalıdır. Bu da o malı kendisine dilencilik yaptığı ve mecbur bıraktığı için yahut da verenin gönlünün hoş olmadığı benzeri bir hal dolayısı ile değil de malı kendisine gönlü hoş ve rahat olarak veren kimseden malını alan kişiye (sadaka olana) o mal mübarek kılınır demektir.

"*Yeyip de bir türlü doymayan kişi gibidir*" buyruğu ise bu yeyip de doymayan kişi hasta olup bu hastalığından ötürü bir türlü doymayan kişi demektir. Otlayan hayvana benzetme kastının güdülmüş olma ihtimali de vardır.

Bu hadis bundan önceki ve sonraki hadisler dilenmeyip iffetli durmak, kanaatkâr olmak, az dahi olsa eline geçene razı olmak, malı kazanmak için güzel yollar izlemek teşvik edildiği gibi insanın tamahkârlık ve benzeri halleri neticesinde eline geçirdiği çok mala aldanmaması gerektiği de gösterilmek-

164 Buhari, 1472 –uzunca-, 2750 –uzunca-, 3143 –uzunca-, 6441; Tirmizi, 2463 –uzunca-; Nesai, 2530, 2601, 2602; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3426

tedir. Çünkü bu yolla elde edilen malda kişiye bereket ihsan olunmaz. Bu anlam itibari ile yüce Allah'ın: *"Allah faizin bereketini yok eder, sadakaları ise büyültür, artırır"* (Bakara, 276) buyruğuna yakındır.

٢٣٨٥-٩٧/٤- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا شَدَّادٌ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ أَنْ تَبْذُلَ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ وَأَنْ تُمْسِكَهُ شَرٌّ لَكَ وَلَا تُلَامُ عَلَى كَفَافٍ وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى

2385-97/4- Bize Nasr b. Ali el-Cahdamî, Zuheyr b. Harb ve Abd b. Humeyd tahdis edip dedi ki: Bize Ömer b. Yunus tahdis etti, bize İkrime b. Ammâr tahdis etti, bize Şeddâd tahdis edip dedi ki: Ebu Umâme'yi dinledim (dedi ki): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Âdemoğlu! (İhtiyacından) arta kalanı cömertçe vermen senin için hayırlıdır. Onu alıkoyup tutman senin için bir şerdir. Ama yetecek kadarını elinde tutmandan dolayı kınanmazsın. Geçindirmekle yükümlü olduğun kimselerden başla. Üstteki el de alttaki elden hayırlıdır."*[165]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ey Âdemoğlu! İhtiyacından arta kalanı cömertçe vermen senin için hayırlıdır... kınanmazsın"* bu buyrukta geçen: (أَنْ) edatında hemze fethalıdır. Hadisin anlamı şudur: Eğer senin ve geçindirmekle yükümlü olduğun ailenin ihtiyacından artanı cömertçe tasadduk edip bağışlarsan, bu sevap kalıcı olacağından senin için daha hayırlıdır. Ama onu yanında alıkoyarsan o senin için bir şerdir. Çünkü bir kimse farz olan harcamayı yapmayıp cimrilik edecek olursa bundan dolayı cezalandırılmayı hak eder. Eğer mendub olan harcamayı yapmayıp cimrilik ederse bu sefer sevabı eksilir ve kendisi için ahirette hayırlı olanı kaçırmış olur. Bütün bunlar ise bir şerdir.

"Yetecek kadarını elinde tutmaktan dolayı kınanmazsın" buyruğu da bu durumda olan kişi kınanmaz demektir. Bu ise elbetteki onun için yeterli olan miktarda şer'i bir hakkın bulunmaması halinde böyledir. Zekât düşecek kadar bir nisabı (malı) olup şartlarına uygun zekâtın kendisine vacip olması ile

165 Tirmizi, 2343; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4879

birlikte ihtiyacını yeteri kadarı ile karşılamak için de o nisaba muhtaç olan bir kimseye yine de zekâtını çıkarıp vermesi icap eder. Kendisine yetecek olan kadarını ise mübah başka bir cihetten elde eder.

"Geçindirmekle yükümlü olduğun kimselerden başla" buyruğu da aile halkının ve yakınların, yabancılara göre daha çok hak sahibi oldukları anlamına gelir, açıklaması daha önce geçti.

٣٣/٣٤- بَابُ النَّهْيِ عَنِ الْمَسْأَلَةِ

33/34- DİLENMENİN NEHYEDİLDİĞİ BABI

٢٣٨٦-٩٨/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنِي رَبِيعَةُ بْنُ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيُّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَامِرٍ الْيَحْصَبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ يَقُولُ إِيَّاكُمْ وَأَحَادِيثَ إِلَّا حَدِيثًا كَانَ فِي عَهْدِ عُمَرَ فَإِنَّ عُمَرَ كَانَ يُخِيفُ النَّاسَ فِي اللهِ عَزَّ وَجَلَّ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهُوَ يَقُولُ مَنْ يُرِدْ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَسَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ إِنَّمَا أَنَا خَازِنٌ فَمَنْ أَعْطَيْتُهُ عَنْ طِيبِ نَفْسٍ فَيُبَارَكُ لَهُ فِيهِ وَمَنْ أَعْطَيْتُهُ عَنْ مَسْأَلَةٍ وَشَرَهٍ كَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ

2386-98/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Zeyd b. el-Hubab tahdis etti, bana Muaviye b. Salih haber verdi, bana Rabia b. Yezid ed-Dımeşkî, Abdullah b. Âmir el-Yahsubî'den şöyle dediğini tahdis etti: Muaviye'yi şöyle derken dinledim: Bir takım hadisler (rivâyet etmek)'den sakının. Ömer zamanında rivâyet edilen hadis(ler) müstesna. Çünkü Ömer insanları aziz ve celil Allah'tan korkmaya teşvik ediyordu. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Allah kimin hakkında hayır murad ederse onu dinde fakih kılar"* buyururken dinledim. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Ben ancak bir hazine bekçisiyim, her kime gönül hoşluğu ile bir şeyler verecek olursam o kimseye o verdiğim mübarek kılınır. Her kime de dilendiği ve aç gözlülük ettiği için bir şeyler verecek olursam o kişi yeyip de bir türlü doymayan kimse gibi olur"* buyururken dinledim. [166]

166 Yalnız Müslim rivâyet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11422

٢٣٨٧-٩٩/٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَخِيهِ هَمَّامٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تُلْحِفُوا فِي الْمَسْأَلَةِ فَوَاللَّهِ لَا يَسْأَلُنِي أَحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئًا فَتُخْرِجَ لَهُ مَسْأَلَتُهُ مِنِّي شَيْئًا وَأَنَا لَهُ كَارِهٌ فَيُبَارَكَ لَهُ فِيمَا أَعْطَيْتُهُ

2387-99/2- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti, bize Süfyan, Amr'dan tahdis etti, o Vehb b. Münebbih'den, o kardeşi Hemmâm'dan, o Muaviye'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Dilenirken aşırı ısrarcı olmayınız. Allah'a yemin olsun ki sizden birisi benden bir şey isteyip de onun bu isteyişi benden bir şeyler çıkarıp vermemi -ben hoşlanmadığım halde- sağlayacak olsa dahi benim kendisine verdiğim o şeyde ona bereket ihsan edilmez.*" [167]

٢٣٨٨-.../٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ حَدَّثَنِي وَهْبُ بْنُ مُنَبِّهٍ وَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فِي دَارِهِ بِصَنْعَاءَ فَأَطْعَمَنِي مِنْ جَوْزَةٍ فِي دَارِهِ عَنْ أَخِيهِ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ فَذَكَرَ مِثْلَهُ

2388-.../13- Bize İbn Ebu Ömer el-Mekki tahdis etti, bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan tahdis etti, bana Vehb b. Münebbih de tahdis etti -ki San'adaki evinde onun huzuruna girmiş bana evindeki bir ceviz ağacından (ceviz) yedirdi- O kardeşinden şöyle dediğini rivâyet etti. Muaviye b. Ebu Süfyan'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim deyip aynısını zikretti. [168]

٢٣٨٩-١٠٠/٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ وَهُوَ يَخْطُبُ يَقُولُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ يُرِدْ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ وَيُعْطِي اللهُ عز وجل

167 Nesai, 2592; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14446
168 2387 numaralı hadisin kaynakları

2389-100/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bize Yunus İbn Şihâb'dan şöyle dediğini haber verdi: Bana Humeyd b. Abdurrahman b. Avf tahdis edip dedi ki: Muaviye b. Ebu Süfyan'ı hatip olarak konuşma yaparken şöyle derken dinledim. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Allah, hakkında hayır dilediği kimseyi dinde fakih kılar. Ben ise ancak bir paylaştırıcıyım. Aziz ve Celil Allah ise verir"* buyururken dinledim.[169]

Şerh

(2386-2389 numaralı hadisler)

Bu babtan ve bu babta yer alan hadislerden maksat, dilenmenin yasaklanışını ifade etmektir. İlim adamları da eğer gerektirici bir zorunluluk yoksa yasaklığı hususunda ittifak etmişlerdir. Mezhep âlimlerimiz kazanabilme gücü olan bir kimsenin (dilenmesi) meselesinde iki farklı görüşe sahiptirler. Bu iki görüşün daha sahih olanına göre bu hadislerin zahiri gereğince haramdır. İkinci görüşe göre ise üç şartla kerahetle birlikte helal olur: Kendisini alçaltmamalı, dilenirken ısrarcı olmamalı, dilendiği kimseyi rahatsız etmemeli. Eğer bu şartlardan birisi olmaz ise ittifakla haramdır. Allah en iyi bilendir.

(2386) "Abdullah b. Âmir el-Yahsubî" yedi kıraat âliminden birisidir. el-Yahsabî de denilir. Yahsub oğullarına mensubtur.

"Muaviye'yi rivayet edilen hadislere dikkat edin... Çünkü Ömer Allah hakkında insanların korkmasını söylerdi." Nüshaların çoğunda "ve ehâdise" şeklindedir. Bazılarında ise "vel ehâdise" şeklindedir. Her ikisi de sahihtir. Muaviye'nin kastı emin olmadan çokça hadis rivayet etmekten sakındırmaktır. Çünkü onun zamanında kitap ehlinden ve fethedilen şehirlerde bulunan kitaplardan rivayet nakletmek yaygın bir hal almıştı. Muaviye onlara hadisler hususunda Ömer (radıyallâhu anh) zamanında olana dönmelerini emretmişti. Çünkü Ömer bu hususta işi sıkı tutmuş olup insanlar da onun satvetinden korkuyorlardı. İnsanların hadis rivayeti hususunda aceleci davranmalarını engellemiş, bu rivayetlere şahit getirmelerini istemişti. Nihayet hadisler karar bulmuş, sünnetler de gereği gibi yayılmıştı.

"Allah hakkında hayır murad ettiği kimseyi dinde fakih kılar" buyruğunda ilmin faziletine, dinde tefakkuha (bilgi sahibi olmaya) dikkat çekilmekte ve teşvik edilmektedir. Buna sebeb ise ilmin yüce Allah'a karşı takvalı olmaya götüren bir özelliğinin bulunmasıdır.

169 Buhari, 71, 7312, 3116; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11409

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben ancak bir hazinedarım"* diğer rivayette: (2389) *"Ben ancak paylaştırıcıyım, Allah da verendir"* buyurulması şu demektir: Gerçek manada veren şanı yüce Allah'tır. Ben veren değilim. Ben ancak benim yanımda bulunanın bir hazinenin (bekçisi)yim. Sonra da paylaştırmakla emrolunduğum malı yine emrolunduğuma göre paylaştırırım. Her şey yüce Allah'ın meşieti ve taktiri iledir. İnsan ise yönlendirilen ve Rabbi tarafından gözetilendir.

(2387) *"Dilenmekte aşırı ısrarcı olmayınız."* Bazı asıl nüshalarda bu şekilde fe harfi cerri ile "filmes'ele: dilenmekte" şeklindedir. Bazılarında ise bilmes'ele diye zaptedilmiştir. Her ikisi de sahihtir. İlhâf ise ısrar etmek, ısrarcı olmak demektir.

٣٤/٣٥- بَاب الْمِسْكِينِ الَّذِي لَا يَجِدُ غِنًى وَلَا يُفْطَنُ لَهُ فَيُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ

34/35-MİSKİN (DENİLEN YOKSUL), İHTİYACINI KARŞILAYACAK BİR ŞEYLERİ BULAMAYAN VE FARKINA VARILAMADIĞI İÇİN KENDİSİNE TASADDUKTA BULUNULMAYAN KİMSEDİR BABI

٢٣٩٠-١٠١/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ يَعْنِي الْحِزَامِيَّ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَيْسَ الْمِسْكِينُ بِهَذَا الطَّوَّافِ الَّذِي يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ فَتَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ قَالُوا فَمَا الْمِسْكِينُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي لَا يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ وَلَا يُفْطَنُ لَهُ فَيُتَصَدَّقَ عَلَيْهِ وَلَا يَسْأَلُ النَّاسَ شَيْئًا

2390-101/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Muğire -yani el-Hizâmî- Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Miskin (yoksul) denilen kişi şu insanları dolaşıp duran bir ve iki lokmanın, bir ve iki hurmanın geri çevirdiği kişi değildir"* buyurdu. Ashab: O halde miskin kimdir, ey Allah'ın Rasûlü? deyince: *"Kendisini ihtiyaçtan kurtaracak bir şeyler bulamayan ve fark edilmediği için kendisine tasaddukta bulunulmayan, insanlardan da bir şey istemeyen kimsedir"* buyurdu.[170]

---

170 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13900

٢٣٩١-١٠٢/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي شَرِيكٌ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ مَوْلَى مَيْمُونَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَيْسَ الْمِسْكِينُ بِالَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلَا اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الْمُتَعَفِّفُ اقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا

2391-102/2- Bize Yahya b. Eyyub ve Kuteybe b. Said tahdis etti. İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail -ki o b. Cafer'dir- tahdis etti, bana Şerik Meymûne'nin azadlısı Ata b. Yesar'dan haber verdi, onun Ebu Hureyre'den rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Miskin, bir iki hurmanın, bir-iki lokmanın geri çevirdiği kişi değildir. Asıl miskin olabildiğince iffetli davranan kişidir. Arzu ederseniz: "Onlar yüzsuyu dökerek, ısrar ederek insanlardan dilenmezler"* (Bakara, 273) *buyruğunu okuyunuz"* buyurdu. [171]

٢٣٩٢-.../٣- وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي شَرِيكٌ أَخْبَرَنِي عَطَاءُ بْنُ يَسَارٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ أَنَّهُمَا سَمِعَا أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ إِسْمَعِيلَ

2392-.../3- Bunu bana Ebu Bekir b. İshak da tahdis etti, bize İbn Ebu Meryem tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer haber verdi, bana Şerik haber verdi, bana Ata b. Yesar ve Abdurrahman b. Ebu Amre'nin haber verdiğine göre her ikisi Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) deyip İsmail'in hadisi rivayet ettiği gibi zikretti. [172]

Şerh

(2390-2392 numaralı hadisler)

(2390) *"Yoksul... dolaşıp duran kişi değildir... kendisini ihtiyaçtan kurtaracak bir şey bulamayandır..."* Yani sadakayı daha çok hak edip ona daha çok ihtiyacı olan yoksulluğu kemâl derecesindeki miskin (yoksul) denilen kişi, şu dolaşıp durarak dilencilik eden değildir. Aksine kendisini ihtiyaçtan kurtaracak bir şeyleri olmayan ve farkına varılmayıp insanlardan da bir şey dilenmeyen kimsedir. Bunun anlamı dolaşıp dilenen kimsenin esasen miskin (yoksul)

171 Buhari, 4539; Nesai, 2570; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14221

172 2391 numaralı hadisin kaynakları

olmadığını söylemek değildir. Aksine bu miskinliğin tam ve eksiksiz halinin sözkonusu olmadığı anlamındadır. Nitekim yüce Allah: "*(Namazda) yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz iyilik demek değildir. Ama asıl iyilik Allah'a, ahiret gününe... sabredenlerin yaptığıdır*" (Bakara, 177) buyruğu gibidir.

"Ashab: O halde miskin kimdir? dediler." Bütün asıl nüshalarda bu şekilde, miskin nedir (femel miskin)dir ve bu doğru bir tabirdir. Çünkü "ma" edatı çoğunlukla aklı eren varlıkların sıfatı olarak da kullanılır. Yüce Allah'ın: "*Kadınlarınızdan hoşunuza giden (size helal olan)ları nikâhlayınız*" (Nisa, 3) buyruğunda olduğu gibi.

٣٥/٣٦- بَاب كَرَاهَةِ الْمَسْأَلَةِ لِلنَّاسِ

35/36- İNSANLARDAN DİLENMENİN HOŞ GÖRÜLEN BİR ŞEY OLMADIĞI BABI

٢٣٩٣-١٠٣/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُسْلِمٍ أَخِي الزُّهْرِيِّ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَا تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللهَ وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ

2393-103/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdu'l-A'lâ b. Abdu'l-A'lâ, Ma'mer'den tahdis etti, o ez-Zührî'nin kardeşi Abdullah b. Müslim'den, o Hamza b. Abdullah'dan, o babasından rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Dilencilik sizden bazılarının yakasını, yüzü üzerinde bir parça et kalmamış halde Allah'ın huzuruna çıkacak duruma düşürünceye kadar bırakmayacaktır*" buyurdu. [173]

٢٣٩٤-.../٢- وَحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنِي إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَخِي الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَلَمْ يَذْكُرْ مُزْعَةُ

2394-.../2- Bana Amr en-Nâkid de tahdis etti, bana İsmail b. İbrahim tahdis etti, bize Ma'mer, ez-Zührî'nin kardeşinden bu isnâd ile aynısını rivayet etmekle birlikte "bir parça" lafzını zikretmedi.[174]

173 Buhari, 1474; Nesai, 2584; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6702

174 2393 numaralı hadisin kaynakları

٢٣٩٥-١٠٤/٣- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَسْأَلُ النَّاسَ حَتَّى يَأْتِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ

2395-104/3- Bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Leys, Ubeydullah b. Ebu Cafer'den haber verdi, o Hamza b. Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiğine göre babasını şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kişi kıyamet gününde yüzü üzerinde bir parça et kalmamış hale gelinceye kadar insanlardan dilenmeye devam eder"* buyurdu.[175]

٢٣٩٦-١٠٥/٤- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَوَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ سَأَلَ النَّاسَ أَمْوَالَهُمْ تَكَثُّرًا فَإِنَّمَا يَسْأَلُ جَمْرًا فَلْيَسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْثِرْ

2396-105/4- Bize Ebu Kureyb ve Vâsıl b. Abdu'l-A'lâ tahdis edip dedi ki. Bize İbn Fudayl, Umâre b. el-Ka'ka'dan tahdis etti, o Ebu Zür'a'dan, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim daha çok mal sahibi olsun diye insanların mallarını dilenip isterse şüphesiz o, bir kor ateş istemektedir. Artık ister bunu az yapsın ister çok yapsın"* buyurdu.[176]

Şerh

(2393-2396 numaralı hadisler)

(2393) *"Dilenmek sizden birinizin... bırakmaz"*, bir parça anlamındaki "muz'a" lafzı mim harfi ötreli, ze harfi sakin olup *parça* demektir.

Kadı Iyâz dedi ki: Denildiğine göre bu kıyamet gününde Allah nezdinde yüzsüz, değersiz ve zelil olarak gelecektir anlamındadır. Bir diğer açıklamaya göre de hadisin anlamı zahiri üzeredir. Böyle bir kimse yüzü üzerinde et bulunmaksızın kemik hâli ile haşredilecektir. Bu da onun yüzsüzlük ederek

175 2393 numaralı hadisin kaynakları
176 İbn Mace, 1838; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14910

isteyip dilenmesi esnasındaki günahına bir ceza ve bir alamet olacaktır. Nitekim diğer hadislerde de mâsiyetlerin işlendiği organlarda bir takım cezaların sözkonusu olacağını belirtmektedir.

Bu ceza bir zorunluluk olmadan yasaklanmış bir şekilde dilencilik eden ve malını böylece çoğaltmaya çalışan kimseler hakkındadır. Nitekim diğer rivayette de: "*Kim malını çoğaltmak için dilenirse...*" buyurulmaktadır. Allah en iyi bilendir.

(2396) "*Kim insanlardan malını çoğaltmak için mallarını isterse (dilenirse)...*" Kadı Iyâz dedi ki: Bu, böyle bir kimse cehennem ateşi ile cezalandırılacaktır demektir. Hadisin zahirinden anlaşılan anlam üzere olma ihtimali de vardır. Yani onun aldığı kendisi ile dağlanacağı kor ateş olur. Tıpkı zekât vermeyen kimse hakkında sabit olduğu gibi.

٢٣٩٧-١٠٦/٥- حَدَّثَنِي هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ بَيَانٍ أَبِي بِشْرٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لَأَنْ يَغْدُوَ أَحَدُكُمْ فَيَحْطِبَ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَتَصَدَّقَ بِهِ وَيَسْتَغْنِيَ بِهِ مِنَ النَّاسِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ رَجُلًا أَعْطَاهُ أَوْ مَنَعَهُ ذَلِكَ فَإِنَّ الْيَدَ الْعُلْيَا أَفْضَلُ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ

2397-106/5- Bana Hennâd b. es-Serrî tahdis etti, bize Ebu'l-Ahvas, Beyan Ebu Bişr'den tahdis etti, o Kays b. Ebu Hâzim'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "*Sizden birinizin sabahleyin gidip sırtı üzerine odun getirmesi ve onu tasadduk etmesi yahut da onun sayesinde insanlara muhtaç olmaktan kurtulması, kendisi için bir kimseden bir şeyler dilenmesinden -o istediğini versin ya da vermesin- daha hayırlıdır. Ayrıca üstteki el, alttaki elden daha üstündür. Geçindirmekle yükümlü olduklarından başla.*"[177]

٢٣٩٨-.../٦- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ إِسْمَعِيلَ حَدَّثَنِي قَيْسُ بْنُ أَبِي حَازِمٍ قَالَ أَتَيْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ فَقَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَاللهِ لَأَنْ يَغْدُوَ أَحَدُكُمْ فَيَحْطِبَ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيعَهُ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ بَيَانٍ

177 Tirmizi, 670; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14293

2398-.../6- Bana Muhammed b. Hâtim tahdis etti, bize Yahya b. Said, İsmail'den tahdis etti, bana Kays b. Ebu Hâzim tahdis edip dedi ki: Ebu Hureyre'ye gitmiştik. O dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'a yemin olsun ki birinizin sabah erkenden gidip sırtı üzerinde odun taşıyıp getirip satması..."* buyurdu. Sonra hadisi Beyân (Ebu Bişr)'in zikrettiği hadisi ile aynen rivayet etti.[178]

٢٣٩٩-١٠٧/٧- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَيُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَأَنْ يَحْتَزِمَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً مِنْ حَطَبٍ فَيَحْمِلَهَا عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيعَهَا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ رَجُلًا يُعْطِيهِ أَوْ يَمْنَعُهُ

2399-107/7- Bana Ebu't-Tâhir ve Yunus b. Abdu'l-A'lâ da tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb haber verdi, bana Amr b. el-Hâris, İbn Şihâb'dan haber verdi, o Abdurrahman b. Avf'ın azadlısı Ebu Ubeyd'den rivayet ettiğine göre Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Andolsun birinizin bir demet odun alıp onu sırtı üzerinde taşıyıp satması, kendisine versin yahut vermesin bir adamdan bir şeyler dilenmesinden onun için daha hayırlıdır."* [179]

Şerh

(2397-2399 numaralı hadisler)

(2397) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Birinizin sabahleyin gidip sırtı üzerinde odun taşıyıp onu tasadduk etmesi..."* buyruğu ile sadaka vermek ve kişinin el emeğinden yemesi nevât (ölü) arazide yetişmiş odun, ot gibi mübah olan şeylerden kazanç elde etmesi teşvik edilmektedir. Odun taşımak anlamındaki lafız asıl nüshalarda ha ile tı arasında "te" harfi getirilmeksizin "feyahtibe" şekli her iki yerde de böyle gelmiştir ve doğrudur. Nüshalarda da bu şekliyle böyledir.

"Ve bu yolla insanlara muhtaç olmaktan kurtulması" lafzında "min" edatı kullanılmıştır. Bazı nadir nüshalarda ise "aninnâs" diye an lafzı ile kullanılmıştır. Her ikisi de sahihtir, birincisi ikincisine göre yorumlanır.

---

178 2397 numaralı hadisin kaynakları

179 Buhari, 2074, 2374; Nesai 2583; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12930

٢٤٠٠-١٠٨/٨- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ وَسَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ قَالَ سَلَمَةُ حَدَّثَنَا وَقَالَ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا مَرْوَانُ وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ الدِّمَشْقِيُّ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي الْحَبِيبُ الْأَمِينُ أَمَّا هُوَ فَحَبِيبٌ إِلَيَّ وَأَمَّا هُوَ عِنْدِي فَأَمِينٌ عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ تِسْعَةً أَوْ ثَمَانِيَةً أَوْ سَبْعَةً فَقَالَ أَلَا تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللهِ وَكُنَّا حَدِيثَ عَهْدٍ بِبَيْعَةٍ فَقُلْنَا قَدْ بَايَعْنَاكَ يَا رَسُولَ اللهِ ثُمَّ قَالَ أَلَا تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللهِ فَقُلْنَا قَدْ بَايَعْنَاكَ يَا رَسُولَ اللهِ ثُمَّ قَالَ أَلَا تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللهِ قَالَ فَبَسَطْنَا أَيْدِينَا وَقُلْنَا قَدْ بَايَعْنَاكَ يَا رَسُولَ اللهِ فَعَلَامَ نُبَايِعُكَ قَالَ عَلَى أَنْ تَعْبُدُوا اللهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَالصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ وَتُطِيعُوا وَأَسَرَّ كَلِمَةً خَفِيَّةً وَلَا تَسْأَلُوا النَّاسَ شَيْئًا فَلَقَدْ رَأَيْتُ بَعْضَ أُولَئِكَ النَّفَرِ يَسْقُطُ سَوْطُ أَحَدِهِمْ فَمَا يَسْأَلُ أَحَدًا يُنَاوِلُهُ إِيَّاهُ

2400-108/8- Bana Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî ve Seleme b. Şebîb de tahdis etti. Seleme: Bize Mervân -ki o b. Muhammed ed-Dımaşki'dir- tahdis etti dedi. Mervân ise bize haber verdi dedi. (Mervân dedi ki): Bize Said -ki o b. Abdülaziz'dir- Rabia b. Yezid'den tahdis etti, o Ebu İdris el-Havlânî'den, o Ebu Müslim el-Havlânî'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana el-Habib el-Emin tahdis etti, o benim için çok habib (sevgili)dir. Ama o bana göre çok da emindir ki bu zat Avf b. Malik el-Eşcâi olup dedi ki: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda dokuz, sekiz ya da yedi kişi idik. Allah Rasûlü: "*Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e bey'at etmez misiniz?*" buyurdu. Halbuki kısa bir süre önce bey'at etmiştik. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana bey'at etmiştik ya, dedik.

Sonra tekrar: "*Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e bey'at etmez misiniz?*" buyurdu. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana bey'at ettik ya, dedik. Sonra: "*Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e bey'at etmez misiniz?*" buyurdu. Bunun üzerine biz de ellerimizi uzattık ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana bey'at ettik gitti. Ama ne üzerine sana bey'at ediyoruz dedik.

O: "*Allah'a, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere ibadet etmeniz, beş vakit namazı kılmanız ve itaat etmeniz -bu arada gizlice bir söz söyledi- ve insanlardan bir şey istememeniz üzerine (bey'at ediniz)*" buyurdu. İşte ben o

bey'ati yapan kişilerden birisinin kamçısının yere düştüğünü, Bununla birlikte hiçkimseden o kamçıyı kendisine uzatmasını istemediğini gördüm. [180]

Şerh

"Ebu İdris el-Havlânî, Ebu Müslim el-Havlânî'den." Ebu İdris'in adı Âbidullah b. Abdullah, Ebu Müslim'in adı ise; Abdullah b. Suveb'dir. Bin Sevâb olduğu da söylenir, b. Esveb ve b. Abdullah, b. Avf, b. Müslim olduğu da söylenir. Adının Yakub b. Avf olduğu dahi söylenmiştir. Zühd, açıkça görülen kerametleri ile gözkamaştırıcı güzel yanları ile meşhur birisi idi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında müslüman olmuştu. Esved el-Ansî onu ateşe attığı halde yanmamış, Bunun üzerine onu kendi haline bırakmıştı. Hicret edip Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi, kendisi yolda iken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat etti. Medine'ye geldiğinde Ebu Bekir es-Sıddîk, Ömer ve onların dışında ashab-ı kiramın (radıyallâhu anhum) büyükleri ile karşılaştı. Doğru ve bilinen bilgi budur. Bu hususta ilim adamları arasında ihtilâf yoktur.

es-Sem'ânî'nin el-Ensâb adı eserinde Muaviye zamanında müslüman olduğunu söylemesi ise muhaddis, tarih, megazi ve siyer âlimleri ile onların dışındaki diğer ilim ehlinin ittifakı ile yanlıştır. Allah en iyi bilendir.

"Andolsun ben o kimseleri gördüm. Onlardan birisinin kamçısı düşüyordu da..." bu ifadelerden genel kapsamlı ifadeleri delil almanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü onlara bir şey istemek (dilemek, dilenmek) yasaklandığı halde onlar bu dilemeyi genel anlamına göre aldılar. Ayrıca bundan kendisine istemek ve dilemek denilebilecek her bir şeyden - önemsiz dahi olsa- uzak kalmanın teşvik edildiği de anlaşılmaktadır. Allah en iyi bilendir.

٣٦/٣٧- بَاب مَنْ تَحِلُّ لَهُ الْمَسْأَلَةُ

36/37- DİLENMEK KİME HELALDİR BABI

٢٤٠١-١٠٩/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ كِلَاهُمَا عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ رِيَابٍ حَدَّثَنِي كِنَانَةُ بْنُ نُعَيْمٍ الْعَدَوِيُّ عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ مُخَارِقٍ الْهِلَالِيِّ قَالَ تَحَمَّلْتُ حَمَالَةً فَأَتَيْتُ رَسُولَ

180 Ebu Davud,1 642; Nesai, 459 –muhtasar olarak-; İbn Mace, 2867; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10919

اللهِ ﷺ أَسْأَلُهُ فِيهَا فَقَالَ أَقِمْ حَتَّى تَأْتِيَنَا الصَّدَقَةُ فَنَأْمُرَ لَكَ بِهَا قَالَ ثُمَّ قَالَ يَا قَبِيصَةُ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِأَحَدِ ثَلَاثَةٍ رَجُلٍ تَحَمَّلَ حَمَالَةً فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَهَا ثُمَّ يُمْسِكُ وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ اجْتَاحَتْ مَالَهُ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عَيْشٍ أَوْ قَالَ سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ حَتَّى يَقُومَ ثَلَاثَةٌ مِنْ ذَوِي الْحِجَا مِنْ قَوْمِهِ لَقَدْ أَصَابَتْ فُلَانًا فَاقَةٌ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عَيْشٍ أَوْ قَالَ سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ فَمَا سِوَاهُنَّ مِنَ الْمَسْأَلَةِ يَا قَبِيصَةُ سُحْتًا يَأْكُلُهَا صَاحِبُهَا سُحْتًا

2401-109/1- Bana Yahya b. Yahya ve Kuteybe b. Said tahdis etti, ikisi Hammâd b. Zeyd'den rivayet etti. Yahya dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Hârun b. Riyâd'dan haber verdi, bana Kinâne b. Nuaym el-Adevi, Kabisa b. Buharik el-Hilâli'den şöyle dediğini tahdis etti. Birine kefil olmuştum. Bunun için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu hususta yardımını istemek üzere gittim. Allah Rasûlü: "*Sadaka (zekât) bize ulaşıncaya kadar kal. O zaman sana ondan verilmesini emrederiz.*"

Sonra şöyle buyurdu: "*Ey Kabisa! Şüphesiz dilenmek ancak şu üç kişiden birisine helaldir: Bir adam birine kefil olur, bu sebeble onu elde edinceye kadar dilenmek ona helal olur. Sonra da bu işi bırakır. Bir diğer adam ise malının tamamını alıp götüren bir felaket ile karşı karşıya kalır. Bunun için ona da geçimini sağlayabilecek hâle gelinceye kadar -ya da geçim için açığını kapatacak kadar dedi- dilenmesi ona helal olur. Bir diğeri de kavminden akıl sahibi üç kişi kalkıp, gerçekten filan kişi fakir düştü, diyecekleri kadar fakirliğe düçar olmuş bir adamdır. Buna da geçimini sağlayabileceği kadarını elde edinceye -ya da geçiminin açığını kapatıncaya kadar, dedi- dilenmek helal olur. İşte ey Kabisa! Bunların dışındaki dilenmeler haramdır. Dilenen kişi bunları haram olarak yer.*" [181]

Şerh

"Birine kefil olmuştum." *Hemâle,* bir kimsenin üzerine aldığı, üstlendiği mal demektir. Yani kişi böyle bir malı insanların aralarını düzeltmek için borçlanır ve öder. İki kabilenin arasını düzeltmek ve benzeri haller buna örnektir. İşte böyle bir kimsenin dilenmesi helal olur. Buna mâsiyet için borç almamış olması şartı ile zekâttan verilir.

181 Ebu Davud, 1640; Nesai, 2578, 2579, 2590; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11068

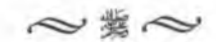
"Ta ki geçimini yola koyuncaya kadar..." Kivâm ve sidâd, aynı anlamdadır. Bu da kişiyi bir şeylere muhtaç olmaktan kurtaran ve kendisi ile ihtiyacı karşılandığı şeydir. Kendisi ile bir şeyi kapattığın her bir şeye "sidâd"denilir. Deliğin ve şişenin sidadı (kabı, kapağı) bu anlamdan gelmektedir. "Sidâdun min avs: ihtiyacın giderilmesi" tabirleri de buradan alınmıştır.

"Kavminden akıl sahibi üç kişi kalkıp..." bütün nüshalarda (üç anlamındaki lafız) "selâsetün" şeklindedir. Bu doğrudur. Yani üç kişi bu maksatla ayağa kalkarak gerçekten bu şahıs fakir düşmüştür derler.

Hicâ da akıl demektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Kavminden*" kaydını getirmesi onun iç durumundan haberdar olanların onlar olmasından dolayıdır. Mal ise âdeten gizli saklıdır. Ancak arkadaşının durumunu çok iyi bilenler onu bilebilir. Akıllı olma şartını koşması ise uyanık şahitte akıllı oluşun şart olduğuna dikkat çekmek içindir. Gafil ve pek akıllı olmayan kimsenin şahitliği kabul edilmez. Üç kişi şartına gelince bazı ilim adamlarımız şöyle demektedir: Bu fakir olmak hususundaki beyyine (delil)de aranan bir şarttır. Bu hadisin zahiri sebebi ile ancak üç kişinin şahitliği halinde kabul edilir.

Cumhur ise şöyle demiştir: Zina dışındaki diğer hususlardaki şehadetlerde olduğu gibi adaletli iki kişinin şahitliği de kabul edilir. Bunlar hadisi (üç kişinin şahitliğini) müstehab olarak yorumlamışlardır. Ayrıca bu mal sahibi olduğu bilinen kişi hakkında da yorumlanır. Dolayısı ile malının telef olduğunda ödeme güçlüğü çektiği hususunda sözü ancak bir beyyine (delil) ile kabul edilir. Malı olduğu bilinmeyen kimsenin ise mal sahibi olmadığına dair söylediği sözü kabul edilir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Bunun dışındaki hallerde dilencilik ey Kabisa haramdır.*" Buradaki (haramdır anlamındaki lafız olan) "*sühtan*" lafzı bütün nüshalarda bu şekildedir. Müslim'den başkalarının rivayetinde ise "*sühtün*" şeklindedir. Bunun neden böyle olduğu açıktır. Müslim'in rivayeti de sahihtir ama burada hazfedilmiş lafızlar vardır. Yani sen Bunun süht olduğuna inan yahut böyle bir kimse süht (haram) yer demektir.

٣٧/٣٧- بَاب إِبَاحَةِ الْأَخْذِ لِمَنْ أُعْطِيَ مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ وَلَا إِشْرَافٍ

37/37- DİLENMEKSİZİN VE GÖZ DİKİP UMMAKSIZIN KENDİSİNE BİR ŞEYLER VERİLEN KİMSEYE (O ŞEYİ) ALMASININ MÜBAH OLDUĞU BABI

٢٤٠٢-١/١١٠- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ ح وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷺ يَقُولُ قَدْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُعْطِينِي الْعَطَاءَ فَأَقُولُ أَعْطِهِ أَفْقَرَ إِلَيْهِ مِنِّي حَتَّى أَعْطَانِي مَرَّةً مَالًا فَقُلْتُ أَعْطِهِ أَفْقَرَ إِلَيْهِ مِنِّي فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خُذْهُ وَمَا جَاءَكَ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَأَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلَا سَائِلٍ فَخُذْهُ وَمَا لَا فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ

2402-110/1- Bize Hârun b. Marûf da tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb tahdis etti. (H.) Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, o Salim b. Abdullah b. Ömer'den, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana (bazen) beytülmalden bir bağış veriyordu da ben: Onu buna benden daha çok ihtiyacı olan birisine ver, dedim. Sonunda bir defa bana bir mal verdi. Yine onu, ona benden daha çok muhtaç olan birisine ver, deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunu al. Bu maldan sana, sen ona göz dikmeksizin ve dilenmeksizin bir şeyler gelecek olursa onu al. Böyle olmazsa gözün de onda kalmasın."* [182]

Şerh

"Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: ... *Gözün onda kalmasın*" bu hadiste Ömer (radıyallâhu anh)'ın bir menkıbesi, onun fazileti, zühd ve başkalarını kendisine tercih etmesi (isâr) açıkça görülmektedir.

"Müşrif", bir şeye bakan, göz diken, onu elde etmek için çokça hırs sahibi olan kimse demektir.

"Böyle olmazsa gözün onda kalmasın" buyruğu da şu demektir. Bu şartı taşımayan malda da gözün kalmasın, ona meylin olmasın.

182 Buhari, 1473, 7164; Nesai, 2607; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10520

İlim adamları kendisine (bu şekilde) mal gelen kişinin bunu kabul etmesinin vacip mi mendub mu olduğu hususunda üç farklı görüşe sahiptir. Bu üç görüşü de Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî ve başkaları nakletmiş bulunmaktadır. Cumhurun benimsediği meşhur ve sahih görüşe göre sultanın bağışı dışındakilerin kabul edilmesi müstehabtır. Sultanın yaptığı bağışı ise bazı kimseler haram kabul etmiş, bazıları mübah, bazıları da mekruh görmüşlerdir. Doğrusu ise eğer sultanın elinde bulunanlar çoğunlukla haram ise onun bağışını almanın da haram olacağıdır. Aynı şekilde hak etmeyen kimseye bağışta bulunacak olursa haram daha çok olmasa dahi onu alacak kimsede onu alma hakkını engelleyen bir husus bulunmuyorsa alması mübah olur. Bir kesimde şöyle demektedir: (Bu gibi bağışları) almak sultandan da olsa başkasından da olsa vaciptir. Başkaları başkalarının verdiklerini değil de sultanın bağışını almak menduptur demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

٢٤٠٣-١١١/٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُعْطِي عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ؓ الْعَطَاءَ فَيَقُولُ لَهُ عُمَرُ أَعْطِهِ يَا رَسُولَ اللهِ أَفْقَرَ إِلَيْهِ مِنِّي فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ خُذْهُ فَتَمَوَّلْهُ أَوْ تَصَدَّقْ بِهِ وَمَا جَاءَكَ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَأَنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلَا سَائِلٍ فَخُذْهُ وَمَا لَا فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ قَالَ سَالِمٌ فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ لَا يَسْأَلُ أَحَدًا شَيْئًا وَلَا يَرُدُّ شَيْئًا أُعْطِيَهُ

2403-111/2- Bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Amr b. el-Hâris, İbn Şihâb'dan haber verdi, o Salim b. Abdullah'dan, o babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'a (beytülmalden) bağışta bulunurdu da Ömer ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bunu, buna benden daha çok muhtaç olana ver derdi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "*Sen onu al. Ya mal edin yahut onu sadaka ver. Sen göz dikmeksizin ve dilenmeksizin bu maldan sana bir şeyler gelirse onu al. Gelmezse de gözün onda kalmasın*" buyurdu.

Salim dedi ki: İşte bundan dolayı İbn Ömer kimseden hiçbir şey istemez ve kendisine verilen bir şeyi de geri çevirmezdi.[183]

183 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6900

٢٤٠٤-.../٣- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ عَمْرٌو وَحَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ بِمِثْلِ ذَلِكَ عَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّعْدِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

2404-.../3- Bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, Amr dedi ki: Bana İbn Şihâb da Bunun aynısını es-Said b. Yezid'den tahdis etti, o Abdullah b. es-Sâdi'den, o Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etti. [184]

٢٤٠٥-١١٢/٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ السَّاعِدِيِّ الْمَالِكِيِّ أَنَّهُ قَالَ اسْتَعْمَلَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﷺ عَلَى الصَّدَقَةِ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْهَا وَأَدَّيْتُهَا إِلَيْهِ أَمَرَ لِي بِعُمَالَةٍ فَقُلْتُ إِنَّمَا عَمِلْتُ لِلَّهِ وَأَجْرِي عَلَى اللَّهِ فَقَالَ خُذْ مَا أُعْطِيتَ فَإِنِّي عَمِلْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَعَمَّلَنِي فَقُلْتُ مِثْلَ قَوْلِكَ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أُعْطِيتَ شَيْئًا مِنْ غَيْرِ أَنْ تَسْأَلَ فَكُلْ وَتَصَدَّقْ

2405-112/4- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Leys, Bukeyr'den tahdis etti, o Busr b. Said'den, o İbnü's-Sâidî el-Malikî'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) beni sadaka toplamakla (zekât toplamakla) görevlendirdi. Ben bu görevimi bitirip sadakayı ona tastamam ödeyince bana ücretimin verilmesini emretti. Bunun üzerine ben ona: Ben bunu sırf Allah için yaptım. Ecrimi vermek Allah'a aittir, dedimse de o: Sana verileni al. Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken (senin gibi) bir iş yaptım. O da bana ücret verdi. Senin söylediğinin aynısını söyledim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Sen istemeden sana bir şey verilecek olursa ye ve tasadduk et"* buyurdu. [185]

٢٤٠٦-.../٥- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشَجِّ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ السَّعْدِيِّ أَنَّهُ قَالَ اسْتَعْمَلَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﷺ عَلَى الصَّدَقَةِ بِمِثْلِ حَدِيثِ اللَّيْثِ

184 Buhari, 7163 –buna yakın-; Ebu Davud, 1647, 2944; Nesai, 2603, 2604, 2605, 2606 –uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10487

185 2404 numaralı hadisin kaynakları

2406-.../5- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr b. el-Hâris, Bukeyr b. el-Eşecc'den haber verdi, o Busr b. Said'den, o İbn es-Sa'dî'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) beni sadaka (zekât) toplamak için görevlendirdi deyip hadisi Leys'in hadisi rivayet ettiği şekilde rivayet etti. [186]

Şerh

(2403-2406 numaralı hadisler)

(2404) "Bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, Amr dedi ki: Bana İbn Şihâb da Bunun aynısını es-Said b. Yezid'den tahdis etti, o Abdullah b. es-Sâdi'den, o Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etti." Bu hadis bu şekilde kaydedilmiştir. Senetteki "Amr dedi ki" ibaresi: "Dedi ki: Amr dedi ki" anlamındadır. Böylelikle "dedi ki"yi yazmak hazfedilmiştir. Ama okuyucunun bunu iki defa söylemesi kaçınılmazdır. Yazarken ikisinden birisini hazfetmeleri ise sadece bir ihtisardan ibarettir. Senetteki "Amr dedi ki: Bana... de tahdis etti" ifadesi de nüshalarda bu şekildedir. "Ve haddesenî... :Bana ... de tahdis etti" ifadesi vav'lıdır; bu doğru ve güzeldir. Yani Amr, İbn Şihâb'dan bir kaç hadis rivayet etti ve bunların birini diğerine atfedip bağladı. İbn Vehb de bu hadisleri bu şekilde işitti. İbn Vehb birinci hadisten başkasını rivayet etmek isteyince atıf vavını kullandı. Çünkü o birinci hadisten başka diğer hadisleri Amr'dan atıf vavı ile dinlemiş, bu sebeble bu hadisi dinlediği şekilde rivayet etmiştir. Bu mesele kitabın baş tarafında açıklanmış idi. Allah en iyi bilendir.

Şunu bilelim ki bu hadis Müslim'e istidrâkde bulunulan hadislerden birisidir. Kadı Iyâz dedi ki: Ebu Ali b. Seken dedi ki: es-Saib b. Yezid ile Abdullah b. es-Sa'dî arasında bir ravi daha vardır ki o da Huvaytıb b. Abduluzza'dır. Nesai dedi ki: Bu hadisi es-Saib İbnü's-Sadi'den dinlemiş değildir. Aksine o bunu ancak Huvaytıb'dan, o da ondan rivayet etmiştir.

Başkası da şöyle demektedir: Bu hadis Amr b. el-Haris yolu ile mahfuzdur. Bunu Şuayb'ın, ez-Zübeydi'nin ve başkalarının ashabı (onlardan rivayet nakledenler) ez-Zührî'den şöyle dedi diye rivayet etmişlerdir: Bana es-Said b. Yezid'in haber verdiğine göre Huvaytıb kendisine şunu haber vermiştir: Abdullah b. es-Sa'dî'nin ona haber verdiğine göre Ömer kendisine şunu haber vermiştir. Aynı şekilde bu hadisi Yunus b. Abdu'l-A'lâ da İbn Vehb'den diye rivayet etmiştir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır.

186 2404 numaralı hadisin kaynakları

Derim ki: Bu hadisi Nesai de Sünen'inde, İbn Uyeyne'den, o ez-Zührî'den, o es-Saib'den, o Huvaytıb'dan, o İbn es-Sa'dî'den, o Ömer b. el-Hattab'dan diye -zikredildiği şekilde- rivayet etmiştir. Biz de bu hadisi Hafız Abdulkâdir er-Ruhavi'den er-Rubaiyat adlı eserinde rivayet etmiş bulunuyoruz. O dedi ki: Bu hadisi Muhammed b. el-Velid ve Hımslı ez-Zübeydi ile Şuayb b. Ebu Hamza, Eyleli Akil b. Halid ile Yunus b. Yezid, Amr b. el-Haris el-Mısri ve el-Hakem b. Abdullah el-Hımsî bu şekilde ez-Zührî'den rivayet etmişlerdir. Sonra onların rivayet yollarını uzunca senetleri ile ve hepsi de ez-Zührî'den, o es-Saib'den, o Huvaytıb'dan, o İbnu's-Sadi'den, o Ömer'den diye gelen yolları ile zikretmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde Buhari'de bu hadisi Şuayb yolu ile rivayet etmiştir. Abdulkâdir dedi ki: Bu hadisi en-Numan b. er-Râşid de ez-Zührî'den rivayet etmiş ve Huvaytıb'ı senetten düşürmüştür. Ma'mer de bunu ez-Zührî'den diye rivayet etmiş ancak ondan rivayetinde ihtilâf ederek hadisi ondan Süfyan b. Uyeyne ve Musa b. Âyen'in rivayet ettiğini zikretmiştir. Nitekim çoğunluk da bunu ez-Zührî'den rivayet etmiş, İbnu'l-Mübarek ise bunu Ma'mer'den diye rivayet ederek Huvaytıb'ı düşürmüştür. Aynı şekilde en-Numan b. Raşid de bunu ez-Zührî'den diye rivayet etmiş olduğu gibi Abdurrezzak da bunu Ma'mer'den diye rivayet ederek Huvaytıb'ı ve İbnü's-Sadi'yi düşürmüştür. Sonra Hafız Abdulkâdir onların bu şekildeki rivayet yollarını zikrederek şunları söylemiştir: İşte bu, bu hadisin rivayet yollarının tamamını göstermektedir. Sahih olan ise cemaatin ittifakla yaptıkları rivayettir. Kastettiği ise ez-Zührî'den, o es-Saib'den, o Huvaytıb'dan, o İbnu's-Sadi'den, o Ömer'den diye gelen rivayettir.

Bu hadiste birbirinden rivayet nakleden dört sahabi vardır. Bunlar ise Ömer, İbnu's-Sa'di, Huvaytıb ve es-Saib (radıyallâhu anhum)'dur. Birbirinden rivayet nakleden dört sahabinin bulunduğu, aynı şekilde birbirinden rivayette bulunan dört tabiinin bulunduğu bir takım hadisler gelmiş bulunmaktadır.

İbnu's-Sa'di'nin geriye doğru nesebi ile adı: Ebu Muhammed Abdullah b. Vekdan b. Abdüşşems b. Abdivud b. Nadr b. Malik b. Hambel b. Âmir b. Lüey b. Galip'dir. İlim adamlarının dediklerine göre Vukdan'ın adı Amr'dır. Amr b. Vukdan da denilmektedir. Musab dedi ki: O Abdullah b. Amr b. Vukdan'dır. Kendisine İbnu's-Sa'di de denilir. Çünkü babası Sa'd b. Bekr b. Hevâzin oğulları arasında küçük yaşta süt anneye verilmiş ve İbnu's-Sa'di erken zamanlarda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sahabi olmuştur. O şöyle der: Ben Sa'd b. Bekr oğullarından bir heyet ile birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gelmiştim. Kendisi Şam'da yerleşmiş, ondan es-Said b. Yezid rivayet nakletmiştir. Kendisinden, tabiinin büyüklerinden çok sayıda kişi rivayet almıştır.

Huvaytıb'ın künyesi Ebu Muhammed'dir. Ebu'l-İsba' Huvaytıb b. Abduluzza b. Ebu Kays b. Abdivud b. Nadr b. Malik b. Hanbel b. Âmir b. Lüey el-Kuraşi el-Âmiri denilir. Mekke fethedildiği gün müslüman olmuştur. Onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği bir rivayeti -Vakıdi'nin zikrettiği bir şey müstesna- bilinmemektedir. Allah en iyi bilendir.

Müslim de bundan sonra (2405) Kuteybe'nin rivayetinde: "İbnu's-Saidi el-Maliki'den" denilmektedir. "el-Maliki" sahih olup Malik b. Hanbel b. Âmir'e nisbettir. "es-Sâidî'yi ise ilim adamları uygun görmemişler ve doğrusu cumhurun dediği gibi es-Sa'dî'dir demişlerdir. Bu da Sa'd b. Bekir -az önce geçtiği gibi- oğullarına nisbettir. Allah en iyi bilendir.

Umâle: Âmile (çalışan, iş yapan kimseye) işi karşılığında verilen ücrete denilir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken zekât toplama işini yaptım o da bana ücret verdi." Yaptığım işin ücretini verdi demektir.

Bu hadiste müslümanların işleri karşılığında ücret almanın caiz olduğu hükmü vardır. Onlara ait olarak yapılan bu işin din ya da dünya ile alakalı olması arasında bir fark yoktur. Hakimlik, hisbe ve daha başka işler gibi. Allah en iyi bilendir.

٣٨/٣٩- بَاب كَرَاهَةِ الْحِرْصِ عَلَى الدُّنْيَا

38/39- DÜNYAYA HIRSLA BAĞLANMANIN MEKRUH OLDUĞU BABI

٢٤٠٧-١١٣/١- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ قَلْبُ الشَّيْخِ شَابٌّ عَلَى حُبِّ اثْنَتَيْنِ حُبِّ الْعَيْشِ وَالْمَالِ

2407-113/1- Bize Züheyr b. Harb tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isnad ile şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Yaşlı bir kimsenin kalbi iki şeyi sevmekte gençtir: Yaşama sevgisi ve mal (sevgisi).*"[187]

---

187 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13709

٢٤٠٨-٢/١١٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ قَلْبُ الشَّيْخِ شَابٌّ عَلَى حُبِّ اثْنَتَيْنِ طُولُ الْحَيَاةِ وَحُبُّ الْمَالِ

2408-114/2- Bana Ebu't-Tâhir ve Harmele tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb, Yunus'dan tahdis etti, o İbn Şihâb'dan, o Said b. el-Müseyyeb'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yaşlı kimsenin kalbi iki şeyi sevmekte gençtir: Uzun hayat ve mal sevgisi."* [188]

٢٤٠٩-٣/١١٥- وَحَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ كُلُّهُمْ عَنْ أَبِي عَوَانَةَ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَتَشِبُّ مِنْهُ اثْنَتَانِ الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ وَالْحِرْصُ عَلَى الْعُمُرِ

2409-115/3- Bana Yahya b. Yahya, Said b. Mansur ve Kuteybe b. Said hepsi Ebu Avâne'den tahdis etti. Yahya bize Ebu Avâne, Katade'den haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti dedi. Katade, Enes'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Âdemoğlu ihtiyarlamakla birlikte onda iki haslet genç kalır: Mala olan hırs ile yaşamaya olan hırs."* [189]

٢٤١٠-.../٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَا حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ بِمِثْلِهِ

2410-.../4- Bana Ebu Gassan el-Mismai ve Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis edip dedi ki: Bize Muâz b. Hişam tahdis etti, bana babam Katade'den tahdis etti, o Enes'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) aynısını buyurdu. [190]

٢٤١١-.../٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِنَحْوِهِ

188 Buhari, 642; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13324
189 Tirmizi, 2339; İbn Mace, 4234; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1434
190 Buhari, 6421; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1361

2411-.../5- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Katade'yi Enes b. Malik'den tahdis ederken dinledim. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadisi buna yakın olarak rivayet etti. [191]

Şerh

(2407-2411 numaralı hadisler)

(2407) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yaşlının kalbi iki şeyi sevmekte gençtir: Yaşama sevgisi ve mal sevgisi."* Bu buyruk mecaz ve istiaredir. Anlamı şudur: Yaşlının kalbinin mala sevgisi tam ve eksiksizdir. Bu hususta gencin gençliğindeki gücü gibi sapasağlamdır. Doğru açıklama budur. Bunun dışında kabul edilemeyecek daha başka açıklamalar da yapılmıştır.

(2409) *"Onda iki şey genç kalır."* Yani yaşlı kimsenin kalbi iki şeyi sevmek hususunda gençtir.

٣٩/٤٠- بَاب لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَيْنِ لَابْتَغَى ثَالِثًا

39/40- ÂDEMOĞLUNUN İKİ VADİSİ OLSA ÜÇÜNCÜSÜNÜ İSTER BABI

٢٤١٢-١١٦/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَابْتَغَى وَادِيًا ثَالِثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ

2412-116/1- Bize Yahya b. Yahya, Said b. Mansur ve Kuteybe b. Said tahdis etti. Yahya bize Ebu Avâne, Katade'den haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti dedi. Katade, Enes'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğlunun mal dolu iki vadisi olsa üçüncü bir vadiye sahip olmak ister. Halbuki Âdemoğlunun karnını topraktan başka bir şey doldurmaz. Allah da tevbe edenin tevbesini kabul eder."*[192]

---

191 Buhari, 6421; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1258

192 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1439

٢٤١٣-.../٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ فَلَا أَدْرِي أَشَيْءٌ أُنْزِلَ أَمْ شَيْءٌ كَانَ يَقُولُهُ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي عَوَانَةَ

2413-.../2- Bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis etti, İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be haber verip dedi ki: Katade'yi Enes b. Malik'den tahdis ederken dinledim. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: -Bilemiyorum, indirilen bir şey mi idi yoksa kendisinin bizzat söylediği bir şey mi idi- deyip hadisi Ebu Avâne'nin hadisi ile aynen rivayet etti. [193]

٢٤١٤-١١٧/٣- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادٍ مِنْ ذَهَبٍ أَحَبَّ أَنَّ لَهُ وَادِيًا آخَرَ وَلَنْ يَمْلَأَ فَاهُ إِلَّا التُّرَابُ وَاللَّهُ يَتُوبُ عَلَى مَنْ تَابَ

2414-117/3- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, o Enes b. Malik'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Âdemoğlunun altın dolu bir vadisi olsa bir diğer vadisinin olmasını arzu eder. Ama onun ağzını topraktan başkası asla doldurmaz. Allah da tevbe edenin tevbesini kabul buyurur."* [194]

٢٤١٥-١١٨/٤- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَا حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ سَمِعْتُ عَطَاءً يَقُولُ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ مِلْءَ وَادٍ مَالًا لَأَحَبَّ أَنْ يَكُونَ إِلَيْهِ مِثْلُهُ وَلَا يَمْلَأُ نَفْسَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ وَاللَّهُ يَتُوبُ عَلَى مَنْ تَابَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَلَا أَدْرِي أَمِنَ الْقُرْآنِ هُوَ أَمْ لَا وَفِي رِوَايَةِ زُهَيْرٍ قَالَ فَلَا أَدْرِي أَمِنَ الْقُرْآنِ لَمْ يَذْكُرِ ابْنَ عَبَّاسٍ

193 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10287
194 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1568

2415-118/4- Bana Zuheyr b. Harb ve Harun b. Abdullah tahdis edip dedi ki: Bize Haccac b. Muhammed, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini tahdis etti: Atâ'yı şöyle derken dinledim: İbn Abbas'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Âdemoğlunun mal dolu bir vadisi bulunsa onun aynısının da kendisinin olmasını ister. Bununla birlikte Âdemoğlunun nefsini topraktan başkası doldurmaz. Allah da tevbe edenin tevbesini kabul eder"* buyururken dinledim.

İbn Abbas dedi ki: Bilemiyorum o Kur'an'dan mıdır, değil midir?

Züheyr'in rivayetinde ise: Bilemiyorum o söz Kur'an'dan mıdır deyip İbn Abbas'ın adını vermemiştir. [195]

٢٤١٦-١١٩/٥- حَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ دَاوُدَ عَنْ أَبِي حَرْبِ بْنِ أَبِي الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ بَعَثَ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ إِلَى قُرَّاءِ أَهْلِ الْبَصْرَةِ فَدَخَلَ عَلَيْهِ ثَلَاثُ مِائَةِ رَجُلٍ قَدْ قَرَءُوا الْقُرْآنَ فَقَالَ أَنْتُمْ خِيَارُ أَهْلِ الْبَصْرَةِ وَقُرَّاؤُهُمْ فَاتْلُوهُ وَلَا يَطُولَنَّ عَلَيْكُمُ الْأَمَدُ فَتَقْسُوَ قُلُوبُكُمْ كَمَا قَسَتْ قُلُوبُ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَإِنَّا كُنَّا نَقْرَأُ سُورَةً كُنَّا نُشَبِّهُهَا فِي الطُّولِ وَالشِّدَّةِ بِبَرَاءَةَ فَأُنْسِيتُهَا غَيْرَ أَنِّي قَدْ حَفِظْتُ مِنْهَا لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَابْتَغَى وَادِيًا ثَالِثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ وَكُنَّا نَقْرَأُ سُورَةً كُنَّا نُشَبِّهُهَا بِإِحْدَى الْمُسَبِّحَاتِ فَأُنْسِيتُهَا غَيْرَ أَنِّي حَفِظْتُ مِنْهَا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ فَتُكْتَبُ شَهَادَةً فِي أَعْنَاقِكُمْ فَتُسْأَلُونَ عَنْهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

2416-119/5- Bana Suveyd b. Said tahdis etti, bize Ali b. Mushir, Davud'dan tahdis etti, o Ebu'l-Harb b. Ebu'l-Esved'den, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Musa el-Eş'ari Basralıların kurrasına (Kur'an ve ilim adamlarına) haber gönderdi. Huzuruna Kur'an'ı okumuş (öğrenmiş) üçyüz adam girdi. Şöyle dedi: Sizler Basralıların hayırlıları ve Kur'an okuyucularısınız. Onu iyi okuyunuz. Sakın üzerinizden uzun zaman geçmesin. O taktirde sizden öncekilerin kalplerinin katılaştığı gibi sizin kalpleriniz de katılaşır. Bizler bir sûre okurduk ki o sûreyi uzunluğu ve şiddeti itibari ile Berae (Tevbe) Sûresi'ne benzetirdik. O sûre bana unutturuldu. Şu kadar var ki ben o sûreden: *"Âdemoğlunun mal dolu iki vadisi bulunsa üçüncü bir vadiye sahip olmak ister, Bununla birlikte Âdemoğlunun topraktan başkası doldurmaz"* bölümünü hıfzetmiş bulunuyorum. Yine biz müsebbihâttan (sebbeha ve yu-

195 Buhari, 6436. 6437; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5918

sebbihu ile başlayan sûrelerden) birisine benzettiğimiz bir sûre okurduk. O da bana unutturuldu. Şu kadar var ki ben ondan: *"Ey iman edenler! Yapmadığınız şeyi neden söylersiniz? O taktirde bu boyunlarınıza bir şehadet olarak yazılır ve kıyamet gününde ondan sorgulanırsınız"* kısmını hıfzetmiş bulunuyorum. [196]

Şerh

(2412-2416 numaralı hadisler)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (2412): *"Âdemoğlunun mal dolu iki vadisi olsa... ve Âdemoğlunun karnını..."* diğer rivayette (2414): *"Onun ağzını topraktan başkası doldurmaz"* diğer rivayette (2415): *"Âdemoğlunun nefsini topraktan başkası doldurmaz"* buyurmaktadır. Bu hadislerde dünya hırsı ve tutkusu, dünyada mal çokluğu, sevgisi ile dünyaya rağbet yerilmektedir. *"Onun karnını topraktan başkası doldurmaz"*ın anlamı da şudur. O ölene ve karnı kabrinin toprağı ile dolana kadar onun dünya tutkusu da devam eder.

Bu hadis dünya tutkusu bakımından Âdemoğullarının çoğunluğunun hükmüne göre ifade buyurulmuştur. Bunu da yüce Rasûlün (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ve Allah tevbe edenin tevbesini kabul eder"* buyruğu desteklemektedir. Çünkü bu da önceki ile alakalıdır. Yani yüce Allah, yerilmiş, tutkudan ve yerilmiş diğer hususlardan tevbe edenlerin tevbesini kabul eder.

٤٠/٤١- بَاب لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ

40/41- ZENGİNLİK, ÇOK MAL-MÜLK SAHİBİ OLMAK DEĞİLDİR BABI

٢٤١٧-١١٢/١- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ

2417-120/1- Bize Züheyr b. Harb ve İbn Numeyr tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Zenginlik çok mal-mülk sahibi olmak değildir ama zenginlik nefsin zenginliği (tokluğu)dur"* buyurdu.[197]

196 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9012

197 İbn Mace, 4137; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13692

Şerh[198]

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Zenginlik çokça mal-mülk sahibi olmak değildir...*" Burada "el-aras: mal-mülk" dünya metaı (malı-mülkü, faydalanılacak şeyleri) demektir. Hadisin anlamı da şudur: Övünmeye değer olan zenginlik nefsin zenginliği, tokluğu, hırsın tutkusunun az oluşudur. Daha çok olsun diye tutku ile birlikte mal çokluğu ile değildir. Çünkü daha fazlasını isteyip duran bir kimse hiçbir zaman sahip oldukları ile kendisini ihtiyaçtan kurtulmuş saymaz ve böyle bir kişi asla zengin kabul edilmez.

٤١/٤٢- بَاب تَخَوُّفِ مَا يَخْرُجُ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا

41/42- İHSAN EDİLECEK DÜNYA NİMETLERİNDEN KORKMA/ÇEKİNME BABI

٢٤١٨-١٢١/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَتَقَارَبَا فِي اللَّفْظِ قَالَ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ عِيَاضِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَخَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ لَا وَاللَّهِ مَا أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ إِلَّا مَا يُخْرِجُ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ فَصَمَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ كَيْفَ قُلْتَ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ الْخَيْرَ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ أَوَ خَيْرٌ هُوَ إِنَّ كُلَّ مَا يُنْبِتُ الرَّبِيعُ يَقْتُلُ حَبَطًا أَوْ يُلِمُّ إِلَّا آكِلَةَ الْخَضِرِ أَكَلَتْ حَتَّى إِذَا امْتَلَأَتْ خَاصِرَتَاهَا اسْتَقْبَلَتْ الشَّمْسَ ثَلَطَتْ أَوْ بَالَتْ ثُمَّ اجْتَرَّتْ فَعَادَتْ فَأَكَلَتْ فَمَنْ يَأْخُذْ مَالًا بِحَقِّهِ يُبَارَكْ لَهُ فِيهِ وَمَنْ يَأْخُذْ مَالًا بِغَيْرِ حَقِّهِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ

2418-121/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Leys b. Sa'd haber verdi (H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis edip -ki lafız itibari ile birbirlerine yakın rivayette bulundular- dedi ki: Bize Leys b. Sa'd, Said b. Ebu Said el-Makburi'den tahdis etti, o İyaz b. Abdullah b. Sa'd'dan rivayet ettiğine göre Ebu Said el-Hudrî'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sel-

198 Hadisin bab başlığı yukarda kaydedildiği gibi olmakla birlikte şerhte ayrıca: Kanaatkârlığın fazileti ve kanaatkârlığı teşvik babı diye bir başlık açılmıştır. (Çeviren)

lem) ayağa kalkıp insanlara bir hutbe verdi ve: "*Hayır, Allah'a yemin ederim ki ey insanlar sizin için fakirlikten korkmuyorum. Ancak Allah'ın sizin için çıkartıp ihsan edeceği dünya malından korkuyorum*" buyurdu.

Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Hayır şer ile hiç gelir mi? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir süre sustuktan sonra: "*Nasıl demiştin?*" buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Hayır şer ile gelir mi? demiştim dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz hayır ancak hayır ile gelir. Ama peki ya o (mal hep) bir hayır mıdır? Şüphesiz dere akıntısında yetişen her bir bitki şişkinlikten ya öldürür yahut ölüme yaklaştırır. Bundan yalnız yeşillik yiyen hayvan müstesnadır. Bu da yan tarafları dolup şişinceye kadar yedikten sonra güneşe karşı durur def-i hacette bulunur yahut bevleder, sonra da geviş getirir yine (dönerek) ot yer. Her kim bir malı hakkı ile alırsa o malda ona bereket ihsan edilir. Her kim haksız yere bir mal edinirse onun da misali yiyip de bir türlü doymayanın misali gibidir.*" [199]

٢٤١٩-١٢٢/٢- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ أَخْوَفُ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ مَا يُخْرِجُ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا قَالُوا وَمَا زَهْرَةُ الدُّنْيَا يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ بَرَكَاتُ الْأَرْضِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَهَلْ يَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ قَالَ لَا يَأْتِي الْخَيْرُ إِلَّا بِالْخَيْرِ لَا يَأْتِي الْخَيْرُ إِلَّا بِالْخَيْرِ لَا يَأْتِي الْخَيْرُ إِلَّا بِالْخَيْرِ إِنَّ كُلَّ مَا أَنْبَتَ الرَّبِيعُ يَقْتُلُ أَوْ يُلِمُّ إِلَّا آكِلَةَ الْخَضِرِ فَإِنَّهَا تَأْكُلُ حَتَّى إِذَا امْتَدَّتْ خَاصِرَتَاهَا اسْتَقْبَلَتْ الشَّمْسَ ثُمَّ اجْتَرَّتْ وَبَالَتْ وَثَلَطَتْ ثُمَّ عَادَتْ فَأَكَلَتْ إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ فَمَنْ أَخَذَهُ بِحَقِّهِ وَوَضَعَهُ فِي حَقِّهِ فَنِعْمَ الْمَعُونَةُ هُوَ وَمَنْ أَخَذَهُ بِغَيْرِ حَقِّهِ كَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ

2419-122/2- Bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verip dedi ki: Bana Malik b. Enes, Zeyd b. Eslem'den haber verdi, o Atâ b. Yesar'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Sizin için en çok korktuğum şey Allah'ın sizin önünüze çıkartacağı dünya nimetleridir*" buyurdu. Ashab: Dünya nimetleri nedir ey Allah'ın Rasûlü? dedi. O: "*Yeryüzünün bereketleridir*" buyurdu.

199 İbn Mace, 3995; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4273

Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Hiç hayır şer ile gelir mi? dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Hayır! Hayır ancak hayır getirir. Şüphesiz ki hayır ancak hayır ile gelir. Muhakkak hayır hayırdan başka bir şeyle gelmez. Şüphesiz derenin bitirdiği her bir şey ya öldürür ya da öldürecek hale yaklaştırır. Yeşillik yiyen müstesna. Böyle bir davar yer. Nihayet yan tarafları şişince güneşe doğru döner, sonra geviş getirir, bevleder, def-i hacette bulunur. Sonra tekrar dönüp yer. İşte gerçekten bu mal yeşil ve tatlıdır. Onu hakkı ile alıp hak ettiği yere koyan bir kimse için o ne güzel bir yardımcıdır. Ama onu hak etmediği bir şekilde alan kişi yiyip de bir türlü doymayan kimseye benzer."* [200]

٢٤٢٠-١٢٣/٣- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ أَخْبَرَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هِشَامٍ صَاحِبِ الدَّسْتَوَائِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ جَلَسَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ فَقَالَ إِنَّ مِمَّا أَخَافُ عَلَيْكُمْ بَعْدِي مَا يُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا فَقَالَ رَجُلٌ أَوَ يَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ فَسَكَتَ عَنْهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقِيلَ لَهُ مَا شَأْنُكَ تُكَلِّمُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَلَا يُكَلِّمُكَ قَالَ وَرَأَيْنَا أَنَّهُ يُنْزَلُ عَلَيْهِ فَأَفَاقَ يَمْسَحُ عَنْهُ الرُّحَضَاءَ وَقَالَ إِنَّ هَذَا السَّائِلَ وَكَأَنَّهُ حَمِدَهُ فَقَالَ إِنَّهُ لَا يَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ وَإِنَّ مِمَّا يُنْبِتُ الرَّبِيعُ يَقْتُلُ أَوْ يُلِمُّ إِلَّا آكِلَةَ الْخَضِرِ فَإِنَّهَا أَكَلَتْ حَتَّى إِذَا امْتَلَأَتْ خَاصِرَتَاهَا اسْتَقْبَلَتْ عَيْنَ الشَّمْسِ فَثَلَطَتْ وَبَالَتْ ثُمَّ رَتَعَتْ وَإِنَّ هَذَا الْمَالَ خَضِرٌ حُلْوٌ وَنِعْمَ صَاحِبُ الْمُسْلِمِ هُوَ لِمَنْ أَعْطَى مِنْهُ الْمِسْكِينَ وَالْيَتِيمَ وَابْنَ السَّبِيلِ أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَإِنَّهُ مَنْ يَأْخُذُهُ بِغَيْرِ حَقِّهِ كَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ وَيَكُونُ عَلَيْهِ شَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

2420-123/3- Bana Ali b. Hucr da tahdis etti, bize İsmail b. İbrahim, ed-Destevâî'nin arkadaşı Hişâm'dan haber verdi, o Yahya b. Ebu Kesir'den, o Hilal b. Ebu Meymûne'den, o Atâ b. Yesar'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberin üzerine oturdu. Biz de etrafında oturduk. Şöyle buyurdu: *"Şüphesiz benden sonra sizin için korktuğum hususlardan birisi de size açılacak (bol bol verilecek) dünyanın malı-mülkü ve zinetidir."*

200 Buhari, 1465, 2842, 921, 6427; Nesai, 2580; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4166

Bir adam: Hayır, hiç şer ile gelir mi ey Allah'ın Rasûlü? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir süre ona cevap vermeyip sustu. Ona: Sana ne oluyor ki sen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile konuştuğun halde o seninle konuşmuyor? Ebu Said dedi ki: Biz onun üzerine vahiy indiğini anladık. Derken onun kendisine gelip terini sildiğini gördük. Bir de -şüphesiz soru soran bu kişi sanki onun bu halini övüyor gibiydi- dedikten sonra şöyle buyurdu: *"Şüphesiz hayır, şer ile birlikte gelmez ama gerçekten de derenin bitirdikleri arasında öldürücü olanlar ya da öldürecek noktaya yaklaştıranlar da vardır. Ancak yeşil yiyen müstesnadır. Bu o yeşillikten yer. Nihayet her iki böğrü tamamen dolunca güneşe karşı döner, def-i hacette bulunur, bevleder sonra (tekrar) otlar. Elbetteki bu mal yeşildir, tatlıdır. O maldan yoksula, yetime ve yolda kalmışa veren kimseler için o mal müslümanın ne iyi arkadaşıdır -yahut Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in buyurduğu gibi- ve şüphesiz o malı haksız bir yerden alan bir kimse yiyip de bir türlü doymayan kimseye benzer. Kıyamet gününde de onun aleyhine şahit olur."* [201]

Şerh[202]

(2418-2420 numaralı hadisler)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (2418) *"Hayır! Allah'a yemin ederim ki ey insanlar! Sizin için tek korktuğum şey..."* buyruğu ile dünyaya aldanıştan, ona göz dikip dünyalık ile övünmekten sakındırılmaktayız. Ayrıca bu buyruktan yemin teklif edilmeden yemin etmenin eğer daha bir pekiştirici ve konuya daha bir dikkat çekici bir tarafı varsa –ruhları daha etkileyici olması için- yemin etmenin müstehab olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

"Ey Allah'ın Rasûlü! Hiç hayır, şer ile gelir mi?... *Yeyip de doymayan kimse gibidir"* bölümünde yer alan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"O bir hayır mıdır ki?"* ibaresinde vav harfi fethalıdır. "el-habat" he harfi fethalı olup davarların aşırı yemekten şişkinleşmesi demektir.

"Ev yulimmu" yani ölüme yakın hale getirir.

"Yeşillik yiyen müstesna." Buradaki "illa, müstesna"nın hemzesi kesreli, lam harfi şeddeli bir istisna edatıdır. Hadis ehlinden dil bilgini ve başkalarından cumhurun söylediği meşhur görüş budur. Kadı Iyâz dedi ki: Bazıları ise bunu hemze fethalı, lam şeddesiz bir istiftah (başlangıç edatı) olarak "elâ" diye rivayet etmişlerdir. (Dikkat edin, şunu bilin ki yeşillik yiyen... demek olur).

---

201 2419 numaralı hadisin kaynakları

202 Burada da şerhte Müslim'den farklı olarak: Dünya süsüne ve dünyadan bol bol verilen (mal mülk)e aldanmaktan sakındırma babı diye bir başlık yer almaktadır. (Çeviren)

"Def-i hacet yapar" (anlamındaki) seletat, ishal olmuş davarın kaba pisliğine "selat"denilir. Çoğunlukla bu deve, inek ve filler hakkında kullanılır.

"Geviş getirir" yani içinden geri çektiği yemini çiğner. Dil bilginlerinin dediklerine göre "cirra: geviş" devenin yeniden çiğneyip sonra yutmak üzere karnından ağzına geri çıkardıklarıdır. Kas ise şiddetlice çiğnemek demektir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ey insanlar! Benim sizin için korktuğum tek şey Allah'ın sizin önünüze açacağı dünya malı-mülküdür... Muhakkak hayır ancak hayır getirir. Peki o hayır mıdır?"* buyruğu da şu demektir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları dünya süsünden (malından mülkünden) sakındırmış ve dünyalık tehlikesinden onlar için korkmuş idi. Şunu söylemek istemiştir: Böyle bir adam böyle bir malı mübah bir cihetten elde eder. Ganimet ve buna benzer bir yolla ona sahip olur. Bu bir hayırdır. Peki hayır şer ile gelir mi ki? Bu da böyle bir şeyi uzak görmek anlamında inkâri bir sorudur. Yani bir şeyin hayır olmakla birlikte onun şer doğurması uzak bir ihtimaldir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise ona şu cevabı verdi: "*Gerçek hayır, hayırdan başka bir şey getirmez*" yani o hayırdan başka bir sonuç getirmez. Sonra da "*o bir hayır mıdır ki?*"buyurması da şu demektir: Sizin elde ettiğiniz bu dünyalık ve dünya süsü hayır değildir. O ancak bir fitne (sınama aracı)dır. İfadenin takdiri de şöyledir: Hayır, hayırdan başka bir şey getirmez ama bu dünya malı ve süsü sonuçta vardığı fitne, mal-mülk yarışı sebebi ile hayır değildir. Ayrıca Bununla uğraşırken ahirete tam anlamı ile yönelmek fırsatı da kaybedilir. Sonra Allah Rasûlü buna bir örnek vererek şöyle buyurdu: "*Derenin (kenarında) biten her bir şey ya şişkinlikten öldürür ya da öldürecek noktaya getirir. Yeşillik yiyen müstesna...*" bu da şu demektir: Derenin kenarında biten ot ve yeşillikler çokça yenildiği için şişkinlik yapar ve öldürür. Ya da öldürme kertesine getirir. Şu kadar var ki ihtiyaç kadarı ile ve ortalama yeterli gelecek miktarı ile yetinen bir kimse müstesnadır. Bu kadarının zararı olmaz. İşte bu mal da canların çektiği, ona meylettiği güzel gelen dere kenarında biten otlara benzer. Kimileri bundan çokça yer, onu uygun yerlere harcamaksızın içine dalar gider. İşte bu mal böyle bir kimseyi ya helak eder ya helak olacağı bir noktaya kadar getirir. Kimileri ise bu maldan aşırı derecede almaz, az bir miktarını almakla yetinir. Ondan çok şey alsa dahi onu örnekte verilen hayvanın def-i hacette bulunup dışarı çıkardığı gibi uygun yerlere dağıtıp harcar. Bu malın böyle birisine zararı olmaz. İşte hadisin kısaca manası budur.

el-Ezherî dedi ki: Bu hadiste iki örnek verilmiştir:

1. Çokça mal toplayıp yığmakla birlikte o maldaki hakları yerine getirmeyen kimse Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Şüphesiz dere kenarın-*

da yetişen otların bir kısmı öldürücüdür" buyruğu ile buna işaret etmiştir. Çünkü dere, türlü bakliyatın kalıntılarını sürükleyip bitirir. Böyle bir hayvan da ölesiye bundan çokça yer.

2. İkinci örnek aşırıya kaçmadan orta halli alanın örneğidir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yeşillik yiyen müstesna"* buyruğu ile buna işaret edilmiştir. Çünkü yeşillik bu şekilde sürüklenen bakliyattan değildir.

Kadı Iyâz dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara orta halli kimse ile çokça alan kimsenin durumlarını örnek vererek şöyle buyurmuştur: Sizler derenin kenarında yetişen bitkinin bir hayır olduğunu, hayvanların onunla beslendiğini söylüyorsunuz. Ama bu kayıtsız ve şartsız böyle değildir. Aksine Bunun bir kısmı öldürücüdür ya da öldürecek kerteye kadar yaklaştırıcıdır. Nitekim yeyip karnı şişenin hali de mal toplayıp onu uygun cihetlere harcamayan kimsenin haline benzer. Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mal toplayıp yığmakta mutedil ve'dengeli olmanın daha güzel, daha iyi olduğuna işaret etmiş olmaktadır. Sonra çokça mal biriktirmenin kime faydalı olacağına misal vermiştir ki bu da yeşillik yiyene bir benzetmedir. Bu ise malı şer'i bakımdan uygun cihetlere harcayan kimseye yapılan bir benzetmedir. Benzeme yönü de şudur: Böyle bir davar yanları şişinceye kadar yeşillikten yer sonra da onu def-i haceti ile dışarı çıkartır. İşte malı topladıktan sonra (uygun yerlerde) harcayan kimsenin durumu da böyledir. Allah en iyi bilendir.

(2420) "Üzerindeki teri silerek ayıldı" ibaresinde "ruhasa" ağır halden dolayı terlemek demektir. Bu tabir çoğunlukla sıtmadan dolayı terleme hali için kullanılır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz soru soran bu kişi"* bazı nüshalarda bu şekilde iken bazılarında: "eyne: nerede" bir diğer kısmında: "enna: kimdi, nerede" diğer bir kısmında da: "eyyu: hangi" diye kaydedilmiştir ki hepsi de doğrudur. Enna yahut eyne rivayeti aynı anlamdadır. "İnne" rivayeti ise Allahualem şu demektir: Şüphesiz ki bu soru soran övülen, maharetli ve uyanık bir kişidir demektir. Bundan dolayı (Ebu Said): "Onu över gibi oldu" demiştir. "Eyyu" diye rivayetin manası: "Hanginiz" demek olup sondaki "küm" lafzı hazf edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Şüphesiz derenin bitirdiklerinden" bundan önceki iki rivayette birisinde "şüphesiz derenin bitirdiği her şey" ya da "derenin bitirdiği" şeklindedir. "Her şey" lafzının yer aldığı rivayet "bitirdiklerinden" rivayetine göre açıklanır. Bu da yüce Allah'ın: *"Her şeyi mahveder"* (Ahkaf, 25) buyruğu ile *"ve ona her şeyden verilmiştir"* (Neml, 23) buyrukları gibidir.

"Şüphesiz bu mal yeşildir, tatlıdır... Müslümana ne güzel bir arkadaştır." Bu buyruk malı hak ile alan ve onu hayır cihetlerde harcayan kimse için faziletli olduğu hükmünü, ayrıca zengini fakire tercih eden kimseler lehine bir delil ihtiva etmektedir.

٤٢/٤٣- بَاب فَضْلِ التَّعَفُّفِ وَالصَّبْرِ

42/43- İFFETLİ DAVRANMANIN VE SABRIN FAZİLETİ BABI

٢٤٢١-١٢٤/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ نَاسًا مِنْ الْأَنْصَارِ سَأَلُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأَعْطَاهُمْ ثُمَّ سَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا عِنْدَهُ قَالَ مَا يَكُنْ عِنْدِي مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أَدَّخِرَهُ عَنْكُمْ وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللهُ وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللهُ وَمَنْ يَصْبِرْ يُصَبِّرْهُ اللهُ وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ مِنْ عَطَاءٍ خَيْرٌ وَأَوْسَعُ مِنْ الصَّبْرِ

2421-124/1- Bize Kuteybe b. Said, Malik b. Enes'den kendisine İbn Şihâb'dan diye okunanlar arasında tahdis etti. İbn Şihâb, Atâ b. Yezid el-Leysî'den, o Ebu Said el-Hudrî'den rivayet ettiğine göre Ensar'dan bazı kimseler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den (kendilerine bir şeyler vermesini) istedi. O da onlara verdi. Sonra ondan bir daha istediler, o da onlara verdi. Sonunda yanındakiler bitip tükenince şöyle buyurdu: "*Benim yanımda eğer bir hayır (mal) bulunursa kesinlikle onu sizden saklamam. Her kim iffetli davranırsa Allah onun iffetini korur. Her kim müstağni durursa Allah da onu ihtiyaçtan kurtarır. Sabredene Allah sabır verir. Hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir bağış verilmiş değildir.*" [203]

٢٤٢٢-.../٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

2422-.../2- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdürrezzak haber verdi, bize Ma'mer ez-Zühri'den bu isnâd ile buna yakın olarak hadisi rivayet etti.[204]

203 Buhari, 1469, 6470; Ebu Davud, 1644; Tirmizi, 2024, 2587; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4152
204 2421 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir bağış verilmiş değildir."* Müslim'in bütün nüshalarında bu şekilde "hayır" lafzı merfudur. Bu da doğrudur, takdiri: "huve hayrun" şeklindedir. Nitekim Buhari'nin rivayetinde de böyledir.

Bu hadis ile iffetli durmaya, kanaatkârlığa, geçim darlığı ve daha başka dünyanın hoşlanılmayan hallerine sabır teşvik edilmektedir.

٤٣/٤٤- بَاب فِي الْكَفَافِ وَالْقَنَاعَةِ

43/44- AZ İLE YETİNMEK VE KANAATKÂR OLMAK HAKKINDA BİR BAB

٢٤٢٣-١٢٥/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِئُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ حَدَّثَنِي شُرَحْبِيلُ وَهُوَ ابْنُ شَرِيكٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبُلِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَسْلَمَ وَرُزِقَ كَفَافًا وَقَنَّعَهُ اللهُ بِمَا آتَاهُ

2423-125/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Abdurrahman el-Mukri', Said b. Eyyub'dan tahdis etti, bana Şurahbil -ki b. Şerik'dir- Ebu Abdurrahman el-Hubulî'den tahdis etti, o Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Müslüman olup ihtiyacına yetecek kadar rızık verilen ve Allah'ın kendisine verdiklerine Allah'ın kanaatkâr kıldığı kimse gerçekten felah bulmuştur"* buyurdu. [205]

٢٤٢٤-١٢٦/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ كِلَاهُمَا عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتًا

2424-126/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve Ebu Said el-Eşecc tahdis edip dedi ki: Bize Veki' tahdis etti, bize A'meş tahdis etti.

205 Tirmizi, 2348; İbn Mace, 4138; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8848

(H.) Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Muhammed b. Fudayl babasından tahdis etti, her ikisi Umâre b. el-Ka'ka'dan, o Ebu Zur'a'dan, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ım Muhammed âlinin rızkını ihtiyaçlarına yetecek kadar kıl"* buyurdu.[206]

Şerh

(2423-2424 numaralı hadisler)

(2423) "Ebu Abdurrahman el-Hubulî" Hubul oğullarına mensuptur. Muhaddislerin kullanımında bu nisbetin be harfinin ötreli okunuşu meşhurdur. Ama Arap dilbilginleri nezdinde ise be harfinin fethalı söylenişi meşhurdur. Aralarından bunu sakin okuyanlar da vardır.

"Müslüman olup yetecek kadar rızık verilen..." *kefâf* fazlasız ve eksiksiz olarak yeterli gelen demektir. Bu hadisde bu vasıfların ne kadar faziletli olduğu anlaşılmaktadır. Bu hadis yeteri kadar rızkın fakirlikten de zenginlikten de daha faziletli olduğunu kabul edenlerin görüşlerine delil gösterilebilir.

(2424) *"Allah'ım, Muhammed âlinin rızkını yetecek kadar kıl"* buyruğundaki "kuut"un anlamı ile ilgili olarak lügat ve Arap dili bilginleri kişiyi açlıktan kurtaracak kadar diye açıklamışlardır. Bu hadis ile dünyalıktan mümkün olduğu kadar az şeyler edinip dünyalığın aç bırakmayacak kadarı ile yetinmenin ve bunun için dua etmenin faziletli olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

٢٤٢٥-١٢٧/٣- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ سَلْمَانَ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﷺ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَسْمًا فَقُلْتُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَغَيْرُ هَؤُلَاءِ كَانَ أَحَقَّ بِهِ مِنْهُمْ قَالَ إِنَّهُمْ خَيَّرُونِي أَنْ يَسْأَلُونِي بِالْفُحْشِ أَوْ يُبَخِّلُونِي فَلَسْتُ بِبَاخِلٍ

2425-127/3- Bize Osman b. Ebu Şeybe, Züheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim el-Hanzali tahdis etti -İshak bize Cerir haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti dedi- (Cerir) A'meş'den, o Ebu Vâil'den, o Selman b. Rabia'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir mal paylaştırıyordu. Ben: Allah'a yemin ederim

206 Buhari, 6460; Müslim, 7366, 7367, 7368; Tirmizi, 2361; İbn Mace, 4139; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14898

ey Allah'ın Rasûlü! Bunlardan daha başkaları bu malı bunlardan daha çok hak ediyorlar dedim. O: "*Bunlar beni çirkin bir şekilde benden bir şeyler dilenmek ile cimri olduğumu söylemek arasında birisini seçmekte serbest bıraktılar. Halbuki ben cimrilik eden birisi değilim*" buyurdu. [207]

Şerh

"*Bunlar beni benden çirkin bir şekilde istemek ile...*" yani onlar imanlarının zayıflığı sebebi ile o kadar ısrarla istedilerki beni de ya çirkin sözlerle dilenmek yahut da benim cimri olduğumu söylemek arasında halleri gereğince birisini tercih etmek zorunda bıraktılar. Halbuki ben cimrilik etmem. Bu iki ihtimalden birisi dahi olmamalıdır.

Hadisten bilgisiz, kaba-saba kimseleri idare etmenin kendilerinde bir maslahat varsa onların kalplerini ısındırmanın ve bu maslahat sebebi ile onlara mal vermenin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

٤٤/٤٥- بَاب إِعْطَاءِ مَنْ سَأَلَ بِفُحْشٍ وَغِلْظَةٍ

44/45 ÇİRKİN VE KABA BİR SURETTE DİLENEN KİMSEYE BİR ŞEYLER VERME BABI

٢٤٢٦-١/١٢٨- حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ -حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ سُلَيْمَانَ الرَّازِيُّ قَالَ سَمِعْتُ مَالِكًا ح وَحَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ إِسْحَقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ أَمْشِي مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَعَلَيْهِ رِدَاءٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيدَةً نَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عُنُقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَقَدْ أَثَّرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَبْذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ مُرْ لِي مِنْ مَالِ اللهِ الَّذِي عِنْدَكَ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ

2426-128/1- Bize Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize İshak b. Süleyman er-Razi tahdis edip dedi ki: Ben Malik'i dinledim (H.) Bana Yunus b. Abdu'l-A'lâ da -ki lafız ona ait- tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Malik b. Enes, İshak b. Abdullah b. Ebu Talha'dan tahdis etti, o Enes b. Malik'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile

207 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10457

birlikte yürüyordum. Üzerinde kenarları kaba Necran işi bir cübbe vardı. Bir bedevi arkasından ona yetişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cübbesini şiddetlice çekiverdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in boynunun yan tarafına baktığımda onu şiddetlice çektiğinden ötürü cübbesinin kenarının boynunda iz bırakmış olduğunu gördüm. Sonra bedevi: Ey Muhammed! Yanında bulunan Allah'ın malından bana bir şeyler verilmesini emret, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona dönüp baktı, güldü sonra da ona bir şeyler verilmesini emir buyurdu. [208]

Şerh

"Bir bedevi ona yetişti. Cübbesinden şiddetli bir şekilde çekti... Sonra ona bir şeyler verilmesini emir buyurdu."

Bu hadisden cahillere katlanıp onlara karşılık vermekten yüz çevirip iyiliği kötülükle savmak ve kalbi İslam'a ısındırılacak olan kimselere bir şeyler vermek, bilgisizliği sebebi ile sınırı olmayacak kadar büyük günah işlemiş kimseyi affetmek, âdeten hayret edilip şaşılacak hususların görülmesi halinde gülmek hükümleri anlaşıldığı gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkının, tahammülkârlığının ve güzel bir şekilde affedişinin mükemmelliği de anlaşılmaktadır.

٢٤٢٧-.../٢- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ ح وَحَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ كُلُّهُمْ عَنْ إِسْحَقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَفِي حَدِيثِ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ مِنَ الزِّيَادَةِ قَالَ ثُمَّ جَبَذَهُ إِلَيْهِ جَبْذَةً رَجَعَ نَبِيُّ اللهِ ﷺ فِي نَحْرِ الْأَعْرَابِيِّ وَفِي حَدِيثِ هَمَّامٍ فَجَاذَبَهُ حَتَّى انْشَقَّ الْبُرْدُ وَحَتَّى بَقِيَتْ حَاشِيَتُهُ فِي عُنُقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ

2427-.../2- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Abdussamed b. Abdülvaris tahdis etti, bize Hemmâm tahdis etti (H.) Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Ömer b. Yunus tahdis etti, bize İkrime b. Ammâr tahdis etti (H.) Bana Seleme b. Şebib de tahdis etti, bize Ebu'l-Muğire tahdis etti, bize el-Evzâi tahdis etti, hepsi İshak b. Abdullah b. Ebu Talha'dan, o Enes b. Malik'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi rivayet etti.

---

208 Buhari, 3149, 5409, 6088; İbn Mace, 3553; Tuhfetu'l-Eşrâf, 205

İkrime b. Ammâr'ın, Zinad'dan hadisi rivayetinde şöyle dediği belirtilmektedir: Onu kendisine öyle bir çektiki Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bedevinin göğsüne döndü.

Hemmâm'ın hadisi rivayetinde ise şöyledir: Onu cübbesi yırtılıncaya kadar ve yan tarafı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in boynunda kalıncaya kadar çekiştirdidenilmektedir.[209]

Şerh

"Onu çekiştirdi" buradaki "câzebe" fiili önceki rivayetteki "cezebe: çekti" ile aynı anlamdadır. Yine cebeve ve cezebe bu anlamda meşhur iki söyleyiştir.

"Öyle ki cübbe yarıldı ve hatta kenarı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in boynunda kaldı." Kadı Iyâz dedi ki: İfadenin zahiri anlamı ile olma ihtimali vardır. Kenarı kopup boynunda kalmış olabilir. Aynı zamanda izi boynunda kaldı, anlamına da gelme ihtimali vardır. Çünkü diğer rivayette: "Cübbenin kenarı onun boynunda iz bıraktı"denilmektedir.

٢٤٢٨-١٢٩/٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّهُ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَقْبِيَةً وَلَمْ يُعْطِ مَخْرَمَةَ شَيْئًا فَقَالَ مَخْرَمَةُ يَا بُنَيَّ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ قَالَ ادْخُلْ فَادْعُهُ لِي قَالَ فَدَعَوْتُهُ لَهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ وَعَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْهَا فَقَالَ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ قَالَ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ رَضِيَ مَخْرَمَةُ

2428-129/3- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Leys, İbn Ebu Muleyke'den, el-Misver b. Mahreme'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (ashabı arasında) bir takım kaftanları paylaştırdı ama Mahreme'ye bir şey vermedi. Bunun üzerine Mahreme: Yavrucuğum haydi kalk seninle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidelim dedi. Ben de onunla birlikte girdim. İçeri gir, onu bana çağır dedi. (Misver) dedi ki: Ben de onu babamın yanına gelmesi için davet ettim. O kaftanlardan birisi üzerinde olduğu halde yanına çıkageldi ve: "*Bunu senin için ayırdım*" buyurdu. (Misver) dedi ki: Ona: "*(Nasıl) Mahreme razı oldu (mu)*" buyurdu. [210]

---

209 Seleme b. Şebib'in rivayetini yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 179; Züheyr b. Harb ile Amr b. Yunus'un da rivayetini yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 188; Züheyr b. Harb ile Abdussamed b. Abdulvaris'in rivayetini yine yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 218

210 Buhari, 2599, 2657, 3127, 5800, 5862 -muallak olarak-, 6132; Ebu Davud, 4028; Tirmizi, 2818; Nesai, 5339; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11268

٢٤٢٩-١٣٠/٤- حَدَّثَنَا أَبُو الْخَطَّابِ زِيَادُ بْنُ يَحْيَى الْحَسَّانِيُّ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ وَرْدَانَ أَبُو صَالِحٍ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ السَّخْتِيَانِيُّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ قَدِمَتْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ أَقْبِيَةٌ فَقَالَ لِي أَبِي مَخْرَمَةُ انْطَلِقْ بِنَا إِلَيْهِ عَسَى أَنْ يُعْطِيَنَا مِنْهَا شَيْئًا قَالَ فَقَامَ أَبِي عَلَى الْبَابِ فَتَكَلَّمَ فَعَرَفَ النَّبِيُّ ﷺ صَوْتَهُ فَخَرَجَ وَمَعَهُ قَبَاءٌ وَهُوَ يُرِيهِ مَحَاسِنَهُ وَهُوَ يَقُولُ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ خَبَأْتُ هَذَا لَكَ

2429-130/4- Bize Ebu'l-Hattâb Ziyad b. Yahya el-Hassâni tahdis etti, bize Hâtim b. Verdan Ebu Salih tahdis etti, bize Eyyub es-Sahtiyâni, Abdullah b. Ebu Muleyke'den tahdis etti, o el-Misver b. Mahreme'den şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir takım kaftanlar gelmişti. Babam Mahreme bana: Kalk seninle gidelim, belki onlardan bize de bir şey verir dedi. Bunun üzerine babam kapıda durup konuştu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sesini tanıyınca beraberinde bir kaftan ile birlikte dışarı çıktı. Bu arada ona kaftanın güzelliğini gösteriyor, diğer taraftan: "*Bunu senin için sakladım, bunu senin için sakladım*" buyuruyordu. [211]

Şerh

(2429-2430 numaralı hadisler)

(2429) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mahreme'ye: "*Bunu sana sakladım*" buyurması kalbi telif etmek (İslam'a ısındırmak) kabilindendir.

٤٥/٤٦- بَاب إِعْطَاءِ مَنْ يُخَافُ عَلَى إِيمَانِهِ

45/46- İMANINA ZARAR GELECEĞİNDEN KORKULAN KİMSELERE BİR ŞEYLER VERMEK BABI

٢٤٣٠-١/١٣١- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عَامِرُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ أَنَّهُ أَعْطَى رَسُولُ اللهِ ﷺ رَهْطًا وَأَنَا جَالِسٌ فِيهِمْ قَالَ فَتَرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْهُمْ رَجُلًا لَمْ يُعْطِهِ وَهُوَ أَعْجَبُهُمْ إِلَيَّ فَقُمْتُ إِلَى

211 2428 numaralı hadisin kaynakları

رَسُولِ اللهِ ﷺ فَسَارَرْتُهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ وَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا قَالَ أَوْ مُسْلِمًا فَسَكَتُّ قَلِيلًا ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَعْلَمُ مِنْهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ فَوَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا قَالَ أَوْ مُسْلِمًا فَسَكَتُّ قَلِيلًا ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَعْلَمُ مِنْهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا لَكَ عَنْ فُلَانٍ فَوَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا قَالَ أَوْ مُسْلِمًا قَالَ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ خَشْيَةَ أَنْ يُكَبَّ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ وَفِي حَدِيثِ الْحُلْوَانِيِّ تَكْرِيرُ الْقَوْلِ مَرَّتَيْنِ

2430-131/1- Bize el-Hasan b. Ali el-Hülvâni ve Abd b. Humeyd tahdis edip dedi ki: Bize Yakub -b. İbrahim b. Sa'd'dır- tahdis etti, bize babam Salih'den tahdis etti, o İbn Şihâb'dan rivayet etti: Bana Amir b. Sa'd babası Sa'd'dan haber verdiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aralarında benim de oturduğum bir topluluğa bir şeyler verdi. Ama Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlardan bir adamı bıraktı, ona bir şey vermedi. Halbuki o kişi aralarında benim en beğendiğim kişi idi. Bunun üzerine ben kalkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim. Ona gizlice: Ey Allah'ın Rasûlü! Neden filana bir şey vermedin? Allah'a yemin ederim ki ben onun mü'min olduğunu görüyorum, dedim.

Allah Rasûlü: "*Yahut müslüman*" buyurdu. Kısa bir süre sustum. Sonra o adamın bildiğim haline yenik düştüm ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Neden filana bir şey vermedin, Allah'a yemin ederim ki ben onun mü'min olduğu görüşündeyim dedim. Allah Rasûlü: "*yahut müslüman*" buyurdu. Ben az bir süre daha sustum. Yine ona dair bildiklerime yenik düşerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Neden filana bir şey vermedin. Allah'a yemin ederim ki ben onu gerçekten mümin görüyorum dedim. O: "*Yahut bir müslüman*" buyurdu ve şunları ekledi: "*Şüphesiz ben bir adama bir şeyler verdiğim halde başkasını ondan daha çok seviyor olabilirim. Buna sebep ise yüzüstü ateşe yıkılmasından korkmamdır.*"

Hadisin el-Hülvânî tarafından gelen rivayetinde söylemesi iki defa tekrar edilmiştir.[212]

Şerh

Sa'd (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadisde: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ... verdi." Bu hadisin anlamı şudur: Sa'd Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir takım kimselere bir şeyler verdiği halde dini bakımdan on-

212 Hadisin kaynakları daha önce 376 numaralı hadiste gösterildi.

lardan daha faziletli olan birisine bir şey vermediğini görmüştü. Bu şekilde bir şeyler vermenin dini bakımdan sahip olunan faziletlere göre olduğunu ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine bir şeyler verilmeyen o kişinin durumunu bilmediğini sanmıştı. Bundan dolayı o kişiye durumunu bildirmiş ve kendisinin o kişiyi bir mü'min olarak bildiğine yemin edince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "*yahut müslüman*" demişti. Ama Sa'd bu ifadeden böyle bir kişi hakkında ikinci bir defa iltimasta bulunmanın nehyedildiği anlamını çıkarmayıp sustu. Sonra yine o kişiden çok daha alt mertebede olanlara bir şeyler verdiğini görünce o kişinin güzel halini bildiğinin etkisi altında kalarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Neden filan kişiyi geçiyorsun diyerek ona hatırlatmada bulundu ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in birinci defada ona vermek istediği halde sonra da unutmuş olabildiğini düşündüğünden ona hatırlatmak istemiş, üçüncü defada da aynı şeyi yapmış, sonunda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine bu dağıtılan bağışın aslında dindeki fazilet ve üstünlüklere göre olmadığını bildirerek: "*Şüphesiz ben bir adama -başkasını ondan daha çok sevdiğim halde- birşeyler veriyorsam Allah'ın onu cehenneme yüz üstü atacağından korkum dolayısıyladır*" buyurdu.

Yani ben imanlarında bir parça zayıflık bulunan kalpleri ısındırılması gereken bazı kimselere bir şeyler veriyorum. Çünkü bu gibi kimselere eğer vermeyecek olursam küfre girerler ve Allah da yüzüstü onları cehennem ateşine atar. Buna karşılık kendilerine bir şeyler verdiğim kimselerden daha çok sevdiğim kimseleri de bir şey vermeden bırakırım. Ama onlara bir şey vermeyişimin sebebi onları küçümsediğimden de değildir, dinlerindeki bir eksiklikten dolayı da değildir, onları ihmal ettiğim için de değildir. Aksine ben onları Allah'ın kalplerine koymuş olduğu nur ve tam iman ile başbaşa bırakır, onların imanlarının -kemâl mertebesinde olması dolayısıyla- sarsılmayacağına güveniyorum.

Bu anlam Buhari'nin Sahihi'nde Amr b. Tağlib'in rivayet ettiği şu hadisde de sabittir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir miktar mal ya da esir getirilmiş, onu paylaştırmıştı. Bazı kimselere bir şeyler verdiği halde bazı kimselere de vermedi. Kendilerine bir şey vermediği kimselerin bundan dolayı serzenişte bulundukları haberini alınca yüce Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: "*İmdi! Allah'a yemin ederim ki bazen bir adama bir şeyler verir bir diğer adamı öylece bırakırım. Halbuki kendisine bir şey vermediğim kişiyi verdiğime göre daha çok seviyorum. Ama ben bir takım kimselere kalplerinde bir sabırsızlık, bir tahammülsüzlük olduğunu gördüğümden dolayı bir şeyler verirken başkalarını da Allah'ın kalplerinde takdir etmiş olduğu zenginlik ve hayır ile başbaşa bırakırım*" buyurdu.

"Bana Âmir b. Sa'd, babasından haber verdiğine göre..." ifade bütün nüshalarda bu şekildedir, doğrudur. Bunun takdiri o dedi ki: Verdi... Burada "verdi" lafzı hazfedilmiştir.

"Halbuki o aralarında en beğendiğim kişi idi" bence onların en faziletlisi o idi, demektir.

"Kalkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim, gizlice onunla konuşup: ..." Bu ifadelerden büyüklere karşı edepli olmak gerektiği ve onlara hatırlatmak, dikkatlerini çekmek ve benzeri türden hususların onlara gizlice söylenip açıktan söylenmeyeceği edebi anlaşılmaktadır. Çünkü bazen böyle birşeyin açıkça söylenmesi kötülüğe sebeb olabilir.

"Ben onu mü'min görüyorum. O: *yahut müslüman* buyurdu." Bu hadisin şerhi İman Kitabı'nda yeteri kadar geçmiş bulunmaktadır.

٢٤٣١-.../٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ح وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ ح وَحَدَّثَنَاهُ إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَلَى مَعْنَى حَدِيثِ صَالِحٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ

2431-.../2- Bize İbn Ebu Ömer tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti (H.) Bunu bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Yakub b. İbrahim b. Sa'd tahdis etti, bize İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu tahdis etti (H.) Bunu bize İshak b. İbrahim ve Abd b. Humeyd de tahdis edip dediler ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer haber verdi, hepsi ez-Zührî'den bu isnâd ile Salih'in ez-Zührî'den naklettiği hadisin manasına uygun olarak hadisi rivayet etti.[213]

٢٤٣٢-.../٣- الزُّهْرِيِّ -حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ سَعْدٍ يُحَدِّثُ بِهَذَا الْحَدِيثِ يَعْنِي حَدِيثَ الزُّهْرِيِّ الَّذِي ذَكَرْنَا فَقَالَ فِي حَدِيثِهِ فَضَرَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ بَيْنَ عُنُقِي وَكَتِفِي ثُمَّ قَالَ أَقِتَالًا أَيْ سَعْدُ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ

213 2430 numaralı hadisin kaynakları

2432-.../3- Bize el-Hasen b. Ali el-Hülvâni de tahdis etti, bize Yakub b. İbrahim b. Sa'd tahdis etti, bize babam Salih'den tahdis etti, o İsmail b. Muhammed b. Sa'd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Muhammed b. Sa'd'ı bu hadisi rivayet ederken dinledim. Kastettiği ise ez-Zührî'nin zikrettiğimiz hadisidir. O bu hadisinde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) eli ile ensem ile omuzum arasına vurdu sonra: *"Ey Sa'd! Dövüşmek mi istiyorsun? Ben bir adama... bir şeyler veririm..."* buyurdu. [214]

٤٦/٤٧- بَاب إِعْطَاءِ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ عَلَى الْإِسْلَامِ وَتَصَبُّرِ مَنْ قَوِيَ إِيمَانُهُ

46/47- KALPLERİ İSLAMA ISINDIRILACAK KİMSELERE BİR ŞEYLER VERMEK, İMANI KUVVETLİ OLANLARA DA SABRI TAVSİYE ETMEK BABI

٢٤٣٣-١٣٢/١- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ أُنَاسًا مِنَ الْأَنْصَارِ قَالُوا يَوْمَ حُنَيْنٍ حِينَ أَفَاءَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازِنَ مَا أَفَاءَ فَطَفِقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُعْطِي رِجَالًا مِنْ قُرَيْشٍ الْمِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ فَقَالُوا يَغْفِرُ اللهُ لِرَسُولِ اللهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا وَسُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ فَحُدِّثَ ذَلِكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ قَوْلِهِمْ فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا جَاءَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ مَا حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ فَقَالَ لَهُ فُقَهَاءُ الْأَنْصَارِ أَمَّا ذَوُو رَأْيِنَا يَا رَسُولَ اللهِ فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا وَأَمَّا أُنَاسٌ مِنَّا حَدِيثَةٌ أَسْنَانُهُمْ قَالُوا يَغْفِرُ اللهُ لِرَسُولِهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا وَسُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَإِنِّي أُعْطِي رِجَالًا حَدِيثِي عَهْدٍ بِكُفْرٍ أَتَأَلَّفُهُمْ أَفَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ وَتَرْجِعُونَ إِلَى رِحَالِكُمْ بِرَسُولِ اللهِ فَوَاللهِ لَمَا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ فَقَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ رَضِينَا قَالَ فَإِنَّكُمْ سَتَجِدُونَ أَثَرَةً شَدِيدَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْا اللهَ وَرَسُولَهُ فَإِنِّي عَلَى الْحَوْضِ قَالُوا سَنَصْبِرُ

214 Kaynakları daha önce 379 numaralı hadisde gösterildi.

2433-132/1- Bana Harmele b. Yahya et-Tucîbî tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, bana Enes b. Malik'in haber verdiğine göre Huneyn günü Allah Rasûlü'ne Hevazin mallarından bilinen bir takım malları ganimet olarak verip de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyşlilerden bazılarına yüz deveye varıncaya kadar bir şeyler de verince Ensar'dan bir takım kimseler: Allah, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mağfiret buyursun. Kılıçlarımızdan Kureyşlilerin kanları damlıyorken o Kureyşlilere verip bizleri bırakıyor, dediler.

Enes b. Malik dedi ki: Onların bu sözleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatıldı. Bunun üzerine o da Ensar'a bir haber gönderdi. Onları sahtiyandan bir çadır içerisinde topladı. Ensar toplanıp bir araya gelince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarına geldi ve: "*Sizden bana ulaşan sözün mahiyeti nedir?*" buyurdu. Ensar'ın bilge olanları: Bizim sağlam görüş sahibi olanlarımız -Ey Allah'ın Rasûlü- hiçbir şey demiş değildir. Ama bizden yaşı genç bazı kimseler Allah Rasûlü'ne mağfiret buyursun, kılıçlarımızdan Kureyşlilerin kanı damlıyorken Kureyş'e bir şeyler veriyor ve bizi bırakıyor demişler diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Gerçekten ben küfürden henüz yeni kurtulmuş bir takım kimselere onları dine ısındırmak gayesi ile bir şeyler veriyorum. Peki siz, insanlar malları alıp giderken evlerinize Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *ile dönmeye razı gelmez misiniz? Allah'a yemin olsun ki sizin beraberinizde alıp döneceğiniz şeyler onların beraber alıp gideceklerinden hayırlıdır.*"

Ensar: Elbette öyledir ey Allah'ın Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem). Biz buna gerçekten razıyız dediler. Allah Rasûlü: "*Siz gerçekten çok ileri derecede (başkalarının) tercih edildiğini göreceksiniz. Allah'a ve Rasûlüne kavuşacağınız zamana kadar sabredin. Şüphesiz ben Havz'ın üzerinde olacağım.*"Ensar: Sabredeceğiz dediler. [215]

٢٤٣٤-.../٢- حَدَّثَنَا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَا حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ لَمَّا أَفَاءَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ مَا أَفَاءَ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازِنَ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ أَنَسٌ فَلَمْ نَصْبِرْ وَقَالَ فَأَمَّا أُنَاسٌ حَدِيثَةٌ أَسْنَانُهُمْ

215 Buhari, 5860; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1561

2434-.../2- Bize Hasan el-Hulvânî ve Abd b. Humeyd tahdis edip dedi ki: Bize Yakub -ki o b. İbrahim b. Sa'd'dır- tahdis etti, bize babam Salih'den tahdis etti, o İbn Şihâb'dan rivayet etti: Bana Enes b. Malik tahdis edip dedi ki: Allah Rasûlü'ne Hevazinlilerin mallarının bir kısmını fey olarak nasiP edince deyip hadisi aynen nakletti. Ancak o şöyle dedi: Enes dedi ki: Biz sabretmedik (dediler) yine o rivayetinde: Ama yaşları genç bazı kimseler dedi. [216]

٢٤٣٥-.../٣- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَخِي ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ قَالَ أَنَسٌ قَالُوا نَصْبِرُ كَرِوَايَةِ يُونُسَ عَنْ الزُّهْرِيِّ

2435-.../3- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Yakub b. İbrahim tahdis etti, bize İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu amcasından şöyle dediğini tahdis etti: Bana Enes b. Malik haber verdi deyip hadisi aynen nakletti ancak o (bu rivayetinde) Yunus'un ez-Zührî'den rivayetinde olduğu gibi: Enes dedi ki: Sabredeceğiz dediler diye rivayet etti. [217]

Şerh

(2433-2435 numaralı hadisler)

(2433) Enes'in rivayet ettiği hadisde "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huneyn günü Hevazin ganimetlerinden Kureyş'den bir takım adamlara yüz deveye varacak kadar bağışlarda bulundu. Ensar'dan bir takım kimseler buna serzenişte bulundu..." hadisi ile ilgili olarak Kadı Iyâz şunları söylemektedir: Bu hadisde bu gibi kimselere bu bağışları (beytülmalln payı olan) beşte biri çıkardıktan sonra verdiğine ve onlara bu verdiklerini bu beşte birden hesap etmediğine dair açık bir ifade yoktur. Hadisin geri kalan kısmından anlaşılan ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu kimselere bunu ancak beşte birden verdiğidir.

Buna göre buradan beytülmalln payı olan bu beşte biri harcamanın yetkisi imama ait olup o bu hususta uygun gördüğü şekilde insanlar arasında farklılık gözetebilir, bir kişiye o beşte birden çok miktarda verebildiği gibi müslümanların maslahatına olan alanlarda da harcayabilir, bir maslahat sebebi ile zengin olan bir kimseye de o beşte birden bir şeyler verebilir.

"Siz ileri derecede başkalarının size tercih edildiğini göreceksiniz" (başkasının tercih edilmesi anlamındaki) "esere" kelimesinin iki türlü söyleyişi

216 Buhari, 4333, 4335; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1636
217 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1532

vardır. Biri hemze ötreli se harfi sakin "üsre" söyleyişi. Ama daha sahih ve meşhur olan ise her iki harfin fethalı olarak "esere" söyleyişidir. Esere ise ortak olan bir hususun birileri tarafından kendi tekellerine alınması demektir. Yani sizin aleyhinize birileri bir şeyleri alacak, size vermeyecek, haksız yere başkaları size üstün tutulacaktır.

٢٤٣٦-١٣٣/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ جَمَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الأَنْصَارَ فَقَالَ أَفِيكُمْ أَحَدٌ مِنْ غَيْرِكُمْ فَقَالُوا لاَ إِلاَّ ابْنُ أُخْتٍ لَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ ابْنَ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ فَقَالَ إِنَّ قُرَيْشًا حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَمُصِيبَةٍ وَإِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَجْبُرَهُمْ وَأَتَأَلَّفَهُمْ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللهِ إِلَى بُيُوتِكُمْ لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَ الأَنْصَارُ شِعْبًا لَسَلَكْتُ شِعْبَ الأَنْصَارِ

2436-133/4- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis etti. İbnü'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be haber verip dedi ki: Katade'yi Enes b. Malik'den diye tahdis ederken dinledim. Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ensar'ı topladı ve: "*Aranızda sizden başka bir kimse var mı?*" buyurdu. Ashab: Hayır, bir kız kardeşimizin bir oğlu müstesna, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Bir kavmin kızkardeşinin oğlu onlardandır*" buyurduktan sonra şunları söyledi: "*Şüphesiz Kureyşliler henüz cahiliye döneminden ve (uğradıkları) musibetten yeni kurtulmuşlardır. Ben ise onların kırık gönüllerini onarmak, onları (İslam'a) ısındırmak istedim. İnsanlar dünyalığı alıp dönerken sizler evlerinize Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *ile birlikte dönmeye razı değil misiniz? Eğer bütün insanlar bir vadiden gitse Ensar da bir dağ yolunu takip etse hiç şüphesiz Ensar'ın geçtiği dağ yolunu ben de takip ederim*" buyurdu.[218]

٢٤٣٧-١٣٤/٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ لَمَّا فُتِحَتْ مَكَّةُ قَسَمَ الْغَنَائِمَ فِي قُرَيْشٍ فَقَالَتِ الأَنْصَارُ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْعَجَبُ إِنَّ سُيُوفَنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ وَإِنَّ غَنَائِمَنَا تُرَدُّ عَلَيْهِمْ فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَجَمَعَهُمْ فَقَالَ مَا الَّذِي بَلَغَنِي عَنْكُمْ

218 Buhari, 3528, 6762, 3146, 4334, 6761; Tirmizi, 3901 -uzunca-; Nesai, 2610; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1244

قَالُوا هُوَ الَّذِي بَلَغَكَ وَكَانُوا لَا يَكْذِبُونَ قَالَ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا إِلَى بُيُوتِهِمْ وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللهِ إِلَى بُيُوتِكُمْ لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا أَوْ شِعْبًا وَسَلَكَتْ الْأَنْصَارُ وَادِيًا أَوْ شِعْبًا لَسَلَكْتُ وَادِيَ الْأَنْصَارِ أَوْ شِعْبَ الْأَنْصَارِ

2437-134/5- Bize Muhammed b. el-Velid tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan şöyle dediğini tahdis etti: Enes b. Malik'i şöyle derken dinledim. Mekke fethedilip ganimetleri Kureyş arasında paylaştırınca Ensar: Şüphesiz bu hayret edilecek bir iştir. Gerçekten bizim kılıçlarımızdan onların kanları damlıyorken bizim aldığımız ganimetlerimiz onlara geri veriliyor, dediler.

Onların bu söyledikleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca onları toplayıp: *"Sizden bana (söylediğinize dair ulaşan) sözlerin mahiyeti nedir?"* buyurdu. Ensar: Sana ulaştığı gibidir dediler. Asla yalan söylemezlerdi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Sair insanlar dünyalıkla evlerine dönerken siz Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *ile evlerinize dönmeye razı değil misiniz? Eğer insanlar bir vadiden yahut bir dağ yolundan geçecek olsa, Ensar da bir vadiden ya da bir dağ yolundan geçse şüphesiz ben Ensar'ın geçtiği vadiyi ve onların geçtiği dağ yolunu izlerim"* buyurdu. [219]

Şerh

(2346) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu onlardandır"* buyruğunu zevilerhama mirastan pay veren kimseler delil göstermişlerdir ki bu da Ebu Hanife, Ahmed ve başkalarının görüşüdür. Malik, Şafii ve başkalarının görüşüne göre ise onlar mirasTan pay almazlar. Buna da bu lafızda böyle bir kimseye miras vermeyi gerektiren bir ifade yoktur. Bu ancak o kavim ile onların kızkardeşlerinin oğlu arasında bir irtibat ve bir akrabalık bulunduğu anlamına gelir. Bunun miras ile bir alakası yoktur diye cevap vermişlerdir.

Hadisin anlatımı ise bundan maksadın o da onun da huzurunda onlara ait sırrın açıklanması bakımından ve benzeri hususlarda onlardan birisi gibi olduğu anlamında olmasını gerektirmektedir. Allah en iyi bilendir.

"Mutlaka Ensar'ın geçtiği dağ yolundan geçerdim." Halil dedi ki: "şi'b" iki dağ arasındaki aralık, geçit demektir. İbnü's-Sikkît de dağdaki yol anlamındadır demiştir.

Hadisde Ensar'ın fazileti ve üstünlükleri ifade edilmektedir.

219 Buhari, 3778; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1697

٢٤٣٨-١٣٥/٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَرْعَرَةَ يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخَرِ الْحَرْفَ بَعْدَ الْحَرْفِ قَالَا حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَقْبَلَتْ هَوَازِنُ وَغَطَفَانُ وَغَيْرُهُمْ بِذَرَارِيِّهِمْ وَنَعَمِهِمْ وَمَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَئِذٍ عَشَرَةُ آلَافٍ وَمَعَهُ الطُّلَقَاءُ فَأَدْبَرُوا عَنْهُ حَتَّى بَقِيَ وَحْدَهُ قَالَ فَنَادَى يَوْمَئِذٍ نِدَاءَيْنِ لَمْ يَخْلِطْ بَيْنَهُمَا شَيْئًا قَالَ فَالْتَفَتَ عَنْ يَمِينِهِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ فَقَالُوا لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَبْشِرْ نَحْنُ مَعَكَ قَالَ ثُمَّ الْتَفَتَ عَنْ يَسَارِهِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ قَالُوا لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَبْشِرْ نَحْنُ مَعَكَ قَالَ وَهُوَ عَلَى بَغْلَةٍ بَيْضَاءَ فَنَزَلَ فَقَالَ أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ فَانْهَزَمَ الْمُشْرِكُونَ وَأَصَابَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ غَنَائِمَ كَثِيرَةً فَقَسَمَ فِي الْمُهَاجِرِينَ وَالطُّلَقَاءِ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ إِذَا كَانَتِ الشِّدَّةُ فَنَحْنُ نُدْعَى وَتُعْطَى الْغَنَائِمُ غَيْرَنَا فَبَلَغَهُ ذَلِكَ فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ مَا حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ فَسَكَتُوا فَقَالَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا وَتَذْهَبُونَ بِمُحَمَّدٍ تَحُوزُونَهُ إِلَى بُيُوتِكُمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ رَضِينَا قَالَ فَقَالَ لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَأَخَذْتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ قَالَ هِشَامٌ فَقُلْتُ يَا أَبَا حَمْزَةَ أَنْتَ شَاهِدٌ ذَاكَ قَالَ وَأَيْنَ أَغِيبُ عَنْهُ

2438-135/6- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ile İbrahim b. Muhammed b. Ar'ara -biri diğerine bir harf akabinde bir diğer harfi fazla zikretmek sureti ile- tahdis edip dediler ki: Bize Muâz b. Muâz tahdis etti, bize İbn Avn, Hişam b. Zeyd b. Enes'den tahdis etti, o Enes b. Malik'den şöyle dediğini rivayet etti: Huneyn gününde Hevazin, Gatafan ve başkaları kadın ve çocuklarıyla, davarlarıyla birlikte gelmişti. O gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte de onbin savaşçı ve onlarla birlikte tulaka (denilen ve Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olan kimseler) vardı. Onu bırakıp geri kaçtılar, hatta bir başına kaldı. O gün iki nida ile seslendi. İkisi arasına hiçbir şey karıştırmadı. (Devamla) dedi ki: Sağına dönüp: *"Ey Ensar topluluğu!"* diye seslendi. Ensar: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! Emrindeyiz, müjde olsun ki biz seninle beraberiz dediler. Sonra soluna dönerek: *"Ey Ensar topluluğu!"* buyurdu. Ensar: Buyur, emrindeyiz ey Allah'ın Rasûlü! Müjde olsun ki seninle beraberiz, de-

diler. Allah Rasûlü beyaz bir katır üzerinde idi. Katırından inip: *"Ben Allah'ın kulu ve Rasûlüyüm"* deyince müşrikler de geri dönüp kaçtılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok miktarda ganimet elde etti. Ganimetleri muhacirlerle Tulaka arasında paylaştırdığı halde Ensar'a hiçbir şey vermedi.

Ensar Bunun üzerine: Zor zamanlar oldumu biz çağrılırız, ganimetler ise bizden başkalarına verilir, dediler. Bu sözleri ona ulaşınca onları bir çadır içinde toplayıp bir araya getirip: *"Ey Ensar topluluğu! Sizden bana ulaşan sözün mahiyeti nedir?"* dedi. Ensar sustu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Ey Ensar topluluğu! İnsanlar dünyalığı alıp giderken siz Muhammed'i alıp evlerinize gitmeye razı gelmez misiniz?"*

Elbette razıyız ey Allah'ın Rasûlü dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü: *"İnsanlar bir vadiden gitse, Ensar da bir dağ yolundan gitse şüphesiz ben de Ensar'ın gittiği dağ yolundan giderim"* buyurdu. Hişam dedi ki: Ey Ebu Hamza! (Enes -r.a'nın künyesidir) Sen de buna tanık mıydın? dedim. O: Peki böyle bir yerde olmayıp da nerede olacaktım ki? dedi. [220]

Şerh

"İbrahim b. Muhammed b. Ar'ara". Ar'ara ismi ikisi de fethalı iki ayn iledir.

"Beraberinde tulaka olduğu halde" tı harfi ötreli lam fethalı ve sonu medlidir. Tulaka Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olanlara'denir. "Talik"in çoğuludur. Esirlikten kurtarılan ya da vurulduğu bağdan ve zincirden kurtarılıp serbest bırakılana böyle denilir. Kadı Iyâz Meşariku'l-Envâr'da dedi ki: Mekke fethedildiği gün müslüman olanlara "tulaka"denilmesi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onları hiçbir karşılık olmaksızın serbest bırakmasından dolayıdır.

"O gün Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte onbin kişi vardı. Onunla birlikte tulaka da vardı." Bundan sonraki rivayette (2439) "O gün biz çok sayıda kimseydik. Altıbini bulmuştuk"denilmekte ise de ilk rivayet daha sahihtir. Çünkü meğazi kitaplarında meşhur olduğu üzere müslümanların sayısı o gün oniki bin kişi idi. Bunların onbini Mekke fethinde hazır bulunmuş, ikibini ise Mekkeliler ile onlara katılanları teşkil ediyordu. İşte "onunla birlikte onbin kişi vardı, yine onunla beraber tulaka da vardı" sözünün manası budur.

Kadı Iyâz dedi ki: Hadisdeki "altıbin kişi" ifadesi Enes'den rivayeti nakledenin bir yanılmasıdır demiştir. Allah en iyi bilendir.

220 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 897

٢٤٣٩-١٣٦/٧- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ وَحَامِدُ بْنُ عُمَرَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ ابْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ حَدَّثَنِي السُّمَيْطُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ افْتَتَحْنَا مَكَّةَ ثُمَّ إِنَّا غَزَوْنَا حُنَيْنًا فَجَاءَ الْمُشْرِكُونَ بِأَحْسَنِ صُفُوفٍ رَأَيْتُ قَالَ فَصُفَّتْ الْخَيْلُ ثُمَّ صُفَّتْ الْمُقَاتِلَةُ ثُمَّ صُفَّتْ النِّسَاءُ مِنْ وَرَاءِ ذَلِكَ ثُمَّ صُفَّتْ الْغَنَمُ ثُمَّ صُفَّتْ النَّعَمُ قَالَ وَنَحْنُ بَشَرٌ كَثِيرٌ قَدْ بَلَغْنَا سِتَّةَ آلَافٍ وَعَلَى مُجَنِّبَةِ خَيْلِنَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَ فَجَعَلَتْ خَيْلُنَا تَلْوِي خَلْفَ ظُهُورِنَا فَلَمْ نَلْبَثْ أَنْ انْكَشَفَتْ خَيْلُنَا وَفَرَّتْ الْأَعْرَابُ وَمَنْ نَعْلَمُ مِنْ النَّاسِ قَالَ فَنَادَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَالَ الْمُهَاجِرِينَ يَالَ الْمُهَاجِرِينَ ثُمَّ قَالَ يَالَ الْأَنْصَارِ يَالَ الْأَنْصَارِ قَالَ قَالَ أَنَسٌ هَذَا حَدِيثُ عِمِّيَّةٍ قَالَ قُلْنَا لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَتَقَدَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَايْمُ اللَّهِ مَا أَتَيْنَاهُمْ حَتَّى هَزَمَهُمْ اللَّهُ قَالَ فَقَبَضْنَا ذَلِكَ الْمَالَ ثُمَّ انْطَلَقْنَا إِلَى الطَّائِفِ فَحَاصَرْنَاهُمْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ رَجَعْنَا إِلَى مَكَّةَ فَنَزَلْنَا قَالَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْطِي الرَّجُلَ الْمِائَةَ مِنْ الْإِبِلِ ثُمَّ ذَكَرَ بَاقِيَ الْحَدِيثِ كَنَحْوِ حَدِيثِ قَتَادَةَ وَأَبِي التَّيَّاحِ وَهِشَامِ بْنِ زَيْدٍ

2439-136/7- Bize Ubeydullah b. Muâz, Hâmid b. Ömer ve Muhammed b. Abdi'l-A'lâ tahdis etti. Muâz dedi ki: Bize el-Mu'temir b. Süleyman babasından tahdis edip dedi ki: Bana es-Sümeyd, Enes b. Malik'den şöyle dediğini tahdis etti. Mekke'yi fethettikten sonra Huneyn gazasına gittik. Müşrikler gördüğüm en mükemmel saflarla geldiler. Atlar dizildi, sonra savaşçılar dizildi. Bunların arkasında da kadınlar dizildi, sonra koyunlar, sonra develer dizildi. Biz de çok sayıda kimse idik. Hatta altıbin kişiyi bulmuştuk. Suvarilerimizin yan cenahının komutanı Halid b. el-Velid idi. Bizim atlarımız arkamıza doğru kaymaya başladılar. Fazla bir zaman geçmeden süvarilerimiz dağıldı, bedeviler kaçtı, hatta tanıdığımız insanlar dahi kaçtılar. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Muhacirler yetişin, ey Muhacirler yetişin!"* buyurdu. Sonra da: *"Ey Ensar yetişin, ey Ensar yetişin!"* buyurdu.

Enes dedi ki: İşte bizim cemaatin hadisi (olayı) budur. (Enes devamla) dedi ki: Biz de: Buyur, emret ey Allah'ın Rasûlü dedik. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öne geçti. (Enes) dedi ki: Allah'a yemin ederim ki bizim yanlarına varmamız ile Allah'ın onları bozguna uğratması bir oldu.

İşte onca malı ele geçirdik, sonra Taif'in üzerine gittik. Onları kırk gün boyunca muhasara ettik. Sonra Mekke'ye dönüp orada konakladık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir adama (hatta) yüz deve vermeye başladı.

Sonra hadisin geri kalan kısmını Katade, Ebu't-Teyyâh ve Hişam b. Zeyd'in hadislerine yakın olarak rivayet etti.[221]

Şerh

"Süvarilerimizin yan cenahı üzerinde Halid vardı." "el-mücennibe: Yan cenah" hakkında Şemir şu açıklamayı yapmıştır: el-Mücennibe yolun sağ tarafını tutan süvari birliğinin adıdır. Yolun iki tarafında sağında ve solunda olmak üzere iki yan cenah bulunur. Kalp(gâh) ise ikisi arasındadır.

"Süvarilerimiz arkamıza bükülmeye başladılar." Nüshaların bir çoğunda bu şekilde "telvî" diye kaydedilmiştir. Bazılarında ise "telûzu: sığınıyor, himaye oluyordu" şeklindedir. Her ikisi de sahihtir.

"Ey Muhacirler yetişin, ey Muhacirler yetişin. Sonra: Ey Ensar yetişin, ey Ensar yetişin buyurdu." Bütün nüshalarda her dört yerde de: "ya le: yetişin" lafzı fethalı ve ayrı lam ile yazılmıştır. Ama bilinen şekil bu lamın kendisinden sonra gelen tarif lamına bitişik olarak yazılması şeklindedir.

"Enes: İşte bizim cemaatin hadisi budur dedi." Buradaki "*'immiyye"* lafzını Müslim'in Sahih'inde dört şekilde zaptetmişlerdir. Bunların biri "immiyye" şeklidir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu kelimeyi genel olarak üstadlarımızdan bu şekilde rivayet ettik, zorluk ve şiddet diye açıklanmıştır. İkincisi ise *ummiyye* şeklidir. Üçüncüsü *ammiyye* şeklidir. Yani amcam bunu bana böylece tahdis etti demek olur.

Kadı Iyâz şunları da söylemektedir: Bu şekle göre bana göre Bunun anlamı benim cemaatim demek olur. Yani onların hadisleri bu demektir. Sahibu'l-Ayn (el-Ayn kitabının müellifi Halil b. Ahmed) dedi ki: "el-imm" cemaat demektir. İbn Cüreyc buna dair el-Cemhare de: "Efneytu immen vecebartu immen: nice cemaati yok ettim, nice cemaati kurtardım" sözlerini zikretmişlerdir.

Kadı Iyâz dedi ki: Hadise daha uygun anlam budur.

Dördüncü şekil de bir önceki gibi olmakla birlikte ye harfi şeddelidir. el-Cem Beyne's-Sahihayn adlı eserin sahibi Humeydi'nin zikrettiği şekil bu olup bunu amcalarım diye açıklamıştır. Yani işte amcalarımın fazileti ile ilgili hadis budur ya da amcalarımın bana naklettikleri hadis budur demek olur.

221 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 897

Buna göre sanki kendisi hadisin baş taraflarını kendisinin tanık olduğu şekilde nakletmiş sonra muhtemelen insanlar dağıldığı için bu yerde anlatılanları iyice zaptetmediğinden onu orada hazır bulunan amcalarından ya da kendi cemaatinden nakledip tahdis etmiş gibidir. Bundan sonra da arkasından: Biz buyur emret ey Allah'ın Rasûlü dedik demektedir. Allah en iyi bilendir.

٢٤٤٠-١٣٧/٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ أَعْطَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ وَصَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ وَعُيَيْنَةَ بْنَ حِصْنٍ وَالْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ كُلَّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ وَأَعْطَى عَبَّاسَ بْنَ مِرْدَاسٍ دُونَ ذَلِكَ فَقَالَ عَبَّاسُ بْنُ مِرْدَاسٍ:

أَتَجْعَلُ نَهْبِي وَنَهْبَ الْعُبَيْـ ـدِ بَيْنَ عُيَيْنَةَ وَالْأَقْرَعِ

فَمَا كَانَ بَدْرٌ وَلَا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ

وَمَا كُنْتُ دُونَ امْرِئٍ مِنْهُمَا وَمَنْ تَخْفِضِ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعِ

قَالَ فَأَتَمَّ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِائَةً

2440-137/8- Bize Muhammed b. Ebu Ömer el-Mekkî tahdis etti, bize Süfyan, Ömer b. Said b. Mesruk'dan tahdis etti, o babasından, o Abâye b. Rifaa'dan, o Rafi' b. Hadic'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Süfyan b. Harb'a, Süfyan b. Umuyye'ye, Uyeyne b. Hasn'a ve el-Akra' b. Hâbis'e her birine yüzer deve verdi. Abbas b. Mirdas'a ise bundan daha az verince Abbas b. Mirdas dedi ki:

"Benim yaptığım tâlan ile Ubeyd'in tâlânını,
Uyeyne ile Akra' arasında mı pay ediyorsun?
Bedir de Hâbis de üstün değillerdi,
Toplulukların bir araya geldiğinde Mirdas'a,
Ve ben bu ikisinden birisinden aşağı değildim,
Bugün alçalttığın bir kimse asla yükselemeyecektir. "

(Rafi') dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da ona verdiği deve sayısını yüze tamamladı. [222]

222 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2563

٢٤٤١-١٣٨/٩- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الضَّبِّيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَسَمَ غَنَائِمَ حُنَيْنٍ فَأَعْطَى أَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِهِ وَزَادَ وَأَعْطَى عَلْقَمَةَ بْنَ عُلَاثَةَ مِائَةً

2441-138/9- Bize Ahmed b. Abde ed-Dabbi de tahdis etti, bize İbn Uyeyne, Ömer b. Said b. Mesruk'dan bu isnâd ile haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huneyn ganimetlerini paylaştırdı. Ebu Süfyan b. Harb'a yüz deve verdi deyip hadisi buna yakın olarak rivayet etti ve: Alkame b. Ulâseye de yüz deve verdi ibaresini ekledi. [223]

Şerh

(2440) "Ubeyd" atının adıdır.

"Mirdâs" ismi bütün rivayetlerde bu şekilde sin harfi fethalı gayri munsarıf olarak zikredilmiştir. Bu tek bir sebebten dolayı bir ismin gayrı munsarıf olacağını kabul edenler lehinde bir delildir. Cumhur ise Bunun burada şiir zarureti dolayısı ile böyle olduğunu söyleyerek cevap vermişlerdir.

"Alkame b. Ulâse" babasının adı olan Ulâse ayn harfi ötreli lam harfi de şeddeli ve (yuvarlak te'den önce) peltek se iledir.

٢٤٤٢-.../١٠- وَحَدَّثَنَا مَخْلَدُ بْنُ خَالِدٍ الشَّعِيرِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ سَعِيدٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرْ فِي الْحَدِيثِ عَلْقَمَةَ بْنَ عُلَاثَةَ وَلَا صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ وَلَمْ يَذْكُرِ الشِّعْرَ فِي حَدِيثِهِ

2442-.../10 Bize Mahled b. Halid eş-Şaîrî de tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, bana Ömer b. Said bu isnâd ile tahdis etti ama hadisde Alkame b. Ulâse'yi de Safvan b. Umeyye'yi de zikretmediği gibi hadisinde şiiri de zikretmemektedir. [224]

Şerh

"Bize Mahled b. Halid eş-Şaîrî de tahdis etti" bu bilinen tahıl olan şair (arpa)'e mensuptur. Adı (nesebi ile) Mahled b. Halid b. Yezid Ebu Muhamed

223 2440 numaralı hadisin kaynakları
224 2440 numaralı hadisin kaynakları

olup Bağdat'lıdır, Tarsus'a yerleşmiştir. İkisi de Sana'lı olan Abdurrezzak b. Hemmâm ile İbrahim b. Halid'den rivayet etmiştir. Süfyan'dan ise Müslim, Ebu Davud, İbn Avf el-Bezdevi, onun oğlu Ahmed b. Avf ve el-Münzir b. Şâzan rivayet nakletmişlerdir. Ebu Davud: O sika birisidir demiştir. Hafız Abdülgani el-Makdisi onun halleri ile alakalı bu kadarını zikretmiş bulunmaktadır. Onu ayrıca Ebu Muhammed b. Ebu Hâtim meşhur kitabı el-Cerh ve't-Ta'dil de muhtasar olarak zikretmiş, yine onu Hafız Ebu Fadıl, Muhammed b. Tâhir b. Ali b. Ahmed b. Makdisi Ricalu's-Sahihayn adlı eserinde zikrederek şunları söylemektedir: Mahled b. Halid eş-Şairi, Süfyan b. Uyeyne'den zekâta dair hadisler dinlemiştir.

Bütün bunları zikretmemin sebebi Kadı Iyâz'ın şunları söylemiş olmasıdır: Ben herhangi bir kimsenin Mahled b. Halid eş-Şairi'yi ne Sahih'in ricali (ravileri) arasında ne de başkaları arasında söz eden kimseyi görmedim demiş olmasıdır. Ayrıca şunları söylemiştir: Bunu Hakim de el-Bâcî de, el-Ceyyani de zikretmemiştir. Sahih'in ricali hakkında söz söyleyenler de söz-konusu etmediği gibi el-Mu'telif ve'l-Muhtelif müelliflerinden de kimse söz etmemiş, et-Takyîd sahiplerinden de onu zikreden olmamıştır. Ayrıca nisbeti belirtilmeksizin Mahled b. Halid'i de kesinlikle zikretmemişlerdir. Kadı Iyâz bu ismin tanınmadığı hususunda geniş açıklamalarda bulunmuş ve Sahih de olsun başkasında olsun Mahled b. Halid adında bir ravinin olmadığını söylemiştir. Buna ayrıca hayret edilecek açıklamalar da eklemiştir. Onun bu söyledikleri gerçekten şaşırtıcıdır. Çünkü Mahled b. Halid önceleri zikrettiğimiz şekilde meşhur bir ravidir. Başarı Allah'tandır.

٢٤٤٣-١٣٩/١١- حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى بْنِ عُمَارَةَ عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا فَتَحَ حُنَيْنًا قَسَمَ الْغَنَائِمَ فَأَعْطَى الْمُؤَلَّفَةَ قُلُوبُهُمْ فَبَلَغَهُ أَنَّ الْأَنْصَارَ يُحِبُّونَ أَنْ يُصِيبُوا مَا أَصَابَ النَّاسُ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَخَطَبَهُمْ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ أَلَمْ أَجِدْكُمْ ضُلَّالًا فَهَدَاكُمُ اللَّهُ بِي وَعَالَةً فَأَغْنَاكُمُ اللَّهُ بِي وَمُتَفَرِّقِينَ فَجَمَعَكُمُ اللَّهُ بِي وَيَقُولُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمَنُّ فَقَالَ أَلَا تُجِيبُونِي فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمَنُّ فَقَالَ أَمَا إِنَّكُمْ لَوْ شِئْتُمْ أَنْ تَقُولُوا كَذَا وَكَذَا وَكَانَ مِنَ الْأَمْرِ كَذَا وَكَذَا لِأَشْيَاءَ عَدَّدَهَا زَعَمَ عَمْرٌو أَنْ لَا يَحْفَظُهَا فَقَالَ أَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاءِ وَالْإِبِلِ وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ إِلَى رِحَالِكُمْ الْأَنْصَارُ شِعَارٌ وَالنَّاسُ دِثَارٌ وَلَوْلَا

الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأً مِنْ الْأَنْصَارِ وَلَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَشِعْبًا لَسَلَكْتُ وَادِيَ الْأَنْصَارِ وَشِعْبَهُمْ إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ

2443-139/11- Bize Sureyc b. Yunus tahdis etti, bize İsmail b. Cafer, Amr b. Yahya b. Umâre'den tahdis etti, o Abbâd b. Temim'den, o Abdullah b. Zeyd'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huneyn zaferinden sonra ganimetleri paylaştırdı. Kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlara bağışlarda bulundu. Sonra Ensar'ın da başkalarının payına düşen gibi bir şeyler almayı arzu ettikleri haberini aldı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp onlara hitap etti. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: "*Ey Ensar topluluğu! Ben sizi dalalette kalmışlar olarak bulup Allah benimle size hidayet vermedi mi? Yoksul bulup Allah benimle sizi ihtiyaçtan kurtarmadı mı? Dağınık bulup Allah sizi benimle bir araya getirip toplamadı mı?*" Onlar ise Allah'ın ve Rasûlü'nün lütuf ve minneti daha çoktur, diyorlardı.

Allah Rasûlü: "*Bana cevap vermeyecek misiniz?*" buyurdu. Onlar: Allah'ın ve Rasûlü'nün minneti daha büyüktür dediler. Allah Rasûlü şu cevabı verdi: "*Sizler isteseniz şöyle şöyle diyebilirdiniz, şunlar şunlar oldu diyebilirdiniz*" deyip bir takım hususları saydı. Sonra Amr bunları bellememiş olduğunu söyledi. Allah Rasûlü devamla şöyle buyurdu: "*İnsanlar koyunları, develeri alıp giderken siz Rasûlullah* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *ile evlerinize geri dönmeye razı olmaz mısınız? Ensar iç elbise, insanlar ise dış elbisedir. Eğer hicret olmasaydı gerçekten Ensar'dan bir adam olurdum. Ve eğer insanlar bir vadiden ve bir dağ yolundan gitse ben hiç şüphesiz Ensar'ın vadisinden ve dağ yolundan giderim. Sizler benden sonra başkalarının tercihi ile karşılaşacaksınız. Havz'ın üzerinde benimle karşılaşacağınız vakte kadar sabrediniz.*"[225]

Şerh

"*Ensar iç elbisedir, insanlar dış elbisedir.*" Dil bilginlerinin dediklerine göre *şiâr* (iç elbise) tene doğrudan temas eden giyeceklere, *disâr* ise (dış elbise) onun üzerine giyilenlere denilir. Hadisde Ensar, sırdaşlar, özel kimseler, seçkinler ve diğer insanlar arasında benimle daha içli dışlı, daha sıkıfıkı olanlardır demektir. Bu ise Ensar'ın açık görülen menkıbelerinden, göz kamaştırıcı faziletlerindendir.

225 Buhari, 4330, 7245 –muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5303

٢٤٤٤-١٤٠/١٢- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ آثَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نَاسًا فِي الْقِسْمَةِ فَأَعْطَى الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةً مِنْ الْإِبِلِ وَأَعْطَى عُيَيْنَةَ مِثْلَ ذَلِكَ وَأَعْطَى أُنَاسًا مِنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ وَآثَرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ فَقَالَ رَجُلٌ وَاللهِ إِنَّ هَذِهِ لَقِسْمَةٌ مَا عُدِلَ فِيهَا وَمَا أُرِيدَ فِيهَا وَجْهُ اللهِ قَالَ فَقُلْتُ وَاللهِ لَأُخْبِرَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ قَالَ فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ حَتَّى كَانَ كَالصِّرْفِ ثُمَّ قَالَ فَمَنْ يَعْدِلُ إِنْ لَمْ يَعْدِلْ اللهُ وَرَسُولُهُ قَالَ ثُمَّ قَالَ يَرْحَمُ اللهُ مُوسَى قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ قَالَ قُلْتُ لَا جَرَمَ لَا أَرْفَعُ إِلَيْهِ بَعْدَهَا حَدِيثًا

2444-140/12- Bize Züheyr b. Harb, Osman b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim tahdis etti -İshak bize Cerir haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti- dedi. (Cerir) Mansur'dan, o Ebu Vâil'den, o Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Huneyn gününde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mal paylaşımında bir takım kimseleri üstün tutup Akra' b. Hâbis'e bin deve, Uyeyne'ye onun kadar verip Arap eşrafından bir takım kimselere de çeşitli bağışlarda bulunup o gün paylaşımda onlara üstünlük verince bir adam: Allah'a yemin ederim ki bu paylaştırmada adil davranılmadı. Bununla Allah'ın rızası da kastedilmedi dedi. (Abdullah) dedi ki: Bunun üzerine ben de: Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mutlaka haber vereceğim dedim. Sonra ona gittim o adamın söylediklerini ona haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzü değişti, kan gibi kıpkırmızı bir hal aldı. Sonra: *"Eğer Allah ve Rasûlü adalet yapmayacak olursa kim adalet yapacak?"*buyurdu. Sonra da: *"Allah Musa'ya rahmet buyursun. Ona bundan fazla eziyet edilmişti de o yine sabretmişti"* buyurdu.

(Abdullah) dedi ki: Ben de: Şüphesiz bundan sonra ona asla konuşulmuş bir sözü ulaştırmayacağım dedim. [226]

٢٤٤٥-١٤١/١٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَسْمًا فَقَالَ رَجُلٌ إِنَّهَا

226 Buhari, 3150, 4337; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9300

لَقِسْمَةٌ مَا أُرِيدَ بِهَا وَجْهُ اللَّهِ قَالَ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَسَارَرْتُهُ فَغَضِبَ مِنْ ذَلِكَ غَضَبًا شَدِيدًا وَاحْمَرَّ وَجْهُهُ حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي لَمْ أَذْكُرْهُ لَهُ قَالَ ثُمَّ قَالَ قَدْ أُوذِيَ مُوسَى بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ

2445-141/13- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Hafs b. RIyâz, A'meş'den tahdis etti, o Şakik'den, o Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir mal paylaştırmıştı. Bu sebeble bir adam: Şüphesiz bu Allah'ın rızası gözetilerek yapılmış bir paylaştırma değildir, dedi.

(Abdullah) dedi ki: Ben de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip gizlice ona bunu söyledim. Bundan dolayı aşırı derecede öfkelendi. Yüzü öyle bir kızardı ki keşke o sözü ona söylemeseydim diye temenni ettim. Sonra da: "*Musa'ya bundan fazla eziyet edilmişti de o yine sabretmişti*" buyurdu. [227]

Şerh

(2444-2445 numaralı hadisler)

"Yüzü değişti o kadar ki kan gibi kırmızı oldu" sırf (kan gibi kırmızı), derilerin boyasında kullanılan kırmızı bir boyadır. İbn Dureyd: Aynı şekilde kana da sırf denilir demiştir.

"Bir adam: Allah'a yemin olsun ki şüphesiz bu paylaştırmada adil davranılmadı, Allah'ın rızası da gözetilmedi." Kadı Iyâz -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Şeriatin hükmü gereğince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ağır söz söyleyen bir kimse kâfir olur ve öldürülür. Bu hadis-i şerifte ise bu adamın öldürüldüğünden söz edilmemektedir. el-Mâzerî dedi ki: Onun bu sözünden belki de nübüvveti tenkid edip ona dil uzatmak anlamı çıkarılmamıştır. Çünkü onu sadece bu paylaştırmada adaleti terk etmekle itham etmişti. Masiyetler ise büyük ve küçük olmak üzere iki türlüdür. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) icma ile büyük günahlardan korunmuştur. Küçük günahları işlemesinin mümkün olup olmadığı hususunda ise ilim adamlarının farklı görüşleri vardır. Bunu mümkün kabul edenler küçük günahları işlemeyi nebilere onları eksiltmek ve küçültmek maksadı ile izafe etmeyi kabul etmezler. Bu durumda belki de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözü söyleyeni cezalandırmamıştır. Çünkü onun hakkında bu sabit olmamıştır. Zira bunu o kişiden sadece bir kişi nakletmiştir. Bir kişinin şahitliğine bağlı olarak da bir kimsenin kanı dökülmez.

227 Buhari, 3405, 4336, 6059, 6100, 6291, 6336; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9264

Kadı Iyâz dedi ki: Bu bâtıl bir açıklamadır. Çünkü onun bu açıklamasını -ey Muhammed! Adaletli ol. Ey Muhammed! Allah'tan kork- demiş olması bu açıklamayı geçersiz kılmaktadır. Bu sözleri ile pek çok kişinin huzurunda yüz yüze ona hitab etmiştir. Hatta Ömer ve Halid Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den onu öldürmek için izin istediler, Allah Rasûlü: *"İnsanların Muhammed ashabını öldürüyor diye konuşmalarından Allah'a sığınırım"* buyurmuştur. İşte asıl sebeb budur. Onunla birlikte kendisine eziyette bulunan, kendilerinden bir çok yerde hoşlanmadığı şeyler işitmiş olduğu lâkin sabrettiği diğer münafıklara karşı izlediği tutumun aynısını izlemiştir. Böylelikle onların itaatlerinin devamını, başkalarının da gönüllerini kazanmayı sağlamak istemiştir. Ta ki insanlar o ashabını öldürüyor diye konuşup ondan uzaklaşmasınlar. İnsanlar da kendi cemaatleri arasında bu tür kimseleri görmüş ve onları kendilerinden saymışlardır.

٤٧/٤٨- بَاب ذِكْرِ الْخَوَارِجِ وَصِفَاتِهِمْ

47/48- HARİCİLERİ VE ONLARIN NİTELİKLERİNİ ZİKRE DAİR BİR BAB

٢٤٤٦-١٤٢/١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللهِ ﷺ بِالْجِعْرَانَةِ مُنْصَرَفَهُ مِنْ حُنَيْنٍ وَفِي ثَوْبِ بِلَالٍ فِضَّةٌ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْبِضُ مِنْهَا يُعْطِي النَّاسَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ اعْدِلْ قَالَ وَيْلَكَ وَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَكُنْ أَعْدِلُ لَقَدْ خِبْتَ وَخَسِرْتَ إِنْ لَمْ أَكُنْ أَعْدِلُ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه دَعْنِي يَا رَسُولَ اللهِ فَأَقْتُلَ هَذَا الْمُنَافِقَ فَقَالَ مَعَاذَ اللهِ أَنْ يَتَحَدَّثَ النَّاسُ أَنِّي أَقْتُلُ أَصْحَابِي إِنَّ هَذَا وَأَصْحَابَهُ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنْهُ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ

2446-142/1- Bize Muhammed b. Rumh b. el-Muhacir tahdis etti, bize Leys, Yahya b. Said'den haber verdi, o Ebu'z-Zübeyr'den, o Cabir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam Huneyn dönüşü sırasında Ci'rane de iken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelmişti. Bilal'in elbisesinde ise bir miktar gümüş vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gümüşten avuçlayıp insanlara veriyordu. Bu adam: Ey Muhammed adaletli ol! dedi. Allah Rasûlü: *"Yazıklar olsun sana. Eğer ben adalet yapmıyorsam kim adaletli olabilir? Eğer ben adil olmazsam gerçekten zarar ettim, hüsrana*

uğradım demektir" buyurdu. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattab: Bırak beni ey Allah'ın Rasûlü şu münafığı öldüreyim dedi. Allah Rasûlü: *"İnsanların benim ashabımı öldürdüğümden söz etmelerinden Allah'a sığınırım. Şüphesiz bu ve onun arkadaşları Kur'an'ı okurlar ama onların hançerelerinden aşağıya inmez. Okun hedefini delip geçtiği gibi bunlar da ondan (İslam'dan) çıkıp giderler"* buyurdu.[228]

٢٤٤٧-.../٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ يَقُولُ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ حَدَّثَنِي قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْسِمُ مَغَانِمَ وَسَاقَ الْحَدِيثَ

2447-.../2- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti, bize Abdülvehhab es-Sakafi tahdis edip dedi ki: Yahya b. Said'i şöyle derken dinledim: Bana Ebu'z-Zübeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah'ı (şöyle derken) dinledi. (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Zeyd b. el-Hubab tahdis etti, bana Kurra b. Halid tahdis etti, bana Ebu Zubeyr, Cabir b. Abdullah'dan tahdis ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazı ganimetleri paylaştırıyordu, deyip hadisin geri kalan kısmını rivayet etti. [229]

Şerh

(2446-2447 numaralı hadisler)

(2446) *"Eğer ben adalet yapmazsam kim adalet yapacak? O taktirde zarar ve hüsrana uğrarım."* Buradaki "hibtu ve hasirtu: zarara ve hüsrana uğrarım" aynı zamanda te harfleri fethalı olarak da rivayet edilmiştir. (Fethalı rivayetin anlamı: Sen zarar ve hüsrana uğradın şeklindedir). Ötreli okuyuşun anlamı açıktır. Fethalı okuyuşun takdiri ise: Ey bana uyan kişi! Eğer ben adalet yapmazsam sen zarar ve hüsrana uğradın demektir. Çünkü sen adaletli olmayan bir kimseye uyuyor ve onun peşinden gidiyorsun. Fethalı okuyuş daha meşhurdur. Allah en iyi bilendir.

"Ömer b. el-Hattab: Ey Allah'ın Rasûlü! Beni bırak da şu münafığı öldüreyim" başka rivayetlerde Halid b. el-Velid'in onu öldürmek için izin istediği belirtilmektedir. Her iki hadis arasında ise bir çelişki yoktur. Aksine her biri bu işi yapmak için izin istemiştir.

228 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2996
229 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2901, 2996

"Kur'an'ı okurlar da hançerelerinden aşağıya inmez." Kadı Iyâz dedi ki: Bu buyruk iki şekilde açıklanmıştır. Birincisine göre kendileri onun anlamını, inceliklerini bilmez. Dolayısı ile okudukları Kur'an'dan yararlanmazlar. Onların ağızlarıyla hançere ve boğazlarıyla okumanın dışında Kur'an'dan bir payları yoktur. Çünkü harfler buralardan çıkar. İkinci açıklamaya göre ise; onların hiçbir amelleri ve Kur'an okumaları yükselmez ve kabul edilmez.

"Okun hedefinden çıktığı gibi ondan çıkarlar" diğer rivayette (2448) *"İslam'dan çıkarlar"* ötekinde (2449) *"dinden çıkarlar"* şeklindedir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu da şu demektir: Onlar ok ağı bir taraftan delip öbür tarafından çıktığı ve hedefinden oka hiçbir şey bulaşmadığı zaman nasıl çıkıyorsa ondan öylece çıkarlar.

Hadisdeki "ramiyye" kendisine ok atılan ağ demektir. Burada dinden kasıt ise İslam'dır. Şanı yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Allah nezdinde din İslam'dır"* (Ali İmran, 19) buyurduğu gibi.

Hattâbî ise dedi ki: Burada dinden kasıt itaattir. Yani imama itaatin dışına öyle çıkarlar.

Bu hadislerde Hâricîleri tekfir edenlerin lehine delil vardır.

Kadı Iyâz -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: el-Mâzerî dedi ki: İlim adamları Hâricîleri tekfir hususunda ihtilâf etmişlerdir. Hatta bu mesele neredeyse diğer meseleler arasında içinden çıkılması en zor bir mesele haline gelmiş gibidir. Ben Ebu'l-Meâli'yi fakih Abdulhak -yüce Allah'ın rahmeti ikisine de olsun- kendisini bu mesele hakkında bir şeyler söylemeye teşvik ettiği halde ona bundan uzak durup çekinmesini söylediğini, bu hususta hata yapmanın pek ağır olduğunu belirterek özür beyan ettiğini gördüm. Çünkü kâfir bir kimseyi dine sokmak ile müslüman birisini dinden çıkarmak gerçekten çok büyük bir iştir. Ayrıca bu hususta Kadı Ebu Bekr el-Bâkillani'nin sözleri arasında da tutarsızlıklar bulunmaktadır. Usûl ilminde onun ne kadar bilgili olduğunu da ayrıca hatırlatalım. İbnu'l-Bâkillani kendisi bu meselenin zor meselelerden birisi olduğuna işaret etmiştir. Çünkü Hâricîler açıkça kâfir olduklarını ifade etmemişlerdir. Onlar ancak küfre götürecek sözler söylemişlerdir. Şimdi ben sana görüş ayrılığının inceliğini ve bu meselenin neden içinden çıkılması zor bir mesele olduğunu açıklayayım. Çünkü mesela Mutezile'ye mensub bir kimse şüphesiz yüce Allah âlimdir ama ilmi yoktur, Haydır fakat hayatı yoktur der ve tekfir hususundan kanaat belirtecekleri içinden çıkılması zor bir duruma düşürür. Çünkü bizler ümmetin dininin kesin olarak şu hükmü ihtiva ettiğini biliyoruz: Yüce Allah'ın Hay olmadığını, âlim olmadığını söyleyen bir kimse kâfir olur. Ayrıca âlim bir kimsenin ilminin

olmamasının imkânsız olduğuna dair delil de ortadadır. Peki durum bu iken biz Mutezileyi ilmi kabul etmediği zaman Allah'ın da âlim olmasını reddetmiş midir diyeceğiz. Böyle demek icma ile küfürdür. Onun ilmin esasını kabul etmemekle birlikte âlim olduğunu kabul etmesinin kendisine bir faydası yoktur. Böyle mi diyeceğiz yoksa o yüce Allah'ın âlim olduğunu itiraf etmiştir, onun ilmi inkâr etmesi kâfir olmasını gerektirmez. Sonuç itibari ile onun âlim olmamasına götürse dahi böyle mi diyeceğiz? İşte içinden çıkılması zor nokta burasıdır. el-Mâzerî'nin açıklamaları bunlardır.

Şafii'nin ve mezhebine mensub ilim adamlarının büyük çoğunluğunun görüşüne göre Hâricîler tekfir edilmezler. Kaderiye, Mutezile'nin büyük çoğunluğu ve heva ehli diğer taifelerin durumu da budur. Şafii -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Ben Hattâbîye dışında bid'at ve heva ehli taifelerin şahitliğini kabul ederim. Hattâbîye ise mezhep itibari ile kendilerine muvafakat edenlerin lehine sadece onların sözlerine dayanarak şahitlik yapan Rafızilerin bir taifesidir. Onların şahitliklerini reddetmesinin sebebi ise bid'atlerinden dolayı değil bu kanaatlerinden dolayıdır. Allah en iyi bilendir.

٢٤٤٨-١٤٣/٣- حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نُعْمٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ بَعَثَ عَلِيٌّ ﷺ وَهُوَ بِالْيَمَنِ بِذَهَبَةٍ فِي تُرْبَتِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَسَمَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ الْحَنْظَلِيُّ وَعُيَيْنَةُ بْنُ بَدْرٍ الْفَزَارِيُّ وَعَلْقَمَةُ بْنُ عُلَاثَةَ الْعَامِرِيُّ ثُمَّ أَحَدُ بَنِي كِلَابٍ وَزَيْدُ الْخَيْرِ الطَّائِيُّ ثُمَّ أَحَدُ بَنِي نَبْهَانَ قَالَ فَغَضِبَتْ قُرَيْشٌ فَقَالُوا أَتُعْطِي صَنَادِيدَ نَجْدٍ وَتَدَعُنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنِّي إِنَّمَا فَعَلْتُ ذَلِكَ لِأَتَأَلَّفَهُمْ فَجَاءَ رَجُلٌ كَثُّ اللِّحْيَةِ مُشْرِفُ الْوَجْنَتَيْنِ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ نَاتِئُ الْجَبِينِ مَحْلُوقُ الرَّأْسِ فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ يَا مُحَمَّدُ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ إِنْ عَصَيْتُهُ أَيَأْمَنُنِي عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ وَلَا تَأْمَنُونِي قَالَ ثُمَّ أَدْبَرَ الرَّجُلُ فَاسْتَأْذَنَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فِي قَتْلِهِ يُرَوْنَ أَنَّهُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ مِنْ ضِئْضِئِ هَذَا قَوْمًا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَقْتُلُونَ أَهْلَ الْإِسْلَامِ وَيَدَعُونَ أَهْلَ الْأَوْثَانِ يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ عَادٍ

2448-143/3- Bize Hennâd b. es-Serrî tahdis etti, bize Ebu'l-Ahvas, Said b. Mesruk'dan tahdis etti, o Abdurrahman b. Ebu Nu'm'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Ali (radıyallâhu anh) Yemen de iken toprağı içerisinde bir miktar altını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e göndermişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onu şu dört kişi arasında paylaştırmıştı: Akra b. Hâbis el-Hanzalî, Uyeyne b. Bedr el-Fezâri, Alkame b. Ulâse el-Âmiri -sonra da Kilab oğullarından birisi- ve Zeyd el-Hayr et-Tâi –sonra da Nebhan oğullarından birisi- (Ebu Said) dedi ki: Bu sebeble Kureyş kızıp: Bizi bırakıp da Necidlilerin ileri gelenlerine mi veriyor deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben bu yaptığımı ancak onların kalplerini ısındırmak için yaptım"* buyurdu. Derken gür sakallı, elmacık kemikleri çıkık, gözleri çukur, alnı öne doğru tümsek, başı tıraşlı bir adam çıkageldi ve: Ey Muhammed! Allah'tan kork dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'a ben isyan edersem kim itaat edecek? O yer yüzündekiler hakkında bana güveniyor da siz mi bana güvenmiyorsunuz?"* buyurdu. Sonra o adam arkasını dönüp gitti. Orada bulunanlardan birisi -onun Halid b. el-Velid olduğunu zannediyorlardı- adamı öldürmek için izin isteyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bu adamın soyundan Kur'an'ı okuyan ama hançerelerinden aşağı inmeyen bir kavim gelecektir. Bunlar İslam ehlini öldürecekler, putperestleri bırakacaklar. Okun hedefini delip çıktığı gibi İslam'dan öyle çıkarlar. Andolsun onlara yetişecek olursam Ad kavminin öldürüldüğü gibi ben de onları öldüreceğim."*[230]

Şerh

"Ali (radıyallâhu anh) Yemen de iken toprağı içerisinde bir parça altın göndermişti." Bizim diyarımızdaki bütün nüshalarda (bir parça altın anlamındaki lafız) "bizehbetin" şeklinde zel harfi fethalı olarak kaydedilmiştir. Kadı Iyâz da Müslim'in el-Culûdi'den diye nakleden bütün ravilerinden de böylece zikretmiştir. Ama İbn Nâhan'ın rivayetinde aynı lafzın küçültme ismi olarak "bizuheybetin" diye kaydedilmiştir.

Bu rivayette "Uyeyne b. Bedr el-Fezâri" şeklindeki adlandırma ve bundan sonraki Kuteybe yolu ile gelen rivayette de böyle olup orada da "Uyeyne b. Bedr" demiştir ama bazı nüshalarda ikinci rivayette Uyeyne b. Hısn şeklinde çoğunluğunda ise Uyeyne b. Bedr şeklindedir. Bununla birlikte bundan önceki rivayette -ki o şiirin yer aldığı rivayettir- bütün nüshalarda Uyeyne b. Hısn şeklindedir. Hepsi doğrudur. Çünkü Hısın onun babasıdır, Bedr ise onun babasının dedesidir. Bu sebeble bazen babasına bazen da şöhreti

230 Buhari, 3344, 4351, 4667, 7432, 4764; Nesai, 2577, 4112; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4132

dolayısı ile babasının dedesine nisbet edilmiştir. Bundan dolayıdır ki şair: "O zaman Bedir de yoktu Hâbis de yoktu" derken onun babasının dedesine nisbet etmiştir.

Neseben adı: Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr b. Amr b. Cuveyriye b. Levezan b. Sa'lebe b. Adiy b. Fezâre b. Dinâr el-Fezâri'dir.

Bu rivayette "Zeydu'l-Hayr et-Tâi" dediğini görüyoruz. Bütün nüshalarda "el-Hayr" vasfı bu şekilde re harfi iledir. Bundan sonraki rivayette ise lam harfi ile "Zeyd el-Hayr"dır. Her ikisi de doğrudur, her iki şekil de söylenir. Cahiliye döneminde ona Zeyd el-Hayl deniliyordu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona İslam'da "Zeyd el-Hayr" demiştir.

"Necid'in ileri gelenlerine..." sanâdîd ileri gelenler, efendiler demektir. Tekili "sındid" diye gelir.

"Gür sakallı, elmacık kemikleri çıkık..." bir adam geldi. "Kessullihye: Gür sakallı" ibaresinde kaf harfi fethalıdır, sakalının saçları pek çok demektir. "Vecne" elmacık kemikleri vav harfi fethalı, ötreli ve kesreli olarak da söylenir. Aynı şekilde ecne de denilir. Aslında yanak eti anlamındadır.

"Alnı ileri doğru çıkık" cebin aslında alnın yan tarafıdır. Her bir insanın alnın yanlarında bulunan iki cebini (şakağı) olur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bunun sülalesinden öyle bir kavim gelecek ki..."* bu lafız (dıdı) bir şeyin aslı esası demektir. Bizim diyarımızdaki bütün nüshalarda bu şekildedir. Kadı Iyâz cumhurdan ve bazılarından bu lafzı hem dad harfleri ile hem sad harfleri ile zaptettiklerini nakletmektedir ki dil bakımından bu da doğrudur. Dilciler şöyle demişlerdir: Bir şeyin aslının çok sayıda ismi vardır. Bunlar arasında dad ve sad harfleri ile olan bu lafız da vardır. Dilciler bundan daha başka lafızlar da sıralamışlardır.

"Andolsun onlara yetişecek olursam Ad kavminin öldürüldüğü gibi onları öldüreceğim." Yani onların kökünü kazıyacak şekilde tamamen öldüreceğim. Nitekim yüce Allah: *"Sen onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?"* (Hâkka, 8) buyurmuştur.

Bu buyrukta onlarla savaşmak teşvik edilmekte ve Ali (radıyallâhu anh)'ın onlarla savaşması sebebi ile fazileti dile getirilmektedir.

٢٤٤٩-١٤٤/٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي نُعْمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ

بَعَثَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْيَمَنِ بِذَهَبَةٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوظٍ لَمْ تُحَصَّلْ مِنْ تُرَابِهَا قَالَ فَقَسَمَهَا بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ بَيْنَ عُيَيْنَةَ بْنِ حِصْنٍ وَالْأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ وَزَيْدِ الْخَيْلِ وَالرَّابِعُ إِمَّا عَلْقَمَةُ بْنُ عُلَاثَةَ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ الطُّفَيْلِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ كُنَّا نَحْنُ أَحَقَّ بِهَذَا مِنْ هَؤُلَاءِ قَالَ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ أَلَا تَأْمَنُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ يَأْتِينِي خَبَرُ السَّمَاءِ صَبَاحًا وَمَسَاءً قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ مُشْرِفُ الْوَجْنَتَيْنِ نَاشِزُ الْجَبْهَةِ كَثُّ اللِّحْيَةِ مَحْلُوقُ الرَّأْسِ مُشَمَّرُ الْإِزَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ فَقَالَ وَيْلَكَ أَوَلَسْتُ أَحَقَّ أَهْلِ الْأَرْضِ أَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ قَالَ ثُمَّ وَلَّى الرَّجُلُ فَقَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَضْرِبُ عُنُقَهُ فَقَالَ لَا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ يُصَلِّي قَالَ خَالِدٌ وَكَمْ مِنْ مُصَلٍّ يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنِّي لَمْ أُومَرْ أَنْ أَنْقُبَ عَنْ قُلُوبِ النَّاسِ وَلَا أَشُقَّ بُطُونَهُمْ قَالَ ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقَفٍّ فَقَالَ إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضِئْضِئِ هَذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ رَطْبًا لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ قَالَ أَظُنُّهُ قَالَ لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ ثَمُودَ

2449-144/4- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Abdulvâhid, Umâre b. el-Ka'ka'dan tahdis etti, bize Abdurrahman b. Ebu Nu'm tahdis edip dedi ki: Ebu Said el-Hudrî'yi şöyle derken dinledim: Ali b. Ebu Talib Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Yemen'den toprağından arındırılmamış mazı ile tabaklanmış deri parçası içerisinde bir parça altın göndermişti. O altın parçasını Uyeyne b. Hısn, el-Akra b. Hâbis, Zeyd el-Hayl ve dördüncüleri ya Alkame b. Ulâse ya da Âmir b. et-Tufayl olan dört kişi arasında paylaştırdı. Ashabından bir adam: Biz bunu bunlardan daha çok hak ediyorduk dedi. Onun bu sözü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca şöyle buyurdu: "*Ben göktekilerin emini iken, sabah akşam semanın haberi bana geliyorken bana güvenmiyor musunuz?*" buyurdu.

Gözleri çukur, elmacık kemikleri çıkık, alnı (şakağı) yüksek, sakalı gür, başı tıraşlı, izarını yukarı doğru çekmiş bir adam kalkıp: Ey Allah'ın Rasûlü, Allah'tan kork! dedi. Allah Rasûlü: "*Yazık olsun sana! Yeryüzündekilerin hepsi arasında Allah'tan korkmaya en layık olan ben değil miyim?*" buyurdu. Sonra o adam arkasını dönüp gidince Halid b. el-Velid: Ey Allah'ın Rasûlü!

Boynunu vurayım mı? dedi. Allah Rasûlü: *"Hayır, belki o namaz kılan birisidir"* buyurdu. Halid: Ama nice namaz kılan vardır ki dili ile kalbinde olmayan şeyler söylüyor, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben insanların kalplerini eşelemekle de onların karınlarını yarmakla da emrolunmadım"* buyurdu. Sonra Allah Rasûlü o adam arkasını dönüp gitmişken ona bakıp şöyle buyurdu: *"Bunun sülalesinden Allah'ın kitabını taptaze hali ile okuyacak fakat gırtlaklarından aşağısına geçmeyecek, okun hedefini delip çıktığı gibi dinden öylece çıkacak kimseler gelecektir"* buyurdu. (Ravi) dedi ki: Zannederim: *"Andolsun onlara yetişecek olursam Semud kavminin öldürüldüğü gibi andolsun onları öldüreceğim"* dedi. [231]

Şerh

"Mazı ile tabaklanmış bir deri içinde" *makrûz,* mazı ile tabaklanmış demektir.

"Toprağından arındırılmamış" ayrılmamış demektir.

Bu rivayette "dördüncüleri ya Alkame b. Ulâse ya da Âmir b. et-Tufeyl olan" sözü ile ilgili olarak ilim adamları şöyle demişlerdir: Burada Âmir'in sözkonusu edilmesi açık bir yanlışlıktır. Çünkü Âmir bu olaydan senelerce önce vefat etmiştir. Doğrusu ise bu kişinin Alkame b. Ulâse olduğunu kesin bir ifade ile söylemektir. Nitekim diğer rivayetlerde bu kesin bir şekilde böylece ifade edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben insanların kalplerini deşmekle de karınlarını yarmakla da emrolunmadım"* buyruğu şu demektir. Ben zahire göre hükmetmekle emrolundum. Gizli hallerin hesabını görmek Allah'a aittir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onlar bunu söyledikleri taktirde kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Onun hakkı ile olması hali müstesnadır. Hesaplarını görmek ise Allah'a aittir"* buyurmuştur. Yine hadisde: *"Onun kalbini açıp baksaydın ya"* buyurmuştur.

"Arkasını dönüp giderken" yani bize arkasını dönüp gidiyorken.

٢٤٥٠-١٤٥/٥- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ وَعَلْقَمَةُ بْنُ عُلَاثَةَ وَلَمْ يَذْكُرْ عَامِرَ بْنَ الطُّفَيْلِ وَقَالَ نَاتِئُ الْجَبْهَةِ وَلَمْ يَقُلْ نَاشِزُ وَزَادَ فَقَامَ إِلَيْهِ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَضْرِبُ عُنُقَهُ قَالَ لَا قَالَ ثُمَّ أَدْبَرَ فَقَامَ إِلَيْهِ خَالِدٌ سَيْفُ اللَّهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا

231 2448 numaralı hadisin kaynakları

أَضْرِبُ عُنُقَهُ قَالَ لَا فَقَالَ إِنَّهُ سَيَخْرُجُ مِنْ ضِئْضِئِ هَذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ لَيِّنًا رَطْبًا وَقَالَ قَالَ عُمَارَةُ حَسِبْتُهُ قَالَ لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ ثَمُودَ

2450-145/5- Bunu bize Osman b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Cerir, Umâre b. Ka'ka'dan bu isnâd ile tahdis etti ve: "Ve Alkame b. Ulâse" deyip Âmir b. et-Tufayl'i zikretmedi. Ayrıca o: Şakağı çıkık derken (çıkık anlamındaki) "nâti" lafzını kullandı "nâşiz" lafzını kullanmadı. Bir de şunları ziyade eyledi: Bunun üzerine Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) kalkıp: Ey Allah'ın Rasûlü! Boynunu vurmayayım mı? dedi. Allah Rasûlü: *"Hayır"* buyurdu. Sonra adam arkasını dönüp gidince Allah'ın kılıcı Halid ona doğru kalkıp: Ey Allah'ın Rasûlü boynunu vurmayayım mı? dedi. Allah rasulü: *"Hayır"* dedi. Sonra: *"Şüphesiz Bunun sülalesinden Allah'ın kitabını yumuşak ve taze okuyacak bir kavim çıkacaktır"* buyurdu. (Ravi) dedi ki: Umâre dedi ki: Zannederim: *"Andolsun onlara yetişecek olursam Semud'un öldürüldüğü gibi onları öldüreceğim"* dedi. [232]

٢٤٥١-١٤٦/٦- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ زَيْدُ الْخَيْرِ وَالْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ وَعُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ وَعَلْقَمَةُ بْنُ عُلَاثَةَ أَوْ عَامِرُ بْنُ الطُّفَيْلِ وَقَالَ نَاشِزُ الْجَبْهَةِ كَرِوَايَةِ عَبْدِ الْوَاحِدِ وَقَالَ إِنَّهُ سَيَخْرُجُ مِنْ ضِئْضِئِ هَذَا قَوْمٌ وَلَمْ يَذْكُرْ لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ ثَمُودَ

2451-146/6- Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize İbn Fudayl, Umâre b. el-Ka'ka'dan bu isnâd ile tahdis etti ve şöyle dedi: Zeyd el-Hayr, el-Akra b. Hâbis, Uyeyne b. Hısn ve Alkame b. Ulâse yahut Âmir b. et-Tufayl adındaki dört kişi arasında (paylaştırdı) dedi. Bir de: Abdulvâhid'in rivayetinde olduğu gibi (şakağı çıkık anlamında): Nâşizülcebhe dedi ve ayrıca: Bunun sülalesinden bir kavim çıkacak demekle birlikte *"andolsun onlara yetişecek olursam Semud'un öldürülüşü gibi onları öldüreceğim"* ibaresini zikretmedi. [233]

Şerh

(2450) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yüce Allah'ın kitabını yumuşak ve taze okuyacaklar"* bu ibare nüshaların bir çoğunda "leyyinen: yumuşak" diye nun ile yani kolayca okuyacaklar şeklindedir. Pek çok nüshada ise nun harfi zikredilmeden "leyyen" şeklindedir. Kadı Iyâz Bunun üstadla-

232 2448 numaralı hadisin kaynakları
233 2448 numaralı hadisin kaynakları

rının çoğunluğunun rivayeti olduğuna işaret ederek şöyle demektedir: Bu onların hıfzlarının çokluğu sebebi ile kolaylıkla (okurlar) demektir.

Ayrıca şunları söylemektedir: Bunun, dillerini (Kur'an okurken) eğip bükerler anlamında olduğu da söylenmiştir. Yani anlamlarını ve tevilini tahrif edip değiştirirler. Bu ifade şahitlikte lafı eğip bükmek anlamından gelme ihtimali vardır ki bu da meyletmek, kaydırmak demektir. Bu açıklamayı da İbn Kuteybe yapmıştır.

٢٤٥٢-١٤٧/٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى -حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ يَقُولُ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَعَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّهُمَا أَتَيَا أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فَسَأَلَاهُ عَنِ الْحَرُورِيَّةِ هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَذْكُرُهَا قَالَ لَا أَدْرِي مَنِ الْحَرُورِيَّةُ وَلَكِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ يَخْرُجُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ وَلَمْ يَقُلْ مِنْهَا قَوْمٌ تَحْقِرُونَ صَلَاتَكُمْ مَعَ صَلَاتِهِمْ فَيَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حُلُوقَهُمْ أَوْ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ فَيَنْظُرُ الرَّامِي إِلَى سَهْمِهِ إِلَى نَصْلِهِ إِلَى رِصَافِهِ فَيَتَمَارَى فِي الْفُوقَةِ هَلْ عَلِقَ بِهَا مِنَ الدَّمِ شَيْءٌ

2452-147/7- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdülvehhab tahdis edip dedi ki: Yahya b. Said'i şöyle derken dinledim: Bana Muhammed b. İbrahim, Ebu Seleme ve Ata b. Yesar'dan haber verdiğine göre ikisi Ebu Said el-Hudrî'nin yanına giderek ona Harûrâlılar hakkında soru sordular. Sen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlardan söz ettiğini hiç duydun mu? dediler. O: Ben Harûrâlılar'ın kim olduklarını bilmiyorum ama Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim dedi: "*Bu ümmet arasında -bu ümmetten demedi- bir kavim çıkacak. Onların namazlarına kıyasla kendi namazlarınızı azımsayacaksınız. Kur'an'ı okuyacaklar ama Kur'an gırtlaklarını -yahut hançerelerini- aşmayacaktır. Okun hedefinden çıktığı gibi dinden çıkacaklar. Boğazlarlarını yahut gırtlaklarını geçmeyecek. Okun hedefini delip çıktığı vakit oku atan kişi okuna, demirine okun demirine geçtiği yere bakar da acaba okun yayın kirişine yerleştirilen kısmına kan namına bir şey yapışıp yapışmadığına baktığı zaman kandan bir şey yapışıp yapışmadığına bakması halinde olduğu gibi dinden çıkarlar.*"[234]

234 Buhari, 3610, 5058, 6163, 6931, 6933; İbn Mace, 169; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4421.

٢٤٥٣-١٤٨/٨- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ح وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْفِهْرِيُّ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَالضَّحَّاكُ الْهَمْدَانِيُّ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَقْسِمُ قَسْمًا أَتَاهُ ذُو الْخُوَيْصِرَةِ وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اعْدِلْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَيْلَكَ وَمَنْ يَعْدِلُ إِنْ لَمْ أَعْدِلْ قَدْ خِبْتُ وَخَسِرْتُ إِنْ لَمْ أَعْدِلْ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضي الله عنه يَا رَسُولَ اللَّهِ ائْذَنْ لِي فِيهِ أَضْرِبْ عُنُقَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ دَعْهُ فَإِنَّ لَهُ أَصْحَابًا يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ وَصِيَامَهُ مَعَ صِيَامِهِمْ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنْ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنْ الرَّمِيَّةِ يُنْظَرُ إِلَى نَصْلِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى رِصَافِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى نَضِيِّهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ وَهُوَ الْقِدْحُ ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى قُذَذِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ سَبَقَ الْفَرْثَ وَالدَّمَ آيَتُهُمْ رَجُلٌ أَسْوَدُ إِحْدَى عَضُدَيْهِ مِثْلُ ثَدْيِ الْمَرْأَةِ أَوْ مِثْلُ الْبَضْعَةِ تَتَدَرْدَرُ يَخْرُجُونَ عَلَى حِينِ فُرْقَةٍ مِنْ النَّاسِ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ فَأَشْهَدُ أَنِّي سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه قَاتَلَهُمْ وَأَنَا مَعَهُ فَأَمَرَ بِذَلِكَ الرَّجُلِ فَالْتُمِسَ فَوُجِدَ فَأُتِيَ بِهِ حَتَّى نَظَرْتُ إِلَيْهِ عَلَى نَعْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الَّذِي نَعَتَ

2453-148/8- Bana Ebu't-Tâhir tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, bana Ebu Seleme b. Abdurrahman, Ebu Said el-Hudrî'den haber verdi (H.) Bana Harmele b. Yahya ve Ahmed b. Abdurrahman el-Fihri de tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus İbn Şihâb'dan haber verdi, bana Ebu Seleme b. Abdurrahman ve Dahhâk el-Hemdâni'nin haber verdiğine göre Ebu Said el-Hudrî dedi ki: Bizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda iken kendisi de bir mal paylaştırıyorken Temib oğullarından bir adam olan Zülhüveysila denilen kişi yanına geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü adil ol! dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yazık sana! Eğer ben adil olmazsam kim*

adil olacak, eğer ben adil olmazsam ben zarara ve hüsrana uğradım demektir." Bunun üzerine Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh): Ey Allah'ın Rasûlü bana Bunun boynunu vurmama izin ver dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bırak onu çünkü onun öyle arkadaşları var ki sizden biriniz kendi namazını onların namazına, orucunu onların oruçlarına kıyasla küçümser. Kur'an'ı okurlar ama gırtlaklarından aşağıya inmez. Okun hedefini delip çıktığı gibi İslam'dan çıkarlar. Öyle ki o okun demirine bakıldığı zaman yine onda bir şey olmadığı görülür. Sonra o okun düz orta kısmına bakılır, yine onda bir şey görülmez. Sonra o okun tüy kısmına bakılır, yine bir şey bulunmaz halbuki ok ağın işkembesini ve kanını delip geçmiştir. Onların alametleri pazularından birisi, kadının memesi yahut sallanan bir et parçası gibi olan siyah bir adamdır. Onlar insanların ayrılık içinde oldukları bir zamanda çıkacaklardır."*

Ebu Said dedi ki: Ben bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittiğime şahitlik ederim. Aynı zamanda Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh)'ın ben onunla birlikte olduğum halde onlarla savaştığına şahitlik ederim. Bu adamın aranmasını emretmiş, adam aranmış, bulunup getirilmişti. Öyle ki onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nitelediği şekilde olduğunu gördüm. [235]

٢٤٥٤-١٤٩/٩- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ ذَكَرَ قَوْمًا يَكُونُونَ فِي أُمَّتِهِ يَخْرُجُونَ فِي فُرْقَةٍ مِنْ النَّاسِ سِيمَاهُمْ التَّحَالُقُ قَالَ هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ أَوْ مِنْ أَشَرِّ الْخَلْقِ يَقْتُلُهُمْ أَدْنَى الطَّائِفَتَيْنِ إِلَى الْحَقِّ قَالَ فَضَرَبَ النَّبِيُّ ﷺ لَهُمْ مَثَلًا أَوْ قَالَ قَوْلًا الرَّجُلُ يَرْمِي الرَّمِيَّةَ أَوْ قَالَ الْغَرَضَ فَيَنْظُرُ فِي النَّصْلِ فَلَا يَرَى بَصِيرَةً وَيَنْظُرُ فِي النَّضِيِّ فَلَا يَرَى بَصِيرَةً وَيَنْظُرُ فِي الْفُوقِ فَلَا يَرَى بَصِيرَةً قَالَ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَأَنْتُمْ قَتَلْتُمُوهُمْ يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ

2454-149/9- Bana Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Ady Süleyman'dan tahdis etti. O Ebu Nadra'dan, o Ebu Said'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmeti arasında çıkacak bir kavimden söz etmişti. Bunlar insanların tefrikaya düştüğü bir zamanda çıkacaklar. Bunların alametleri başlarını tıraş etmek olacaktır. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Bunlar yaratılmışların şerlileridir -ya da yaratılmışların en*

235 2452 numaralı hadisin kaynakları

şerlilerindendir- onları iki taifenin hakka en yakın olanları öldürecektir." (Ebu Said devamla) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara dair bir misal verdi -yahut bir söz söyledi-: *"Hani bir adam bir ava -yahut hedefe dedi- ok atar sonra okun demirine bakar hiç bir kan izi göremez, sonra ağaç kısmına bakar yine kandan bir eser göremez. Bu sefer okun yayın kirişine yerleştirilen kısmına bakar yine kandan eser göremez."* Ebu Said dedi ki: İşte Ey Irak ahalisi onları siz öldürdünüz. [236]

Şerh

(2452-2454 numaralı hadisler)

(2452) "Ona Harûrâ'lılar hakkında soru sordular." Haruriyye (Harûrâlılar) Hâricîlerin kendileridir. Onlara Harulalı denilmesinin sebebi Harûrâ denilen yere konaklayıp orada adalet ehli olanlarla savaşmak üzere birbirleriyle akitleşmelerindendir. Harûrâ ise Kufe'ye yakın Irak'daki bir kasabanın adıdır. Onlara Havaric (Hâricîler) denilmesinin sebebi ise, cemaate karşı huruc etmeleri (baş kaldırıp) karşı çıkmalarıdır. Cemaatin yolunun dışına çıktıkları için bu ismin verildiği söylendiği gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in *bu adamın sülalesinden öyle bir kavim çıkacaktır ki...* buyruğundan dolayı bu ismin verildiği de söylenmiştir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: Bu ümmet arasında -bu ümmetten demedi- ... çıkacaktır." el-Mâzerî dedi ki: Bu Ashab-ı kiram'ın (radıyallâhu anhum) geniş bilgi sahibi olduklarına, oldukça incelikli bir bakışlarının olup lafızları olabildiğince tetkik ederek lafızların gizli saklı medlulleri arasındaki farkı bildiklerine dair en açık delillerden birisidir. Çünkü: "Min:'den" lafzı onların kâfir değil bu ümmetten olmalarını gerektirir. Halbuki "fi: de, da" böyle değildir. Bununla birlikte bundan sonra Ali (radıyallâhu anh)'ın zikredilecek olan rivayetinde (2464): *"Ümmetimden öyle bir kavim çıkacak ki..."* Ebu Zerr'in rivayetinde de (2466): *"Benden sonra benim ümmetimden... yahut benim ümmetimden benden sonra... olacak"*denilmektedir. Onların tekfir edilmeleri hususundaki görüş ayrılıkları ile doğru olanın tekfir edilmeyecekleri olduğu açıklaması daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ok atan kimse okun demirine, okun demire giriş kısmına bakar da acaba oka bir kan bulaştı mı diye şüpheye düşer"*, diğer rivayette (2453) *"Okun düz orta kısmına bakar... sonra da o okun tüy kısmına bakar"*, diğer rivayette (2454): *"Okun düz kısmına bakar kandan eser görmez yine okun yayın kirişine yerleştirilen kısmına bakar, yine*

236 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4353

kandan bir eser görmez"denilmektedir. Bu rivayetlerde geçen "risâf" okun demirinin giriş kısmıdır. Nasıl ise okun demirine denilir. "Kıyt" okun tahta kısmı, "kuzes" okun tüy kısmı, fuvak ise okun yayın kirişine yerleştirilen kısmı, "nıdiy" okun düz orta kısmı demektir. Bu lafızlar Müslim'in kitabında bu şekilde açıklanmıştır. el-Asmai de bunu böylece açıklamıştır. "Basîr" ise azıcık miktar kan anlamındadir. Yani okunun hedefe isabet ettiğine delil kabul edeceği kandan bir eser görmez.

"Eğer adil olmazsam hüsrana ve zarara uğradım demektir." Buradaki (hüsrana ve zarara uğradım anlamında ki) "hibtu ve hasirtu"daki te'lerinin fethalı olarak hibte ve hasirte: sen hüsrana ve zarara uğradın" diye okunuşunda ki ihtilâfı yine bu babda açıklamış bulunuyoruz.

"Sallanan bir et parçası gibi." Ad'a et parçası demek olup "tüderdiru" de sallanıp duran, gidip gelen demektir.

"İnsanların tefrikaya düştükleri bir zamanda." Bu lafızları sahihte iki şekilde zaptetmişlerdir. Birincisine göre "hînî furkatin" okuyuşu ki insanların ayrılık içerisinde oldukları zaman demektir. Bu da müslümanlar arasında görülecek ayrılık ve tefrika anlamındadır. Kasıt ise Ali ile Muaviye (radıyallâhu anhumâ) arasındaki ayrılıktır. İkinci şekil ise "hayri fırkatin" şeklidir ki iki fırkanın en faziletli olanı, en hayırlı olanı demektir. Ama birinci şekil daha meşhur ve daha çok rivayet edilmiştir. Bunu da bu rivayetten sonra gelecek olan (2454) "İnsanların tefrika içinde oldukları bir zamanda çıkacaklar" ifadesi desteklemektedir. Buradaki bu lafzın fe harfi ötreli (tefrika anlamına gelen furka) şeklinde okunacağından görüş ayrılığı yoktur ve bunun anlamı da açıktır.

Kadı Iyâz dedi ki: "Hayri fırkatin" rivayetine göre kasıt nesillerin en hayırlısı olup bunlar da ilk nesil (asr-ı saadet nesli)dir. Ya da kasıt Ali (radıyallâhu anh) ve onun taraftarları, arkadaşları olur. Çünkü onların gerçek anlamda hurucları (karşı çıkışları) ona karşı olmuştur. Çünkü o zaman imam o idi.

Hadiste ehl-i sünnetin Ali (radıyallâhu anh) onlarla savaşında isabetli idi, diğerleri ise bağî idi şeklindeki görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Özellikle de Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Onları iki taifeden hakka daha yakın olanı öldürecektir"* buyruğu ile birlikte onları öldürenlerin Ali (radıyallâhu anh) ve arkadaşları olduğunu hesaba katarsak Bunun böyle olduğu açıkça ortaya çıkar.

Bu hadis-i şerifte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in açık bir takım mucizeleri bulunmaktadır. Çünkü o bu hadis ile bunların olacağını haber vermiş, bunların hepsi tıpkı sabah aydınlığı gibi öylece meydana gelmiştir. Ayrıca

onun ümmetinin ondan sonra kalacağı manasını, onların bâtıl peşinde olduklarının aksine güç ve kuvvetlerinin bulunacağını, iki fırkaya bölüneceklerini, ona doğrudan ayrılan bir tarafın çıkıp baş kaldıracağını, bu baş kaldıran fırkanın yersiz ve gereksiz hallerde dinde işi çok sıkı tutacaklarını, namaz kılmak ve Kur'an okumakta aşırıya kaçmakla birlikte İslam'ın hukukunu gereği gibi yerine getirmeyip aksine ondan çıkıp uzaklaşacaklarını, hak ehli ile savaşacaklarını, hak ehlinin onları öldüreceklerini, aralarında bir kolunun niteliği şu şekilde olan bir adamın bulunacağını da ihtiva etmektedir. İşte bunların hepsi de meydana gelmiş türlü mucizelerdir. Hamd Allah'a mahsustur.

(2454) *"Onların alametleri saçlarını tıraş etmektir."* Sîma alamet demektir. Üç türlü söyleyişi vardır. Daha fasih olanı sondaki elifin maksur olduğudur. Kur'an-ı Kerim de de böyle kullanılmıştır. İkincisi med ile okunuştur (eliften sonra hemze getirilmek suretiyle). Üçüncüsü ise med ile birlikte mim'den sonra ya getirerek "essîmi ya" söyleyişidir.

"Tehâluk"den kasıt başlarını tıraş etmeleridir. Diğer rivayette ise (ha dan sonra elif getirilerek) "tehalluk"denilmektedir.

Bazı kimseler bunu başı tıraş etmenin mekruh olduğuna delil göstermişseler de bunda delil olacak bir taraf yoktur. Bu sadece onlara ait bir alametten ibarettir. Alamet ise haram bir husus ile de olabilir, mübah olan bir husus ile de olabilir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onların alametleri pazularından birisi, kadının memesi gibi olan siyahi bir adamdır"* buyurmuştur. Bilindiği gibi böyle bir alamet haram değildir. Ayrıca Ebu Davud'un Sünenin de Buhari ve Müslim'in şartına uygun bir isnâd ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Başındaki saçın bir kısmını tıraş etmiş bir küçük çocuk görünce Bunun ya tamamını tıraş edin ya tamamen bırakın" buyurduğu sabittir. Bu ise tevil edilme ihtimali olmayacak şekilde başı tıraş etmenin mübah olduğu hususunda açık bir ifadedir. Mezhep âlimlerimiz der ki: Her durumda başı (tamamen) tıraş etmek caizdir ama eğer saçını yağlamak ve taramak suretiyle bakmak kendisine zor gelecek olursa bu taktirde tıraş etmesi müstehab olur. Meşakkati yoksa o zaman saçını bırakması müstehabtır.

"Onlar Allah'ın yarattıklarının şerlileridir -yahut şerlilerindendir-." Bütün nüshalarda bu şekilde (birinci şer kelimesi başında hemze bulunmaksızın ikincisi ise hemzeli "eşer" şeklindedir. Bu da az kullanılan bir söyleyiştir. Meşhur olan elifsiz kullanımdır. Bu ibarede onların kâfir olduklarını söyleyenlerin lehine bir delalet bulunmakla birlikte cumhur bunu müslümanların şerlileri ve benzeri şekillerde tevil edip yorumlamışlardır.

٢٤٥٥-١٥٠/١٠- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ وَهُوَ ابْنُ الْفَضْلِ الْحُدَّانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ تَمْرُقُ مَارِقَةٌ عِنْدَ فُرْقَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَقْتُلُهَا أَوْلَى الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ

2455-150/10- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti, bize el-Kasım -ki o b. el-Fadıl el-Huddanin'dir- tahdis etti, bize Ebu Nadra Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Müslümanların ayrılık içinde oldukları bir zamanda (dinden) çıkan bir taife ortaya çıkacak ve bunları iki taifenin hakka daha yakın olanı öldürecektir.*"[237]

٢٤٥٦-١٥١/١١- حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ تَكُونُ فِي أُمَّتِي فِرْقَتَانِ فَتَخْرُجُ مِنْ بَيْنِهِمَا مَارِقَةٌ يَلِي قَتْلَهُمْ أَوْلَاهُمْ بِالْحَقِّ

2456-151/11- Bize Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî ve Kuteybe b. Said tahdis etti. Kuteybe dedi ki: Bize Ebu Avâne Katade'den tahdis etti, O Ebu Nadra'dan o Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Ümmetim arasında iki fırka olacaktır. İkisinin arasından (dinden) çıkan bir taife çıkacak ki o iki fırkadan hakka daha yakın olanları bu çıkanları öldürme işini üzerine alacaktır.*"[238]

٢٤٥٧-١٥٢/١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا دَاوُدُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ تَمْرُقُ مَارِقَةٌ فِي فُرْقَةٍ مِنَ النَّاسِ فَيَلِي قَتْلَهُمْ أَوْلَى الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ

2457-152/12- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti, bize Abdülala tahdis etti, bize Davud, Ebu Nadra'dan tahdis etti. O Ebu Said el Hudrî'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*İnsanlardan (dinden çıkan) bir fırka çıkacak iki taife arasından hakka daha yakın olanları onları öldürmeyi üstlenecektir*" buyurdu. [239]

237 Ebu Davud, 4667; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4370
238 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4374
239 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4317

٢٤٥٨-١٥٣/١٣ - حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ الْقَوَارِيرِيُّ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنِ الضَّحَّاكِ الْمِشْرَقِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَدِيثٍ ذَكَرَ فِيهِ قَوْمًا يَخْرُجُونَ عَلَى فُرْقَةٍ مُخْتَلِفَةٍ يَقْتُلُهُمْ أَقْرَبُ الطَّائِفَتَيْنِ مِنَ الْحَقِّ

2458-153/13 Bana Ubeydullah el-Kavâriri tahdis etti, bize Muhammed b. Abdullah b. ez-Zübeyr tahdis etti, bize Süfyan Habib b. Ebu Sabit'ten tahdis etti. O Dahhâk el-Mişraki'den, o Ebu Said el-Hudrî'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet ettiği hadiste şunları da söylediğini zikretmektedir: "*(Ümmetimin) ihtilâfa düşüp tefrika içinde oldukları bir zamanda çıkacak ve hakka en yakın olan iki taifeden birisinin kendilerini öldüreceği bir kavim (topluluk)*"den söz etti. [240]

Şerh

(2455-2458 numaralı hadisler)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) (2454) "*Onları, iki taifeden hakka daha yakın olanları öldürecektir.*" Bir diğer rivayette (2455) "*İki taifeden hakka daha yakın olanları.*" Öbür rivayette (2456) "*Ümmetim iki fırka olacak, ikisi arasında (dinden) çıkan bir taife çıkacak ve onları, bu iki fırkadan hakka daha yakın olanları öldürecektir*" buyurmaktadır. Bu ifadeler Ali (radıyallâhu anh)'ın haklı ve isabetli olduğu, diğer taife olan Muaviye (radıyallâhu anh)'ın taraftarlarının ise (yanlış) te'vil yapan bağî kimseler oldukları hususunda gayet açıktır. Aynı zamanda bu lafızlarda her iki taifenin de mü'min oldukları ve bu savaşma sebebi ile imanın dışına çıkmayıp fâsık da olmadıkları açıkça ifade edilmektedir. Hem bizim mezhebimizin görüşü hem bize muvafakat edenlerin görüşü budur.

"Bize el-Kasım -ki o b. el-Fadl el-Huddâni'dir- tahdis etti" nisbeti ha harfi ötreli ve dal harfi şeddeli olmak üzere el-Huddâni'dir.

(2458) "ed-Dahhâk el-Mişrâki" el-Mişrâki nisbeti mim harfi kesreli, şin sakin, re fethalı ve kaf kesrelidir. Bütün mu'telif ve mutelif ünvanlı eserler ile isimlere ve (vefat) tarihlerine dair eser yazan bütün müelliflerin zikrettiği doğru nisbet budur. Ama Kadı Iyâz kimilerinden bu nisbeti mim harfi fethalı, re harfi kesreli (el-Meşreki) şeklinde zapt ettiğini nakletmektedir. Kadı Iyâz'ın dediğine göre bu bir tashifdir dediği gibidir. Ayrıca onun Hemdan'ın bir kolu

240 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4083

olan "Mişrak"e mensup olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. O, bundan önceki Harmele ve Ahmed b. Abdurrahman'ın rivayetinde (2453) adı geçen ed-Dahhâk el-Hemdâni'nin kendisidir.

"İhtilaflı bir ayrılık halinde çıkacak bir topluluktan söz ettiği bir hadiste" buradaki "furka" kelimesi aynı zamanda fe harfi kesreli "firka" şeklinde ve ötreli (furka) şeklinde zapt edilmiştir.

٤٨/٤٩- بَاب التَّحْرِيضِ عَلَى قَتْلِ الْخَوَارِجِ

48/49 HARİCİLERİN ÖLDÜRÜLMESİNE TEŞVİK BABI

٢٤٥٩-١٥٤/١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ الْأَشَجُّ جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ قَالَ الْأَشَجُّ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ خَيْثَمَةَ عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَلَأَنْ أَخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقُولَ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَقُلْ وَإِذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ فَإِنَّ الْحَرْبَ خَدْعَةٌ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ سَيَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ أَحْدَاثُ الْأَسْنَانِ سُفَهَاءُ الْأَحْلَامِ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنَّ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا لِمَنْ قَتَلَهُمْ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

2459-154/1- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr ve Abdullah b. Said el-Eşeccc birlikte Veki'den tahdis etti. el-Eşeccc dedi ki: Bize Veki' tahdis etti, bize A'meş Hayseme'den tahdis etti. O Süveyd bin Gafele'den şöyle dediğini rivayet etti: Ali dedi ki: Ben size Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye hadis nakledecek olursam onun aleyhine söylemediğini söylemektense gökten aşağı doğru düşmeyi daha çok severim. Eğer sizlerle benimle sizin aranızda konuşacak olursam şunu bilin ki, savaş bir hiledir. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "*Âhir zamanda yaşları küçük akılları basit bir topluluk çıkacak bunlar yaratılmışların söyledikleri en hayırlı sözlerle konuşacaklar. Kur'an'ı okuyacaklar ama hançerelerinden aşağıya inmeyecek, okun hedefini delip çıktığı gibi dinden öylece çıkacaklar. Onlarla karşılaştığınız zaman onları öldürünüz; çünkü onları öldürmekte, onları öldürenler için Allah nezdinde kıyamet gününde bir ecir vardır.*" [241]

241 Buhari, 3611, 5057, 6930; Ebu Davud, 4767; Nesai, 4113

٢٤٦٠-.../٢- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

2460-.../2- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize İsa b. Yunus haber verdi (H.) Bize Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemi ve Ebu Bekr b. Nâfi' de tahdis edip dediler ki: Bize Abdurrahman b. Mehdi tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, her ikisi A'meş'ten bu isnad ile aynısını rivayet etti. [242]

٢٤٦١-.../٣- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ كِلَاهُمَا عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِهِمَا يَمْرُقُونَ مِنْ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنْ الرَّمِيَّةِ

2461-.../3- Bize Osman b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Cerir tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de Ebu Kureyb ve Züheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti. (Cerir ile) ikisi A'meş'ten bu isnad ile aynısını rivayet etti. Ama ikisinin hadisi rivayetlerinde: "*Okun hedefini delip çıktığı gibi dinden çıkarlar*" ibaresi bulunmamaktadır.[243]

Şerh

(2459-2461 numaralı hadisler)

(2459) "Size benimle aranızda konuşacak olursa şüphesiz harb bir hiledir." Yani ben kendi içtihadımla kendi görüşümü ortaya koyarım. Kadı Iyâz dedi ki: Buradan savaşta tevriye ve tariz (kinayeli) konuşmanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Sanki o hadisi böyle yorumlamış gibidir.

"Hile (Hud'a)" Lafzının en fasih söyleyiş şekli ha harfi fethalı dal harfi sakin olarak "Had'a" şeklidir. Ha harfi ötreli de söylenir. Bununla birlikte hı harfi ötreli dal fethalı "hudea" de söylenir. Böylelikle bunlar meşhur üç söyleyiştir.

"Yaşları küçük akılları kıt" bu ifadeler yaşça küçük oldukları gibi akıllarının da yetişkin aklı olmadığı anlamındadır.

242 2459 numaralı hadisin kaynakları
243 2459 numaralı hadisin kaynakları

"Yaratılmışların en hayırlılarının sözleri gibi söz söylerler." Bu nitelemenin zahiren anlamına örnek onların: Hüküm ancak Allah'ındır sözleri ile buna benzer yüce Allah'ın kitabına çağırmaları gibi sözleridir. Allah en iyi bilendir.

"Onlarla karşılaşacak olursanız onları öldürünüz; çünkü onları öldürmekte bir ecir vardır." İşte bu Hâriciler ve bağilerle savaşmanın vacip olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu aynı zamanda ilim adamlarının da icma ile kabul ettikleri bir görüştür.

Kadı Iyâz dedi ki: İlim adamları Hâricîlerle onlara benzer bidat ehli ile bağiler ne zaman imama (İslam Devlet'inin meşhur yöneticisine) karşı çıkacak olup cemaatin görüşlerine muhalefet edip birliği bölüp parçalayacak olurlarsa onları uyarıp korkutmak, onların ileri sürecek mazeretleri bırakılmadıktan sonra onlarla savaşmak icap eder. Çünkü yüce Allah: *"Haksızlık yapan kesim ile Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşınız"* (Hucurat, 9) buyurmaktadır. Fakat onların yaralılarının işleri bitirilmez, kaçıp gidenlerinin arkasından gidilmez, esirleri öldürülmez, malları ganimet alınmaz. İtaatin dışına çıkmadıkça savaş hazırlıklarına da girişmedikleri sürece onlarla savaşılmaz, aksine onlara öğüt verilir, bid'atlerinden ve bâtıl kanaatlerinden vazgeçip tevbe etmeleri istenir. Bütün bu hükümler bid'atleri dolayısıyla kâfir olmadıkları takdirde söz konusudur.

Eğer tekfir edilmelerini gerektiren bir bid'atleri varsa o taktirde onlar hakkında mürtedlerle ilgili hükümler uygulanır. Küfre gitmeyen bağiler ise müslümanlardan miras aldıkları gibi onların bıraktıkları miras da alınır. Savaş esnasında kanları hederdir. Aynı şekilde savaşırken telef olan mallarının hükmü de budur. Sahih kabul edilen görüşe göre onlar da aynı şekilde savaşırken adalet ehli olan kimselere ait olup telef ettikleri can ve malların tazminatını ödemezler. Savaş hali dışında telef ettikleri can ve malların ise tazminatını öderler. Onlara ait bineklerden ve silahlardan savaş halinde hem bize göre hem cumhura göre yararlanmak helal değildir. Ama Ebu Hanife Bunun caiz olduğunu söylemiştir. Allah en iyi bilendir.

٢٤٦٢-١٥٥/٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُمَا قَالَا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبِيدَةَ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ ذَكَرَ الْخَوَارِجَ فَقَالَ فِيهِمْ رَجُلٌ مُخْدَجُ الْيَدِ أَوْ مُودَنُ الْيَدِ أَوْ مَثْدُونُ الْيَدِ لَوْلَا أَنْ تَبْطَرُوا لَحَدَّثْتُكُمْ بِمَا وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ

يَقْتُلُونَهُمْ عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ قَالَ قُلْتُ آنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ مُحَمَّدٍ ﷺ قَالَ إِي وَرَبِّ الْكَعْبَةِ إِي وَرَبِّ الْكَعْبَةِ إِي وَرَبِّ الْكَعْبَةِ

2462-155/4- Bize Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemi de tahdis etti, bize İbn Uleyye ve Hammâd b. Zeyd tahdis etti (H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Hammâd b. Zeyd tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb -ki lafız ikisine aittir- tahdis edip dediler ki: Bize İsmail b. Uleyye, Eyyub'dan tahdis etti, o Muhammed'den, o Abîde'den, o Ali'den tahdis etti. Abîde dedi ki: (Ali) Hâricîleri söz konusu ederek dedi ki: Aralarında eli eksik yahut eli kısa yahut eli küçük bir adam vardır. Eğer şımarmayacak olsaydınız ben size Allah'ın onları öldürenlere Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili ile neler vaadettiğini sizlere anlatacaktım.

(Abîde) dedi ki: Ben: Bunu bizzat sen mi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinledin dedim. O: Ka'be'nin Rabbi hakkı için evet, Ka'be'nin Rabbi hakkı için evet, Ka'be'nin Rabbi hakkı için evet dedi.[244]

٢٤٦٣-.../٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبِيدَةَ قَالَ لَا أُحَدِّثُكُمْ إِلَّا مَا سَمِعْتُ مِنْهُ فَذَكَرَ عَنْ عَلِيٍّ نَحْوَ حَدِيثِ أَيُّوبَ مَرْفُوعًا

2463-.../5- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti, bize İbn Ebu Adiyy İbn Avn'dan tahdis etti, o Muhammed'den, o Abîde'den şöyle dediğini rivayet etti: Ben size ondan işittiklerimden başkasını tahdis etmiyorum. Böyle deyip Ali'den, Eyyub'un hadisine yakın ve merfu olarak hadisi zikretti. [245]

Şerh

(2462-2463 numaralı hadisler)

"Muhammed'den, o Abîde'den." Abîde ismi ayn harfi fethalı olup Abîde es-Selmâni'dir.

"Aralarında eli eksik yahut eli kısa yahut eli küçük bir adam vardır." Hadisteki "muhdec" "eli eksik" demektir. "Mûden" aynı şekilde "eli eksik" anlamındadır. "Mesdun" da eli küçük ve eli meme gibi toplanıp büzüşmüş, anlamındadır.

244 Ebu Davud, 4762; İbn Mace, 167; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10233

245 2462 numaralı hadisin kaynakları

٢٤٦٤-١٥٦/٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ -حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ -حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ -حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ الْجُهَنِيُّ أَنَّهُ كَانَ فِي الْجَيْشِ الَّذِينَ كَانُوا مَعَ عَلِيٍّ ﷺ الَّذِينَ سَارُوا إِلَى الْخَوَارِجِ فَقَالَ عَلِيٌّ ﷺ أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِي يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَيْسَ قِرَاءَتُكُمْ إِلَى قِرَاءَتِهِمْ بِشَيْءٍ وَلَا صَلَاتُكُمْ إِلَى صَلَاتِهِمْ بِشَيْءٍ وَلَا صِيَامُكُمْ إِلَى صِيَامِهِمْ بِشَيْءٍ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ يَحْسِبُونَ أَنَّهُ لَهُمْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ لَا تُجَاوِزُ صَلَاتُهُمْ تَرَاقِيَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ لَوْ يَعْلَمُ الْجَيْشُ الَّذِينَ يُصِيبُونَهُمْ مَا قُضِيَ لَهُمْ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِمْ ﷺ لَاتَّكَلُوا عَنِ الْعَمَلِ وَآيَةُ ذَلِكَ أَنَّ فِيهِمْ رَجُلًا لَهُ عَضُدٌ وَلَيْسَ لَهُ ذِرَاعٌ عَلَى رَأْسِ عَضُدِهِ مِثْلُ حَلَمَةِ الثَّدْيِ عَلَيْهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ فَتَذْهَبُونَ إِلَى مُعَاوِيَةَ وَأَهْلِ الشَّامِ وَتَتْرُكُونَ هَؤُلَاءِ يَخْلُفُونَكُمْ فِي ذَرَارِيِّكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَكُونُوا هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ فَإِنَّهُمْ قَدْ سَفَكُوا الدَّمَ الْحَرَامَ وَأَغَارُوا فِي سَرْحِ النَّاسِ فَسِيرُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ قَالَ سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ فَنَزَّلَنِي زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ مَنْزِلًا حَتَّى قَالَ مَرَرْنَا عَلَى قَنْطَرَةٍ فَلَمَّا الْتَقَيْنَا وَعَلَى الْخَوَارِجِ يَوْمَئِذٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ الرَّاسِبِيُّ فَقَالَ لَهُمْ أَلْقُوا الرِّمَاحَ وَسُلُّوا سُيُوفَكُمْ مِنْ جُفُونِهَا فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يُنَاشِدُوكُمْ كَمَا نَاشَدُوكُمْ يَوْمَ حَرُورَاءَ فَرَجَعُوا فَوَحَّشُوا بِرِمَاحِهِمْ وَسَلُّوا السُّيُوفَ وَشَجَرَهُمُ النَّاسُ بِرِمَاحِهِمْ قَالَ وَقُتِلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَمَا أُصِيبَ مِنَ النَّاسِ يَوْمَئِذٍ إِلَّا رَجُلَانِ فَقَالَ عَلِيٌّ ﷺ الْتَمِسُوا فِيهِمُ الْمُخْدَجَ فَالْتَمَسُوهُ فَلَمْ يَجِدُوهُ فَقَامَ عَلِيٌّ ﷺ بِنَفْسِهِ حَتَّى أَتَى نَاسًا قَدْ قُتِلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ قَالَ أَخِّرُوهُمْ فَوَجَدُوهُ مِمَّا يَلِي الْأَرْضَ فَكَبَّرَ ثُمَّ قَالَ صَدَقَ اللَّهُ وَبَلَّغَ رَسُولُهُ قَالَ فَقَامَ إِلَيْهِ عَبِيدَةُ السَّلْمَانِيُّ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَسَمِعْتَ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ إِي وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ حَتَّى اسْتَحْلَفَهُ ثَلَاثًا وَهُوَ يَحْلِفُ لَهُ

2464-156/6- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti, bize Abdurrezzak b. Hemmâm tahdis etti, bize Abdülmelik b. Ebu Süleyman tahdis etti, bize Se-

leme b. Kuheyl tahdis etti, bana Zeyd b. Vehb el-Cüheni'nin tahdis ettiğine göre o Ali (radıyallâhu anh) ile birlikte olup Haricîlerin üzerine giden askerler arasında idi. Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ümmetimden öyle bir topluluk çıkacak ki Kur'an-ı Kerim'i okuyacaklar ama sizin Kur'an okumanız onların kıraatine göre bir şey sayılmaz. Sizin namazınız onların namazına göre bir şey değildir. Sizin orucunuz onların orucuna göre bir şey değildir. Kur'an'ı okurlar, onun kendi lehlerine olduğunu sanırlar. Halbuki o, onların aleyhinedir. Namazları köprücük kemiklerini aşmaz. Okun hedefinden çıkıp gittiği gibi İslâm'dan çıkarlar."*

Onlarla savaşacak ordu lehine nebilerinin dili ile neler hükmedilmiş olduğunu o ordu bilseydi mutlaka amel etmekten vazgeçerlerdi. Bunun alameti ise; bunların aralarında dirseği olmayıp pazusu olan bir adamın bulunmasıdır. Onun pazusunun ucunda da meme ucu gibi bir şey vardır. Üzerinde bir kaç beyaz kıl bulunmaktadır. Şimdi sizler Muaviye'ye ve Şamlılara gidecek ve bunları ise kendi çoluk çocuklarınız ve mallarınız arasında geride bırakacaksınız. Allah'a yemin ederim ki gerçekten ben bunların o kimseler olacağını ümid ederim. Çünkü şüphesiz onlar haram olan kanı akıtmışlar, insanların merada yayılan davarlarına baskın düzenlemişler. Haydi Allah'ın adı ile (onların üzerine) yürüyün.

Seleme b. Kuheyl dedi ki: Zeyd b. Vehb beni (ordunun) konakladığı bir yere indirdi. Hatta şöyle dedi: Derken biz bir köprüye vardık. Onlarla karşılaştığımızda o gün Haricîlerin komutanı Abdullah b. Vehb er-Râsibi idi. Onlara: Mızraklarınızı bırakın, kılıçlarınızı kınlarından sıyırın. Çünkü ben onların Harûrâ günü yaptıkları gibi size Allah adına sulh teklif edeceklerinden korkuyorum dedi. Bunun üzerine onlar da geri dönüp uzaktan mızraklarını fırlattılar, kılıçlarını kınlarından sıyırdılar. İnsanlar (bizim askerlerimiz) mızrakları ile onlara giriştiler. Biri diğerinin üzerine öldürüldü. O gün insanlardan (Ali (radıyallâhu anh)'ın ordusundan) iki kişiden başka öldürülen olmadı.

Ali (radıyallâhu anh): Onlar arasında eli eksik olan o adamı arayın, dedi. Onu aradılarsa da bulamadılar. Bu sefer Ali (radıyallâhu anh) bizzat kalktı. Sonunda birbirleri üzerine öldürülmüş kimselerin yanına geldi. Bunları birer birer açınız, dedi. Derken onu yerde yatanlar arasında buldular. Ali tekbir getirdikten sonra Allah doğru söylemiştir, Rasûlü de tebliğ etmiştir, dedi.

Abîde es-Selmânî onun yanına kalkarak: Ey mü'minlerin emiri! Kendisinden başka ilah olmayan Allah aşkına söyle. Bu hadisi bizzat Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mi işittin? dedi. Ali: Kendisinden başka hiçbir

ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, evet, dedi. Hatta ona üç defa yemin ettirdi, o da ona yemin ederek cevap verdi. [246]

٢٤٦٥-١٥٧/٧- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَيُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى قَالاَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الأَشَجِّ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ الْحَرُورِيَّةَ لَمَّا خَرَجَتْ وَهُوَ مَعَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ قَالُوا لاَ حُكْمَ إِلاَّ لِلَّهِ قَالَ عَلِيٌّ كَلِمَةُ حَقٍّ أُرِيدَ بِهَا بَاطِلٌ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَصَفَ نَاسًا إِنِّي لأَعْرِفُ صِفَتَهُمْ فِي هَؤُلاَءِ يَقُولُونَ الْحَقَّ بِأَلْسِنَتِهِمْ لاَ يَجُوزُ هَذَا مِنْهُمْ وَأَشَارَ إِلَى حَلْقِهِ مِنْ أَبْغَضِ خَلْقِ اللَّهِ إِلَيْهِ مِنْهُمْ أَسْوَدُ إِحْدَى يَدَيْهِ طُبْيُ شَاةٍ أَوْ حَلَمَةُ ثَدْيٍ فَلَمَّا قَتَلَهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﷺ قَالَ انْظُرُوا فَنَظَرُوا فَلَمْ يَجِدُوا شَيْئًا فَقَالَ ارْجِعُوا فَوَاللَّهِ مَا كَذَبْتُ وَلاَ كُذِبْتُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا ثُمَّ وَجَدُوهُ فِي خَرِبَةٍ فَأَتَوْا بِهِ حَتَّى وَضَعُوهُ بَيْنَ يَدَيْهِ قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ وَأَنَا حَاضِرُ ذَلِكَ مِنْ أَمْرِهِمْ وَقَوْلِ عَلِيٍّ فِيهِمْ زَادَ يُونُسُ فِي رِوَايَتِهِ قَالَ بُكَيْرٌ وَحَدَّثَنِي رَجُلٌ عَنِ ابْنِ حُنَيْنٍ أَنَّهُ قَالَ رَأَيْتُ ذَلِكَ الأَسْوَدَ

2465-157/8- Bana Ebu't-Tâhir ve Yunus bin Abdu'l-A'lâ tahdis edip dediler ki: Bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Amr b. el-Haris, Bukeyr b. el-Eşecc'den haber verdi, o Busr b. Said'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azadlısı Ubeydullah b. Ebu Rafi'den rivayet ettiğine göre Harûrâlılar huruc ettiklerinde kendisi de Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh) ile birlikte idi. Hüküm ancak Allah'ındır, dediler. Ali de: Bu kendisi ile bâtıl murad olunan hak bir sözdür. Şüphesiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir takım kimselerin niteliklerini anlatmıştı ve ben o anlattıklarının niteliklerini bu kimselerde görüyorum, dedi. (Allah Rasûlü şöyle buyurdu diye devam etti) "*Onlar dilleri ile hakkı söylerler ama onların burasını geçmez -bu arada boğazına işaret etti-. Aralarında Allah'ın yarattıklarının en çok buğz ettiği kişi de siyah bir kişidir. Onun iki elinden biri bir koyun memesi, yahut bir memenin ucu gibidir.*"

Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh) onları öldürdükten sonra (o kişiyi) bakın (arayın) dedi. Onlar baktılarsa da hiçbir şey bulamadılar. Ali: Dönün, Allah'a yemin ederim ne ben yalan söyledim, ne de bana yalan söylenmiştir dedi.

246 Ebu Davud, 4768; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10100

Bu iki yahut üç defa oldu. Sonra onu bir harabe yerde buldular. Onu getirip önüne koydular. Ubeydullah: Onlar bunu yaptıklarında, Ali de onlar hakkında bu sözleri söylediklerinde, ben de hazır bulunuyordum, dedi.

Yunus rivayetinde şunu da ekledi: Bukeyr dedi ki: Bir adam bana İbn Huneyn'den: Ben o siyahi kişiyi gördüm dediğini tahdis etti. [247]

Şerh

(2464-2465 numaralı hadisler)

(2464) "Zeyd b. Vehb beni bir konakladıkları bir yere indirdi... Nihayet bir köprüye geldik." Nüshaların bir çoğunda "menzilen" kelimesi sadece bir defa kaydedilmiştir. Nadir bazı nüshalarda ise iki defa "menzilen menzilen: konakladıkları yerlere birer birer"denilmiştir. el-Humeydi de el-Cem Beyne's-Sahiheyn adlı eserinde bu lafzı böylece zikretmiştir. Uygun ifade de budur. Yani onların ordu ile katettikleri merhaleleri bana birer birer zikretti ve nihayet savaşın yanında cereyan ettiği köprüye kadar geldi. Bu ise Eddebrecan Kantarası (köprüsü)dır. Sünen-i Nesai de böylece ismi açıklanmıştır. İşte Ali (radıyallâhu anh) kendilerine orada hutbe vermiş, onlara bu hadisleri orada rivayet etmiştir.

"Vehhaşu" yani uzaktan (mızraklarını) fırlattılar demektir.

"İnsanlar onlara mızraklarını uzattılar" yani mızraklarını onlara uzatıp, mızraklarını onlara sapladılar.

"O gün insanlar arasında yalnız iki kişi isabet aldı (öldü)." Kastedilenler Ali (radıyallâhu anh) ile birlikte olanlardan iki kişi öldüğüdür. Hâricîler ise biri diğerinin üzerine öldürülmüştü.

İbarelerin ihtiva ettiği anlam şudur: Abîde Ali (radıyallâhu anh)'a üç defa yemin ettirmiştir. Ona bu şekilde yemin ettirmesinin sebebi hazır bulunanlara işittirmek ve bunun onların zihnine iyice yer etmesini sağlamak, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gerçekleşeceğini haber verdiği mucizenin onlar tarafından açıkça görülmesi, aynı şekilde Ali ve taraftarlarını iki taifeden hakka daha yakın olan olduğunu açıkça anlamalarını, savaşmalarında haklı olduklarını ve bundan başka bu hadislerden anlaşılacak diğer hususları anlamalarını sağlamak istemişti.

"es-Selmânî" bilinen bir kabilenin büyük atası olan Selman'e nisbettir. Bu da Muradlıların bir koludur. Bunu İbn Ebu Davud es-Sicistani söylemiştir:

247 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10230

Abîde, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından iki sene önce müslüman olmuş olmakla birlikte onu görmemiştir. Ömer, Ali, İbn Mesud ve daha başka sahabelerden hadis dinlemiştir. Allah ondan razı olsun.

(2465) "Hüküm ancak Allah'ındır, dediler. Ali: Bu kendisi ile bâtıl murad olunan hak bir sözdür dedi." Yani bu sözleri aslında doğrudur. Çünkü yüce Allah: "*Hüküm ancak Allah'ındır*" (Yusuf, 40) buyurmuştur. Ama onlar bu sözleri ile Ali (radıyallâhu anh)'ın hakem tayin etme olayı ile ilgili olarak tutumunu reddetmek istemişlerdi.

"İki elinden birisi bir koyun memesi gibidir." Bu tabirde bir mecaz ve bir istiare vardır. Çünkü burada kullanılan lafzın aslı dişi köpek ve yırtıcı hayvanlar için kullanılır. Ebu Ubeyd dedi ki: Aynı şekilde tırnaklılar için de kullanılır. Yine koyun için "dar' (meme)" ve inek için de dar' kullanılmakla birlikte dişi deve için "half"denilir. Ebu Ubeyd dedi ki: "Ahlâf (halfin çoğulu)" deve gibi hayvanlar ile tırnaklılar için kullanılır. el-Herevî dedi ki: Deve gibi hayvanlarla, tırnaklılar için half ve dar' kullanılır.

٤٩/٥٠- بَاب الْخَوَارِجِ شَرِّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ

49/50- HARİCİLER İNSANLARIN DA DİĞER YARATILMIŞLARIN DA EN ŞERLİLERİDİR BABI

٢٤٦٦-١٥٨/١- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ هِلَالٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الصَّامِتِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ بَعْدِي مِنْ أُمَّتِي أَوْ سَيَكُونُ بَعْدِي مِنْ أُمَّتِي قَوْمٌ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَلَاقِيمَهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَخْرُجُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ ثُمَّ لَا يَعُودُونَ فِيهِ هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ فَقَالَ ابْنُ الصَّامِتِ فَلَقِيتُ رَافِعَ بْنَ عَمْرٍو الْغِفَارِيَّ أَخَا الْحَكَمِ الْغِفَارِيِّ قُلْتُ مَا حَدِيثٌ سَمِعْتُهُ مِنْ أَبِي ذَرٍّ كَذَا وَكَذَا فَذَكَرْتُ لَهُ هَذَا الْحَدِيثَ فَقَالَ وَأَنَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ

2466-158/1- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti, bize Süleyman b. el-Muğire tahdis etti, bize Humeyd b. Hilal, Abdullah b. es-Sâmit'ten tahdis etti, o Ebu Zer'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Şüphesiz benden sonra ümmetin arasından -yahut benden sonra ümmetimden olacak- bir kavim Kur'an okuyacaklar. Bu onların*

boğazlarından aşağı geçmeyecek. Okun hedefini delip çıktığı gibi dinden çıkacaklar, sonra bir daha ona geri dönmeyecekler. İşte onlar insanların da diğer yaratılmışların da en şerlileridir."

İbnu's-Sâmit dedi ki: Sonra Hakem el-Gıfarî'nin kardeşi olan Rafi' b. Amr el-Gıfarî ile karşılaştım. Ebu Zer'den dinlediğim şu şu hadisin mahiyeti nedir? dedim. Ve ona bu hadisi zikrettim. O: Bunu ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinledim, dedi. [248]

٢٤٦٧-٢/١٥٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ -حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ يُسَيْرِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ سَأَلْتُ سَهْلَ بْنَ حُنَيْفٍ هَلْ سَمِعْتَ النَّبِيَّ ﷺ يَذْكُرُ الْخَوَارِجَ فَقَالَ سَمِعْتُهُ وَأَشَارَ بِيَدِهِ نَحْوَ الْمَشْرِقِ قَوْمٌ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ بِأَلْسِنَتِهِمْ لَا يَعْدُو تَرَاقِيَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنْ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنْ الرَّمِيَّةِ

2467-159/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ali b. Muhsir eş-Şeybâni'den tahdis etti, o Yuseyr b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Sehl b. Huneyf'e: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hâricîlerden söz ettiğini hiç duydun mu? dedim. O: Duydum, dedi ve eli ile doğu tarafına işaret etti: "*Bunlar dilleri ile Kur'an'ı okuyan fakat gırtlaklarını geçmeyen bir kavimdir. Okun hedefini delip çıktığı gibi dinden çıkarlar*" buyurdu. [249]

٢٤٦٨-.../٣- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ يَخْرُجُ مِنْهُ أَقْوَامٌ

2468-.../3- Bunu bize Ebu Kâmil de tahdis etti, bize Abdülvahid tahdis etti, bize Süleyman eş-Şeybâni bu isnâd ile tahdis edip: "*Oradan öyle kavimler çıkacak ki...*" dedi. [250]

٢٤٦٩-٤/١٦٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ جَمِيعًا عَنْ يَزِيدَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ الشَّيْبَانِيُّ عَنْ أُسَيْرِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ يَتِيهُ قَوْمٌ قِبَلَ الْمَشْرِقِ مُحَلَّقَةٌ رُءُوسُهُمْ

248 İbn Mace, 170; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3596
249 Buhari, 6934; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4665
250 2467 numaralı hadisin kaynakları

2469-160/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İshak birlikte Yezid'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Yezid b. Harun, el-Avvem bin Havşem'den tahdis etti, bize Ebu İshak eş-Şeybâni, Useyr b. Amr'dan tahdis etti, o Sehl b. Huneyf'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "*Doğu tarafında başları tıraşlı bir kavim haktan uzaklaşacaktır.*"[251]

Şerh

(2467) "Yuseyr b. Amr" diğer rivayette ise (2469) "Useyr b. Amr" şeklindedir. Her ikisi de doğrudur, Yuseyr de Useyr de denilir.

"*Doğu tarafında bir kavim haktan uzaklaşacaklardır*" Yani bunlar doğru yoldan, hak yoldan uzaklaşacaklar, ayrılacaklardır. Tahe fiili hak yolu bulamayıp başını alıp giden kimse hakkında kullanılır. Allah en iyi bilendir.

٥٠/٥١- بَاب تَحْرِيمِ الزَّكَاةِ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَعَلَى آلِهِ وَهُمْ بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ دُونَ غَيْرِهِمْ

50/51- RASÛLULLAH (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'E VE ONUN ÂLİ DEMEK OLAN -VE YALNIZ- HAŞİM OĞULLARI İLE MUTTALİB OĞULLARINDAN İBARET OLANLARA ZEKÂTIN HARAM KILINMASI BABI

٢٤٧٠-١٦١/١- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدٍ وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ تَمْرَةً مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ كِخْ كِخْ ارْمِ بِهَا أَمَا عَلِمْتَ أَنَّا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ

2470-161/1- Bize Ubeydullah b. Muâz el-Anberi tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şube Muhammed -ki o b. Ziyad'dır- tahdis ettiğine göre o Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: el-Hasan b. Ali sadaka (zekât) hurmalarından bir hurma alıp onu ağzına koyuverdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) derhal: "*Kih kih, at onu. Bizim sadaka malı yemediğimizi bilmiyor musun?*" buyurdu. [252]

251 2467 numaralı hadisin kaynakları
252 Buhari, 1491, 3072; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14383

٢٤٧١-.../٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ عَنْ شُعْبَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ أَنَّا لَا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ

2471-.../2- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Zuheyr b. Harb birlikte Veki'den tahdis etti. O Şube'den bu isnad ile hadisi rivayet etti ve: *"Sadakanın bize helal olmadığını (bilmiyor musun?)"* dedi. [253]

٢٤٧٢-.../٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ كَمَا قَالَ ابْنُ مُعَاذٍ أَنَّا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ

2472-.../3- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiyy tahdis etti (Muhammed b. Cafer'le) ikisi Şube'den bu isnâd ile hadisi İbn Muâz'ın dediği gibi: *"Bizim sadaka yemediğimizi (bilmiyor musun)"* diye rivayet etti.[254]

Şerh

(2470-2472 numaralı hadisler)

(2470) "Hasan b. Ali sadaka (zekât) hurmasından bir hurma alıp onu ağzına koydu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"kih kih, at onu, bizim sadakayı yemediğimizi bilmiyor musun?"* buyurdu. Diğer rivayette: (2471) *"Sadakanın bize helal olmadığını (bilmiyor musun?)"* şeklindedir. Kadı Iyâz dedi ki: Kih kih ve keh keh küçük çocukların pis şeylerden uzak kalmalarını anlatmak için söylenen bir sözdür. Ona bunu bırak, bunu at anlamında bu söz söylenir. ed-Dâvudi dedi ki: *Bu kelime Arapça olmayıp Arapçalaştırılmış bir kelime olup bi'se: kötü anlamındadır.* Buna Buhari "Farsça Ve Müslüman Olmayanların Dili İle Konuşan Kimse Babı" başlığı ile buna işaret etmiştir.

Hadisten çocukların da büyüklerin korunduğu şeylerden korunacakları ve bu gibi şeyleri yapmaktan alıkonulacakları hükmü anlaşılmaktadır. Bunu yapmak ise velinin üzerine bir görevdir.

"Bizim sadakayı yemediğimizi bilmiyor musun?" Bu ifade haramlığı gayet açık ve benzeri hususlar hakkında kullanılır. İsterse muhatap kişi Bunun haram olduğunu bilmesin. İfadenin takdiri ise şöyledir: Zekâtın Nebi (sallallâhu

253 2470 numaralı hadisin kaynakları
254 2470 numaralı hadisin kaynakları

aleyhi ve sellem)'e ve onun âli olan Haşim oğulları ile Muttalib oğullarına haram kılındığı hükmü açıkça ortada olmakla birlikte Bunun sana gizli kalmış olmasına gerçekten hayret edilir şeklindedir. Şafii'nin ve ona muvafakat edenlerin görüşü budur. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in âli Haşim oğulları ile Muttalib oğullarıdır. Malikiler de böyle demişlerdir. Ebu Hanife ve Malik ise bunlar özel olarak Haşim oğullarıdır demişlerdir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bir ilim adamı da bunlar Kureyş'in tamamıdır demiştir. Maliki mezhebinden Esbağ, bunlar Kusayoğullarıdır demiştir. Şafii'nin delili Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Şüphesiz Haşim oğulları ile Muttalib oğulları aynı şeydir*" buyruğudur. Ayrıca onlar arasında akrabalara verilen payı paylaştırmıştır.

Nafile sadaka ile ilgili olarak da Şafii'nin üç görüşü vardır. Bu üç görüşün daha sahih olanına göre sadaka Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine haram, âline helaldır. İkinci görüşe göre hem ona hem âline haramdır. Üçüncü görüşe göre ise ona da âline de helaldir. Haşim oğulları ile Muttalib oğullarının mevalisine (azadlılarına) gelince: Onlara zekât haram mıdır? Bu hususta mezhep âlimlerimizin iki görüşü vardır. Daha sahih olan görüş, Müslim'in bundan sonra zikredeceği Ebu Rafi' yolu ile gelen hadis dolayısı ile haram olacağıdır.

İkinci görüşe göre ise helaldir. Ebu Hanife, diğer Kufelilerle bazı Malikliler, haram olduğu görüşünü söylerken Malik, mübah olduğunu söylemiş, Maliki mezhebine mensub İbn Battal da bu husustaki ihtilâfın esasen Haşim oğullarının mevlaları (azadlıları) hakkında olduğunu ama onların dışındakilerin mevalisine (azadlılarına) icma ile helal olduğunu söylemiştir. Ama durum onun dediği gibi değildir. Aksine bizim mezhep âlimlerimizce daha sahih olan görüşe göre zekât hem Haşim oğullarının hem Muttalib oğullarının azadlılarına haramdır. Aralarında bir fark yoktur. Allah en iyi bilendir.

(2471) "*Sadaka bize helal değildir.*" Bunun zahiri farz ve Nafile sadakanın haram olduğudur. Bu ikisi hakkında da az önce yaptığımız açıklamalar sözkonusudur.

٢٤٧٣-٤/١٦٢- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو أَنَّ أَبَا يُونُسَ مَوْلَى أَبِي هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ إِنِّي لَأَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِي فَأَجِدُ التَّمْرَةَ سَاقِطَةً عَلَى فِرَاشِي ثُمَّ أَرْفَعُهَا لِآكُلَهَا ثُمَّ أَخْشَى أَنْ تَكُونَ صَدَقَةً فَأُلْقِيهَا

2473-162/4- Bana Harun b. Said el-Eylî tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Amr'ın haber verdiğine göre Ebu Hureyre'nin azadlısı Yunus kendisine Ebu Hureyre'den tahdis etti, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Ben ailemin yanına giderim de yatağımın üzerine bir hurma tanesinin düşmüş olduğunu görürüm. Sonra onu yemek için kaldırırım, arkasından Bunun bir sadaka olabileceği korkusu ile onu bırakıveririm.*"[255]

٢٤٧٤-١٦٣/٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَاللهِ إِنِّي لَأَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِي فَأَجِدُ التَّمْرَةَ سَاقِطَةً عَلَى فِرَاشِي أَوْ فِي بَيْتِي فَأَرْفَعُهَا لِآكُلَهَا ثُمَّ أَخْشَى أَنْ تَكُونَ صَدَقَةً أَوْ مِنْ الصَّدَقَةِ فَأُلْقِيهَا

2474-163/5- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdürrezzak b. Hemmâm tahdis etti, bize Ma'mer, Hemmâm b. Münebbih'den şöyle dediğini tahdis etti. Bu Ebu Hureyre'nin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muhammed'den tahdis ettikleridir. Sonra bunlar arasında bir takım hadisler zikretti ve (dedi ki): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Allah'a yemin ederim ki ben ailemin yanına dönerim de yatağımın üzerine -yahut evimde- düşmüş bir hurma bulurum. Onu yiyeyim diye kaldırırım sonra onun sadaka olabileceğinden -ya da sadakadan olacağından- korktuğum için onu bırakıveririm.*" [256]

٢٤٧٥-١٦٤/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَجَدَ تَمْرَةً فَقَالَ لَوْلَا أَنْ تَكُونَ مِنْ الصَّدَقَةِ لَأَكَلْتُهَا

2475-164/2- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Veki' Süfyan'dan haber verdi, o Mansur'dan o Talha b. Musarrif'den, o Enes b. Malik'den rivayet ettiğine göre. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hurma buldu da: "*Eğer sadakadan olmasaydı şüphesiz onu yerdim*" buyurdu. [257]

255 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15477
256 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14758
257 Buhari, 2055, 2431; Tuhfetu'l-Eşrâf, 923

٢٤٧٦-١٦٥/٧- وحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِتَمْرَةٍ بِالطَّرِيقِ فَقَالَ لَوْلَا أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لَأَكَلْتُهَا

2476-165/7- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Usame Zâide'den tahdis etti, o Mansur'dan o Talha b. Musarrif'den rivayet etti. Bize Enes b. Malik'in tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolda giderken bir hurma tanesi buldu ve: "*Şayet sadakadan olmasaydı, şüphesiz onu yerdim*" buyurdu. [258]

٢٤٧٧-١٦٦/٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَجَدَ تَمْرَةً فَقَالَ لَوْلَا أَنْ تَكُونَ صَدَقَةً لَأَكَلْتُهَا

2477-166/8- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tahdis edip dedi ki: Bize Muâz b. Hişam tahdis etti, bana babam Katâde'den tahdis etti, o Enes'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hurma buldu ve: "*Sadaka olmasaydı şüphesiz onu yerdim*" buyurdu. [259]

Şerh

(2473-2477 numaralı hadisler)

(2473) "*Ben ailemin yanına dönerim de yatağımın üstüne düşmüş bir hurma tanesi bulurum...*" bu hadisten sadakanın ona haram kılınmış olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Ayrıca farz ile tatavvu sadakası arasında onun için bir fark bulunmamaktadır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*es-sadaka*" diye elif-lam'lı kullanmıştır. Bu ise her iki türü (farz ve nafile olanını) kapsar. Zekât buyurmamıştır.

Yine bu hadisten vera'ı elden bırakmamak anlaşılmaktadır. Çünkü böyle bir hurma tanesi sırf ihtimal dolayısı ile haram olmaz ama vera'ı dolayısı ile onu yememiştir.

(2476) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolda geçerken bir hurma gördü ve: *Sadakadan olmasaydı şüphesiz onu yerdim*" buyurdu. Bu hadiste de

258 2475 numaralı hadisin kaynakları
259 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1378

az önce geçtiği gibi vera'a uygun hareket etmek anlaşılmaktadır. Yine bundan anlaşılan diğer hüküm hurma ve buna benzer değersiz bir mal bulunursa ayrıca tanıtılıp ilan edilmesine (sahibinin gelip onu bulması için) gerek yoktur. Aksine derhal onu yemek, onda tasarrufta bulunmak mübahtır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu yemeyiş sebebi lükata (buluntu) olduğundan dolayı değil sadakadan olma ihtimalinden dolayıdır. Bu da ittifakla kabul edilmiş bir hükümdür. Bizim mezhep âlimlerimiz ile başkaları Bunun gerekçesini böyle bir şeyi kaybeden kimsenin adeten onu aramayacağı, artık onu bulmayı ümit edip onu beklemeyeceğidir. Allah en iyi bilendir.

٥١/٥٢- بَاب تَرْكِ اسْتِعْمَالِ آلِ النَّبِيِّ عَلَى الصَّدَقَةِ

51/52- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN ÂLİNİN ZEKÂT TOPLAMAK İLE GÖREVLENDİRİLMELERİNİN TERK EDİLMESİ BABI

٢٤٧٨-١٦٧/١- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ الضُّبَعِيُّ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نَوْفَلِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَ الْمُطَّلِبِ بْنَ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ حَدَّثَهُ قَالَ اجْتَمَعَ رَبِيعَةُ بْنُ الْحَارِثِ وَالْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَا وَاللَّهِ لَوْ بَعَثْنَا هَذَيْنِ الْغُلَامَيْنِ قَالَا لِي وَلِلْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَكَلَّمَاهُ فَأَمَّرَهُمَا عَلَى هَذِهِ الصَّدَقَاتِ فَأَدَّيَا مَا يُؤَدِّي النَّاسُ وَأَصَابَا مِمَّا يُصِيبُ النَّاسُ قَالَ فَبَيْنَمَا هُمَا فِي ذَلِكَ جَاءَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَوَقَفَ عَلَيْهِمَا فَذَكَرَا لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ لَا تَفْعَلَا فَوَاللَّهِ مَا هُوَ بِفَاعِلٍ فَانْتَحَاهُ رَبِيعَةُ بْنُ الْحَارِثِ فَقَالَ وَاللَّهِ مَا تَصْنَعُ هَذَا إِلَّا نَفَاسَةً مِنْكَ عَلَيْنَا فَوَاللَّهِ لَقَدْ نِلْتَ صِهْرَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَمَا نَفِسْنَاهُ عَلَيْكَ قَالَ عَلِيٌّ أَرْسِلُوهُمَا فَانْطَلَقَا وَاضْطَجَعَ عَلِيٌّ قَالَ فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الظُّهْرَ سَبَقْنَاهُ إِلَى الْحُجْرَةِ فَقُمْنَا عِنْدَهَا حَتَّى جَاءَ فَأَخَذَ بِآذَانِنَا ثُمَّ قَالَ أَخْرِجَا مَا تُصَرِّرَانِ ثُمَّ دَخَلَ وَدَخَلْنَا عَلَيْهِ وَهُوَ يَوْمَئِذٍ عِنْدَ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ قَالَ فَتَوَاكَلْنَا الْكَلَامَ ثُمَّ تَكَلَّمَ أَحَدُنَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَ أَبَرُّ النَّاسِ وَأَوْصَلُ النَّاسِ وَقَدْ بَلَغْنَا النِّكَاحَ فَجِئْنَا لِتُؤَمِّرَنَا عَلَى بَعْضِ هَذِهِ الصَّدَقَاتِ فَنُؤَدِّيَ إِلَيْكَ كَمَا يُؤَدِّي النَّاسُ وَنُصِيبَ كَمَا يُصِيبُونَ قَالَ فَسَكَتَ طَوِيلًا حَتَّى أَرَدْنَا أَنْ نُكَلِّمَهُ قَالَ وَجَعَلَتْ زَيْنَبُ تُلْمِعُ عَلَيْنَا مِنْ وَرَاءِ

الْحِجَابِ أَنْ لَا تُكَلِّمَاهُ قَالَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَنْبَغِي لِآلِ مُحَمَّدٍ إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ النَّاسِ ادْعُوَا لِي مَحْمِيَةَ وَكَانَ عَلَى الْخُمُسِ وَنَوْفَلَ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ فَجَاءَاهُ فَقَالَ لِمَحْمِيَةَ أَنْكِحْ هَذَا الْغُلَامَ ابْنَتَكَ لِلْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ فَأَنْكَحَهُ وَقَالَ لِنَوْفَلِ بْنِ الْحَارِثِ أَنْكِحْ هَذَا الْغُلَامَ ابْنَتَكَ لِي فَأَنْكَحَنِي وَقَالَ لِمَحْمِيَةَ أَصْدِقْ عَنْهُمَا مِنْ الْخُمُسِ كَذَا وَكَذَا قَالَ الزُّهْرِيُّ وَلَمْ يُسَمِّهِ لِي

2478-167/1- Bana Abdullah b. Muhammed b. Esmâ ed-Dubaî tahdis etti, bize Cuveyriye Malik'den tahdis etti, onun ez-Zühri'den rivayet ettiğine göre Abdullah b. Abdullah b. Nevfel b. el-Haris b. Abdulmuttalib tahdis ettiğine göre Abdullah b. Rabia b. el-Haris kendisine tahdis edip dedi ki: Rabia b. el-Haris ile el-Abbas b. el-Muttalib bir araya gelerek: Allah'a yemin olsun ki keşke şu iki oğlumuzu -(Rabia) dedi ki: Beni ve el-Fadl b. Abbas'ı kastederek- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e göndersek de onunla konuşsalar. O da onları bu zekâtları toplamak üzere görevlendirse, insanların ödediklerini onlar da tastamam ödese, aynı şekilde insanların aldıkları ücreti bunlar da alsa, diye konuştular.

Onlar bunu konuşurlarken Ali b. Ebu Talib çıkageldi. Onların yanında durdu. Bu hususu ona da söylediler. Ali b. Ebu Talib: Hayır yapmayın. Allah'a yemin ederim ki o dediğinizi yapmayacaktır, dedi.

Bu sefer Rabia b. el-Haris ona karşı çıkarak: Allah'a yemin olsun ki bunu yapmanın sebebi senin bizi kıskanmandan başka bir sebeb değildir. Allah'a yemin olsun ki sen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in damadı oldun. Ama biz seni kıskanmadık dedi.

Bu sefer Ali: Öyleyse gönderin dedi. İkisi kalkıp gittiler, Ali de uzanıp yattı. (Devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğle namazını kılınca biz ondan önce odasının kapısına gittik ve kapının önünde durduk. Nihayet gelince kulaklarımızı tuttuktan sonra: *"Haydi içinizde sakladıklarınızı çıkarın"* buyurdu.

Cahş kızı Zeynep'in yanında kalacaktı. Bizler her birimiz sözü diğerine bıraktık. Sonra ikimizden birisi konuşarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Şüphesiz sen insanların en iyisi akrabalık bağlarını en çok gözetenlerisin. Evlilik yaşına geldik, şu sadaka toplama görevlerinden birisine bizleri de tayin etmen için geldik. Böylelikle diğer insanların sana ödedikleri gibi biz de ödememiz gerekeni eksiksiz ödeyelim, onların aldıkları ücret gibi biz de ücretimizi alalım, dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uzunca sustu. Derken biz onunla konuşmak istedik. Zeynep ise perdenin arkasından bizlere ona bir şey söylemeyin, diye işaret ediyordu. Sonra Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "*Muhakkak sadaka Muhammed'in aile halkına yakışmaz. Çünkü o insanların (mallarının) kiridir. Bana -ganimetlerin beşte biri üzerinde görevli bulunan- Mahmiye'yi ve Nevfel b. el-Haris b. Abdulmuttalib'i çağırın*" buyurdu.

İkisi de huzuruna gelince Mahmiye'ye el-Fadl b. Abbas'ı göstererek "*bu gençle kızını nikâhla*" buyurdu. O da kızını ona nikâhladı. Beni kast ederek Nevfel b. el-Haris'e de: "*Bu gençle kızını nikâhla*" buyurdu. O da kızını benimle nikâhladı. Sonra Mahmiye'ye: "*Sen beşte birden bunların mehirlerini şu kadar şu kadar ver*" buyurdu.

ez-Zührî dedi ki: (Abdullah b. Abdullah b. Nevfel) bana mehrin ne kadar olduğunu söylememişti. [260]

Şerh

"Rabia b. el-Haris karşısına çıktı" ona yönelip ona doğru konuştu.

"Senin böyle yapmanın tek sebebi... içinizde sakladıklarınızı çıkarın." Dİyarımızdaki asıl nüshaların çoğunda bu şekilde "tusarrirâni: sakladığınız" şeklindedir. el-Herevî'nin, el-Mâzerî'nin ve zapt ehli diğerlerinin zikrettiği şekil budur. Yani te harfi ötreli, sad fethalı, kesreli bir ra ile ondan sonra bir diğer re iledir. Bu da kalplerinizde sakladığınız, bir araya getirdiğiniz sözler demektir. Toplayıp bir araya getirilen her şey için bu fiil kullanılır.

Bazı nüshalarda ise sin harfi ile "tuserrirâni" şeklindedir ki bu da sırdan gelir. Yani bana sır olarak söyleyeceğiniz şeyleri söyleyin demek olur. Kadı Iyâz bu hususta dört rivayet zikretmektedir. Bu iki rivayetten sonra üçüncü olarak sad harfi sakin ve ondan sonda dal harfi ile "tusdirâni" şeklinde olup bu da bana neyi arz edecekseniz (söyleyin) demektir. Bu da es-Semerkandi'nin rivayetidir. Dördüncüsü ise sad ve kesreli vav ile "tusavvirâni" şeklindedir. Kadı Iyâz'ın dediği üzere el-Humeydi bu lafzı böylece zapt etmiştir. (Ne kurguladığınızı söyleyin demek olur) Kadı Iyâz devamla dedi ki: Ama çoğu üstadımızdan naklettiğimiz rivayet sin iledir, dal ile rivayeti uzak bir ihtimal görmüştür.

Fakat sahih olan bizim bu diyarımızın nüshalarının bir çoğunda yer aldığını söylediğimiz şekildir. Aynı şekilde el-Metai sahibi de onu tercih ederek en doğrusu Bunun sad ve iki re harfi ile "tusarrirâni" şeklidir.

260 Ebu Davud, 2985; Nesai, 2608 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9737

"Evlenecek çağa geldik" bu da yüce Allah'ın: "*Nihayet nikâhlanacak yaşa geldiklerinde*" (Nisa, 6) buyruğuna benzemektedir.

"Hicabın arkasından Zeynep bize işaret etmeye başladı" bir kimse elbisesi ya da eli ile işaret edecek olursa buradaki gibi "elmea ve lemea" fiili kullanılır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Abdulmuttalib b. Rabia ile el-Fadl b. Abbas'a sadaka (zekât) toplamak görevini ve ona verilen ücretin de kendilerine verilmesini isteyince: "*Şüphesiz sadaka Muhammed âline yakışmaz*" buyurması, zekâtın ister üzerinde çalışmak sebebi ile ister fakirlik, yoksulluk ve bunun dışında kalan sekiz neden dolayısı ile olsun onlara haram olduğunun delilidir. Mezhep âlimlerimize göre sahih olan budur. Bazı mezhep âlimlerimiz ise Haşim oğulları ile Muttalib oğullarının zekât toplamak üzerinde çalışan kimsenin (âmil) payı karşılığında onların da toplamak için görevlendirilmelerinin caiz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bu bir icare akdidir. Ancak bu görüş zayıf ya da batıldır. Bu görüşün reddi hususunda da bu hadis gayet açıktır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*O ancak insanların kiridir*" buyurması zekâtın Haşim oğulları ile Muttalib oğullarına haram kılınmasındaki illete (sebeb ve gerekçeye) dikkat çekmektedir. Bu ise onların şeref ve haysiyetleri ve kirlerden uzak tutulmak istenmeleridir. "*İnsanların kirleri*" ise, zekât onların mallarını ve nefislerini temizleyici bir araçtır anlamındadır. Nitekim yüce Allah: "*Onların mallarından bir sadaka al ki onunla kendilerini temizleyip arındırasın*" (Tevbe, 103) buyurmaktadır. Buna göre zekât kirlerin kendisi ile yıkandığı su gibidir.

٢٤٧٩-١٦٨/٢- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ الْهَاشِمِيِّ أَنَّ عَبْدَ الْمُطَّلِبِ بْنَ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ رَبِيعَةَ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَالْعَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَا لِعَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ رَبِيعَةَ وَلِلْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ ائْتِيَا رَسُولَ اللهِ ﷺ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ مَالِكٍ وَقَالَ فِيهِ فَأَلْقَى عَلِيٌّ رِدَاءَهُ ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَيْهِ وَقَالَ أَنَا أَبُو حَسَنٍ الْقَرْمُ وَاللهِ لَا أَرِيمُ مَكَانِي حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْكُمَا ابْنَاكُمَا بِحَوْرِ مَا بَعَثْتُمَا بِهِ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ ثُمَّ قَالَ لَنَا إِنَّ هَذِهِ الصَّدَقَاتِ إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ النَّاسِ وَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لِمُحَمَّدٍ وَلَا لِآلِ

مُحَمَّدٍ وَقَالَ أَيْضًا ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ادْعُوا لِي مَحْمِيَةَ بْنَ جَزْءٍ وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اسْتَعْمَلَهُ عَلَى الأَخْمَاسِ

2479-168/2- Bize Harun b. Marûf tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Yunus b. Yezid İbn Şihâb'dan haber verdi, o Abdullah b. el-Haris b. Nevfel el-Haşimi'den rivayet ettiğine göre Abdulmuttalib b. Rabia b. el-Haris b. Abdulmuttalib'in kendisine haber verdiği üzere babası Rabıa b. el-Haris b. Abdulmuttalib ile el-Abbas b. Abdulmuttalib, Abdulmuttalib b. Rabia ile el-Fadl b. Abbas'a: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidin dediler ve hadisi Malik'in hadisi rivayet ettiğine yakın olarak rivayet etti. Bu rivayetinde şunları da söyledi: Bunun üzerine Ali ridasını bıraktıktan sonra üzerine yattı ve: Ben kahraman Ebu Hasan Allah'a yemin olsun ki oğullarınız size onları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gönderdiğiniz maksat ile ilgili cevabını alıp getirmedikleri sürece yerimden ayrılmayacağım dedi.

Yine bu hadiste (ravi) dedi ki: Sonra (Allah Rasûlü) bize: "*Şüphesiz bu sadakalar ancak insanların kiridir ve şüphesiz bu sadaka Muhammed'e de Muhammed'in âline de helal değildir*" buyurdu. Yine ravi şöyle dedi: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bana Mahmiye b. Cez'i çağırın" buyurdu. Mahmiye ise Esed oğullarından bir adam idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisini ganimetlerin beşte biri üzerine görevlendirmişti.[261]

Şerh

"Bize Harun b. Ma'ruf tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Yunus b. Yezid İbn Şihâb'dan haber verdi, o Abdullah b. el-Haris b. Nevfel el-Haşimi'den rivayet ettiğine göre Abdulmuttalib b. Rabia b. Haris b. el-Muttalib kendisine haber verdi." Yunus'un İbn Şihâb'dan rivayetinde Müslim de bu senet bu şekildedir. Ama bundan önceki "Cuveyriye'den o Malik'den o ez-Zührî'den" diye nakledilen rivayete göre "Abdullah b. Abdullah b. Nevfel" diye zikredilmektedir. Her ikisi de doğrudur ama asıl Malik'in rivayetidir. Yunus'un rivayetinde onu nesebini dedesine nisbet ederek söylemiştir. Fakat böyle bir söyleyiş reddedilen bir söyleyiş değildir. Nesai dedi ki: Bizler bu hadisi Malik'den Cuveyriye b. Esmâ'dan başka rivayet eden bir kimse olduğunu bilmiyoruz.

(2478) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Humusdan bunların mehirlerini ver*" buyruğu ile humusta (ganimetlerin beşte birinde) ki akrabaların payını kastetmiş olma ihtimali vardır. Çünkü her ikisi de zevilkurba: akraba-

261 2478 numaralı hadisin kaynakları

lar kapsamına giren Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in akrabalarıdır. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beşte birdeki payından mehirlerini öde, anlamına da gelebilir.

Ali (radıyallâhu anh)'ın: "Ben yiğit Ebu Hasan'ım" lafzında "hasan" ismi tenvinli söylenir. (Yiğit anlamı verilen) "elkarm" ise, efendi demektir. Asıl anlamı ise erkek devedir.

Hattâbî dedi ki: Bu işleri bilmekte ve doğru görüş sahibi olmakta -erkek deve gibi- önde olan kişi demektir. Bizim diyarımızda bilinen en sahih zapt şekli bu lafızda böyle olmakla birlikte Kadı Iyâz'ın naklettiği ikinci şekil ise "Ebu'l-hasan el-kavm" şeklidir ki hasen ismi kavme izafe edilmiştir. Bu da kavmin bilgini ve sağlam görüş sahibi demektir. Yine Kadı İyâz'ın naklettiği üçüncü şekil ise: "Ebu Hasan"ın tenvinli gelmesi "el-Kavm" lafzının ise merfu olmasıdır. Yani ben ey kavim, sağlam görüşü sahibi olduğunu bildiğiniz kişiyim. Bu ise zayıf bir şekildir. Çünkü nida harfleri "kavm" ve benzerlerine nida edilmesi halinde hazf edilmez.

"Allah'a yemin ederim ki... cevabını getirmedikçe yerimden ayrılmam" buradaki "havr" o hususa dair cevap demektir. el-Herevî bunu açıklarken şunları söyler: Ben onunla konuştum ama o da bana ne bir havr ne de bir huveyr (yani küçük büyük hiçbir cevap vermedi) denilir. Bunun hüsrana uğramak anlamına gelme ihtimali de vardır. Yani onlar elleri boş dönünceye kadar... demek olur. Çünkü havrın asıl manası neticede eksik olmak, eksik kalmaktır. Kadı Iyâz hadisin bağlamına daha uygun budur demektedir.

"İki oğlunuz" anlamındaki "ibnâkumâ" lafzını bu şekilde tesniye ile zapt ettik. Ama bazı asıl nüshalarda (oğullarınız anlamında) "ebnâükümâ" şeklinde çoğul olarak gelmiştir. Bunu da Kadı Iyâz nakletmiş ve şöyle söylemiştir: Ancak bu söyleyiş bir yanılmadır. Doğrusu birincisidir. Fakat Bununla birlikte ikincisi de her iki kişi hakkında da çoğul kullananların görüşlerine göre sahih kabul edilebilir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bana Mahmiye bin Cez'i -ki o Esed oğullarından bir adamdı- çağırın."* Mahmiye ismi fethalı bir mim, sakin bir ha, sonra kesreli bir başka mim, sonra da şeddesiz bir ya ile telaffuz edilir. "Cez" ise fethalı cim, sakin ze ve arkasından hemze iledir. Daha sahih olan budur. Kadı Iyâz dedi ki: Genel olarak hafızlar sağlam rivayet sahipleri ile ravilerin çoğunluğu bunu böyle söylerler. Abdulgani b. Said ise şöyle demektedir: Bu ye harfi ile "cezi" de söylenir, diyarımızdaki bir nüshada da bu şekildedir. Kadı Iyâz dedi ki: Ebu Ubeyd dedi ki: Bu bize göre ze harfi şeddeli olmak üzere "cezz" şeklindedir.

"Ki o Esedoğullarından bir adamdır" hakkında da Kadı Iyâz şunları söylemektedir: Bu şekilde kaydedilmiş olmakla birlikte mahfuz olan onun Esed oğullarından değil Zubeyd oğullarından olduğudur"

٥٣/٥٢- باب إِبَاحَةِ الْهَدِيَّةِ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَلِبَنِي هَاشِمٍ وَبَنِي الْمُطَّلِبِ وَإِنْ كَانَ الْمُهْدِي مَلَكَهَا بِطَرِيقِ الصَّدَقَةِ وَبَيَانِ أَنَّ الصَّدَقَةَ إِذَا قَبَضَهَا الْمُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ زَالَ عَنْهَا وَصْفُ الصَّدَقَةِ وَحَلَّتْ لِكُلِّ أَحَدٍ مِمَّنْ كَانَتِ الصَّدَقَةُ مُحَرَّمَةً عَلَيْهِ

52/53- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)**'E HAŞİM OĞULLARI İLE MUTTALİB OĞULLARINA HEDİYENİN -HEDİYEYİ DAHA ÖNCE ALMIŞ OLAN KİŞİ SADAKA OLMAK ÜZERE ALMIŞ OLSA DAHİ- MÜBAH OLDUĞU VE SADAKAYI KENDİSİNE SADAKA VERİLEN KİŞİ KABZ EDECEK OLURSA ARTIK ONDAN SADAKA NİTELİĞİNİN KALKMIŞ OLUP KENDİSİNE SADAKA ALMASI HARAM OLANLARDAN HER BİR KİMSE İÇİN HELAL OLDUĞUNUN BEYANI BABI**

٢٤٨٠-١٦٩/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ عُبَيْدَ بْنَ السَّبَّاقِ قَالَ إِنَّ جُوَيْرِيَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا فَقَالَ هَلْ مِنْ طَعَامٍ قَالَتْ لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عِنْدَنَا طَعَامٌ إِلَّا عَظْمٌ مِنْ شَاةٍ أُعْطِيَتْهُ مَوْلَاتِي مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَالَ قَرِّبِيهِ فَقَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا

2480-169/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Leys tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. Rumh da tahdis etti, bize Leys, İbn Şihâb'dan haber verdiğine göre Ubeyd b. es-Sebbâk dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Cuveyriye'nin kendisine haber verdiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına girmiş ve: *"Yiyecek bir şey var mı?"* diye sormuştu. Cuveyriye: Hayır, Allah'a yemin ederim ki ey Allah'ın Rasûlü, yanımızda benim cariyeme sadakadan verilmiş bir koyundan kalma bir kemikten başka yiyecek hiçbir şey yoktur deyince Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu getir, çünkü o (sadaka) yerini bulmuştur"* buyurdu. [262]

262 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15790

٢٤٨١-...-/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

2481-.../2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkıt ve İshak b. İbrahim birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti, o ez-Zührî'den bu isnad ile buna yakın olarak hadisi rivayet etti. [263]

Şerh

"Ubeyd b. es-Sebbâk" babasının adı olan "es-Sebbâk" sin harfi fethalı ve be harfi şeddelidir.

Cuveyriye (radıyallâhu anhâ)'nın cariyesine verilmiş bulunan sadaka koyunun eti hakkında: "*Onu getir, o yerini bulmuştur*" buyurmasına gelince artık ondan sadaka hükmü kalkmış, bizim için helal olmuştur demektir.

Bu hadis de Şafii ve ona uygun kanaat belirterek kurbanlık etini ve aynı şekilde diğer sadakaları kendisine sadaka verilen kişi kabz edecek olursa onu satabilir. Kendisine hediye verdiği yahut da bir başka yolla bu sadakayı kendisinden mülk edinen kimseye (o sadakadan yararlanmak) helal olur diyenlerin görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Bazı Maliki âlimleri ise kurbanlık etini kabz etmiş olanın onu satması caiz değildir demişlerdir.

٢٤٨٢-١٧٠/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ كِلَاهُمَا عَنْ شُعْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ أَهْدَتْ بَرِيرَةُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ لَحْمًا تُصُدِّقَ بِهِ عَلَيْهَا فَقَالَ هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ

2482-170/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dediler ki: Bize Veki' tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, her ikisi Şube'den, o Katade'den o Enes'den rivayet etti (H.) Bize Ubeydullah b. Muâz da -ki lafız ona ait- tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şube Katade'den tahdis ettiğine göre o Enes b. Malik'i şöyle derken dinlemiştir:

263 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15790

Berire kendisine sadaka olarak verilmiş bir miktar eti Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hediye etmişti de "*o onun için bir sadaka bizim için bir hediyedir*" buyurmuştu.[264]

Şerh

"Her ikisi Şube'den o Katade'den o Enes'den" dedikten sonra diğer rivayet yolunda: "Bize Şube, Katade'den Enes b. Malik'i... tahdis etti" Bu isnatta Katade'nin tedlis yapmadığına dikkat çekilmektedir. Çünkü Katade birinci rivayette "an" lafzını kullandığı halde ikinci rivayette ise dinlediğini açıkça ifade etmiş bulunmaktadır. Daha önce defalarca tedlis yapan bir ravinin an lafzı ile yaptığı rivayetin delil kabul edilmeyeceğini ancak o hadisin yine o üstaddan bir başka yoldan dinlediğinin sabit olması halinin istisna teşkil ettiğini söylemiştik. İşte Müslim -yüce Allah'ın rahmeti ona- buna dikkat çekmiş olmaktadır.

٢٤٨٣-١٧١/٤- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ وَأُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِلَحْمِ بَقَرٍ فَقِيلَ هَذَا مَا تُصُدِّقَ بِهِ عَلَى بَرِيرَةَ فَقَالَ هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ

2483-171/4- Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şube tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr -lafız İbn Müsennâ'ya ait- tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şube, el-Hakem'den tahdis etti, o İbrahim'den o Esved'den o Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir parça inek eti getirilmişti. Ona, bu Berire'ye sadaka olarak verilen şeydir, denilince o: "*Bu onun için sadakadır, bizim için hediyedir*" buyurdu. [265]

٢٤٨٤-١٧٢/٥- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَتْ فِي بَرِيرَةَ ثَلَاثُ قَضِيَّاتٍ كَانَ النَّاسُ يَتَصَدَّقُونَ عَلَيْهَا وَتُهْدِي لَنَا فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ وَلَكُمْ هَدِيَّةٌ فَكُلُوهُ

264 Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ile Muhammed b. el-Müsennâ'nın rivayetlerini Buhari, 1495, 2577'de; Ebu Davud, 1655; Nesai, 3769; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1242'de rivayet etmişlerdir.

265 Yalnız Müslim rivayet etmiştir. Tuhfetu'l-Eşrâf, 15933

2484-172/5- Bize Zuheyr b. Harb ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti, bize Hişam b. Urve, Abdurrahman b. el-Kasım'dan tahdis etti, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Berire ile ilgili üç mesele ortaya çıkmıştı. İnsanlar ona sadaka verir, bu sadakayı bize hediye verirdi. Ben bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince o: *"O ona bir sadaka sizin için bir hediyedir. Onu yiyebilirsiniz"* buyurdu. [266]

٢٤٨٥-١٧٣/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ قَالَ سَمِعْتُ الْقَاسِمَ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ ذَلِكَ

2485-173/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Huseyn b. Ali, Zahide'den tahdis etti o Simak'dan, o Abdurrahman b. el-Kasım'dan, o babasından, o Âişe'den rivayet etti. (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şube tahdis edip dedi ki: Abdurrahman b. el-Kasım'ı şöyle derken dinledim: el-Kasım'ı Âişe'den tahdis ederken dinledim. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Bunun aynısını rivayet etti. [267]

٢٤٨٦-.../٧- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ رَبِيعَةَ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ ذَلِكَ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ لَنَا مِنْهَا هَدِيَّةٌ

2486-.../7- Bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bana Malik b. Enes, Rabia'dan haber verdi, o el-Kasım'dan, o Âişe'den, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önceki hadisin aynısını rivayet etti. Ancak o rivayetinde: *"O bize onun tarafından verilmiş bir hediyedir"* buyurdu.[268]

266 Müslim, 3760; Nesai, 3448; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17528
267 Buhari, 2587; Müslim, 3761, 3762; Nesai, 3453, 3454, 4657; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17490, 17491.
268 Buhari, 5097, 5279, 5430; Müslim, 2765; Nesai, 3447; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17449

Şerh

(2483-2486 numaralı hadisler)

(2483) "el-Esved, Âişe'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir miktar inek eti getirilmişti." Bu ifade güvenilir pek çok asıl nüshada ya da çoğunluğunda bu şekilde getirildi anlamındaki lafzın başına vav gelmiş olarak "ve ütiye" şeklindedir. Bazılarında ise başına vav getirilmemiştir. Her ikisi de doğrudur. Vav harfi burada zikredilmemiş bulunan hadisin bir bölümüne atıf yapmıştır.

(2484) "Berire hakkında üç meselenin hükmü ortaya çıkmıştır." Ravi bunlar arasında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*O ona bir sadaka sizin için bir hediyedir*" kısmını zikretmiş, burada ikinci ve üçüncüsünü sözkonusu etmemiştir. Bunlar ise vela hakkı hürriyete kavuşturan kimseye aittir hükmü ile bir köle ile nikâhlı iken hürriyetine kavuşturulduğu taktirde nikâhının fesh edilip edilmemesi hususunda muhayyer bırakılmış olmasıdır. Bu üç meselenin de etraflı şerh ve açıklaması yüce Allah'ın izni ile Nikâh Kitabı'nda gelecektir.

٢٤٨٧-١٧٤/٨- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ خَالِدٍ عَنْ حَفْصَةَ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ بَعَثَ إِلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِشَاةٍ مِنَ الصَّدَقَةِ فَبَعَثْتُ إِلَى عَائِشَةَ مِنْهَا بِشَيْءٍ فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى عَائِشَةَ قَالَ هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ قَالَتْ لَا إِلَّا أَنَّ نُسَيْبَةَ بَعَثَتْ إِلَيْنَا مِنَ الشَّاةِ الَّتِي بَعَثْتُمْ بِهَا إِلَيْهَا قَالَ إِنَّهَا قَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا

2487-174/7- Bana Züheyr b. Harb tahdis etti, bize İsmail b. İbrahim, Halid'den tahdis etti, o Hafsa'dan, o Um Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana sadakadan (zekâttan) bir koyun gönderdi. Ben de ondan bir miktar Âişe'ye gönderdim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âişe'ye gelince: "*Sizde (yiyecek) bir şey var mı?*" dedi. Âişe: Hayır, ancak Nüseybe bize sizin ona göndermiş olduğunuz koyundan bir miktar göndermişti, deyince Allah Rasûlü: "*Şüphesiz ki o yerini bulmuştur*" buyurdu.[269]

"Nüseybe bize gönderdi..." Nüseybe nun harfi ötreli, sin harfi fethalı ve ye sakin olarak söylenir. Aynı şekilde nun harfi fethalı, sin kesreli "nesibe" diye de söylenir. Um Atiyye'nin kendisidir.

269 Buhari, 1446, 1494, 2579; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18125

٥٣/٥٤- بَاب قَبُولِ النَّبِيِّ الْهَدِيَّةَ وَرَدِّهِ الصَّدَقَةَ

53/54- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN HEDİYEYİ KABUL ETMESİ SADAKAYI GERİ ÇEVİRMESİ BABI

٢٤٨٨-١٧٥/١- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَّامٍ الْجُمَحِيُّ حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدٍ وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أُتِيَ بِطَعَامٍ سَأَلَ عَنْهُ فَإِنْ قِيلَ هَدِيَّةٌ أَكَلَ مِنْهَا وَإِنْ قِيلَ صَدَقَةٌ لَمْ يَأْكُلْ مِنْهَا

2488-175/1- Bize Abdurrahman b. Sellam el-Cumahî tahdis etti, bize er-Rabi' -yani b. Müslim- Muhammed'den -ki o b. Ziyad'dır- tahdis etti, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yemek ikram edilecek olursa onun durumunu sorardı. Şayet bu bir hediyedir denilirse ondan yer, eğer bir sadakadır denilirse ondan yemezdi.[270]

Şerh

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yemek ikram edilecek olursa..." Bu hadisden vela'a dikkat edip yenilecek ve içilecek şeylerin aslının tetkik edilmesi hükmü anlaşılmaktadır.

٥٤/٥٥- بَاب الدُّعَاءِ لِمَنْ أَتَى بِصَدَقَةٍ

54/55- SADAKA GETİREN KİMSEYE DUA ETMEK BABI

٢٤٨٩-١٧٦/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَمْرٍو وَهُوَ ابْنُ مُرَّةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا أَتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَتِهِمْ قَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِمْ فَأَتَاهُ أَبِي أَبُو أَوْفَى بِصَدَقَتِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ أَبِي أَوْفَى

2489-176/1- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve İshak b. İbrahim tahdis etti. Yahya dedi ki: Bize Veki', Şu'be'den

270 Bunu yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14374

haber verdi, o Amr b. Murre'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ebu Evfa'yı dinledim (H.) Bize Ubeydullah b. Muâz da -ki lafız ona ait- tahdis etti, bize babam Şu'be'den tahdis etti, o Amr -ki b. Murre'dir-'dan rivayet etti, bize Abdulah b. Ebu Evfa tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir takım kimseler sadakalarını kendisine getirdiklerinde: *"Allah'ım, sen onlara salât eyle"* diye dua ederdi. Babam Ebu Evfa da sadakasını götürünce Allah Rasûlü: *"Allah'ım, Ebu Evfa'nın âline* salât eyle" buyurdu. [271]

٢٤٩٠-.../٢- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ شُعْبَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ صَلِّ عَلَيْهِمْ

2490-.../2- Bunu bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize Abdullah b. İdris, Şube'den bu isnad ile tahdis etti, ancak o: *"Onlara salât eyle"* dedi. [272]

Şerh

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir takım kimseler sadakalarını getirdikleri zaman..." bu şekilde "salât" ile dua etmek yüce Allah'ın: *"Onlara salât eyle"* (Tevbe, 103) buyruğundaki emrin gereğidir. Bizim meşhur görüşümüz ile genel olarak ilim adamlarının benimsedikleri görüş zekâtı verene dua etmek vacip değil müstehab bir sünnettir. Zahiri âlimleri ise o vaciptir demiştir. Bazı mezhep âlimlerimiz de bu kanaati belirtmiş olup Ebu Abdullah el-Hannatî bu görüşü nakletmiş ve bu hususta ayetteki emri dayanak almışlardır. Cumhur ise şöyle demektedir: Emir bizim için mendupluk ifade eder. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muâz'ı ve başkalarını zekâtı almak üzere göndermekle birlikte onlara zekât verenlere dua etmelerini emir buyurmamıştır.

Öbür görüş sahipleri şöyle cevap verebilirler: Çünkü onlar zekât verenlere dua etmenin vacip olduğunu ayet-i kerimeden öğrenmiş bulunuyorlardı. Yine cumhur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in duası ve onlara salât getirmesi başkasından farklı olarak dua ettiği kimseler için bir huzur ve sükun sebebidir. Şafii yapılacak duanın niteliği arasında zekâtı alan kimsenin bu verdiğinin ecrini Allah sana versin, geriye bıraktıklarını da Allah senin için mübarek kılsın demesini müstehab kabul etmiştir. Zekât toplayıcısının, Allah'ım filana salât eyle, demesini ise mezhep âlimlerimizin çoğunluğu hoş görmemişlerdir. Ancak bu İbn Abbas, Malik, İbn Uyeyne ve seleften bir topluluğun görüşüdür.

---

271 Buhari, 1497, 4166, 6332, 6359; Ebu Davud, 1590; Nesai, 2458; İbn Mace, 1796; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5176

272 2489 numaralı hadisin kaynakları

İlim adamlarından bir topluluk ise şöyle demiştir: Böyle bir şekilde dua etmek bu hadis sebebi ile mekruh değildir. Mezhep âlimlerimiz ise nebilerin dışındakilere ancak nebilere tabi olmaları (yani mesela adlarının onlarla birlikte zikredilirken nebilere salât getirmek sureti ile onların da katılması) suretinden başka türlü salât getirilmez. Çünkü selef dilinde salât nebilere özgüdür. Allah'ın salât ve selamı onlara olsun. Nitekim aziz ve celil sözümüz de şanı yüce Allah'a özgüdür. Nasıl ki Muhammed azze ve celle denilemiyorsa -aziz ve celil olsa dahi- aynı şekilde anlam itibari ile doğru olsa dahi Ebu Bekr (sallallâhu aleyhi ve sellem) denilmez.

Mezhep âlimlerimiz bu husustaki nehiy konusunda farklı görüşlere sahiptir. Acaba bu tenzihî bir nehiy midir yoksa haram mıdır yoksa sadece bir edep midir, bu hususta üç görüşleri vardır. Daha sahih ve meşhur olan Bunun tenzihen mekruh olduğudur. Çünkü böyle bir şey bid'at ehlinin şiarıdır. Onların şiarlarını kullanmak ise bize nehy edilmiştir. Mekruh oluş ise hakkında o maksat gözetilerek nehiy varid olmuş husustur.

Diğer taraftan nebilerin dışındakilerin bu hususta nebilere tabi olarak salât getirilmesinin caiz olduğunu da ittifakla kabul etmişlerdir. Mesela: Allahummesalli ala Muhammed ve ala Ali Muhammed ve ezvacihi ve zürriyetihi ve etbaihi: Allah'ım Muhammed'e, Muhammed'in âline, zevcelerine, zürriyetine ve ona tabi olanlara salât eyle, denilir. Çünkü selef bu şekilde salavat getirmeyi yasaklamamıştır. Ayrıca teşehhüd halinde de başka durumda da böyle salavat getirmemiz emrolunmuştur. Mezhebimiz imamlarından şeyh Ebu Muhammed el-Cuveyni "es-selam" ile "es-salât" aynı anlamdadır. Peygamberden başkasına münferiden salavat (veya selam) getirilmez. Çünkü şanı yüce Allah her ikisini (nebiler hakkında) bir arada zikretmiştir. Ancak hazır olmayan bir kimse için yalnız bunlardan biri de kullanılmaz ve filan aleyhisselam denilmez. Hayatta olana ya da ölmüşe bu şekilde hitap etmek ise sünnettir. Bunun için esselamu aleykum ya da esselamu aleyke yahut selamun aleyke -yahut aleykum- denilir. Allah en iyi bilendir.

٥٥/٥٦- بَاب إِرْضَاءِ السَّاعِي مَا لَمْ يَطْلُبْ -حَرَامًا

55/56- HARAM İSTEMEDİĞİ SÜRECE ZEKÂT TOPLAYICISINI RAZI ETMEK BABI

٢٤٩١-١٧٧/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ وَأَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ وَابْنُ أَبِي عَدِيٍّ وَعَبْدُ الْأَعْلَى كُلُّهُمْ عَنْ دَاوُدَ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا دَاوُدُ عَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَتَاكُمْ الْمُصَدِّقُ فَلْيَصْدُرْ عَنْكُمْ وَهُوَ عَنْكُمْ رَاضٍ

2491-177/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Huseyn haber verdi (H) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Hafz b. RIyâz ve Ebu Halid el-Ahmer tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdülvehhab ve İbn Ebu Adiyy ile Abdu'l-A'lâ tahdis etti, hepsi Davud'dan rivayet etti (H.) Bana Zuheyr b. Harb da -ki lafız ona aittir- tahdis edip dedi ki: Bize İsmail b. İbrahim tahdis etti, bize Davud, eş-Şa'bî'den haber verdi, o Cerir b. Abdullah'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sadaka toplayıcısı (zekât memuru) yanınıza geldiği vakit, sizden hoşnut olarak yanınızdan ayrılsın"* buyurdu.[273]

Şerh

"Sadaka toplayıcısı (zekât memuru) yanınıza gelecek olursa sizden hoşnut olarak yanınızdan ayrılsın" burada mussaddık: zekât toplayıcısı (sâî) demektir. Hadisin maksadı ise zekât toplayıcılar hakkında iyi tavsiyede bulunmak ve emir sahibi kimselere itaat edip onlara yumuşak davranmaktır. Müslümanların sözbirliğini sağlamak, aralarının düzelmesini temin etmektir. Bütün bunlar ise haksızca bir şey istemediği sürece sözkonusudur. Haksız bir talepde bulunacak olursa ona muvafakat da edilmez, itaat da olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sahih-i Buhari'de Enes'in rivayet ettiği hadisde şöyle buyurmaktadır: *"Onu uygun şekilde isteyen bir kimseye onu versin. Ondan fazlasını isteyene de vermesin"* mezhep âlimlerimiz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Vermesin"* buyruğunun ne anlama geldiği hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Çoğunluk şöyle demiştir: Fazlasını vermez ama farz olanı verir. Bazıları ise: Ona kesinlikle hiçbir şey vermez. Çünkü böyle bir kimse fazlasını istemekle fâsık olur ve görevinden azl olur. Bundan dolayı ona bir şey verilmez. Allah en iyi bilendir.

273 Tirmizi, 647, 648; Nesai, 2460; İbn Mace, 1802 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3215

١٣/٦- كِتَابُ الصِّيَامِ
13/6 ORUÇ KİTABI

بَاب فَضْلِ شَهْرِ رَمَضَانَ ١/١

1/1 RAMAZAN AYININ FAZİLETİ BABI

٢٤٩٢-١/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالُوا حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ وَصُفِّدَتْ الشَّيَاطِينُ

2492-1/1- Bize Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr tahdis edip dedi ki: Bize İsmail -ki b. Cafer'dir- Ebu Suheyl'den tahdis etti, o babasından, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ramazan gelince cennetin kapıları iyice açılır, cehennem ateşinin kapıları da iyice kapatılır. Şeytanlar da zincirlere vurulur*" buyurdu.[274]

٢٤٩٣-٢/٢- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ ابْنِ أَبِي أَنَسٍ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﵁ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا كَانَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَسُلْسِلَتْ الشَّيَاطِينُ

2493-2/2- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus İbn Şihâb'dan haber verdi, o İbn Ebu Enes'den rivayet ettiğine göre babası kendisine şunu tahdis etti: Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)ı şöyle derken dinlemiş: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Ramazan olunca rahmet kapıları iyice açılır, cehennem kapıları sıkı sıkıya kapatılır ve şeytanlar zincirlere vurulur.*" [275]

---

274 Buhari, 1898, 1899 -muhtasar olarak-, 3277; Nesai, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101-2102; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14342

275 2492 numaralı hadisin kaynakları

٢٤٩٤-.../٣- الشَّيَاطِينُ وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَالْحُلْوَانِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ حَدَّثَنِي نَافِعُ بْنُ أَبِي أَنَسٍ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ بِمِثْلِهِ

2494-.../3- Bana Muhammed b. Hâtim ve el-Hulvânî tahdis edip dedi ki: Bize babam Salih'den tahdis etti, o İbn Şihâb'dan rivayet etti: Bana Nâfi' b. Enes'in tahdis ettiğine göre babası kendisine Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) ı şöyle derken dinlediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ramazan girdi mi...*" diye hadisi aynen rivayet etmiştir. [276]

Şerh

(2492-2494 numaralı hadisler)

Sıyâm (oruç) sözlükte imsâk (kendisini tutmak, alıkoymak) demektir. Şer'i bir terim olarak özel bir kişinin şartına uygun bir şekilde özel bir zamanda özel imsaki (kendisini bir şeylerden uzak tutması) demektir.

(2492) "*Ramazan gelince cennetin kapıları iyice açılır...*" diğer rivayette (2493) "*Ramazan olunca rahmet kapıları iyice açılır...*" diğer rivayette (2494) "*Ramazan girince*" buyurulmaktadır. Bu buyruklarda Buhari ve muhakkiklerin benimsediği tercih edilen sahih görüşün lehine delil bulunmaktadır. Bu görüşe göre şehr (ay) adını zikretmeksizin sadece Ramazan demenin kerahet sözkonusu olmaksızın caiz olduğudur. Bu meselede ise üç görüş vardır. Bir kesimin dediğine göre hiçbir şekilde yalnız başına Ramazan denilemez. Ancak şehru Ramadan: Ramazan ayı denilir. Bu Maliki mezhebine mensub fukahanın görüşüdür. Bunların iddialarına göre "Ramazan" yüce Allah'ın isimlerindendir. Bundan dolayı kayıtsız olarak başkası hakkında bu isim kullanılamaz.

Mezhep âlimlerimizin pek çoğu ile İbnu'l-Bakillânî şöyle demektedir: Eğer ortada bu ismin ay adı olduğunu gösterecek bir karine bulunuyorsa kerahet yoktur, aksi taktirde mekruhtur. Bunlar derler ki: Mesela Ramazan'ı tuttuk, Ramazan'ı kıyamla geçirdik, Ramazan ayların en faziletlisidir denilebilir. Aynı şekilde Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın sonlarında aranması menduptur ve benzeri sözler söylenebilir. Bütün bunları söylemekte bir kerahet yoktur ama: Ramazan geldi, Ramazan girdi, Ramazan hazır oldu, Ramazan'ı seviyorum vb. sözleri söylemek mekruhtur.

276 2492 numaralı hadisin kaynakları

Üçüncü görüş ise Buhari ve muhakkik ilim adamlarının görüşüdür. Buna göre ister karineli ister karinesiz olsun mutlak olarak Ramazan ismini kullanmakta bir kerahet yoktur. Bu mezhep (görüş) doğru olandır. Bundan önceki iki görüş ise tutarsızdır. Çünkü bir şeyin mekruh olduğu ancak şeriatin yasaklaması ile sabit olur. Bu hususta ise herhangi bir yasak sabit değildir. Ayrıca o görüş sahiplerinin Ramazan'ın Allah'ın isimlerinden olduğunu söylemeleri de doğru değildir ve bu hususta sahih hiçbir rivayet yoktur. Her ne kadar bu hususta oldukça zayıf bir rivayet gelmiş ise de bu böyledir. Şanı yüce Allah'ın isimleri ise tevfikidir. Sahih bir delil olmaksızın bunların Allah'ın ismi olduğu söylenemez. Şayet Bunun bir isim olduğu sabit olsa dahi mekruh olması gerekmez. Çünkü bu babda zikredilen bu hadis-i şerif her iki görüşün de reddedilmesi hususunda açık bir delildir. Ayrıca bu hadisin sahih rivayetler arasında Ramazan ayının şehr lafzını zikretmeksizin ay hakkında kullanılabileceğine dair benzeri pek çok hadisler vardır. İman Kitabı'nda ve başka yerlerde bunların bir çoğuna da daha önceden dikkat çekmiş bulunmaktayız. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Cennetin kapıları iyice açılır..."* Kadı Iyâz -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Buyruğun zahiri üzere ve hakikat anlamı ile olması, cennet kapılarının açılmasının, cehennem kapılarının kapatılmasının, şeytanların bukağılanıp zincirlere vurulmasının da ayın girişine ve bu ayın hürmetinin (saygınlığının) tazimine alamet olması, şeytanların zincirlere vurulmasının mü'minlere eziyet vermek ve onların aleyhine türlü işler yapmaktan vazgeçmeleri için olma ihtimali vardır. (Kadı Iyâz) devamla dedi ki: Bununla mecazi anlamın kastedilmesi ve sevabın affın çokluğuna, şeytanların ise iğvalarının ve eziyetlerinin zincirlere vurulmuş gibi bir hale dönmeleri için oldukça azaldığına, ayrıca zincirlere vurulmalarının bazı hususlar için olup bazıları için olmadığına, bir takım insanlar hakkında sözkonusu olup bir kısım insanlar hakkında sözkonusu olmadığına işaret olma ihtimali de vardır. Bunu ikinci rivayetteki: *"Rahmet kapıları açılır"* ibaresi desteklemektedir. Bir başka hadisde ise şeytanların azgınları bukağılanır, denilmektedir.

Kadı Iyâz dedi ki: Cennet kapılarının açılmasının yüce Allah'ın kullarına nasip ettiği, genel olarak başka aylarda meydana gelmeyen türlü itaatlerden ibaret olma ihtimali de vardır. Oruç tutmak, teravih kılmak, türlü hayırla işlemek, şer'i emirlere aykırı pek çok husustan vazgeçmek gibi. Bunlar ise cennete girmenin sebepleri ve cennetin kapılarıdır. Aynı şekilde cehennemin kapılarının kapatılıp şeytanların zincirlenmesi de onların ilahi emirlere aykırı hareketlerden kaçınmalarından ibaret de olabilir. Tasfid (zincire vurmak, bukağılamak) ile diğer rivayetteki "sulsiletişşeyatin: şeytanlar zincirlere vurulur"

aynı anlamdadır. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır yahut da bu aktarılanlarda onun söylediklerinin anlamı vardır.

٢/٢- بَاب وُجُوبِ صَوْمِ رَمَضَانَ لِرُؤْيَةِ الْهِلَالِ وَالْفِطْرِ لِرُؤْيَةِ الْهِلَالِ وَأَنَّهُ إِذَا غُمَّ فِي أَوَّلِهِ أَوْ آخِرِهِ أُكْمِلَتْ عِدَّةُ الشَّهْرِ ثَلَاثِينَ يَوْمًا

2/2- RAMAZAN ORUCUNUN HİLALİN GÖRÜLMESİ İLE, RAMAZAN BAYRAMININ DA HİLALİN GÖRÜLMESİ İLE VACİP OLDUĞU VE BAŞINDA YA DA SONUNDA HAVANIN BULUTLU OLMASI HALİNDE AYIN OTUZ GÜNE TAMAMLANACAĞI BABI

٢٤٩٥-٣/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الْهِلَالَ وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ

2495-3/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e Nâfi'den rivayetini okudum. O İbn Ömer'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ramazan'ı sözkonusu edip şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Hilali görmeden oruç tutmayın, yine onu görmeden oruç açmayın. Şayet havanın bulutlu olduğunu görürseniz miktarını (sayısını) hesap edin*"[277]

٢٤٩٦-٤/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَضَرَبَ بِيَدَيْهِ فَقَالَ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا ثُمَّ عَقَدَ إِبْهَامَهُ فِي الثَّالِثَةِ فَصُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ ثَلَاثِينَ

2496-4/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti, bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdis etti, o İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ı sözkonusu ederek ellerini birbirine vurdu ve: "*Ay böyledir, ve böyledir ve böyledir*" sonra üçüncüsünde başparmağını kapattı. "*Hilali görünce oruç tutunuz, onu gördüğünüz için de oruç açınız (bayram yapınız) eğer havanın bulutlu olduğunu görürseniz o zaman miktarını otuz gün olarak hesap ediniz.*"[278]

277 Buhari, 1906; Nesai, 2120; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8362
278 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7852

٢٤٩٧-٥/٣- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بِهٰذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا ثَلَاثِينَ نَحْوَ حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ

2497-5/3- Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Ubeydullah bu isnad ile tahdis edip ayrıca "*eğer havayı bulutlu görürseniz o vakit otuz gün hesap ediniz*" diye Ebu Usame'nin hadisine yakın olarak rivayet etti.[279]

٢٤٩٨-.../٤- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بِهٰذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ رَمَضَانَ فَقَالَ الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ الشَّهْرُ هٰكَذَا وَهٰكَذَا وَهٰكَذَا وَقَالَ فَاقْدِرُوا لَهُ وَلَمْ يَقُلْ ثَلَاثِينَ

2498-.../4- Bize Ubeydullah b. Said de tahdis etti, bize Yahya b. Said Ubeydullah'dan bu isnad ile tahdis edip ayrıca dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i sözkonusu ederek şöyle buyurdu: "*Ay yirmidokuz gündür, ay ve böyle ve böyle ve böyledir*" yine: "*Onu hesap ediniz*" buyurdu ama "*otuz (gün)*" demedi.[280]

٢٤٩٩-٦/٥- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِنَّمَا الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ

2499-6/5- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize İsmail Eyyub'dan tahdis etti, o Nâfi'den o İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz ay yirmidokuz gündür. Bundan dolayı onu (hilali) görmedikçe oruç tutmayınız, yine onu görmedikçe oruç açmayınız. Eğer havanın bulutlu olduğunu görürseniz onun miktarını (sayısını) hesap ediniz.*"[281]

٢٥٠٠-٧/٦- وَحَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ حَدَّثَنَا سَلَمَةُ وَهُوَ ابْنُ عَلْقَمَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ

279 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7980
280 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8197
281 Ebu Davud, 2320, 2321 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7536

اللهِ ﷺ الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ فَإِذَا رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ

2500-7/6- Bana Humeyd b. Mesade el-Bahiri de tahdis etti... Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ay yirmidokuz gündür, bu sebeble hilali görürseniz oruç tutunuz, yine onu görürseniz oruç açınız. Eğer havayı bulutlu görürseniz o vakit onun miktarını (gün sayısını) hesap ediniz*" buyurdu. [282]

٢٥٠١-٨/٧- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ

2501-8/7- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Salim b. Abdullah'ın tahdis ettiğine göre Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururken dinledim: "*Onu (hilali) görürseniz oruç tutunuz, onu görürseniz oruç açınız. Havanın bulutlu olduğunu görürseniz o zaman (gün olarak) miktarını hesap ediniz.*"[283]

٢٥٠٢-٩/٨- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَابْنُ حُجْرٍ قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ لَيْلَةً لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ إِلَّا أَنْ يُغَمَّ عَلَيْكُمْ فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدِرُوا لَهُ

2502-9/8- Bana Yahya b. Yahya, Yahya b. Eyyub, Kuteybe b. Said ve İbn Hucr tahdis etti. Yahya b. Yahya bize İsmail -ki o b. Cafer'dir- haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti dedi. (İsmail) Abdullah b. Dinar'dan rivayet ettiğine göre o İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Ay yirmidokuz gündür, onu*

282 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7669
283 Buhari, 1900; Nesai, 2119; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6983

(hilali) görmedikçe oruca başlamayın, onu görmedikçe de oruç açmayın. Havanın bulutlu olması müstesna, eğer havayı bulutlu görürseniz o vakit onun için (gün sayısı hesabı ile) takdir ediniz."[284]

٢٥٠٣-١٠/٩- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ إِسْحَقَ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَقَبَضَ إِبْهَامَهُ فِي الثَّالِثَةِ

2503-10/9- Bize Harun b. Abdullah tahdis etti... İbn Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "*Ay böyledir ve böyledir ve böyledir*" üçüncüsünde ise başparmağını kapattı.[285]

٢٥٠٤-١١/١٠- وَحَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ حَدَّثَنَا حَسَنٌ الْأَشْيَبُ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى قَالَ وَأَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ

2504-11/10- Bana Haccac b. eş-Şâir de tahdis etti, Ebu Seleme'nin haber verdiğine göre o İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: "*Ay yirmidokuz gündür*" buyururken dinledim.[286]

٢٥٠٥-١٢/١٢- وَحَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْبَكَّائِيُّ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا عَشْرًا وَعَشْرًا وَتِسْعًا

2505-12/11- Bize Sehl b. Osman da tahdis etti, bize Ziyad b. Abdullah el-Bekkâli, Abdulmelik b. Umeyr'den tahdis etti, o Musa b. Talha'dan, o Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhum)'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Ay böyledir ve böyledir ve böyledir. On, on ve dokuz*"[287]

284 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7136
285 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7362
286 Nesai, 2138; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8583)
287 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7466

٢٥٠٦-١٣/١٢- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ جَبَلَةَ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الشَّهْرُ كَذَا وَكَذَا وَكَذَا وَصَفَّقَ بِيَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ بِكُلِّ أَصَابِعِهِمَا وَنَقَصَ فِي الصَّفْقَةِ الثَّالِثَةِ إِبْهَامَ الْيُمْنَى أَوْ الْيُسْرَى

2506-13/12- Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şu'be, Cebele'den tahdis edip dedi ki: İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Ay böyledir ve böyledir ve böyledir*" bu arada iki defa ellerinin bütün parmaklarını birbirine çarptı fakat ellerini üçüncü defa çarpmasında sağ ya da sol başparmağını eksiltti.[288]

٢٥٠٧-١٤/١٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عُقْبَةَ وَهُوَ ابْنُ حُرَيْثٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ وَطَبَّقَ شُعْبَةُ يَدَيْهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ وَكَسَرَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ قَالَ عُقْبَةُ وَأَحْسِبُهُ قَالَ الشَّهْرُ ثَلَاثُونَ وَطَبَّقَ كَفَّيْهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ

2507-14/13- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ukbe -ki bin Hureys'dir- şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Ay yirmidokuz gündür.*" Şu'be ellerini üç defa kapattı ama üçüncüsünde de başparmağını büktü.

Ukbe dedi ki: Zannederim: "Ay otuzdur" dedi ve her iki avucunu üç defa üst üste kapattı.[289]

٢٥٠٨-١٥/١٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يُحَدِّثُ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّا أُمَّةٌ أُمِّيَّةٌ لَا نَكْتُبُ وَلَا نَحْسُبُ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا وَعَقَدَ الْإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ وَالشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا يَعْنِي

288 Buhari, 1908 -muhtasar olarak-, 5302 -buna yakın-; Nesai, 2141; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6668

289 Nesai, 2142; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7340

تَمَامَ ثَلَاثِينَ وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرْ لِلشَّهْرِ الثَّانِي ثَلَاثِينَ

2508-15/14- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Hunder Şu'be'den tahdis etti (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis etti, İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be el-Esved b. Kays'dan şöyle dediğini tahdis etti: Ben Said b. Amr b. Said'i şöyle derken dinledim: Onun dediğine göre İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan şöyle buyurdu diye tahdis ederken dinlemiştir: "*Biz ümmi bir ümmetiz. Ne yazarız ne hesap ederiz. Ay böyledir ve böyledir ve böyledir*" üçüncüsünde ise başparmağını kapattı. "*Ay böyledir ve böyledir ve böyledir*" Bununla da tam otuz gün olduğunu anlatmak istedi.

Bunu bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti, bize İbn Mehdi Süfyan'dan tahdis etti o el-Esved b. Kays'dan bu isnad ile rivayet etti ama ikinci defa ayı sözkonusu ederken "otuz" adedini zikretmedi.[290]

٢٥٠٩-١٦/١٥- حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ قَالَ سَمِعَ ابْنُ عُمَرَ ﷺ رَجُلًا يَقُولُ اللَّيْلَةَ لَيْلَةُ النِّصْفِ فَقَالَ لَهُ مَا يُدْرِيكَ أَنَّ اللَّيْلَةَ النِّصْفُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَأَشَارَ بِأَصَابِعِهِ الْعَشْرِ مَرَّتَيْنِ وَهَكَذَا فِي الثَّالِثَةِ وَأَشَارَ بِأَصَابِعِهِ كُلِّهَا وَحَبَسَ أَوْ خَنَسَ إِبْهَامَهُ

2509-16/15- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî tahdis etti... Sa'd b. Ubeyde dedi ki: İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ) bir adamı: Bu gece ayın yarısıdır dediğini işitince ona: Bu gecenin ayın yarısı olduğunu nereden biliyorsun ki? dedi. (Ve şöyle devam etti) Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ı: "*Ay böyledir ve böyledir*" derken dinledim. Bu arada parmakları ile iki defa onar onar işaret etti sonra "*ve böyledir*" buyurdu. Üçüncüsünde ise bütün parmakları ile işaret ettiğini ama baş parmağını tuttu ya da büktü.[291]

290 Buhari, 1913; Ebu Davud, 2319; Nesai, 2139, 2140; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7075

291 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7048

٢٥١٠-١٧/١٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَصُومُوا ثَلَاثِينَ يَوْمًا

2510-17/16- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hilali görürseniz oruç tutunuz, onu görürseniz oruç açınız, havanın bulutlu olduğunu görürseniz o taktirde otuz gün oruç tutunuz"* buyurdu.[292]

٢٥١١-١٨/١٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلَّامٍ الْجُمَحِيُّ -حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدٍ وَهُوَ ابْنُ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعَدَدَ

2511-18/17- Bize Abdurrahman b. Sellam el-Cumahi tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu (hilali) gördüğünüz için oruç tutunuz, onu gördüğünüz için oruç açınız. Eğer havayı bulutlu görüseniz sayıyı tamamlayınız"* buyurdu.[293]

٢٥١٢-١٩/١٨- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ فَإِنْ غُمِّيَ عَلَيْكُمُ الشَّهْرُ فَعُدُّوا ثَلَاثِينَ

2512-19/18- Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu (ayı) gördüğünüz için oruç tutunuz, onu gördüğünüz için oruç açınız. Eğer ayın sonu sizin için hava bulutlu olursa o taktirde otuz gün sayınız."*[294]

٢٥١٣-٢٠/١٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ -حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْهِلَالَ فَقَالَ إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَعُدُّوا ثَلَاثِينَ

292 Nesai, 2118; İbn Mace, 1655; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13102
293 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14375
294 Buhari, 1909; Nesai, 2116, 2117; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14382

2513-20/19- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hilalden söz ederek şöyle buyurdu: *"Onu görürseniz oruç tutunuz, onu görürseniz oruç açınız. Havanın bulutlu olduğunu görürseniz otuz gün sayınız."* [295]

Şerh

(2495-2513 numaralı hadisler)

(2495) *"Hilali görünceye kadar oruç tutmayın... Eğer havayı bulutlu görürseniz onun miktarını (sayısını) hesap edin"* diğer rivayette (2496) *"onun için otuz gün takdir edin (hesap edin)"* diğer rivayette (2500) *"hilali görürseniz oruç tutunuz... havayı bulutlu görürseniz onun (gün sayısını) takdir ediniz"* başka bir rivayette (2510) *"havayı bulutlu görürseniz otuz gün oruç tutunuz"* bir diğer rivayette (2511) *"havayı bulutlu görürseniz sayıyı tamamlayınız"* başka bir rivayette (2512) *"eğer ay(ın son günü) hava sizin için bulutlu olursa otuz gün sayınız"* başka bir rivayette (2513) *"eğer havayı bulutlu görürseniz otuz gün sayınız"* buyurulmaktadır.

Bütün bu rivayetler kitapta bu şekilde sıralanmıştır. Buhari'nin rivayetinde ise: *"Eğer onu göremeyecek olursanız o zaman Şaban ayını otuza tamamlayınız"*denilmektedir. İlim adamları hadislerdeki: *"Onun miktarını hesap edin"* ibaresinin ne anlama geldiği hususunda farklı görüşlere sahiptirler. İlim adamlarından bir kesimin söylediklerine göre bu onun için daraltın ve onu bulutun altında kabul edin demektir. Bu kanaati söyleyenler arasında Ahmed b. Hanbel ile bulutlu gecenin gününü Ramazan diye oruç tutmayı caiz kabul eden daha başkaları söylemiştir. İleride yüce Allah'ın izni ile zikredeceğimiz gibi. İbn Süreyc ile aralarında Mutarrif b. Abdullah, İbn Kuteybe ve başkalarının bulunduğu bir topluluk ise: Bu ayın konakları hesabı ile takdirini yapınız anlamındadır demişlerdir.

Malik, Şafii, Ebu Hanife, selef ve halefin cumhurunun kanaatine göre ise Bunun anlamı onun için günlerin sayısını otuz güne tamamlayarak takdir ediniz demektir. Dil bilginleri der ki: Takdir etmek için aynı anlamda olmak üzere akdiru ve ukaddiru kullanılabilir. Hepsi de takdir etmek, miktarını tesbit etmek, tayin etmek anlamındadır.

Hattâbî dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Biz takdir ettik, ne güzel takdir edenleriz"* (Murselat, 23) buyruğu da bu anlamdadır. Cumhur zikredilen rivayetleri delil göstermektedirler. Çünkü *"sayıyı otuza tamamlayınız"* ibaresi *"onun için takdir ediniz, miktarını tesbit ediniz"* ibaresinin açıklamasıdır. Bundan

295 Nesai, 2122; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13797

dolayı her ikisi aynı rivayette bir arada gelmemişlerdir. Aksine bazen bunu zikretmiş bazen ötekini zikretmiştir. Diğer taraftan bundan önceki: "*Onu otuz gün takdir ediniz*" ifadesi de pekiştirmektedir. el-Mâzerî dedi ki: Fukahanın çoğunluğu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Onun miktarını hesap edin*" buyruğu ile ayın sayısının otuza tamamlaması şeklinde yorumlamışlardır. Tıpkı diğer hadiste buna açıklık getirdiği gibi. Fukahanın cumhuru der ki: Bununla müneccimlerin hesaplarının kastedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü insanlar bu hesabı yapmakla yükümlü tutulacak olurlarsa bu onlara ağır gelir. Çünkü bu bilgiyi ancak belli bir takım fertler bilir. Şeriat ise insanlara onların büyük çoğunluklarının bildikleri şeyleri tanıtır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Eğer bulutlu olduğunu görürseniz*" buyruğu da sizinle onun arasına bulut girerse demektir. Nitekim "*ğumme-uğmiye-ğumiye ve ğummiye*" fiilleri, "*ğabâ ve gabiye*" fiillerinin hepsi de sahih kullanımlardır. Sema hakkında "*ğâmet-ğîmet-eğâmet-teğayyemet ve eğmet* (hava bulutlandı) " dahi kullanılır.

Bu hadis-i şeriflerde Maliki ve Şafii'nin mezhebi ile cumhurun söylediği (Şaban'ın otuzuncu günü mü Ramazan'ın birinci günü mü olduğu belli olmayan) *şek günü*nde de Şaban'ın otuzuncu günü gecesi eğer bulutlu ise Ramazan diye oruç tutmanın caiz olmadığı şeklindeki görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır.

(2496) "*Onu gördüğünüz zaman oruç tutunuz, onu görünce de oruç açınız*" buyruğu ile kasıt bazı müslümanların hilali görmeleridir. Her insanın onu görmesi şartı yoktur. Aksine adaletli iki kişinin hilali görmeleri bütün insanlar için yeterlidir. Hatta daha sahih kabul edilen görüşe göre adaletli bir kişinin görmesi dahi yeterlidir. Bu oruca başlamak ile ilgilidir. Orucu açıp bayram yapmak ise bütün ilim adamlarına göre Şevval hilalinin görüldüğüne dair tek adaletli bir şahsın şahitliği ile caiz değildir. Bundan tek istisna Ebu Sevr'dir. O adaletli bir kişinin şahitliği ile bunu caiz kabul etmiştir.

(2503) "*Ay böyledir ve böyledir...*" diğer bir rivayette (2504) "*ay yirmidokuzdur*" buyruğu da şu demektir: Ay bazen yirmidokuz gün olabilir. Bunun da anlamı şudur: Asıl itibar hilaledir. Bazen otuz günün tamamında görülür, bazen da ay yirmidokuz gün olabilir. Hilal bazı hallerde görülmeyebilir. O taktirde ayı otuz güne tamamlamak gerekir. Eksiklik bazen ardı arkasına iki, üç ve dört ayda dahi görülebililir. Fakat dört aydan fazlasında görülmez. Bu hadis-i şerifte bu gibi durumlarda anlaşılır işarete itimat etmenin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

(2505) "Ziyad b. Abdullah el-Bekkai"nin Bekkai'nde be harfi fethalı kaf şeddelidir.

(2508) "*Biz ümmi bir ümmetiz. Ne yazarız ne hesab ederiz. Ay böyledir ve böyledir ve böyledir*" buyruğu ile ilgili olarak ilim adamları şöyle demektedirler: Ümmi demek annelerin bizleri doğurduğu hal üzere kalmışız demektir. Yazma da bilmeyiz, hesap da yapmayız. Ümmi nebi de bu kökten gelmedir. Bunun anneye nisbet ismi olduğu da söylenir. Aynı zamanda bu annenin sıfatıdır. Çünkü bu sıfat çoğunlukla annelerin niteliğidir.

(2509) "İbn Ömer bir adamın: Bu gece (ayın) yarısıdır dediğini işitince..." deyip zikrettiği hadisin manası şudur: Sen bu gecenin ayın yarısı olup olmadığını bilemezsin. Çünkü ay bazı hallerde yirmidokuz da olabilir. Ama sen bu geceden sonra gelecek olan günün bitmesi ile ayın yarısının tamamlanacağını kast etmektesin. Senin bu ifaden ayın (otuz) tam gün olması takdirine göre doğru olur. Ama sen bu ayın tam olup olmadığını bilemezsin.

٣/٣- بَاب لَا تَقَدَّمُوا رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ

3/3- RAMAZANDAN ÖNCE BİR GÜN VE İKİ GÜN ORUÇ TUTMAYIN

٢٥١٤-١/٢١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُبَارَكٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا تَقَدَّمُوا رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ إِلَّا رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمًا فَلْيَصُمْهُ

2514-21/1- Bize Ebu Bekr b. Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis etti, Ebu Bekr dedi ki: Bize Veki' Ali b. Mübarek'den tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ramazan'dan önce bir günde iki gün de oruç tutmayın. Ancak önceden beri alışkanlık haline getirdiği bir orucuna'denk gelen bir kimse müstesnadır. O, o günü oruç tutabilir*" buyurdu.[296]

٢٥١٥-.../٢- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ بِشْرٍ الْحَرِيرِيُّ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ سَلَّامٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى

296 Tirmizi, 685; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15406

وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَا -حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ -حَدَّثَنَا أَيُّوبُ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ -حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ كُلُّهُمْ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ

2515-.../2- Bunu bize Yahya b. Bişr el-Harîrî de tahdis etti, bize Muaviye (yani b. Sellâm) tahdis etti, bize İbnü'l-Müsennâ da tahdis etti, bize Ebu Âmir tahdis etti, bize Hişam tahdis etti. (H.) Bize İbnü'l-Müsennâ ve İbn Ebu Ömer de tahdis edip dediler ki: Bize Abdülvehhab b. Abdülmecid tahdis etti, bize Eyyub tahdis etti (H.) Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Huseyn b. Muhammed tahdis etti, bize Şeybân tahdis etti. Hepsi Yahya b. Ebu Kesir'den bu isnâd ile hadisi buna yakın rivayet etti.[297]

Şerh

"Ramazandan önce bir gün de iki gün de oruç tutmayın..." Bu buyruk ile Ramazan'dan önce bir ve iki gün oruç tutup Ramazan'ı oruçla karşılamak -bu hususta oruç tutmayı âdet edindiği güne rastgelmeyen yahut da daha öncesinden beri oruç tutmayı sürdüren kimseler dışındakiler için- yasak olduğu açıkça ifade edilmektedir. Eğer böyle bir ardı arkasına oruç tutmamış ise ve tutmayı adet edindiği güne de'denk değilse bu şekilde oruç ile Ramazan'ı karşılamak haramdır. Bu hadis dolayısı ile mezhebimizde sahih olan görüş budur.

Ebu Davud'un Sünen'i ile başka eserlerde yer alan: "*Şaban ayı yarılandı mı artık Ramazan gelinceye kadar oruç yoktur*" hadisi de bunu gerektirmektedir. Eğer daha önceki günlerle birlikte oruç tutsa ya da onun oruç tutmayı adet edindiği bir güne rastlasa -mesela pazartesi günleri ve benzeri günler oruç tutmayı adet edinmişse- ve Ramazan öncesi Şaban'ın son günü buna'denk gelse, o da o niyetle o günü Nafile olarak niyet edip oruç tutsa bu hadis dolayısı ile caiz olur. Âdet edindiği güne'denk gelmeyen kimse ile onu başka günler ile bitişik olarak tutmayan kimseler için de şek günü de başka gün de oruç tutmanın yasak olduğu hususunda fark yoktur. Çünkü şek günü oruç tutmak da bu yasağın kapsamına girmektedir.

Bu hususta bu günü nafile olarak tutan kimselerin durumu hakkında selefin farklı görüşleri vardır. Ahmed ve bir topluluk (Şaban'ın son gününün) bulutlu olması şartı ile o günü Ramazan'ın bir günü olarak oruç tutmasını vacip görmüşlerdir. Allah en iyi bilendir.

297 Hadisi yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15360, 15378, 15406; (ms)'nın Ebu Amir'den, onun Hişam'dan diye naklettiği rivayeti Buhari, 1914; Ebu Davud, 2335; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15422'de rivayet etmişlerdir.

٤/٤- بَاب الشَّهْرُ يَكُونُ تِسْعًا وَعِشْرِينَ

4/4- AY YİRMİDOKUZ GÜN (DE) OLUR BABI

٢٥١٦-١/٢٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَقْسَمَ أَنْ لَا يَدْخُلَ عَلَى أَزْوَاجِهِ شَهْرًا قَالَ الزُّهْرِيُّ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ لَمَّا مَضَتْ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ لَيْلَةً أَعُدُّهُنَّ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَتْ بَدَأَ بِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ أَقْسَمْتَ أَنْ لَا تَدْخُلَ عَلَيْنَا شَهْرًا وَإِنَّكَ دَخَلْتَ مِنْ تِسْعٍ وَعِشْرِينَ أَعُدُّهُنَّ فَقَالَ إِنَّ الشَّهْرَ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ

2516-22/1- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti... ez-Zührî'den rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ay süre ile hanımlarının yanına girmeyeceğine dair yemin etti. ez-Zührî dedi ki: Bana Urve, Âişe (radıyallâhu anhâ)dan şöyle dediğini haber verdi. Yirmidokuz gün geçti, ben o günleri sayıyordum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma girdi -Âişe dedi ki: İlkin benden başladı. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bir ay boyunca yanımıza girmeyeceğine dair yemin etmiştin. Ama yirmidokuzuncu günde girdin. Ben günleri sayıyorum dedim. Allah Rasûlü: *"Muhakkak (bu) ay yirmidokuz gündür"* buyurdu.[298]

٢٥١٧-٢/٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اعْتَزَلَ نِسَاءَهُ شَهْرًا فَخَرَجَ إِلَيْنَا فِي تِسْعٍ وَعِشْرِينَ فَقُلْنَا إِنَّمَا الْيَوْمُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ فَقَالَ إِنَّمَا الشَّهْرُ وَصَفَّقَ بِيَدَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَحَبَسَ إِصْبَعًا وَاحِدَةً فِي الْآخِرَةِ

2517-23/2- Bize Muhammed b. Ruh tahdis etti, bize Leys haber verdi (H.) Bize Kuteybe b. Said de -ki lafız ona aittir- tahdis etti, bize Leys Ebu Zubeyr'den tahdis etti, o Cabir (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarından bir ay ayrı kalmıştı. Yirmidokuzuncu gün yanımıza çıkıp geldi. Biz: Ama bugün yirmidokuzuncu gündür, dedik. O: *"Ay ancak"* deyip ellerini üç defa birbirine vurdu, sonuncusunda ise bir tek parmağını tuttu.[299]

298 Müslim, 3680 -uzunca-; Tirmizi, 3318 -uzunca-; Nesai, 2130; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16635
299 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2926

٢٥١٨-٢٤/٣- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ وَحَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ قَالَا حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ يَقُولُ اعْتَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ نِسَاءَهُ شَهْرًا فَخَرَجَ إِلَيْنَا صَبَاحَ تِسْعٍ وَعِشْرِينَ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّمَا أَصْبَحْنَا لِتِسْعٍ وَعِشْرِينَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعًا وَعِشْرِينَ ثُمَّ طَبَّقَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدَيْهِ ثَلَاثًا مَرَّتَيْنِ بِأَصَابِعِ يَدَيْهِ كُلِّهَا وَالثَّالِثَةَ بِتِسْعٍ مِنْهَا

2518-24/3- Bana Harun b. Abdullah ve Haccac b. eş-Şâir de tahdis edip dedi ki: ... Ebu Zubeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarından bir ay ayrı kaldı. Yirmidokuzuncu günü sabahı yanımıza çıkıp geldi. Bazı kimseler: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz yirmidokuzuncu günün sabahındayız, dedi. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz ay yirmidokuz gün (de) olur"* buyurdu, sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini iki defa bütün parmakları üçüncüsünde ise yalnız dokuz parmağını işaret etmek sureti ile üç defa kapattı.[300]

٢٥١٩-٢٥/٤- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ صَيْفِيٍّ أَنَّ عِكْرِمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ أَخْبَرَهُ أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ ﷺ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَلَفَ أَنْ لَا يَدْخُلَ عَلَى بَعْضِ أَهْلِهِ شَهْرًا فَلَمَّا مَضَى تِسْعَةٌ وَعِشْرُونَ يَوْمًا غَدَا عَلَيْهِمْ أَوْ رَاحَ فَقِيلَ لَهُ حَلَفْتَ يَا نَبِيَّ اللهِ أَنْ لَا تَدْخُلَ عَلَيْنَا شَهْرًا قَالَ إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعَةً وَعِشْرِينَ يَوْمًا

2519-25/4- Bana Harun b. Abdullah tahdis etti... Um Seleme (radıyallâhu anhâ)'nın haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazı hanımlarının yanına bir ay boyunca girmemek üzere yemin etti. Yirmidokuz gün geçtikten sonra sabah -ya da öğle- yanlarına gidince ona: Ey Allah'ın Nebi'si! Bir ay boyunca yanımıza girmemek üzere yemin etmiştin, denildi. O: *"Şüphesiz ay yirmidokuz gün (de) olur"* buyurdu.[301]

---

300 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2819
301 Buhari, 1910, 5202; İbn Mace, 2061; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18201

٢٥٢٠-.../٥- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا رَوْحٌ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ يَعْنِي أَبَا عَاصِمٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

2520-.../5- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti, bize Ruh haber verdi (H.) Bize (ms) da tahdis etti, bize Dahhâk -yani Ebu Âsım- tahdis etti, hepsi İbn Cüreyc'den bu isnâd ile aynısını rivayet etti.[302]

٢٥٢١-٢٦/٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ قَالَ ضَرَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ عَلَى الْأُخْرَى فَقَالَ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا ثُمَّ نَقَصَ فِي الثَّالِثَةِ إِصْبَعًا

2521-26/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Muhammed b. Sa'd, Sa'd b. Ebu Vakkas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir elini diğerinin üzerine vurarak: *"Ay böyledir ve böyledir"* buyurduktan sonra üçüncüsünde bir parmağı eksik olarak gösterdi.[303]

٢٥٢٢-٢٧/٧- وَحَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ إِسْمَعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا عَشْرًا وَعَشْرًا وَتِسْعًا مَرَّةً وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ قُهْزَاذَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ وَسَلَمَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَا أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ يَعْنِي ابْنَ الْمُبَارَكِ أَخْبَرَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمَعْنَى حَدِيثِهِمَا

2522-27/7- Bana el-Kasım b. Zekeriyya da tahdis etti... Buhammed b. Sa'd babası (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Ay böyledir ve böyledir ve böyledir"* on ve on ve dokuz defadır.

Bunu bana Muhammed b. Abdullah b. Kuhzaz da tahdis etti, bize Ali b. el-Hasan b. Şakik ve Seleme b. Süleyman tahdis edip dediler ki: Bize Abdullah -yani b. el-Mübarek- haber verdi, bize İsmail b. Ebu Halid bu isnad ile her ikisinin hadisi ile aynı manada rivayet etti.[304]

302 2519 numaralı hadisin kaynakları
303 Nesai, 2134, 2135, 2136 -mürsel olarak-; İbn Mace, 1656; Tuhfetu'l-Eşrâf 3920
304 2521 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

(2516-2522 numaralı hadisler)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yemini ile ilgili olarak (2516) "bir ay süre ile hanımlarının yanına girmeyeceğine yemin etti..." Diğer rivayette (2517) "yanımıza yirmidokuzuncu gün çıktı..." diğer rivayette (2518) "yirmidokuzuncu günün sabahı yanımıza çıkıp geldi..." öbür rivayette (2519) "yirmidokuz gün geçince..."denilmektedir.

Kadı Iyâz -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Bütün bunlar yirmidokuzuncu günün tamamından sonra yanlarına gittiği anlamındadır. Buna da (2519) "yirmidokuz gün geçtikten sonra" rivayeti delil teşkil etmektedir.

(2518) "Yirmidokuzuncu günün sabahı" yani yirmidokuz günden sonraki günün sabahı demektir ki bu da otuzuncu günün sabahıdır. "*Ay yirmidokuz gündür*" sözü ise ay yirmidokuz gün de olabilir anlamındadır. Nitekim bu rivayetlerin bazısında bu husus açıkça ifade edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

٥/٥- بَاب بَيَانِ أَنَّ لِكُلِّ بَلَدٍ رُؤْيَتَهُمْ وَأَنَّهُمْ إِذَا رَأَوْا الْهِلَالَ بِبَلَدٍ لَا يَثْبُتُ حُكْمُهُ لِمَا بَعُدَ عَنْهُمْ-

5/5- HER BİR BELDENİN KENDİLERİNE AİT BİR RU'YETİN OLDUĞU VE BİR BELDEDE HİLALİ GÖRECEK OLURLARSA KENDİLERİNDEN UZAKTAKİLER HAKKINDA HÜKMÜNÜN SABİT OLMAYACAĞININ BEYANI BABI

٢٥٢٣-٢٨/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ وَهُوَ ابْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدٍ وَهُوَ ابْنُ أَبِي حَرْمَلَةَ عَنْ كُرَيْبٍ أَنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ قَالَ فَقَدِمْتُ الشَّامَ فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا وَاسْتُهِلَّ عَلَيَّ رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ فَرَأَيْتُ الْهِلَالَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ فَسَأَلَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ ﷺ ثُمَّ ذَكَرَ الْهِلَالَ فَقَالَ مَتَى رَأَيْتُمْ الْهِلَالَ فَقُلْتُ رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَقَالَ أَنْتَ رَأَيْتَهُ فَقُلْتُ نَعَمْ وَرَآهُ النَّاسُ وَصَامُوا وَصَامَ مُعَاوِيَةُ فَقَالَ لَكِنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ فَلَا نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكْمِلَ ثَلَاثِينَ أَوْ نَرَاهُ فَقُلْتُ أَوَ لَا تَكْتَفِي بِرُؤْيَةِ مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ فَقَالَ لَا هَكَذَا أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَشَكَّ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى فِي نَكْتَفِي أَوْ تَكْتَفِي

2523-28/1- Bize Yahya b. Yahya, Yahya b. Eyyub ve Kuteybe b. Hucr tahdis etti. Yahya b. Yahya bize İsmail -ki o b. Cafer'dir- Muhammed'den -ki o bin Ebu Harmele'dir- haber verdi demekle birlikte diğerleri tahdis etti dedi. (Muhammed) Kureyb'den rivayet ettiğine göre el-Haris kızı Um el-Fadl kendisini Şam'da Muaviye'nin yanına göndermişti. (Kureyb) dedi ki: Şam'a geldim. Um el-Fadl'ın ihtiyacını gördüm. Ben Şam'da iken Ramazan ayı hilali doğdu. Cuma gecesi hilali gördüm. Sonra ayın sonunda Medine'ye geldim. Abdullah b. Abbas (radıyallâhu anhumâ) bana sordu. Sonra hilali sözkonusu ederek: Siz hilali ne zaman gördünüz? dedi. Ben: Biz onu cuma gecesi gördük, dedim. O: Sen de gördün mü? dedi. Ben: Evet, diğer insanlar da gördü, Muaviye de oruç tuttu dedim. Bu sefer İbn Abbas: Ama biz onu cumartesi gecesi gördük. Bu sebeble otuz gün tamamlanınyaca yahut hilali görünceye kadar orucumuzu tutmaya devam edeceğiz dedi. Ben: Peki Muaviye'nin görmesi ve oruç tutması ile yetinmeyecek misin? dedim. O: Hayır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize böyle emretti dedi.

Bununla birlikte Yahya b. Yahya "nektefimi yoksa tektefi mi (yetinmeyecek miyiz yahut yetinmeyecek misin?) dediğinde şüphe etti.[305]

Şerh

Bu babda Kureyb'in İbn Abbas'dan rivayet ettiği hadis yer almaktadır. Başlığa delaleti gayet açıktır. Mezhep âlimlerimizce sahih olan görüş ise hilalin görünmesinin bütün insanları kapsamına almadığıdır. Aksine namazın kısaltılmayacağı kadar yakın mesafede bulunanlar hakkında özeldir. Eğer her iki yerin matla' (ay doğuş zamanı) birbiri ile aynı ise onlar için de bağlayıcıdır denildiği gibi eğer bölge aynı ise bağlayıcıdır, değilse değildir denilmiştir. Bazı mezhep âlimlerimiz de şöyle demişlerdir: Bir yerde hilalin görünmesi bütün yeryüzündekileri genel olarak kapsamına alır. Buna göre biz şöyle diyoruz: İbn Abbas'ın Kureyb'in haberi ile amel etmeyişinin sebebi bu beyanın bir şahitlik olmasıdır. Şahitlik ise bir kişi ile sabit olmaz, diyoruz. Ama hadisinin zahirinden anlaşıldığı üzere İbn Abbas, bundan dolayı onun söylediğini reddetmiş değildir. Onu reddetmesinin sebebi hilalin görünmesinin hükmünün uzaktaki kimseler hakkında sabit olmayışıdır.

"Üzerime ramazan hilali doğdu" ibaresindeki (hilali doğdu anlamındaki) lafzı te harfi ötrelidir.

305 Ebu Davud, 2332; Tirmizi, 693; Nesai, 2110; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6357

٦/٦- بَاب بَيَانِ أَنَّهُ لَا اعْتِبَارَ بِكِبَرِ الْهِلَالِ وَصِغَرِهِ وَأَنَّ اللهَ تَعَالَى أَمَدَّهُ لِلرُّؤْيَةِ فَإِنْ غُمَّ فَلْيُكْمَلْ ثَلَاثُونَ

6/6- HİLALİN BÜYÜK VE KÜÇÜK OLMASINA İTİBAR EDİLMEYECEĞİNİN VE YÜCE ALLAH'IN ONU GÖRÜLMESİ İÇİN UZUN SÜRE BIRAKTIĞININ VE: "EĞER HAVA BULUTLU OLURSA (AYIN) OTUZA TAMAMLANSIN" EMRİNİN BEYANI BABI

٢٥٢٤-٢٩/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قَالَ خَرَجْنَا لِلْعُمْرَةِ فَلَمَّا نَزَلْنَا بِبَطْنِ نَخْلَةَ قَالَ تَرَاءَيْنَا الْهِلَالَ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ هُوَ ابْنُ لَيْلَتَيْنِ قَالَ فَلَقِينَا ابْنَ عَبَّاسٍ فَقُلْنَا إِنَّا رَأَيْنَا الْهِلَالَ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ هُوَ ابْنُ لَيْلَتَيْنِ فَقَالَ أَيَّ لَيْلَةٍ رَأَيْتُمُوهُ قَالَ فَقُلْنَا لَيْلَةَ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مَدَّهُ لِلرُّؤْيَةِ فَهُوَ لِلَيْلَةٍ رَأَيْتُمُوهُ

2524-29/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Muhammed b. Fudayl Husayn'dan tahdis etti, o Amr b. Murre'den, o Ebu'l-Bahteri'den şöyle dediğini rivayet etti: Umre yapmak üzere çıkmıştık. Batn-ı Nahle'de konakladığımızda hilali gözetledik. Kimileri: Üç günlüktür dedi, bazıları iki günlüktür dedi. Sonra İbn Abbas ile karşılaştık. Biz hilali gördük de bazımız üç günlüktür dedik, diğer bazımız iki günlüktür dedi, dedik. İbn Abbas: Onu hangi gece gördünüz, dedi. Biz şu şu gece gördük, dedik. O şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah onu görülsün diye uzun süre bırakmıştır. O sizin onu gördüğünüz geceye aittir"* buyurdu.[306]

٢٥٢٥-٣٠/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْبَخْتَرِيِّ قَالَ أَهْلَلْنَا رَمَضَانَ وَنَحْنُ بِذَاتِ عِرْقٍ فَأَرْسَلْنَا رَجُلًا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه يَسْأَلُهُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَمَدَّهُ لِرُؤْيَتِهِ فَإِنْ أُغْمِيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ

306 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5661

2525-30/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ğunder, Şu'be'den tahdis etti. (H.) Bize İbnu'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Amr b. Murre'den şöyle dediğini haber verdi: Ebu'l-Bahteri'yi şöyle derken dinledim: Bizler Zâtu Irk'da bulunuyorken Ramazan hilalini gördük. Bunun üzerine İbn Abbas (radıyallâhu anh)'a durumu sormak üzere bir adam gönderdik. İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Şüphesiz Allah görülsün diye onu uzun süre bırakmıştır. Eğer havanın bulutlu olduğunu görürseniz sayıyı tamamlayınız.*"[307]

Şerh

Bu babda Ebu'l-Bahteri'nin İbn Abbas'dan rivayet ettiği hadis yer almaktadır. Bab başlığında delaleti gayet açıktır.

"Hilali gözetledik" hilali görmek maksadı ile uğraşıp onun çıktığı yere baktık demektir.

"İbn Abbas'dan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)... *Allah onu görülmesi için uzun süre bıraktı (dedi).*" Bazı nüshalarda aynen bu şekildedir. Diğer bir kısmında da: "Dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *Allah onu görülmesi için uzun süre bıraktı*" şeklindedir. Bununla birlikte bütün nüshalarda (onu uzun süre bıraktı anlamını verdiğimiz) "meddehû" kelimesi ittifakla hemzesiz kaydedilmiştir.

İkinci rivayette ise İbn Abbas dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "*şüphesiz Allah onu görünmesi için uzun süre bıraktı*" buyruğunda ise bütün nüshalarda başında hemze ile yazılmıştır. Bazıları şöyle demektedir: Doğru şekil Bunun "*imdâd*" kökünden "*emedde*" şeklinde olmasıdır. "*Medde*" ise *imtidâd* ile aynı kökten gelmektedir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bana göre doğrusu rivayetin olduğu gibi kalmasıdır. Bu da Allah, hilal görülünceye kadar onun kalma süresini uzatmıştır demektir. İşte bu anlamda olmak üzere medde de emedde de kullanılabilir. Yüce Allah da: "*Ve onların kardeşleri azgınlıkları içerisinde uzun süre bırakıp dururlar*" (A'raf, 202) buyurmaktadır. Bu da her iki şekilde okunmuştur. Onların bu hallerini uzattıkça uzatırlar demektir. "*Emedde*" şekli kendisi için tayin olunan müddette gelmesi de mümkündür. el-Ef'al kitabın müellifi: *Emdettükehâ* lafzı onu sana verdim demektir, demiştir.

307 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5661

Senette "Ebu'l-Bahteri'den" ismi be harfi fethalı, ha harfi sakin, ondan sonraki te harfi fethalıdır. Adı, Said b. Feyruz'dur. İbn İmran olduğu, İbn Ebu İmran et-Tâî olduğu da söylenir. Cemâcim senesi diye bilinen seksenüç yılında vefat etmiştir.

٧/٧- بَاب بَيَانِ مَعْنَى قَوْلِهِ ﷺ شَهْرَا عِيدٍ لَا يَنْقُصَانِ

7/7- RASÛLULLAH (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN: "BAYRAM(LARIN) İKİ AYI EKSİK OLMAZLAR" BUYRUĞUNUN ANLAMINI BEYAN ETMEK BABI

٢٥٢٦-١/٣١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « شَهْرَا عِيدٍ لَا يَنْقُصَانِ رَمَضَانُ وَذُو الْحِجَّةِ ».

2526-31/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki... Bize Yezid b. Zurey', Halid'den haber verdi, o Abdurrahman b. Ebu Bekre'den, o babası (radıyallâhu anh)'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dan: "*(İki) bayramın iki ayı Ramazan ve Zülhicce eksik olmazlar*" buyurdu. [308]

٢٥٢٧-٢/٣٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ إِسْحَقَ بْنِ سُوَيْدٍ وَخَالِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ شَهْرَا عِيدٍ لَا يَنْقُصَانِ فِي حَدِيثِ خَالِدٍ شَهْرَا عِيدٍ رَمَضَانُ وَذُو الْحِجَّةِ

2527-32/2- Bize Ebu Bekir b. Ebu Şeybe tahdis edip dedi ki... Ebu Bekre'nin rivayetine göre Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*(İki) bayramın iki ayı eksik olmaz*" buyurdu.

Halid'in hadisi rivayetinde ise: "*(İki) bayramın iki ayı Ramazan ve Zülhicce*" şeklindedir.[309]

308 Buhari, 1912, yine 1912 muallak olarak; Ebu Davud, 2323; Tirmizi, 692; İbn Mace, 1659; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11677

309 2526 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*(İki) bayramın iki ayı Ramazan ve Zülhicce eksik olmazlar*" buyruğu en sahih olarak şu anlama gelir: Bunların ecirleri bunlar dolayısı ile sözkonusu olan sevap, gün sayıları eksik olsa dahi eksik olmaz.

Anlamın şu olduğu da söylenmiştir: Çoğunlukla her ikisi aynı senede eksik olmazlar.

Bir diğer açıklama da şöyledir: Zülhiccenin sevabı Ramazanın sevabından eksik değildir. Çünkü Zülhicce ayında hac menasiki (ibadeti) bulunmaktadır. Bu açıklamayı el-Hattâbî nakletmiş olmakla birlikte zayıftır. Doğru ve itimad olunan birinci açıklamadır. Bunun anlamı da şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Her kim inanarak ve mükafatını umarak Ramazan orucunu tutarsa ona geçmiş günahlarının bir kısmı mağfiret olunur*" buyruğunun anlamını ifade eder. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Ramazan ayını inanarak ve mükafatını umarak kıyam ile geçiren kimse*" ve benzeri buyrukların dile getirdiği bütün faziletler Ramazanın gün sayısı ister tam olsun ister eksik olsun elde edilir. Allah en iyi bilendir.

٨/٨- بَاب بَيَانِ أَنَّ الدُّخُولَ فِي الصَّوْمِ يَحْصُلُ بِطُلُوعِ الْفَجْرِ وَأَنَّ لَهُ الْأَكْلَ وَغَيْرَهُ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ وَبَيَانِ صِفَةِ الْفَجْرِ الَّذِي تَتَعَلَّقُ بِهِ الْأَحْكَامُ مِنَ الدُّخُولِ فِي الصَّوْمِ وَدُخُولِ وَقْتِ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَغَيْرِ ذَلِكَ

8/8- ORUCA BAŞLAMANIN FECRİN ÇIKMASI İLE GERÇEKLEŞTİĞİ VE FECİR ÇIKINCAYA KADAR KİŞİNİN YEMEK YEME VE BAŞKA HUSUSLARI YAPABİLECEĞİ İLE ORUCA BAŞLAMAK SABAH NAMAZININ VAKTİNİN GİRMESİ VE DAHA BAŞKA BİR TAKIM HÜKÜMLERİN KENDİSİNE BAĞLI OLDUĞU FECRİN NİTELİKLERİNİN BEYANI BABI

٢٥٢٨-٣٣/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ حُصَيْنٍ عَنْ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ﵁ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ قَالَ لَهُ عَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَجْعَلُ تَحْتَ وِسَادَتِي عِقَالَيْنِ عِقَالًا أَبْيَضَ وَعِقَالًا أَسْوَدَ أَعْرِفُ اللَّيْلَ مِنَ النَّهَارِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ وِسَادَتَكَ لَعَرِيضٌ إِنَّمَا هُوَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ

2528-33/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Adiyy b. Hatim (radıyallâhu anh) dedi ki: *"Fecir vaktinde beyaz iplik siyah iplikten tarafınızdan ayırt edilinceye kadar..."* (Bakara, 187) ayeti nazil olunca Adiyy b. Hatim Allah Rasûlü'ne: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben yastığımın altına biri beyaz diğeri siyah olmak üzere iki yular bırakıyorum. Böylelikle geceyi gündüzden fark ediyorum, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Şüphesiz senin yastığın pek enli imiş. Bundan kasıt gecenin siyahlığı ile gündüzün beyazlığından ibarettir*" buyurdu.[310]

Şerh

"Adiy b. Hatim dedi ki: *"fecir vakti beyaz iplik siyah iplikten tarafınızdan ayırt edilinceye kadar..."* ayeti nazil olunca..." Hadis nüshaların bir çoğunda ya da çoğunluğunda bu şekildedir. "Adiy ona dedi ki..." diye kaydedilmiştir. Bazılarında ise "ona" lafzı hazfedilerek: "Adiy dedi ki..." şeklindedir. Her ikisi de sahihtir. Bunu kaydeden, zamiri bilinen bir zata yahut da muhatap nezdinde önceliği olan bir zata ait kabul eder. Nüshaların çoğunda yahut bir çoğunda *"senin yastığın pek genişmiş"* anlamındaki ibarede senin yastığın anlamına gelen kelime "visadeke" şeklinde olmakla birlikte bazılarında te harfi fazlası ile "visadeteke" şeklindedir. Bunun da "enli" lafzı ile birlikte açıklanabilir bir tarafı olur. Bu durumda "te" li söyleyişten kasıt "te"siz söyleyiş olan "visad"dır. Diğer rivayette olduğu gibi. Böylelikle sıfat lafza değil manaya ait olur.

Hadisin anlamına gelince; ilim adamlarının bu hadise dair çeşitli şerhleri bulunmaktadır. En güzelleri Kadı Iyâz'ın -yüce Allah'ın rahmeti ona- söyledikleridir. O diyor ki: O iki yular alıp başının altına koydu ve hatırına, kastedilenin bu olduğu geldiği için ayeti böyle anladı. Onun yaptığının aynısını yapan daha başkaları da böyle davrandı. Nihayet yüce Allah'ın: *"Fecrin"* buyruğu nazil olunca Bununla gündüzün aydınlığı ile gecenin karanlığının kastedildiğini anlamış oldular. Yoksa burada anlatılmak istenen ta baştan beri şeriatin hükmünün bu olduğu sonra da yüce Allah'ın: *"Fecrin"* buyruğu ile nesh edildiği -Tahavi ile Davudi'nin işaret ettiği gibi- değildir.

Kadı Iyâz dedi ki: Maksat şundan ibarettir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte fazla bulunmayan kimseler böyle bir iş yaptı ve buyruğu bu şekilde anlayıp yorumladı. Bunlar genelde ya bedevilerden olan kimselerdi yahut da fıkhi (dini bir bilgi ve anlayış) olmayan kimselerdi yahut da gece

310 Buhari, 1916, 4509; Ebu Davud, 2349; Tirmizi, 2971; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9856

ve gündüz ile ilgili "ip" lafzını gece ve gündüz hakkında anlatımında kullanmayan kimselerdi. Çünkü şer'i beyanın (açıklamanın) ihtiyaç zamanından sonraya bırakılması caiz değildir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Muhakkak senin yastığın gerçekten genişmiş. Maksat gündüzün aydınlığı ile gecenin karanlığından ibarettir"* buyruğu ile Adiyy'in yaptıklarının isabetli olmadığını söylemiştir.

Ayrıca bu hadiste müşterek (birden çok anlamı olan) lafızların en açık anlaşılan ve en çok kullanılan anlamı ile -beyanın bulunmaması hali dışında- amel için esas alınıp uygulanmayacağı hükmü de çıkmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) fiilen var olduğu için beyan ortada bir husustu. Ebu Ubeyd dedi ki: Beyaz iplik fecr-i sadık (ikinci fecir), siyah iplik ise gece, ipliğin kendisi ise renk demektir. İşte Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Gecenin siyahlığı (karanlığı) ile gündüzün beyazlığı (aydınlığı)dır"* buyruğu fecirden sonraki vaktin geceden değil gündüzden olduğuna ve aralarında bir fasıla bulunmadığına delildir. Bizim mezhebimiz budur, ilim adamlarının büyük çoğunluğu da böyle demişlerdir. Bu hususta A'meş ve başkalarından bazı kanaatler nakledilmiş ise de muhtemelen onlardan nakledilen bu rivayetler sahih olarak gelmemiştir.

"Senin yastığın gerçekten genişmiş" buyruğu hakkında Kadı Iyâz şunları söylemektedir: Eğer sen yüce Allah'ın iki iplik ile kastettiği gece ile gündüzü yastığının altına koyacak olursan senin yastığın bunların üstünde ve bunların üstünü kapatıyor, demektir. O taktirde bu yastık da oldukça geniş demektir. İşte Buhari'nin Sahih'indeki diğer rivayette geçen: *"Şüphesiz sen ensesi çok geniş birisisin demektir"* rivayetinin anlamı da budur. Çünkü yastığı böyle olan bir kimsenin kafası da o nisbette büyük olur. Aynı zamanda bu *"şüphesiz sen pek iri cüsselisin"* şeklindeki diğer rivayetin de manasıdır.

Kadı Iyâz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu tabirinin onun ahmaklığından yahut da çokça yemek yiyen birisi olduğu için şişman olduğundan kinaye olmak üzere iki iplik ile ilgili beyana geçildiğini söyleyenlerin kanaatini kabul etmemektedir.

Kimisi de şöyle demiştir: Yastıktan maksat uykudur. Yani sen çok uyuyan birisisin. Bir diğer açıklamaya göre bu sözleri ile geceyi kastetmiştir. Yani eğer bir kimse için gündüz ancak iki ipliğin birbirinden fark edileceği bir hâl alınca meydana geliyorsa o kimsenin gecesi uzun, uykusu çoktur. Ama doğru olan Kadı Iyâz'ın tercih ettiğidir. Allah en iyi bilendir.

٢٥٢٩-٣٤/٢- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ قَالَ كَانَ الرَّجُلُ يَأْخُذُ خَيْطًا أَبْيَضَ وَخَيْطًا أَسْوَدَ فَيَأْكُلُ حَتَّى يَسْتَبِينَهُمَا حَتَّى أَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْفَجْرِ فَبَيَّنَ ذَلِكَ

2529-34/2- Bana Ubeydullah b. Ömer el-Kavarîrî de tahdis etti... Bize Sehl b. Sa'd tahdis edip dedi ki: Şu: *"Beyaz iplik siyah iplikten tarafınızdan ayırt edilinceye kadar yeyin, için"* ayeti nazil olunca kişi biri beyaz diğeri siyah birer iplik alırdı. Bunları birbirinden iyice ayırt edebilecek vakte kadar yer (içer)di. Bu hâl aziz ve celil Allah: *"minelfecr: fecir vakti"* buyruğunu indirinceye kadar devam etti. Buyruk nazil olunca bunun anlamını da açıklamış oldu.[311]

٢٥٣٠-٣٥/٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ التَّمِيمِيُّ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ إِسْحَقَ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا أَبُو غَسَّانَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ قَالَ فَكَانَ الرَّجُلُ إِذَا أَرَادَ الصَّوْمَ رَبَطَ أَحَدُهُمْ فِي رِجْلَيْهِ الْخَيْطَ الْأَسْوَدَ وَالْخَيْطَ الْأَبْيَضَ فَلَا يَزَالُ يَأْكُلُ وَيَشْرَبُ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ رِئْيُهُمَا فَأَنْزَلَ اللهُ بَعْدَ ذَلِكَ مِنَ الْفَجْرِ فَعَلِمُوا أَنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ

2530-35/3- Bana Muhammed b. Sehl et-Temîmî ve Ebu Bekr b. İshak da tahdis edip dediler ki: Bize İbn Ebu Meryem tahdis etti, bize Ebu Gassan haber verdi, bana Ebu Hâzim, Sehl b. Sa'd (radıyallâhu anh)dan şöyle dediğini tahdis etti: Bu ayet *"yani sizin için beyaz iplik siyah iplikten ayırt edilinceye kadar yeyin, için"* ayeti nazil olunca kişi oruç tutmak istedi mi birisi ayaklarına (birine siyah bir ip) diğerine beyaz bir ip bağlar ve bunları gözü ile birbirinden ayırt edinceye kadar yer içerdi. Bundan sonra yüce Allah: *"Minelfecr: Fecrin"* buyruğunu indirince onun bu buyrukla geceyi ve gündüzü kastettiğini öğrenmiş oldular.[312]

311 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4741
312 Buhari, 1917, 4511; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4750

Şerh

"Onlardan biri ayaklarına siyah bir iplik ile beyaz bir iplik bağlar... bunları gözü ile ayırt edinceye kadar yer içerdi." Buradaki "bunları gözü ile" anlamını verdiğimiz lafız üç şekilde zaptedilmiştir. Birincisi kesreli re ile sakin bir hemze sonra da ye ile "*ri'yuhumâ*" şekli. Bu da onların göz görmesi ile (ayırt edilmeleri) anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Mal mülkü ve görünüşü itibari ile daha güzel..."* (Meryem, 74) buyruğunda bu anlamdadır. İkincisi (re harfi yerine) kesreli ze, şeddeli bir ye fakat hemzesiz "*ziyyuhumâ*" şeklindeki okuyuştur bu da ikisinin renkleri (birbirinden ayırdedilinceye kadar) demek olur. Üçüncü şekil ise re harfi fethalı da kesreli de okunmak üzere şeddeli ye ile "*rayyuhumâ* ve *riyyuhumâ*" şeklindeki okuyuştur. Kadı Iyâz dedi ki: Bu lafız burada yanlıştır. Çünkü rey, cinlerden bir kişiye tabi olana (kişinin cinnine) denilir. Eğer rivayet itibari ile bu sahih olursa manası görünen demek olur. Allah en iyi bilendir.

٢٥٣١-٣٦/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَا أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى تَسْمَعُوا تَأْذِينَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ

2531-36/4- Bize Yahya b. Yahya ve Muhammed b. Ruh tahdis edip dedi ki: Bize Leys haber verdi (H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys İbn Şihâb'dan tahdis etti, o Salim b. Abdullah'dan, o Abdullah (radıyallâhu anh)'dan o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "*Şüphesiz Bilal gece iken ezan okur. Bu sebeple sizler İbn Um Mektum'un ezanını işitinceye kadar yeyip içiniz*" buyurdu.[313]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Şüphesiz Bilal gece vakti ezan okur... yeyip içiniz*" buyruğundan çeşitli hükümler anlaşılmaktadır:

1. Fecir doğmadan önce sabah ezanını okumak caizdir.

2. Fecir doğuncaya kadar (oruç tutacak kimseler için) yemek, içmek, cimâ etmek ve diğer (mübah) işleri yapmak caizdir.

313 Tirmizi, 203; Nesai, 637; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6909

3. Gözleri görmeyen kimsenin ezan okuması caizdir. Mezhep âlimlerimiz Bunun caiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak onunla birlikte gözü gören birisinin de bulunması şartı ile ki İbn Um Mektum ile birlikte Bilal'in bulunması gibi. O taktirde bunda kerahet bulunmaz. Şayet onunla birlikte gözü gören birisi yoksa yanlışlık yapacağı korkusu ile mekruh olur.

4. Sabah namazı için iki defa ezan okumak müstehabtır. Bunlardan biri fecirden önce, diğeri fecrin doğuşundan hemen ilk doğuş vaktinde okunur.

5. Müezzinin sesine (okunan ezana) güvenmek. Malik, Müzeni ve gözleri görmeyen kimsenin şahitliğini kabul eden diğer kimseler bunu delil göstermişlerdir. Cumhur ise buna şahitlikte (konunun) hakkında bilgi sahibi olmak şart olarak aranır demiştir. Ama ses ile ilim hasıl olmaz. Çünkü sesler birbirine benzeyebilir. Ancak ezan ve namaz vakti hususunda ise (ağırlıklı) zan sahibi olmak yeterlidir.

6. Niyet ettikten sonra yemek yemenin caiz olduğuna delildir. Niyetten sonra yemek yeme ile oruç niyeti bozulmuş olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) fecrin doğuşuna kadar yemek yemeyi mübah kılmıştır. Bilindiği gibi fecrin doğuşundan sonra niyet etmek caiz değildir. O halde niyetin fecirden önce olduğuna ve ondan sonra yemek yemenin zarar vermediğine delildir. İşte gerek bizim mezhebimizin gerek bizden başkalarının mezhebinin meşhur olan doğru görüşü budur. Kimi mezhep âlimimiz de şöyle demektedir: Eğer niyetten sonra yemek yer yahut cimâ yaparsa niyeti bozulur, niyetini yenilemesi icab eder. Aksi taktirde orucu sahih olmaz. Bu ise açık bir yanlışlıktır.

7. Sahur yapmak ve onu geciktirmek müstehabtır.

8. Büyük bir mescit için iki müezzin edinilebilir. Mezhep âlimlerimiz şunları söylemektedir: Eğer ihtiyaç olursa ikiden fazla müezzin edinmek de caizdir. Nitekim Osman (radıyallâhu anh) dört müezzin edinmişti. Şayet dört müezzinden fazlasına ihtiyaç olursa daha sahih olan görüş ihtiyaca ve maslahata göre fazlasının da görevlendirilebileceği şeklindedir.

٢٥٣٢-٣٧/٥- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى تَسْمَعُوا أَذَانَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ

2532-37/5- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "*Şüphesiz Bilal, henüz gece iken ezan okur. Bunun için siz İbn Um Mektum'un ezanını işitinceye kadar yeyiniz, içiniz.*"[314]

٢٥٣٣-٣٨/٦- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ كَانَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ مُؤَذِّنَانِ بِلَالٌ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ الْأَعْمَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ قَالَ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا إِلَّا أَنْ يَنْزِلَ هَذَا وَيَرْقَى هَذَا

2533-38/6- Bize İbn Numeyr tahdis etti... İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki müezzini vardı. Bilal ve gözleri görmeyen İbn Um Mektum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "*Bilal henüz gece iken ezan okur. Bu sebeple siz İbn Um Mektum ezan okuyuncaya kadar yeyip içiniz*" buyurdu. (İbn Ömer) dedi ki: İkisi(nin ezanı) arasında ise ancak birisinin inmesi, diğerinin ise yukarı çıkması kadar bir süre vardı.[315]

Şerh

"İkisi arasında..." İlim adamlarının dediklerine göre Bunun anlamı şudur: Bilal fecirden önce ezan okur ve ezan okuduktan sonra dua ve benzeri ameller için bekler, sonra fecrin doğmasını gözetlerdi. Fecrin doğması yaklaşınca inip İbn Um Mektum'a haber verir. İbn Um Mektum da abdest ve benzeri hazırlıklarını yaptıktan sonra çıkar ve fecrin doğuşu ile birlikte ezan okumaya başlardı demektir. Allah en iyi bilendir.

٢٥٣٤-.../٧- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ -حَدَّثَنَا أَبِي -حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ -حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ عَنْ عَائِشَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

2534-.../7- Bize İbn Numeyr de tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Bunun aynısını rivayet etti.[316]

٢٥٣٥-.../٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ مَسْعَدَةَ كُلُّهُمْ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بِالْإِسْنَادَيْنِ كِلَيْهِمَا نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ نُمَيْرٍ

314 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7011
315 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8006
316 Kaynakları daha önce 842 numaralı hadiste gösterilmiş idi.

2535-.../8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti (H.) Bize İshak da tahdis etti, bize Abde haber verdi (H.) Bize İbnu'l-Müsennâ da tahdis etti, bize Hammâd b. Mes'ade tahdis etti, hepsi Ubeydullah'dan bu iki isnâd ile İbn Numeyr'in hadisine yakın olarak rivayet etti.[317]

٢٥٣٦-٣٩/٩- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَمْنَعَنَّ أَحَدًا مِنْكُمْ أَذَانُ بِلَالٍ أَوْ قَالَ نِدَاءُ بِلَالٍ مِنْ سُحُورِهِ فَإِنَّهُ يُؤَذِّنُ أَوْ قَالَ يُنَادِي بِلَيْلٍ لِيَرْجِعَ قَائِمَكُمْ وَيُوقِظَ نَائِمَكُمْ وَقَالَ لَيْسَ أَنْ يَقُولَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَصَوَّبَ يَدَهُ وَرَفَعَهَا حَتَّى يَقُولَ هَكَذَا وَفَرَّجَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ

2536-39/9- Bize Zuheyr b. Harb tahdis etti... İbn Mesud (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Bilal'in ezanı -yahut Bilal'in nidası dedi- sizden herhangi birinizin sahurunu yemesine sakın engel olmasın. Çünkü o (gece) namaz kılanınız (yatağına) dönsün. Uyuyanınızı da uyandırsın diye henüz gece iken ezan okur -yahut nida eder dedi-*" Ayrıca şöyle buyurdu: "*Fecir böyle ve böyle olması değildir*" -deyip elini doğrultarak kaldırdı- "*şöyle oluncaya kadardır*" deyip iki parmağının arasını ayırdı.[318]

٢٥٣٧-.../١٠- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ يَعْنِي الْأَحْمَرَ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ الْفَجْرَ لَيْسَ الَّذِي يَقُولُ هَكَذَا وَجَمَعَ أَصَابِعَهُ ثُمَّ نَكَسَهَا إِلَى الْأَرْضِ وَلَكِنِ الَّذِي يَقُولُ هَكَذَا وَوَضَعَ الْمُسَبِّحَةَ عَلَى الْمُسَبِّحَةِ وَمَدَّ يَدَيْهِ

2537-.../10- Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize Ebu Halid -yani el-Ahmer- Süleyman et-Teymî'den bu isnâd ile tahdis etti ama şöyle dedi: "*Fecir şöyle olan değildir*" bu arada parmaklarını bir araya getirdikten sonra yere doğru indirdi. "*Ama böyle olandır*" bu sefer şehadet parmağını diğer şehadet parmağı üzerine koyup ellerini uzattı.[319]

317 842 numaralı hadisin kaynakları

318 Buhari, 621, 5298, 7247; Ebu Davud, 2347; Nesai, 640 -muhtasar olarak-, 2169 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1696; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9370

319 2536 numaralı hadisin kaynakları

٢٥٣٨-٤٠/١١- وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ ح وحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ وَالْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ كِلَاهُمَا عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَانْتَهَى حَدِيثُ الْمُعْتَمِرِ عِنْدَ قَوْلِهِ يُنَبِّهُ نَائِمَكُمْ وَيَرْجِعُ قَائِمَكُمْ وَقَالَ إِسْحَقُ قَالَ جَرِيرٌ فِي حَدِيثِهِ وَلَيْسَ أَنْ يَقُولَ هَكَذَا وَلَكِنْ يَقُولُ هَكَذَا يَعْنِي الْفَجْرَ هُوَ الْمُعْتَرِضُ وَلَيْسَ بِالْمُسْتَطِيلِ

2538-40/11- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Mu'temir b. Süleyman tahdis etti (H.) Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Cerir ve Mu'temir b. Süleyman haber verdi. İkisi Süleyman et-Teymî'den bu isnâd ile rivayet etti. Ama el-Mu'temir'in hadisi rivayeti "*uyuyanınızı uyandırır ve kıyamda olan (namaz kılan)ınız da geri döner*" ibaresinde sona ermektedir.

İshak dedi ki: Cerir hadisi rivayetinde: "*Böyle olması değildir ama böyle olmasıdır*" Bununla fecri kastediyordu. O ise enine doğru uzanan aydınlıktır, yukarıdan aşağı dikey uzanan değildir demektir.[320]

٢٥٣٩-٤١/١٢- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَوَادَةَ الْقُشَيْرِيِّ حَدَّثَنِي وَالِدِي أَنَّهُ سَمِعَ سَمُرَةَ بْنَ جُنْدُبٍ يَقُولُ سَمِعْتُ مُحَمَّدًا ﷺ يَقُولُ لَا يَغُرَّنَّ أَحَدَكُمْ نِدَاءُ بِلَالٍ مِنَ السَّحُورِ وَلَا هَذَا الْبَيَاضُ حَتَّى يَسْتَطِيرَ

2539-41/12- Bize Şeybân b. Ferruh tahdis etti... Semura b. Cundub dedi ki: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "*Sizden herhangi biriniz Bilal'in ezan okumasına da -enlemesine yayılmadığı sürece- şu uzanan beyazlığa da kanarak sahurundan olmasın.*"[321]

٢٥٤٠-٤٢/١٣- وحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ سَوَادَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا يَغُرَّنَّكُمْ أَذَانُ بِلَالٍ وَلَا هَذَا الْبَيَاضُ لِعَمُودِ الصُّبْحِ حَتَّى يَسْتَطِيرَ هَكَذَا

2540-42/13- Bize Züheyr b. Harb da tahdis etti... Semura b. Cundub (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Bilal'in ezan okumasına da şu şekilde etrafa yayılmadıkça sabahın dikey beyazlığına da kanmayın.*"[322]

320 2536 numaralı hadisin kaynakları

321 Ebu Davud, 2346; Tirmizi, 706; Nesai, 2170; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4624

322 2539 numaralı hadisin kaynakları

٢٥٤١-٤٣/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَوَادَةَ الْقُشَيْرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا يَغُرَّنَّكُمْ مِنْ سَحُورِكُمْ أَذَانُ بِلَالٍ وَلَا بَيَاضُ الْأُفُقِ الْمُسْتَطِيلُ هَكَذَا حَتَّى يَسْتَطِيرَ هَكَذَا وَحَكَاهُ حَمَّادٌ بِيَدَيْهِ قَالَ يَعْنِي مُعْتَرِضًا

2541-43/4- Bana Ebu'r-Rabî' ez-Zehrâni de tahdis etti. Bize Hammâd –yani b. Zeyd- tahdis etti... Semura b. Cundub (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Bilal'in ezanına da ufuktaki şu şekilde uzunlamasına beyazlığa -bu şekilde etrafa yayılmadıkça- kanarak sahurunuzdan olmayın.*" Hammâd bunu eli ile gösterdi ve enine (yayılmasını) kastediyor dedi.[323]

٢٥٤٢-٤٤/١٥- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَوَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ سَمُرَةَ بْنَ جُنْدُبٍ ﷺ وَهُوَ يَخْطُبُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لَا يَغُرَّنَّكُمْ نِدَاءُ بِلَالٍ وَلَا هَذَا الْبَيَاضُ حَتَّى يَبْدُوَ الْفَجْرُ أَوْ قَالَ حَتَّى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ

2542-44/15- Bize Abdullah b. Muâz tahdis etti... Semura b. Cundub (radıyallâhu anh) hutbe verirken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: "*Bilal'in ezan okumasına da fecir açıkça ortaya çıkıncaya kadar -yahut fecir ağarıncaya kadar dedi- şu beyazlığa (aydınlığa) da kanmayın.*"[324]

٢٥٤٣-.../١٦- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنِي سَوَادَةُ بْنُ حَنْظَلَةَ الْقُشَيْرِيُّ قَالَ سَمِعْتُ سَمُرَةَ بْنَ جُنْدُبٍ ﷺ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ هَذَا

2543-.../16- Bunu bize İbnu'l-Müsennâ da tahdis etti, Sevâde b. Hanzala el-Kuşeyrî dedi ki: Semura b. Cundub (radıyallâhu anh) şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki deyip bu hadisi zikretti.[325]

---

323 2539 numaralı hadisin kaynakları

324 2539 numaralı hadisin kaynakları

325 2539 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

(2536-2541 numaralı hadisler)

(2536) *"Bilal'in ezan okuması -yahut Bilal'in nidası- sizden kimseyi sahurundan alıkoymasın..."* Buradaki (namaz kılanınız anlamındaki) kaimekum: lafzı "yarcia: dönmesi için fiilinin mef'ulüdür. Nitekim yüce Allah: *"Eğer Allah seni döndürürse"* (Tevbe, 83) buyurmuştur.

Hadisin manasına gelince o geceleyin ezan okur, böylelikle size fecrin doğmasının pek uzak olmadığını bildirmek ister. Bunun neticesinde gece namaz kılıp yorulmuş olan kimsenin rahat etmek üzere yatağına dönmesini hatırlatır. Sabah namazına gücü yerinde kalkması için az da olsa uyuyup dinlenmesini hatırlatmak içindir. Yahut da eğer henüz vitir kılmamışsa vitrini kılsın, herhangi bir şekilde bir taharet almaya yahut da sabahın yaklaşmakta olduğunu öğrenmesine bağlı olarak benzeri daha başka işleri varsa sabah namazı için hazırlansın diye böyle yapar.

"Uyuyanınızı da uyandırmak için" yani o da kılmak istediği kısa bir teheccüdü kılıp yahut da eğer vitir kılmamışsa vitir kılıp eğer oruç tutmak isterse sahur yeyip gusletmek ya da abdest almak isterse ya da Bunun dışında fecirden önce yapma ihtiyacı olan daha başka şeyleri yaparak sabah namazına hazırlansın diyedir.

(2536) "Şöyle ve şöyle olması değildir deyip ellerini toplayıp kaldırdı..." Diğer rivayette (2537) "Şüphesiz fecir şöyle olan değildir deyip parmaklarını bir araya getirdi..." öbür rivayette (2538) "O enine doğru yayılandır..." diğer rivayette (2541) "Bilal'in ezan okuması da... sizi sahurunuzdan alıkoymasın" Ravi (Hammâd) da: Enine uzanmasını kastediyordu dedi.

Bütün bu hadisler ile hükümlerin kendisine bağlı bulunduğu fecrin mahiyeti beyan edilmektedir ki bu da ikinci fecir, fecr-i sadık ve enine doğru aydınlığı yayılandır. Bab başlığında açıklanmış idi.

Yine bu hadislerde bu açıklama daha da açıklık kazanmakta, ayrıca öğretim halinde daha da açıklayıcı olmak üzere işaretle gösterilebileceği de anlaşılabilmektedir. Allah en iyi bilendir.

٩/٩- بَاب فَضْلِ السُّحُورِ وَتَأْكِيدِ اسْتِحْبَابِهِ وَاسْتِحْبَابِ تَأْخِيرِهِ وَتَعْجِيلِ الْفِطْرِ

9/9- SAHURUN FAZİLETİ MÜSTEHAB OLDUĞUNUN TE'KİDİ, SAHURU GECİKTİRMENİN VE İFTARI ÇABUKLAŞTIRMANIN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

٢٥٤٤-٤٥/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ عَنْ ابْنِ عُلَيَّةَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ ﷺ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ وَعَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكَةً

2544-45/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki, bize Huşeym, Abdulaziz b. Suhayb'den haber verdi, o Enes'den rivayet etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb da İbn Uleyye'den tahdis etti, o Abdulaziz'den, o Enes (radıyallâhu anh)'dan rivayet etti (H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Ebu Avâne, Katade ve Abdulaziz b. Suhayb'den tahdis etti, o Enes (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sahur yemeğini yiyiniz. Çünkü şüphesiz sahurda bir bereket vardır"* buyurdu.[326]

Şerh

"Sahur yemeğini yiyiniz. Çünkü şüphesiz sahurda bir bereket vardır." Sahûr kelimesi sin harfi fethalı ve dammeli olarak (suhûr şeklinde) rivayet edilmiştir. Daha önce buna dair açıklama geçmişti.

Hadisten şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Sahur teşvik edilmiştir. İlim adamları da sahurun vacip olmayıp müstehab olduğunu icma ile kabul etmişlerdir.

2. Sahurda söz edilen berekete gelince bu da açıkça ortadadır. Çünkü sahur oruç için kişinin gücünü artırır ve ona olan şevkini çoğaltır. Sahur se-

326 Yahya b. Yahya ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'nin rivayetlerini yalnızca Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1007, 1065; Kuteybe b. Said'in hadisini Tirmizi, 708; Nesai, 2145; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1067'de rivayet etmişlerdir.

bebi ile sahur yiyen kimsenin meşakketinin azlığından ötürü daha çok oruç tutma arzusu ortaya çıkar. İşte Bunun anlamı ile ilgili kabul edilen doğru açıklama budur.

Bir diğer açıklamaya göre sahur, o şerefli vakitte rahmetin indiği, dua ve istiğfarın kabul edildiği zamanda uyanmayı, zikir edip dua etmeyi ihtiva ettiğinden dolayıdır. Belki de sahura kalkan kişi abdest alıp namaz kılar, yahut da zikir, dua ve namaz için uyanmayı sürekli bir alışkanlık haline getirir. Yahut da fecir doğuncaya kadar sabah namazı için hazırlık da yapabilir.

٢٥٤٥-٢/٣٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ مُوسَى بْنِ عُلَيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي قَيْسٍ مَوْلَى عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ فَصْلُ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكْلَةُ السَّحَرِ

2545-46/2- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti. Bize Leys, Musa b. Uluyy'dens tahdis etti ... Amr b. el-Âs'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Bizim orucumuz ile Kitap Ehlinin orucu arasındaki ayırdedici özellik sahur yemeğidir*" buyurdu.[327]

٢٥٤٦-.../٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ جَمِيعًا عَنْ وَكِيعٍ ح وَحَدَّثَنِيهِ أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ كِلَاهُمَا عَنْ مُوسَى بْنِ عُلَيٍّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2546-.../3- Bize Yahya b. Yahya ve Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de birlikte Veki'den tahdis ettiler (H.) Bunu bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi. (Veki' ile) ikisi Musa b. Ali'den bu isnad ile hadisi rivayet ettiler.[328]

Şerh

(2545) "Musa b. Uleyy" meşhur olan söyleyiş, ayn harfinin ötreli olduğudur (Uley). Bunun fethalı söyleneceği (Ali şeklinde) de söylenmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Bizim orucumuz ile kitap ehli orucu arasındaki fark sahur yemeğidir*" yani bizim orucumuzla onun orucunu birbirinden ayırt eden özellik, sahurdur. Çünkü onlar sahur yemezler. Bizim

327 Ebu Davud, 2343; Tirmizi, 709; Nesai, 2165; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10749
328 2545 numaralı hadisin kaynakları

için ise sahur müstehabtır. "Sahur yemeği" sahurun kendisidir. Yemek anlamındaki "*ekleh*" lafzını hemze fethalı olup biz bunu böylece zaptettiğimiz gibi cumhur da bu şekilde zaptetmişlerdir. Bizim diyarımızdaki rivayetlerde meşhur olan şekil budur. Bu ise bir defa yemek yemeyi anlatır. (Bina-i merre) gadve (bir sabah yemeği yemek) ve aşve (bir akşam yemeği yemek) gibi. İsterse bu vakitte yenilenler çok olsun. Hemze ötreli olarak "ukle" söylenecek olursa bu da lokma anlamına gelir. Kadı Iyâz ise burada rivayetin ötreli olduğunu ileri sürmüştür. Muhtemelen kendi diyarının rivayetinde ötreli olanların da bulunduğunu kastetmek istemiştir. Ayrıca doğrusu fethalı söyleyiştir. Çünkü burada maksat odur, demiştir.

٢٥٤٧-٤٧/٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ قَالَ تَسَحَّرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ قُمْنَا إِلَى الصَّلاَةِ قُلْتُ كَمْ كَانَ قَدْرُ مَا بَيْنَهُمَا قَالَ خَمْسِينَ آيَةً

2547-47/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Veki' Hişam'dan tahdis etti, o Katade'den, o Enes'den, o Zeyd b. Sabit (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sahuru yedikten sonra kalkıp namaz kıldık. Ben (Enes) ikisi arasındaki süre ne kadardı? dedim. O: Elli ayet (okuyacak kadar) dedi.[329]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sahur yedik..." yani her ikisi arasında (sahur ile sabah namazına kalkmak arasında) elli ayet okuyacak kadar bir süre vardı. Yahut da o elli ayet okuyacak kadar bir süre vardı.

Bu hadis ile sahurun fecirden az öncesine kadar geciktirilmesi teşvik edilmektedir.

٢٥٤٨-.../٥- وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ نُوحٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَامِرٍ كِلَاهُمَا عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2548-.../5- Bize Amr en-Nâkıd da tahdis etti, bize Yezid b. Harun tahdis etti, bize Hemmâm haber verdi (H.) Bize İbnu'l-Müsennâ da tahdis etti, bize

329 Buhari, 575, 1921; Tirmizi, 703, 704; Nesai, 2154, 2155; İbn Mace, 1694; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3696

Salim b. Nuh tahdis etti, bize Ömer b. Âmir tahdis etti (Hemmâm'la) ikisi Katâte'den bu isnad ile hadisi rivayet etti.[330]

٢٥٤٩-٤٨/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ

2549-48/6- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti... Sehl b. Sa'd (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnsanlar iftarı erken yaptıkları sürece hayır içinde kalmaya devam ederler"* buyurdu.[331]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Erken iftar etmekte acele ettikleri sürece..."* buyruğu ile güneşin battığından emin olduktan sonra acele iftar etmek teşvik edilmektedir. Yani ümmet bu sünneti korumaya devam ettiği sürece işi de hayır içerisinde oldukları halde muntazaman devam edecektir ama geciktirecek olurlarsa bu içine düştükleri bir fesadın bir alameti olacaktır.

٢٥٥٠-.../٧- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ سُفْيَانَ كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

2550-.../7- Bize Kuteybe tahdis etti, bize Yakub tahdis etti (H.) Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Abdurrahman b. Mehdi, Süfyan'dan tahdis etti. (Yakub ile) ikisi Ebu Hâzim'den o Sehl b. Sa'd (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[332]

٢٥٥١-٤٩/٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَا أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي عَطِيَّةَ قَالَ دَخَلْتُ أَنَا وَمَسْرُوقٌ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْنَا يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلَانِ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ أَحَدُهُمَا يُعَجِّلُ الْإِفْطَارَ وَيُعَجِّلُ الصَّلَاةَ وَالْآخَرُ يُؤَخِّرُ الْإِفْطَارَ وَيُؤَخِّرُ الصَّلَاةَ

330 2547 numaralı hadisin kaynakları
331 İbn Mace, 1697; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4722
332 Kuteybe'nin hadisini yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4786; Zuheyr b. Harb'ın rivayetini Tirmizi, 699; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4285'de rivayet etmişlerdir.

قَالَتْ أَيُّهُمَا الَّذِي يُعَجِلُ الْإِفْطَارَ وَيُعَجِّلُ الصَّلَاةَ قَالَ قُلْنَا عَبْدُ اللَّهِ يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ قَالَتْ كَذَلِكَ كَانَ يَصْنَعُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَادَ أَبُو كُرَيْبٍ وَالْآخَرُ أَبُو مُوسَى

2551-49/8- Bize Yahya b. Yahya ve Ebu Kureyb Muhammed b. el-Alâ birlikte tahdis edip dediler ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'den haber verdi, o Umâre b. Umeyr'den, o Ebu Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Mesrûk ile birlikte Âişe'nin huzuruna girip: Ey müminlerin annesi! Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından iki adam farz edelim. Bunlardan birisi iftar etmekte ve namazı kılmakta acele eder. Diğeri iftar etmeyi de, namaz kılmayı da geciktirir?

Âişe dedi ki: Bunların hangisi iftar etmekte ve namazı kılmakta acele eder? Biz: Abdullah -yani b. Mesud- dedik. Âişe (radıyallâhu anhâ): İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de böyle yapardı, dedi. Ebu Kureyb, diğeri ise Ebu Musa'dır, ibaresini eklemiştir.[333]

٢٥٥٢-٥٠/٩- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي عَطِيَّةَ قَالَ دَخَلْتُ أَنَا وَمَسْرُوقٌ عَلَى عَائِشَةَ ﵂ فَقَالَ لَهَا مَسْرُوقٌ رَجُلَانِ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ كِلَاهُمَا لَا يَأْلُو عَنِ الْخَيْرِ أَحَدُهُمَا يُعَجِّلُ الْمَغْرِبَ وَالْإِفْطَارَ وَالْآخَرُ يُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ وَالْإِفْطَارَ فَقَالَتْ مَنْ يُعَجِّلُ الْمَغْرِبَ وَالْإِفْطَارَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَقَالَتْ هَكَذَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصْنَعُ

2552-50/9- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize İbn Ebu Zâide, A'meş'den haber verdi, o Umâre'den, o Ebu Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Mesruk ile birlikte Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna girdik. Mesruk ona sordu: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından iki adam ki bunların her ikisi de hayır işlemekte kusur etmez, gevşek davranmaz. Ama onlardan biri akşam namazını kılmakta ve oruç açmakta acele eder, diğeri ise akşam namazını kılmayı ve iftar etmeyi geciktirir, dedi. Âişe: Akşam namazını kılmakta ve oruç açmakta acele eden kimdir? (Mesruk): Abdullah'dır, dedi. Âişe (radıyallâhu anhâ): İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de böyle yapıyordu, dedi.[334]

---

333 Ebu Davud, 2354; Tirmizi, 702; Nesai, 2157, 2158, 2159, 2160; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17799

334 2551 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

"Hayır işlemekten geri kalmaz" yani bundan geri kalarak hayır işlemeyi ihmal etmez.

١٠/١٠- بَاب بَيَانِ وَقْتِ انْقِضَاءِ الصَّوْمِ وَخُرُوجِ النَّهَارِ

10/10- ORUCUN VAKTİNİN SON BULMASI VE GÜNDÜZÜN ÇIKMASININ BEYANI BABI

٢٥٥٣-١/٥١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو كُرَيْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ وَاتَّفَقُوا فِي اللَّفْظِ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَقَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي وَقَالَ أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ وَأَدْبَرَ النَّهَارُ وَغَابَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ لَمْ يَذْكُرِ ابْنُ نُمَيْرٍ فَقَدْ

2553-51/1- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Kureyb ve İbn Numeyr tahdis etti. -Her üçü de hadisin lafzında ittifak ettiler.- Yahya: Bize Ebu Muaviye haber verdi, derken İbn Numeyr bize babam tahdis etti, dedi. Ebu Kureyb ise bize Ebu Usame tahdis etti, dedi. Hepsi Hişam b. Urve'den, o babasından, o Âsım b. Ömer'den, o Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Gece gelip, gündüz gidip güneş de battı mı artık oruç tutan da orucunu açar.*"

Ama İbn Numeyr: "*Fekad: Artık*" lafzını zikretmedi.[335]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Gece gelip, gündüz gidip...*" buyruğu şu demektir: Artık oruç tutanın orucu bitmiş, tamamlanmış olur. Bu andan itibaren o kişiye oruçlu denilmez. Çünkü güneşin batması ile birlikte gündüz çıkmış, gece girmiş olur. Gece ise oruç tutulacak bir zaman değildir.

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Gece gelip, gündüz gidip güneş de batınca*" buyruğu ile ilgili olarak ilim adamları şunları söylemektedir: Bunların her biri diğer ikisini de kapsar ve onlarla birlikte olur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üçünü beraber sözkonusu etmesinin sebebi şudur:

335 Buhari, 1954; (Ebu Davud, 2351; Tirmizi, 698; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10474

Kişi bazı hallerde bir vadi ve benzeri bir yerde güneşin batışını göremeyeceği bir mekânda bulunabilir. O vakit karanlığın gelip aydınlığın gitmesini esas alır. Allah en iyi bilendir.

٢٥٥٤-٥٢/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى ﷺ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَمَّا غَابَتْ الشَّمْسُ قَالَ يَا فُلَانُ انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ عَلَيْكَ نَهَارًا قَالَ انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا قَالَ فَنَزَلَ فَجَدَحَ فَأَتَاهُ بِهِ فَشَرِبَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ قَالَ بِيَدِهِ إِذَا غَابَتْ الشَّمْسُ مِنْ هَا هُنَا وَجَاءَ اللَّيْلُ مِنْ هَا هُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ

2554-52/2- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Abdullah b. Ebu Evfâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Ramazan ayında bir yolculukta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Güneş batınca: *"Ey filan! İn de bize bir bulamaç yap"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Üzerin hala gündüzdür, dedi. Allah Rasûlü: *"İn bize bir bulamaç yap"* buyurdu. Adam da inip bir bulamaç yapıp onu Allah Rasûlü'ne takdim etti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) içti sonra eli ile (batıyı) göstererek: *"Güneş buradan batıp gece de buradan gelirse artık oruçlu orucunu açar"* buyurdu.[336]

٢٥٥٥-٥٣/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ وَعَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ عَنْ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ ابْنِ أَبِي أَوْفَى ﷺ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَلَمَّا غَابَتْ الشَّمْسُ قَالَ لِرَجُلٍ انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَمْسَيْتَ قَالَ انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا قَالَ إِنَّ عَلَيْنَا نَهَارًا فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُ فَشَرِبَ ثُمَّ قَالَ إِذَا رَأَيْتُمْ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَا هُنَا وَأَشَارَ بِيَدِهِ نَحْوَ الْمَشْرِقِ فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ

2555-53/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Bize Ali b. Müshir ve Abbâd b. el-Avvâm, eş-Şeybânî'den tahdis etti. O, İbn Ebu Evfâ (radıyallâhu anh) dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir seferde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Güneş batınca bir adama: *"İn de bize bir bulamaç yap"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Akşamı etsen (olmaz mı), dedi. Allah Rasûlü: *"İn de bize bir bulamaç yap"* buyurdu. Adam: Üzerimiz henüz gündüzdür, dedi. Sonra inip ona bulamaç yaptı, o da ondan içti. Sonra da:

336 Buhari, 1941, 1955, 1956, 1958, 5297; Ebu Davud, 2352; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5163

"Gecenin -eli ile doğu tarafına işaret ederek- buradan geldiğini görecek olursanız oruçlu kimse orucunu açar" buyurdu.[337]

٢٥٥٦-.../٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى ﷺ يَقُولُ سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ صَائِمٌ فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قَالَ يَا فُلَانُ انْزِلْ فَاجْدَحْ لَنَا مِثْلَ حَدِيثِ ابْنِ مُسْهِرٍ وَعَبَّادِ بْنِ الْعَوَّامِ

2556-.../4- Bize Ebu Kâmil de tahdis etti, bize Abdulvâhid tahdis etti... Abdullah b. Ebu Evfa dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte -o oruçlu iken- bir yolculuk yaptık. Güneş batınca: *"Ey filan! İn de bize bir bulamaç yap"* buyurdu. Sonra hadisi İbn Mushir ve Abbad el-Avvam'ın hadisi ile aynı şekilde rivayet etti.[338]

٢٥٥٧-٥٤/٥- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ كِلَاهُمَا عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَعْنَى حَدِيثِ ابْنِ مُسْهِرٍ وَعَبَّادٍ وَعَبْدِ الْوَاحِدِ وَلَيْسَ فِي حَدِيثِ أَحَدٍ مِنْهُمْ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَلَا قَوْلُهُ وَجَاءَ اللَّيْلُ مِنْ هَا هُنَا إِلَّا فِي رِوَايَةِ هُشَيْمٍ وَحْدَهُ

2557-54/5- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Süfyan haber verdi (H.) Bize İshak da tahdis etti, bize Cerir haber verdi (Süfyan'la) ikisi eş-Şeybâni'den rivayet etti, o İbn Ebu Evfa'dan rivayet etti (H.) Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti (H.) Bize İbnu'l-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis edip (Muâz ile birlikte) dediler ki: Bize Şu'be, eş-Şeybâni'den tahdis etti, o İbn Ebu Evfa (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den İbn Müshir ve Abbad'ın hadisi ile Abdülvahid'in hadisi ile aynı manada rivayet etti. Fakat hiçbirinin hadisi rivayetinde *"Ramazan ayında"* ibaresi de *"gece buradan gelirse"* ibaresi de yoktur. Bu yalnızca Huşeym'in rivayetinde geçmektedir.[339]

337 2554 numaralı hadisin kaynakları
338 2554 numaralı hadisin kaynakları
339 2554 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

(2554-2557 numaralı hadisler)

(2554) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"İn de bizim için bir bulamaç yap"* buyruğu üzerine "o da inip bir bulamaç yaptı."

Cedeha fiili bir şeyi başka bir şeye karıştırmaktır. Burada maksat ise sevik (denilen yağ ile kavrulmuş un)a su katıp pişinceye kadar karıştırmaktır. Mim harfi kesreli olarak "micdah" ise bazen üç kolu olabilen, kendisi ile içilecek şeylerin karıştırıldığı ucu eğilmiş bir sopadır.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bir seferde bulunuyorduk. Güneş batınca bir adama: *in de bize bulamaç yap dedi...*" Hadisin anlamı şudur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı oruçlu idiler. Bu hadise de Ramazan ayında olmuştu. Nitekim Yahya b. Yahya'nın rivayetinde (2554) bunu açıkça ifade etmiş bulunmaktadır.

Güneş batınca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona oruçlarını açmak üzere bir bulamaç yapmasını emretti. Ancak bu emri alan muhatap kişi güneşin batışından sonraki aydınlığın kalıntılarını ve kırmızılığı görünce oruç açmanın ancak bunların kayboluşundan sonra helal olacağını düşünüp kendisince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunları görmediğini bir ihtimal olarak varsaydığından ona bu hususu hatırlatıp bildirmek istedi. Bunu ise hadisteki: *Üzerin henüz gündüzdür,* sözü desteklemektedir. Çünkü ona göre gördüğü bu aydınlık oruçla geçirilmesi icab eden gündüzün bir parçasının devam ettiğini zannetmişti. Onun bu sözleri ise *akşamı etsen* sözleri ile aynıdır. Yani akşam girene kadar geciksen nasıl olur demektir.

Ona bir kaç defa hatırlatmada bulunması ise henüz yemenin haram olduğu gündüzün hâlâ devam ettiğine dair ağırlıklı kanaatinin bulunmasından dolayıdır. Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu aydınlığa iyi bir şekilde bakıp onu gözönünde bulundurmama ihtimalini de düşünüyordu. İşte bundan ötürü aydınlığın hâlâ devam ettiğini ona iyice anlatmak istemişti.

Hadisten çıkartılan bazı hükümler:

1. Seferde oruç tutmak caizdir. Ayrıca yolculukta oruç tutmaktan dolayı belli bir meşakketle karşılaşmayacak kimseler için oruç tutmaktan daha faziletlidir.

2. Mücerred güneşin batması ile birlikte oruç süresinin bittiği beyan edilmektedir.

3. Oruç açmakta eli çabuk tutmak müstehabtır.

4. Âlim kişiye unutmuş olabileceğinden korkulan bir hususu hatırlatmakta bir beis yoktur.

5. Hurma ile oruç açmak vacip değildir. Ancak bir müstehabtır. Bunu terk etse de caizdir.

6. Bundan sonra daha faziletli olan ise su ile oruç açmaktır. Bu sıralama Ebu Davud'un Süneni ile başka kaynaklarda yer alan bir hadiste geçmektedir ki hurma ile oruç açmak emr edilmekle birlikte eğer hurma bulamaz ise su ile oruç açsın. Çünkü o tertemizdir buyurulmaktadır.

١١/١١- بَاب النَّهْيِ عَنْ الْوِصَالِ فِي الصَّوْمِ

11/11- VİSÂL ORUCUNUN YASAK OLDUĞU BABI

٢٥٥٨-٥٥/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ الْوِصَالِ قَالُوا إِنَّكَ تُوَاصِلُ قَالَ إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّي أُطْعَمُ وَأُسْقَى

2558-55/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e Nâfi'den naklettiği rivayetini okudum. O İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) visâl orucunu nehyetti. Ashab: Ama sen visâl yapıyorsun deyince kendisi: "*Gerçek şu ki ben sizinle aynı durumda değilim. Çünkü bana yedirilir ve içirilir*" buyurdu.[340]

٢٥٥٩-٥٦/٢- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَاصَلَ فِي رَمَضَانَ فَوَاصَلَ النَّاسُ فَنَهَاهُمْ قِيلَ لَهُ أَنْتَ تُوَاصِلُ قَالَ إِنِّي لَسْتُ مِثْلَكُمْ إِنِّي أُطْعَمُ وَأُسْقَى

2559-56/2- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti (H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdis etti, o İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan

340 Buhari, 1962; Ebu Davud, 2360; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8353

ayında visâl orucu tuttu. İnsanlar da visâl orucu tutunca onlara bunu yasakladı. Kendisine: Ama sen visâl yapıyorsun denilince: "*Gerçek şu ki ben sizin gibi değilim. Bana yediriliyor ve içiriliyor*" buyurdu.[341]

٢٥٦٠-.../٣- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ وَلَمْ يَقُلْ فِي رَمَضَانَ

2560-.../3- Bize Abdulvâris b. Abdussamed de tahdis etti... İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti. Ama rivayetinde: "*Ramazan ayında*" demedi.[342]

٢٥٦١-٥٧/٤- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الْوِصَالِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنَّكَ يَا رَسُولَ اللهِ تُوَاصِلُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَيُّكُمْ مِثْلِي إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي فَلَمَّا أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا عَنِ الْوِصَالِ وَاصَلَ بِهِمْ يَوْمًا ثُمَّ يَوْمًا ثُمَّ رَأَوُا الْهِلَالَ فَقَالَ لَوْ تَأَخَّرَ الْهِلَالُ لَزِدْتُكُمْ كَالْمُنَكِّلِ لَهُمْ حِينَ أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا

2561-57/4- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) visâl orucunu nehyetti. Müslümanlardan bir adam: Şüphesiz sen de ey Allah'ın Rasûlü visâl orucu tutuyorsun, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Hanginiz benim gibisiniz ki? Çünkü ben, Rabbim beni yedirerek, içirerek geceliyorum*" buyurdu.

Ashab visâlden vazgeçmeyi kabul etmeyince onlarla bir gün visâl yaptı. Sonra bir gün daha yaptı. Sonra hilali gördüler. Bunun üzerine: "*Şayet hilal gecikmiş olsaydı ben de sizinle daha fazla (visâl orucu) tutardım.*" Bu sözleri ile, vazgeçmeyi kabul etmeyince onları azarlamak ister gibiydi.[343]

٢٥٦٢-٥٨/٥- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِيَّاكُمْ وَالْوِصَالَ

341 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7965
342 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7575
343 Ebu Davud, 6851; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15321

قَالُوا فَإِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ إِنَّكُمْ لَسْتُمْ فِي ذَلِكَ مِثْلِي إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي فَاكْلَفُوا مِنْ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ

2562-58/5- Bana Zuheyr b. Harb ve İshak da tahdis etti, Zuheyr dedi ki: Bize Cerir, Umâre'den tahdis etti, o Ebu Zur'a'dan, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Sakın visâl orucu tutmayın*" buyurdu. Ashab: Ama ey Allah'ın Rasûlü! Sen visâl orucu tutuyorsun, dediler. Allah Rasûlü: "*Şüphesiz bu hususta siz benim gibi değilsiniz. Çünkü ben, gecemi Rabbim bana yemek yedirerek ve içirerek geçiriyorum. Bu sebeble sizler de gücünüzün yeteceği amelleri üzerinize alın*" buyurdu.[344]

٢٥٦٣-.../٦- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَاكْلَفُوا مَا لَكُمْ بِهِ طَاقَةٌ

2563-.../6- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize el-Muğire, Ebu Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etmekle birlikte "*takatinizin (gücünüzün) yettiği şeylerin altına girin*" buyurdu.[345]

٢٥٦٤-.../٧- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي -حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ نَهَى عَنْ الْوِصَالِ بِمِثْلِ حَدِيثِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ

2564-.../7- Bize İbn Numeyr de tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayetine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) visâl orucunu nehyetti, deyip Umâre'nin Ebu Zur'a'dan rivayet ettiği gibi rivayet etti.[346]

٢٥٦٥-٥٩/٨- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي فِي رَمَضَانَ

344 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 149165
345 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13901
346 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf 12421

فَجِئْتُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ وَجَاءَ رَجُلٌ آخَرُ فَقَامَ أَيْضًا حَتَّى كُنَّا رَهْطًا فَلَمَّا حَسَّ النَّبِيُّ ﷺ أَنَّا خَلْفَهُ جَعَلَ يَتَجَوَّزُ فِي الصَّلَاةِ ثُمَّ دَخَلَ رَحْلَهُ فَصَلَّى صَلَاةً لَا يُصَلِّيهَا عِنْدَنَا قَالَ قُلْنَا لَهُ حِينَ أَصْبَحْنَا أَفَطِنْتَ لَنَا اللَّيْلَةَ قَالَ فَقَالَ نَعَمْ ذَاكَ الَّذِي حَمَلَنِي عَلَى الَّذِي صَنَعْتُ قَالَ فَأَخَذَ يُوَاصِلُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَذَاكَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ فَأَخَذَ رِجَالٌ مِنْ أَصْحَابِهِ يُوَاصِلُونَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَا بَالُ رِجَالٍ يُوَاصِلُونَ إِنَّكُمْ لَسْتُمْ مِثْلِي أَمَا وَاللَّهِ لَوْ تَمَادَّ لِي الشَّهْرُ لَوَاصَلْتُ وِصَالًا يَدَعُ الْمُتَعَمِّقُونَ تَعَمُّقَهُمْ

2565-59/8- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti... Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayında namaz kılıyordu. Ben de gelip onun yanında durdum. Bir başka adam daha geldi. O da namaza durdu. Nihayet doksan kişi kadar olduk. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizim arkasında namaza durmuş olduğumuzu fark edince namazı kısa kılmaya başladı. Sonra evine girdi. Bizim yanımızda iken kılmadığı tarzda bir namaz kıldı. Sabah olunca ona: Bu gece bizi farketmiş miydin? dedik. O: "*Evet. İşte beni o yaptığımı yapmaya iten de oydu*" buyurdu.

(Enes) dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) visâl orucu tutmaya başladı. Bu ise ayın sonlarında idi. Ashabından bazı adamlar da visâl orucu tutmaya başlayınca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Bir takım kimselere ne oluyor ki visâl orucu tutuyorlar? Şüphesiz siz benim gibi değilsiniz. Ama ben Allah'a yemin ederim ki, eğer bu ayın uzaması mümkün olsaydı (sizinle) öyle bir visâl orucu tutardım ki, işi derinlemesine götürmeye kalkışanlar bu işlerinden vazgeçerlerdi*" buyurdu.[347]

٢٥٦٦-٦٠/٩- حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ النَّضْرِ التَّيْمِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ وَاصَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي أَوَّلِ شَهْرِ رَمَضَانَ فَوَاصَلَ نَاسٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَبَلَغَهُ ذَلِكَ فَقَالَ لَوْ مُدَّ لَنَا الشَّهْرُ لَوَاصَلْنَا وِصَالًا يَدَعُ الْمُتَعَمِّقُونَ تَعَمُّقَهُمْ إِنَّكُمْ لَسْتُمْ مِثْلِي أَوْ قَالَ إِنِّي لَسْتُ مِثْلَكُمْ إِنِّي أَظَلُّ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي

2566-60/9- Bize Âsım b. en-Nadr et-Teymî tahdis etti, bize Halid -yani b. el-Haris- tahdis etti, bize Humeyd, Sabit'ten tahdis etti, o Enes (radıyallâhu

347 Buhari, 7241 -muallak olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 407

anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayının başlarında visâl orucu tuttu. Müslümanlardan bazı kimseler de visâl orucu tuttu. Onların bu hali ona ulaşınca şöyle buyurdu: "*İçinde bulunduğumuz bu ay eğer uzasaydı biz de öyle bir visâl tutardık ki işi derinlemesine yapmaya kalkışanlar bu tutumlarını bırakırlardı. Gerçek şu ki siz benim gibi değilsiniz -ya da ben sizin gibi değilim- Çünkü ben Rabbimin beni yedirip içirdiği halimle devam ederim.*" [348]

٢٥٦٧-٦١/١٠- وحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ جَمِيعًا عَنْ عَبْدَةَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ نَهَاهُمْ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ الْوِصَالِ رَحْمَةً لَهُمْ فَقَالُوا إِنَّكَ تُوَاصِلُ قَالَ إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّي يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي

2567-61/10- Bize İshak b. İbrahim ve Osman b. Ebu Şeybe de birlikte Abde'den tahdis etti. İshak dedi ki: Bize Abde b. Süleyman, Hişam b. Urve'den haber verdi, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara rahmet olmak üzere visâl orucunu yasakladı. Bu sefer onlar: Ama sen visâl orucu tutuyorsun, dediler. O: "*Ben sizin gibi değilim. Çünkü Rabbim bana yediriyor ve içiriyor*" buyurdu.[349]

Şerh

(2558-2567 numaralı hadisler)

Mezhep âlimlerimiz visâlin nehyedildiğini ittifakla kabul etmişlerdir. Visâl ise arada yemeden ve içmeden iki gün ve daha fazla peşpeşe oruç tutmak demektir. Şafii ve mezhep âlimlerimiz Bunun mekruh olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Bunun mekruh oluşu hususunda da onların iki görüşleri vardır. Bu iki görüşden daha sahih olanına göre bu kerahet tahrimen mekruhluktur. İkinci görüşlerine göre ise tenzihen mekruhtur. Ama ilim adamlarının cumhuru ise Bunun nehyedildiği (yasak kılındığı) kanaatindedirler. Kadı Iyâz dedi ki: İlim adamları visâl orucunu yasaklayan hadisler hakkında farklı kanaatlere sahiptirler. Bu orucun yasaklanışının bir rahmet ve bir hafifletme olduğu söylenmiştir. Buna göre gücü yeten kimsenin bu şekilde oruç tutmasında bir sakınca yoktur. Zaten seleften bir topluluk günler boyunca visâl orucu tut-

348 Buhari, 7241; Tuhfetu'l-Eşrâf, 394
349 Buhari, 1964; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17047

muş bulunmaktadır. İbn Vehb, Ahmed ve İshak ise seher vaktine kadar visâl orucunu caiz kabul etmişlerdir. Sonra (Kadı Iyâz) çoğunluğun bunu mekruh gördüğü kanaatini nakletmektedir.

Hattâbî ve onun dışında mezhep âlimlerimizden bazıları şöyle demektedirler: Visâl Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mübah kılınmış ama ümmetine haram olan nebevî özelliklerdendir.

Visâl orucunu mübah kılan kimselerin lehine Müslim'in bazı rivayet yollarındaki (2567): "*Onlara merhamet olarak visâl orucunu yasakladı*" ibaresini diğer bazılarındaki (2561): "Visâl tutmaktan vazgeçmeyince onlar bir gün visâl orucu tuttu. Sonra bir gün daha tuttu. Sonra hilali gördüler. O da: *Eğer hilal gecikmiş olsaydı size daha fazla tuttururdum*" bir diğerinde (2566): "*Eğer içinde bulunduğumuz ay devam etseydi biz de öyle bir visâl orucu tutardık ki işi derinliğine götürmeye çalışanlar bu tutumlarını bırakırlardı*" rivayetlerini delil göstermişlerdir.

Cumhur ise bu husustaki nehyin umumi oluşunu delil göstermekle birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Visâl orucu tutmayın*" buyruğunu delil göstermişlerdir. "*Onlara rahmet olmak üzere*" ifadesine de şu şekilde cevap vermişlerdir: Bu visâl orucunun haram kılmak anlamında nehyedilmiş olmasına mani değildir. Çünkü bu orucun haram kılınış sebebi de zaten onlara karşı şefkatidir. Böylelikle onlara zorluk ve meşakkat verecek yükümlülüklerin altına kendilerini sokmasınlar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara bir gün sonra bir gün daha visâl orucu tutturması ise onların bu işten vazgeçmelerinin daha da vurgulanmasındaki maslahat, onlara bunun yasak kılınışındaki hikmetin ve visâlin doğuracağı kötülüklerin beyanı için katlanılmış bir uygulamadır. Bu hususta karşı karşıya kalacakları kötülük ise ibadetten usanmaları, dinin bir takım görevlerini yerine getirmekte eksik yapmak ile karşı karşıya kalmalarıdır. Namazı huşu ile, zikirleri ile, adabı ile tam kılamamak, zikirlere devam edememek, gece ve gündüz meşru çeşitli görevleri yerine getirememek gibi. Allah en iyi bilendir.

(2561) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Rabbim geceleyin beni yedirir ve içirir.*" Yani yüce Allah bende yemek yiyip-içen kimsenin gücünü halkeder. Bunun zahir anlamı üzere olduğu da ona ikram olmak üzere cennet yemeklerinden yedirilmesi suretiyle olduğu da söylenmiştir. Ama doğru olan birincisidir. Çünkü gerçek anlamda yemek yese visâl orucu yapmış olmazdı. Bu şekildeki yoruma açıklık getiren ve her türlü anlaşmazlığı sona erdiren hususlardan birisi de bundan sonraki bir rivayette (2566): "*Çünkü ben Rabbimin bana yedirip içirdiği halimle devam ederim*" buyurmasıdır.

Hadisteki "zalle: sürüp gitmek, devam etmek" ancak gündüzün sözkonusu olur. Yüce Allah'ın izni ile biraz sonra açıklayacağımız gibi. (Oruçlu iken) gündüzün ise gerçek anlamda yemek hiç şüphesiz caiz değildir. Allah en iyi bilendir.

(2563) "*Gücünüzün yettiği amelleri yüklenin*" yani bu gibi amelleri alıp onları üstlenin.

(2565) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizim arkamızda olduğunu fark edince..." ibaresindeki "*hasse: fark etti*" fiili bütün nüshalarda bu şekilde elifsizdir. Ama bazı nüshalardaki rivayet yollarında hemzeli olarak "ehasse" şeklindedir. Kur'an-ı Kerim de kullanılan fasih şekil budur. Ama başında hemze getirilmeden kullanılması az kullanılan bir söyleyiştir. Buna göre bu rivayette bu söyleyişe göre sahih olur.

"Kısa kesmeye" yani bazı mendublara riayet etmekle birlikte yeterli ve caiz olanlarla yetinip namazı hafifletmeye başladı demektir. Buradaki kısa kesmek maslahat sebebi iledir.

"Evine girdi." el-Ezherî dedi ki: Araplara göre "*rahl*" ev demektir. Taştan, kerpiçten, tüyden, kıldan ya da başka bir şeyden yapılması arasında bir fark yoktur.

"Allah'a yemin ederim eğer bu ayımız uzayıp gitseydi..." uzayıp gitmek anlamındaki "*temâdde*" lafzı asıl nüshaların birçoğunda bu şekilde olmakla birlikte bazılarında "*temâdâ*" şeklindedir. Her ikisi de doğru olup diğer rivayetteki "*medde: uzayıp gitti*" ile aynı anlamdadır.

"Derinlemesine işi sıkı tutanlar..." buyruğu ile kastedilen, işleri oldukça sıkı tutan, söz ya da fiillerinde sınırları aşan kimselerdir.

(2566) Âsım b. en-Nadr'ın rivayet ettiği (2566) hadisde: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayının başında visâl orucu tuttu" denilmektedir ki bizim diyarımızdaki bütün nüshalarda bu şekildedir. Kadı Iyâz'da nüshaların bir çoğundan böylece nakletmiş ve şunları söylemiştir: Bu raviden bir yanılmadır. Doğrusu ise "Ramazan ayının sonunda" şeklidir. Müslim Sahihi'nin bazı ravileri de bunu böylece rivayet etmiştir. Hem kendisinden önceki hadise hem bu husustaki diğer hadislere uygun olan da budur.

"Rabbimin beni yedirip içirdiği halimle devam ederim." Dil bilginleri dedi ki: "*Zalle*" bir kimse bir işi geceleyin değil de yalnızca gündüzün yapmasını anlatmak için kullanılır. Buna karşılık "*bâte*" fiili ise geceleyin yapılan işi an-

latmak için kullanılır. Nitekim Antere'nin: "*Ben gecemi açlıkla geçiriyorum, gündüzün de bunu sürdürüyorum*" sözü de bu türdendir. Yani gündüzün de aç halimle devam ediyorum.

Böylelikle bu rivayetten "*geceleyin Rabbim beni yedirir, içirir*" buyruğunun yorumu ile ilgili olarak yapmış olduğumuz doğru açıklamanın lehine bir delalet de anlaşılmaktadır. Çünkü "*zalle*" ancak gündüzün yapılan işleri anlatmak için kullanılır ve (oruçlu iken) gündüzün gerçek anlamda yemek yeme caiz değildir. Allah en iyi bilendir.

١٢/١٢ - بَاب بَيَانِ أَنَّ الْقُبْلَةَ فِي الصَّوْمِ لَيْسَتْ مُحَرَّمَةً
عَلَى مَنْ لَمْ تُحَرِّكْ شَهْوَتَهُ

12/12- ORUÇLU İKEN ÖPMENİN ŞEHVETİ HAREKETE GEÇMEYECEK OLAN KİMSELERE HARAM OLMADIĞININ BEYANI BABI

Şafii ve mezhep âlimlerimiz dedi ki: Oruçlu iken öpmek eğer öpenin şehvetini tahrik etmiyorsa haram değildir. Ama daha uygunu onu terk etmektir. Bununla birlikte böyle birisi için öpmek mekruhtur denilemez. Çünkü ilim adamlarının söyledikleri onun hakkında daha uygun olana (evla olana) muhaliftir demekten ibarettir. Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu yaptığı da sabittir. Çünkü onun öpmenin sınırını aşmayacağından emin olunmuştur. Fakat başkasının ise bu sınırı aşmasından korkulur. Nitekim Âişe (radıyallâhu anhâ): "O aranızda arzusuna en çok hakim olandı" demiştir.

Şehveti tahrik olana gelince; mezhep âlimlerimize göre daha sahih olan kanaat Bunun hakkında haram olduğudur. Tenzihen mekruh olduğu da söylenmiştir.

Kadı Iyâz dedi ki: Ashab ve tabiinden bir topluluk ile Ahmed, İshak ve Davud (ez-Zahiri) oruç tutan için öpmenin kayıtsız şartsız mübah olduğunu söylemiş olup Malik mutlak olarak mekruh olduğunu kabul etmiş, İbn Abbas, Ebu Hanife, Sevrî, Evzâî ve Şafii ise genç için mekruhtur, yaşlı ihtiyar için değildir demişlerdir. Aynı zamanda bu Malik'ten gelen bir rivayettir. İbn Vehb de Malik'ten -yüce Allah'ın rahmeti ona- farzda değil de Nafile oruçta mübah olduğunu rivayet etmiştir. Bununla birlikte öpme sebebi ile menisinin nazil olması hali dışında orucu batıl olmadığında görüş ayrılığı yoktur.

Bu görüşün lehine de Sünen de meşhur olan hadis delil gösterilmiştir. O da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ne dersin? Ağzını çalkalasan (durum ne olur)"* buyruğudur. Hadisin anlamı da şudur: Ağzı çalkalamak su içmenin bir öncesidir. Siz de biliyorsunuz ki ağzı çalkalamak orucu bozmaz. Aynı şekilde öpmek de cimânın bir mukaddimesidir, o da orucu bozmaz.

Hattâbî ve başkaları İbn Mesud ve Said b. el-Müseyyeb'den öpen bir kimsenin o öptüğü günün yerine başka günü kaza edeceğini söylediklerini nakletmektedir.

٢٥٦٨-٦٢/١- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُقَبِّلُ إِحْدَى نِسَائِهِ وَهُوَ صَائِمٌ ثُمَّ تَضْحَكُ

2568-62/1- Bize Ali b. Hucr tahdis etti, bize Süfyan, Hişam b. Urve'den tahdis etti, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde hanımlarından birisini öperdi, dedi. Sonra da gülerdi. [350]

Şerh

"Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)... sonra gülerdi." Kadı Iyâz dedi ki: Denildiğine göre onun gülmesi bu hususta muhalefet eden kimselere hayret ettiğinden dolayı olabilir. Bir diğer görüşe göre kendi kendisine hayret ettiğinden dolayıdır. Çünkü o söylenmesinden dolayı utanılan böyle bir hadisi nakletmiştir. Özellikle kadının bunu erkeklere kendisi hakkında nakletmesi böyle bir şeydir. Ama hadisi tebliğ etmek ve ilmi aktarmak için onu zikretmek zorunda kalmış, böylelikle kendisini buna mecbur eden o zorunluluk halinden ötürü hayret etmiş oldu.

Bir diğer açıklamaya göre; Âişe (radıyallâhu anhâ) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nezdindeki yerini hatırlayarak onunla birlikte yaşadıklarını, Allah Rasûlü'nün ona karşı olan yumuşak davranışlarını hatırlayıp sevindiğinden dolayı gülmüştür.

Kadı Iyâz dedi ki: Rivayet ettiği hadise daha çok güvenilmesi için olayın kendi başından geçtiğine dikkat çekmek üzere gülmüş olma ihtimali de vardır.

350 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16933

٢٥٦٩-٦٣/٢- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ قُلْتُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ أَسَمِعْتَ أَبَاكَ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُقَبِّلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ فَسَكَتَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ نَعَمْ

2569-63/2 Bize Ali b. Hucr es-Sa'dî ve İbn Ebu Ömer tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan tahdis edip dedi ki: Abdurrahman b. el-Kasım'a: Sen babanı, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde kendisini öptüğünü tahdis ederken dinledin mi? dedim. Bir süre sustuktan sonra, evet dedi.[351]

٢٥٧٠-٦٤/٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُقَبِّلُنِي وَهُوَ صَائِمٌ وَأَيُّكُمْ يَمْلِكُ إِرْبَهُ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَمْلِكُ إِرْبَهُ

2570-64/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde beni öperdi. Hanginiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendi arzusuna hakim olduğu gibi kendisini tutabilir ki?[352]

Şerh

(2569) "Bir süre sustu" yani onun söylediğini hatırlamak için sustu.

(2570) "Hanginiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendi arzusuna hakim olduğu kadar kendisini tutabilir ki?" Bu lafzı (irb lafzını) iki şekilde rivayet etmişlerdir. Bunların en meşhuru ve çoğunluğun rivayeti kesreli hemze ve sakin re ile "irb" şeklidir. Hattâbî ve Kadı Iyâz da çoğunluğun rivayeti olarak böylece nakletmişlerdir. İkincisi ise hemze ve ra harfi fethalı olarak (ereb)'dir. Kesreli manası arzu ve isteğidir. Fethalı okuyuşun manası da böyle olmakla birlikte yine fethalı okuyuş aletin kendisi hakkında da kullanılır. Hattâbî, Meâlimu's-Sünen'de der ki: Bu lafız fethalı ve kesreli olmak üzere iki şekilde rivayet edilir. Her ikisinin de anlamı birdir. Bu da nefsin ihtiyacı ve arzusu demektir. Mesela filan kişinin filana irbi, erbi var denilir. Yine Hattâbî dedi ki: "Ereb" aynı zamanda uzvun kendisine de denilir.

351 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17486
352 İbn Mace, 1684; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17540

İlim adamları der ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın sözlerinin anlamı şudur: Sizin öpmekten kendinizi korumanız gerekir. Sakın sizin öpmenin mübah görülmesi hususunda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi kendinize hakim olacağınız vehmine kapılmayın. Çünkü o kendi nefsine hakimdi ve öpmesi halinde bundan dolayı inzalin sözkonusu olmayacağından yahut arzusunun uyanmayacağından ya da nefsinin heyecana gelmeyeceğinden ve benzeri hallerden emindi. Sizler ise bundan yana emin değilsiniz. O halde sizin izlemeniz gereken yol, bu işten kendinizi alıkoymanızdır.

Bu hadisten genellikle eşler arasında cereyan eden bu gibi hususları zaruret sebebi ile haber vermenin caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Zaruret halleri dışında ise bunları söylemek nehyedilmiştir.

٢٥٧١-٦٥/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ وَعَلْقَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ ح وَحَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي زَائِدَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُقَبِّلُ وَهُوَ صَائِمٌ وَيُبَاشِرُ وَهُوَ صَائِمٌ وَلَكِنَّهُ أَمْلَكُكُمْ لِإِرْبِهِ

2571-65/4- Bana Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Kureyb tahdis etti. Yahya, bize Ebu Muaviye A'meş'den haber verdi derken, diğer ikisi tahdis etti dedi. (A'meş) İbrahim'den, o Esved ve Alkame'den, onlar Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet etti (H.) Bize Şücâ' b. Mahled de tahdis etti, bize Yahya b. Ebu Zâide tahdis etti, bize A'meş, Müslim'den tahdis etti, o Mesruk'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde öper, oruçlu olduğu halde ten temasında bulunurdu. Ama o hepinizden daha çok kendisine hakimdi.[353]

٢٥٧٢-٦٦/٥- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُقَبِّلُ وَهُوَ صَائِمٌ وَكَانَ أَمْلَكَكُمْ لِإِرْبِهِ

353 Yahya b. Yahya'nın rivayet ettiği hadisi Ebu Davud, 2382; Tirmizi, 729; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11595 ve 17407'de; Şuca b. Mahled'in rivayet ettiği hadisi ise yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17644

6572-66/5- Bana Ali b. Hucr ve Zuheyr b. Harb da tahdis edip dediler ki: ... Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde öperdi ama o kendi nefsine hepinizden daha çok hakimdi.[354]

٢٥٧٣-٦٧/٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُبَاشِرُ وَهُوَ صَائِمٌ

2573-67/6- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: ... Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde ten temasında bulunurdu.[355]

٢٥٧٤-٦٨/٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَوْنٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ انْطَلَقْتُ أَنَا وَمَسْرُوقٌ إِلَى عَائِشَةَ ﵂ فَقُلْنَا لَهَا أَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُبَاشِرُ وَهُوَ صَائِمٌ قَالَتْ نَعَمْ وَلَكِنَّهُ كَانَ أَمْلَكَكُمْ لِإِرْبِهِ أَوْ مِنْ أَمْلَكِكُمْ لِإِرْبِهِ شَكَّ أَبُو عَاصِمٍ

2574-68/7- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Ebu Âsım tahdis edip dedi ki: İbn Avn'ı İbrahim'den naklederken dinledim, o Esved'den şöyle dediğini rivayet etti: Mesruk ile birlikte Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya gittik: Ona: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu iken ten temasında bulunur muydu? dedik. O: Evet ama o hepinizden daha çok kendisine hakimdi yahut aranızda kendisine en hakim olanlardandı dedi -şüphe eden Ebu Âsım'dır-.[356]

٢٥٧٥-.../٨- وَحَدَّثَنِيهِ يَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ حَدَّثَنَا إِسْمعِيلُ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ وَمَسْرُوقٍ أَنَّهُمَا دَخَلَا عَلَى أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ لِيَسْأَلَانِهَا فَذَكَرَ نَحْوَهُ

2575-.../8- Bunu bana Yakub ed-Devraki de tahdis etti, bize İsmail, İbn Avn'dan tahdis etti, o İbrahim'den, o el-Esved ve Mesruk'dan rivayet ettiğine

354 2571 numaralı hadisin kaynakları
355 2571 numaralı hadisin kaynakları
356 İbn Mace, 1678; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15972

göre her ikisi müminlerin annesi Âişe'nin huzuruna ona... sormak için girdiler deyip hadisi buna yakın olarak zikretti.[357]

Şerh

(2571-2575 numaralı hadisler)

(2571) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde öper, oruçlu olduğu halde ten temasında bulunurdu." Burada *mübâşeret* (ten teması)'ten kasıt el ile dokunmaktır. Mübâşeret lafzı (ten anlamına gelen) iki beşere'nin bir birine temas etmesi, değmesinden gelmektedir.

(2575) "Müminlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna... sormak için girdiler." Asıl nüshaların bir çoğunda bu şekilde "liyes'elânihâ: her ikisi ona sormak için" şeklinde lam ve nun ile yazılmıştır. Ama bu az kullanılan bir söyleyiştir. Asıl nüshaların bir çoğunda ise lam harfi getirilmeksizin "yes'elânihâ" şeklindedir. Bunun böyle olması gerektiği açıktır. Arap dilinde meşhur olan söyleyişe de uygundur.

٢٥٧٦-٦٩/٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ ﵂ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُقَبِّلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ

2576-69/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Ebu Seleme'den rivayete göre Ömer b. Abdülaziz kendisine haber verdi: Urve ez-Zübeyr'in kendisine haber verdiğine göre müminlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ) kendisine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde kendisini öperdi, diye haber vermiştir.[358]

٢٥٧٧-.../١٠- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بِشْرٍ الْحَرِيرِيُّ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ سَلَامٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

2577-.../10- Bize Yahya b. Bişr el-Harîrî de tahdi etti, bize Muaviye -yani b. Sellâm- Yahya b. Ebu Kesir'den bu isnâd ile aynısını tahdis etti.[359]

357 2574 numaralı hadisin kaynakları
358 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16379
359 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16379

٢٥٧٨-٧٠/١١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُقَبِّلُ فِي شَهْرِ الصَّوْمِ

2578-70/11- Bize Yahya b. Yahya, Kuteybe b. Said, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti. Yahya, bize Ebu'l-Ahvas, Ziyâd b. İlâka'dan haber verdi, derken diğer ikisi tahdis etti dedi. (Ziyad) Amr b. Meymûn'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruç ayında öperdi.[360]

Şerh

"Oruç ayında" yani oruçlu iken.

٢٥٧٩-٧١/١٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ النَّهْشَلِيُّ حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ عِلَاقَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُقَبِّلُ فِي رَمَضَانَ وَهُوَ صَائِمٌ

2579-71/12- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ): Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayında oruçlu olduğu halde öperdi dedi.[361]

٢٥٨٠-٧٢/١٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُقَبِّلُ وَهُوَ صَائِمٌ

2580-82/13- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde öperdi.[362]

٢٥٨١-٧٣/١٤- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ شُتَيْرِ بْنِ شَكَلٍ عَنْ حَفْصَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُقَبِّلُ وَهُوَ صَائِمٌ

360 Ebu Davud, 2383; Tirmizi, 727; İbn Mace, 1683; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17423
361 2578 numaralı hadisin kaynakları
362 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17414

2581-83/14- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis etti. Yahya, bize Ebu Muaviye, A'meş'den haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti dedi. (A'meş) Müslim'den, o Şuteyr b. Şekel'den, o Hafsa (radıyallâhu anhâ)'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde öperdi dediğini rivayet etti.[363]

Şerh

"Şuteyr b. Şekel" babasının ismini kef harfi sakin olarak "Şekl" diyenler de vardır. Ama meşhur olan fethalı (Şekel) olduğudur.

٢٥٨٢-.../١٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَرِيرٍ كِلَاهُمَا عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ شُتَيْرِ بْنِ شَكَلٍ عَنْ حَفْصَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

2582-.../15- Bize Ebu'r-Rabî' ez-Zehrâni de tahdis etti, bize Ebu Avâne tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İshak b. İbrahim de Cerir'den tahdis etti. (Ebu Avâne ile) ikisi Mansur'dan, o Müslim'den, o Şuteyr b. Şekel'den, o Hafsa (radıyallâhu anhâ)'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[364]

٢٥٨٣-٧٤/١٦- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبٍ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَيُقَبِّلُ الصَّائِمُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ سَلْ هَذِهِ لِأُمِّ سَلَمَةَ فَأَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَصْنَعُ ذَلِكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمَا وَاللهِ إِنِّي لَأَتْقَاكُمْ لِلهِ وَأَخْشَاكُمْ لَهُ

2583-74/16- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti... Ömer b. Ebu Seleme'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Oruçlu olan öpebilir mi? diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona -Um Seleme'yi kastederek-: "*Buna sor*" diye cevap verdi. Um Seleme de kendisine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu yaptığını haber verdi. Bu sefer

363 İbn Mace, 1685; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15798
364 2581 numaralı hadisin kaynakları

Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır, deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ama Allah'a yemin ederim ki aranızda Allah'a karşı en takvâlınız ve O'ndan en çok korkanınız da benim"* buyurdu.[365]

Şerh

"Ey Allah'ın Rasûlü! Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır... *Ve O'ndan en çok korkanınız da benim."* Burada sahabenin: Allah senin günahlarını bağışlamıştır, demesinin sebebi oruçlunun öpmesinin caiz oluşunun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özelliklerinden olduğunu ve yaptıklarından dolayı onun için bir vebal bulunmayıp günahlarının bağışlanmış olduğunu düşünmüş olmasıdır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise onun bu şekildeki kanaatini kabul etmeyerek: *"Aranızda yüce Allah'a en takvalınız ve O'ndan en çok korkanınız da benim"* buyurdu. O halde yasaklanmış ve benzeri bir şeyi benim işleyebileceğimi nasıl düşünebilir ya da bunu benim için mümkün kabul edebilirsiniz?

Bu hadis-i şerif Müslim'den başka kaynaklarda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu sözü söylemesi üzerine kızdığı belirtilmektedir. Muvatta'da ise: *"Allah, Rasûlü'ne dilediğini helal kılar"* ibaresi de yer almaktadır. Allah en iyi bilendir.

١٣/١٣- بَاب صِحَّةِ صَوْمِ مَنْ طَلَعَ عَلَيْهِ الْفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ

13/13 CÜNÜP OLDUĞU HALDE ÜZERİNE FECRİN DOĞDUĞU KİMSENİN ORUCUNUN SAHİH OLDUĞU BABI

٢٥٨٤-١/٧٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُصُّ يَقُولُ فِي قَصَصِهِ مَنْ أَدْرَكَهُ الْفَجْرُ جُنُبًا فَلَا يَصُمْ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ لِأَبِيهِ فَأَنْكَرَ ذَلِكَ فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَانْطَلَقْتُ مَعَهُ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ ﷺ فَسَأَلَهُمَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ

365 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10683

ذَلِكَ قَالَ فَكِلْتَاهُمَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ غَيْرِ حُلُمٍ ثُمَّ يَصُومُ قَالَ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى مَرْوَانَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَقَالَ مَرْوَانُ عَزَمْتُ عَلَيْكَ إِلَّا مَا ذَهَبْتَ إِلَى أَبِي هُرَيْرَةَ فَرَدَدْتَ عَلَيْهِ مَا يَقُولُ قَالَ فَجِئْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ وَأَبُو بَكْرٍ حَاضِرُ ذَلِكَ كُلِّهِ قَالَ فَذَكَرَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَهُمَا قَالَتَاهُ لَكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ هُمَا أَعْلَمُ ثُمَّ رَدَّ أَبُو هُرَيْرَةَ مَا كَانَ يَقُولُ فِي ذَلِكَ إِلَى الْفَضْلِ بْنِ الْعَبَّاسِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ سَمِعْتُ ذَلِكَ مِنْ الْفَضْلِ وَلَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ فَرَجَعَ أَبُو هُرَيْرَةَ عَمَّا كَانَ يَقُولُ فِي ذَلِكَ قُلْتُ لِعَبْدِ الْمَلِكِ أَقَالَتَا فِي رَمَضَانَ قَالَ كَذَلِكَ كَانَ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ غَيْرِ حُلُمٍ ثُمَّ يَصُومُ

2584-75/1 Bana Muhammed b. Hâtim tahdis etti, bize Yahya b. Said, İbn Cüreyc'den tahdis etti. (H.) Bana Muhammed b. Râfi' de -ki lafız onundur- tahdis etti, bize Abdurrezzak b. Hemmâm tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Abdülmelik b. Ebu Bekr b. Abdurrahman, Ebu Bekir'den şöyle dediğini haber verdi: Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)ı bir şeyler anlatırken ve anlattıkları arasında şunları söylerken dinledim: Kim cünüp olduğu halde fecre yetişirse oruç tutmasın.

Ben bu söylediğini -babam- Abdurrahman b. el-Haris'e söyledim. O bunu kabul etmedi. Abdurrahman da yola koyuldu, ben de onunla birlikte yola koyuldum. Sonunda Âişe ve Um Seleme (radıyallâhu anhumâ)'nın huzuruna girdik. Abdurrahman bu hususu her ikisine de sordu. Her ikisi de şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtilâmın dışında bir sebeple cünüp olarak sabahı eder sonra yine oruç tutardı. Bu sefer yola koyulduk ve Mervân'ın huzuruna girdik. Abdurrahman, Mervân'a da bunu anlattı. Bu sefer Mervân: Sana kesinlikle Ebu Hureyre'ye mutlaka gitmeni, onun söylediklerini ona tekrar hatırlatmanı (yahut reddetmeni) istiyorum, dedi. Biz de kalktık Ebu Hureyre'nin yanına geldik. Ebu Bekir de bütün bu olanlarda hazır bulunmuştu. Abdurrahman ona bunları anlatınca Ebu Hureyre: İkisi (Âişe ve Um Seleme) mi bunu sana söyledi? dedi. Abdurrahman: Evet, deyince, Ebu Hureyre: Onlar daha iyi bilirler, dedi. Sonra Ebu Hureyre bu hususta söylediklerini el-Fadl b. Abbas'a nisbet ederek: Ben bunu el-Fadl'dan dinledim. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat dinlemedim, dedi.

Sonra Ebu Hureyre bu hususta söylediğinden vazgeçti.

Ben Abdülmelik'e: Peki (Âişe ve Um Seleme) Ramazanda kaydını söylediler mi? dedim. O: Evet, öyle. O ihtilâmdan başka bir sebeble cünüp olarak sabahı eder sonra da oruç tutardı (dediler), dedi.[366]

Şerh

"Bana Abdülmelik b. Ebu Bekr b. Abdurrahman, Ebu Bekir'den haber verdi... Âişe ve Um Seleme'nin huzuruna girdiler... Sordular" Hadis bu şekilde bütün nüshalarda "ben bunları -babasını kastederek- Abdurrahman b. Haris'e zikrettim- şeklindedir. Böyle bir ifade doğru ve güzel bir ifadedir. Bu da şu demektir: Bunu Ebu Bekr babası Abdurrahman'a söyledi. Buradaki "babasına (tercümede babasını kastederek)" ifadesi harf-i cerri iade etmek sureti ile Abdurrahman'dan bedeldir.

Kadı Iyâz dedi ki: İbn Mâhân'ın rivayetinde ise bu: Abdurrahman bunu babasına zikretti şeklindedir. Ama bu açık bir yanlışlıktır. Çünkü burada Haris'in Abdurrahman'ın babası olduğu açıkça ifade edilmiş olur, halbuki buna muhatap olan kişidir. Böyle bir şey batıldır. Çünkü bu olay Mervân'ın Muaviye'nin halifeliği sırasında Medine'ye vali olduğu dönemde meydana gelmiştir. Haris ise Amevas Taunu'nda, Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın halifeliği döneminde 18 yılında vefat etmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Ebu Hureyre dedi ki: Cünüp olduğu halde fecre kavuşan kimse oruç tutmasın" sonra da Âişe ve Um Seleme (radıyallâhu anhumâ)'nın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cünüp olduğu halde sabahı eder sonra da orucunu tamamlardı, şeklindeki sözleri kendisine ulaşınca Ebu Hureyre bu sözü söylemekten vazgeçti. Halbuki o bunu el-Fadl'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye gelen bir rivayet olarak zikrediyordu. Belki de onun bu rivayeti nakletmekten vazgeçmesinin sebebi kendisince iki hadisin taarruz etmesi idi. Her iki hadisi birbiri ile cem ve telif ederek ikisinden birisini tevil etti. Tevil ettiği ise: "*Cünüp olduğu halde fecre çıkan kimse oruç tutmasın*" hadisidir. Malik'in rivayetinde ise: "*Orucunu açar*"denilmektedir. Hadisi -ileride yüce Allah'ın izni ile nasıl tevil edileceğine dair şekilleri zikredeceğimiz üzere- tevil etti.

Ebu Hureyre'nin nezdinde Âişe ve Um Seleme'nin rivayet ettikleri hadisin zahir anlamı ile kendisinin bu rivayetinin ise tevil edilmesi gerektiğini tesbit edince o rivayetinden vazgeçti. Âişe ve Um Seleme'nin rivayet ettikleri ise dayanak kabul edilmeye daha layıktır. Çünkü her ikisi de bunun gibi bir

366 Buhari, 1925, 1926; Ebu Davud, 2388; Tirmizi, 779 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17696, 18228

hadiseyi başkalarından daha iyi bilirler. Ayrıca Kur'an'a uygun olan da budur: Çünkü yüce Allah fecrin doğuşuna kadar yemeyi ve mübaşereti helal kılmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Artık onlara yaklaşın ve Allah'ın size takdir ettiğini isteyin. Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden tarafınızdan seçilinceye kadar yeyin, için"* (Bakara, 187) buyurmaktadır.

Mübâşeret (yaklaşmak)dan kasıt ise cimâdır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'ın size takdir ettiğini isteyin"* buyurmaktadır. Bilindiği üzere fecrin doğuşuna kadar cimâ caiz olduğuna göre cünüp olarak sabahı etmek zorunlu bir hal olur ve orucu da: *"Sonra orucu geceye kadar tamamlayın"* (Bakara, 187) buyruğu dolayısı ile de orucu sahihtir. Kur'an-ı Kerim ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiili uygulaması cünüp olarak sabahı eden kimsenin orucunun caiz olduğuna delil teşkil ettiğine göre Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın el-Fadl'dan, onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet ettiği hadisin cevabını da vermek gerekir. Buna üç şekilde cevap verilebilir:

1. Hadis daha faziletli olanı göstermektedir. Yani efdal olan fecirden önce gusletmesidir. Buna aykırı hareket etse de caiz olur. Mezhep âlimlerimizin görüşü ve hadise verdikleri cevapları budur.

Eğer: Fecirden önce gusletmek Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aksi sabit olmuşken nasıl daha faziletli olabilir? diye sorulursa Bunun da cevabı: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu caiz oluşu beyan etmek için yapmış olabilir. Bu durumda onun böyle yapması onun için daha faziletli olur. Çünkü bu şekildeki hareketi insanlara beyan manasını ihtiva eder. O da beyanda bulunmakla emrolunmuştur. Bu ise caiz oluşu açıklamak maksadı ile bazı zamanlarda abdest azalarını birer defa yıkayarak abdest almasına benzer. Üç defa yıkamanın daha faziletli olduğu ise bilinen bir husustur. Kendisinin çoğunlukla devam ettiği ve hadislerin birbirini pekiştiregeldiği uygulaması da bu şekildedir. Yine caiz oluşu açıklamak üzere deve üzerinde tavaf etmiştir. Yürüyerek tavaf etmenin daha faziletli olduğu ise bilinen bir husustur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in defalarca yaptığı da budur. Bunun gibi hususlar pek çoktur.

2. Bu cimâ etmekte iken üzerine fecr doğan ve fecir doğdukdan sonra bile bile işine devam eden kimse hakkında olabilir. Böyle bir kişinin orucu olmaz, orucu bozulur.

3. İbnü'l-Münzir, Beyhâki'den naklettiği bir rivayete göre Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadis neshedilmiş olup bu uyuduktan sonra geceleyin cimâ haram olduğu ilk zamanlarda böyledir demiştir. Tıpkı yemenin ve içmenin o vakitte haram kılınması gibi. Ama bu husus daha sonra neshedilmiş olmakla

birlikte Ebu Hureyre bu neshi bilmiyordu. Bundan dolayı kendisinden neshedici rivayet ulaşıncaya kadar bildiğine göre fetva veriyordu. Bu rivayet ulaşınca o hadisin ifade ettiği anlamı kabul ederek fetvasından döndü. İbnü'l-Münzir dedi ki: Bu benim bu hususta işittiklerimin en güzelidir. Allah en iyi bilendir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "İhtilâmdan başka bir sebeble cünüp olarak sabahı ederdi" ifadesinde nebilerin ihtilâm olmalarının caiz olduğunu söyleyenlerin lehine bir delil vardır. Ama bu hususta daha önce kaydettiğimiz görüş ayrılığı bulunmaktadır. Ama en meşhur olan görüş onlar hakkında Bunun sözkonusu olmadığıdır. Çünkü bu görüş sahipleri böyle bir şey şeytanın oynamasından kaynaklanır. Nebiler ise bundan münezzehtir, derler ve bu hadis ile ilgili olarak da maksadı cimâdan dolayı cünüp olarak sabahı ederdi. İhtilamdan dolayı cünüp olarak değil. Çünkü onun ihtilâm olması sözkonusu değildir şeklindedir. Bu durumda mana itibari ile yüce Allah'ın: *"Ve onlar nebileri haksız yere öldürürler"* (Âli İmran, 21) buyruğuna yakın olur. Bilindiği gibi onların öldürülmeleri hiçbir zaman haklı olamaz.

"Sana Ebu Hureyre'nin yanına gitmeni kesinlikle emrediyorum." Bu da ben sana kesin olarak emrediyorum ve mutlaka onun yanına gitmek istiyorum demektir. Emretmek yetkisine sahip yöneticilerin emrine ise masiyet olmayan hususlarda itaat etmek icab eder.

"Bu sefer Ebu Hureyre söylediklerini el-Fadl b. el-Abbas'a isnâd etti ve: Ben bunu el-Fadl'dan dinlemiştim, dedi." Nesai'nin rivayetinde ise şöyle denilmektedir: Ebu Hureyre dedi ki: Bunu bana Usame b. Zeyd haber vermişti. Bir başka rivayette de bunu bana filan ve filan kişi rivayet etmişti demiştir. O taktirde onun bu rivayeti hem el-Fadl'dan hem Usame'den işittiği şekilde açıklanır.

Bu meselenin hükmüne gelince çeşitli bölgelerin belli başlı bütün ilim adamları ister ihtilâmdan dolayı ister cimâdan dolayı cünüp kimsenin orucunun sahih olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Ashab-ı kiramın ve tabiinin büyük çoğunlu da böyle demiştir.

el-Hasan b. Salih de bu icmaı batıl kabul ettiği görüşü nakledildiği gibi Ebu Hureyre'nin bu kanaatte olduğu nakledilmiştir. Doğrusu ise burada Müslim'in rivayetinde açıkça ifade ettiği gibi onun bu kanaatten dönmüş olduğudur. Dönmediği de söylenmiş ise de Bunun bir kıymeti yoktur. Tâvus, Urve ve Nehâi'den; cünüp olduğunu bilirse orucu sahih olmaz, değilse sahih olur dedikleri nakledilmiştir. Buna benzer bir kanaat Ebu Hureyre'den de rivayet edilmiştir. Yine Hasan-ı Basri ve Nehâi'den farz oruç tutuyorsa

olmaz ama Nafile oruç ise olur kanaati de nakledilmiştir. Salim b. Abdullah, Hasan-ı Basri ve Hasan b. Salih'den bu durumda o gün oruçla geçirecek fakat bunu kaza edeceği görüşü de nakledilmiştir. Ama daha sonra bu görüş ayrılığı ortadan kalkmış ve bundan sonra ilim adamları az önce kaydettiğimiz şekilde böyle bir orucun sahih olacağı üzerinde icma etmişlerdir. Bununla birlikte görüş ayrılığının bulunduğu bir dönemden sonra icmanın gerçekleşmesi halinde sahih olup olmayacağı ile ilgili usûl âlimlerinin bilinen meşhur bir görüş ayrılığı vardır. Fakat Âişe ve Um Seleme (radıyallâhu anhumâ)'nın rivayet ettikleri hadis her muhalif kanaate sahip olana karşı bir delildir. Allah en iyi bilendir.

Ay hali ve lohusa kadının kanı geceleyin kesilecek olup sonra da gusletmelerinden sonra fecir doğarsa oruçları sahih olur ve oruçlarını tamamlamaları icab eder. Kasten yanılarak mazeretli ya da mazeretsiz guslü terk etmeleri arasında -cünüpte olduğu gibi- hiçbir fark yoktur. Hem bizim mezhebimizin hem bütün ilim adamlarının görüşü budur. Bundan tek istisna seleften bazılarından sahih olup olmadığını bilemediğimiz nakledilen bir görüş müstesnadır.

٢٥٨٥-٢/٧٦- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ وَأَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ قَدْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ فِي رَمَضَانَ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ غَيْرِ حُلُمٍ فَيَغْتَسِلُ وَيَصُومُ

2585-76/2- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Urve b. ez-Zübeyr ve Ebu Bekr b. Abdurrahman'dan rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ramazan ayında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtilâmdan başka bir sebeb dolayısı ile cünüp olduğu halde fecir doğar, kendisi de gusledip orucunu tutardı.[367]

٢٥٨٦-٣/٧٧- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبٍ الْحِمْيَرِيِّ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ حَدَّثَهُ أَنَّ مَرْوَانَ أَرْسَلَهُ إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ ﵂ يَسْأَلُ عَنِ الرَّجُلِ يُصْبِحُ جُنُبًا أَيَصُومُ فَقَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ جِمَاعٍ لَا مِنْ حُلُمٍ ثُمَّ لَا يُفْطِرُ وَلَا يَقْضِي

367 Buhari, 1930; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16701

2586-77/3- Bana Harun b. Said el-Eylî tahdis etti... Abdullah b. Ka'b el-Himyeri'nin rivayetine göre Ebu Bekr kendisine şunu tahdis etmiştir: Mervân kendisini Um Seleme (radıyallâhu anhâ)'ya cünüp olarak sabahı eden bir adam oruç tutar mı diye sormak üzere göndermişti. Um Seleme şu cevabı verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtilâm olduğundan dolayı değil de cimâdan dolayı cünüp olarak sabahı eder ama orucunu açmadığı gibi kazasını da yapmazdı.[368]

٢٥٨٧-٧٨/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ زَوْجَيْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُمَا قَالَتَا إِنْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ جِمَاعٍ غَيْرِ احْتِلَامٍ فِي رَمَضَانَ ثُمَّ يَصُومُ

2587-78/4- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e Abdurabbih b. Said'den diye naklettiği rivayetini okudum. O Ebu Bekr b. Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri Âişe ve Um Seleme (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Gerçekten Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazanda ihtilâmdan dolayı değil de cimâdan dolayı cünüp olarak sabahı eder sonra da orucunu tutardı.[369]

٢٥٨٨-٧٩/٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَهُوَ ابْنُ مَعْمَرِ بْنِ حَزْمٍ الْأَنْصَارِيُّ أَبُو طُوَالَةَ أَنَّ أَبَا يُونُسَ مَوْلَى عَائِشَةَ أَخْبَرَهُ عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَسْتَفْتِيهِ وَهِيَ تَسْمَعُ مِنْ وَرَاءِ الْبَابِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ تُدْرِكُنِي الصَّلَاةُ وَأَنَا جُنُبٌ أَفَأَصُومُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَنَا تُدْرِكُنِي الصَّلَاةُ وَأَنَا جُنُبٌ فَأَصُومُ فَقَالَ لَسْتَ مِثْلَنَا يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ فَقَالَ وَاللهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَخْشَاكُمْ لِلهِ وَأَعْلَمَكُمْ بِمَا أَتَّقِي

2588-79/5- Bize Yahya b. Eyyub ve Kuteybe b. Hucr tahdis etti. İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail b. Cafer tahdis etti, bana Abdullah b. Abdurrahman -ki o b. Ma'mer b. Hazm el-Ensarî Ebu Tuvale'dir- haber verdiğine göre Âişe

368 2584 numaralı hadisin kaynakları
369 2584 numaralı hadisin kaynakları

(radıyallâhu anhâ)'nın azadlısı Ebu Yusuf kendisine Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan diye haber verdiğine göre bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip fetva soruyordu. Kendisi de kapının arkasından işitiyordu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Cünüp olduğum halde namaz vakti giriyor, oruç tutayım mı? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben de cünüp olduğum halde namaz vakti giriyor ama yine oruç tutuyorum"* buyurdu. Adam: Ama ey Allah'ın Rasûlü! Sen bizim gibi değilsin ki. Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamış bulunuyor deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz ben aranızda Allah'tan en çok korkan ve neden sakınmam gerektiğini en iyi bilen kişi olduğumu ümit ediyorum"* buyurdu.[370]

٢٥٨٩-٨٠/٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ النَّوْفَلِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ أَنَّهُ سَأَلَ أُمَّ سَلَمَةَ ﵂ عَنِ الرَّجُلِ يُصْبِحُ جُنُبًا أَيَصُومُ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ غَيْرِ احْتِلَامٍ ثُمَّ يَصُومُ

2589-80/6- Bize Ahmed b. Osman en-Nevfeli tahdis etti... Muhammed b. Yusuf b. Süleyman b. Yesar'ın haber verdiğine göre o Um Seleme (radıyallâhu anhâ)'ya cünüp olarak sabahı eden bir adam oruç tutar mı? diye sordu. Um Seleme: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ihtilâmdan başka bir sebeble cünüp olarak sabahı eder sonra yine oruç tutardı, dedi.[371]

١٤/١٤- بَاب تَغْلِيظِ تَحْرِيمِ الْجِمَاعِ فِي نَهَارِ رَمَضَانَ عَلَى الصَّائِمِ وَوُجُوبِ الْكَفَّارَةِ الْكُبْرَى فِيهِ وَبَيَانِهَا وَأَنَّهَا تَجِبُ عَلَى الْمُوسِرِ وَالْمُعْسِرِ وَتَثْبُتُ فِي ذِمَّةِ الْمُعْسِرِ حَتَّى يَسْتَطِيعَ

14/14- ORUÇ TUTAN KİMSENİN RAMAZAN'IN GÜNDÜZÜNDE CİMA ETMESİNİN AĞIR HARAM OLDUĞU, BU DURUMDA BÜYÜK KEFFARETİN VACİP OLDUĞU, BU KEFFARETİN BEYANI VE HEM ZENGİNE HEM YOKSULA VACİP OLUP YOKSULUN ZİMMETİNDE ÖDEYEBİLECEĞİ VAKTE KADAR BORÇ OLARAK SABİT KALACAĞI BABI

370 Ebu Davud, 2389; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17810
371 Nesai, 183; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18160

٢٥٩٠-١/٨١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ نُمَيْرٍ كُلُّهُمْ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ هَلَكْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ وَمَا أَهْلَكَكَ قَالَ وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي فِي رَمَضَانَ قَالَ هَلْ تَجِدُ مَا تُعْتِقُ رَقَبَةً قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا قَالَ فَهَلْ تَجِدُ مَا تُطْعِمُ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ لَا قَالَ ثُمَّ جَلَسَ فَأُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ فَقَالَ تَصَدَّقْ بِهَذَا قَالَ أَفْقَرَ مِنَّا فَمَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتٍ أَحْوَجُ إِلَيْهِ مِنَّا فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ ثُمَّ قَالَ اذْهَبْ فَأَطْعِمْهُ أَهْلَكَ

2590-81/1- Bize Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Züheyr b. Harb ve İbn Numeyr tahdis etti. Hepsi İbn Uyeyne'den rivayet etti. Yahya dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne ez-Zührî'den haber verdi, o Umeyd b. Abdurrahman'dan, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki: Helak oldum, ey Allah'ın Rasûlü! Allah Rasûlü: *"Helak olmana sebeb ne?"* buyurdu. Adam: Ramazan ayında hanımım ile cimâ ettim, dedi.

Allah Rasûlü: *"Bir köleyi hürriyetine kavuşturacak kadar varlıklı mısın?"* diye buyurdu. Adam: Hayır, dedi. Allah Rasûlü: *"Peki kesintisiz iki ay oruç tutabilir misin?"* buyurdu. Adam: Hayır dedi. Allah Rasûlü: *"Peki altmış yoksula yemek yedirecek kadar bir şeyler bulabilir misin?"* buyurdu. Adam: Yine hayır dedi.

İçinde hurma bulunan bir zembil getirildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunu tasadduk et"* dedi. Adam: Bizden daha fakirine mi? Bu şehrin (Medine'nin) iki kara taşlığı arasında böyle bir şeye bizden daha çok ihtiyacı bulunan hane halkı yoktur dedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) göz dişleri görününceye kadar güldü sonra da: *"Haydi git. Bunu ailene yedir"* buyurdu.[372]

٢٥٩١-.../٢- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَ رِوَايَةِ ابْنِ عُيَيْنَةَ وَقَالَ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ وَهُوَ الزِّنْبِيلُ وَلَمْ يَذْكُرْ فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ

372 Buhari, 1936, 1937, 2600, 5368, 6087, 6164, 6709, 6711, 6821; Ebu Davud, 2390-2392; Tirmizi, 724; İbn Mace, 1671; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12275

2591-.../2- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Cerir, Mansur'dan haber verdi, o Muhammed b. Müslim ez-Zührî'den bu isnâd ile İbn Uyeyne'nin rivayeti ile aynen rivayet etti ve: "*İçinde bulunan bir arak -ki o zembildir- getirdi*" dedi ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) göz dişleri görününceye kadar güldü ibaresini zikretmedi.[373]

٢٥٩٢-٨٢/٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَا أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَجُلًا وَقَعَ بِامْرَأَتِهِ فِي رَمَضَانَ فَاسْتَفْتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ هَلْ تَجِدُ رَقَبَةً قَالَ لَا قَالَ وَهَلْ تَسْتَطِيعُ صِيَامَ شَهْرَيْنِ قَالَ لَا قَالَ فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا

2592-82/3- Bize Yahya b.Yahya ve Muhammed b. Rumh tahdis edip dediler ki: Bize Leys haber verdi (H.) bize Kuteybe de tahdis etti, bize Leys İbn Şihâb'dan tahdis etti, o Humeyd b. Abdurrahman b. Avf'dan o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre bir adam Ramazan ayında hanımı ile cimâ etti. Bu hususta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den fetva sorunca ona: "*Bir köle bulabilir misin?*" buyurdu. Adam: Hayır, dedi. Allah Rasûlü: "*İki ay oruç tutabilir misin?*" dedi. Adam: Hayır, dedi. Allah Rasûlü: "*O halde altmış yoksula yemek yedir*" buyurdu.[374]

٢٥٩٣-٨٣/٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ عِيسَى أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَنَّ رَجُلًا أَفْطَرَ فِي رَمَضَانَ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يُكَفِّرَ بِعِتْقِ رَقَبَةٍ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ عُيَيْنَةَ

2593-83/4- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. Bize İshak b. İsa tahdis etti. Bize Malik'in, Zührî'den bu isnad ile haber verdiğine göre bir adam Ramazan ayında oruç yedi. Rasûllullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bir köle azat etmek suretiyle kefarette bulunmasını emir buyurdu. Sonra da İbn Uyeyne'nin hadisini aynen zikretti.[375]

373 2590 numaralı hadisin kaynakları
374 2590 numaralı hadisin kaynakları
375 2590 numaralı hadisin kaynakları

٢٥٩٤-٨٤/٥- حَدَّثَنِى مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ حَدَّثَنِى ابْنُ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِىَّ ﷺ أَمَرَ رَجُلاً أَفْطَرَ فِى رَمَضَانَ أَنْ يُعْتِقَ رَقَبَةً أَوْ يَصُومَ شَهْرَيْنِ أَوْ يُطْعِمَ سِتِّينَ مِسْكِينًا.

2594-84/5- Bana Muhammed b. Râfi' tahdis etti, bize Abdürrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana İbn Şihâb, Humeyd b. Abdurrahman'dan tahdis ettiğine göre Ebu Hureyre de kendisine şunu tahdis etmiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayında oruç açmış birisine bir köleyi hürriyetine kavuşturmasını yahut iki ay oruç tutmasını yahut altmış yoksula yemek yedirmesini emir buyurdu.[376]

٢٥٩٥-.../٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِىِّ بِهَذَا الإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ عُيَيْنَةَ

2595-.../6- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti, bize Abdürrezzak haber verdi, bize Ma'mer, ez-Zührî'den bu isnâd ile İbn Uyeyne'nin hadisine yakın olarak rivayet etti.[377]

Şerh

(2590-2595 numaralı hadisler)

(2590) Bu babta Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın Ramazan ayında gündüzün hanımı ile cimâ eden kişi ile ilgili hadis yer almaktadır. Gerek bizim gerek genel olarak ilim adamlarının benimsedikleri görüş kasten orucunu bozacak şekilde Ramazan ayı gündüzün karısı ile cimâ eden bir kimseye keffarette bulunmak icab eder. Keffaret ise çalışmasına açıkça engel teşkil edecek kusurları bulunmayan mümin bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır. Eğer bunu yapamazsa kesintisiz iki ay oruç tutar. Eğer buna gücü yetmezse o vakit her birine bir mud buğday olmak üzere altmış yoksula yemek yedirir. Bir mud ise bir tam bir bölü üç Bağdat rıtlıdır. Eğer bu üçünü de yapamayacak durumda ise Şafii'nin iki görüşü vardır;

1. Herhangi bir yükümlülüğü yoktur. İsterse bundan sonra buna güç yetirsin yine bir şey yapması gerekmez. Bu görüş lehine de şu cimâ eden kişi ile ilgili olan hadis delil gösterilmiştir. Çünkü bunlara göre bu hadiste onun üzerinde herhangi bir yükümlülük, bir borç sabit olmamıştır. Buna sebeb ise

376 2590 numaralı hadisin kaynakları
377 2590 numaralı hadisin kaynakları

bunların herhangi birisine gücünün yetmeyeceğini haber vermekle birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona keffaretin üzerinde bir borç olarak sabit olacağını söylememiş aksine gelen hurmayı aile halkına yedirmesi için izin vermiştir.

2. Bu görüşe gelince mezhep âlimlerimiz nezdince sahih kabul edilen görüş olup aynı zamanda tercih edilen de odur. Buna göre keffaret yükümlülüğü kalkmaz. Aksine imkânı oluncaya kadar onun üzerinde borç kalır. Bu da diğer borçlara, haklara ve ihramlı iken avlanmanın cezası ve benzeri sorumluluk neticesinde ortaya çıkan yükümlülüklere kıyasen böyledir. Hadiste ise keffaretin borç olarak kalmadığını gösteren bir taraf yoktur. Aksine keffaretin zimmetinde borç kaldığına bir delil vardır. Çünkü o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu üç keffareti de yerine getirmekten aciz olduğunu haber verdikten sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir zembil hurma getirildi. Bunun üzerine bunu hemen keffaret olarak vermesini emir buyurdu. Eğer aciz olmak sebebi ile bu keffaret düşse idi onun üzerinde bir yükümlülük kalmaz ve ona bunu sadaka olarak vermesini emretmezdi. İşte bu keffaretin zimmetinde sabit olduğuna delildir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona bu hurmayı ailesine yesinler diye izin verdi ama keffaret onun yükümlülüğü olarak kalmaya devam etti. Keffaret yükümlülüğünün zimmetinde kaldığını ona beyan etmeyiş sebebi ise usûl âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre beyanın ihtiyaç zamanına kadar geciktirilmesinin caiz oluşundan dolayıdır. İşte hadisin manası ile ilgili ve meselenin hükmü hakkında doğru olan budur. Meselenin hükmü ile ilgili zayıf daha başka görüş ve açıklamalar da vardır.

Unuturak cimâ eden bir kimsenin ise orucu da bozulmaz ona keffaret de düşmez. Mezhebimizin sahih olan görüşü budur. İlim adamlarının cumhuru da böyle demişlerdir. Ama Maliki mezhebi âlimlerine göre bu hususta böyle bir kimseye keffaretin vacip olup olmadığı ile ilgili görüş ayrılıkları vardır. İmam Ahmed ise; orucu bozulur ve keffarette bulunması icab eder derken Ata', Rabia, Evzâî, Leys ve Sevrî, orucunu kaza etmesi icab eder ama keffaret yoktur demişlerdir. Bizim mezhebimizin delili, unutan bir kimsenin yemek yemesi dolayısı ile orucunun bozulmayacağına dair hadis sahih olarak gelmiştir. Cimâ da bu anlamdadır.

Cimâ ile ilgili keffarette bulunmak hakkında varid olmuş hadisler ise ancak kasten cimâ eden kişi ile ilgilidir. Bundan dolayı bu hadislerin bir kısmında: Helak oldum derken, bir kısmında yandım, yandım demiştir. Böyle bir sözü ise ancak bu işi kasten yapan kişi söyler. Çünkü unutan kişi için icma ile bir vebal yoktur.

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir zembil... getirildi." *Arak (zembil)* ayn ve ra harfi fethalı söylenir. Gerek rivayette gerek lügat bakımından doğru ve meşhur olan budur. Kadı Iyâz da cumhurdan naklettiği rivayette böylece zikretmiş sonra da şunları eklemiştir: Üstadlarımızdan bir çoğu ve daha başkaları ise bu kelimeyi "ark" şeklinde ra harfi sakin olarak rivayet etmiştir. Ama doğrusu bu harfin fethalı okunacağıdır. Araka arada nun harfi olmaksızın "zebil"denildiği gibi nun ilavesi ve ze harfi kesreli olarak "zimbil" de denilir. Aynı şekilde kaffe ve miktel ile sefife de zembilin diğer isimleridir. Kadı Iyâz dedi ki: İbn Dureyd dedi ki: Ona zimbil (zembil) denilmesi içinde çöp taşındığından dolayıdır. Arak fukahaya göre onbeş sa' alan bir kaptır. Onbeş sa' ise her bir yoksula birer mud olmak üzere altmış yoksula altmış mud alır.

"Bizden daha fakirine mi?" Buradaki "daha fakir" anlamındaki lafzı biz "efkara" şeklinde re harfi nasb ile zaptetmiş bulunmaktayız. Kadı Iyâz da böylece nakletmiş olup bu lafzın, sen bizden daha fakir bir kimse bulabilir misin ya da bizden daha fakir bir kimseye verebilir misin? takdirinde bir hazfedilmiş fiil kabul edilir. Ayrıca bizden daha fakir kimse var mı? takdirinde olmak üzere bu kelime merfu olarak da okunabilir. Nitekim bundan sonra gelecek başka bir hadiste (2598) "bizden başkası mı?" buyurmuştur, biz bunu ref ile zaptettik. Az önce geçen açıklamaya uygun olarak nasb ile "eğayrane: bizden başkasına mı" diye telaffuzu da sahihtir. Kadı Iyâz'ın açıklaması bunlar olmakla birlikte biz bu ikinci kelimeyi de nasb ile zaptetmiş bulunuyoruz. Ama az önce geçen açıklamalarımızda görüldüğü gibi her ikisi de caizdir.

"İki kara taşlı arasında" kasıt "iki harre"dir. Medine de iki harre arasında bir şehirdir. Harre ise siyah taşları çok olan yer demektir. Böyle bir yere labe, lube ve levbe de denilir. Bunları Ebu Ubeyd, el-Cevheri ve sayılamayacak kadar çok sayıda dil bilgini nakletmiş bulunmaktadır. Onlar derler ki: İşte bundan dolayı siyahi olan kimseye lûbi ve nûbi denilmiştir. Yâbe (kara taşlı)'nın çoğulu ise lûb, lâb ve lâbât diye gelir. Hemzeli bir lafız değildir.

(2591) "Ki o zembil" demektir. Biz bu lafzı ze harfi kesreli "zimbil" diye zaptetmiş bulunuyoruz ki az önce açıklaması geçti.

(2592) "Bir adam karısı ile cimâ etti" karısı ile cimâ etti lafzı nüshaların bir çoğunda "vakaa bimraatihi" şeklindedir, bazılarında ise "vekaha imraetehu" şeklindedir. Her ikisi de doğrudur.

(2594) "Ramazan ayında oruç açmış bir adama... emretti." Burada kullanılan "ev" yahut, veya lafzı muhayyer bırakmak için değil kısımları açıklamak

içindir. İfadenin takdiri de şöyledir: Bir köleyi hürriyetine kavuşturur. Köleyi hürriyetine kavuşturmaktan aciz düşerse oruç tutar, her ikisini yapamayacak olursa yemek yedirir. Diğer rivayetler zaten buna açıklık getirmektedir.

Bu rivayetlerde Ebu Hanife ile cimâ ve zihar keffareti olarak kâfir bir köleyi hürriyetine kavuşturmak da yeterlidir diyenlerin görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Bunlar sadece mümin bir kimsenin öldürülmesi halinde verilecek keffarette kölenin mümin olmasını şart koşarlar. Çünkü Kur'an-ı Kerim de böyle bir kölenin iman ile vasıflı olması nass ile tesbit edilmiştir. [378] Ama Şafii ve cumhur ise mutlak ifadenin mukayyed ifadeye göre anlaşılması gereği bütün keffaretlerde kölenin mümin olması şartını koşmuşlardır. Mesele buna bina edilmiştir. Çünkü Şafii mutlakı mukayyede göre yorumlarken Ebu Hanife ona muhalefet etmektedir.

٢٥٩٦-٨٥/٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ احْتَرَقْتُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِمَ قَالَ وَطِئْتُ امْرَأَتِي فِي رَمَضَانَ نَهَارًا قَالَ تَصَدَّقْ تَصَدَّقْ قَالَ مَا عِنْدِي شَيْءٌ فَأَمَرَهُ أَنْ يَجْلِسَ فَجَاءَهُ عَرَقَانِ فِيهِمَا طَعَامٌ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِهِ

2596-85/7- Bize Muhammed b. Rumh b. el-Muhacir tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Yandım dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Neden?"* buyurdu. Adam: Ramazanda gündüzün karımla cimâ ettim dedi. Allah Rasûlü: *"Sadaka ver, sadaka ver"* buyurdu. Adam, yanımda hiç bir şey yok deyince ona oturmasını emretti. Sonra Allah Rasûlü'ne içinde yiyecek bir şeyler bulunan iki zembil geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona onu tasadduk etmesini emir buyurdu.[379]

Şerh

"Yandım" buradan mecazi ifadenin kullanılabileceği ve mecazi bir ifade kullanana tepki gösterilmeyeceği hükmü anlaşılmaktadır.

---

378 Bk. Nisa, 92. ayet

379 Buhari, 1935, 6822; Ebu Davud, 2394, 2395; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16176

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Sadaka ver, sadaka ver*" buyurmasındaki bu emir mutlak olarak sadaka vermek demektir. Ama bundan önceki rivayetlerde altmış yoksul yedirmek kaydı geçmiştir. Bu da altmış mud eder. Altmış mud da onbeş sa' dır.

"Sonra ona içinde yiyecek bir şeyler bulunan iki zembil getirildi. Onu sadaka olarak dağıtmasını emir buyurdu." Bu da aynı şekilde daha önce geçtiği gibi mukayyed (kayıtlı) lafızlara göre açıklanması gereken mutlak bir ifadedir.

(2590) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Kesintisiz iki ay oruç tutabilir misin?*" buyruğunda hem bizim mezhebimizin hem cumhurun kanaatinin lehine delil bulunmaktadır. Zaten sonraki asırlarda bu husus üzerinde de icma edilmiştir. Bu da bu iki ayın peşpeşe oruç tutulmasının şart olduğudur. İbn Ebu Leylâ'dan bunu şart görmediği de nakledilmiş bulunmaktadır.

"*Altmış yoksula yemek yedir*" buyruğu bizim ve cumhurun lehine bir delildir. Sonraki asırlarda da zaten ilim adamları Bunun üzerine icma etmişlerdir. Bu da altmış yoksula yemek yedirmenin şart olduğudur. Hasan-ı Basri'den Bunun kırk yoksula yirmi sa' yiyecek vermek olduğunu söylediği nakledilmiş olmakla birlikte altmış yoksul olmasını şart koşan cumhur her bir miskine (yoksula) birer mud verilir. Mud ise bir sa' ın dörtte biridir. Ebu Hanife ve Sevrî ise her bir yoksula yarımşar sa' yedirir demişlerdir.

٢٥٩٧-٨٦/٨- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ يَقُولُ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْقَاسِمِ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبَّادَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ ﵂ تَقُولُ أَتَى رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَلَيْسَ فِي أَوَّلِ الْحَدِيثِ تَصَدَّقْ تَصَدَّقْ وَلَا قَوْلُهُ نَهَارًا

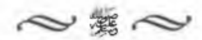
2597-76/8- Bize Muhammed b. el-Müsennâ tahdis etti... Abbad b. Abdullah b. ez-Zübeyr'in tahdis ettiğine göre o Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi. Sonra hadisi zikretti.

Ama hadisin baş taraflarında: "*Sadaka ver, sadaka ver*" buyruğunda ravinin (gündüzün) ifadesi de bulunmamaktadır.[380]

380 2596 numaralı hadisin kaynakları

٢٥٩٨-٨٧/٩- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ حَدَّثَهُ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ أَنَّ عَبَّادَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ تَقُولُ أَتَى رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ فِي رَمَضَانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ احْتَرَقْتُ احْتَرَقْتُ فَسَأَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا شَأْنُهُ فَقَالَ أَصَبْتُ أَهْلِي قَالَ تَصَدَّقْ فَقَالَ وَاللَّهِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَالِي شَيْءٌ وَمَا أَقْدِرُ عَلَيْهِ قَالَ اجْلِسْ فَجَلَسَ فَبَيْنَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ أَقْبَلَ رَجُلٌ يَسُوقُ حِمَارًا عَلَيْهِ طَعَامٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيْنَ الْمُحْتَرِقُ آنِفًا فَقَامَ الرَّجُلُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَصَدَّقْ بِهَذَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغَيْرَنَا فَوَاللَّهِ إِنَّا لَجِيَاعٌ مَا لَنَا شَيْءٌ قَالَ فَكُلُوهُ

2598-87/9- Bana Ebu't-Tâhir tahdis etti... Abbad b. Abdullah b. ez-Zübeyr'in tahdis ettiğine göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Mescitte Ramazan ayında bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Yandım, yandım dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "*Durumun ne ki?*" diye sordu. Adam: Eşimle cimâ ettim, dedi. Allah Rasûlü: "*Sadaka ver*" buyurdu. Adam: Allah'a yemin ederim ey Allah'ın Nebi'si hiçbir şeyim yok. Ona (sadaka vermeye) gücüm de yok dedi. Allah Rasûlü: "*Otur*" buyurdu. Adam da oturdu. O bu halde iken üzerinde yiyecek (buğday) bulunan bir eşeği sürmekte olan bir adam çıkageldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Az önce yandığını söyleyen kişi nerede?*" buyurdu. Adam ayağa kalkınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Bunu sadaka olarak dağıt*" buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden başkasına mı? Allah'a yemin ederim biz hem açız hem bir şeyimiz yok, deyince. Allah Rasûlü: "*O halde onu siz yeyin*" buyurdu.[381]

381 2596 numaralı hadisin kaynakları

١٥/١٥- بَاب جَوَازِ الصَّوْمِ وَالْفِطْرِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لِلْمُسَافِرِ فِي غَيْرِ مَعْصِيَةٍ إِذَا كَانَ سَفَرُهُ مَرْحَلَتَيْنِ فَأَكْثَرَ وَأَنَّ الْأَفْضَلَ لِمَنْ أَطَاقَهُ بِلَا ضَرَرٍ أَنْ يَصُومَ وَلِمَنْ يَشُقُّ عَلَيْهِ أَنْ يُفْطِرَ

15/15- MÂSİYETİ GEREKTİRECEK BİR HUSUS DIŞINDAKİ BİR SEBEBLE YOLCULUK YAPAN BİR KİMSENİN EĞER YOLCULUK SÜRESİ İKİ MERHALE VE DAHA FAZLA İSE ORUÇ AÇMASININ DA TUTMASININ DA CAİZ OLDUĞU AMA ZARAR GÖRMEMEK ŞARTI İLE ONA GÜÇ YETİREN KİMSE İÇİN DAHA FAZİLETLİ OLANIN ORUÇ TUTMASI FAKAT BUNDAN DOLAYI ZORLUK ÇEKECEK OLANIN İSE ORUÇ AÇMASI OLDUĞU BABI

Seferde Oruç Tutmak

İlim adamları seferde Ramazan orucu tutmanın hükmü hakkında farklı görüşlere sahiptir. Zahiri mezhebine mensub kimi ilim adamı seferde Ramazan orucu tutmak sahih değildir. Eğer oruç tutacak olursa ayetin zahiri anlamı dolayısı ile [382] ayrıca: "*Seferde oruç tutmak bir (iyilik)den değildir*" ile diğer hadis-i şerifdeki: "*İşte onlar (seferde, yolculukta oruç tutanlar) isyan edenlerin ta kendileridir*" hadisi dolayısı ile oruç olmaz ve kaza edilmesi gerekir.

Diğer taraftan ilim adamlarının büyük çoğunluğu ve fetvaya ehil kimselerin tamamı yolculukta (seferde) Ramazan orucu tutmak caizdir, bu oruç geçerlidir ve kişi yükümlülüğünü yerine getirmiş olur demişlerdir. Ancak oruç mu daha faziletlidir, oruç açmak mı yoksa her ikisi aynı mıdır hususunda farklı görüşleri vardır.

Malik, Ebu Hanife, Şafii ve çoğunluk açıkça görülecek bir meşakket ve bir zarar olmaksızın oruç tutabilen için daha faziletlidir. Şayet zarar görecekse oruç açması daha faziletlidir demişlerdir. Bunun için de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Abdullah b. Revaha'nın ve başkalarının oruç tutmaları ile bu husustaki diğer hadisleri delil göstermişlerdir. Ayrıca bu yolla anında yükümlülükten kurtulmak da gerçekleşmiş olur.

Said b. el-Müseyyeb, Evzâî, Ahmed, İshak ve başkaları ise kayıtsız ve şartsız olarak oruç açmak daha faziletlidir demişlerdir. Bazı mezhep âlimlerimiz bunu Şafii'nin bir görüşü olarak nakletmiş iseler de bu garip bir rivayettir. Bu kanaat sahipleri de daha önce geçen zahiri mezhebi âlimlerinin gösterdikleri deliller ile Hamza b. Amr el-Eslemi'nin Müslim tarafından babın

382 Bk. Bakara, 184 ve 185

sonlarında zikredilmiş bulunan (2620) hadisini delil göstermişlerdir ki o da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu Allah'tan bir ruhsattır. Bunun gereğince amel eden güzel bir iş yapar. Oruç tutmayı arzu eden için de bir vebal yoktur"* buyruğudur. Bunun zahiri ise oruç açmanın tercih edilmesini gerektirmektedir. Ama çoğunluk bütün bunlar herhangi bir zarar ile karşılaşmaktan ya da bir zorluk çekmekten korkan kimse hakkındadır -hadislerde açıkça görüldüğü gibi- deyip cevap vermişler ve bu hususta babta zikredilen Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'ın hadisine dayanmışlardır. O da şöyle demiştir: "Biz Ramazan ayında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte gazaya çıkardık. Bizden kimisi oruç tutardı kimimiz oruç açardı. Bundan dolayı da ne oruç tutan kişi oruç tutmayana ne tutmayan oruç tutana karşı herhangi bir olumsuz duygu hissetmezdi. (Çünkü) onların kanaatine göre kendisinde güç bulan kimse oruç tutardı ve güzel bir iş yapmış olurdu. Kendisini güçsüz hisseden bir kimsenin oruç açmasının da güzel olduğu kanaatinde idiler." İşte bu çoğunluğun görüşünün tercih edilmesi hususunda açık bir ifadedir ki bu da açık bir zarar ve bir zorluk ile karşılaşmadan oruç tutabilen kimse için oruç tutmasının daha faziletli olduğudur. Kimi ilim adamı da şöyle demektedir: Hadislerin bu hususta birbirlerini'dengelemeleri dolayısı ile oruç açmak da tutmak da aynı şeydir demiş ise de doğru olan çoğunluğun kanaatidir. Allah en iyi bilendir.

٢٥٩٩-١/٨٨ - حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ قَالَا أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ عَامَ الْفَتْحِ فِي رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ ثُمَّ أَفْطَرَ قَالَ وَكَانَ صَحَابَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَتَّبِعُونَ الْأَحْدَثَ فَالْأَحْدَثَ مِنْ أَمْرِهِ

2599-88/1- Bana Yahya b. Yahya ve Muhammed b. Rumh tahdis edip dediler ki: Bize Leys haber verdi (H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys İbn Şihâb'dan tahdis etti, o Ubeydullah b. Abdullah b. Urve'den, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan kendisine şunu haber verdiğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği sene Ramazan ayında çıktı. Kedid denilen yere ulaşıncaya kadar oruç tuttuktan sonra orucunu açtı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı ise onun en yeni (en son) yaptığı işini takip eder (ona uyar)lardı.[383]

383 Buhari, 1944, 2953, 4275, 4279 -uzunca-; Nesai, 2312; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5843

Şerh

"Mekke'nin fethedildiği sene Ramazan ayında çıktı. Kedid denilen yere vardıktan sonra orucunu açtı." Kastettiği fetih senesi Mekke'nin fethedildiği sene olan hicretin 8. yılıdır. "Kedid"denilen yer ise Medine'den 7 merhale ya da ona yakın uzaklıkta bulunan bir pınar adıdır. Kendisi ile Mekke arasındaki uzaklık ise iki merhaleye yakındır. Medine'ye Asfân'dan daha yakındır. Kadı Iyâz dedi ki: Kedid Mekke'den 42 mil uzaklıkta bir pınardır. Asfân ise minberi bulunan ve Mekke'den 36 mil uzaklıkta büyük bir kasabadır. Kedid de Asfân ile (kef ile söylenen) Kedid arasında bir yerdir. Diğer hadiste (2605) ise Kura' el-Ganim denilen yere varıncaya kadar oruç tuttu denilmektedir. Bu da Asfân'ın berisinde 8 millik bir vadidir. el-Kura' adındaki bu dağ buna izafe edilir. Bu ise bu vadiye bitişik olan bir dağdır. Kura' ise dağ ya da harrenin sel akan her bir uç kısmına verilen isimdir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bütün bunlar aynı seferde Mekke'nin fethi gazasında olmuştur. Her ne kadar Asfân adı geçen bu yerlerden bir dereceye kadar uzak ise de bütün bu yerler (Asfân, Kedid, Kura el-Ganim) bu hadislerde birbirine yakın oldukları için isimleri ile zikredilmişlerdir. Bütün bu yerler ise aslında Asfân'a izafe edilirler ve ona bağlı yerlerdendir. Dolayısı ile Asfân ismi bunların hepsini kapsar. (Kadı Iyâz devamla) dedi ki: Bu hadislerde zikredilen olayların bazısında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanların karşı karşıya kaldıkları meşakkatleri öğrenmiş ve onun için oruç açmış olabilir, bazılarında (doğrudan) kendilerine oruç açmalarını emretmiş de olabilir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır. Onun söyledikleri doğru ve isabetlidir. Ancak Asfân ile ilgili uzaklık hakkında söyledikleri müstesnadır. Çünkü meşhur olan Asfân'ın Mekke'den dört beridlik bir mesafede olduğudur. Her bir berid dört fersah, her fersah üç mildir. Toplam kırksekiz mil eder. İşte cumhurun söylediği bilinen doğru budur.

"Kedid'e ulaşıncaya kadar oruç tuttuktan sonra orucunu açtı." Burada da seferde oruç açmanın da tutmanın da caiz olduğu şeklindeki cumhurun kabul ettiği görüşün lehine delil vardır. Ayrıca misafirin (yolcunun) Ramazan'ın bir kısmını oruçla geçirirken bir kısmını oruçla geçirmekle yükümlü olmadığına ve bir kısmını oruçla geçirdiği için onu tamamlamak zorunda olmadığına da delil vardır. Bazı ilim adamları bu hadisi yanlış anlayarak Kedid ile Kura' el-Ganim'in Medine'ye yakın olduğu kanaatine varmıştır. Ayrıca "Kedid'e varıncaya kadar" ve Kura' el-Ganim'e varıncaya kadar oruç tuttu" diye söz edilen bu hususun Medine'den çıktığı aynı günde gerçekleştiğini sanmış ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Medine de oruçlu çıkıp aynı

günde Kura' el-Ganim'e varınca da gündüzün orucunu açtığını iddia etmiştir. Bu görüş sahibi olan ise bunu şuna delil göstermiştir: Fecirden sonra oruçlu olarak sefere çıkan bir kimse aynı günde orucunu açabilir.

Halbuki Şafii ve cumhurun benimsediği görüşe göre o günde orucunu açması caiz değildir. Ancak bu, seferde iken fecir doğan kimse için caizdir. Bu görüşü ileri süren kimsenin bu hadisi delil göstermesi şaşırtıcı, acaip istidlallerden birisidir. Çünkü Kedid ile Kura' el-Ganim Medine'den 7 ya da daha fazla merhale uzaklıkta bir yerdedir. Allah en iyi bilendir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı onun en yeni (son) yaptığı işini takip eder (ona uyar)lardı" şeklindeki bu ifade onların neshi yahut da iki hususun birlikte de caiz olmasına rağmen ikincisinin tercih edilen olduğunu bilmeleri hali hakkında kabul edilir. Yoksa Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) devesi üzerinde tavaf etmiş, abdest azalarını birer defa yıkayarak abdest almış ve buna benzer caiz olduklarını beyan amacı ile çeşitli caiz hususları bir ya da az sayıda birkaç defa işlemiş ama bunların daha faziletli olanını devam ettirmiştir.

٢٦٠٠-.../٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ قَالَ يَحْيَى قَالَ سُفْيَانُ لَا أَدْرِي مِنْ قَوْلِ مَنْ هُوَ يَعْنِي وَكَانَ يُؤْخَذُ بِالْآخِرِ مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللهِ ﷺ

2600-.../2- Bana Yahya b. Yahya, Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve İshak b. İbrahim, Süfyan'dan tahdis etti. O, Zührî'den bu isnâd ile aynısını rivayet etti. Yahya dedi ki: Süfyan: Ben onun yani "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) en son sözünü alınırdı" ifadelerinin kime ait olduklarını bilmiyorum, dedi.[384]

٢٦٠١-.../٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ الزُّهْرِيُّ وَكَانَ الْفِطْرُ آخِرَ الْأَمْرَيْنِ وَإِنَّمَا يُؤْخَذُ مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِالْآخِرِ فَالْآخِرِ قَالَ الزُّهْرِيُّ فَصَبَّحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَكَّةَ لِثَلَاثَ عَشْرَةَ لَيْلَةً خَلَتْ مِنْ رَمَضَانَ

2601-.../3- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti. Bize Abdurrezzâk tahdis etti. Beza Ma'mer, Zührî'den bu isnad ile haber verdi. Zührî dedi ki:

384 2599 numaralı hadisin kaynakları

(Yolculukta) oruç açmak iki emrin sonuncusu idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)in ise en son emri (hali, durumu, uygulaması) hangisi ise ancak o esas alınır. (Yine) Zührî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın onüçüncü günü Mekke'de sabahladı.[385]

٢٦٠٢-.../٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَ حَدِيثِ اللَّيْثِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَكَانُوا يَتَّبِعُونَ الْأَحْدَثَ فَالْأَحْدَثَ مِنْ أَمْرِهِ وَيَرَوْنَهُ النَّاسِخَ الْمُحْكَمَ

2602-.../4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti. Bize İbn Vehb haber verdi. Bana Yunus İbn Şihâb'dan bu isnad ile Leys'in hadisini aynen haber verdi. İbn Şihab dedi ki: (Ashâb) onun işleri arasında en yeni (son) olanlarını araştırıyor ve nesh edici ve muhkem olanın o olduğu kanaatini taşıyorlardı.[386]

٢٦٠٣-.../٥- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ سَافَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ عُسْفَانَ ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ فِيهِ شَرَابٌ فَشَرِبَهُ نَهَارًا لِيَرَاهُ النَّاسُ ثُمَّ أَفْطَرَ حَتَّى دَخَلَ مَكَّةَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ فَصَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَفْطَرَ فَمَنْ شَاءَ صَامَ وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ

2603-.../5- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti... İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayında yolculuk yaptı. Asfan'a varıncaya kadar oruç tuttu. Sonra içinde içecek bir şeyler bulunan bir kap istedi. İnsanlar kendisini görsün diye gündüz vakti onu içti. Sonra da Mekke'ye girinceye kadar oruç tutmadı.

İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (seferde) hem oruç tutmuş hem orucunu açmıştır. Bundan dolayı isteyen oruç tutar isteyen oruç açar.[387]

Şerh

"İbn Abbas dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem oruç tutmuştur hem açmıştır. Bundan dolayı..." Bu hadiste seferde oruç tutmanın da açmanın da caiz olduğu şeklindeki cumhurun görüşünün lehine delil vardır.

385 2599 numaralı hadisin kaynakları
386 2599 numaralı hadisin kaynakları
387 Buhari, 1948, -uzunca-, 4279; Ebu Davud, 2404; Nesai, 2290; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5749

٢٦٠٤-٨٩/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ -حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ لَا تَعِبْ عَلَى مَنْ صَامَ وَلَا عَلَى مَنْ أَفْطَرَ قَدْ صَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي السَّفَرِ وَأَفْطَرَ

2604-89/6- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti... İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Oruç tutanı da oruç açanı da ayıplama. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seferde hem oruç tutmuştur hem açmıştır. [388]

٢٦٠٥-٩٠/٧- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ الْمَجِيدِ حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ عَامَ الْفَتْحِ إِلَى مَكَّةَ فِي رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ كُرَاعَ الْغَمِيمِ فَصَامَ النَّاسُ ثُمَّ دَعَا بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ فَرَفَعَهُ حَتَّى نَظَرَ النَّاسُ إِلَيْهِ ثُمَّ شَرِبَ فَقِيلَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ إِنَّ بَعْضَ النَّاسِ قَدْ صَامَ فَقَالَ أُولَئِكَ الْعُصَاةُ أُولَئِكَ الْعُصَاةُ

2605-90/7- Bana Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti... Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fetih yılı Ramazan ayında Mekke'ye çıkıp gitti. Kura' el-Gamim'e varıncaya kadar oruç tuttu. Onunla beraber olanlar da oruç tuttu. Sonra içinde su bulunan bir kâse istedi. İnsanlar onu görecek şekilde yukarı kaldırdıktan sonra içti. Bundan sonra ona: Ama bazı kimseler oruç tutmaya devam etti denilince o: "*İşte onlar asi olanlardır. İşte onlar asi olanlardır*" buyurdu.[389]

Şerh

"Bundan sonra ona... *İşte onlar asi olanlardır...*" buyurdu. Bu (işte bunlar asi olanlardır) buyruğu bu şekilde iki defa tekrar edilmiştir. Hadis, oruç tutmakla zarar gören kimseler hakkında yorumlanır yahut da kendilerine açmanın caiz olduğunu beyan etmek maslahatı için kesinlikle oruç açmaları emredilen ve böylelikle farz emre muhalefet eden kimseler hakkında yorumlanır. Her iki ihtimale göre bu gün için seferde oruç tutan kimse eğer bundan dolayı zarar görmüyorsa asi olmaz. Bu şekildeki yorumu bundan sonraki rivayette gelecek olan: "Oruç tutmak insanlara ağır gelmeye başladı" ifadesidir.

388 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5729
389 Tirmizi, 710, Nesai, 2262; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2598

٢٦٠٦-٩١/٨- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ عَنْ جَعْفَرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ شَقَّ عَلَيْهِمُ الصِّيَامُ وَإِنَّمَا يَنْظُرُونَ فِيمَا فَعَلْتَ فَدَعَا بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ بَعْدَ الْعَصْرِ

2606-91/8- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Abdülaziz -yani -ed-Derâverdî- Cafer'den bu isnâd ile tahdis etti ve şunları da ziyade eyledi: Ona insanlara oruç tutmak ağır gelmeye başladı. Onlar senin ne yapacağına bakıyorlar denilince o da ikindiden sonra içinde su bulunan bir kâse getirilmesini istedi.[390]

٢٦٠٧-٩٢/٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَرَأَى رَجُلًا قَدْ اجْتَمَعَ النَّاسُ عَلَيْهِ وَقَدْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ فَقَالَ مَا لَهُ قَالُوا رَجُلٌ صَائِمٌ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ أَنْ تَصُومُوا فِي السَّفَرِ

2607-92/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr birlikte Muhammed b. Cafer'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Ğunder, Şu'be'den tahdis etti, o Muhammed b. Abdurrahman b. Sa'd'dan, o Muhammed b. Amr b. el-Hasan'dan, o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seferde idi. Bir adamın etrafında insanların toplanıp kalabalık olduğunu gördü. Adama gölge yapılmıştı. Allah Rasûlü: "*Bunun nesi var?*" buyurdu. Ona: Oruç tutan bir adamdır, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Seferde oruç tutmanız birr (iyilik) sayılmaz*" buyurdu.[391]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seferde iken etrafında insanların toplandığı bir adam gördü..." Hadis oruç tutmak size meşakkatli gelip zarar göreceğinizden korkarsanız anlamındadır. Zaten hadisin anlatımı böyle bir tevili gerektirmektedir. Bu rivayet "*yolculuk esnasında oruç tutmak birr sayılmaz*" şeklindeki mutlak diğer rivayetleri beyan edicidir. Hepsinin anlamı ise oruç tutmaktan dolayı zarar gören kimseler hakkında olduklarıdır.

390 2605 numaralı hadisin kaynakları
391 Buhari, 1946; Ebu Davud, 2407; Nesai, 2261; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2645

٢٦٠٨-.../١٠- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْحَسَنِ يُحَدِّثُ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ يَقُولُ رَأَى رَسُولُ اللهِ ﷺ رَجُلًا بِمِثْلِهِ

2608-.../10- Bize Ubeydullah b. Muâz tahdis etti... Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adam gördü deyip hadisi aynen rivayet etti.[392]

٢٦٠٩-.../١١- وَحَدَّثَنَاه أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ النَّوْفَلِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَزَادَ قَالَ شُعْبَةُ وَكَانَ يَبْلُغُنِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ أَنَّهُ كَانَ يَزِيدُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ وَفِي هَذَا الْإِسْنَادِ أَنَّهُ قَالَ عَلَيْكُمْ بِرُخْصَةِ اللهِ الَّذِي رَخَّصَ لَكُمْ قَالَ فَلَمَّا سَأَلْتُهُ لَمْ يَحْفَظْهُ

2609-.../11- Bunu bize Ahmed b. Osman en-Nevfeli de tahdis etti, bize Ebu Davud tahdis etti, bize Şu'be bu isnâd ile buna yakın hadisi rivayet etti ve şunları ekledi: Şu'be dedi ki: Bana Yahya b. Ebu Kesir'den bu hadisi rivayetinde fazla bazı lafızlar söylediği de ulaşmaktadır.

Yine bu isnadda şöyle buyurduğu da kaydedilmiştir: "Allah'ın size vermiş olduğu ruhsatı kullanmaya bakın" ravi dedi ki: Ben ona (bunu) sorunca o bunu hatırlayamadı.[393]

٢٦١٩-٩٣/١٢- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لِستَّ عَشْرَةَ مَضَتْ مِنْ رَمَضَانَ فَمِنَّا مَنْ صَامَ وَمِنَّا مَنْ أَفْطَرَ فَلَمْ يَعِبْ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ وَلَا الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ

2610-93/12- Bize Heddâb b. Halid tahdis etti... Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Ramazan ayının 16. günü gazaya çıktık. Kimimiz oruç tuttu kimimiz oruç açtı. Oruç tutan açanı ayıplamadığı gibi oruç tutmayan da tutanı ayıplamadı.[394]

392 2607 numaralı hadisin kaynakları
393 2607 numaralı hadisin kaynakları
394 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3476

٢٦١١-١٣/٩٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ التَّيْمِيِّ ح وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَقَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ وَقَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ نُوحٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ يَعْنِي ابْنَ عَامِرٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ سَعِيدٍ كُلُّهُمْ عَنْ قَتَادَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ هَمَّامٍ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ التَّيْمِيِّ وَعُمَرَ بْنِ عَامِرٍ وَهِشَامٍ لِثَمَانَ عَشْرَةَ خَلَتْ وَفِي حَدِيثِ سَعِيدٍ فِي ثِنْتَيْ عَشْرَةَ وَشُعْبَةَ لِسَبْعَ عَشْرَةَ أَوْ تِسْعَ عَشْرَةَ

2611-94/13- Bize Muhammed b. Ebu Bekr el-Mukaddemi tahdis etti, bize Yahya b. Said et-Teymî'den tahdis etti (H.) Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Mehdi tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ'da dedi ki: Bize Ebu Âmir tahdis etti, bize Hişam tahdis etti (H.) İbnu'l-Müsennâ da dedi ki: Bize Salim b. Nuh tahdis etti, bize Ömer -yani b. Âmir- tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Muhammed b. Bişr, Said'den tahdis etti, hepsi Katade'den bu isnâd ile Hemmâm'ın hadisine yakın olarak rivayet etti.

Ancak et-Teymî ile Ömer b. Âmir ve Hişam'ın hadisi rivayetlerinde onsekizinci gün, Said'in rivayetinde onikisinde, Şu'be'nin rivayetinde onyedi yahut ondokuzunda denilmektedir.[395]

Şerh

(2610-2611 numaralı hadisler)

(Daha önce geçen) Muhammed b. Râfi'nin rivayet ettiği hadiste (2601) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın onüçüncü günü Mekke de sabah etti" dedikten sonra Ebu Said'den naklettiği (2610) rivayetinde "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Ramazanın onaltıncı günü gazaya çıktık"denilirken bir rivayette "onsekizinci gün" bir diğer rivayette (2611) "onikincisinde" bir başka rivayette (2611) onyedi yahut ondokuzuncu gün"denilmektedir.

Meğazi kitaplarında meşhur olan ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke'nin fethi gazasına Medine'den Ramazan'ın onuncu günü çıktığı ve

395 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4376

onyedinci gün Mekke'ye girdiği şeklindedir. Bu rivayetlerin arasını cem ve telif şekli de şudur: ...[396]

٢٦١٢-٩٥/١٤- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ حَدَّثَنَا بِشْرٌ يَعْنِي ابْنَ مُفَضَّلٍ عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ كُنَّا نُسَافِرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ فَمَا يُعَابُ عَلَى الصَّائِمِ صَوْمُهُ وَلَا عَلَى الْمُفْطِرِ إِفْطَارُهُ

2612-95/14- Bize Nasr b. Ali el-Cahdamî tahdis etti... Ebu Said (radıyallâhu anh) dedi ki: Biz Ramazan ayında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sefere çıkardık da oruç tutan oruç tuttu diye, oruç tutmayıp açan da açtı diye ayıplanmazdı.[397]

٢٦١٣-٩٦/١٥- حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ فَمِنَّا الصَّائِمُ وَمِنَّا الْمُفْطِرُ فَلَا يَجِدُ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ وَلَا الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ يَرَوْنَ أَنَّ مَنْ وَجَدَ قُوَّةً فَصَامَ فَإِنَّ ذَلِكَ حَسَنٌ وَيَرَوْنَ أَنَّ مَنْ وَجَدَ ضَعْفًا فَأَفْطَرَ فَإِنَّ ذَلِكَ حَسَنٌ

2613-96/15- Bana Amr en-Nâkid tahdis etti... Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh) dedi ki: Biz Ramazan ayında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte gazaya çıkardık. Kimimiz oruç tutar kimimiz oruç açardı. Bundan dolayı oruç tutan tutmayana, oruç açan da oruç tutana içinde herhangi bir kin (menfi bir his) duymazdı. Onların görüşüne göre oruç tutabilecek gücü kendisinde bulan oruç tutardı ve elbetteki bu güzel bir iştir. Aynı şekilde kendisinde güç bulamayan kimse de oruç açardı ve bu da güzeldir kanaatinde idiler.[398]

---

396 Elimizde bulunan çeşitli nüshalarda bu şekilde bir boşluk bulunmaktadır. Fazilet sahibi büyük muhaddis Şeyh Reşid Ahmed el-Kenhûhî -yüce Allah'ın rahmeti üzerine- şu sözleri ile şöyle bir not düşmüştür: Bu rivayetler bu şekilde cem ve telif edilir: Rivayetlerin bir kısmı Medine'den çıkışın başlaması hakkında yorumlanır. Bundan sonrasına ait olduğuna delalet eden rivayetler ise onların Mekke fethi için gazaya çıkmış oldukları zamanlar hakkında kabul edilir. Yoksa onların belirtilen bu tarihlerde yolculuğa çıktıkları anlamında değildir. Buna göre "onsekizinci gün" sözü ve buna yakın diğer ifadeler o gün biz Mekke'den çıkmış bulunuyorduk, demektir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir. (el-Hallu'l-Mufhim, I, 296)

397 Tirmizi, 712; Nesai, 2309; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4344

398 Tirmizi, 713; Nesai, 2308 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4325

٢٦١٤-١٦/٩٧- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الْأَشْعَثِيُّ وَسَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ كُلُّهُمْ عَنْ مَرْوَانَ قَالَ سَعِيدٌ أَخْبَرَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ عَنْ عَاصِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا نَضْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَا سَافَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَيَصُومُ الصَّائِمُ وَيُفْطِرُ الْمُفْطِرُ فَلَا يَعِيبُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ

2614-97/16- Bize Said b. Amr el-Eşasi, Sehl b. Osman, Suveyd b. Said ve Huseyn b. Hureyeys birlikte Mervân'dan tahdis etti. Said dedi ki: Bize Mervân b. Muaviye, Âsım'dan şöyle dediğini haber verdi. Ben Ebu Nadra'yı, Ebu Said el-Hudrî ve Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhum)'dan tahdis ederken dinledim. Her ikisi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sefer yaptık. Kimi oruç tutar, kimi oruç açardı. Onların biri diğerini ayıplamazdı.[399]

٢٦١٥-١٧/٩٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ سُئِلَ أَنَسٌ ﷺ عَنْ صَوْمِ رَمَضَانَ فِي السَّفَرِ فَقَالَ سَافَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ فَلَمْ يَعِبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ وَلَا الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ

2615-98/17- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Ebu Hayseme, Humeyd'den şöyle dediğini haber verdi: Enes (radıyallâhu anh)'a sefer halinde Ramazan orucu tutmaya dair soru soruldu. O da şu cevabı verdi: Ramazan ayında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yolculuk yaptık. Ama oruç tutan tutmayanı, tutmayan da tutanı ayıplamadı.[400]

٢٦١٦-١٨/٩٩- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ خَرَجْتُ فَصُمْتُ فَقَالُوا لِي أَعِدْ قَالَ فَقُلْتُ إِنَّ أَنَسًا أَخْبَرَنِي أَنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَانُوا يُسَافِرُونَ فَلَا يَعِيبُ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ وَلَا الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ فَلَقِيتُ ابْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ فَأَخْبَرَنِي عَنْ عَائِشَةَ ﷺ بِمِثْلِهِ

2616-99/18- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Halid el-Ahmer, Humeyr'den şöyle dediğini tahdis etti: Sefere çıktım, oruç tuttum. Bana (orucunu) iade et dediler. Ben: Şüphesiz Enes'in bana haber verdiğine

399 Nesai, 2310, 2311; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3102
400 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 669

göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı yolculuk yaparlardı da oruç tutan tutmayanı, tutmayan da oruç tutanı ayıplamazdı diye haber vermiştir dedim.

Sonra İbn Ebu Müleyke ile karşılaştım. O da bana Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan aynısını haber verdi.[401]

١٦/١٦- بَاب أَجْرِ الْمُفْطِرِ فِي السَّفَرِ إِذَا تَوَلَّى الْعَمَلَ

16/16- SEFERDE ÇALIŞMAYI ÜSTLENMESİ HALİNDE ORUÇ TUTMAYANIN ECRİ BABI

٢٦١٧-١٠٠/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ مُوَرِّقٍ عَنْ أَنَسٍ ﵁ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي السَّفَرِ فَمِنَّا الصَّائِمُ وَمِنَّا الْمُفْطِرُ قَالَ فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا فِي يَوْمٍ حَارٍّ أَكْثَرُنَا ظِلًّا صَاحِبُ الْكِسَاءِ وَمِنَّا مَنْ يَتَّقِي الشَّمْسَ بِيَدِهِ قَالَ فَسَقَطَ الصُّوَّامُ وَقَامَ الْمُفْطِرُونَ فَضَرَبُوا الْأَبْنِيَةَ وَسَقَوْا الرِّكَابَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ

2617-100/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte seferde idik. Kimimiz oruç tuttu, kimimiz oruçlu değildi. Derken sıcak bir günde bir yerde konakladık. Aramızda gölgesi en çok olan kişi bir elbisesi olan kişi idi. Aramızdan eli ile dahi güneşten kendisini koruyanlarımız vardı. Oruç tutanlar yere yığıldı kaldı. Oruç tutmayanlar ise ayakta kalıp çadırları kurdular, binekleri suladılar. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bugün oruç açanlar ecir ve mükafatı alıp götürdüler"* buyurdu.[402]

٢٦١٨-١٠١/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا حَفْصٌ عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ عَنْ مُوَرِّقٍ عَنْ أَنَسٍ ﵁ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَصَامَ بَعْضٌ وَأَفْطَرَ بَعْضٌ فَتَحَزَّمَ الْمُفْطِرُونَ وَعَمِلُوا وَضَعُفَ الصُّوَّامُ عَنْ بَعْضِ الْعَمَلِ قَالَ فَقَالَ فِي ذَلِكَ ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ

401 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 684

402 Buhari, 2890 -buna yakın-; Nesai, 2282; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1607

2618-101/2- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Havs, Âsım el-Ahvel'den tahdis etti, o Muverrik'den, o Enes (radıyallâhu anh)'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seferde iken onunla beraber olanların bir kısmı oruç tuttu, diğer bir kısmı oruç açtı. Oruç açanlar (oruç tutmamakla) ihtiyatlı davrandılar ama oruç tutanlar ise bazı işleri yapamadılar. (Enes) dedi ki: İşte bu hususta (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)): *"Bugün oruç tutmayanlar mükafatı alıp gitti"* buyurdu.[403]

Şerh

(2618) "Oruç açanlar" oruç tutmamakla ihtiyatlı davrandılar. (İhtiyatlı davrandılar anlamını verdiğimiz lafız olan) *"tehazzeme"* kelimesi bizim diyarımızdaki bütün nüshalarda bu şekilde ha ve ze harfleri iledir. Kadı Iyâz da Sahih-i Müslim ravilerinin çoğunluğundan bunu böylece nakletmiş ve şunları söylemiştir: Bazıları ise bu lafzı hı ve dal harfi ile *"fetehaddeme:* hizmet etti" diye kaydetmişlerdir. Ayrıca bunlar doğru ifadenin bu olduğunu da iddia etmişlerdir. Çünkü bu kimseler (oruç tutmayanlar) hizmet görüyorlardı. (Devamla) Kadı Iyâz dedi ki: Ama birincisi de sahihtir. Bunun sahih olmasının da üç açıklaması vardır:

1. Hizmet etmek için kollarını sıvadılar, anlamındadır.

2. Oldukça hizmet edip çalışmakta gayret göstermelerini anlatmak için bir istiaredir. "Ramazan'ın son on günü girdi mi olanca gayret eder ve izarını sıkı sıkıya bağlardı" hadisinde de bu anlam kastedilmektedir.

3. İhtiyatlı davranmak güçlü olanı yapmak ve maslahata olan işlere gerektiği gibi önem vermek demek olan "hazm" kökünden gelmektedir.

٢٦١٩-١٠٢/٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ رَبِيعَةَ قَالَ حَدَّثَنِي قَزَعَةُ قَالَ أَتَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ ﷺ وَهُوَ مَكْثُورٌ عَلَيْهِ فَلَمَّا تَفَرَّقَ النَّاسُ عَنْهُ قُلْتُ إِنِّي لَا أَسْأَلُكَ عَمَّا يَسْأَلُكَ هَؤُلَاءِ عَنْهُ سَأَلْتُهُ عَنِ الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ فَقَالَ سَافَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَى مَكَّةَ وَنَحْنُ صِيَامٌ قَالَ فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّكُمْ قَدْ دَنَوْتُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَالْفِطْرُ أَقْوَى لَكُمْ فَكَانَتْ رُخْصَةً فَمِنَّا مَنْ صَامَ وَمِنَّا مَنْ أَفْطَرَ ثُمَّ نَزَلْنَا مَنْزِلًا آخَرَ فَقَالَ إِنَّكُمْ مُصَبِّحُو عَدُوِّكُمْ وَالْفِطْرُ أَقْوَى لَكُمْ فَأَفْطِرُوا وَكَانَتْ عَزْمَةً فَأَفْطَرْنَا ثُمَّ قَالَ لَقَدْ رَأَيْتُنَا نَصُومُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بَعْدَ ذَلِكَ فِي السَّفَرِ

403 2617 numaralı hadisin kaynakları

2619-102/3- Bana Muhammed b. Hâtim tahdis etti... Bana Kazaa tahdis edip dedi ki: Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'ın yanına etrafında pek çok kimsenin bulunduğu bir sırada gittim. Ahali etrafından dağılınca ben: Sana şunların hakkında soru sordukları şeylere dair soru sormayacağım deyip ona yolculukda oruç tutmaya dair soru sordum. O da şu cevabı verdi: Biz oruçlu olduğumuz halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sefere çıktık. Derken bir yerde konakladık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Siz düşmanınıza oldukça yaklaşmış bulunuyorsunuz. Oruç açmanız sizi daha güçlendirecektir*" buyurdu. Böylelikle bu bir ruhsattı. Kimimiz oruç tuttu, kimimiz orucunu açtı. Sonra bir başka yerde konakladık. Bu sefer: "*Siz sabah vakti düşmanınızla karşılaşacaksınız. Oruç açmak sizin için daha güçlendiricidir, bu sebeble oruç açınız*" buyurdu. Bu da kat'i bir emir (azimet) idi. Biz de orucumuzu açtık. Sonra: Ben bundan sonra yine seferde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte oruç tuttuğumuzu görmüşümdür dedi.[404]

Şerh

"Etrafında pek çok kimsenin bulunduğu bir sırada" yani etrafında çok kimse, çok insan varken.

١٧/١٧- بَاب التَّخْيِيرِ فِي الصَّوْمِ وَالْفِطْرِ فِي السَّفَرِ

17/17- SEFERDE ORUÇ TUTMAK VE AÇMAKTA MUHAYYER BIRAKMA BABI

٢٦٢٠-١٠٣/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ سَأَلَ حَمْزَةُ بْنُ عَمْرٍو الْأَسْلَمِيُّ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْ الصِّيَامِ فِي السَّفَرِ فَقَالَ إِنْ شِئْتَ فَصُمْ وَإِنْ شِئْتَ فَأَفْطِرْ

2620-103/1- Bize Kuteybe b. Said tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Hamza b. Amr b. el-Eslemî, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e seferde oruç tutmaya dair soru sordu. Allah Rasûlü: "*İstersen oruç tut, istersen oruç aç*" buyurdu.[405]

٢٦٢١-١٠٤/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ حَمْزَةَ بْنَ عَمْرٍو الْأَسْلَمِيَّ سَأَلَ رَسُولَ

404 Ebu Davud, 2406; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4283

405 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17146

اللهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي رَجُلٌ أَسْرُدُ الصَّوْمَ أَفَأَصُومُ فِي السَّفَرِ قَالَ صُمْ إِنْ شِئْتَ وَأَفْطِرْ إِنْ شِئْتَ

2621-104/2- Bize er-Rabi ez-Zehrâni de tahdis etti, bize Hammâd -ki b. Zeyd'dir- tahdis etti, bize Hişam babasından tahdis etti, onun Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayetine göre Hamza b. Amr el-Eslemî, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soru sorup: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kesintisiz oruç tutan bir adamım. Seferde iken de oruç tutayım mı? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*İstersen oruç tut, istersen oruç aç*" buyurdu.[406]

٢٦٢٢-١٠٥/٣- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَ حَدِيثِ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ إِنِّي رَجُلٌ أَسْرُدُ الصَّوْمَ

2622-105/3- Bunu bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Ebu Muaviye, Hişam'dan bu isnâd ile Hammâd b. Zeyd'in hadisi ile aynı şekilde: Ben kesintisiz oruç tutan bir adamım... diye rivayet etti.[407]

٢٦٢٣-١٠٦/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ كِلَاهُمَا عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَنَّ حَمْزَةَ قَالَ إِنِّي رَجُلٌ أَصُومُ أَفَأَصُومُ فِي السَّفَرِ

2623-106/4- Bize Ebu Bekir b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize İbn Numeyr tahdis etti, Ebu Bekir de: Bize Abdurrahim b. Süleyman tahdis etti dedi. Her ikisi Hişâm'dan bu isnâd ile rivayet ettiklerine göre Hamza: Ben (devamlı) oruç tutan bir adamım. Seferde de oruç tutayım mı? dedi.[408]

Şerh

(2621-2623 numaralı hadisler)

Hamza b. Amr el-Eslemî: Ey Allah'ın Rasûlü, ben kesintisiz oruç tutan bir adamım dedi... hadisinde cumhurun mezhebi lehine bir delalet bulunmaktadır. Bu görüşe göre seferde oruç tutmak da, açmak da caizdir. Hangisinin

406 Ebu Davud, 2402; Nesai, 2383; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16857
407 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17221
408 İbn Mace, 1662; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16986, 17025

daha faziletli olduğuna gelince Bunun da hükmü bu babın baş taraflarında geçtiği şeklindedir.

Yine bu hadisde Şafii ile ona muvafakat edenlerin görüşlerinin de lehine delil bulunmaktadır. Buna göre sene boyu oruç tutmak ve bunu sürekli ardı arkasına devam ettirmek herhangi bir zarara uğramaktan korkmayan ve bundan dolayı da herhangi bir hakkı zayi etmeyen kimseler için mekruh değildir. Ancak iki bayramın ilk iki günleri ile teşrik günleri oruç açması şarttır. Çünkü Hamza b. Amr (radıyallâhu anh) ardı arkasına kesintisiz oruç tuttuğunu haber vermekle birlikte onun bu yaptığını reddetmemiş, aksine bu uygulamasını takrir (kabul) etmiş, yolculuk halinde de oruç tutmasına izin vermiştir. Mukim iken oruç tutmasına izin vermesi ise öncelikle sözkonusudur.

Bu ise Hamza b. Amr (radıyallâhu anh)'ın herhangi bir zarar görmeden ve herhangi bir hakkı çiğnemeden kesintisiz oruç tutabildiğini göstermektedir. Nitekim bundan sonraki (2624) rivayette: Ben kendimde oruç tutacak gücü buluyorum, demiştir.

Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'a dehr orucunu (sene boyunca kesintisiz oruç tutma) tutmasını kabul etmeyişinin sebebi ise bir gün gelecek onun buna güç yetiremeyeceğini bilmiş olmasıdır. Nitekim böyle olmuş ve ömrünün son zamanlarında buna güç yetirmekte zorlanmıştır. Hatta: Keşke Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in verdiği ruhsatı kabul etmiş olsaydım derdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de az dahi olsa devamlı olan ameli sever ve onları böyle amellere teşvik ederdi.

٢٦٢٤-١٠٧/٥- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَهَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ قَالَ هَارُونُ حَدَّثَنَا وَقَالَ أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ أَبِي مُرَاوِحٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو الْأَسْلَمِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَجِدُ بِي قُوَّةً عَلَى الصِّيَامِ فِي السَّفَرِ فَهَلْ عَلَيَّ جُنَاحٌ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ هِيَ رُخْصَةٌ مِنَ اللهِ فَمَنْ أَخَذَ بِهَا فَحَسَنٌ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصُومَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ قَالَ هَارُونُ فِي حَدِيثِهِ هِيَ رُخْصَةٌ وَلَمْ يَذْكُرْ مِنَ اللهِ

2624-107/5- Bana Ebu't-Tâhir ve Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti -Harun: Bize İbn Vehb tahdis etti derken, Ebu't-Tâhir bize haber verdi dedi (İbn Vehb dedi ki): Bana Amr b. el-Hâris, Ebu'l-Esved'den haber verdi, o Urve ez-Zübeyr'den, o Ebu Murâvih'den, o Hamza b. Amr el-Eslemî (radıyallâhu

anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O (yolculukta oruç açmak) Allah'tan bir ruhsattır. Onun gereğini yapan güzel bir iş yapmış olur. Oruç tutmak isteyen için de bir vebal yoktur"* buyurdu.

Harun hadisi rivayetinde: "O bir ruhsattır" demiş ama "Allah'tan" lafzını zikretmemiştir.[409]

Şerh

"Ebu Murâvih"in adı Sa'd'dır.

٢٦٢٥-١٠٨/٦- حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ -حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ إِسْمَعِيلَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ حَتَّى إِنْ كَانَ أَحَدُنَا لَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ وَمَا فِينَا صَائِمٌ إِلَّا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ

2625-108/6- Bize Davud b. Ruşeyd tahdis etti... Um ed-Derdâ Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Ramazan ayında oldukça sıcak bir günde (sefere) çıktık. O kadar ki bizden bir kimse aşırı sıcaktan elini başına koyardı. Aramızda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Abdullah b. Revaha'dan başka oruçlu kimse yoktu.[410]

٢٦٢٦-١٠٩/٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ -حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَيَّانَ الدِّمَشْقِيِّ عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ قَالَتْ قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَقَدْ رَأَيْتُنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فِي يَوْمٍ شَدِيدِ الْحَرِّ حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ وَمَا مِنَّا أَحَدٌ صَائِمٌ إِلَّا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ

2626-109/7- Bize Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebi tahdis etti... Um ed-Derdâ dedi ki: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Aşırı sıcak bir günde seferlerinden biri-

409 Ebu Davud, 2403; Nesai, 2293 -2300, 2301 -buna yakın-, 2302-2304, 2383; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3440

410 Buhari, 1945; Ebu Davud, 2409; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10978

sinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Öyle ki adam aşırı sıcaktan dolayı elini başının üzerine koyuyordu. Aramızda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Abdullah b. Revaha'dan başka oruçlu kimse yoktu.[411]

١٨/١٨- بَاب اسْتِحْبَابِ الْفِطْرِ لِلْحَاجِّ بِعَرَفَاتٍ يَوْمَ عَرَفَةَ

18/18- ARAFE GÜNÜNDE HACILARIN ORUÇ TUTMAMALARININ MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

Hacıların Arafe Günü Arafatta Oruç Tutmalarının Hükmü:

Şafii, Malik, Ebu Hanife ve ilim adamlarının cumhurunun görüşüne göre hacıların Arafat'ta Arafe günü oruç tutmamaları müstehabtır. İbnü'l-Münzir bu kanaati, Ebu Bekir es-Sıddık, Ömer, Osman b. Avfan, İbn Ömer ve es-Sevrî'den de nakletmiş olup şunları söylemiştir: İbnü'z-Zübeyr ve Âişe ise bugünde oruç tutarlardı. Ömer b. el-Hattab ve Osman b. Ebu'l-As'dan da oruç tuttukları rivayet edilmiştir. İshak da buna meylederdi. Ata ise kışın Arafe gününde oruç tutar, yazın tutmazdı. Katade de şöyle demiştir: Eğer dua etmek için gerekli gücü bulup zayıf düşmeyecekse oruç tutmasında bir mahzur yoktur.

Cumhur, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu günde oruç tutmadığını delil göstermiştir. Ayrıca böylesi vakfenin adabı ve hacc menasikinin önemli işlerinin yerine getirilebilmesi bakımından hacceden için daha uygundur.

Diğer görüşün sahipleri ise arefe günü oruç tutmanın iki yılla keffaret olduğunu bildiren mutlak hadisleri delil göstermişlerdir. Cumhur ise bu hadisleri arafatta olmayanlar hakkında diye yorumlamışlardır.

٢٦٢٧-١/١١٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّ نَاسًا تَمَارَوْا عِنْدَهَا يَوْمَ عَرَفَةَ فِي صِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ بَعْضُهُمْ هُوَ صَائِمٌ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَيْسَ بِصَائِمٍ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ وَهُوَ وَاقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ بِعَرَفَةَ فَشَرِبَهُ

2627-110/1- Bize Yahya b.Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e Ebu'n-Nadr'dan rivayetini okudum. O Abdullah b. Abbas'ın azadlısı Umeyr'den, el-Haris kızı Um el-Fadl'dan rivayet ettiğine göre arefe gününde Rasûlullah

411 İbn Mace, 1666; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10991

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in orucu hususunda bazı kimseler yanında tartıştı. Kimisi o oruçludur dedi, kimisi oruçlu değildir dedi. Um el-Fadl Bunun üzerine ona bir kâse süt gönderdi. O da arafatta devesi üzerinde vakfe yapıyorken onu içti.[412]

٢٦٢٨-.../٢- حَدَّثَنَا إِسْحٰقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي النَّضْرِ بِهٰذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرْ وَهُوَ وَاقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ وَقَالَ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى أُمِّ الْفَضْلِ

2628-.../2- Bize İshak b. İbrahim ve İbn Ebu Ömer, Süfyan'dan tahdis etti, o Ebu'n-Nadr'dan bu isnâd ile hadisi rivayet etmekle birlikte "devesi üzerinde vakfede olduğu halde" ibaresini zikretmedi ve "Um el-Fadl'ın azadlısı Umeyr'den" dedi.[413]

٢٦٢٩-.../٣- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ سَالِمٍ أَبِي النَّضْرِ بِهٰذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَ حَدِيثِ ابْنِ عُيَيْنَةَ وَقَالَ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى أُمِّ الْفَضْلِ

2629-.../3- Bana Zuheyr b. Harb da tahdis etti, bize Abdurrahman b. Mehdi, Süfyan'dan tahdis etti, o Salim Ebu'n-Nadr'dan bu isnâd ile İbn Uyeyne'nin hadisine yakın olarak hadisi rivayet etti ve: "Um el-Fadl'ın azadlısı Umeyr'den" dedi.[414]

٢٦٣٠-١١١/٤- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو أَنَّ أَبَا النَّضْرِ حَدَّثَهُ أَنَّ عُمَيْرًا مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ الْفَضْلِ ﵂ تَقُولُ شَكَّ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِي صِيَامِ يَوْمِ عَرَفَةَ وَنَحْنُ بِهَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ بِقَعْبٍ فِيهِ لَبَنٌ وَهُوَ بِعَرَفَةَ فَشَرِبَهُ

2630-111/4- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti... Ebu'n-Nadr'ın tahdis ettiğine göre İbn Abbas'ın (radıyallâhu anhumâ) azadlısı Umeyr'in kendisine tahdis ettiğine göre o Um el-Fadl (radıyallâhu anhâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimseler ara-

412 Buhari, 1661, 1658, 1988, 1988 -muallak olarak-, 5604, 5618, 5636; Ebu Davud, 2441; Tuhfetu'l-Eşrâf 18054

413 2628 numaralı hadisin kaynakları

414 2628 numaralı hadisin kaynakları

fat günü oruçlu olup olmadığı hususunda şüphe etmişti. Biz de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte arafatta bulunuyorduk. Ben de o arafatta iken içinde bir miktar süt bulunan ağaçtan yapılmış bir kabı ona gönderdim. O da o sütü içti.[415]

٢٦٣١-١١٢/٥- وحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرٌو عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الأَشَجِّ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ عَنْ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ إِنَّ النَّاسَ شَكُّوا فِي صِيَامِ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمَ عَرَفَةَ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ مَيْمُونَةُ بِحِلَابِ اللَّبَنِ وَهُوَ وَاقِفٌ فِي الْمَوْقِفِ فَشَرِبَ مِنْهُ وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ

2631-112/5- Bana Harun b. Said el-Eylî de tahdis etti... İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'nın azadlısı Kureyb Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Meymune'den şöyle dediğini rivayet etti: Bazı kimseler arefe günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in oruçlu olup olmadığı hususunda şüphe etti. Bunun üzerine Meymune ona içine süt sağılan bir kap gönderdi. Allah Rasûlü de vakfe yerinde vakfede idi. İnsanlar ona bakıp dururken o kaptan (süt) içti.[416]

Şerh

(2627-2631 numaralı hadisler)

(2627) Abbas (radıyallâhu anh)'ın hanımı "Um el-Fadl, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir kâse süt gönderdi... o da ondan içti."

Bu hadiste çeşitli hükümler vardır:

1. Arafatta vakfe yapan kimsenin oruçlu olmaması müstehabtır.

2. Binekli olarak vakfe yapmak müstehabtır. Mezhebimizde sahih olan görüş budur. Yine mezhebimizde bineksiz vakfe yapmanın daha faziletli olduğu şeklinde bir görüş de vardır. Her ikisi arasında bir fark olmadığı da söylenmiştir.

3. Ayakta ve binek üzerinde içecek içmek caizdir.

4. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hediye vermek mübahtır.

5. Dininden emin olunan evli kadının hediyesini kabul etmek mübahtır. Kendi malından mı kocasının malından mı olduğunu sorması yahut da kocası buna izin vermiş midir, değil midir diye soru sormak -dinine güvenilen birisi ise- şart değildir.

415 2628 numaralı hadisin kaynakları

416 Buhari, 1989; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18079

6. Kadının kendi malından tasarrufu caizdir, Bunun için kocasının izni şart değildir. İster malının üçte birinde tasarruf etsin ister fazlasında tasarruf etsin. Hem bizim hem cumhurun kanaati budur. Malik ise şöyle demektedir: Malının üçte birinden fazlasında kocası izin vermeden tasarrufta bulunmaz. Hadisin delil olan kısmı ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bunun malından olup olmadığını, üçte birden bu kadarının çıkıp çıkmayacağını yahut da kocasının izni ile olup olmadığını sormamış olmasıdır. Eğer hüküm farklılık gösterecek olsaydı elbette bunu sorardı.

(2627) "Abdullah b. Abbas'ın azadlısı Umeyr" iki rivayette (2628, 2629): Um el-Fadl'ın azadlısı" bir rivayette (2630) "İbn Abbas'ın azadlısı"denilmektedir. Ancak zahir (daha güçlü) görünen gerçekte Um el-Fadl'ın azadlısı olduğudur. Ona İbn Abbas'ın azadlısı da denilir. Buhari ve ondan başka imamlar şöyle demektedir: O gerçekte Um el-Fadl'ın azadlısıdır. Ona hep onun yanında bulunması, ondan ilim öğrenmiş bulunması ve ona bağlı bulunması dolayısı ile "İbn Abbas'ın azadlısı" da denilir. Nitekim Ebu Murre için de Ebu Talib'in kızı Um Hani'nin azadlısı demişlerdir. Yine Ebu Talib'in oğlu Akîl'in azadlısı da derler. Bunu söylemeleri ise onun yanından ayrılmaması ve ona olan bağlılığından ötürüdür. Buna yakın bir adlandırma da İbn Abbas'ın azadlısı Miksan içindir. Halbuki onun gerçekte mevlası (azadlısı) değildir. Ona İbn Abbas'ın azadlısı denilmesinin sebebi onun yanında çokça bulunması idi.

(2631) "Meymune ona içine süt sağılan bir kap gönderdi". Hilab, içine süt sağılan kap demektir, ona aynı zamanda mihleb de denilir.

١٩/١٩- بَاب صَوْمِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ

19/19 ÂŞÛRE GÜNÜ ORUCU BABI

Âşûre Günü Orucun Hükmü

İlim adamları günümüzde Âşûre günü oruç tutmanın vacip olmayıp sünnet olduğunu ittifakla kabul etmiş olmakla birlikte İslam'ın ilk zamanlarında Ramazan orucundan önce meşru kılındığı hükmü hakkında ihtilâf etmişlerdir. Ebu Hanife vacip idi derken, Şafii mezhebi âlimleri bu hususta meşhur iki farklı görüşe sahiptir. Onlar arasında bu iki görüşün daha meşhur olanı ise meşru kılındığı zamandan itibaren hep sünnet olduğu ve bu ümmet arasında hiçbir zaman bu orucun vacip (farz) olmadığı ama müekked müstehab olduğu şeklindedir. Ramazan orucu nazil olunca artık o müstehablık sözkonusu

olmaksızın sadece müstehab olmuştur. İkinci görüşe göre ise Ebu Hanife'nin dediği gibi vacip idi. Bu görüş ayrılığının faydası ise farz oruç için geceden niyet etmenin şart olup olmadığı hususunda ortaya çıkmaktadır. Ebu Hanife Bunun şart olmadığını söyler ve: İnsanlar Âşûrâ gününün başında oruçlu değillerdi. Sonra gündüzden niyet etmek sureti ile o günü oruç tutmakla emrolundular ve onu oruçla geçirdikten sonra kaza etmeleri de emredilmedi diye eklemiştir. Şafii mezhebi âlimleri ise âşûrâ orucu müstehab idi bu sebeble gündüzün niyeti de sahih olmuştur. Ebu Hanife o günün orucunun emredilmesini delil olarak alır. Emir ise vücub ifade eder der. Diğer taraftan Ramazan orucu farz kılınınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (2632) "*Dileyen o gün oruç tutsun, dileyen o gün orucunu terk etsin*" buyruğunu delil gösterir.

Şafii ilim adamları ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (bk. 2639-43) "*Bu âşûrâ günüdür. Allah bu günü oruç tutmayı farz yazmamıştır*"hadisini delil gösterirler. Dilde meşhur olan anlamı ile âşûrâ ve tâsûâ isimlerinin sonu medlidir. Kasır ile telaffuzları da nakledilmiş bulunmaktadır.

٢٦٣٢-١١٣/١- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَتْ قُرَيْشٌ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُومُهُ فَلَمَّا هَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ صَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ فَلَمَّا فُرِضَ شَهْرُ رَمَضَانَ قَالَ مَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ

2632-113/1- Bize Züheyr b. Harb tahdis etti. Bize Cerir tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Kureyşliler cahiliye döneminde âşûrâ günü oruç tutarlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de o günde oruç tutardı. Medine'ye hicret edince de o gün oruç tuttuğu gibi tutulmasını da emretti. Ramazan ayı (orucu) farz kılınınca "*dileyen o günü oruç tutar dileyen tutmaz*" buyurdu.[417]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Dileyen o gün oruç tutar dileyen tutmaz*" yani bugünün orucu kesin olarak emredilmemiştir. Ebu Hanife bunu vacip değildir diye taktir ederken Şafii'ler de en kâmil manada müekked değildir diye taktir ederler. Her iki görüşe göre de bu gün Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözü söylediğinden itibaren müstehab bir sünnettir. Kadı Iyâz

417 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16776

dedi ki: Seleften bazı kimseler âşûrâ orucu farz idi ve o hâlâ neshedilmeden farz olarak devam etmektedir demişlerdir. Yine Kadı Iyâz bu görüşü artık savunan kalmamıştır. Dolayısı ile bugünün orucunun farz olmayıp müstehab olduğu üzerinde icma gerçekleşmiş bulunmaktadır. İbn Ömer'den bu günün kasti olarak oruç tutulup ve muayyen olarak bugünde oruç tutmayı mekruh gördüğü rivayet edilmiştir. İlim adamları ise bu gün oruç tutmanın ve muayyen olarak bu günü oruç tayin etmenin bu husustaki hadisler dolayısı ile müstehab olduğu üzerinde icma etmişlerdir.

İbn Mesud (radıyallâhu anh)'ın: Biz o günü oruç tutardık sonra terk edildi sözünün anlamı da şudur: Artık önceden olduğu gibi vaciplik hükmü kalmadı, böylelikle mendub olduğu da müekked bir hâl almış oldu demektir.

٢٦٣٣-١١٤/٢- وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرْ فِي أَوَّلِ الْحَدِيثِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُومُهُ وَقَالَ فِي آخِرِ الْحَدِيثِ وَتَرَكَ عَاشُورَاءَ فَمَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ وَلَمْ يَجْعَلْهُ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ كَرِوَايَةِ جَرِيرٍ

2633-114/2- Bize Ebu Bekr bin Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dediler ki: Bize İbn Numeyr Hişam'dan bu isnâd ile tahdis etti ama hadisin başında: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu günü oruç tutardı ibaresini zikretmedi. Hadisin sonunda da: Âşûrâ günü oruç tutmayı bıraktı, bu sebeble o günü dileyen oruç tutar dileyen tutmaz ve bu sözü Cerir'in rivayetinde olduğu gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü diye zikretmedi.[418]

٢٦٣٤-.../٣- حَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ يَوْمَ عَاشُورَاءَ كَانَ يُصَامُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ مَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ

2634-.../3 Bize Amr en-Nâkid tahdis etti, bize Süfyan ez-Zührî'den, o Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre âşûrâ günü cahiliye döneminde oruç tutulurdu. İslam geldikten sonra dileyen o gün oruç tuttu dileyen tutmadı.[419]

418 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16998
419 Buhari, 4502; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16444

٢٦٣٥-١١٥/٤- حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْمُرُ بِصِيَامِهِ قَبْلَ أَنْ يُفْرَضَ رَمَضَانُ فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ كَانَ مَنْ شَاءَ صَامَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ

2635-115/4- Bize Harmele b. Yahya tahdis etti... Urve b. ez-Zübeyr'in haber verdiğine göre Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ramazan (ayı orucu) farz kılınmadan önce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gün oruç tutulmasını emrederdi. Ama Ramazan (ayı orucu) farz kılındıktan sonra dileyen âşûrâ günü oruç tutar dileyen tutmazdı.[420]

٢٦٣٦-١١٦/٥- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ جَمِيعًا عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ ابْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ أَنَّ عِرَاكًا أَخْبَرَهُ أَنَّ عُرْوَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِصِيَامِهِ حَتَّى فُرِضَ رَمَضَانُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ شَاءَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُفْطِرْهُ

2636-116/5- Bize Kuteybe b. Said ve Muhammed b. Rumh birlikte Leys b. Sa'd'dan tahdis etti. İbn Rumh dedi ki: Bize Leys, Yezid b. Ebu Habib'den haber verdiğine göre Irak kendisine şunu haber verdi: Urve de kendisine haber verdiğine göre Âişe de Urve'ye şunu haber vermiştir: Kureyşliler cahiliye döneminde âşûrâ orucunu tutardı. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de o gün oruç tutması emrolundu. Nihayet Ramazan (ayı orucu) farz kılınınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*İsteyen o gün orucunu tutsun istemeyen tutmasın*" buyurdu.[421]

Şerh

Kuteybe b. Said ile Muhammed b. Rumh'un rivayet ettikleri hadiste: "Cahiliye döneminde âşûrâ günü orucunu tutardı... Nihayet Ramazan ayı orucu farz kılınınca" burada "emrolundu: umira" lafzını iki şekilde zaptetmişlerdir. Bu iki şeklin daha kuvvetli olanı hemze ve mim harflerinin fethalı oku-

420 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16735
421 Buhari, 1893; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16368

nuşudur. (Emera diye okunur. O durumda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gün orucunun tutulmasını emretti demek olur.) İkincisi ise hemze ötreli, mim harfi kesreli (umira: emrolununca) okuyuşudur. Kadı Iyâz ise bundan başka bir zaptı zikretmemiştir.

٢٦٣٧-١١٧/٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نَافِعٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ أَنَّ أَهْلَ الْجَاهِلِيَّةِ كَانُوا يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَامَهُ وَالْمُسْلِمُونَ قَبْلَ أَنْ يُفْتَرَضَ رَمَضَانُ فَلَمَّا افْتُرِضَ رَمَضَانُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ عَاشُورَاءَ يَوْمٌ مِنْ أَيَّامِ اللهِ فَمَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ

2637-117/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti, (H.) Bize İbn Numeyr -ki lafız ona aittir- tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdis etti, bana Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'nın haber verdiğine göre cahiliye dönemi insanları âşûrâ günü oruç tutarlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de müslümanlar da Ramazan orucu farz kılınmadan önce o gün oruç tuttu. Ama Ramazan orucu farz kılınınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Şüphesiz âşûrâ günü Allah'ın günlerinden bir gündür. Bu sebeble dileyen o gün oruç tutsun, dileyen tutmasın*" buyurdu.[422]

٢٦٣٨-.../٧- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا يَحْيَى وَهُوَ الْقَطَّانُ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ كِلَاهُمَا عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بِمِثْلِهِ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ

2638-.../7- Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Züheyr b. Harb da tahdis edip dedi ki: Bize Yahya -ki o el-Kattân'dır- tahdis etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Ebu Usame tahdis etti, her ikisi (Yahya ile birlikte) Ubeydullah'tan bu isnâd ile aynısını rivayet etti.[423]

---

422 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7966

423 Muhammed b. el-Müsennâ'nın rivayetini Buhari, 4501; Ebu Davud, 2443; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8146'da; Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'nin rivayetini ise yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7853

٢٦٣٩-١١٨/٨- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ رُمْحٍ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّهُ ذُكِرَ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمُ عَاشُورَاءَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ كَانَ يَوْمًا يَصُومُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَصُومَهُ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَرِهَ فَلْيَدَعْهُ

2639-118/8- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys tahdis etti, (H.) Bize İbn Rumh da tahdis etti, bize Leys, Nâfi'den haber verdi, o İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda âşûrâ gününden söz edildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bugünü cahiliye dönemi insanları oruç tutardı. Sizden de o gün oruçla geçirmeyi arzu eden o gün oruç tutsun. Bundan hoşlanmayan ise oruç tutmasın"* buyurdu.[424]

٢٦٤٠-١١٩/٩- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْوَلِيدِ يَعْنِي ابْنَ كَثِيرٍ حَدَّثَنِي نَافِعٌ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ فِي يَوْمِ عَاشُورَاءَ إِنَّ هَذَا يَوْمٌ كَانَ يَصُومُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصُومَهُ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتْرُكَهُ فَلْيَتْرُكْهُ وَكَانَ عَبْدُ اللهِ ﷺ لَا يَصُومُهُ إِلَّا أَنْ يُوَافِقَ صِيَامَهُ

2640-119/9- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Ebu Usame, el-Velîd -yani b. Kesir-'den tahdis etti, bana Nâfi'in tahdis ettiğine göre Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) kendisine şunu tahdis etti: O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i âşûrâ gününde şöyle buyururken dinlemiştir: *"Şüphesiz bu cahiliye dönemi insanlarının oruçla geçirdiği bir gündü. Bu sebeble sizden bu günü oruç tutmak isteyen tutsun. O gün oruç tutmak istemeyen de tutmasın."*

Abdullah (radıyallâhu anh) da bu günün onun alışageldiği orucuna'denk düşmesi dışında oruç tutmazdı.[425]

٢٦٤١-١٢٠/١٠- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي خَلَفٍ حَدَّثَنَا رَوْحٌ حَدَّثَنَا أَبُو مَالِكٍ عُبَيْدُ اللهِ بْنُ الْأَخْنَسِ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ صَوْمُ يَوْمِ عَاشُورَاءَ فَذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ سَوَاءً

424 İbn Mace, 1737; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8285
425 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8518

2641-120/10- Bana Muhammed b. Ahmed b. Ebu Halef de tahdis etti... Nâfi', Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda âşûrâ günü oruç tutmaktan söz edildi. Sonra da el-Leys b. Sa'd'ın rivayet ettiği hadisin aynısını zikretti.[426]

٢٦٤٢-١٢١/١١- وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ النَّوْفَلِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ الْعَسْقَلَانِيُّ حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ قَالَ ذُكِرَ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَوْمُ عَاشُورَاءَ فَقَالَ ذَاكَ يَوْمٌ كَانَ يَصُومُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ فَمَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ

2642-121/11- Bize Ahmed b. Osman en-Nevfelî de tahdis etti... Bize Salim b. Abdullah tahdis etti, bana Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda âşûrâ gününden söz edilince o: "*Bu cahiliye dönemi insanlarının oruçla geçirdikleri bir gün idi. Bu sebeble dileyen o günü oruç tutsun dileyen o günü terk etsin*" buyurdu.[427]

٢٦٤٣-١٢٢/١٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عُمَارَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ دَخَلَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ عَلَى عَبْدِ اللهِ وَهُوَ يَتَغَدَّى فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ ادْنُ إِلَى الْغَدَاءِ فَقَالَ أَوَلَيْسَ الْيَوْمُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ قَالَ وَهَلْ تَدْرِي مَا يَوْمُ عَاشُورَاءَ قَالَ وَمَا هُوَ قَالَ إِنَّمَا هُوَ يَوْمٌ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُومُهُ قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَلَمَّا نَزَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ تَرَكَ وَقَالَ أَبُو كُرَيْبٍ تَرَكَهُ

2643-122/12- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb birlikte Ebu Muaviye'den tahdis etti, Ebu Bekr dedi ki: Bize Ebu Muaviye, A'meş'den tahdis etti, o Umâre'den, o Abdullah b. Yezid'den şöyle dediğini nakletti: Eş'as b. Kays öğle yemeğini yemekte iken Abdullah'ın huzuruna girdi. Abdullah: Ey Ebu Muhammed! Yemeğe buyur, dedi. O: Bugün âşûrâ günü değil mi? dedi. Abdullah: Âşûrâ gününün ne olduğunu biliyor musun? dedi. Eş'as: O nedir? diye sordu. (Abdullah b. Ömer): O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi

---

426 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7790
427 Buhari, 2000 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6782

ve sellem)'in Ramazan ayı (orucu) inmeden önce oruç tuttuğu bir gündü. Ramazan ayı (orucu) nazil olunca terk olundu, dedi.

Ebu Kureyb rivayetinde: Onu terk etti dedi.[428]

٢٦٤٤-.../١٣- وحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَا حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَا فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ تَرَكَهُ

2644-.../13- Bize Züheyr b. Harb ve Osman b. Ebu Şeybe de tahdis edip dediler ki: Bize Cerir, A'meş'den bu isnâd ile hadisi rivayet etti ve: Ramazan (orucu) nazil olunca onu terk etti dedi.[429]

٢٦٤٥-١٢٣/١٤- وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ وَيَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ عَنْ سُفْيَانَ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنِي زُبَيْدٌ الْيَامِيُّ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ سَكَنٍ أَنَّ الْأَشْعَثَ بْنَ قَيْسٍ دَخَلَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَهُوَ يَأْكُلُ فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ ادْنُ فَكُلْ قَالَ إِنِّي صَائِمٌ قَالَ كُنَّا نَصُومُهُ ثُمَّ تُرِكَ

2645-123/14- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki' ve Yahya b. Said el-Kattân, Süfyan'dan tahdis etti. (H.) Bana Muhammed b. Hatim de -ki lafız ona aittir- tahdis etti, bize Yahya b. Said tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, bana Zübeyd el-Yâmi, Umâre b. Umeyd'den tahdis etti, o Kays b. Seken'den rivayet ettiğine göre Eş'as b. Kays Abdullah'ın huzuruna âşûrâ günü yemek yemekte iken girdi ve (Abdullah): Ey Ebu Muhammed! Yemeğe buyur, dedi. O: Ben oruçluyum, deyince Abdullah: Biz bugünü oruç tutardık sonra terkedildi, dedi.[430]

٢٦٤٦-١٢٤/١٥- وحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ دَخَلَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ وَهُوَ يَأْكُلُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ فَقَالَ قَدْ كَانَ يُصَامُ قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ رَمَضَانُ فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ تُرِكَ فَإِنْ كُنْتَ مُفْطِرًا فَاطْعَمْ

428 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9392

429 Matbu nüshada: Ka'la: Dediler şeklindedir. Hadisi yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9392

430 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9392, 9542

2646-124/15- Bana Muhammed b. Hatim de tahdis etti, bize İshak b. Mansur tahdis etti, bize İsrafil, Mansur'dan tahdis etti, o İbrahim'den, o Alkame'den şöyle dediğini rivayet etti: Eş'as b. Kays âşûrâ gününde yemek yemekte iken İbn Mesud'un huzuruna girdi: Ey Ebu Abdurrahman! Bugün âşûrâ günüdür, dedi. (Abdullah b. Mesud) dedi ki: Ramazan (ayı orucu) inmeden önce bugün oruç tutuluyordu. Ama Ramazan (orucu) nazil olunca terk olundu. Eğer oruçlu değilsen buyur yemek ye, dedi.[431]

٢٦٤٧-١٢٥/١٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا شَيْبَانُ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي ثَوْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ﷺ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْمُرُنَا بِصِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ وَيَحُثُّنَا عَلَيْهِ وَيَتَعَاهَدُنَا عِنْدَهُ فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ لَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا وَلَمْ يَتَعَاهَدْنَا عِنْدَهُ

2647-125/16- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... Cabir b. Semura (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize âşûrâ günü oruç tutmayı emreder ve o gün oruç tutmaya bizi teşvik eder, bugün gelince bizi yakından takip ederdi. Ama Ramazan (ayı orucu) farz kılınınca bize o gün oruç tutmayı emretmediği gibi yasaklamadı da, bugün geldiğinde de bizim oruç tutup tutmadığımıza bakmazdı.[432]

.../...- باب فضل صيام يَوْمِ عَاشُورَاءَ

.../... ÂŞÛRÂ GÜNÜ ORUÇ TUTMANIN FAZİLETİ BABI[433]

٢٦٤٨-١٢٦/١٧- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ خَطِيبًا بِالْمَدِينَةِ يَعْنِي فِي قَدْمَةٍ قَدِمَهَا خَطَبَهُمْ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَقَالَ أَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لِهَذَا الْيَوْمِ هَذَا يَوْمُ عَاشُورَاءَ وَلَمْ يَكْتُبِ اللهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ وَأَنَا صَائِمٌ فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَصُومَ فَلْيَصُمْ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُفْطِرَ فَلْيُفْطِرْ

431 Buhari, 4503; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9453
432 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2132
433 Yazma nüshadan eklenmiştir

2648-126/17- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, bana Humeyd b. Abdurrahman'ın haber verdiğine göre o Muaviye b. Ebu Süfyan'ı hatip olarak Medine de -yani Medine'ye geldiği bir seferinde- âşûrâ günü onlara verdiği bir hutbesinde şunları söylemiştir: Ey Medine ahalisi! Nerede âlimleriniz? Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bugün için: "*Bugün âşûrâ günüdür. Allah üzerinize bugün orucunu (farz olarak) yazmadı. Ama ben oruçluyum. Sizden oruç tutmak isteyen oruç tutsun. Oruç tutmak istemeyen oruç açsın*" buyururken dinledim.[434]

Şerh

Muaviye'nin: "Nerede âlimleriniz?..." diye söyleyip naklettiği rivayetin zahirinden anlaşıldığı üzere o bugün için oruç tutmanın vacip ya da haram olduğunu yahut mekruh olduğunu söyleyenlerin sözlerini işitmiş. Bunu bildirmek ve bu orucun farz, haram ve mekruh olmadığını söylemek istemiş, o pek büyük kalabalığa verdiği hutbesinde bunu dile getirmiş olduğu halde kimse onun söylediklerini reddetmemiştir.

Muaviye'nin: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bugün için şöyle buyururken dinledim..." şeklindeki rivayetine gelince bu naklettiklerinin tamamı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyruklarıdır. Nitekim Nesai'nin rivayetinde de bu husus böylece beyan edilmiş olarak gelmiştir.

٢٦٤٩-.../١٨- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ

2649-.../18- Bana Ebu't-Tâhir tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb tahdis etti, bana Malik b. Enes, İbn Şihâb'dan bu isnâd ile aynısını haber verdi.[435]

٢٦٥٠-.../١٩- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ فِي مِثْلِ هَذَا الْيَوْمِ إِنِّي صَائِمٌ فَمَنْ شَاءَ أَنْ يَصُومَ فَلْيَصُمْ وَلَمْ يَذْكُرْ بَاقِي حَدِيثِ مَالِكٍ وَيُونُسَ

2650-.../19- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne, ez-Zührî'den bu isnâd ile tahdis ettiğine göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i

434 Buhari, 2003; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11408
435 2648 numaralı hadisin kaynakları

bugün gibi bir gün hakkında şöyle buyururken dinlemiştir: *"Ben oruçluyum. Oruç tutmak isteyen tutsun"* diyerek Malik'in ve Yunus'un hadisi rivayetlerinin geri kalan kısmını zikretmemektedir.[436]

٢٦٥١-١٢٧/٢٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَسُئِلُوا عَنْ ذَلِكَ فَقَالُوا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي أَظْهَرَ اللهُ فِيهِ مُوسَى وَبَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى فِرْعَوْنَ فَنَحْنُ نَصُومُهُ تَعْظِيمًا لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ نَحْنُ أَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَأَمَرَ بِصَوْمِهِ

2651-167/20- Bana Yahya b. Yahya da tahdis etti... Said b. Cübeyr, İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü. Bunun sebebi kendilerine sorulunca onlar: Bu Allah'ın Musa'ya ve İsrailoğullarına, firavuna karşı zafer verdiği bir gündür. Bu sebeble biz onu ta'zim etmek üzere bugün oruç tutuyoruz dediler. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Biz Musa'ya sizden daha layığız"*buyurdu ve bugün oruç tutulmasını emretti.[437]

٢٦٥٢-.../٢١- وَحَدَّثَنَاه ابْنُ بَشَّارٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ ذَلِكَ

2652-.../21- Bunu bize İbn Beşşâr ve Ebu Bekr b. Nâfi' de birlikte Muhammed b. Cafer'den tahdis etti. O Şu'be'den, o Ebu Bişr'den bu isnâd ile rivayet etti ve: Onlara bunu sordu dedi.[438]

Şerh

(2651) "Yahudilerin âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü, onlara buna dair soru soruldu" diğer rivayette (2652) "kendilerine sordu"denilmektedir. Her iki rivayetten kastedilen onlara bunu sormak üzere birilerine emir verdi şeklindedir. Bu husustaki hadislerin toplamından anlaşılan şudur: Âşûrâ günü cahiliye döneminde Kureyş kâfirleri tarafından da başkalarınca da Yahudiler tarafından da oruçla geçirilen bir gündü. İslam da bugünün orucunu te'kid

436 2648 numaralı hadisin kaynakları
437 Buhari, 4680, 4737, 3943; Ebu Davud, 2444; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5450
438 2651 numaralı hadisin kaynakları

ederek geldi. Daha sonra bugünün orucu o zamanki te'kidden daha hafif bir şekilde kalmaya devam etti. Allah en iyi bilendir.

٢٦٥٣-١٢٨/٢٢- وَحَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ فَقَالُوا هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ أَنْجَى اللهُ فِيهِ مُوسَى وَقَوْمَهُ وَغَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا فَنَحْنُ نَصُومُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَنَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ

2653-128/22- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti. Bize Süfyan, Eyyûb'dantahdis etti. O, Abdullah b. Said b. Cübeyr'den, o babasından, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin âşûrâ günü oruçlu olduklarını gördü. Bu sebeble Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara: "*Bu tuttuğunuz oruç nedir?*" buyurdu, onlar: Bu pek büyük bir gündür. Bugünde Allah Musa'yı ve kavmini kurtarmış, firavunu ve kavmini suda boğmuştur. Şükür olmak üzere de Musa bugünü oruç tutmuştur. İşte biz de bugün oruç tutuyoruz dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "*Biz Musa'ya sizden daha layığız ve onu sizden daha çok hak ediyoruz*" buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bugünü oruç tuttuğu gibi oruç tutulmasını da emir buyurdu. [439]

Şerh

(2653) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü... Ve: Biz Musa'yı onlardan daha çok hak ediyoruz" buyurdu. el-Mâzerî dedi ki: Yahudilerin haberi makbul olamaz. Bu sebeple onların bu söylediklerinin doğru olduğu hususunda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiy gelmiş olma ihtimali olabilir yahut da bu husustaki nakil ona göre bu yolla bilgi hasıl olacak kadar mütevatir olarak gelmiş olabilir. Kadı Iyâz ise el-Mâzerî'nin bu açıklamasını reddederek şunları söylemektedir: Müslim, Kureyşlilerin bu orucu tuttuklarını Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye gelince de bugünde oruç tuttuğunu rivayet etmiştir. Ayrıca Yahudiler söyledi diye hakkında bir şeyler söylemeyi gerektirecek yeni bir hüküm ortaya koymuş değildir. Burada anlatılan sadece bir durum, bir soruya

439 Buhari, 2004, 3397; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5528

verilen cevaptan ibarettir. Dolayısı ile hadisteki "o gün oruç tuttu" ifadesinde onun o zaman onlar söyledi diye oruca başladığını ifade eden bir husus bulunmamaktadır. Böyle bir şey olsa dahi biz bunu onların ilim adamları arasından İbn Selam ve daha başka müslüman olanlarının verdikleri habere binaen oruç tuttuğu şeklinde yorumlarız. (Devamla) Kadı Iyâz dedi ki: Kimi ilim adamı da şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke de iken bugün oruç tutardı. Sonra bugün oruç tutmamaya başladı ve bu hâli, bu hususta kitap ehli nezdinde bir bilgi olduğunu öğreninceye kadar terk etti. Bizim bu yaptığımız açıklama hadisin lafzına daha uygundur.

Derim ki: Ama tercih edilen el-Mâzerî'nin söyledikleridir. Bunun kısaca anlamı şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke de iken Kureyşlilerin bu günü oruçla geçirdiği gibi oruç tutardı. Sonra Medine'ye geldiğinde Yahudilerin de bugünde oruç tuttuklarını gördü. O da yine bu günü aynı şekilde vahiy, tevatür yolu ile gelen bilgi ya da içtihad ile oruç tuttu. Yoksa onların mücerred âhad haberleri ile oruç tutmuş değildir. Allah en iyi bilendir.

٢٦٥٤-.../٢٣- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ عَنْ ابْنِ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ لَمْ يُسَمِّهِ

2654-.../3- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Abdürrezzak haber verdi, bize Ma'mer Eyyub'dan bu isnâd ile tahdis etmekle birlikte o İbn Said b. Cübeyr'den diyerek onun adını vermemiştir.[440]

٢٦٥٥-١٢٩/٢٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ أَبِي عُمَيْسٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ كَانَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ يَوْمًا تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَتَتَّخِذُهُ عِيدًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صُومُوهُ أَنْتُمْ

2655-129/24- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İbn Numeyr de tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Usame, Ebu Umeys'den tahdis etti, o Kays b. Müslim'den, o Tarık b. Şihâb'dan, o Ebu Musa (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Âşûrâ günü Yahudilerin ta'zim ettikleri ve bayram edindikleri bir gündü. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Bugünü siz (de) oruç tutun*" buyurdu.[441]

440 2653 numaralı hadisin kaynakları
441 Buhari, 2005, 3942; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9009

٢٦٥٦-١٣٠/٢٥- وَحَدَّثَنَاه أَحْمَدُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ أُسَامَةَ حَدَّثَنَا أَبُو الْعُمَيْسِ أَخْبَرَنِي قَيْسٌ فَذَكَرَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ وَزَادَ قَالَ أَبُو أُسَامَةَ فَحَدَّثَنِي صَدَقَةُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ كَانَ أَهْلُ خَيْبَرَ يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ يَتَّخِذُونَهُ عِيدًا وَيُلْبِسُونَ نِسَاءَهُمْ فِيهِ حُلِيَّهُمْ وَشَارَتَهُمْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَصُومُوهُ أَنْتُمْ

2656-130/25- Bunu bize Ahmed b. el-Munzir de tahdis etti, bize Hammâd b. Usame tahdis etti, bize Ebu'l-Umeys tahdis etti, bana Kays haber verdi deyip bu isnâd ile aynısını zikretti ve şunları ekledi: Ebu Usame dedi ki: Bana Sadaka b. Ebu İmrân, Kays b. Müslim'den tahdis etti, o Tarık b. Şihâb'dan, o Ebu Musa (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Hayber halkı âşûrâ günü oruç tutuyor, bu günü bayram ediniyor, bugünde kadınlarına süs eşyalarını ve bayramlık güzel elbiselerini giydirirlerdi. Bu sebeble Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Bu günü siz oruç tutun*" buyurdu.[442]

Şerh

"Bugünde kadınlarına süs eşyalarını ve bayramlık güzel elbiselerini giydirirlerdi." Buradaki "şâre (bayramlık güzel elbiseler)" hemzesiz söylenir, anlam itibari ile güzel görünüş ve güzellik demektir. Yani bugünde onlara güzel ve iyi elbiselerini giydirirlerdi. Bu kelime hem şâre hem şûre diye de söylenir. Süs eşyaları (huliy) ile ilgili olarak dil bilginleri şöyle demektedirler: Bu kelime tekil olarak "elhalyu" diye söylenir. Çoğulu ise "huliy" ve "hiliy" diye gelir. Ötreli söyleyiş (huliy) daha meşhur ve daha çoktur. Yedi kıraatte her iki şekilde de okunmuştur. Ama çoğunluk ha harfinin ötreli, lam kesreli veya tekilinde de böyle olmak üzere şeddeli söylenir.

٢٦٥٧-١٣١/٢٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ وَسُئِلَ عَنْ صِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ فَقَالَ مَا عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَامَ يَوْمًا يَطْلُبُ فَضْلَهُ عَلَى الْأَيَّامِ إِلَّا هَذَا الْيَوْمَ وَلَا شَهْرًا إِلَّا هَذَا الشَّهْرَ يَعْنِي رَمَضَانَ

2657-131/26- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid birlikte Süfyan'dan tahdis etti, Ebu Bekr dedi ki: Bize İbn Uyeyne, Ubeydullah b.

442 2655 numaralı hadisin kaynakları

Ebu Yezid'den tahdis ettiğine göre o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'ya âşûrâ günü orucuna dair soru sorulduğunu ve şu cevabı verdiğini işitmiştir. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in herhangi bir günü diğer günlerden faziletli tarafını arayarak oruç tuttuğunu -bugün dışında- bir günü bu ay dışında da bir ayı -Ramazan'ı kastediyor- oruç tuttuğunu bilmiyorum.[443]

٢٦٥٨-.../٢٧- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي يَزِيدَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ

2658-.../27- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak haber verdi, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Ubeydullah b. Ebu Yezid bu isnâd ile aynısını haber verdi.[444]

٢٠/٢٠- بَاب أَيُّ يَوْمٍ يُصَامُ فِي عَاشُورَاءَ

20/20- ÂŞÛRÂ ORUCUNDA HANGİ GÜN ORUÇ TUTULUR BABI

٢٦٥٩-١٣٢/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعُ بْنُ الْجَرَّاحِ عَنْ حَاجِبِ بْنِ عُمَرَ عَنْ الْحَكَمِ بْنِ الْأَعْرَجِ قَالَ انْتَهَيْتُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ رِدَاءَهُ فِي زَمْزَمَ فَقُلْتُ لَهُ أَخْبِرْنِي عَنْ صَوْمِ عَاشُورَاءَ فَقَالَ إِذَا رَأَيْتَ هِلَالَ الْمُحَرَّمِ فَاعْدُدْ وَأَصْبِحْ يَوْمَ التَّاسِعِ صَائِمًا قُلْتُ هَكَذَا كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُومُهُ قَالَ نَعَمْ

2659-132/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Vekî' b. el-Cerrâh, hâcib b. Ömer'den tahdis etti.O, Hakem b. el-A'rec'den şöyle dediğini tahdis etti: İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) zemzemde ridası üzerine yatıyorken gittim. Ona: Âşûrâ orucuna dair bana haber ver dedim. O: Muharrem ayı hilalini görecek olursan (günleri) say ve dokuzuncu gün oruçlu sabahla dedi. Ben: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bugünü böyle mi oruç tutardı? dedim. O: Evet, dedi.[445]

443 Buhari, 2006; Nesai, 2369; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5866
444 2657 numaralı hadisin kaynakları
445 Ebu Davud, 2446, ve 2446 muallak olarak; Tirmizi, 754; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5412

٢٦٦٠-.../٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمْرٍو -حَدَّثَنِي الْحَكَمُ بْنُ الْأَعْرَجِ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﵄ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ رِدَاءَهُ عِنْدَ زَمْزَمَ عَنْ صَوْمِ عَاشُورَاءَ بِمِثْلِ حَدِيثِ حَاجِبِ بْنِ عُمَرَ

2660-.../2- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti... el-Hakem b. el-A'rec tahdis edip dedi ki: İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'ya zemzemin yanında ridası üzerinde yatıyorken âşûrâ orucu hakkında soru sordum deyip Hâcib b. Ömer'in hadisi ile aynı şekilde rivayet etti.[446]

٢٦٦١-١٣٣/٣- وَحَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنِي إِسْمَعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا غَطَفَانَ بْنَ طَرِيفٍ الْمُرِّيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ ﵄ يَقُولُ حِينَ صَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ قَالَ فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

2661-133/3- Bize el-Hasan b. Ali el-Hülvâni de tahdis etti, bize İbn Ebu Meryem tahdis etti, bize Yahya b. Eyyub tahdis etti, bana İsmail b. Umeyye'nin tahdis ettiğine göre o Ebu Ğatafan b. Tarif el-Murri'yi şöyle derken dinlemiştir. Abdullah b. Abbas (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) âşûrâ günü oruç tutup o günün oruç tutulmasını emredince ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Gerçek şu ki bu Yahudilerle Hristiyanların ta'zim ettikleri bir gündür dediler. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnşaallah gelecek sene biz dokuzuncu gün oruç tutarız"* buyurdu. Ama gelecek sene (âşûrâ günü gelmeden) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat etti.[447]

٢٦٦٢-١٣٤/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَيْرٍ لَعَلَّهُ قَالَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَئِنْ بَقِيتُ إِلَى قَابِلٍ لَأَصُومَنَّ التَّاسِعَ وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ قَالَ يَعْنِي يَوْمَ عَاشُورَاءَ

446 2659 numaralı hadisin kaynakları

447 Ebu Davud, 2440; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6566

2662-134/4- Bize Ebu Bekr bin Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: Bize Veki', İbn Ebu Zi'b'den tahdis etti, o el-Kasım b. Abbas'dan, o Abdullah b. Ömer'den, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Eğer gelecek seneye kadar hayatta kalırsam andolsun dokuzuncu günü oruç tutacağım"* buyurdu.

Ebu Bekr'in rivayetinde de: *"Yani âşûrâ günü"* dedi şeklindedir.[448]

Şerh

(2659-2662 numaralı hadisler)

(2659) "İbn Abbas'dan rivayete göre âşûrâ günü Muharrem'in dokuzuncu günü olup Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de dokuzuncu günü oruç tutardı" diğer rivayette ise (2661) "İbn Abbas'tan rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) âşûrâ günü oruç tuttu. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat etti." Bu ifadeler İbn Abbas'ın kendisi tarafından âşûrâ hakkındaki kanaatinin onun Muharrem'in dokuzuncu günü olduğu şeklinde açık bir ifadesidir. O bunu develerin susuz bırakılmasından ve (suya götürülmelerinden) alınmış bir lafız olarak yorumlamaktadır. Çünkü Araplar develerin suya getirildiği beşinci güne (dördüncü gün anlamında) "rab'" derler. Geri kalan diğer günleri de buna göre adlandırırlar. Buna göre dokuzuncu gün (onuncu gün) olur.

Selef ve halefin âlimlerinin büyük çoğunluğunun kanaatine göre ise âşûrâ Muharrem'in onuncu günüdür. Bunu söyleyenler arasında Said b. el-Müseyyeb, Hasan-ı Basri, Malik, Ahmed, İshak ve pek çok kimse vardır. Hadislerin zahiri ve (âşûrâ) lafzın(ın) muktezası da budur. Bunun develeri susuz bırakmak uygulamasından alınmış olduğunu varsaymak ise uzak bir ihtimaldir. Diğer taraftan İbn Abbas'ın rivayet ettiği ikinci hadis ise bu kanaati reddetmektedir. Çünkü bu hadisde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) âşûrâ günü oruç tutardı. Yahudilerle Hristiyanların bugün oruç tuttukları sözkonusu edilince Allah Rasûlü: Gelecek sene dokuzuncu günü oruç tutacağını haber verdi denilmektedir. İşte bu hadis onun ilkin oruç tuttuğu âşûrâ orucunun dokuzuncu gün olmadığı hususunda açık bir ifade taşımaktadır. O halde âşûrânın onuncu gün olduğu kesin olarak tayin edilmiş olmaktadır.

Şafii, Şafii mezhebinin âlimleri, Ahmed, İshak ve başkaları da şöyle demektedir: Dokuzuncu gün ve onuncu günün bir arada oruç tutulması müstehabtır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onuncu günü oruç tutmuş ve dokuzuncu gün tutmayı da (gelecek sene için) niyet etmiştir. Müslim'in Sahih'inde

448 İbn Mace, 1736; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5809

Namaz Kitabı'nda Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayeti ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ramazan ayından sonra en faziletli oruç ise Allah'ın ayı olan Muharrem ayı (orucudur)"* dediği rivayeti geçmiş bulunmaktadır. Kimi ilim adamı da şöyle demiştir: Muhtemelen onuncu gün ile dokuzuncu günü de oruç tutmanın sebebi sadece onuncu günü oruç tutmak sureti ile Yahudilerin orucuna benzetmemek içindir. Hadiste de buna bir işaret bulunmaktadır. Bir diğer açıklamaya göre bu âşûrâ günü kesin olarak oruçlu olmayı isabet ettirmekte ihtiyat içindir. Ama birinci açıklama daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

٢١/٢١- بَاب مَنْ أَكَلَ فِي عَاشُورَاءَ فَلْيَكُفَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ

21/21- ÂŞÛRÂ GÜNÜ YEMEK YİYEN BİR KİMSE GÜNÜN GERİ KALAN KISMINDA YEMEKDEN UZAK DURSUN BABI

٢٦٦٣-١٣٥/١- وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ يَعْنِي ابْنَ إِسْمَعِيلَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَأَمَرَهُ أَنْ يُؤَذِّنَ فِي النَّاسِ مَنْ كَانَ لَمْ يَصُمْ فَلْيَصُمْ وَمَنْ كَانَ أَكَلَ فَلْيُتِمَّ صِيَامَهُ إِلَى اللَّيْلِ

2663-135/1- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Hatim -yani b. İsmail- Yezid b. Ebu Ubeyd'den tahdis etti, o Seleme b. el-Ekva' (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) âşûrâ gününde Eslem'den bir adam göndererek insanlar arasında yüksek sesle şunu ilan etmesini emir buyurdu: *"Oruç tutmayan varsa oruç tutsun. Yemek yemiş olan da geceye kadar orucunu tamamlasın"*[449]

٢٦٦٤-١٣٦/٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ بْنِ لَاحِقٍ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ ذَكْوَانَ عَنْ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذِ بْنِ عَفْرَاءَ قَالَتْ أَرْسَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ غَدَاةَ عَاشُورَاءَ إِلَى قُرَى الْأَنْصَارِ الَّتِي حَوْلَ الْمَدِينَةِ مَنْ كَانَ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ وَمَنْ كَانَ أَصْبَحَ مُفْطِرًا فَلْيُتِمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ نَصُومُهُ وَنُصَوِّمُ صِبْيَانَنَا الصِّغَارَ مِنْهُمْ إِنْ شَاءَ اللهُ وَنَذْهَبُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَنَجْعَلُ لَهُمْ اللُّعْبَةَ مِنْ الْعِهْنِ فَإِذَا بَكَى أَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ أَعْطَيْنَاهَا إِيَّاهُ عِنْدَ الْإِفْطَارِ

449 Buhari, 1924, 2007, 7265; Nesai, 2320; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4538

2664-136/2- Bana Ebu Bekr b. Nâfi' el-Abdî de tahdis etti. Bize Bişr b. el-Mufaddal b. Lâhik tahdis etti.... Muavviz b. Afra'nın kızı Rubeyyi' dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) âşûrâ günü sabah vakti ensarın Medine'nin etrafındaki köylerine şu haberi gönderdi: "*Oruç olarak sabahlayan kimse orucunu tamamlasın, oruç tutmayarak sabahı eden kişi de gününün geri kalanını (oruçlu gibi) tamamlasın.*"

Biz de bundan sonra o gün oruç tutar, küçük çocuklarımıza da -Allah'ın izni ile- oruç tuttururduk. Mescide gider onlara boyalı yünden yapılmış oyuncaklar yapardık. Onlardan biri yemek isteyerek ağlayacak olursa iftar zamanında ona bunu verirdik.[450]

٢٦٦٥-١٣٧/٣- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ الْعَطَّارُ عَنْ خَالِدِ بْنِ ذَكْوَانَ قَالَ سَأَلْتُ الرُّبَيِّعَ بِنْتَ مُعَوِّذٍ عَنْ صَوْمِ عَاشُورَاءَ قَالَتْ بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رُسُلَهُ فِي قُرَى الْأَنْصَارِ فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ بِشْرٍ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ وَنَصْنَعُ لَهُمُ اللُّعْبَةَ مِنْ الْعِهْنِ فَنَذْهَبُ بِهِ مَعَنَا فَإِذَا سَأَلُونَا الطَّعَامَ أَعْطَيْنَاهُمْ اللُّعْبَةَ تُلْهِيهِمْ حَتَّى يُتِمُّوا صَوْمَهُمْ

2665-137/3- Bunu bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Ebu Ma'şer el-Attâr, Halid b. Zekvân'dan şöyle dedi diye tahdis etti: Ben Muavviz -yani Afra'nın oğlu- [451] kızı er-Rubeyyi' âşûrâ orucuna dair soru sordum, şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elçilerini ensarın kasabalarına gönderdi. Sonra da Bişr'in hadisinin aynısını zikretti, ancak şunları söyledi: Onlara renkli yünden oyuncak yapar ve bunu beraberimizde götürürdük. Bizden yemek isteyecek olurlarsa onlara o oyuncağı oruçlarını tamamlayıncaya kadar kendilerini oyalasın diye onlara verirdik.[452]

Şerh

(2663-2665 numaralı hadisler)

(2663) "*Oruç tutmamış olan oruç tutsun... tamamlasın*" diğer rivayette (2664) "*Oruçlu olarak sabahı eden orucunu tamamlasın... Gününün geri kalan kısmını tamamlasın.*" Her iki rivayetin anlamı şudur: Oruç tutmaya niyet etmiş olan orucunu tamamlasın, oruca niyet etmemiş olup henüz yememiş ya da içmemiş olan kimse de o güne hürmet olmak üzere günün geri kalan

450 Buhari, 1960; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15833
451 Tire arası yazma nüshadan eklenmiştir
452 2664 numaralı hadisin kaynakları

kısmında yeyip içmesin. Tıpkı şek günü oruca niyet etmeksizin sabahı eden kimsenin sonradan bu günün Ramazan olduğu sabit olması hâlinde o güne hürmeten günün geri kalan kısmını imsak ile geçirmesi gerektiği gibi.

Ebu Hanife bu hadisi Ramazan ayı orucu ile diğer farz oruçların niyetini gündüzün yapmak caizdir, geceden yapılması şart değildir şeklindeki kanaatine delil göstermiş ve çünkü onlar gündüzün oruca niyet etmişler ve bu onlar için yeterli olmuştur, demiştir.

Cumhur ise şöyle demektedir: İster Ramazan orucu olsun, ister diğer vacip (farz) oruçlar olsun. Geceleyin niyet edilmedikçe caiz değildir. Cumhur bu hadise de şu şekilde cevap vermişlerdir: Maksat gerçek manada oruç değildir, günün geri kalan kısmında bir şey yeyip içmemektir. Buna delil ise onların önce yemek yemiş olduktan sonra günlerini tamamlamakla emredilmiş olmalarıdır. Esasen Ebu Hanife ve başkaları da farz ve Nafile oruçlarda gündüzün yapılan niyetin geçerli olabilmesi için niyetten önce yemek ya da onun dışında orucu bozan herhangi bir hâlin olmaması şarttır. Bir diğer cevap da şöyledir: Âşûrâ günü oruç tutmak babın baş tarafında geçtiği gibi cumhura göre vacip değildi. Sadece müekked bir sünnetten ibaretti.

Üçüncü bir cevap: Bu hadisde böyle bir orucun onlar için yeterli olacağı ve onun kazasını yapmayacaklarına dair bir kayıt yoktur. Hatta onların o günü kaza etmiş olma ihtimali dahi vardır. Çünkü Ebu Davud'un Süneni'nde bu hadiste: "*Günün geri kalan kısmını (bir şey yemeden içmeden imsak ile) tamamlayın ve onu kaza edin*"denilmektedir.

(2664) "Renkli yünden oyuncak..." Aslında *el-ihn*: mutlak olarak yün demektir. Renkli boyanmış yün olduğu da söylenmiştir.

"Onlara yünden yapılmış oyuncak koyar birileri yemek için ağlarsa iftar vaktinde ona bu oyuncağı verirdik." Bu ibare bu şekilde bütün nüshalarda "indel iftar: iftar vaktinde, iftar zamanında" şeklindedir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu ibarede hazf edilmiş lafızlar vardır. Bunun doğrusu şudur: İftar zamanı gelinceye kadar (verirdik). Böylelikle ifade tamam olur. Nitekim Buhari'de de Nüsedded'in rivayeti ile böyle gelmiştir. İşte bu da Müslim'in diğer rivayette (2665) zikrettiği: "Bizden yemek isterlerse biz de onlara oruçlarını tamamlayıncaya kadar kendilerini oyalayacak o oyuncağı verirdik" diye zikrettiği ibarenin anlamı budur.

Bu hadisden küçük çocukların itaatlerde bulunmak için eğitilmeleri, ibadetlere alıştırılmaları hükmü anlaşılmakla birlikte onların mükellef olmadıkları da anlaşılmaktadır.

Kadı Iyâz dedi ki: Urve'den rivayete göre çocuklar ne zaman oruç tutabilecek olurlarsa o zaman onlara oruç vacip olur. Ancak bu sahih olan şu hadis ile kabul edilmemesi gereken bir yanlışlıktır: "*Kalem (sorumluluk) üç kişiden kaldırılmıştır. İhtilam oluncaya kadar küçük çocuktan...*" bir rivayette de: "*Büluğa erişinceye kadar*" denilmektedir. Allah en iyi bilendir.

٢٢/٢٢- بَاب النَّهْيِ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ الأَضْحَى

22/22- RAMAZAN BAYRAMI BİRİNCİ GÜNÜ İLE KURBAN BAYRAMI BİRİNCİ GÜNÜ ORUÇ TUTMANIN NEHYİ BABI

٢٦٦٦-١٣٨/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ أَنَّهُ قَالَ شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ فَجَاءَ فَصَلَّى ثُمَّ انْصَرَفَ فَخَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ إِنَّ هَذَيْنِ يَوْمَانِ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ صِيَامِهِمَا يَوْمُ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيَامِكُمْ وَالْآخَرُ يَوْمٌ تَأْكُلُونَ فِيهِ مِنْ نُسُكِكُمْ

2666-138/1 Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e İbn Şihâb'dan rivayetini okudum, o İbn Ezher'in azadlısı Ebu Ubeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattap (radıyallâhu anh) ile birlikte bayrama tanık oldum. Önce gelip namaz kıldı. Sonra namazı bitirip insanlara hutbe verip şöyle dedi: Şüphesiz bu iki günde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruç tutmayı yasaklamıştır. Bunlar orucunuzu bitirip oruç açtığınız gün ile diğeri kurbanlıklarınızdan yediğiniz gündür.[453]

٢٦٦٧-١٣٩/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ صِيَامِ يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْأَضْحَى وَيَوْمِ الْفِطْرِ

2667-139/2- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e Muhammed b. Yahya b. Habbân'dan rivayetini okudum. O A'rec'den, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki gün oruç açma günü (Ramazan bayramı birinci günü) ile adha günü (Kurban bayramı birinci günü) oruç tutmayı nehyetmiştir.[454]

453 Buhari, 1990, 5571; Müslim, 5070, 5071, 5072; Ebu Davud, 2416; Tirmizi, 771; İbn Mace, 1722; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10663, 10330

454 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13967

٢٦٦٨-١٤٠/٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ وَهُوَ ابْنُ عُمَيْرٍ عَنْ قَزَعَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ مِنْهُ حَدِيثًا فَأَعْجَبَنِي فَقُلْتُ لَهُ آنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ فَأَقُولُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ مَا لَمْ أَسْمَعْ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ لَا يَصْلُحُ الصِّيَامُ فِي يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْأَضْحَى وَيَوْمِ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ

2668-140/3- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bana Cerir, Abdulmelik'den -ki o b. Umeyr'dir- tahdis etti, o Kazae'den, o Ebu Said (radıyallâhu anh)'dan diye rivayet edip (Kazaa) dedi ki: Ben ondan bir hadis duydum ve o hoşuma gitti. Ona: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunu bizzat sen mi dinledin? dedim. O şöyle dedi: Ben dinlemediğim bir şeyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hiç söyler miyim, dedi ve şunları ekledi: Onu: "*Şu iki günde kurban bayramı birinci günü ile ramazandan sonra oruç açma (fıtır) günü oruç doğru değildir*" buyururken dinledim.[455]

٢٦٦٩-١٤١/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ صِيَامِ يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ النَّحْرِ

2669-141/4- Bize Ebu Kâmil el-Cahderî de tahdis etti. Ebu Said el Hudrî (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu iki günü fıtır günü ile nahl günü oruç tutmayı nehyetti.[456]

Şerh

(2666-2669 numaralı hadisler)

Bu babda Ömer b. el-Hattap'tan (2666), Ebu Hureyre'den (2667), Ebu Said (2668-2669) (radıyallâhu anhum)'dan gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan bayramının birinci günü ile kurban bayramının birinci günü oruç tutmayı nehyetmiştir. İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan (2670) da buna yakın bir rivayet gelmiştir.

İlim adamları durum ne olursa olsun bu iki gün oruç tutmanın haram olduğu üzerinde icma etmişlerdir. İster adak ister Nafile, ister keffaret, isterse

---

455 Buhari, 1197 -uzunca-, 1864 -uzunca-, 1995, 3248; Tirmizi, 326 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1410, 1721 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4279

456 Buhari, 1991 -uzunca-; Ebu Davud, 2417; Tirmizi, 772; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4404

de başka bir oruç tutsun. Hiç farketmez. Eğer muayyen olarak bu iki günde oruç tutmayı adayacak olursa Şafii ve cumhur böyle bir adak olmaz. Bu iki günün kazasını yapması da gerekmez derken Ebu Hanife: Adağı olur ama bu iki günün kazasını yapması gerekir demiştir. Yine o: Bununla birlikte bu iki günü oruç tutacak olursa adağı yerine gelmiş olur ama bu hususta bütün insanlara muhalefet etmiş olur.

(2666) "Ömer b. el-Hattap ile birlikte bayramda hazır bulundum..." Bu hadisden bayram namazının hutbeden önce kılınacağı hükmü anlaşılmaktadır. İlgili babında bu husus açık bir şekilde beyan edilmişti. Ayrıca bu hadisde imamın verdiği hutbesinde o bayram ile alakalı emredilmiş ve yasaklanmış çeşitli şer'i hükümleri öğretmesi hükmü de anlaşılmaktadır.

"Fıtır gününüz (Ramazan bayramının ilk günü)" yani bu iki günden biri sizin orucunuzu açtığınız Ramazan bayramının ilk günüdür demektir.

٢٦٧٠-١٤٢/٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى ابْنِ عُمَرَ ﵁ فَقَالَ إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَصُومَ يَوْمًا فَوَافَقَ يَوْمَ أَضْحَى أَوْ فِطْرٍ فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ ﵁ أَمَرَ اللهُ تَعَالَى بِوَفَاءِ النَّذْرِ وَنَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ صَوْمِ هَذَا الْيَوْمِ

2670-142/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... Ziyad b. Cübeyr dedi ki: Bir adam İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'nın yanına gelerek, ben bir gün oruç tutmayı adamıştım da bugün, kurban bayramı ya da Ramazan bayramının ilk gününe'denk geldi dedi. İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ) da: Yüce Allah adağın yerine getirilmesini emir buyurdu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bugünde oruç tutulmasını nehyetti, dedi.[457]

٢٦٧١-١٤٣/٦- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ أَخْبَرَتْنِي عَمْرَةُ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ صَوْمَيْنِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ الْأَضْحَى

2671-143/6- Bize İbn Numeyr de tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki (günün) orucunu Ramazan bayramı birinci günü ile kurban bayramı birinci günü orucunu nehyetti, dedi.[458]

457 Buhari, 1994, 6706; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6723
458 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17894

Şerh

"Bir adam İbn Ömer'e gelerek... Ve bugün oruç tutmayı nehyetti" yani İbn Ömer kendisince deliller arasında bir tearuz (çatışma) olduğundan dolayı ona kesin olarak cevap vermeyip duraklamıştır. İlim adamları da az önce kaydettiğimiz gibi muayyen olarak bayram günü oruç tutmayı adayan kişinin durumu hakkında farklı kanaatlere sahiptirler. Burada sözü geçen zat mesela pazartesi günü oruç tutmayı adamış olmakla birlikte o gün bayram gününe'denk gelmiş ise bayram günü oruç tutması icma ile caiz değildi ama o günü kaza etmesi gerekir mi hususunda ilim adamlarının görüş ayrılığı vardır. Şafii'nin de bu meselede iki görüşü olup bunların daha sahih olanlarına göre kazasını yapmasının icap ettiğidir. Çünkü onun lafzi ibaresi kazayı kapsamamaktadır. Usûl âlimlerince tercih olunan kanaate göre farzların kaza edilmesi ise ancak yeni bir emir ile icap eder. Aynı şekilde adağı teşrik günlerine rastlasa yine daha sahih kabul edilen görüşe göre onu kaza etmesi icap etmez. Allah en iyi bilendir.

İbn Ömer'in o kişiye, senin için ihtiyatlı olan bugünü kaza etmendir, böylelikle yüce Allah'ın emri ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini bir arada yerine getirmiş olursun anlamında bir teklif yapma ihtimali de vardır.

٢٣/٢٣- بَاب تَحْرِيمِ صَوْمِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ

23/23- TEŞRİK GÜNLERİNDE ORUÇ TUTMANIN HARAM OLDUĞU BABI

٢٦٧٢-١/١٤٤- وَحَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا خَالِدٌ عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ عَنْ نُبَيْشَةَ الْهُذَلِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ

2672-144/1- Bize Süreyc b. Yunus da tahdis etti, bize Huşeym tahdis etti, bize Halid, Ebu'l-Melih'den haber verdi, o Nubeyşe el-Huzeli'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "*Teşrik günleri yeme ve içme günleridir*" buyurdu.[459]

٢٦٧٣-.../٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ يَعْنِي ابْنَ عُلَيَّةَ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ حَدَّثَنِي أَبُو قِلَابَةَ عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ عَنْ نُبَيْشَةَ قَالَ خَالِدٌ فَلَقِيتُ أَبَا الْمَلِيحِ فَسَأَلْتُهُ فَحَدَّثَنِي بِهِ فَذَكَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ هُشَيْمٍ وَزَادَ فِيهِ وَذِكْرٍ لِلهِ

459 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11587

2673-.../2- Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis etti, bize İsmail -yani b. Uleyye- Halid el-Hazzâ'dan tahdis etti, bana Ebu Kilâbe, Ebu'l-Melih'den tahdis etti, o Nubeyşe'den diye rivayet etti. Halid dedi ki: Ben Ebu'l-Melih ile karşılaştım, ona sordum. Bu hadisi tahdis etti ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Huşeyn'in hadisi rivayetini aynen zikretmekle birlikte rivayetinde: "Ve Allah'ı zikretmek (günleridir)"i ekledi.[460]

٢٦٧٤-١٤٥/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَابِقٍ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ ابْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ بَعَثَهُ وَأَوْسَ بْنَ الْحَدَثَانِ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ فَنَادَى أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَأَيَّامُ مِنًى أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ

2674-145/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Muhammed b. Sabık tahdis etti, bize İbrahim b. Tahmân, Ebu'z-Zübeyr'den tahdis etti, o İbn Ka'b b. Malik'den, o babasından kendisine şunu tahdis ettiğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisini teşrik günlerinde Evs b. el-Hadesân ile birlikte gönderdi ve (onun emri üzerine): "*Cennete ancak mü'min girecektir, Mina günleri ise yeme ve içme günleridir*" diye nida etti.[461]

٢٦٧٥-.../٤- وَحَدَّثَنَاهُ عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَنَادَيَا

2675-.../4- Bunu bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Ebu Amir Abdülmelik b. Amr tahdis etti, bize İbrahim b. Tahmân bu isnâd ile hadisi rivayet etmekle birlikte ayrıca (tekil kip ile nida etti değil de ikil kip ile) :Her ikisi nida etti dedi.[462]

Şerh

(2672-2675 numaralı hadisler)

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (2672): "*Teşrik günleri yeme ve içme günleridir*" buyurdu. Bir diğer rivayette (2673) "*ve aziz ve celil Allah'ı zikretme günleridir*" öbür rivayette (2674): "*Mina günleri*" buyurmaktadır.

460 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11587
461 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11137
462 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11137

Bu hadislerde teşrik günlerinde oruç tutmak hiçbir şekilde sahih olmaz diyenlerin görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Şafii mezhebindeki iki görüşden daha güçlü olanı budur. Ebu Hanife, İbnu'l-Münzir ve başkaları da böyle demişlerdir. İlim adamlarından bir topluluk ise: Bu günlerde herkes Nafile olsun başka türlü olsun oruç tutabilir demişlerdir. Bunu İbnu'l-Münzir, ez-Zübeyr b. el-Avvam, İbn Ömer ve İbn Sîrîn'den diye nakletmektedir. Malik, Evzâi, İshak ve iki görüşünden birisinde Şafii de şöyle demişlerdir: Temettu' haccı yapan bir kimse kesecek hediyelik bir kurban bulamayacak olursa bu günlerde oruç tutması caizdir, başkasının oruç tutması caiz değildir. Bu kanaatte olanlar Buhari'nin Sahihi'nde zikrettiği İbn Ömer ve Âişe (radıyallâhu anhumâ)'nın şu sözlerini delil göstermişlerdir: "Teşrik günlerinde kurbanlık bulamayan kimselerin dışındakiler için oruç tutmaya ruhsat verilmemiştir"

Teşrik günleri ise nahr (kurban bayramı birinci) gününden sonraki üç gündür. Bugünlere bu ismin veriliş sebebi ise insanların bu zaman zarfında kurbanlık etleri parçalayıp onları kurutmaları ve güneşli yerlere yaymalarıdır.

Hadis-i şeriften bu günlerde tekbir ve daha başka diğer zikirleri çokça yapmanın müstehab olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

(2672) "Nubeyşe el-Hüzeli" adı Nubeyşe b. Amr b. Avf b. Seleme'dir.

٢٤/٢٤- بَاب كَرَاهَةِ صِيَامِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ مُنْفَرِدًا

24/24- YALNIZ BAŞINA CUMA GÜNÜ ORUÇ TUTMANIN MEKRUH OLDUĞU BABI

٢٦٧٦-١٤٦/١- حَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ أَنَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ صِيَامِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَقَالَ نَعَمْ وَرَبِّ هَذَا الْبَيْتِ

2676-146/1- Bize Amr en-Nâkid de tahdis etti... Muhammed b. Abbâd b. Cafer'den (şöyle dediği rivayet edilmiştir): Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'ya Beyt'i tavaf etmekte iken: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü oruç tutmayı nehyetti mi? diye sordum. O: Bu Beyt'in Rabbine andolsun ki, evet dedi.[463]

463 Buhari, 1984; İbn Mace, 1724; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2586

٢٦٧٧-.../٢- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ أَنَّهُ سَأَلَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ بِمِثْلِهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ-

2677-.../2- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... Muhammed b. Abbâd b. Cafer'in haber verdiğine göre o, Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'ya soru sordu diye hadisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diyerek aynısını rivayet etti.[464]

٢٦٧٨-١٤٧/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حَفْصٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ح -حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا يَصُمْ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا أَنْ يَصُومَ قَبْلَهُ أَوْ يَصُومَ بَعْدَهُ

2678-147/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Havs ve Ebu Muaviye, A'meş'den tahdis etti. (H.) Bize Yahya b. Yahya da -ki lafız ona ait- tahdis etti, bize Ebu Muaviye, A'meş'den haber verdi, o Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Sizden bir kimse cuma gününü -ya ondan önce bir gün yahut ondan sonra bir gün ile birlikte olmadıkça- yalnız başına oruç tutmasın*" buyurdu.[465]

٢٦٧٩-١٤٨/٤- وَحَدَّثَنِي أَبُو كُرَيْبٍ -حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ يَعْنِي الْجُعْفِيَّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا تَخْتَصُّوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي وَلَا تَخُصُّوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ

2679-148/4- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Geceler arasında namaz kılmak için cuma gecesini tahsis etmeyin, günler ara-*

464 2676 numaralı hadisin kaynakları

465 Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'nin rivayetini Buhari, 1985; İbn Mace, 1723; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12365'de; Yahya b. Yahya'nın rivayetini Ebu Davud, 2420; Tirmizi, 743; İbn Mace, 1723; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12503'de rivayet etmişlerdir.

sından da cuma gününü oruç tutmak için -birinizin tutmakta olduğu oruç gününe rastlaması müstesna- tahsis etmeyin."[466]

Şerh

(2676-2679 numaralı hadisler)

(2676) "Cabir b. Abdullah'a Beyt'i tavaf etmekte iken sordum..." (2678) Ebu Hureyre'den gelen rivayette: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *Sizden biriniz cuma günü... oruç tutmasın"* bir diğer rivayette (2679): *"Geceler arasından cuma gecesini... tahsis etmeyin"* buyurulmaktadır. Bu sonuncu hadisde bu şekilde "tahsis etmeyin" lafzı birincisinde "tahtasu" ikincisinde ise "tahussu" olarak kaydedilmiştir. Her iki şekil de doğrudur.

Bu hadislerde Şafii mezhebine mensup ilim adamlarının çoğunluğunun ve onlara muvafakat edenlerin bir kimsenin oruç tutmayı âdet edindiği zamana'denk düşmesi hali dışında yalnız başına cuma günü oruç tutmanın mekruh olduğu şeklindeki görüşlerinin lehine açık bir delalet bulunmaktadır. Eğer o gün ile birlikte bir önceki ya da bir sonraki gün daha oruç tutar yahut da oruç tutmayı âdet edindiği zamana'denk düşmüşse -mesela hastasına Allah'ın şifa verdiği günde ebediyyen oruç tutmayı adamış ve bu da cuma gününe rastlamışsa- bu hadisler dolayısı ile mekruh olmaz.

Malik'in Muvatta'da: İlim ve fıkıh ehlinden ve kendisine uyulan kimselerden herhangi birisinin cuma günü oruç tutmayı yasakladığını duymadım. O gün oruç tutmak güzel bir şeydir, hem ben ilim ehli birisinin o gün oruç tuttuğunu ve zannederim özellikle o gün oruç tutmak için gayret gösterdiğini de gördüm.

İmam Malik'in bu söylediği kendisinin gördüğü bir husustur. Başkaları ise onun gördüğünden farklı olanı görmüştür. Sünnet ise onun da başkasının da gördüğüne göre önceliklidir. Cuma günü oruç tutmaktan nehiy ise sabit olmuş bir husustur. O halde muayyen olarak bu doğrultuda kanaat sahibi olmak gerekir. Malik bu hususta mazurdur. Çünkü bu rivayet ona ulaşmamıştır. Maliki mezhebi âlimlerinden ed-Davûdi: Bu hadis Malik'e ulaşmamıştır, eğer ona ulaşmış olsaydı ona muhalefet etmezdi, demektedir.

İlim adamları dedi ki: Bugün oruç tutmanın yasak edilmesinin hikmeti şudur: Cuma günü dua, zikir ve gusletmek, namaza erken gitmek, cuma namazını beklemek, hutbeyi dinlemek, yüce Allah'ın: *"namaz bittikten sonra yeryüzüne dağılın, Allah'ın lütfundan arayın ve Allah'ı çokça zikredin"* (Cuma, 10) buyruğu dolayısı ile hutbeden sonra Allah'ı çokça anmak ve bunun dı-

466 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14527

şında o gün türlü ibadetlerin yapılacağı bir gün olduğundan dolayı bu günde oruç tutmamak müstehabtır. Böylelikle bu görevlerin yerine getirilmesi için daha bir güç kazanılmış, daha bir şevk ile ve istekle eda edilmiş olur. Herhangi bir bıkkınlık ve usanç sözkonusu olmaksızın bunlardan zevk ve lezzet alınır. Çünkü cuma gününde kişi arefe arafatta vakfe yapan, hac eden kimseye benzer. Onun da daha önce açıklandığı gibi bu hikmet dolayısı ile oruç açması sünnettir.

Eğer: Durum böyle olsaydı aynı gerekçe sözkonusu olduğundan dolayı bir gün öncesi ya da bir gün sonrasının orucunun da nehyedilmesi ve mekruh olması gerekirdi denilecek olursa şöyle cevap verilir: Bir gün öncesinde yahut sonrasında oruç tutması vesilesi ile cuma günü oruç tutması sebebi ile karşı karşıya kalacağı bitkinlik ya da o günün görevlerindeki kusuru telafi edilmiş olur. Yalnızca cuma günü oruç tutmanın nehyedilmesindeki hikmetin açıklanması hususunda itimat olunacak açıklama budur.

Bir diğer görüşe göre ise Bunun sebebi cuma gününün ta'zim edilmesinde bir kavmin cumartesi gününde fitneye düştüğü gibi fitneye düşülecek kadar aşırıya gitme korkusudur. Fakat bu gerekçe cuma namazı ile onun dışında kalan cuma gününde yapılması istenen ve ta'zimini gösteren meşhur diğer hususların öngörülmüş olması sebebi ile çürütülür ve zayıf bir gerekçedir.

Bir diğer görüşe göre bu yasağın sebebi o gün oruç tutmanın vacip olduğunun inanılmaması içindir. Bu da zayıf bir görüştür. Pazartesi günü orucu ile çürütülür. Çünkü pazartesi günü oruç tutmak mendupdur ve böyle bir uzak bir ihtimale de iltifat edilmemektedir. Aynı şekilde arefe günü, âşûrâ günü ve diğer günlerin oruçları ile de bu gerekçe çürütülür. Bu sebeple doğrusu bizim ilk açıkladığımız hikmettir. Allah en iyi bilendir.

Bu hadis çeşitli hükümler ihtiva etmektedir:

1. Geceler arasında özellikle cuma gecesinin namaz için tahsis edilmesi açıkça nehyedilmektedir.

2. Aynı şekilde az önce geçtiği gibi cuma gününün de oruçla tahsis edilmesi nehy edilmiştir.

Bunun mekruh olduğu ittifakla kabul edilmiştir.

3. Hatta ilim adamları bunu bid'at olarak ortaya çıkarılmış ve "erraği" adı verilen namazın mekruh olduğuna delil göstermişlerdir. Allah bu namazı uyduranı, onu icat edeni kahretsin. Çünkü bu sapıklık ve bilgisizlikten ibaret

münker bir bid'attir. Bu namazda münker olduğu açık pek çok husus da vardır. Hatta imamlardan bir topluluk böyle bir namazın çirkin görüldüğü, bunu kılanın ve bunu bid'at olarak ortaya koyanın dalalette olduğuna, Bunun çirkin ve batıllığının, bunu yapanın dalalette olduğunun delillerinin sayılamayacak kadar çok olduğuna dair oldukça nefis eserler telif etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

٢٥/٢٥- بَاب بَيَانِ نَسْخِ قَوْلِهِ تَعَالَى وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ بِقَوْلِهِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

25/25- YÜCE ALLAH'IN: "ONA TAKAT GETİRENLER BİR FİDYE VERMELİDİR" (BAKARA, 184) BUYRUĞUNUN "SİZDEN KİM AYA ERİŞİRSE O AYDA ORUÇ TUTSUN" (BAKARA, 185) AYETİ İLE NESHEDİLDİĞİNİN BEYANI BABI

٢٦٨٠-١٤٩/١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا بَكْرٌ يَعْنِي ابْنَ مُضَرَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى سَلَمَةَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ﷺ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ كَانَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُفْطِرَ وَيَفْتَدِيَ حَتَّى نَزَلَتْ الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا فَنَسَخَتْهَا

2680-149/1- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Bekr -yani b. Mudar- Amr'dan -yani b. el-Hâris- tahdis etti, o Bukeyr'den, o Seleme'nin azadlısı Yezid'den, o Seleme b. el-Ekva' (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Şu: *"Ona takat getirenler bir yoksula yedirmek sureti ile bir fidye vermelidir"* (Bakara, 184) ayeti nazil olunca isteyen oruç açıp fidye verirdi. Bu hâl bundan sonraki ayet nazil olup onu neshedinceye kadar böyle devam etti.[467]

٢٦٨١-١٥٠/٢- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْعَامِرِيُّ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشَجِّ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ كُنَّا فِي رَمَضَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَنْ شَاءَ صَامَ وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ فَافْتَدَى بِطَعَامِ مِسْكِينٍ حَتَّى أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

467 Buhari, 4507; Ebu Davud, 2315; Tirmizi, 798; Nesai, 2315; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4534

2681-150/2- Bana Amr b. Sevvâd el-Âmiri de tahdis etti, bize Abdullah b. Vehb haber verdi, bana Amr b. el-Hâris, Bukeyr b. el-Eşecc'den haber verdi, o Seleme b. el-Ekva' ın azadlısı Yezid'den, o Seleme b. el-Ekva' (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken Ramazan ayında dileyen oruç tutar dileyen oruç tutmayıp onun yerine bir yoksula yedirmek sureti ile fidye verirdi. Bu hâl şu: "*Sizden kim aya erişirse o ayda oruç tutsun*" (Bakara, 185) ayeti nazil oluncaya kadar devam etti.[468]

Şerh

"Seleme b. el-Ekva' (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre şu... devam etti" diğer rivayette ise: "Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken Ramazan ayında... devam etti."

Kadı Iyâz dedi ki: Selef birinci ayet hakkında muhkem midir yoksa tahsis edilmiş midir yoksa hepsi ya da bir kısmı neshedilmiş midir hususlarında ihtilâf etmişlerdir. Cumhur, Seleme'nin dediği gibi neshedilmiştir demektedir. Sonra acaba bu ayetten neshedilmemiş bir kısım kalıp kalmadığı hususunda da ihtilâf etmişlerdir. İbn Ömer ve cumhurdan nakledilen rivayete göre yemek yedirme hükmü yaşlılık sebebi ile oruç tutmaya takat getiremeyen kimseler hakkında bâkidir.

Selefden bir topluluk, Malik, Ebu Sevr ve Davud ise bütün yemek yedirme hükümleri neshedilmiştir, yaşlı bir kimse eğer oruç tutmak takati yoksa yemek yedirme yükümlülüğü yoktur demişlerdir. Ancak Malik böyle bir kişinin yemek yedirmesini müstehab kabul etmiştir.

Katade der ki: Önceleri oruç tutabilen yaşı ilerlemiş bir kimse için bir ruhsattı sonra bu hususta hüküm nesholdu ve takati olmayan, oruç tutamayan kimseler hakkında bu hüküm bâki kaldı.

İbn Abbas ve başkaları ise şöyle demektedir: Ayet oruç tutacak gücü bulunmayan yaşlı ve hastalar hakkında inmiştir. Buna göre ayet onun anlayışında muhkemdir. Ancak hasta olan bir kimse iyileşecek olursa tutamadığı oruçların kazasını yapar.

İlim adamlarının çoğunluğu ise hastanın yemek yedirme yükümlülüğü olmadığı kanaatindedir.

Zeyd b. Eslem, Zührî ve Malik dedi ki: Ayet muhkemdir ve önce oruç açan sonra iyileşen, Bununla birlikte sonraki Ramazan girinceye kadar oru-

468 2680 numaralı hadisin kaynakları

cunu kaza etmeyen hasta kişi hakkında inmiştir. Böyle bir kimse yeni giren Ramazan ayının orucunu tutmakla yükümlüdür. Bu aydan sonra ise daha önce tutamadığı orucun kazasını yapar ve her bir gün için de ayrıca bir mud buğday yedirir. Hastalığı ikinci Ramazana kadar devam eden kimsenin ise yemek yedirmek yükümlülüğü yoktur. Yalnızca kaza etmekle yükümlüdür.

Hasan-ı Basri ve başkaları da şöyle demiştir: "Ona takat getirenler"deki zamir oruca değil yemek yedirmeye aittir. Sonra bu da neshedilmiştir. O halde ona göre ayet umumidir.

Diğer taraftan ilim adamlarının cumhuru her gün için bir mud yedirileceği kanaatindedir. Ebu Hanife ise iki mud demiş ve sahibeyen (İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) de ona muvafakat etmişlerdir.

Maliki mezhebine mensup Eşhed ise Medineli olmayanlar için bir mud ile üçte bir mud yedirir, demiştir.

İlim adamlarının cumhuruna göre oruç açmayı mübah kılan hastalık, oruç tutmayı meşakkatli hale getiren hastalıktır. Bazıları ise her hastanın oruç açmasını mübah kabul etmiştir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.

٢٦/٢٦- بَاب قَضَاءِ رَمَضَانَ فِي شَعْبَانَ

26/26- RAMAZANIN KAZASINI ŞABAN AYINDA YAPMAK BABI

٢٦٨٢-١٥١/١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ ﵂ تَقُولُ كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَهُ إِلَّا فِي شَعْبَانَ الشُّغْلُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَوْ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ

2682-151/1- Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus da tahdis etti, bize Züheyr haber verdi, bize Yahya b. Said, Ebu Seleme'den şöyle dediğini tahdis etti. Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı şöyle derken dinledim: Bazen benim Ramazan ayından oruç borcum olurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dolayı meşguliyetlerim -yahut Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile meşgul olmamsebebi ile o borcumun kazasını ancak Şaban ayında yapabiliyordum.[469]

469 Buhari, 1950; Ebu Davud, 2399; Nesai, 2318; İbn Mace, 1669; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17777

٢٦٨٣-.../٢- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ وَذَلِكَ لِمَكَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

2683-.../2- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize Bişr b. Ömer ez-Zehrâni haber verdi, bana Süleyman b. Bilal tahdis etti, bize Yahya b. Said bu isnad ile tahdis etti ancak o şöyle dedi: Bunun sebebi ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yeri ve durumu idi.[470]

٢٦٨٤-.../٣- وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ فَظَنَنْتُ أَنَّ ذَلِكَ لِمَكَانِهَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ يَحْيَى يَقُولُهُ

2684-.../3- Bunu Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdürrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Yahya b. Said bu isnâd ile tahdis etti ve şunları söyledi: Zannederim bu onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nezdindeki yerinden dolayı idi. -Bunu Yahya söylüyor-[471]

٢٦٨٥-.../٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ ح وَحَدَّثَنَا عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ كِلَاهُمَا عَنْ يَحْيَى بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرَا فِي الْحَدِيثِ الشُّغْلَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ

2685-.../4- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdülvehhâb tahdis etti, (H.) Bize Amr en-Nâkid te tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, ikisi Yahya'dan bu isnâd ile rivayet etmekle birlikte her ikisi de hadiste: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile meşgul olmam dolayısı ile ibaresini zikretmemdi.[472]

٢٦٨٦-١٥٢/٥- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْهَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ إِنْ كَانَتْ إِحْدَانَا لَتُفْطِرُ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَمَا تَقْدِرُ عَلَى أَنْ تَقْضِيَهُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى يَأْتِيَ شَعْبَانُ

470 2682 numaralı hadisin kaynakları
471 2682 numaralı hadisin kaynakları
472 2682 numaralı hadisin kaynakları

2686-152/5- Bana Muhammed b. Ömer el-Mekkî de tahdis etti, bize Abdulaziz Muhammed b. ed-Derâverdi, Yezid b. Abdullah b. el-Had'dan tahdis etti, o Muhammed b. İbrahim'den, o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bizden birimiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında oruç açardı da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Şaban gelinceye kadar o orucunun kazasını yapamıyordu.[473]

Şerh

(2682-2686 numaralı hadisler)

(2682) "Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Bazen Ramazandan oruç borcum olurdu..." Başka bir rivayette (2686) "Bizden birisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında oruç açardı da..." Birinci hadisdeki (meşguliyet anlamındaki) *eş-şeğlu* elif lam ile ve merfu olarak zikredilmiştir. Bu da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile meşgul olmak anlamındadır. Gerek buradaki meşgul olmak sözü ile gerekse de ikinci hadisdeki (2687) "kazasını yapamıyordu" ifadesi onların her birisinin her zaman için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrine hazır olduğunu, bütün zamanlarında böyle bir şey istediği taktirde kendisinden yararlanmasını bekleyip gözetlediğini, ama böyle bir isteğinin ne zaman olacağını bilmediğini, Bununla birlikte kendisine bir ihtiyacı olmakla birlikte yine de izin veriri korkusu ile oruç tutmak için ondan izin istemeyerek böylelikle onun isteğini gerçekleştirme imkânını ortadan kaldırma cihetine gitmediğini göstermektedir. Bu da onların edebinden kaynaklanmaktadır.

İlim adamlarının ittifak ettikleri üzere kadının kocası mukim iken kocasının iznini almaksızın nafile oruç tutması helal değildir. Buna sebep ise Müslim'in Sahihi'nde Zekât Kitabı'nda daha önce geçen Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadistir.

Oruç kazasını Şaban ayında tutmasının sebebi ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de Şaban ayının çoğunluğunu oruçla geçirmesi idi. Böyle bir durumda gündüzün hanımlarına bir ihtiyacı olmazdı. Ayrıca Şaban ayı geldimi Ramazan ayının kaza orucunu tutmak için vakit daralmış oluyordu. Ondan sonrasına geciktirmek caiz olmaz.

Malik, Ebu Hanife, Şafii, Ahmed, selef ve halefin büyük çoğunluğu ay hali ve sefer gibi bir mazeretle Ramazan ayında oruç tutmayan kimse için kazasını yapmak terahi (mahdud bir zaman olmamak üzere) yolu ile vaciptir.

473 Nesai, 2177; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17741

İlk imkân bulunca hemen kazayı yapmaya kalkışmak şart değildir. Ama şöyle demişlerdir: Fakat bu kazayı bir sonraki Şabandan sonrasına ertelemek caiz değildir. Çünkü bu durumda Şabandan sonrası kaza orucu kabil olmayan bir zamana ertelenmiş olur ki bu da bir sonraki Ramazan ayıdır. O taktirde böyle bir kimse kaza orucunu ölene kadar tehir etmiş gibi olur.

Davud (ez-Zahiri) de şöyle demektedir: Şevval ayının bayramdan sonraki ilk gününde oruç tutmakta acele etmesi icap eder. Ama Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın bu hadisi onun bu kanaatini reddetmektedir.

Cumhur dedi ki: Bu hususta ihtiyatlı olmak için eli çabuk tutmak müstehabtır. Şayet onu erteleyecek olursa fukaha ve usûl âlimlerinin muhakkıklarına göre sahih olan o kazayı yapacağına dair kararlı olması icab eder. Esasen yerine getirilmesi için geniş vakit bulunan bütün vaciplerde kabul edilen görüş budur. Onu yapmak üzere kararlı bulunmak şartı ile tehir etmek caiz olur. Öyle ki böyle bir kararlılık olmadan onu tehir edecek olursa asi olur. Kararlılık şart değildir de denilmiştir. Ama icma ile şunu kabul etmişlerdir. Eğer Şaban çıkmadan önce ölürse terikesinden her gün için bir mud buğday fidye verilmesi gerekir. Bu ise kaza etme imkânı bulmakla birlikte etmemesi halinde sözkonusu olur. Ancak Ramazan ayında mazeret sebebi ile oruç açmakla birlikte bu acizliği kesintisiz devam edip ölene kadar oruç tutma imkânını bulamamışsa oruç yükümlülüğü de olmaz, o tutamadığı oruçlar yerine fidye yedirmez, onun adına oruç da tutulmaz. Ramazan ayının oruç kazasını isteyen bir kimsenin sırası ile ve ardı arkasına kazasını yapması mendupdur. Eğer sırasız ya da dağınık bir şekilde kazasını yapacak olursa bize göre de cumhura göre de caizdir. Çünkü oruç adı her türlüsü hakkında doğru olarak kullanılır. Ashab, tabiin ve zahir ehli âlimlerinden bir topluluk ise edâda icab ettiği şekilde ardı arkasına yapılması icab eder demişlerdir.

٢٧/٢٧- بَاب قَضَاءِ الصِّيَامِ عَنْ الْمَيِّتِ

27/27- ÖLEN ADINA ORUCU KAZA ETMEK BABI

٢٦٨٧-١٥٣/١- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ

2687-153/1- Bana Harun b. Said el-Eylî ve Ahmed b. İsa da tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bize Amr b. el-Hâris, Ubeydullah b. Ebu Cafer'den haber verdi, o Muhammed b. Cafer b. ez-Zübeyr'den, o Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim oruç borcu olduğu halde ölürse onun adına velisi oruç tutar"* buyurdu.[474]

٢٦٨٨-١٥٤/٢- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ -حَدَّثَنَا
الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ شَهْرٍ فَقَالَ أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَيْهَا
دَيْنٌ أَكُنْتِ تَقْضِينَهُ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ بِالْقَضَاءِ

2688-154/2- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti... Said b. Cübeyr, İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre bir kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Annem üzerinde bir ay oruç borcu olduğu halde öldü, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Annenin (maddi) üzerinde bir borç bulunmuş olsaydı ne dersin onu öder miydin?"* buyurdu. Kadın: Evet, deyince. Allah Rasûlü: *"Allah'ın borcunun ödenmesi daha bir haktır"* buyurdu.[475]

٢٦٨٩-١٥٥/٣- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ الْوَكِيعِيُّ -حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ
عَنْ زَائِدَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما
قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ شَهْرٍ
أَفَأَقْضِيهِ عَنْهَا فَقَالَ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَهُ عَنْهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ فَدَيْنُ اللَّهِ
أَحَقُّ أَنْ يُقْضَى قَالَ سُلَيْمَانُ فَقَالَ الْحَكَمُ وَسَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ جَمِيعًا وَنَحْنُ جُلُوسٌ
حِينَ حَدَّثَ مُسْلِمٌ بِهَذَا الْحَدِيثِ فَقَالَا سَمِعْنَا مُجَاهِدًا يَذْكُرُ هَذَا عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ

2689-155/3- Bize Ahmed b. Ömer el-Vekii de tahdis etti, bize Huseyn b. Ali, Zâide'den tahdis etti, o Süleyman'dan, o Müslim el-Batîn'den, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Annem

474 Buhari, 1952; Ebu Davud, 2400; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16382

475 Buhari, 1953; Ebu Davud, 3310; Tirmizi, 716, 717; İbn Mace, 1758; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5612

üzerinde bir ay oruç borcu olduğu halde vefat etti. Bu orucu onun adına kaza edeyim mi dedi. Allah Rasûlü: "*Annenin üzerinde bir borç bulunsaydı onun adına o borcu öder miydin?*" buyurdu. Adam: Evet deyince, Allah Rasûlü: "*Allah'ın borcunun ödenmesi daha bir haktır*" buyurdu. Süleyman dedi ki: el-Hakem ve Seleme b. Kuheyl birlikte: Müslim bu hadisi tahdis ederken biz de oturuyorduk, dediler ve her ikisi: Biz Mücahid'i bunu zikrederken dinledik, dediler.[476]

٢٦٩٠-.../٤- وحَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ وَالْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ وَمُسْلِمٍ الْبَطِينِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَمُجَاهِدٍ وَعَطَاءٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِهَذَا الْحَدِيثِ

2690-.../4- Bize Said b. el-Eşecc de tahdis etti, bize Ebu Halid el-Ahmet tahdis etti, bize A'meş, Süleyman b. Kuheyl, el-Hakem b. Uteybe ve Müslim el-Batîn'den tahdis etti, o Said b. Cübeyr, Mücahid ve Atâ'dan, onlar İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu hadisi rivayet etti.[477]

٢٦٩١-١٥٦/٥- وحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَابْنُ أَبِي خَلَفٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ جَمِيعًا عَنْ زَكَرِيَّاءَ بْنِ عَدِيٍّ قَالَ عَبْدٌ حَدَّثَنِي زَكَرِيَّاءُ بْنُ عَدِيٍّ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ عُتَيْبَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ نَذْرٍ أَفَأَصُومُ عَنْهَا قَالَ أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكِ دَيْنٌ فَقَضَيْتِيهِ أَكَانَ يُؤَدِّي ذَلِكِ عَنْهَا قَالَتْ نَعَمْ قَالَ فَصُومِي عَنْ أُمِّكِ

2691-156/5- Bize İshak b. Mansur, İbn Ebu Halef ve Abd b. Humeyd birlikte Zekeriya b. Adiyy'den tahdis etti. Abd dedi ki: Bana Zekeriyya b. Adiyy tahdis edip dedi ki: Bize Ubeydullah b. Amr, Zeyd b. Ebu Uleyse'den haber verdi, bize el-Hakem b. Uteybe, Said b. Cübeyr'den tahdis etti, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Annem üzerinde adak orucu borcu olduğu halde vefat etti. Onun adına ben oruç tutayım mı? dedi.

476 2688 numaralı hadisin kaynakları
477 2688 numaralı hadisin kaynakları

Allah Rasûlü: "*Annenin üzerinde bir borç olsaydı sen de onu ödemiş olsaydın bu onun adına ödeme olur muydu*" buyurdu. Kadın, evet deyince Allah Rasûlü: "*O halde annen adına oruç tut*" buyurdu.[478]

٢٦٩٢-١٥٧/٦- وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ أَبُو الْحَسَنِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَطَاءٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ بَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِذْ أَتَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ إِنِّي تَصَدَّقْتُ عَلَى أُمِّي بِجَارِيَةٍ وَإِنَّهَا مَاتَتْ قَالَ فَقَالَ وَجَبَ أَجْرُكِ وَرَدَّهَا عَلَيْكِ الْمِيرَاثُ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ كَانَ عَلَيْهَا صَوْمُ شَهْرٍ أَفَأَصُومُ عَنْهَا قَالَ صُومِي عَنْهَا قَالَتْ إِنَّهَا لَمْ تَحُجَّ قَطُّ أَفَأَحُجُّ عَنْهَا قَالَ حُجِّي عَنْهَا

2692-157/6- Bana Ali b. Hucr es-Sa'di de tahdis etti, bize Ali b. Mushir, Ebu'l-Hasan, Abdullah b. Atâ'dan tahdis etti, o Abdullah b. Bureyde'den, o babası (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyorken bir kadın onun huzuruna geliverdi ve: Anneme bir cariyeyi sadaka olarak vermiştim. Şimdi o öldü, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ecrin vacip oldu, miras da o cariyeyi sana geri verdi*" buyurdu. Kadın: Ey Allah'ın Rasûlü! Onun üzerinde bir ay oruç borcu vardı, onun adına oruç tutayım mı? dedi. Allah Rasûlü: "*Onun adına oruç tut*" buyurdu. Kadın: O hiç haccetmemişti, onun adına haccedeyim mi? dedi. Allah Rasûlü: "*Onun adına hacc et*" buyurdu.[479]

٢٦٩٣-١٥٨/٧- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَطَاءٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ مُسْهِرٍ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ صَوْمُ شَهْرَيْنِ

2693-158/7- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdullah b. Numeyr, Abdullah b. Atâ'dan tahdis etti, o Abdullah b. Bureyde'den, o babası (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyordum. Sonra hadisi İbn Mushir'in hadisi ile aynen rivayet etti ancak: "İki ayın oruç borcu" dedi.[480]

---

478 2688 numaralı hadisin kaynakları

479 Ebu Davud, 1656 -muhtasar olarak-, 2877; Tirmizi, 667, 929 -muhtasar olarak-; İbn Mace, 1759 -muhtasar olarak-, 2394 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1980

480 2692 numaralı hadisin kaynakları

٢٦٩٤-.../٨- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا الثَّوْرِيُّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَطَاءٍ عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ وَقَالَ صَوْمُ شَهْرٍ وَحَدَّثَنِيهِ إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى عَنْ سُفْيَانَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ صَوْمُ شَهْرَيْنِ

2694-.../8- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdurrezzak haber verdi, bize es-Sevrî, Abdullah b. Atâ'dan haber verdi, o İbn Yezid'den, o babasından (radıyallâhu anh) şöyle dediğini rivayet etti: Bir kadın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi ve hadisi aynen rivayet etti ama: "Bir ayın oruç borcu" dedi.

Bu hadisi bana İshak b. Mansur da tahdis etti, bize Ubeydullah b. Musa, Süfyan'dan bu isnâd ile haber verip: İki ayın oruç borcu dedi.[481]

٢٦٩٥-.../٩- وَحَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي خَلَفٍ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَطَاءٍ الْمَكِّيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ أَتَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِهِمْ وَقَالَ صَوْمُ شَهْرٍ

2695-.../9- Bana İbn Ebu Halef de tahdis etti, bize İshak b. Yusuf da tahdis etti, bize Abdülmelik b. Ebu Süleyman, Abdullah b. Ebu Atâ el-Mekkî'den tahdis etti, o Süleyman b. Bureyde'den, o babası (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir kadın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi deyip öncekilerin hadisi ile aynen rivayet etti ve: "Bir ayın oruç borcu" dedi.[482]

Şerh

(2687-2695 numaralı hadisler)

(2687) "*Her kim oruç borcu olduğu halde ölürse velisi onun adına oruç tutar.*" İbn Abbas'ın rivayetinde (2688): "Bir kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi... " İbn Abbas'dan gelen rivayette (2689): "Bir adam geldi" deyip hadisi buna yakın olarak zikretti, bir diğer rivayette (2691) "Kadın: Annem üzerinde adak borcu olduğu halde vefat etti..." dedi, Bureyde'nin rivayet ettiği hadisde (2692) "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyorken huzuruna bir kadın geliverdi... Onun adına haccet buyurdu", bir başka rivayette (2693): "İki ayın oruç borcu" şeklindedir.

481 2692 numaralı hadisin kaynakları

482 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 1937

Üzerinde Oruç Borcu Olduğu Halde Ölen Kimsenin Durumu

İlim adamları üzerinde Ramazan, kaza, adak ya da daha başka farz oruç borcu olduğu halde ölen kimsenin adına bu orucun kazasının yapılıp yapılmayacağı hususunda farklı görüşlere sahiptir. İmam Şafii'nin bu mesele ile ilgili iki meşhur görüşü vardır. Bu ikisinin de daha meşhur olanı ise onun adına oruç tutulmayacağı ve hiçbir ölü adına oruç tutmanın asla sahih olmayacağı şeklindedir. İkinci görüşüne göre ise velisinin onun adına oruç tutması müstehabtır ve adına tutacağı oruç sahih olup Bununla ölen kişi sorumluluktan kurtulur ve ayrıca onun adına yemek yedirmeye ihtiyaç kalmaz. İşte bizim inandığımız tercihe değer doğru görüş budur. Mezhep âlimlerimizin fıkıhı ve hadisi bir arada bilen muhakkık mezhep âlimlerimizin bu açık ve sahih hadisler dolayısı ile doğru kabul ettikleri görüş de budur.

"Üzerinde oruç borcu olduğu halde ölen kimsenin adına yemek yedirilir" şeklinde zikredilen hadis ise sabit değildir. Faraza sabit dahi olsa o hadis ile bu hadisleri bir arada cem ve telif etmek her ikisinin de caiz olduğu şeklinde yorumlamak sureti ile mümkün olur. Çünkü oruç tutulur diyenlere göre aynı zamanda yemek yedirilmesi (fidye) de caizdir. Böylelikle kaçınılmaz olarak kabul edilmesi gereken doğrunun oruç tutmanın da caiz olduğunu, yemek yedirmenin de caiz olduğunu ve velinin ikisinden birisini seçmekte de serbest olduğunu kabul etmektir. Veliden kasıt ise ister asabe, ister mirasçı ister bunların dışındaki her bir yakın kimsedir. Kastın mirasçı olduğu söylendiği gibi, asabe olduğu da söylenmiş ise de, sahih olan birincisidir.

Yabancı bir kimse borçlu adına oruç tutacak olursa eğer velinin izni ile olursa sahihtir. Değilse daha sahih kabul edilen görüşe göre sahih olmaz, Bununla birlikte velinin de onun adına oruç tutması vacip olmasa dahi müstehabtır. İşte bu mesele hakkında bizim mezhebimizin görüşünün özeti budur. Seleften bu görüşü kabul edenler arasında Tâvus, Hasan-ı Basri, Zührî, Katade ve Ebu Sevr de vardır. Leys, Ahmed, İshak ve Ebu Ubeyd ise Ramazan ve başka oruçlar hakkında değil de adak orucu hakkında böyle demişlerdir.

Cumhur ise ölü adına adak olsun başka oruç olsun orucun tutulmayacağı kanaatindedir. İbnü'l-Münzîr bu görüşü, İbn Ömer, İbn Abbas ve Âişe'den rivayet ettiği gibi Hasan ve Zührî'den de bir rivayet olarak kaydetmektedir. Malik ve Ebu Hanife de böyle demiştir. Kadı ve başkaları dedi ki: İlim adamlarının cumhurunun kabul ettikleri görüş budur. Onlar bu hadisi ölenin velisinin onun adına yemek yedireceği (fidye) şeklinde yorumlamışlardır. Fakat bu zayıf bir tevil hatta bâtıldır. Böyle bir yorumu kabul etmenin zorunluluğu

ne olabilir ki? Hadisin zahiri ile amel etmenin önündeki engel nedir? Üstelik hadisler herhangi bir çelişecek delil bulunmamakla birlikte bu hususta birbirini desteklemektedir.

Kadı Iyâz ve mezhebimiz (Şafii âlimleri) şöyle demektedir: Ölenin adına geçirmiş olduğu bir namaz kılınmayacağı hususunda ve aynı şekilde hiçkimse adına hayatta iken oruç tutulmayacağı üzerinde icma etmişlerdir. Görüş ayrılığı sadece ölmüş kimse hakkındadır. Allah en iyi bilendir.

İbn Abbas'ın (2689) soran kişinin bir adam olduğu, diğer rivayette (2691) kadın olduğu şeklindeki ifadesi ile bir rivayette (2689) "bir ay oruç" diğer rivayette (2693) "iki ay oruç"dan söz edilmesine gelince aralarında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü bir seferinde soruyu bir adam, diğerinde bir kadın, bir seferinde bir ay oruç borcu, diğerinde iki ay oruç borcu hakkında soru sorulmuştur.

Bu hadislerde velinin belirttiğimiz gibi ölü adına oruç tutmasının caiz olduğu hükmü ile birlikte yabancı kadının fetva ve benzeri ihtiyaç duyulan hususlarda konuşmasını dinlemenin caiz olduğu, kıyasın sahih olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah'ın borcunun ödenmesi daha bir haktır"* buyruğu bunu gerektirmektedir. Yine bu hadislerde ölen adına borcun ödenebileceği hükmü de vardır. Ümmet bu hususta icma halindedir. Onun adına borcunu bir mirasçısının ya da bir başkasının ödemesi arasında bir fark yoktur. Bu ödemeyi kim yaparsa yapsın, borçtan ibra olur. Bu hususta görüş ayrılığı bulunmamaktadır.

Yine bunda üzerinde yüce Allah'ın borcu ile bir insanın borcu bulunup ta, malı ikisine yetmeyen kimsenin yüce Allah'ın borcuna öncelik tanınır diyenlerin görüşlerinin lehine bir delil bulunmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ın borcunun ödenmesi daha bir haktır"* buyurmuştur. Bu mesele ile ilgili Şafii'nin üç görüşü vardır. Bunların sahih olanına göre Allah'ın borcunun belirttiğimiz gerekçe dolayısı ile önceleneceğidir. İkinci görüşe göre ise Âdemoğlunun borcuna öncelik tanınır. Çünkü böyle bir borç alacaklının borcunu istemesi ve müsamaha göstermemesi ile gerektiğinde borçlusunu tazyik edip zorlaması esasına mebnidir. Üçüncü görüş ise ikisi birbirine eşittir, malı ikisi arasında paylaştırılır.

Bu hadisteki bir başka hüküm de şudur: Fetva veren kimsenin eğer kısa ve açık ise soranın da ona ihtiyacı varsa, yahut ta Bunun neticesinde bir maslahat sözkonusu ise delilin yönüne dikkat çekmesi müstehabtır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) delilin yönüne dikkat çekmek üzere Âdemoğlunun borcuna kıyas yapmıştır.

Yine bu hadiste şu hüküm de vardır: Herhangi bir şeyi sadaka olarak veren bir kimse sonra ona mirasçı olursa onu alıp onda tasarrufta bulunması mekruh değildir. Verdiği sadakayı satın almak isteyenin durumu ise böyle değildir. Çünkü bunu yapmak mekruhtur. Zira Ömer (radıyallâhu anh)'ın atı ile ilgili hadis bunu ifade etmektedir. Böylelikle bu hadiste, Şafii ve mezhebi ve cumhurun kanaatinin lehine açık bir delalet bulunmaktadır: Ölü adına ve iyileşmesinden ümit kesilmiş aciz kimseler adına, vekalet yoluyla hacc etmek caizdir.

Kadı Iyâz kendilerinin mensup oldukları mezhebin (Maliki Mezhebi'nin) ölü adına oruç tutmak ve haccetmek ile ilgili bu hadislere muhalif kanaat belirtmelerine bu hadisin muzdarip olduğunu söyleyerek mazeret göstermiştir. Ancak bu geçersiz bir mazerettir. Bu hadis(ler)de herhangi bir ızdırap yoktur. Bunda sadece (lafzi) ihtilâflar vardır; az önce geçtiği gibi biz bu farklılıkları cem ve telif ettik. Hadisin sahih olması için ise Müslim'in bunu Sahih'inde göstermiş olması yeterlidir. Allah en iyi bilendir.

٢٨/٢٨- بَاب الصَّائِمِ يُدْعَى لِطَعَامٍ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ

28/28- YEMEK YEMEYE DAVET EDİLEN ORUÇLU KİŞİ "BEN ORUÇLUYUM" DESİN BABI

٢٦٩٦-١٥٩/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ رِوَايَةً وَقَالَ عَمْرٌو يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ وَقَالَ زُهَيْرٌ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ وَهُوَ صَائِمٌ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ

2696-159-1 Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve Zuheyr b. Harb tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan, o el-A'rec'den, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'den diye rivayet etti.

Ebu Bekr b. Ebu Şeybe "rivayeten" tabirini kullandı.

Amr: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştırarak tabirini kullandı. Züheyr de: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti, dedi: "*Biriniz oruçlu iken yemeğe çağrılacak olursa ben oruçluyum desin.*"[483]

483 Ebu Davud, 2461; Tirmizi, 781; İbn Mace, 1750; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13671

٢٩/٢٩- بَاب حِفْظِ اللِّسَانِ لِلصَّائِمِ

29/29- ORUÇLU OLANIN DİLİNİ KORUMASI BABI

٢٦٩٧-١٦٠/١- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ -حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ رِوَايَةً قَالَ إِذَا أَصْبَحَ أَحَدُكُمْ يَوْمًا صَائِمًا فَلَا يَرْفُثْ وَلَا يَجْهَلْ فَإِنْ امْرُؤٌ شَاتَمَهُ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ إِنِّي صَائِمٌ

2697-120/1- Bana Zuheyr b. Harb tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o A'rec'den, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'den rivayeten dedi ki: "*Sizden biriniz bir gün oruçlu olarak sabahlayacak olursa kötü bir söz söylemesin, cahillik etmesin. Bir kimse onunla sövüşmeye ya da dövüşmeye kalkışırsa şüphesiz ben oruçluyum, şüphesiz ben oruçluyum desin*"[484]

Şerh

Bu babların birinde "*biriniz yemeğe davet edilecek olursa*" hadisi ile diğerinde: "*sizden biriniz bir gün oruçlu olarak sabahlarsa...*" hadisleri yer almaktadır.

Oruçlu olduğu halde yemeğe davet edilen kişi hakkında "*ben oruçluyum desin*" buyruğu ise onun bu sözü kendisine bir mazeret ve durumunu bildirmek üzere söyleyeceği şeklinde yorumlanmıştır. Eğer davet sahibi ona müsamaha gösterir ve hazır bulunmasını istemezse ziyafette hazır bulunma yükümlülüğü kalkar. Müsamaha göstermeyip hazır bulunmasını isterse yemekte bulunması gerekir ve oruçlu olması davete icabet etmemek hususunda ona bir mazeret teşkil etmez. Ama davette hazır bulunacak olursa yemek yemek zorunda değildir. Oruçlu olmak -oruçlu olmayanın aksine- yemek yememek için ona bir mazeret teşkil eder. Çünkü oruçlu olmayan bir kimsenin -ileride yüce Allah'ın izni ile ilgili babında açıkça geleceği gibi- mezhebimizdeki iki görüşün daha sahih olanına göre yemek yemesi gerekir.

Oruçlu olan ile olmayan arasındaki fark ise ilgili yerinde bilindiği üzere sahih hadiste açıkça ifade edilmiş bir husustur.

Oruçlu olan hakkında daha faziletli olana gelince mezhep âlimlerimiz şöyle demektedir: Şayet davet sahibine onun oruçlu olması ağır gelecek olursa orucunu açması müstehabtır, değilse müstehab olmaz. Elbetteki bu tuttu-

484 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13691

ğu orucun nafile oruç olması halinde böyledir. Şayet orucu vacip (farz) bir oruç ise oruç açması haramdır.

Bu hadisten anlaşıldığına göre namaz, oruç ve bunların dışındaki Nafile bir takım ibadetleri ihtiyaç olması halinde açıklamakta bir sakınca yoktur. Eğer böyle bir ihtiyaç yoksa Nafile ibadetin saklı tutulmasıdır. Yine bu hadiste başkaları ile güzel geçinmeye, araların düzeltilmesine, kalplerin telif edilmesine gerektirici bir sebep olması halinde güzel bir şekilde özür beyan etmeye de işaret vardır. İkinci hadise gelince bu hadiste oruçlu olan bir kimse çirkin söz söylemekten nehyedilmektedir. Refes; bayağı ve çirkin söz demektir. Cahillik te ona yakın bir anlam taşır. Cahillik hikmetin aksi ve doğru söz ve fiilin zıddı ve muhalifi olan şeydir.

"Bir kişi onunla sövüşecek yahut dövüşecek olursa" yani bir kimse ona sövmeye kalkışırsa, onunla tartışır, itişir kakışırsa demektir.

"Ben oruçluyum, ben oruçluyum, desin" bu şekilde iki defa zikredilmiştir. Ne anlama geldiği hususunda ilim adamları farklı açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunu kendisine söven yahut ta onunla dövüşmek isteyen kişiye duyacağı şekilde açıktan söyler ve böylelikle çoğunlukla o da bu işten vazgeçer diye açıklandığı gibi bunu dili ile söylemez aksine kendi nefsini ona karşılık olarak sövmekten, dövüşmekten ve ona benzer davranışlarla mukabelede bulunmaktan alıkoymak üzere içinden kendi kendisine söyler ve orucunu saflığını bulandıran hususlara karşı korumaya devam eder. Eğer her iki şekilde davranırsa bu da güzel olur.

Şunu da bilelim ki oruçlu kimseye çirkin sözün, cahilliğin, tartışmaların ve sövmenin yasak olması bu yasağın ona has olması demek değildir. Aksine bu hususların yasaklığının bir asıl olması bakımından herkes onun gibidir ama oruçlu kimse için bu daha da müekkeddir. Allah en iyi bilendir.

٣٠/٣٠- بَاب فَضْلِ الصِّيَامِ

30/30- ORUCUN FAZİLETİ BABI

٢٦٩٨-١/١٦١- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى التُّجِيبِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامَ هُوَ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلْفَةُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ

2698-161/1- Bana Harmele b. Yahya et-Tucibi de tahdis etti... Said b. el-Müseyyeb'in haber verdiğine göre o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "*Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Âdemoğlunun her bir ameli kendisine aittir. Oruç müstesnadır. O benim içindir, onun karşılığını Ben vereceğim. Muhammed'in nefsi elinde bulunana yemin ederim ki oruç tutanın değişen ağız kokusu Allah nezdinde misk kokusundan daha hoştur.*"[485]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Yüce Allah buyurdu ki: Âdemoğlunun her bir ameli kendisinindir...*" İlim adamları bütün itaatler yüce Allah için olmakla birlikte Bunun ne anlama geldiği hususunda farklı kanaatlere sahiptir. Orucun yüce Allah'a izafe edilmesinin sebebinin oruç ile yüce Allah'tan başka hiçbir kimseye ibadet edilmemiş olduğu, kâfirlerin hiçbir dönemde herhangi bir mabutlarını oruç tutarak ta'zim etmemiş olduklarıdır diye açıklanmıştır. Her ne kadar namaz, secde ve sadaka, zikir ve daha başka hususlarla mabutlarını ta'zim ediyor idiyseler bile.

Bir diğer açıklamaya göre oruç gizli bir ibadet olduğundan dolayı riyakârca yapılmaktan uzaktır. Halbuki namaz, hacc, gaza, sadaka ve diğer açıktan yapılan ibadetler böyle değildir.

Başka bir açıklamaya göre oruçtan, orucun ve nefsinin herhangi bir payı bulunmamaktadır. Bu açıklamayı Hattâbî yapmış olup şöyle demektedir: Bir diğer görüşe göre yemeğe muhtaç olmamak yüce Allah'ın sıfatlarındandır. Her ne kadar yüce Allah'ın sıfatlarına hiçbir şey benzemiyor ise de oruç tutan bir kimse bu sıfat ile ilgisi olan bir hâl ile Allah'a yakınlaşmaya çalışır.

Bunun şu anlama geldiği de söylenmiştir: Onun sevabının miktarını ve hasenatının kat kat artırılmasını yalnız Ben bilirim. Oruç dışındaki ibadetlere gelince şanı Yüce Allah yarattıklarından bir kısmını bunların sevap miktarından haberdar etmiştir.

Buradaki orucun Allah'a izafe edilmesinin bir teşrif izafesi olduğu da söylenmiştir. Bu yönü ile yüce Allah'ın: "*Allah'ın dişi devesi*" (Şems, 13) buyruğu gibidir. Halbuki gerçekte bütün alem yüce Allah'a aittir.

Bu hadis-i şerif ile orucun faziletinin ne kadar büyük olduğu beyan edilmekte ve oruç tutmak teşvik edilmektedir.

Yüce Allah'ın: "*Onun mükafatını ben vereceğim*" buyruğu, faziletinin azametini, sevabının çokluğunu açıklamaktadır. Çünkü kerim olan yüce Rab-

485 Nesai, 2217; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13345

bimiz Bunun mükafatını bizzat vermeyi üstüne aldığını haber vermesi, mükafatın miktarının pek büyük, bağışın pek geniş olmasını gerektirmektedir.

"Oruç tutanın değişen ağız kokusu..." buradaki "hulfe" sonra gelecek bir rivayette "hulûf" lafızları ağız kokusunun değişikliğe uğraması demektir. Belirttiğimiz gibi bu lafzın hı harfi ötreli telaffuz edilir. Hattâbî ve ondan başka garibul hadis âlimlerinin zikrettikleri şekil bu olduğu gibi lügat kitaplarında bilinen şekil de odur. Kadı Iyâz da dedi ki: Sahih olan rivayet hı harfinin ötreli söylenişidir. Fakat üstatların bir çoğu fethalı olarak rivayet etmektedirler. Hattâbî ise bu bir hatadır, demiştir. Kadı Iyâz dedi ki: el-Fârisi'den bu lafzı hı harfinin fethalı ve ötreli söylenebileceği de nakledilmektedir. (Kadı Iyâz devamla): Meşrık âlimleri her iki şekilde bu lafzı söylemekle birlikte doğrusu ötreli söyleyiştir.

Hadisin anlamına gelince: Kadı Iyâz dedi ki: el-Mazerî dedi ki: Bu bir mecaz ve bir istiaredir. Çünkü bazı kokulardan hoşlanmak, hoşuna giden şeylere eğilim gösteren ve bir takım şeylerden tiksindiği için nefret edip uzaklaşan tabiatları bulunan hayvanın (canlı varlığın) niteliklerindendir. Şanı yüce Allah ise bundan yüce ve mukaddestir. Ama bizim âdetimiz hoş kokuları kendimize yakın tutmak olduğundan ötürü yüce Allah'a yakınlaştırıcı özelliği dolayısı ile bu da oruç hakkında istiare olarak kullanılmıştır.

Kadı Iyâz dedi ki: Bir diğer açıklamaya göre şanı yüce Allah oruç tutana ahirette karşılığını verir. Böylelikle onun kokusu miskin kokusundan daha hoş olur. Nitekim şehidin kanı da misk kokacaktır. Bir diğer açıklamaya göre oruç tutan kimseye verilen sevap misk sahibinin elde edeceğinden daha fazla olacaktır. Bir diğer açıklamaya göre oruç tutanın ağzının değişen kokusu yüce Allah'ın meleklerine göre bizim nezdimizdeki misk kokusundan daha hoştur. Oruçtan dolayı değişen ağız kokusu bize göre Bunun aksi olsa bile. Fakat en sahih olanı mağripli âlimlerden ed-Dâveri'nin ve bizim mezhep âlimlerimizden bu kanaat sahibi olanların söyledikleridir: Değişen ağız kokusunun sevabı miskin sevabından daha çoktur. Çünkü cuma gününde, bayramlarda, hadis ve zikir meclislerinde ve diğer hayırlı toplantılarda misk kullanmak teşvik edilmiştir.

Mezhep âlimlerimiz bu hadisi oruçlu bir kimsenin zevalden sonra misvak kullanmasının mekruh olduğuna delil göstermişlerdir. Çünkü misvak kullanmak sıfatı ve fazileti böyle olan değişen ağız kokusunu giderir. Her ne kadar misvak kullanmanın ayrı bir fazileti varsa dahi bu böyledir. Çünkü oruçtan dolayı ağız kokusunun değişmesinin fazileti daha büyüktür.

Mezhep âlimlerimiz şunu da söylemişlerdir: Şehidin kanının hoş ve temiz olduğuna şahitlik edildiği ve bundan dolayı ölüyü yıkamak vacip (farz) olmakla birlikte şehidin yıkanması terk edildiği gibi hoş ve temiz olduğuna şahitlik olunmuş kanın kalmasını sağlamak üzere vacip olan (yıkama) terkedildiğine göre aynı şekilde hakkında şahitlik edilmiş olunan değişen ağız kokusunu kalmasını sağlamak üzere vacip olmayan misvak kullanmayı terk etmek daha önceliklidir. Allah en iyi bilendir.

٢٦٩٩-١٦٢/٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَا حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ وَهُوَ الْحِزَامِيُّ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الصِّيَامُ جُنَّةٌ

2699-162/2- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb ve Kuteybe b. Said tahdis edip dedi ki: Bize el-Muğire -ki o el-Hizami'dir- Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etti, o el-A'rec'den, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Oruç bir kalkandır*" buyurdu.[486]

Şerh

"*Oruç bir kalkandır.*" Cunne: kalkan cim harfi ötreli söylenir. Çirkin sözlerden, günahlardan koruyan bir sütre, bir engel, aynı zamanda ateşe karşı da bir engeldir. Kalkan demek olan "el-micen" de buradan gelmektedir. Gizli saklı olduklarından dolayı cinlere bu isim de bundan dolayı verilmiştir.

٢٧٠٠-١٦٣/٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ أَبِي صَالِحٍ الزَّيَّاتِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ﵁ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلَا يَرْفُثْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَسْخَبْ فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي امْرُؤٌ صَائِمٌ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَلِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ بِفِطْرِهِ وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ

2700-163/3- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

486 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13885

"Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Âdemoğlunun bütün amelleri kendisine aittir. Oruç müstesnadır. Çünkü o Benim'dir, onun mükafatını verecek olan Benim. Oruç bir kalkandır. Bu sebeble herhangi biriniz oruçlu olduğu bir günde o gün çirkin söz söylemesin, bağırıp çağırmasın. Bir kimse onunla sövüşür yahut dövüşürse ben oruçlu bir kimseyim desin. Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki, oruç tutanın değişen ağız kokusu kıyamet gününde Allah nezdinde misk kokusundan daha hoştur. Oruç tutanın gerçekleşecek iki sevinci vardır: O orucunu açınca oruç açması sebebi ile sevinir, rabbine kavuşacağı zaman da orucu sebebi ile sevinecektir."[487]

Şerh

"O gün çirkin söz söylemesin, bağırıp çağırmasın" burada "velayeshab: bağırıp çağırmasın" lafzı bu şekilde sin iledir, sad ile de söylenir. Bağırıp çağırmak anlamındadır. Diğer rivayetteki: Cahillik etmesin, çirkin söz söylemesin" ile aynı anlamdadır. Kadı Iyâz dedi ki: Taberî bu lafzı re harfi ile "velayeshar" diye rivayet etmiştir. Bunun da anlamı doğrudur. Çünkü alay etmek, söz ve fiil ile olur ki hepsi cehaletten kaynaklanır. Derim ki böyle bir rivayetin anlaşılır bir manası olsa dahi tasniftir.

"Oruç tutanın iki sevinci vardır..." İlim adamları der ki: Rabbinin huzuruna kavuşacağı zaman sevinmesi orucun mükafatını görmesi ve böyle bir işe kendisini muvaffak kıldığı için yüce Allah'ın onun üzerindeki nimetlerini hatırlaması sebebi ile olacaktır. Oruç açması halindeki sevinci ise ibadetinin tamam olması, onu ifsad edecek hususlardan uzak olması ve ümit ettiği sevabından ötürü olacaktır.

٢٧٠١-١٦٤/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَوَكِيعٌ عَنْ الْأَعْمَشِ ح وَحَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ الْأَعْمَشِ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ الْحَسَنَةُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ يَدَعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِي لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ وَفَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ وَلَخُلُوفُ فِيهِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ

487 Buhari, 1904; Nesai, 2215, 2216; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12853

2701-164/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebu Muaviye ve Veki', A'meş'den tahdis etti (H.) Bize Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Cerir A'meş'den tahdis etti (H.) Bize Ebu Said el-Eşecc de -ki lafız ona aittir- tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, bize A'meş, Ebu Salih'den tahdis etti, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğlunun her ameli kat kat artırılır. Bir hasene on mislinden yediyüz katına kadar artırılır. Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Oruç müstesnadır, o Benim'dir ve onun karşılığını verecek olan Benim. Benim için şehvetini ve yemeğini terk eder. Oruçlunun iki sevinci vardır. Orucunu açarken duyduğu sevinç, rabbinin huzuruna kavuşunca duyacağı sevinç. Andolsun ki ağzının değişen kokusu Allah nezdinde misk kokusundan daha hoştur."*[488]

٢٧٠٢-١٦٥/٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ أَبِي سِنَانٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ إِنَّ الصَّوْمَ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ إِنَّ لِلصَّائِمِ فَرْحَتَيْنِ إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ وَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ فَرِحَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَحَدَّثَنِيهِ إِسْحَقُ بْنُ عُمَرَ بْنِ سَلِيطٍ الْهُذَلِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي ابْنَ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا ضِرَارُ بْنُ مُرَّةَ وَهُوَ أَبُو سِنَانٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ وَقَالَ إِذَا لَقِيَ اللَّهَ فَجَزَاهُ فَرِحَ

2702-165/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Muhammed b. Fudayl, Ebu Sinan'dan tahdis etti, o Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre ve Ebu Said (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediklerini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz aziz ve celil Allah şöyle buyuruyor. Muhakkak oruç Benim içindir, onun karşılığını da Ben veririm. Şüphesiz oruç tutanın iki sevinci vardır, orucunu açınca sevinir, Allah'a kavuşacağı zaman sevinecektir. Muhammed'in nefsi elinde olana yemin olsun ki oruç tutanın değişen ağız kokusu Allah nezdinde miskin kokusundan daha hoştur."*

Bunu bana İshak b. Ömer b. Salit el-Huzeli de tahdis etti, bize Abdülaziz -yani b. Müslim- tahdis etti, bize Dırar b. Murre -ki o Ebu Sinan'dır- bu isnâd ile tahdis edip dedi ki: Ayrıca: "Ve Allah'a kavuşacağı zaman Allah da ona mükafatını verir o da sevinir" buyurdu.[489]

488 İbn Mace, 1638; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12470, 12520
489 Nesai, 2212; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4027)

٢٧٠٣-١٦٦/٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ وَهُوَ الْقَطَوَانِيُّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﵁ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَدْخُلُ مَعَهُمْ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ يُقَالُ أَيْنَ الصَّائِمُونَ فَيَدْخُلُونَ مِنْهُ فَإِذَا دَخَلَ آخِرُهُمْ أُغْلِقَ فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ

2703-166/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Halid b. Mahlet -ki o el-Katâvani'dir- Süleyman b. Bilal'den tahdis etti, bana Ebu Hazim, Sehl b. Sa'd (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Şüphesiz ki cennette er-Reyyan adında bir kapı vardır. Oradan kıyamet gününde oruç tutanlar girecektir. Onlarla birlikte onlardan başka kimse girmeyecektir. Nerede oruçlular? denilecek, onlar da o kapıdan girecekler. Sonuncuları girdikten sonra o kapı kapanacak ve oradan kimse girmeyecektir.*"[490]

Şerh

"Bize Halid b. Mahled el-Katâvani tahdis etti." Buhari ve el-Kelebâzi dedi ki: Bu bakkal demektir. Sanki onlar bu nisbet ile pamuklu şeyleri satmaya nisbet etmiş gibidirler. Kadı Iyâz dedi ki: el-Bâcî dedi ki: Burası (katalan) Kufe kapısında (çıkışında) bir kasabadır. Bunu Ebu Zer de böyle demiştir. Buhari'nin Tarihi'nde ise Katalan bir yerdir denilmektedir.

"Cennette er-Reyyan denilen bir kapı vardır... Sonuncuları girince o kapı kapatılır..." Bazı asıl nüshalarda da bu şekilde sonuncuları girince"denilmiştir bazılarında ise "ilkleri girince" diye kaydedilmiştir. Kadı Iyâz ve başkaları ise bu ikincisi bir yanılmadır, doğrusu sonuncularıdır.

Bu hadis-i şerifte orucun fazileti ve oruç tutanların değeri dile getirilmektedir.

490 Buhari, 1896; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4695

٣١/٣١- بَاب فَضْلِ الصِّيَامِ فِي سَبِيلِ اللهِ لِمَنْ يُطِيقُهُ بِلَا ضَرَرٍ وَلَا تَفْوِيتِ حَقٍّ

31/31- HERHANGİ BİR ZARAR VE BİR HAKKIN İHMALİ SÖZKONUSU OLMADAN GÜCÜ YETEN KİMSENİN ALLAH YOLUNDA ORUÇ TUTMASININ FAZİLETİ BABI

٢٧٠٤-١/١٦٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحِ بْنِ الْمُهَاجِرِ أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ عَنْ ابْنِ الْهَادِ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ أَبِي عَيَّاشٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا مِنْ عَبْدٍ يَصُومُ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللهِ إِلَّا بَاعَدَ اللهُ بِذَلِكَ الْيَوْمِ وَجْهَهُ عَنْ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا

2704-167/1- Bize Muhammed b. Rumh b. el-Muhacir de tahdis etti, bana Leys, İbnu'l-Hâd'dan haber verdi, o Süheyl b. Ebu Salih'den, o en-Numan b. Ebu Ayyâş'dan, o Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah yolunda bir gün oruç tutan her bir kulu mutlaka Allah o gün sebebi ile yüzünü ateşten yetmiş yıl uzaklaştırır."*[491]

٢٧٠٥-.../٢- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ عَنْ سُهَيْلٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2705-.../2- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Abdülaziz -yani ed-Derâverdi- Süheyl'den bu isnâd ile tahdis etti.[492]

٢٧٠٦-٣/١٦٨- وَحَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ وَسُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ أَنَّهُمَا سَمِعَا النُّعْمَانَ بْنَ أَبِي عَيَّاشٍ الزُّرَقِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللهِ بَاعَدَ اللهُ وَجْهَهُ عَنْ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا

491 Buhari, 2480; Tirmizi, 1623; Nesai, 2247 -2252; İbn Mace, 1717; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4388

492 2704 numaralı hadisin kaynakları

2706-168/3- Bana İshak b Mansur ve Abdurrahman b. Bişr el-Abdî tahdis edip dedi ki: Bize Abdürrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc, Yahya b. Said ve Süheyl b. Ebu Salih'den haber verdiğine göre her ikisi en-Numan b. Ebu Ayyâş ez-Züraki'yi, Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'dan şöyle dedi diye tahdis ederken dinlemişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i *"Aziz ve celil Allah yolunda bir gün oruç tutan kimsenin Allah da yüzünü cehennem ateşinden yetmiş yıl uzaklaştırır"* buyururken dinledim.[493]

Şerh

"Allah yolunda bir gün oruç tutanın yüzünü" bu buyrukta Allah yolunda oruç tutmanın fazileti dile getirilmektedir. Bu hadis bundan dolayı zarar görmeyen ve oruç tuttuğu için herhangi bir hakkı ifa etmekten uzak kalmayan, oruç sebebi ile savaşması zaaf göstermeyen ve daha başka gazası ile görevlerini ihmaline sebep olmayan kimseler hakkındadır. Hadis te böyle bir kimsenin ateşten uzaklaştırılıp ateşten yana afiyet ve esenlikte olması demektir. Hadisteki "harîf: sonbahar " asıl anlamı ile yıl demektir. Yetmiş'den kasıt ta yetmiş yıldır.

٣٢/٣٢- بَاب جَوَازِ صَوْمِ النَّافِلَةِ بِنِيَّةٍ مِنْ النَّهَارِ قَبلَ الزَّوَالِ وَجَوَازِ فِطْرِ الصَّائِمِ نَفْلًا مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ

32/32- ZEVALDEN ÖNCE GÜNDÜZÜN NİYET ETMEK SURETİ İLE NAFİLE ORUÇ TUTMANIN CAİZ OLUŞU İLE NAFİLE ORUÇ TUTAN BİR KİMSENİN MAZERETSİZ OLARAK ORUÇ AÇMASININ CAİZ OLDUĞU BABI

٢٧٠٧-١٦٩/١- وَحَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ حَدَّثَنَا طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ بِنْتُ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ ﵂ قَالَتْ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ يَا عَائِشَةُ هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عِنْدَنَا شَيْءٌ قَالَ فَإِنِّي صَائِمٌ قَالَتْ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأُهْدِيَتْ لَنَا هَدِيَّةٌ أَوْ جَاءَنَا زَوْرٌ قَالَتْ فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُهْدِيَتْ لَنَا هَدِيَّةٌ أَوْ جَاءَنَا زَوْرٌ وَقَدْ خَبَأْتُ لَكَ شَيْئًا قَالَ مَا هُوَ قُلْتُ حَيْسٌ

493 2704 numaralı hadisin kaynakları

قَالَ هَاتِيهِ فَجِئْتُ بِهِ فَأَكَلَ ثُمَّ قَالَ قَدْ كُنْتُ أَصْبَحْتُ صَائِمًا قَالَ طَلْحَةُ فَحَدَّثْتُ مُجَاهِدًا بِهَذَا الْحَدِيثِ فَقَالَ ذَاكَ بِمَنْزِلَةِ الرَّجُلِ يُخْرِجُ الصَّدَقَةَ مِنْ مَالِهِ فَإِنْ شَاءَ أَمْضَاهَا وَإِنْ شَاءَ أَمْسَكَهَا

2707-169/1- Bize Ebu Kâmil Fudayl b. Husayn de tahdis etti, bize Abdulvâhid b. Ziyad tahdis etti, bize Talha b. Yahya b. Ubeydullah tahdis etti, bana Talha kızı Âişe, müminlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini tahdis etti. Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: "*Ey Âişe! Yanınızda (yiyecek) bir şey var mı? dedi.*" Âişe: Ey Allah'ın Rasûlü! Yanımızda hiç bir şey yok dedim, dedi. Allah Rasûlü: "*Öyleyse ben oruca niyet ediyorum*" buyurdu. Âişe devamla dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıktı bize bir hediye getirildi. -ya da bize bir grup ziyaretçi geldi- (Âişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dönünce: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir hediye getirildi -yahut bize ziyaretçiler geldi- ve ben sana bir şeyler sakladım, dedi. O: "*Nedir?*" buyurdu. Ben, haystır dedim.[494] Allah Rasûlü: "*Onu getir*" buyurdu. Ben de onu getirdim. O da yedikten sonra: "*Oruçlu olarak sabahı etmiştim*" buyurdu.

Talha dedi ki: Ben bu hadisi Mücahid'e tahdis ettim, o şöyle dedi: O (hâl) bir adamın malından bir sadakayı vermek maksadı ile ayırması gibidir. Dilerse onu verir, dilerse alıkoyar.[495]

٢٧٠٨-١٧٠/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَمَّتِهِ عَائِشَةَ بِنْتِ طَلْحَةَ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ فَقُلْنَا لَا قَالَ فَإِنِّي إِذَنْ صَائِمٌ ثُمَّ أَتَانَا يَوْمًا آخَرَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ أُهْدِيَ لَنَا حَيْسٌ فَقَالَ أَرِينِيهِ فَلَقَدْ أَصْبَحْتُ صَائِمًا فَأَكَلَ

2708-170/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Veki', Talha b. Yahya'dan tahdis etti, o halası Talha kızı Âişe'den, o müminlerin annesi Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Bir gün Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma girdi ve: "*Yanınızda bir şey var mı?*" dedi, biz: Hayır, dedik. Allah Rasûlü: "*O halde ben oruca niyet ediyorum*" buyurdu. Sonra bir başka gün

494 Hays, İbnu'l-Esir'in en-Nihayet'de açıkladığına göre hurma, kurutulmuş süt ve yağdan yapılan bir yemektir. Kurutulmuş süt yerine un da katılabilir. (çeviren)

495 Ebu Davud, 2455; Tirmizi, 733, 734; Nesai, 2324 - 2326; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17872

yanımıza geldi, biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir hays hediye edildi, dedik. Allah Rasûlü: "*Onu bana göster, ben gerçekten oruçlu olarak sabahlamıştım*" buyurdu, sonra yedi.[496]

Şerh

(2707-2808 numaralı hadisler)

Bu babta Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün bana: "*Ey Âişe yanınızda bir şey var mı*" hadisi ile diğer rivayette: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün yanıma girdi..." diğer hadisi yer almaktadır. Bu hadisde geçen "hays" yağ ve kurutulmuş süt ile birlikte hurmadan yapılan bir yemektir. el-Herevî dedi ki: Hays, çeşitli şeyler karıştırılarak yapılan bir çeşit tirittir. Ama birincisi meşhur olandır.

Hadisteki zevr lafzı ise tek kişi hakkında da az ve çok kalabalık hakkında da kullanılır. (Ziyaretçiler demektir) Âişe (radıyallâhu anhâ) şunu demek istemektedir: Bize beraberlerinde bir hediye bulunan bir kaç ziyaretçi gelmiş ben de o hediyeden sana bir şeyler sakladım anlamındadır. Yahut ta şu anlam da olabilir: Bize bir kaç ziyaretçi geldi, onlardan ötürü de bize bir hediye verildi. Ben de o hediyeden sana bir şeyler sakladım.

Aslında bu iki rivayet aynı hadistir. İkinci rivayette de birinci rivayete açıklık getirmektedir ve birinci rivayetteki olayın aslında aynı günde değil, iki günde meydana geldiğini göstermektedir. Nitekim Kadı Iyâz ve başkaları da böyle demiştir. Açıkça anlaşılan da budur. Bu hadisde cumhurun mezhebinin lehine delil vardır. Buna göre Nafile oruç, güneşin zevalinden önce gündüzün yapılan niyet ile caizdir. Başkaları ise bu hadisi şöyle yorumlamaktadır: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "*sizde yiyecek bir şey var mı*" diye sorması oruç tutmaktan ötürü bir parça zayıf düşmüş olduğundan dolayı idi. O günkü oruç için de geceden niyet etmişti, bir parça zayıf düştüğü için orucunu açmak istemişti. Bu ise tutarsız bir tevil ve uzak zorlama bir ihtimaldir.

İkinci rivayette de Şafii mezhebi ile ona muvafakat edenlerin görüşlerinin lehine açık bir delalet vardır. Onların bu görüşlerine göre Nafile orucun kesilmesi ve gündüzün yemek yemek caizdir, bu durumda da oruç batıl olur. Çünkü Nafiledir. Buna sebep ise oruca başlamanın da devamın da insanın tercihine ait olmasıdır. Bu görüşü kabul edenler arasında ashab-ı kiramdan bir topluluk, Ahmed, İshak ve başkaları da vardır. Fakat hepsi ve onlarla birlikte Şafii yine de orucu tamamlamanın müstehab olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir.

496 2707 numaralı hadisin kaynakları

Ebu Hanife ve Malik ise şöyle demektedir: Orucu kesintiye uğratmak caiz değildir ve bundan dolayı oruç tutan günahkâr olur. Hasan-ı Basri, Mekhûl ve Nehâi de böyle demişlerdir. Mazeretsiz olarak orucunu açan kimsenin bu nafile orucunu kaza etmesini vacip kabul etmişlerdir.

İbn Abdi'l-Berr dedi ki: Ama böyle bir orucu mazeret sebebi ile açan bir kimsenin üzerinde kaza etmek hükümlülüğü olmadığı üzerinde de icma etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

٣٣/٣٣- بَاب أَكْلُ النَّاسِي وَشُرْبُهُ وَجِمَاعُهُ لَا يُفْطِرُ

33/33- UNUTUP DA YİYEN, İÇEN VE CİMÂ EDEN BİR KİMSENİN ORUCU BOZULMAZ BABI

٢٧٠٩-١/١٧١- وحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ النَّاقِدُ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هِشَامٍ الْقُرْدُوسِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ فَأَكَلَ أَوْ شَرِبَ فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللهُ وَسَقَاهُ

2709-171/1- Bana Amr b. Muhammed en-Nâkid de tahdis etti... Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Oruçlu olduğu halde unutup ta yemek yiyen yahut bir şey içen bir kimse orucunu tamamlasın. Çünkü ancak Allah ona yedirmiş ve ona bir şeyler içirmiştir.*"[497]

Şerh

"*Oruçlu olduğu halde unutarak yemek yiyen yahut bir şeyler içen...*" Bu hadis çoğunluğun benimsediği şu görüşün lehine delildir: Oruçlu bir kimse unutarak yemek yese yahut bir şey içse ya da cimâ etse orucu bozulmaz. Bu görüşü kabul edenler arasında Şafii, Ebu Hanife, Davud ve başkaları da vardır. Rabia ve Malik ise şöyle demiştir: Orucu bozulur; fakat kazasını yapmakla yükümlü olmakla birlikte, keffaret vermesi gerekmez. Atâ, Evzâi ve Leys şöyle demiştir: Yemekte değil de cimâ etmesi halinde kaza etmesi icab eder demişlerdir. Ahmed ise: Cimâ halinde hem kaza, hem keffaret icab eder. Ama yemekten dolayı bir şey gerekmez demiştir.

497 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 14504

٣٤/٣٤- بَاب صِيَامِ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَيْرِ رَمَضَانَ وَاسْتِحْبَابِ أَنْ لَا يُخْلِيَ شَهْرًا عَنْ صَوْمٍ

34/34- NEBİ (SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)'İN RAMAZAN DIŞINDA ORUÇ TUTMASI VE (BİR KİMSENİN) HERHANGİ BİR AYI ORUÇ TUTMADAN GEÇİRMEMESİNİN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

٢٧١٠-١٧٢/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ سَعِيدٍ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ ﵂ هَلْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَصُومُ شَهْرًا مَعْلُومًا سِوَى رَمَضَانَ قَالَتْ وَاللهِ إِنْ صَامَ شَهْرًا مَعْلُومًا سِوَى رَمَضَانَ حَتَّى مَضَى لِوَجْهِهِ وَلَا أَفْطَرَهُ حَتَّى يُصِيبَ مِنْهُ

2710-172/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Yezid b. Zureyh, Said el-Cureyri'den tahdis etti, o Abdullah b. Şakîk'den şöyle dediğini rivayet etti: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya sordum: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan dışında belli bir ayı oruç tutar mıydı? O: Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat edinceye kadar Ramazan'ın dışında belli bir ayı (tamamen) oruçla geçirmediği gibi oruçtan payını almaksızın hiçbir ayı da büsbütün oruçsuz geçirmemiştir dedi.[498]

٢٧١١-١٧٣/٢- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا كَهْمَسٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ ﵂ أَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُومُ شَهْرًا كُلَّهُ قَالَتْ مَا عَلِمْتُهُ صَامَ شَهْرًا كُلَّهُ إِلَّا رَمَضَانَ وَلَا أَفْطَرَهُ كُلَّهُ حَتَّى يَصُومَ مِنْهُ حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ ﷺ

2711-173/2- Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Kehmes, Abdullah b. Şakîk'den şöyle dediğini tahdis etti: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç bir ayın tamamını oruç tutar mıydı? dedim. O: Ramazan dışında herhangi bir ayın tamamını oruçla geçirdiğini bilmiyorum. Yolunda gidinceye kadar (vefat edene kadar) ondan bir miktar oruç tutmadan hiçbir ayı da oruçsuz geçirmemiştir.[499]

498 Nesai, 2184 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16213
499 Nesai, 2183 -uzunca-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16218

٢٧١٢-١٧٤/٣- وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ وَهِشَامٍ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ حَمَّادٌ وَأَظُنُّ أَيُّوبَ قَدْ سَمِعَهُ مِنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ ﵂ عَنْ صَوْمِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ كَانَ يَصُومُ حَتَّى نَقُولَ قَدْ صَامَ قَدْ صَامَ وَيُفْطِرُ حَتَّى نَقُولَ قَدْ أَفْطَرَ قَدْ أَفْطَرَ قَالَتْ وَمَا رَأَيْتُهُ صَامَ شَهْرًا كَامِلًا مُنْذُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَمَضَانَ

2712-174/3- Bana Ebu'r-Rabi' ez-Zehrâni de tahdis etti, bize Hammâd, Eyyûb ve Hişâm'dan tahdis etti, ikisi Muhammed'den, o Abdullah b. Şakîk'den rivayet etti. Hammâd dedi ki: Zannederim Eyyûb bunu Abdullah b. Şakîk'den dinlemiştir. O dedi ki: Âişe'ye -ridvanullahi aleyha- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in orucuna dair soru sordum. Şöyle dedi: O biz gerçekten oruç tuttu, gerçekten oruç tuttu diyecek kadar oruç tutardı ve biz gerçekten oruç açtı (oruca ara verdi), oruç açtı (oruca ara verdi) deyinceye kadar oruç tutmazdı. (Devamla) dedi ki: Medine'ye geldiği zamandan itibaren Ramazan olması dışında hiçbir ayı tamamen oruçla geçirdiğini de görmedim.[500]

٢٧١٣-.../٤- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ ﵂ بِمِثْلِهِ وَلَمْ يَذْكُرْ فِي الْإِسْنَادِ هِشَامًا وَلَا مُحَمَّدًا

2713-.../4- Bize Kuteybe de tahdis etti, bize Hammâd, Eyyûb'dan tahdis etti, o Abdullah b. Şakîk'den şöyle dediğini rivayet etti: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya sordum deyip hadisi aynen rivayet etti. Ama isnâdda Hişâm'ı da Muhammed'i de zikretmedi.[501]

٢٧١٤-١٧٥/٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُومُ حَتَّى نَقُولَ لَا يُفْطِرُ وَيُفْطِرُ حَتَّى نَقُولَ لَا يَصُومُ وَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ اسْتَكْمَلَ صِيَامَ شَهْرٍ قَطُّ إِلَّا رَمَضَانَ وَمَا رَأَيْتُهُ فِي شَهْرٍ أَكْثَرَ مِنْهُ صِيَامًا فِي شَعْبَانَ

500 Tirmizi, 768; Nesai, 2348; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16202
501 2712 numaralı hadisin kaynakları

2714-175/5- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e Ömer b. Ubeydullah'ın azadlısı Ebu'n-Nadr'dan naklettiği rivayetini okudum, o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan, o müminlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize artık oruç açmayacak dedirtinceye kadar oruç tutardı ve bir daha oruç tutmayacak dedirtinceye kadar da oruç tutmazdı. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ramazan dışında hiçbir ayı tamamen oruçla geçirdiğini görmediğim gibi Şaban ayında tuttuğu oruçtan daha fazla herhangi bir ayda oruç tuttuğunu da görmedim.[502]

٢٧١٥-١٧٦/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي لَبِيدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ ﵂ عَنْ صِيَامِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ كَانَ يَصُومُ حَتَّى نَقُولَ قَدْ صَامَ وَيُفْطِرُ حَتَّى نَقُولَ قَدْ أَفْطَرَ وَلَمْ أَرَهُ صَائِمًا مِنْ شَهْرٍ قَطُّ أَكْثَرَ مِنْ صِيَامِهِ مِنْ شَعْبَانَ كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ كُلَّهُ كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إِلَّا قَلِيلًا

2715-176/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, İbn Ebu Lebib'den tahdis etti, o Ebu Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın orucuna dair soru sordum o şöyle dedi: Biz gerçekten oruç tuttu deyinceye kadar oruç tutardı. Gerçekten oruç açtı deyinceye kadar da oruç açardı. Şaban ayında tuttuğu oruçtan daha çok herhangi bir ayda oruçlu olduğunu görmüş değilim. (Neredeyse) Şaban'ın tamamını oruçla geçirirdi. Pek az müstesna Şabanı oruçla geçirirdi.[503]

Şerh

(2710-2715 numaralı hadisler)

Bu babda Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği (2710): "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan dışında hiçbir ayı, tamamen oruç tutmamıştır..." hadisi yer almaktadır. Bir rivayette (2711) o aydan oruç tutmadan" bir rivayette (2712) "gerçekten oruç tuttu, gerçekten oruç tuttu dedirtecek kadar oruç tutardı..." bir başka rivayette (2714) "artık bir daha oruç açmayacak dedirtinceye kadar oruç tutardı..." bir diğer rivayette (2715) "Şaban ayının tamamını oruç tutardı, Şaban ayını pek az müstesna oruç tutardı"denilmektedir.

502 Buhari, 1969; Ebu Davud, 2434; Nesai, 2350; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17710
503 Nesai, 2178; İbn Mace, 1710; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17729

Bu hadis-i şeriflerde oruç tutmadan herhangi bir ayı geçirmemenin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Diğer hükümleri de şöylece zikredebiliriz:

1. Nafile orucu için özel ve belli bir zaman yoktur. Aksine Ramazan, bayram ve teşrik günleri dışında senenin tamamı Nafile oruç için uygun zamandır.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın "(Neredeyse) Şabanın tamamını oruç tutardı. Pek azı müstesna o ayı oruçla geçirirdi" sözünde ikinci cümle birincisini tefsir etmekte ve "tamamını" ifadesinin çoğunlukla anlamında kullanıldığına açıklık getirmektedir. Bir açıklamaya göre bazı vakitlerde bu ayın tamamını oruçla geçirirdi, bir başka sene de onun bir bölümünde oruç tutardı. Başka bir açıklamaya göre bazen Şaban'ın başında oruç tutar, bazen sonunda, bazen ikisi ortasında oruç tutardı. Böylelikle bir kaç senede oruç tutmadığı bir gününü terk etmemiş olurdu.

Bir diğer açıklama da şöyledir: Şaban ayında özellikle çok oruç tutmasının sebebi kulların amellerinin bu ayda yükseltildiğinden (arz edildiğinden) dolayıdır. Daha başka açıklamalar da yapılmıştır.

Eğer biraz sonra bir diğer hadiste "Ramazan ayından sonra en faziletli oruç Muharrem orucudur." Peki Muharrem ayı dışında neden Şaban ayında daha çok oruç tutmuştur? diye sorulursa cevap şudur: Muharrem ayının faziletini o ayın orucunu tutmak için gerekli imkânları bulmadan önce hayatının sonlarında ancak öğrenmiş olması ihtimali bulunmaktadır. Ya da yolculuk, hastalık, buna benzer o ayda çokça oruç tutmasına engel olacak bir takım mazeretler ile karşı karşıya kalıyor olabilirdi.

İlim adamları der ki: Ramazan ayı dışında herhangi bir ayı tamamen oruçla geçirmeyişinin sebebi o ayın oruçla geçirilmesinin vacip olduğunun zannedilmemesi içindir.

٢٧١٦-١٧٧/٧- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الشَّهْرِ مِنْ السَّنَةِ أَكْثَرَ صِيَامًا مِنْهُ فِي شَعْبَانَ وَكَانَ يَقُولُ خُذُوا مِنْ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَمَلَّ حَتَّى تَمَلُّوا وَكَانَ يَقُولُ أَحَبُّ الْعَمَلِ إِلَى اللَّهِ مَا دَاوَمَ عَلَيْهِ صَاحِبُهُ وَإِنْ قَلَّ

2716-177/7- Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti... Bize Ebu Seleme, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir senenin herhangi bir ayında Şaban'dan daha çok oruç tutmuş değildir. Ayrıca şöyle buyururdu: "*Amellerden gücünüzün yettiği kadarını alınız. Çünkü siz usanmadıkça Allah asla usanmaz*" ayrıca: "*Yüce Allah'ın en sevdiği amel az dahi olsa sahibinin devam ettiği ameldir*"[504]

٢٧١٧-١٧٨/٨- حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ -حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ مَا صَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَهْرًا كَامِلًا قَطُّ غَيْرَ رَمَضَانَ وَكَانَ يَصُومُ إِذَا صَامَ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ لَا وَاللَّهِ لَا يُفْطِرُ وَيُفْطِرُ إِذَا أَفْطَرَ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ لَا وَاللَّهِ لَا يَصُومُ

2717-178/8- Bize Ebu'r-Rabi' ez-Zehrâni tahdis etti... İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'dan başka hiçbir ayı asla tamamen oruçla geçirmiş değildir. O oruç tuttuğu zaman bir kimse; hayır, Allah'a yemin olsun bir daha oruç açmayacaktır, diyecek kadar oruç tutardı. Oruç açtımı da bir kimse; hayır, Allah'a yemin olsun bir daha oruç tutmayacak, deyinceye kadar oruca ara verirdi.[505]

٢٧١٨-.../٩- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ عَنْ غُنْدَرٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ شَهْرًا مُتَتَابِعًا مُنْذُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ

2718-.../9- Bize Muhammed b. Beşşâr ve Ebu Bekr b. Nadir, Gunder'den tahdis etti, o Şu'be'den, o Ebu Bişr'den bu isnâd ile rivayet etti ve: Medine'ye geldiğinden itibaren arka arkaya (kesintisiz) bir ay demiştir.[506]

٢٧١٩-١٧٩/١٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ -حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ سَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ عَنْ صَوْمِ رَجَبٍ وَنَحْنُ يَوْمَئِذٍ فِي رَجَبٍ فَقَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصُومُ حَتَّى نَقُولَ لَا يُفْطِرُ وَيُفْطِرُ حَتَّى نَقُولَ لَا يَصُومُ وَحَدَّثَنِيهِ عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ح وَحَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ كِلَاهُمَا عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ

504 Buhari, 1970; Nesai, 2179 -muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17780
505 Buhari, 1971, Nesai, 2345; İbn Mace, 1711; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5447
506 2717 numaralı hadisin kaynakları

2719-179/10- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Abdullah b. Numeyr tahdis etti (H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Osman b. Hakim el-Ensâri tahdis edip dedi ki. Said b. Cübeyr'e Recep ayı orucu hakkında soru sordum. Soruyu sorduğum gün biz Recep ayında idik. Şöyle dedi: İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) biz bir daha oruç açmayacak deyinceye kadar oruç tutardı, biz bir daha oruç tutmayacak deyinceye kadar da oruca ara verirdi.

Bunu bana Ali b. Hucr da tahdis etti, bize Ali b. Mushir tahdis etti, (H.) Bana İbrahim b. Musa da tahdis etti, bize İsa b. Yunus haber verdi. İkisi Osman b. Hakim'den bu isnâd ile aynısını rivayet etti.[507]

٢٧٢٠-١٨٠/١١- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي خَلَفٍ قَالَا حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ ﷺ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَصُومُ حَتَّى يُقَالَ قَدْ صَامَ قَدْ صَامَ وَيُفْطِرُ حَتَّى يُقَالَ قَدْ أَفْطَرَ قَدْ أَفْطَرَ

2720-180/11- Bana Züheyr b. Harb ve İbn Ebu Halef de tahdis edip dediler ki: Bize Rahf b. Ubade tahdis etti, bize Hammâd, Sabit'den tahdis etti, o Enes (radıyallâhu anh)'dan rivayet etti. (H.) Bana Ebu Bekr b. Nâfi' de -ki lafız ona aittir- tahdis etti, bize Behz tahdis etti, bize Hammâd tahdis etti, bize Sabit, Enes (radıyallâhu anh)'dan tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gerçekten oruç tuttu, gerçekten oruç tuttu denilecek kadar oruca devam ederdi. Yine gerçekten oruca ara verdi, gerçekten oruca ara verdi denilecek kadar oruca ara verirdi.[508]

Şerh

(2716-2720 numaralı hadisler)

(2716) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Gücünüzün yettiği kadarı ile amelleri alınız*" hadisinin şerhi ve beyanı gayet açık bir şekilde kıraat ve Kur'an'a dair hadisler kitabından az önce Kitabu's-Salâh'da geçmiş bulunmaktadır.

(2719) "Said b. Cübeyr'e Receb ayı orucu hakkında soru sordum..." İfadelerin zahirinden anlaşıldığı üzere Said b. Cübeyr'in böyle bir istidlâl

507 Ebu Davud, 2430; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5554
508 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 348

yapmaktan maksadı muayyen olarak bu ayın orucunun nehyedilmediği gibi hakkında mendupluk ifade eden bir hususun da olmadığını söylemektir. Aksine bu ayın da hükmü diğer aylar gibidir. Receb ayı orucu hakkında muayyen olarak herhangi bir teşvik (mendupluk) ve bir nehiy sabit değildir. Ama esasen orucun kendisi teşvik edilmiş bir ameldir. Ebu Davud'un Süneni'nde belirtildiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) haram aylarda oruç tutmayı teşvik etmiştir. Recep te bu aylardan biridir. Allah en iyi bilendir.

٣٥/٣٥- بَاب النَّهْيِ عَنْ صَوْمِ الدَّهْرِ لِمَنْ تَضَرَّرَ بِهِ أَوْ فَوَّتَ بِهِ حَقًّا أَوْ لَمْ يُفْطِرْ الْعِيدَيْنِ وَالتَّشْرِيقَ وَبَيَانِ تَفْضِيلِ صَوْمِ يَوْمٍ وَإِفْطَارِ يَوْمٍ

35/35- SENE BOYUNCA ORUÇ TUTMANIN, BUNDAN DOLAYI ZARAR GÖREN YAHUT HERHANGİ BİR HAKKI İFÂ ETME İMKÂNINI KAÇIRAN KİMSE İÇİN YAHUT DA BAYRAM GÜNLERİ VE TEŞRÎK GÜNLERİNDE ORUÇ AÇMAYANA NEHYEDİLDİĞİNİN VE BİR GÜN ORUÇ TUTUP BİR GÜN ORUÇ AÇMANIN DAHA FAZİLETLİ OLDUĞUNUN BEYANI BABI

٢٧٢١-١٨١/١- حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ وَهْبٍ يُحَدِّثُ عَنْ يُونُسَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ ح وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ أُخْبِرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنَّهُ يَقُولُ لَأَقُومَنَّ اللَّيْلَ وَلَأَصُومَنَّ النَّهَارَ مَا عِشْتُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ آنْتَ الَّذِي تَقُولُ ذَلِكَ فَقُلْتُ لَهُ قَدْ قُلْتُهُ يَا رَسُولَ اللهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَإِنَّكَ لَا تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ فَصُمْ وَأَفْطِرْ وَنَمْ وَقُمْ وَصُمْ مِنْ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ الْحَسَنَةَ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا وَذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ قَالَ قُلْتُ فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ صُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمَيْنِ قَالَ قُلْتُ فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ صُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا وَذَلِكَ صِيَامُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَام وَهُوَ أَعْدَلُ الصِّيَامِ قَالَ قُلْتُ فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو رضي الله عنه لَأَنْ أَكُونَ قَبِلْتُ الثَّلَاثَةَ الْأَيَّامَ الَّتِي قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَهْلِي وَمَالِي

2721-181/1- Bana Ebu't-Tâhir tahdis edip dedi ki: Abdullah b. Vehb'i Yunus'dan tahdis ederken dinledim, o İbn Şihâb'dan rivayet etti. (H.) Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, bana Said b. el-Müseyyeb ve Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın haber verdiğine göre Abdullah b. Amr b. el-Âs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kendisinin: "Andolsun yaşadığım sürece geceleri hep namaz kılacağım, gündüzleri oruç tutacağım dediği haberi verilince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da: "*Bu sözleri söyleyen sen misin?*" buyurdu. Ben ona: Evet ey Allah'ın Rasûlü, söyledim dedim. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Senin buna gücün yetmez, oruç ta tut, oruç ta aç. Hem uyu, hem kalk namaz kıl. Her aydan üç gün oruç tut. Şüphesiz her bir hasene on misli ile mükafatlandırılır. Böylelikle bu yıl boyunca oruç tutmuşsun demek olur*" buyurdu. Ben: Şüphesiz benim bundan fazlasına gücüm yeter, dedi. O: "*Bir gün oruç tut, iki gün tutma*" buyurdu. Ben: Gerçekten bundan daha fazlasına gücüm yeter ey Allah'ın Rasûlü, dedim. Allah Rasûlü: "*Bir gün oruç tut, bir gün tutma. İşte Davud* (aleyhisselâm)*'ın orucu idi ve oruçların en mutedili budur*" buyurdu. Ben: Gerçekten benim bundan fazlasına gücüm yeter, dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Bundan daha faziletlisi yoktur*" buyurdu.

Abdullah b. Amr b. el-Âs (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylemiş olduğu (her aydan) üç gün tutmayı kabul etmiş olsaydım gerçekten benim için ailemden ve malımdan daha sevimli bir hâl olurdu.[509]

٢٧٢٢-٢/١٨٢- وحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ ابْنُ الرُّومِيِّ حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ وَهُوَ ابْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ انْطَلَقْتُ أَنَا وَعَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ حَتَّى نَأْتِيَ أَبَا سَلَمَةَ فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِ رَسُولًا فَخَرَجَ عَلَيْنَا وَإِذَا عِنْدَ بَابِ دَارِهِ مَسْجِدٌ قَالَ فَكُنَّا فِي الْمَسْجِدِ حَتَّى خَرَجَ إِلَيْنَا فَقَالَ إِنْ تَشَاءُوا أَنْ تَدْخُلُوا وَإِنْ تَشَاءُوا أَنْ تَقْعُدُوا هَا هُنَا قَالَ فَقُلْنَا لَا بَلْ نَقْعُدُ هَا هُنَا فَحَدِّثْنَا قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﵁ قَالَ كُنْتُ أَصُومُ الدَّهْرَ وَأَقْرَأُ الْقُرْآنَ كُلَّ لَيْلَةٍ قَالَ فَإِمَّا ذُكِرْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَإِمَّا أَرْسَلَ إِلَيَّ فَأَتَيْتُهُ فَقَالَ لِي أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ الدَّهْرَ وَتَقْرَأُ

509 Said b. el-Müseyyeb'in rivayetini Buhari, 1976, 3418'de; Ebu Davud, 2427; Nesai, 2391; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8645'de rivayet etmişlerdir. Ebu Seleme'nin rivayet ettiği hadisin kaynakları da 2722 numara ile gösterilecektir.

الْقُرْآنَ كُلَّ لَيْلَةٍ فَقُلْتُ بَلَى يَا نَبِيَّ اللهِ وَلَمْ أُرِدْ بِذَلِكَ إِلَّا الْخَيْرَ قَالَ فَإِنَّ بِحَسْبِكَ أَنْ تَصُومَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللهِ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ فَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا قَالَ فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ نَبِيِّ اللهِ ﷺ فَإِنَّهُ كَانَ أَعْبَدَ النَّاسِ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللهِ وَمَا صَوْمُ دَاوُدَ قَالَ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا قَالَ وَاقْرَأْ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ شَهْرٍ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللهِ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ فَاقْرَأْهُ فِي كُلِّ عِشْرِينَ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ فَاقْرَأْهُ فِي كُلِّ عَشْرٍ قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ فَاقْرَأْهُ فِي كُلِّ سَبْعٍ وَلَا تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ فَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا قَالَ فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ قَالَ وَقَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ إِنَّكَ لَا تَدْرِي لَعَلَّكَ يَطُولُ بِكَ عُمْرٌ قَالَ فَصِرْتُ إِلَى الَّذِي قَالَ لِي النَّبِيُّ ﷺ فَلَمَّا كَبِرْتُ وَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ قَبِلْتُ رُخْصَةَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ

2722-182/2- Bize Abdullah b. Muhammed el-Rumi de tahdis etti, bize en-Nadr b. Muhammed tahdis etti, bize İkrime -ki o b. Ammâr'dır- tahdis etti, bize Yahya tahdis edip dedi ki: Abdullah b. Yezid ile Ebu Seleme'nin yanına gitmek üzere yola çıktım. Ona bir haberci gönderdik. O da yanımıza çıktı. Evinin kapısının yanında bir mescit olduğunu gördük. O yanımıza çıkıncaya kadar biz de mescitte idik. Kendisi: Girmek isterseniz girebilirsiniz, burada oturmak isterseniz oturabilirsiniz dedi. Biz de: Hayır, burada oturalım, dedik. Bize hadis naklet (diye ekledik). O dedi ki: Bana Abdullah b. Amr b. el-Âs (radıyallâhu anhumâ) tahdis edip dedi ki: Ben sene boyunca devamlı oruç tutar, her gece Kur'an'ı okurdum. Ya Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylendi ya da o bana birisini gönderdi ben de huzuruna gittim. Bana: "*Senin yıl boyunca oruç tuttuğun, her gece Kur'an'ı okuduğun haberi bana ulaşmadı mı dersin?*" Ben: Ulaşmış olmalıdır ey Allah'ın Nebisi! Fakat bunu yaparak hayırdan bir şey istemiş değilim, dedim. Allah Rasûlü: "*Her aydan üç gün oruç tutman sana yeter*" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Nebisi! Gerçekten bundan fazlasına gücüm yeter dedim. Allah Rasûlü: "*Eşinin senin üzerinde bir hakkı vardır. Senin ziyaretine gelenlerin senin üzerine hakkı vardır. Bedeninin senin üzerine hakkı vardır*" buyurdu ve: "*O halde, Allah'ın Nebi'si Davud* (aleyhisselâm)*'ın orucunu tut. Çünkü o gerçekten insanların en çok ibadet edenleri idi*" buyurdu. (Abdullah) dedi ki: Ey Allah'ın Nebisi! Davud orucu nedir? dedim. O

şöyle buyurdu: "*Bir gün oruç tutar bir gün tutmazdı*" Allah Rasûlü: "*Kur'an'ı her ayda (bir defa) oku (hatmet)*" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Nebi'si! Benim bundan fazlasına gücüm yeter, dedim. O: "*O halde her yirmi günde bir defa oku onu*" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Nebisi! Benim gerçekten bundan fazlasına gücüm yeter dedim. Allah Rasûlü: "*O halde onu on günde bir oku (hatmet)*" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Nebi'si! Şüphesiz benim bundan fazlasına gücüm yeter dedim. Allah Rasûlü: "*O halde onu her yedi günde bir defa oku ve bundan fazlasını yapma. Çünkü şüphesiz senin eşinin üzerinde bir hakkı vardır, misafirlerinin üzerinde bir hakkı vardır, bedeninin senin üzerinde bir hakkı vardır*" buyurdu. (Abdullah b. Amr) dedi ki: Ben işi sıkı tuttum ve benim aleyhime iş ağırlaştırıldı. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: "*Şüphesiz ki sen bilemezsin belki uzun bir ömür yaşayacaksın*"buyurdu. (Abdullah) dedi ki: İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bana söylediği o hale geldim. Yaşım ilerleyince keşke Allah'ın Nebisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) ruhsatını kabul etmiş olsaydım diye çok arzu ettim.[510]

٢٧٢٣-١٨٣/٣- وَحَدَّثَنِيهِ زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ الْمُعَلِّمُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَزَادَ فِيهِ بَعْدَ قَوْلِهِ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أَمْثَالِهَا فَذَلِكَ الدَّهْرُ كُلُّهُ وَقَالَ فِي الْحَدِيثِ قُلْتُ وَمَا صَوْمُ نَبِيِّ اللهِ دَاوُدَ قَالَ نِصْفُ الدَّهْرِ وَلَمْ يَذْكُرْ فِي الْحَدِيثِ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ شَيْئًا وَلَمْ يَقُلْ وَإِنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلَكِنْ قَالَ وَإِنَّ لِوَلَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا

2723-183/3- Bunu Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Rahv b. Ubade tahdis etti, bize Hüseyn el-Muallim, Yahya b. Ebu Kesir'den bu isnâd ile tahdis etti ve rivayetinde: "Her aydan üç gün (oruç tut)" buyruğundan sonra: "Çünkü şüphesiz senin için her bir hasenenin on misli vardır. Böylelikle bu senenin tamamı eder" buyruğunu ekledi.

Ayrıca hadisi rivayetinde şöyle dedi: Ben: Allah'ın Nebi'si Davud'un orucu nedir? dedim. O: "*Senenin yarısıdır*" buyurdu ama bu hadisi rivayetinde Kur'an kıraatinden herhangi bir şekilde söz etmediği gibi "*senin misafirlerinin de senin üzerinde bir hakkı vardır*" demedi fakat: "*ve muhakkak senin çocuğunun da senin üzerinde bir hakkı vardır*" buyurdu.[511]

510 Buhari, 1974 -muhtasar olarak-, 1975, 6134, 5199; Nesai, 2390; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7960

511 2722 numaralı hadisin kaynakları

٢٧٢٤-١٨٤/٤- حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى عَنْ شَيْبَانَ عَنْ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَوْلَى بَنِي زُهْرَةَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ وَأَحْسَبُنِي قَدْ سَمِعْتُهُ أَنَا مِنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ اقْرَأْ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ شَهْرٍ قَالَ قُلْتُ إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً قَالَ فَاقْرَأْهُ فِي عِشْرِينَ لَيْلَةً قَالَ قُلْتُ إِنِّي أَجِدُ قُوَّةً قَالَ فَاقْرَأْهُ فِي سَبْعٍ وَلَا تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ

2724-184/4- Bana el-Kasım b. Zekeriyya da tahdis etti, bize Ubeydullah b. Musa, Şeybân'dan tahdis etti, o Yahya'dan, o Zühreoğullarının azadlısı Muhammed b. Abdurrahman'dan, o Ebu Seleme'den -hatta ben kendimin bunu bizzat Ebu Seleme'den dinlemiş olduğumu zannediyorum- o Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: "*O halde Kur'an'ı yirmi gecede oku*" buyurdu. Ben: Kendimde (daha fazlasına) güç buluyorum, dedim. O: "*O halde onu yedi gecede oku ve bundan daha fazlasını yapma*" buyurdu.[512]

٢٧٢٥-١٨٥/٥- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ الْأَزْدِيُّ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ الْأَوْزَاعِيِّ قِرَاءَةً قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ ابْنِ الْحَكَمِ بْنِ ثَوْبَانَ حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَا عَبْدَ اللهِ لَا تَكُنْ بِمِثْلِ فُلَانٍ كَانَ يَقُومُ اللَّيْلَ فَتَرَكَ قِيَامَ اللَّيْلِ

2725-185/5- Bize Bin Yusuf el-Ezdî de tahdis etti, bize Amr b. Ebu Seleme kıraat yolu ile el-Evzâi'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Yahya b. Ebu Kesir, İbnu'l-Hakem b. Sevbân'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bana Ebu Seleme b. Abdurrahman, Abdullah b. Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ey Abdullah! Filan gibi olmayasın, o gece boyu namaz kılardı, sonra kıyamını terk etti*" buyurdu.[513]

٢٧٢٦-١٨٦/٦- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ سَمِعْتُ عَطَاءً يَزْعُمُ أَنَّ أَبَا الْعَبَّاسِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرِو بْنَ الْعَاصِ ﷺ يَقُولُ بَلَغَ النَّبِيَّ ﷺ أَنِّي أَصُومُ أَسْرُدُ وَأُصَلِّي اللَّيْلَ فَإِمَّا أَرْسَلَ إِلَيَّ وَإِمَّا لَقِيتُهُ فَقَالَ أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ وَلَا تُفْطِرُ وَتُصَلِّي اللَّيْلَ فَلَا تَفْعَلْ فَإِنَّ لِعَيْنِكَ

512 Buhari, 5053, 5054; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8962
513 Buhari, 1152; Nesai, 1762, 1763; İbn Mace, 1331; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8961

حَظًّا وَلِنَفْسِكَ حَظًّا وَلِأَهْلِكَ حَظًّا فَصُمْ وَأَفْطِرْ وَصَلِّ وَنَمْ وَصُمْ مِنْ كُلِّ عَشَرَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا وَلَكَ أَجْرُ تِسْعَةٍ قَالَ إِنِّي أَجِدُنِي أَقْوَى مِنْ ذَلِكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَالَ فَصُمْ صِيَامَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامِ قَالَ وَكَيْفَ كَانَ دَاوُدُ يَصُومُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَالَ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا وَلَا يَفِرُّ إِذَا لَاقَى قَالَ مَنْ لِي بِهَذِهِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَالَ عَطَاءٌ فَلَا أَدْرِي كَيْفَ ذَكَرَ صِيَامَ الْأَبَدِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا صَامَ مَنْ صَامَ الْأَبَدَ لَا صَامَ مَنْ صَامَ الْأَبَدَ لَا صَامَ مَنْ صَامَ الْأَبَدَ

2726-186/6- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdurrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verip dedi ki: Ben Atâ'yı Ebu'l-Abbas'ın kendisine şunu haber verdiğini söylerken dinledim: O Abdullah b. Amr b. Âs'ı (radıyallâhu anh)ı şöyle derken dinlemiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e benim devamlı oruç tuttuğum, gece boyu namaz kıldığımın haberi ulaştı. Ya bana birisini göndermişti yahut ben onunla karşılaştığımda: *"Senin hep oruç tutup oruç açmadığın, gece boyu namaz kıldığın bana haber verilmedi mi? (dersin) Hayır böyle yapma! Çünkü gözünün bir payı, nefsinin bir payı, ailenin bir payı vardır. Bu sebeble bazı günler oruç tut, bazen tutma. (Gecenin bir kısmında) hem namaz kıl (hem diğer kısmında) uyu. Her on günde bir de bir gün oruç tut. Ayrıca sana dokuz günün de ecri verilecektir"* buyurdu. Amr dedi ki: Ama ben kendimde bundan daha fazla bir güç buluyorum ey Allah'ın Nebi'si! dedi. Allah Rasûlü: *"O halde Davud* (aleyhisselâm) *orucunu tut"* buyurdu. Amr: Davud nasıl oruç tutardı ey Allah'ın Nebisi? dedi. Allah Rasûlü: *"Bir gün oruç tutar bir gün oruç tutmazdı. Ama (düşmanla) karşılaşınca da kaçmazdı"* Amr: Ey Allah'ın Nebi'si! Bunun garantisini bana kim verebilir ki? dedi.

Atâ dedi ki: Ebed (kesintisiz devamlı) orucu nasıl sözkonusu ettiğini bilmiyorum.- Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ebediyyen oruç tutan oruç tutmamış demektir, ebediyyen oruç tutan oruç tutmamış demektir, ebediyyen oruç tutan oruç tutmamış demektir"* buyurdu.[514]

٢٧٢٧-.../٧- وَحَدَّثَنِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ إِنَّ أَبَا الْعَبَّاسِ الشَّاعِرَ أَخْبَرَهُ قَالَ مُسْلِم أَبُو الْعَبَّاسِ السَّائِبُ بْنُ فَرُّوخَ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ ثِقَةٌ عَدْلٌ

514 Buhari, 1977, 1979, 3419, 1153; Tirmizi, 768; Nesai, 2396-2400, 2376, 2377; İbn Mace, 1706; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8635

2727-.../7- Bunu bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr tahdis etti, bize İbn Cüreyc bu isnâd ile haber verdi ve: Ebu'l-Abbas eş-Şâir kendisine haber verdi dedi.

Müslim dedi ki: Ebu'l-Abbas es-Sâib b. Ferruh Mekkelilerden sika ve adaletli bir ravidir.[515]

٢٧٢٨-١٨٧/٨- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ -حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حَبِيبٍ سَمِعَ أَبَا الْعَبَّاسِ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو ﷺ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو إِنَّكَ لَتَصُومُ الدَّهْرَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ وَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ هَجَمَتْ لَهُ الْعَيْنُ وَنَهِكَتْ لَا صَامَ مَنْ صَامَ الْأَبَدَ صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنَ الشَّهْرِ صَوْمُ الشَّهْرِ كُلِّهِ قُلْتُ فَإِنِّي أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا وَلَا يَفِرُّ إِذَا لَاقَى

2728-187/8- Bize Abdullah b. Muâz da tahdis etti, bana babam tahdis etti, bize Şu'be Habib'den tahdis ettiğine göre o Ebu'l-Abbas'dan dinledi, o da Abdullah b. Amr (radıyallâhu anhumâ)'ı şöyle derken dinledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Ey Abdullah b. Amr! Şüphesiz sen kesintisiz oruç tutuyor ve geceyi kıyamla geçiriyorsun ve muhakkak sen bunu yapacak olursan bundan dolayı göz yorulup bitap düşer. Hem ebediyyen oruç tutan oruç tutmamış olur. Ayın üç günü de oruç tutmak ayın tamamını oruç tutmaktır*" Ben: Gerçekten benim bundan fazlasına gücüm yeter dedim. O: "*O halde Davud orucu tut. O bir gün oruç tutar bir gün tutmazdı; fakat (düşmanla) karşılaştığında da kaçmazdı*" buyurdu.[516]

٢٧٢٩-.../٩- وَحَدَّثَنَاه أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا ابْنُ بِشْرٍ عَنْ مِسْعَرٍ حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ وَنَفِهَتْ النَّفْسُ

2729-.../9- Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize İbn Bişr, Mis'ar'den tahdis etti, bize Habib b. Ebu Sabit bu isnâd ile tahdis edip: "*Nefis te bitkinleşir*" dedi.[517]

515 2726 numaralı hadisin kaynakları
516 2726 numaralı hadisin kaynakları
517 2726 numaralı hadisin kaynakları

٢٧٣٠-١٨٨/١٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﵄ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَقُومُ اللَّيْلَ وَتَصُومُ النَّهَارَ قُلْتُ إِنِّي أَفْعَلُ ذَلِكَ قَالَ فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ هَجَمَتْ عَيْنَاكَ وَنَفِهَتْ نَفْسُكَ لِعَيْنِكَ حَقٌّ وَلِنَفْسِكَ حَقٌّ وَلِأَهْلِكَ حَقٌّ قُمْ وَنَمْ وَصُمْ وَأَفْطِرْ

2730-188/10- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne Amr'dan tahdis etti, o Ebu'l-Abbas'dan, o Abdullah b. Amr (radıyallâhu anhumâ)'nın şöyle dediğini rivayet etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Senin gece boyunca namaz kıldığın, gündüzlerin oruç tuttuğun haberi bana ulaşmadı mı (dersin)"* buyurdu. Ben: Gerçekten bunu böyle yapıyorum dedim. O: *"Sen böyle yapacak olursan gözlerin yorulur, nefsin bitkinleşir, gözünün bir hakkı vardır, nefsinin bir hakkı vardır, ailenin bir hakkı vardır. Hem kalk namaz kı;l hem uyu, hem oruç tut, hem tutma"* buyurdu.[518]

٢٧٣١-١٨٩/١١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﵄ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ أَحَبَّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ وَأَحَبَّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَام كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيَقُومُ ثُلُثَهُ وَيَنَامُ سُدُسَهُ وَكَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا

2731-189/11- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb ta tahdis etti. Züheyr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan tahdis etti, o Amr b. Evs'ten, o Abdullah b. Amr (radıyallâhu anhumâ) şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Allah'ın en sevdiği (Nafile) oruç Davud orucudur. Allah'ın en sevdiği (Nafile) namaz Davud* (aleyhisselâm)*'ın namazıdır. O gecenin yarısı uyur, üçte birini kıyamla (namaz kılarak) geçirirdi. Sonra altıda birinde uyurdu. Bir gün oruç tutar bir gün tutmazdı."*[519]

518 2726 numaralı hadisin kaynakları

519 Buhari, 1131, 3420; Ebu Davud, 2448; Nesai, 1629, 2343; İbn Mace, 1712; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8897

٢٧٣٢-١٩٠/١٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ أَنَّ عَمْرَو بْنَ أَوْسٍ أَخْبَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ أَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللهِ صِيَامُ دَاوُدَ كَانَ يَصُومُ نِصْفَ الدَّهْرِ وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ صَلَاةُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَام كَانَ يَرْقُدُ شَطْرَ اللَّيْلِ ثُمَّ يَقُومُ ثُمَّ يَرْقُدُ آخِرَهُ يَقُومُ ثُلُثَ اللَّيْلِ بَعْدَ شَطْرِهِ قَالَ قُلْتُ لِعَمْرِو بْنِ دِينَارٍ أَعَمْرُو بْنُ أَوْسٍ كَانَ يَقُولُ يَقُومُ ثُلُثَ اللَّيْلِ بَعْدَ شَطْرِهِ قَالَ نَعَمْ

2732-190/12- Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Abdürrezzak tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Amr b. Dinar'ın haber verdiğine göre Amr b. Evs te kendisine Abdullah b. Amr b. Âs (radıyallâhu anhumâ)'dan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: *"Allah'ın en sevdiği (Nafile) oruç, Davud orucudur. O senenin yarısını oruçla geçirirdi. Aziz ve celil Allah'ın en sevdiği (Nafile) namaz da Davud* (aleyhisselâm)*'ın namazıdır. O gecenin yarısında uyur. Sonra kalkar (namaz kılar)dı. Sonra gecenin son kısmında uyur ve yarısından sonraki gecenin üçte birini kıyamla (namaz kılarak) geçirirdi."*

(İbn Cüreyc) dedi ki: Ben Amr b. Dinar'a: Acaba Amr b. Evs mi yarısından sonra gecenin üçte birini kıyamla geçirirdi dedi dedim. O, evet dedi.[520]

٢٧٣٣-١٩١/١٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الْمَلِيحِ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ أَبِيكَ عَلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو فَحَدَّثَنَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ذُكِرَ لَهُ صَوْمِي فَدَخَلَ عَلَيَّ فَأَلْقَيْتُ لَهُ وِسَادَةً مِنْ أَدَمٍ حَشْوُهَا لِيفٌ فَجَلَسَ عَلَى الْأَرْضِ وَصَارَتِ الْوِسَادَةُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ فَقَالَ لِي أَمَا يَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ خَمْسًا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ سَبْعًا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ تِسْعًا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ أَحَدَ عَشَرَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ شَطْرُ الدَّهْرِ صِيَامُ يَوْمٍ وَإِفْطَارُ يَوْمٍ

520 2731 numaralı hadisin kaynakları

2733-191/13- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Halid b. Abdullah, Halid'den haber verdi, o Ebu Kilâbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Bana Ebu'l-Melih haber verip dedi ki: Babamla birlikte Abdullah b. Amr'ın yanına girdim. O bize şunu tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e benim tuttuğum oruçtan söz edildi. O da yanıma teşrif buyurdu. Kendisine içi lifle doldurulmuş deri bir yastık takdim ettim, ama o yere oturdu. Böylelikle yastık benimle onun arasında kaldı. Bana: "*Her aydan üç gün (oruç tutman) sana yetmez mi?*" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü...! dedim o "*beş gün*" buyurdu, ben: Ey Allah'ın Rasûlü! dedim o: "*yedi gün*" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! dedim. O: "*Dokuz gün*" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! dedim. O: "*Onbir gün*" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sefer: "*Davud'un orucunun üstüne oruç yoktur. Senenin yarısını bir gün oruç tutup, bir gün oruç tutmayarak oruçla geçirirdi*" buyurdu.[521]

٢٧٣٤-١٩٢/١٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ زِيَادِ بْنِ فَيَّاضٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عِيَاضٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَهُ صُمْ يَوْمًا وَلَكَ أَجْرُ مَا بَقِيَ قَالَ إِنِّي أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ صُمْ يَوْمَيْنِ وَلَكَ أَجْرُ مَا بَقِيَ قَالَ إِنِّي أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَكَ أَجْرُ مَا بَقِيَ قَالَ إِنِّي أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ صُمْ أَرْبَعَةَ أَيَّامٍ وَلَكَ أَجْرُ مَا بَقِيَ قَالَ إِنِّي أُطِيقُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ صُمْ أَفْضَلَ الصِّيَامِ عِنْدَ اللَّهِ صَوْمَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَام كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا

2734-192/14- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize Gunder, Şu'be'den tahdis etti, (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ziyâd b. Feyyaz'dan şöyle dediğini tahdis etti: Ben Ebu İyaz'ı, Abdullah b. Amr (radıyallâhu anhumâ)'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine şöyle dedi diye naklederken dinledim: "*Bir gün oruç tut, sana geri kalanın ecri vardır*" buyurdu. Amr: Gerçekten benim bundan fazlasına gücüm yeter, dedi. Allah Rasûlü: "*İki gün oruç tut, kalanın ecri de senin olur*" buyurdu. Amr: Gerçekten benim bundan fazlasına gücüm yeter, dedi. Allah Rasûlü: "*Üç gün oruç tut ve geri kalanın*

521 Buhari, 1980, 2627; Nesai, 2401; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8969

ecri senindir" buyurdu. Amr: Gerçekten benim bundan fazlasına gücüm yeter, dedi. Allah Rasûlü: *"Dört gün oruç tut ve geri kalanın ecri verilir"* buyurdu. Amr: Benim bundan fazlasına gücüm yeter, dedi. Allah Rasûlü: "*O halde aziz ve celil Allah nezdinde en faziletli oruç olan Davud* (aleyhisselâm) *orucunu tut. O bir gün oruç tutar bir gün oruç tutmazdı"* buyurdu.[522]

٢٧٣٥-١٩٣/١٥- وحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ مَهْدِيٍّ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سَلِيمُ بْنُ حَيَّانَ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو بَلَغَنِي أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ فَلَا تَفْعَلْ فَإِنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَظًّا وَلِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَظًّا وَإِنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَظًّا صُمْ وَأَفْطِرْ صُمْ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَذَلِكَ صَوْمُ الدَّهْرِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ بِي قُوَّةً قَالَ فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَام صُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا فَكَانَ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي أَخَذْتُ بِالرُّخْصَةِ

2735-193/15- Bana Züheyr b. Harb ve Muhammed b. Hâtim birlikte İbn Mehdî'den tahdis etti. Züheyr dedi ki: Bize Abdurrahman b. Mehdî tahdis etti, bize Selim b. Hayyân tahdis etti, bize Said b. Mîna tahdis edip dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Ey Abdullah b. Amr! Senin gündüzleri oruç tutup geceleri kalkıp namaz kıldığın haberi ulaştı. Böyle yapma. Çünkü şüphesiz cesedinin senin üzerinde bir payı vardır, gözünün senin üzerinde bir payı vardır, eşinin senin üzerinde bir payı vardır. Oruç tut ve oruç ta aç. Her aydan üçer gün oruç tut. İşte bu bütün senenin orucu demektir"* Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim gücüm var, dedim. Allah Rasûlü: "*O halde Davud* (aleyhisselâm) *tut. Bir gün oruç tut, bir gün oruç tutma"* buyurdu.

(Sonraları Amr) keşke bana verilen ruhsatı kabul etseydim, derdi.[523]

Şerh

(2721-2735 numaralı hadisler)

Abdullah b. Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh) ile ilgili hadis vardır. Müslim -yüce Allah'ın rahmeti üzerine- bu hadisin rivayet yollarını bir araya getirip gerçekten bunları çok güzel bir şekilde derlemiş bulunmaktadır. Hadisten an-

522 Nesai, 2393, 2402; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8896
523 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 8469

laşılan ise; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine karşı yumuşaklığı, onlara olan şefkati, onlara faydalarına olanları gösterip, onları devamlı yapabilecekleri amellere teşvik etmesi, buna karşılık kendilerini usandıracağından yahut terk edeceklerinden ya da bir kısmını terk edeceklerinden korktuğu ibadetleri çoğaltıp, aşırıya kaçmalarını yasakladığının beyan edilmesidir. Bu hususu da o (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Gücünüzün yettiği amelleri yapmaya bakınız. Çünkü siz usanmadan, Allah usanmaz*" buyruğu ile yine bu babda yer alan: (2725) "*Filan gibi olmayasın. O geceleyin namaz kılardı, sonra gece namazını terk etti*" buyruğu ile de bu hususu beyan etmiş bulunmaktadır. Bir diğer hadiste de: "*Allah'ın en sevdiği amel, o amel sahibinin devamlı yaptığı ameldir*" buyurulmaktadır. Şanı yüce Allah ise önceleri çokça ibadet yapan, sonra bu hususta kusurları ortaya çıkan bir takım kimseleri yererek şöyle buyurmuştur: "*Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince biz onu üzerlerine farz kılmadık. Ancak Allah'ın rızasını aramak için (kendileri çıkarmışlardı). Sonra gereği gibi ona riayet etmediler.*" (Hadid, 27)

Bu babda zikredilen rivayetler ile sene boyu (kesintisiz, ebediyyen) oruç tutmak nehyedilmektedir.

Bu hususta ilim adamlarının farklı görüşleri vardır. Zahiri mezhebi mensupları bu hadislerin zahirlerine bakarak sene boyunca oruç tutmanın yasak olduğu kanaatini benimsemişlerdir. Kadı Iyâz ve başkaları der ki: İlim adamlarının büyük çoğunluğu ise oruç tutulması yasak günlerde oruç tutmaması şartı ile caiz olduğu kanaatindedirler. Yasak günler ise Ramazan ve Kurban bayramlarının ilk günleri ile kurban bayramlarının geri kalan teşrik günleridir. Şafii'nin ve Şafii mezhebi âlimlerinin kanaatine göre ise; bayramların ilk günleri ile teşrik günlerinde oruç açması şartı ile kesintisiz oruç tutmakta bir kerahet yoktur. Hatta bundan dolayı bir zarar görmemesi ve herhangi bir hakkı ihmal etmemesi şartı ile müstehabtır. Eğer bir zarar görecek ya da bir hakkı ihmal edecek olursa mekruh olur. Bu görüşlerine Hamza b. Amr'ın rivayet ettiği hadisi delil göstermişlerdir. Bu hadisi de Buhari ve Müslim rivayet etmiştir. Buna göre o: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kesintisiz oruç tutuyorum, seferde iken de oruç tutayım mı? diye sormuş, Allah Rasûlü: "*İstersen oruç tutabilirsin*" buyurmuştur. Müslim'in rivayetindeki lafız ise: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun kesintisiz oruç tutmasını kabul (takrir) etti şeklindedir.

Eğer bu mekruh olsaydı özellikle de yolculuk halinde onun oruç tutmasını kabul etmez, itiraz ederdi.

Abdullah b. Ömer b. el-Hattap'tan da onun kesintisiz oruç tuttuğu sabit olmuştur. Aynı şekilde Ebu Talha, Âişe ve seleften pekçok kimseden de böy-

le yaptıkları sabittir. Ben bunlardan bir topluluğu Şerhu'l-Müezzeb Tatavvu Orucu Babın'da zikretmiş bulunmaktadır. Ayrıca "*ebediyyen oruç tutan oruç tutmamıştır*" hadisine de değişik şekillerde cevap vermişlerdir:

1. Bu hadis gerçek anlamına göre yorumlanır, yani Bununla birlikte iki bayramın birinci günleri ile teşrik günlerini de oruçla geçirir. Âişe (radıyallâhu anhâ)'da bu hadisi söyleyerek cevap vermiştir.

2. Bu hadis bundan dolayı zarar gören yahut herhangi bir hakkı ihmal eden kimseler hakkında yorumlanır. Bunu Abdullah b. Amr b. el-Âs'a hitaben yapılmış olan nehiy desteklemektedir. Müslim de ondan ömrünün sonlarında bunu yerine getirmekten acze düştüğünü ve bu husustaki ruhsatı kabul etmediğine pişman olduğunu zikretmektedir. Bu bakımdan bu görüş sahipleri derler ki: İbn Amr'a bunu yasaklayış sebebi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir gün gelip bundan aciz kalacağını bilmesinden dolayıdır. Hamza b. Amr'ın böyle yapmasını kabul etmesi ise; zarar görmeden buna gücünün yettiğini bilmesinden dolayıdır, demişlerdir.

3. "*Oruç tutmamış olur*" sözü; yani başkalarının oruç tutmaktan dolayı karşı karşıya kaldıkları meşakketi o görmez, böylelikle bu buyruk (tutmamış gibi olsun anlamında) bir beddua değil de bir haber olur.

(2721) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Senin buna gücün yetmez*" buyruğunda az önceki açıklamalarımıza bir işaret vardır. Yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdullah b. Amr'ın durumundan Hamza b. Amr'ın durumunun aksine bunu devam ettiremeyeceğini biliyordu. Gecenin tamamında namaz kılmasını yasaklamasına gelince, bu da mutlak olarak böyledir. Başkası da bu hükmün kapsamı içerisindedir. Hatta mezhep âlimlerimiz şöyle demişlerdir. Herkes için her zaman gecenin tamamını namazla geçirmek mekruhtur. Onlar bu şekildeki bir namaz ile zarar görmeden ve herhangi bir hakkı ihmal etmeden kesintisiz oruç tutmak arasında fark görmüşlerdir. Çünkü gecenin tamamında namaz kılmak halinde kişinin kendisine zarar vermesi ve bir takım hakları ihmal etmesi kaçınılmaz bir husustur. Çünkü eğer gündüzün uyuyamayacak olursa bu apaçık bir zarardır ve eğer gece uykusuz kalmasını telafi edecek bir şekilde uyuyacak olursa bir takım hakları ihmal etmiş olur. Oysa gecenin bir kısmını namazla geçirenin durumu böyle değildir. O geri kalan kısmını uyku ile geçirme ihtiyacını ayrıca duymaz. Eğer gündüzün uyuyacak olsa dahi bu kısa bir süre olur ve bundan dolayı herhangi bir hakkı ihmal etmiş olmaz. Aynı şekilde her zaman değil de bayram gecesi ya da bir başka gece gibi bir geceyi tamamen kıyamla geçiren bir kimsenin bu tutumunda zarar olmadığından ötürü bir mekruhluk sözkonusu değildir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir gün oruç tutup bir gün tutmamak hakkında: *"Bundan faziletlisi yoktur"* buyruğu ile ilgili olarak ilim adamlarının farklı görüşleri vardır. Mezhep âlimlerimizden el-Mütevelli ile daha başka ilim adamlarının dediklerine göre bu hadisin zahiri sebebi ile bu şekilde bir oruç, devamlı oruç tutmaktan daha faziletlidir. Fakat başkasının açıklamalarında kesintisiz oruç tutmanın daha faziletli olduğu ve bu hadisin Abdullah b. Amr ile onun durumunda olanlar hakkında özel olduğuna işaret edilmektedir. O zaman hadisin takdiri şöyle olur: Senin hakkında bundan daha faziletlisi yoktur. Bunu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hamza b. Amr'a kesintisiz oruç tutmayı yasaklamamış olması ve ona bir gün oruç tutup bir gün tutmama yolunu göstermemesi desteklemektedir. Eğer bütün insanlar hakkında bu daha faziletli olsaydı ona da bu yolu gösterir ve bunu ona beyan ederdi. Çünkü beyanın ihtiyaç zamanından sonraya bırakılması caiz değildir, Allah en iyi bilendir.

(2722) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*... Oruç tutman sana yeter*" yani böyle bir oruç senin için yeterlidir.

"*Ziyaretçilerinin de senin üzerinde bir hakkı vardır*" ziyaretçiler anlamındaki "zevr" kelimesi ile ilgili açıklama az önce geçmiş bulunmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Kur'an'ı her ayda bir defa oku (hatmet). Sonra yirmi günde bir, sonra yedi günde bir ve daha fazlasını yapma*" buyruğuna gelince; bu da daha önce geçenler türünden ibadette orta yolu tutturmayı Kur'an-ı Kerim üzerinde dikkatle düşünmeyi göstermektedir. Selefin Kur'an okumakta birbirinden farklı alışkanlıkları vardı. Her birisinin bu adeti durumuna, anlayışına, görev ve sorumluluklarına göre değişiyordu. Onlardan kimisi Kur'an-ı Kerim'i her ay, kimisi yirmi günde bir, kimisi on günde bir, bazıları ya da onların büyük çoğunluğu yedi günde bir hatmediyordu. Onların bir çoğu da üç günde, yine pek çoğu da bir günde Kur'an'ı hatmediyordu. Hatta bazıları her gece, diğer bazıları ise bir gün bir gecede üç hatim indiriyordu. Bazıları sekiz hatim, bazıları da bize ulaştığına göre bundan fazla hatim indiriyordu. Ben bütün bunları kimlerin yaptığını ve kimler tarafından nakledildiğini Âdabu'l-Kurra adlı eserimde bu hususla alakalı nefis bir takım bilgilerle açıklamış bulunmaktayım.

Bu hususta tercihe değer olan da şudur. Devam ettirmesi mümkün olduğu kadar çok okur ve şevk ve neşeli olduğu halde devam ettireceğini ağırlıklı olarak zannedip kanaat getirdiği bir miktarı ihtiyat haline getirir. Bu onun çokça Kur'an okuması sebebi ile ihmal edilecek genel ya da özel bir takım görevlerinin olmaması halinde sözkonusudur. Eğer kamu görevi öğretmek ve

buna benzer genel (kamusal) bir görevi varsa o taktirde bu görevini mükemmel bir şekilde yerine getirmesine herhangi bir şekilde halel getirmeyecek türde şevk ve gayret ile devam ettirmesi mümkün olan bir miktarı tayin edip, okuma cihetine gitmelidir. İşte seleften gelen rivayetler buna göre yorumlanır. Allah en iyi bilendir.

Amr b. el-Âs'ın: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ruhsatını kabul etmiş olmayı çokça arzu ettim" sözü şu demektir: Artık yaşı ilerlemiş ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda üzerine aldığı ve kabul ettiği görevi yerine getirmekten acze düşmüş, bunu yerine getirmek ona ağır gelmeye başlamış, Bununla birlikte bu sözü terketmesine de imkân kalmamıştır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Abdullah! Filan gibi olma, çünkü o gece namaza kalkardı, fakat sonra gece namaza kalkmayı terk etti"* buyurmuştu. Bu hadisde ve İbn Amr'ın söylediği sözlerde ihtiyat haline getirilen hayırlı işlerin devam ettirilmesi gerektiği ve bu hususta kusurlu olmamak gerektiği hükmü anlaşılmaktadır.

(2723) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şüphesiz çocuklarının da senin üzerinde bir hakkı vardır"* buyruğundan babanın çocuğunu edeblendirmesi, onun için gerekli olacak dini sorumluluklarını öğretmesi ile görevli olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Böyle bir öğrenim vermek babaya ve diğer velilere erkek ve kız çocuğu baliğ olmadan önce vermek bir görevdir. Bunu Şafii ve mezhebine mensup ilim adamları açıkça ifade etmişlerdir. Şafii ve Şafii âlimleri şöyle demektedir: Aynı şekilde eğer baba yoksa annenin çocuklarına öğretme görevi vardır. Çünkü öğretim de eğitimin bir bölümüdür. Bu hususta onların da bir payı bulunmaktadır. Böyle bir öğretimin ücreti ise (babası olmayan çocuğun) çocuğun malından ödenir. Eğer malı yoksa o taktirde nafakasını sağlamakla yükümlü olanlara aittir. Çünkü bu ihtiyaç duyulan şeyler arasındadır. Allah en iyi bilendir.

(2726) Davud (aleyhisselâm)'ın niteliği ile ilgili Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığında da kaçmazdı.* (Amr): Ey Allah'ın Nebisi! Benim için bunu kim garanti edebilir, dedi." Yani bu son özellik ki o da düşmanla karşılaşma halinde kaçmamaktır; bana ağır gelen, zor gelen bir görevdir. Bunu nasıl elde edebilirim demektir.

"Ebediyyen oruç tutan oruç tutmamış olur" Bunun açıklaması az önce bu babda geçti. Bu, bu şekilde bütün nüshalarda iki defa tekrar edilmiştir. Bazılarında da üç defa tekrar edilmiştir.

(2728) *"Bundan dolayı göz yorulur ve bîtap düşer."* Gözün yorulması, çökmesi ve bitkinleşmesi demektir. Neheke fiili göz için zayıf düştüğünü an-

latmak için kullanılır. Bitkin düşüp yorulmak manasına da gelir. Kadı Iyâz'ın ifadelerinin zahirinden anlaşılan budur.

"Nefis bitkinleşir" yorgun argın düşer, demektir.

(2730) "Bize Süfyan b. Uyeyne, Amr'dan tahdis etti, o Amr b. Evs'den." Birinci Amr; Amr b. Dînar'dır. Nitekim ikinci rivayette bunu açıklamış bulunmaktadır.

(2733) "Ona bir yastık ikram ettim." Burada misafire, yaşça büyüklere, fazilet ehline ikramda bulunmak hükmü anlaşılmaktadır.

"O yere oturdu, yastık benimle onun arasında kaldı." Burada da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ne kadar mütevazi olduğu ve arkadaşına ve mecliste kendisi ile birlikte oturanlara kendisini üstün bir konumda tutmaktan ne kadar uzak kaldığı beyan edilmektedir.

(2735) "Bize Selim b. Hayyân tahdis etti." Selim, sin harfi fethalı, lam harfi kesrelidir. Kitabın mukaddimesinde Sahih de sin harfi fethalı olarak Selim adında başka bir ravi bulunmadığı belirtilmiş idi.

"Said b. Meynâ" med ile de okunur kasr ile de okunur. Ama kasr söyleyişi daha meşhurdur.

٣٦/٣٦- بَاب اسْتِحْبَابِ صِيَامِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَصَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ وَعَاشُورَاءَ وَالِاثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ

36/36- HER AYDAN ÜÇER GÜN ORUÇ TUTMANIN, AREFE GÜNÜ, ÂŞÛRÂ GÜNÜ, PAZARTESİ VE PERŞEMBE GÜNLERİ ORUCUNUN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

٢٧٣٦-١٩٤/١- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ عَنْ يَزِيدَ الرِّشْكِ قَالَ حَدَّثَتْنِي مُعَاذَةُ الْعَدَوِيَّةُ أَنَّهَا سَأَلَتْ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَصُومُ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قَالَتْ نَعَمْ فَقُلْتُ لَهَا مِنْ أَيِّ أَيَّامِ الشَّهْرِ كَانَ يَصُومُ قَالَتْ لَمْ يَكُنْ يُبَالِي مِنْ أَيِّ أَيَّامِ الشَّهْرِ يَصُومُ

2736-194/1- Bize Şeybân b. Ferruh tahdis etti, bize Abdülvâris, Yezid er-Rişk'den şöyle dediğini tahdis etti, bana Muâze el-Adeviyye'nin tahdis ettiğine göre o, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe'ye: Rasûlullah

(sallallâhu aleyhi ve sellem) her aydan üçer gün oruç tutuyor muydu? diye sordu. Âişe: Evet, dedi. Ben ona: Ayın hangi günlerini oruç tutuyordu? dedim. O: Ayın hangi günü olduğuna aldırmadan oruç tutardı, dedi.[524]

٢٧٣٧-١٩٥/٢- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ الضُّبَعِيُّ حَدَّثَنَا مَهْدِيٌّ وَهُوَ ابْنُ مَيْمُونٍ حَدَّثَنَا غَيْلَانُ بْنُ جَرِيرٍ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُ أَوْ قَالَ لِرَجُلٍ وَهُوَ يَسْمَعُ يَا فُلَانُ أَصُمْتَ مِنْ سُرَّةِ هَذَا الشَّهْرِ قَالَ لَا قَالَ فَإِذَا أَفْطَرْتَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ

2737-195/2- Bana Abdullah b. Muhammed b. Esmâ ed-Dubei de tahdis etti, bize Mehdi -ki o b. Meymûr'dur- tahdis etti, bize Ğaylan b. Cerir, Mutarrif'den tahdis etti, o İmran b. Huseyn (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine dedi -yahut bir adama şunları söylerken o da dinliyordu-; "*Ey filan! Bu ayın göbeğinden (ortasından) oruç tuttun mu?*" buyurdu. O: Hayır, dedi. Allah Rasûlü: "*Eğer oruç açarsan sonradan iki gün oruç tut*" buyurdu.[525]

Şerh

(2736-2737 numaralı hadisler)

Bu babda Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği şu hadis yer almaktadır (2736): "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) her bir aydan üçer gün oruç tutar ve oruç tuttuğu günün ayın hangi günü olduğuna aldırmazdı" İmran b. Husayn'ın rivayet ettiği hadiste (2737): "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine dedi ki: -yahut bir adama kendisi duyduğu halde şunları söyledi- *Ey filan! Bu ayın göbeğinden oruç tuttun mu?* O; hayır deyince, Allah Rasûlü: *Oruç açarsan daha sonra iki gün oruç tut* buyurdu." Bütün nüshalarda "*bu ayın göbeğinden*" (sürre) şeklinde kaydedilmiştir. Müslim bundan sonra da Ebu Katade'nin rivayet ettiği hadisi sonra yine İmran'ın rivayet ettiği (2743) Şaban'ın sürrelerinde (sonlarında) oruç tutma ile ilgili hadisini zikretmektedir. İşte bu Müslim'in İmran'ın birinci rivayetinin he (yuvarlak te) ile ikinci rivayetinin "re" ile olduğunu açıkça ifade etmiş olmaktadır. Bu sebepten dolayı bu iki rivayeti birbirinden ayrı kaydetmiş ve birincisini Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği hadis ile birlikte onun bir açıklaması gibi kaydetmiştir. Sanki o: Bu üç günün her ayın göbeğinden (ortasından) olmasının müstehab olduğu-

524 Ebu Davud, 2453; Tirmizi, 763; İbn Mace, 17966
525 Buhari, 1983; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10859

nu söylemek ister gibidir. Sürre (göbek) ayın ortası demektir. Ayın ortasından bu şekilde oruç tutmanın müstehab olduğu ittifakla kabul edilmiştir. Bu ise bu üç günün beyaz günler (el-eyyamu'l-bîd) denilen günler olması müstehabtır ki bu günler de onüç, ondört ve onbeşinci günlerdir. Bu hususta Tirmizi de ve başkalarında bir hadis gelmiş bulunmaktadır. Bu üç günün oniki, onüç ve ondördüncü gün olduğu da söylenir. İlim adamları der ki: Belki de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu günlerin muayyen olarak oruç tutulmasının gereği düşünülmesin diye muayyen üç gün üzerinde ısrarla devam etmemiş olabilir. Ayın göbeği tabiri ve Tirmizi'nin beyaz günler ilgili hadisi ile bu günlerin faziletine de dikkat çekmiş olmaktadır.

٢٧٣٨-١٩٦/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ جَمِيعًا عَنْ حَمَّادٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ غَيْلَانَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَعْبَدٍ الزِّمَّانِيِّ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَجُلٌ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ كَيْفَ تَصُومُ فَغَضِبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَلَمَّا رَأَى عُمَرُ ﷺ غَضَبَهُ قَالَ رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ غَضَبِ اللهِ وَغَضَبِ رَسُولِهِ فَجَعَلَ عُمَرُ ﷺ يُرَدِّدُ هَذَا الْكَلَامَ حَتَّى سَكَنَ غَضَبُهُ فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ بِمَنْ يَصُومُ الدَّهْرَ كُلَّهُ قَالَ لَا صَامَ وَلَا أَفْطَرَ أَوْ قَالَ لَمْ يَصُمْ وَلَمْ يُفْطِرْ قَالَ كَيْفَ مَنْ يَصُومُ يَوْمَيْنِ وَيُفْطِرُ يَوْمًا قَالَ وَيُطِيقُ ذَلِكَ أَحَدٌ قَالَ كَيْفَ مَنْ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا قَالَ ذَاكَ صَوْمُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامِ قَالَ كَيْفَ مَنْ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمَيْنِ قَالَ وَدِدْتُ أَنِّي طُوِّقْتُ ذَلِكَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثَلَاثٌ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ فَهَذَا صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ صِيَامُ يَوْمِ عَرَفَةَ أَحْتَسِبُ عَلَى اللهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ وَالسَّنَةَ الَّتِي بَعْدَهُ وَصِيَامُ يَوْمِ عَاشُورَاءَ أَحْتَسِبُ عَلَى اللهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ

2738-196/3- Bize Yahya b. Yahya et-Temîmî ve Kuteybe b. Said de birlikte Hammâd'dan tahdis etti: Yahya dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Ğaylan'dan haber verdi, o Abdullah b. Ma'bed ez-Zimmâni'den, o Ebu Katâde'den rivayet ettiğine göre bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek, nasıl oruç tutarsın? diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun bu sözünden dolayı kızdı. Ömer (radıyallâhu anh) onun kızdığını görünce biz Rabb olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan, Nebi olarak Muhammed'den razıyız. Allah'ın gazabından da Rasûlü'nün gazabından da Allah'a sığınırız,

dedi. Ömer (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in öfkesi dininceye kadar bu sözü tekrar etmeye devam etti. Sonra Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki senenin tamamını oruçla geçirenin durumu nedir? diye sordu. Allah Rasûlü: *"Ne oruç tutmuş, ne de açmış olur"* buyurdu. Yahut da: *"Ne oruç tutmuş oldu, ne açmış oldu"* buyurdu. Bu sefer Ömer: Peki iki gün oruç tutup bir gün oruç tutmayanın durumu nasıldır? dedi. Allah Rasûlü: *"Kimsenin buna gücü yeter mi ki?"* buyurdu. Ömer: Peki bir gün oruç tutup bir gün oruç tutmayanın durumu nasıldır? dedi. Allah Rasûlü: *"O dediğin Davud* (aleyhisselâm)*'ın orucudur"* buyurdu. Ömer: Peki bir gün oruç tutup iki gün oruç tutmayanın durumu nasıldır? dedi. Allah Rasûlü: *"Bunu yapabilecek güç bana verilmiş olsaydı diye arzu ederdim"* buyurdu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her aydan üçer gün, Ramazan'dan Ramazana oruç tutulursa işte bu senenin tamamı oruçla geçirilmiş demek olur. Arefe günü orucunun ise Allah'tan kendisinden önceki yıl ile kendisinden sonraki yıl için keffaret olacağını ümit ederim. Âşûrâ günü orucu ile de yüce Allah'ın kendisinden önceki seneye keffaret olacağını ümit ederim"* buyurdu.[526]

٢٧٣٩-١٩٧/٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ الْمُثَنَّى قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ غَيْلَانَ بْنِ جَرِيرٍ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَعْبَدٍ الزِّمَّانِيَّ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ عَنْ صَوْمِهِ قَالَ فَغَضِبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ عُمَرُ ﷺ رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِبَيْعَتِنَا بَيْعَةً قَالَ فَسُئِلَ عَنْ صِيَامِ الدَّهْرِ فَقَالَ لَا صَامَ وَلَا أَفْطَرَ أَوْ مَا صَامَ وَمَا أَفْطَرَ قَالَ فَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمَيْنِ وَإِفْطَارِ يَوْمٍ قَالَ وَمَنْ يُطِيقُ ذَلِكَ قَالَ وَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمٍ وَإِفْطَارِ يَوْمَيْنِ قَالَ لَيْتَ أَنَّ اللهَ قَوَّانَا لِذَلِكَ قَالَ وَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمٍ وَإِفْطَارِ يَوْمٍ قَالَ ذَاكَ صَوْمُ أَخِي دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَام قَالَ وَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الِاثْنَيْنِ قَالَ ذَاكَ يَوْمٌ وُلِدْتُ فِيهِ وَيَوْمٌ بُعِثْتُ أَوْ أُنْزِلَ عَلَيَّ فِيهِ قَالَ فَقَالَ صَوْمُ ثَلَاثَةٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرَمَضَانَ إِلَى رَمَضَانَ صَوْمُ الدَّهْرِ قَالَ وَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ فَقَالَ يُكَفِّرُ السَّنَةَ الْمَاضِيَةَ وَالْبَاقِيَةَ قَالَ وَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ فَقَالَ يُكَفِّرُ السَّنَةَ الْمَاضِيَةَ وَفِي هَذَا الْحَدِيثِ مِنْ رِوَايَةِ شُعْبَةَ قَالَ وَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الِاثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ فَسَكَتْنَا عَنْ ذِكْرِ الْخَمِيسِ لَمَّا نُرَاهُ وَهْمًا

526 Ebu Davud, 2425, 2426; Tirmizi, 749; Nesai, 2382; İbn Mace, 1713, 1730, 1738; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12117

2739-197/4- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Muhammed b. Beşşâr -ki lafız İbnü'l-Müsennâ'ya aittir- tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ğaylan b. Cerir'den tahdis ettiğine göre o Abdullah b. Ma'bed ez-Zimmâni'yi Ebu Katade el-Ensâri'yi (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ederken dinledim. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e orucu hakkında soru sorulmuş. (Ebu Katade) dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kızdı. Ömer (radıyallâhu anh): Rabb olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan, Rasûl olarak Muhammed'den, bey'at olarak da yaptığımız bey'atten razı olduk dedi.

Ebu Katade dedi ki: Ona dehr (senenin tümü) orucu hakkında soru soruldu, Allah Rasûlü: *"Ne oruç tutmuş olur, ne tutmamış olur -ya da oruç ta tutmamış oruç ta açmamış demektir-"* buyurdu. Sonra ona iki gün oruç tutup, bir gün oruç tutmamak hakkında soru soruldu. O: *"Buna kimin gücü yeter ki?"* buyurdu. Sonra ona, bir gün oruç tutup, iki gün oruç tutmamak hakkında soru soruldu. Allah Rasûlü: *"Keşke Allah bize bunu yapacak gücü verse"* buyurdu.

Ona bir gün oruç tutup bir gün oruç tutmamak hakkında soru soruldu. O: *"O kardeşim Davud* (aleyhisselâm)*'ın orucu idi"* buyurdu. Ona pazartesi günü oruç tutmaya dair soru soruldu, Allah Rasûlü: *"O doğduğum gündür ve o günde bana peygamberlik verildi -yahut o günde üzerime vahiy indirildi-"* Allah Rasûlü daha sonra: *"Her aydan üçer gün ve Ramazan'dan Ramazana oruç tutmak senenin tamamını oruç tutmak demektir"*

Ona arefe günü orucu hakkında soru soruldu, o: *"Geçen senenin ve o senenin günahlarına keffarettir"* buyurdu. Ona âşûrâ günü orucu hakkında soru soruldu: Allah Rasûlü: *"Geçen senenin günahına keffaret olur"* buyurdu.

Bu hadiste Şu'be'nin rivayetinde: Ona pazartesi ve perşembe günü orucu hakkında da soru soruldu denilmekte ise de biz perşembenin sözkonusu edilmesini bir yanılma gördüğümüzden dolayı ayrıca zikretmedik.[527]

٢٧٤٠–.../٥– وَحَدَّثَنَاه عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ كُلُّهُمْ عَنْ شُعْبَةَ بِهَذَا الإِسْنَادِ

2740-.../5- Bunu bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti, (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Şebâbe tahdis

527 2738 numaralı hadisin kaynakları

etti (H.) Bize İshak b. İbrahim de tahdis etti, bize en-Nadr b. Şuleyh haber verdi, hepsi Şu'be'den bu isnâd ile hadisi rivayet etti.[528]

٢٧٤١-.../٦- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ حَدَّثَنَا أَبَانُ الْعَطَّارُ حَدَّثَنَا غَيْلَانُ بْنُ جَرِيرٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِ حَدِيثِ شُعْبَةَ غَيْرَ أَنَّهُ ذَكَرَ فِيهِ الِاثْنَيْنِ وَلَمْ يَذْكُرِ الْخَمِيسَ

2741-.../6- Bana Ahmed b. Said ed-Dârimî de tahdis etti, bize Habbân b. Hilal tahdis etti, bize Ebân el-Attâr tahdis etti, bize Ğaylan b. Cerir bu isnâd ile Şu'be'nin hadisi ile aynen tahdis etti; ancak o rivayetinde o pazartesiyi sözkonusu etmekle birlikte, perşembe gününü zikretmedi.[529]

٢٧٤٢-١٩٨/٧- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ عَنْ غَيْلَانَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَعْبَدٍ الزِّمَّانِيِّ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ سُئِلَ عَنْ صَوْمِ الِاثْنَيْنِ فَقَالَ فِيهِ وُلِدْتُ وَفِيهِ أُنْزِلَ عَلَيَّ

2742-198/7- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Abdurrahman b. Mehdi tahdis etti, bize Mehdi b. Meymun, Ğaylan'dan tahdis etti, o Abdullah b. Ma'bed ez-Zimmâni'den, o Ebu Katâde el-Ensâri'den (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e pazartesi günü orucu hakkında soru soruldu o: "*O günde doğdum ve o günde üzerime (vahiy) indirildi*" buyurdu.[530]

Şerh

(2738-2742 numaralı hadisler)

(2738) "Abdullah b. Ma'bed ez-Zimmâni" nisbetinde ze harfi kesreli ondan sonra da şeddeli bir mim iledir.

"Abdullah b. Ma'bed ez-Zimmâni, Ebu Katâde'den rivayet ettiğine göre bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Nasıl oruç tutuyorsun? dedi." Hadis nüshaların büyük bir çoğunluğunda Ebu Katâde'den: Bir adam geldi... şeklindedir. Buna göre "adam" anlamındaki lafız hazfedilmiş bir müptedanın haberi olarak ref ile okunur. Ama bazı nüshalarda bu (güya) düzeltilerek "enne raculen etâ" diye yazılmıştır. Ancak bu düzeltme birinci şeklin

528 2738 numaralı hadisin kaynakları
529 2738 numaralı hadisin kaynakları
530 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 12118

doğru olduğunun bilinmemesini gerektirmektedir. Halbuki belirttiğim gibi bu da doğrudur, bu sebeble değiştirilmesi caiz değildir. Allah en iyi bilendir.

"Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi ve: Nasıl oruç tutuyorsun? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kızdı." İlim adamlarının dediklerine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızmasının sebebi sorusundan hoşlanmayışıdır. Çünkü böyle bir soru, ona cevap verme ihtiyacını doğurur. Buna verilecek cevaptan da bir kötülük çıkacağından korkulur. O da belki de soru soran bu cevapta söylenecek olanı yerine getirmenin vacip olduğuna inanacak, yahut onu az bulacak ya da durumu daha fazlasını gerektirmekle birlikte sadece o kadarını yapmakla yetinecekti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tuttuğu kadarı ile yetinmesinin sebebi ise müslümanların maslahatları, hakları, zevcelerinin, misafirlerinin, kendisine gelen hakları ile meşguliyetinden dolayı idi. Buna cevap vermeyerek herkes ona uymaya kalkışmasın ve bu bazıları için bir zarara sebep olmasın. Aslında soru soranın yapması gereken; ben kaç gün oruç tutayım, yahut nasıl oruç tutayım şeklinde olmalı ve böylelikle soruyu kendisine ait özelleştirerek sormalıydı ki durumunun gerektireceği şekilde -başkalarına durumlarının gerektirdiği gibi cevap verdiği üzere- ona cevap verecekti. Allah en iyi bilendir.

"Bir gün oruç tutup, iki gün oruç tutmayanın durumu nasıldır? O: *Buna yetecek gücün bana verilmiş olmasını çokça arzu ederdim,* buyurdu." Kadı Iyâz dedi ki: denildiğine göre bu, keşke ümmetimin gücü yetseydi anlamındadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buna da fazlasına da gücü yeterdi. Çünkü o, visâl orucu tutar ve: *"Ben sizden birisi gibi değilim. Ben Rabbimin yanında gecemi geçiriyor, O bana yediriyor ve içiriyor"* buyururdu.

Derim ki: Bu açıklamayı ikinci rivayette Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Keşke Allah bunu yapacak gücü bize vermiş olsaydı"* buyruğu bunu desteklemektedir. Ya da onun böyle demesinin sebebi hanımlarının ve onunla alakalı ve onun yanına gelen diğer müslümanların hakları sebebi ile bunu söylemiştir denilebilir.

"Arafa günü orucu sebebi ile Allah'ın..." Yani o gün oruç tutanın her iki yıldaki günahlarına keffaret olur. İlim adamları bundan maksat küçük günahlardır, demişlerdir. Bunun benzeri bir açıklama abdest ile günahların affedilmesi (keffareti) ile ilgili yapılmış ve orada küçük günahları olmayanların büyük günahlarının hafifletilmesinin umulacağı, eğer bunlar da yoksa derecelerinin yükseltilmesine sebep olacağını söylemiştik.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dehr (senenin tamamı) orucu tutmak hakkında: *"Oruç ta tutmamış, oruç ta açmamış olur"* buyruğuna dair açıklama daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

Bu hadiste Şu'be'nin rivayeti olarak: "Dedi ki: Ayrıca pazartesi ve perşembe günü orucu hakkında da ona soruldu. Ama biz bunu bir yanılma gördüğümüz için perşembeyi sözkonusu etmedik." Buradaki "nerâhu (gördüğümüz)" lafzını nun harfi fethalı olarak da zapt etmişlerdir, ötreli olarak (nurâhu: bize öyle görünüyor ki) diye de zapt edilmiştir. Her ikisi de doğrudur. Kadı Iyâz -Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Müslim'in bunu terk edip onun hakkında bir şey söylememesi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in pazartesi günü hakkında: *"o günde doğdum ve o günde peygamber olarak gönderildim -yahut üzerime (vahiy) indirildi"* buyurmuş olmasından dolayıdır. Bu ise diğer rivayetlerde geçtiği üzere perşembe günü sözkonusu edilmeksizin pazartesi günü olmuş olaylardır. Şu'be'nin rivayetinde perşembe günü de zikredildiğinden ötürü Müslim bunu terk etmiştir. Çünkü o Bunun bir yanılma olduğunu görmüştür. Kadı Iyâz dedi ki: Bununla birlikte Şu'be'nin rivayetinin sahih olma ihtimali vardır. Böylelikle doğum ve vahyin indirilmesi niteliği perşembe günü hakkında sözkonusu olmaksızın sadece pazartesi günü hakkında sözkonusu olur. Zaten Kadı Iyâz'ın bu söylediği muayyen olarak böyledir. Başka türlü olamaz. Allah en iyi bilendir.

Her Ayın Hangi Üç Günü Oruç Tutulur

Kadı Iyâz dedi ki: İlim adamları her ayın oruçla geçirilmesi müstehab üç günün tayini hususunda ilim adamlarının farklı görüşleri vardır. Ashab ve tabiinden bir topluluk bu üç günü beyaz günler ile açıklamışlardır ki bunlar da onuç, ondört ve onbeşinci günlerdir. Bunlar arasında Ömer b. el-Hattab, Ebu Mesud ve Ebu Zer de vardır. Şafii mezhebi âlimleri de böyle demişlerdir. Ancak Nehâi ve başkaları ayın sonunu tercih etmişlerdir. Diğerleri ise başından üç günü tercih etmişlerdir. Hasan(-ı Basri) bunlardandır. Âişe (radıyallâhu anhâ) ve başkaları ise her ayın cumartesi pazar ve pazartesi günleri oruç tutmayı, sonraki ayda ise salı çArşamba ve perşembe günleri oruç tutmayı tercih etmişlerdir. Daha başkaları ise pazartesi ve perşembe günlerini seçmişlerdir. İbn Ömer'in merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste ise ayın ilk pazartesi günü ve ondan sonra iki perşembe günüdür. Um Seleme'den gelen rivayete göre ise ilk perşembe ve pazartesi ile ondan sonraki pazartesi günü tutulur.

Bir diğer görüşe göre ayın ilk günü, onuncu ve yirminci günüdür. Bir başka görüşe göre Malik b. Enes'in oruç tuttuğu şekildir. Ondan beyaz günlerin oruç tutulmasının mekruh olduğu rivayeti dahi nakledilmiştir. Maliki mezhebine mensup İbn Şaban dedi ki: Ayın ilk günü, onbirinci günü ve yirmibirinci günü oruç tutulur. Allah en iyi bilendir.

٣٧/٣٧- بَاب صَوْمِ سُرَرِ شَعْبَانَ

37/37- ŞABAN AYI SONLARINDA ORUÇ TUTMAK BABI

٢٧٤٣-١٩٩/١- حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ مُطَرِّفٍ وَلَمْ أَفْهَمْ مُطَرِّفًا مِنْ هَدَّابٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لَهُ أَوْ لِآخَرَ أَصُمْتَ مِنْ سُرَرِ شَعْبَانَ قَالَ لَا قَالَ فَإِذَا أَفْطَرْتَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ

2743-199/1- Bize Heddâb b. Halid de tahdis etti, bize Hammâd b. Seleme, Sabit'ten tahdis etti, o Mutarrif'den -(Müslim dedi ki:) Ben Heddâb'dan Mutarrif'i anlamış değilim- o İmran b. Husayn (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona -ya da bir başka kimseye-: "*Şabanın son günlerinde oruç tuttun mu?*" sordu. O: Hayır, dedi. Allah Rasûlü: "*Oruç açarsan iki gün oruç tut*" buyurdu. [531]

٢٧٤٤-٢٠٠/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ الْجُرَيْرِيِّ عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِرَجُلٍ هَلْ صُمْتَ مِنْ سُرَرِ هَذَا الشَّهْرِ شَيْئًا قَالَ لَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَإِذَا أَفْطَرْتَ مِنْ رَمَضَانَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ مَكَانَهُ

2744-200/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Yezid b. Hârun el-Cureyrî'den tahdis etti, o Ebu'l-A'la'dan, o Mutarrif'den, o İmran b. Husayn (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adama: "*Sen bu ayın sonlarından hiç oruç tuttun mu?*" sordu. Adam: Hayır deyince. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ramazan ayını bitirip orucunu açtıktan sonra onun yerine iki gün oruç tut*" buyurdu.[532]

٢٧٤٥-٢٠١/٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ابْنِ أَخِي مُطَرِّفِ بْنِ الشِّخِّيرِ قَالَ سَمِعْتُ مُطَرِّفًا يُحَدِّثُ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِرَجُلٍ هَلْ صُمْتَ مِنْ سُرَرِ هَذَا الشَّهْرِ شَيْئًا يَعْنِي

531 Buhari, 1983 -muallak olarak-; Ebu Davud, 2328; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10844
532 Ebu Davud, 2328; Tuhfetu'l-Eşrâf, 10855

شَعْبَانَ قَالَ لَا قَالَ فَقَالَ لَهُ إِذَا أَفْطَرْتَ رَمَضَانَ فَصُمْ يَوْمًا أَوْ يَوْمَيْنِ شُعْبَةُ الَّذِي شَكَّ فِيهِ قَالَ وَأَظُنُّهُ قَالَ يَوْمَيْنِ

2745-201/3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Mutarrif b. eş-Şihhîr'in kardeşinin oğlundan şöyle dediğini tahdis etti: Mutarrif'i, İmran b. Husayn (radıyallâhu anhumâ)dan şöyle tahdis ederken dinledim. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adama: "*Sen bu ayın sonlarında hiç oruç tuttun mu?*" sordu. Bununla Şaban'ı kastediyordu. Adam: Hayır, deyince Allah Rasûlü ona: "*Ramazan orucunu bitirdikten sonra bir ya da iki gün oruç tut*" buyurdu. -Bu hususta şüphe eden Şu'be'dir- (Şu'be) zannederim o iki gün dedi demiştir.[533]

٢٧٤٦-.../٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ قُدَامَةَ وَيَحْيَى اللُّؤْلُؤِيُّ قَالَا أَخْبَرَنَا النَّضْرُ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ هَانِئٍ ابْنِ أَخِي مُطَرِّفٍ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ

2746-.../4- Bana Muhammed b. Kudame ve Yahya el-Lu'luî de tahdis edip dediler ki: Bize en-Nadr haber verdi, bize Şu'be haber verdi, bize Mutarrif'in kardeşi'nin oğlu Abdullah b. Hâni bu isnâd ile aynısını tahdis etti.[534]

Şerh

(2743-2746 numaralı hadisler)

Bu babta (2743) "İmran b. Huseyn'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine yahut bir başkasına... *oruç tut, buyurdu*" hadisi, bir diğer rivayette (2744) "*Ramazan'dan sonra oruç açacak olursan onun yerine iki gün oruç tut*" hadisi yer almaktadır. Bu hadiste geçen (ayın son günleri anlamında ki) "serer" lafzı sin harfi hem fethalı hem hem kesreli (sirer) diye zabt edilmiştir. Kadı Iyâz Bunun ötreli söylenişini (sürer) de nakletmekte ve şunları söylemektedir. Bu çoğul olup, aynı zamanda sin harfi fethalı ve kesreli olmak üzere serâr ve sirâr da denilir. Hepsi de gizlenmek anlamında ki "el-istisrar'dan" gelmektedir.

Evzâi, Ebu Ubeyd ve lügat bilginlerinin hadis ve garip lafızlar âlimlerinin çoğunluğu bu lafızla kastedilen ayın son günleridir. Bu günlere bu isimin veriliş sebebi ayın son günlerinde ayın gizlenmesidir demişlerdir. Kadı Iyâz dedi

533 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 10847
534 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 10847

ki: Ebu Ubeyd ve lügat âlimleri serer ayın son günleridir demişlerdir. (Yine Kadı Iyâz) dedi ki: Ancak bazıları bunu kabul etmeyerek kasıt ayın ortasıdır demişlerdir. Çünkü her şeyin sirarı onun ortasıdır. Böyle diyen kişi ayrıca: Ayın sonunda oruç tutmaya dair herhangi bir teşvik (nedb) gelmemiştir. Dolayısıyla hadisteki emir onun hakkında yorumlanamaz. Oysa ayın ortası böyle değildir. Çünkü ayın ortasında beyaz günler vardır. Ebu Davud da Evzâi'den ayın sererinin ilk günleri olduğunu söylediğini rivayet etmektedir. Hattâbî ise Evzâî'den son günleri olduğunu söylediğini nakletmiştir. Beyhâki es-Sünenir (ya da el-Kübra)'da her iki rivayeti de Evzâi'den zikrettikten sonra şunları söylemektedir: Doğrusu ayın son günleri olduğudur. el-Ezherî ise Bunun, ayın ilk günleri anlamına geldiğinden söz etmemiştir.

el-Herevî dedi ki: İnsanların bildikleri ise; bunun, ayın son günleri anlamına geldiğidir. Bunu ayın ortası diye açıklayanları, bundan önceki babta yer alan rivayet desteklemektedir. (Çünkü) "*bu ayın sürresi* ve bu *vadinin süraresi* onun ortası ve hayırlısı anlamındadır. İbnü's-Sikkît dedi ki: *Yerin sirarı* yerin en değerli yeri, ortası demektir. Her şeyin sirarıda ortası ve en faziletli olanı anlamındadır. Bu durumda ay hakkında *sirar* da bu anlam ile alakalı olur.

Kadı Iyâz dedi ki: Ama daha meşhur olan burada kast edilenin Ebu Ubeyd'in ve çoğunluğunun dedikleri üzere, ayın son günleri olduğudur. Buna göre şöyle denilir: Bu hadis Ramazan'dan önce bir yahut iki gün oruç tutmayı yasaklayan diğer sahih hadislere aykırıdır. Buna ise el-Bazeri ve başkalarının verdiği şekilde cevap verilir. O da şudur: Bu adam ayın sonlarında oruç tutmayı alışkanlık haline getirmiş yahut da bunu adamıştı. Ramazan'dan önce oruç tutma yasağının kapsamına girerim korkusu ile de orucu tutmamıştı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona alışılmış orucun yasağın kapsamına girmediğini bize ancak alışkanlık haline getirilmemiş olanların yasaklanmış olduklarını beyan etmiş oldu.

(2745) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Muhammed b. el-Müsennâ'nın naklettiği rivayette: "*Ramazan'dan sonra oruç açarsan*" anlamındaki ibare bütün nüshalarda bu şekildedir ve sahihtir. Ramazan lafzından önce "min" harfi/edatı var gibidir. Bundan önceki rivayette olduğu gibi. Bu rivayette bu lafzın anlam itibariyle kastedilmekle birlikte hazf edilmesi yüce Allah'ın: "*Musa kavminden... seçti*" (A'râf, 155) buyruğunda olduğu gibi "kavmi" lafzından önce "min" lafzının hazf edilmesine benzer. Allah en iyi bilendir.

٣٨/٣٨- بَاب فَضْلِ صَوْمِ الْمُحَرَّمِ

38/38- MUHARREM AYI ORUCUNUN FAZİLETİ BABI

٢٧٤٧-٢٠٢/١- حَدَّثَنِي قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمُ وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ

2747-202/1- Bana Kuteybe b. Said tahdis etti, bize Ebu Avâne, Ebu Bişr'den tahdis etti. O Humeyd b. Abdurrahman el-Himyeri'den o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ramazan'dan sonra en faziletli oruç Allah'ın haram ayı Muharrem ayı (orucu)dır. Farzdan sonra da en faziletli namaz gece namazıdır*" buyurdu.[535]

٢٧٤٨-٢٠٣/٢- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْتَشِرِ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ يَرْفَعُهُ قَالَ سُئِلَ أَيُّ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ بَعْدَ الْمَكْتُوبَةِ وَأَيُّ الصِّيَامِ أَفْضَلُ بَعْدَ شَهْرِ رَمَضَانَ فَقَالَ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ الصَّلَاةُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ وَأَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ شَهْرِ رَمَضَانَ صِيَامُ شَهْرِ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ

2748-203/2- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Cerir, Abdulmelik b. Umeyr'den tahdis etti. O Muhammed b. el-Munteşir'den o Humeyd b. Abdurrahman'dan Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'tan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref ederek dedi ki: Ona: Farz namazdan sonra en faziletli namaz hangisidir, Ramazan ayından sonra en faziletli oruç hangisidir? diye soruldu. O: "*Farz yazılmış namazdan sonra en faziletli namaz gece ortasındaki namazdır. Ramazan ayından sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı Muherrem'in orucudur*" buyurdu.[536]

٢٧٤٩-.../٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ زَائِدَةَ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ فِي ذِكْرِ الصِّيَامِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِهِ

535 Ebu Davud, 2429; Tirmizi, 438; Nesai, 1612, 1613; İbn Mace, 1742; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12292

536 2747 numaralı hadisin kaynakları

2749-.../3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Huseyn b. Ali, Zâide'den tahdis etti. O Abdülmelik b. Umeyr'den bu isnad ile. Orucun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye söz konusu edilmesini aynen rivayet etti.[537]

Şerh

(2747-2749 numaralı hadisler)

(2747) "Humeyd b. Abdurrahman el-Himyeri'den o Ebu Hureyre'den" şunu bilelim ki Ebu Hureyre'den her biri Humeyd b. Abdurrahman adında iki kişi rivayette bulunmaktadır. Bunlardan biri el-Himyeri nisbetli olan bu Humeyd'dir. İkincisi ise Humeyd b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî'dir. el-Humeydî, el-Cem'u Beyne's-Sahihayn adlı eserinde şöyle diyor: Buhari ve Müslim de geçen Humeyd b. Abdurrahman, Ebu Hureyre'den şeklindeki senette geçen kişi ez-Zührî nisbetli olandır. Özellikle şu: "Ramazan ayından sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı Muharrem ayı orucu, farzdan sonra ki en faziletli namaz da gece namazıdır." hadisindeki bundan müstesnadır. Çünkü bu hadisi, Humeyd b. Abdurrahman el-Himyerî, Ebu Hureyre'den diye rivayet etmiştir. Bu hadisi Buhari Sahihinde zikretmediği gibi ayrıca el-Himyeri'nin Buhari'de kesinlikle adı geçmemektedir. Müslim'de de bu hadisten başka bir yerde adı geçmez.

"Ramazan'dan sonra en faziletli oruç Allah'ın ayı Muharrem (ayı orucu) dır." Burada oruç için (Ramazan'dan sonra) en faziletli ay olduğu açıkça ifade edilmektedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın Muharrem de değilde Şaban ayında neden çokca oruç tuttuğunun cevabı da daha önce geçmiş idi. Biz bu hususta iki cevabı zikretmiştik: Bunlardan birisi; muhtemelen o, bu ayın faziletini hayatının son zamanlarında öğrenmiştir. İkincisi; muhtemelen bu ayda sefer, hastalık ve daha başka bir takım mazeretleri ortaya çıkabiliyordu.

"Farzdan sonra en faziletli namaz, gece namazıdır." Bu buyrukta da İlim adamlarının ittifakla kabul ettikleri geceleyin nafile namaz kılmak, gündüzün nafile namaz kılmaktan daha faziletlidir, hükmünün lehine delil vardır. Ayrıca bunda mezhep âlimlerimizden birisi olan Ebu İshak el-Mervezî ve ona uygun kanaati belirtenlerin lehine de bir delil vardır. Onların kanaatine göre gece namazı revatib sünnetlerden daha faziletlidir. Ama mezhep âlimlerimizin çoğunluğu revatip sünnetler daha faziletlidir; çünkü bu namazlar farz olanlara benzer demişlerdir, ama birinci görüş daha güçlü hadise daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

537 2747 numaralı hadisin kaynakları.

٣٩/٣٩- بَاب اسْتِحْبَابِ صَوْمِ سِتَّةِ أَيَّامٍ مِنْ شَوَّالٍ إِتْبَاعًا لِرَمَضَانَ

39/39- RAMAZAN AYININ AKABİNDE, ŞEVVAL AYINDAN ALTI GÜN ORUÇ TUTMANIN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

٢٧٥٠-٢٠٤/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَعِيلَ قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي سَعْدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ ثَابِتِ بْنِ الْحَارِثِ الْخَزْرَجِيِّ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ ﷺ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ

2750-204/1- Bize Yahya b. Eyyub Kuteybe b. Said ve Ali b. Hucr birlikte İsmail'den tahdis etti. İbn Eyyub dedi ki: Bize İsmail b. Cafer tahdis etti, bana Said b. Kays Ömer b. Said b. el-Haris el-Hazreci'den haber verdi. O Ebu Eyyub el-Ensari (radıyallâhu anh)'tan kendisine şunu tahdis ettiğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurduki: *"Kim Ramazan orucunu tuttuktan sonra, Şevval ayından da arkasından altı gün oruç tutarsa senenin tamamını oruç tutmuş gibi olur."*[538]

٢٧٥١-.../٢- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ سَعِيدٍ أَخُو يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ ثَابِتٍ أَخْبَرَنَا أَبُو أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيُّ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ بِمِثْلِهِ

2751-.../2- Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Yahya b. Said'in kardeşi Saad b. Said tahdis etti, bize Ömer b. Sabit haber verdi, bize Ebu Eyyub el-Ensari (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim, deyip aynısını rivayet etti.[539]

٢٧٥٢-.../٣- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا أَيُّوبَ ﷺ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمِثْلِهِ

538 Ebu Davud, 2433; Tirmizi, 759; İbn Mace, 1716; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2482.
539 2750 numaralı hadisin kaynakları.

2752-.../3- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Abdullah b. el-Mubarek Saad b. Said'den şöyle dediğini tahdis etti: Ömer b. Sabit'i şöyle derken dinledim: Ebu Eyyub (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki deyip hadisi aynen rivayet etti.[540]

Şerh

(2750-2752 numaralı hadisler)

"Ramazan orucunu tutup ta arkasından, Şevval ayından altı gün oruç tutan kimse, senenin tamamını oruçla geçirmiş gibi olur." Bu hadis-i şerifte Şafii, Ahmet, Davud ve onlara uygun kanaat belirtenlerin görüşlerinin lehine açık bir delalet bulunmaktadır. Bu görüşte olanlara göre bu altı günün orucunu tutmak müstehabtır. Malik ve Ebu Hanife ise mekruhtur demişlerdir. Malik Muvatta'da şöyle der: İlim ehlinden kimsenin bu günleri oruç tuttuğunu görmedim. Onlar vacip olduğu sanılmasın diye bu günleri oruç tutmak mekruhtur demişlerdir.

Şafii ve ona muvafakat edenlerin delili ise, bu sahih ve açık olan hadistir. Sünnet sabit olduğu taktirde bazı kimselerin onu terk etmesi dolayısıyla ya da çoğunluklarının ya da hepsinin onu terk etmesinden ötürü terk edilmez. Bazıları Bunun vacip (farz) olduğunu zannedebilir, şeklindeki sözleri ise arefe ve Âşûre günleri orucu ile bunların dışında mendup (teşvik edilmiş) oruçlarla çürütülmektedir.

Mezhep âlimlerimiz dedi ki: Daha faziletli olan, bu altı günün bayram akabinde peş peşe tutulmalarıdır. Eğer bunları dağınık tutacak yahut ta Şevval'in ilk günlerinden sonlarına doğru bırakacak olursa, yine Ramazan'dan sonra arkasından altı gün oruç tutmanın fazileti elde edilmiş olur. Çünkü böyle yapan hakkında da Şevval ayından Ramazan'ın arkasından altı gün oruç tutmuş hükmü doğrudur. İlim adamları dedi ki: Bunun, senenin tamamını oruçla geçirmek gibi olmasının sebebi ise; bir hasenenin on misli ile mükâfatlandırılmasıdır. Ramazan on ay, altı gün de iki ay oruç tutulmuş gibi mükâfatlandırılır. Nitekim bu husus Nesai'nin kitabında merfu bir hadiste geçmiş bulunmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın: "*Şevval'den altı gün*" buyruğunda (altı anlamında) "sitten" buyurması doğrudur. Şayet "sitteten" demiş olsaydı bu da caiz olurdu. Dil bilginleri dedi ki: Biz beş ve altı gün oruç tuttuk, denirken beş ve altıyı anlatmak için hamsen ve sitten de hamseten ve sitteten

540 2750 numaralı hadisin kaynakları.

de denilebilir. Sayı ile birlikte sondaki yuvarlak te'yi kesinlikle kullanmaları ise açıktan açığa "*yevm: gün*" lafzını zikrettikleri zaman kullanırlar ve: Sumnâ sittete eyyam: altı gün oruç tuttuk, derler. Gün lafzı kullanılacak olursa -sonuna yuvarlak te getirmeden- "*sitte eyyam* demek caiz olmaz; şayet *eyyam: günler* lafzını hazfedecek olurlarsa her iki şekil de caiz olur. *Yevm: gün* lafzen zikredilmeyecek olursa müzekker kipte yuvarlak te'nin hazf edildiği buyruklardan birisi de yüce Allah'ın: "*Kendi kendilerine dört ay on (gün) beklerler*" (Bakara, 234) buyruğudur ki bu da: "Aşrate Eyyam: On gün" anlamındadır. Bu meseleyi etraflı bir şekilde Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Lugat ile Şerhu'l-Mühezzeb adlı eserlerimde genişçe açıklamış bulunuyorum. Allah en iyi bilendir.

٤٠/٤٠ - بَاب فَضْلِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَالْحَثِّ عَلَى طَلَبِهَا وَبَيَانِ مَحَلِّهَا وَأَرْجَى أَوْقَاتِ طَلَبِهَا

40/40- KADİR GECESİNİN FAZİLETİ, BU GECEYİ ARAŞTIRMANIN TEŞVİK EDİLDİĞİ GECENİN YERİNİN VE ONU ARAYIP BULMANIN EN ÇOK ÜMİT EDİLDİĞİ ZAMANIN BEYANI BABI

Kadir Gecesine Dair

İlim adamları dedi ki: Bu geceye Kadir Gecesi adının verilmesi meleklerin bu gecede o sene meydana gelecek kaderleri, rızıkları ve ecelleri yazmasından dolayıdır. Bu bakımdan yüce Allah'ın: "*O gecede hikmet dolu her bir iş kısım kısım ayrılır*" (Duhan, 4) buyruğu ile: "*O gecede Rablerinin izni ile her bir iş için melekler ve ruh iner de iner*" (Kadir, 4) buyruğunu andırmaktadır.

Bu da meleklere o senede olacakların açıkça gösterilmesi anlamındadır. Ayrıca onlara görevleri olanları yapmalarını emir buyurur. Bütün bunlar ise şanı yüce Allah'ın önceden bilip takdir ettiği hususlardır.

Bir diğer açıklamaya göre bu geceye Kadir Gecesi deniliş sebebi, Kadir ve şerefinin yüksek oluşundan dolayıdır. Sözüne itibar edilen herkes bu gecenin varlığı ve kıyametin kopacağı zamana kadar devam edeceği üzerinde icma etmişlerdir. Buna sebep ise, buna dair sahih ve meşhur hadislerdir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bu gecenin yeri hususunda ilim adamları ihtilâf etmişlerdir. Bir topluluk bu gece bir sene bir gecede bir sene bir başka gecede olacak şekilde hep yer değiştirir demiştir. Bu açıklama ile bu husustaki hadisler bir arada cem ve telif edilebilmektedir. Ayrıca denilmektedir ki: Her bir hadis

bu gecenin bulunduğu vakitlerden birisini açıklamıştır. Hadisler arasında bir tearuz (çatışma) yoktur. Malik, Sevrî, Ahmed, İshak, Ebu Sevr ve başkaları da buna yakın bir şekilde görüşlerini ifade etmişlerdir. Derler ki: Kadir Gecesi Ramazan ayının son on günü arasında yer değiştirir. Bütün Ramazan ayında yer değiştirdiği söylendiği gibi hayır bu gecenin vaki muayyendir, kesinlikle yer değiştirmez, aksine bu bütün yıllarda asla ayrılmamak üzere muayyen bir gecededir denilmiştir. Bu görüşe binaen de bu gece senenin tamamındadır denilmiştir. Bu da İbn Mesud, Ebu Hanife ve iki arkadaşının görüşüdür.

Gecenin Ramazan ayının tamamında olduğu da söylenmiştir. Bu da İbn Ömer ile ashab-ı kiramdan bir topluluğun görüşüdür.

Hayır, bu gece Ramazan'ın ortadaki on günü ile son on günündedir denilmiştir. Son on günde olduğu söylendiği gibi, son on günün tekli gecelerinde özellikle bulunur da denilmiştir. Çiftli gecelerde de olur görüşü de vardır. Ebu Said'in rivayet ettiği hadiste olduğu gibi.

Bir başka görüşe göre Kadir Gecesi, yirmiüçüncü yahut yirmiyedinci gecedir. Bu da İbn Abbas'ın görüşüdür. Bu gecenin onyedinci, yirmibirinci ya da yirmiüçüncü gecede aranması gerekir görüşü de vardır. Bu da Ali ve İbn Mesud'dan rivayet edilmiştir. Yirmiüçüncü gece olduğu da söylenmiştir. Bu da ashap ve başkalarının çoğunun görüşüdür. Yirmidördüncü gece görüşü Bilal, İbn Abbas, Hasan ve Katâde'den nakledilmektedir. Yirmiyedinci gece olduğu görüşü ise ashab-ı kiramdan bir topluluğun görüşüdür. Onyedinci gece olduğu da söylenmiştir. Bu görüş Zeyd b. Erkam ve yine İbn Mesud'dan nakledilmektedir. Ondokuzuncu gecedir de denilmiştir. Bu da yine İbn Mesud'dan nakledildiği gibi aynı şekilde Ali (radıyallâhu anh)'dan da nakledilmiştir. Ayın son gecesi olduğu da söylenmiştir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bazıları istisna teşkil ederek şöyle demişlerdir: Bu gece iki adam tartışınca kaldırıldı şeklindeki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyruğu dolayısı kaldırılmış demişlerdir. Ancak bu, bu istisnai kanaat sahiplerinin bir yanlışıdır. Çünkü hadisin son kısmı onların kanaatlerini reddetmektedir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kaldırıldı ama bu sizin için hayırlı da olabilir. Bu sebeple siz bu geceyi (yirmi)yedinci ve (yirmi)dokuzuncu gecede arayınız."* İşte hadis Buhari'nin Sahihi'nin baştaraflarında bu şekildedir. Bu hadiste de gecenin kaldırılmasından maksadın muayyen olarak bu gecenin ne zaman olduğunun beyanının kaldırılması olduğu açıkça ifade edilmektedir. Eğer kasıt gecenin varlığının kaldırılması olsa idi, onun aranmasını ayrıca emretmezdi.

٢٧٥٣-٢٠٥/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رِجَالًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ أُرُوا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْمَنَامِ فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَرَى رُؤْيَاكُمْ قَدْ تَوَاطَأَتْ فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ فَمَنْ كَانَ مُتَحَرِّيَهَا فَلْيَتَحَرَّهَا فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ

2753-205/1- Bana Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e Nâfi'den rivayetini okudum. O İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı adamlar rüyalarında Kadir Gecesinin son yedi gecede olduğunu gördüler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gördüğüm kadarı ile rüyalarınız son yedi günde olduğu hususunda bir biri ile örtüşmektedir. Bu sebeple o geceyi araştıracak olan onu son yedi gecede araştırsın"* buyurdu.[541]

٢٧٥٤-٢٠٦/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ

2754-206/2- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e Abdullah b. Dînar'dan rivayetini okudum, o Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Kadir Gecesini son yedi gecede araştırınız"* buyurdu.[542]

Şerh

(2753) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Rüyalarınızın birbiri ile örtüştüğünü görüyorum"* yani gördüğünüz rüyalar birbirine uygun düşmektedir. Elimizdeki bütün nüshalarda "*tevâteet:* birbirine uygun düştü, örtüştü" kelimesi nüshalarda bu şekilde tı sonra te harfi ile yazılmıştır. Halbuki bu fiil hemzelidir. Tı ile te arasında hemze'nin şeklen yazılması gerekir. Ve fiilin hemzeli olarak okunması zorunlu. Nitekim yüce Allah: *"Allah'ın haram kıldığına sayıca uygun düşsünler diye"* (Tevbe, 37) buyurmaktadır.

(2754) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kadir Gecesini araştırınız"* yani onu bulmaya çok istekli olunuz ve oldukça gayret gösteriniz.

541 Buhari, 2015; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7363
542 Ebu Davud, 1385; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7230

٢٧٥٥-٢٠٧/٣- وحَدَّثَنِي عَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ رَأَى رَجُلٌ أَنَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَرَى رُؤْيَاكُمْ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فَاطْلُبُوهَا فِي الْوِتْرِ مِنْهَا

2755-207/3- Bana Amr en-Nâkid ve Züheyr b. Harb da tahdis etti, Züheyr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, ez-Zührî'den tahdis etti, o Sâlim'den, o babası (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam Kadir Gecesinin yirmiyedinci gece olduğunu gördü. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Rüyalarınızın son on günde olduğunu (gösterdiğini) görüyorum. Bu sebeple siz de bu gecelerin tekli olanlarında onu arayınız*" buyurdu.[543]

٢٧٥٦-٢٠٨/٤- وحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ أَبَاهُ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لِلَيْلَةِ الْقَدْرِ إِنَّ نَاسًا مِنْكُمْ قَدْ أُرُوا أَنَّهَا فِي السَّبْعِ الْأُوَلِ وَأُرِيَ نَاسٌ مِنْكُمْ أَنَّهَا فِي السَّبْعِ الْغَوَابِرِ فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْغَوَابِرِ

2756-208/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, bana Sâlim b. Abdullah b. Ömer'in haber verdiğine göre babası (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Kadir Gecesi için şöyle buyururken dinledim: "*Aranızdan bazı kimselere bu gecenin ilk yedi gecede olduğu gösterildi. Aranızdan bazı kimselere de geri kalan yedi gecede olduğu gösterildi. Bu sebeple geri kalan yedi gecede onu arayınız*"[544]

Şerh

"*Bu sebeble onu geri kalan on gecede*" yani Ramazan'ın son on gecesinde "*arayın.*"

٢٧٥٧-٢٠٩/٥- وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عُقْبَةَ وَهُوَ ابْنُ حُرَيْثٍ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ يَعْنِي لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَإِنْ ضَعُفَ أَحَدُكُمْ أَوْ عَجَزَ فَلَا يُغْلَبَنَّ عَلَى السَّبْعِ الْبَوَاقِي

543 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6834
544 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2699

2757-209/5- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Ukbe'den -ki o b. Hureys'dir- şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Siz onu -yani Kadir Gecesini- son on gecede arayınız. Sizden biriniz zayıf -yahut aciz- düşecek olursa, sakın geri kalan yedi geceyi kaçırmasın.*"[545]

٢٧٥٨-٢١٠/٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ جَبَلَةَ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﵄ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ مَنْ كَانَ مُلْتَمِسَهَا فَلْيَلْتَمِسْهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ

2758-210/6- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, Cebele'den şöyle dediğini tahdis etti: İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'yı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu diye tahdis ederken dinledim: "*Bu geceyi arayacak olan, onu son on gecede arasın.*"[546]

٢٧٥٩-٢١١/٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ جَبَلَةَ وَمُحَارِبٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَحَيَّنُوا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ أَوْ قَالَ فِي التِّسْعِ الْأَوَاخِرِ

2759-211/7- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ali b. Müshir, eş-Şeybâni'den tahdis etti, o Cebele ve Muharib'den, o İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Kadir Gecesini, son on gecede arayınız*" buyurdu ya da: "*son yedi gecede*" buyurdu.[547]

٢٧٦٠-٢١٢/٨- حَدَّثَنَا أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ثُمَّ أَيْقَظَنِي بَعْضُ أَهْلِي فَنُسِّيتُهَا فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْغَوَابِرِ وَقَالَ حَرْمَلَةُ فَنَسِيتُهَا

545 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7343
546 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6672
547 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6672

2760-212/8- Bana Ebu't-Tahir ve Harmele b. Yahya da tahdis edip dediler ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, o Ebu Seleme b. Abdurrahmandan, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Bana (rüyamda) Kadir Gecesi gösterildi. Sonra ailemden birisi beni uyandırdı. O gece bana unutturuldu. Siz onu son on günde arayın*"

Harmele: "Ben onu unuttum" dedi.[548]

٢٧٦١-٢١٣/٩- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا بَكْرٌ وَهُوَ ابْنُ مُضَرَ عَنْ ابْنِ الْهَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُجَاوِرُ فِي الْعَشْرِ الَّتِي فِي وَسَطِ الشَّهْرِ فَإِذَا كَانَ مِنْ حِينِ تَمْضِي عِشْرُونَ لَيْلَةً وَيَسْتَقْبِلُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ يَرْجِعُ إِلَى مَسْكَنِهِ وَرَجَعَ مَنْ كَانَ يُجَاوِرُ مَعَهُ ثُمَّ إِنَّهُ أَقَامَ فِي شَهْرٍ جَاوَرَ فِيهِ تِلْكَ اللَّيْلَةَ الَّتِي كَانَ يَرْجِعُ فِيهَا فَخَطَبَ النَّاسَ فَأَمَرَهُمْ بِمَا شَاءَ اللهُ ثُمَّ قَالَ إِنِّي كُنْتُ أُجَاوِرُ هَذِهِ الْعَشْرَ ثُمَّ بَدَا لِي أَنْ أُجَاوِرَ هَذِهِ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ فَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعِي فَلْيَبِتْ فِي مُعْتَكَفِهِ وَقَدْ رَأَيْتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ فَأُنْسِيتُهَا فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فِي كُلِّ وِتْرٍ وَقَدْ رَأَيْتُنِي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ مُطِرْنَا لَيْلَةَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ فَوَكَفَ الْمَسْجِدُ فِي مُصَلَّى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ وَقَدْ انْصَرَفَ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَوَجْهُهُ مُبْتَلٌّ طِينًا

2761-213/9- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Bekr -ki o b. Mudar'dır- İbnul Harb'dan tahdis etti. O Muhammed b. İbrahim'den, o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den (radıyallâhu anh)'tan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın ortasında ki on günde mücairlik yapardı (itikâfda bulunurdu). yirmi gün geçip te yirmi birinci günü karşıladımı evine geri dönerdi. Onunla birlikte aynı şekilde mücavirlik (itikâf) yapanlarda dönerdi. Sonra o bir ayda evine dönmeyi alışkanlık haline getirdiği o gecede yine mücavirlik yaptı, insanlara bir hutbe verdi; onlara Allah'ın dilediği şekilde emirler verdikten sonra şöyle buyurdu: "Ben önceleri bu on günde mücavirlik yapıyordum; sonra ise bu son on günde mücavirlik yapmam hatırıma geldi, bu sebeple kim benimle birlikte

548 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15325.

itikâfta bulunmuş ise; o da benimle bereber itikâf yeptığı yerde geceyi geçirsin. Hem ben bu geceyi gördüm, sonra bana o unutturuldu. Bu sebeple siz o geceyi, son kalan on günün her tek gecesinde arayınız. Ben kendimin su ve çamur içinde secde ettiğini gördüm."

Ebu Said el-Hudrî dedi ki: Yirmi birinci gece üzerimize yağmur yağdı ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namaz kıldığı yerde mescid damladı. Sabah namazını bitirdiğinde, ona baktığımda yüzünün çamur ve su ile ıslanmış olduğunu gördüm.[549]

Şerh

(2759-2761 numaralı hadisler)

(2759) "Kadir Gecesini zamanında arayınız" onu vaktinde zamanında arayınız.

(2760) "Ailemden biri beni uyandırdı ve o gece bana unutturuldu... Harmele ise: Ben de o geceyi unuttum dedi" Yazılışı aynı olan bana unutturuldu ve ben unuttum lafızlarının birincisinde nun harfi ötreli sin harfi şeddeli. İkincisinde ise; nun harfi fethalı sin harfi şeddesizdir.

(2761) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Benimle itikâfta bulunan, itikâf etiği yerde geceyi geçirsin"* nüshaların bir çoğunda bir yerde *gece kalmak* anlamındaki kökten *"felyebit"* şeklindedir, bazılarında ise *sebat göstermek* kökünden *"felyesbut"* bazıları ise *kalmak* anlamındaki kökten *"felyelbes"* şeklindedir. Bundan sonra gelecek olan (2762) ikinci rivayette: "Ancak o, itikâf ettiği yerde sebat göstersin" lafzı nüshaların bir çoğunda sebat göstermekten gelen bir lafız olarak peltek s harfi iledir. Bazılarında ise gece kalmaktan *"felyebit"* şeklindedir.

"Mu'tekef" de itikâf yapılan yer anlamındadır.

"Mescid damladı" yani yağmur suyu sebebi ile tavanı aktı.

Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'ın: "Sabah namazını bitirdiğinde, ona baktığımda yüzü çamur ve sudan ıslanmıştı" Buhari dedi ki: el-Humeydi bu hadisi namaz kılan bir kimsenin namaz esnasında alnını silmemesinin sünnet olduğuna delil gösterirdi. İlim adamları da böyle demiştir: Namaz esnasında alnını silmemesi müstehabtır. Bu ise alna bulaşan bu gibi şeylerin alın terinin

549 Buhari, 669 -muhtasar olarak- , 813, 836 -muhtasar olarak- , 2016, 2018, 2027, 2036, 2040; Ebu Davud, 894, 895 -muhtasar olarak- , 911 -muhtasar olarak- , 1382; Nesai, 1094 - buna yakın muhtasar olarak- , 1355; İbn Mace, 1766 -muhtasar olarak- , 1775 -muhtasar olarak- ; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4419

yere temas etmesine engel olmayacak kadar basit bir şey olması hakkında yorumlanır çünkü buna engel olacak kadar çok olursa alna bitişik bir engel üzerinde secde olmaz diyen Şafii ve ona muvafakat edenlerin kanaatine göre artık böyle bir secde sahih olmaz.

٢٧٦٢-٢١٤/١٠- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ عَنْ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁ أَنَّهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُجَاوِرُ فِي رَمَضَانَ الْعَشْرَ الَّتِي فِي وَسَطِ الشَّهْرِ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَلْيَثْبُتْ فِي مُعْتَكَفِهِ وَقَالَ وَجَبِينُهُ مُمْتَلِئًا طِينًا وَمَاءً

2762-214/10- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Abdülaziz -yani ed-Derâverdî- Yezid'den tahdis etti. O Muhammed b. İbrahim'den o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan o Ebu Said el-Hudrî(radıyallâhu anh)'tan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayında ayın ortasındaki on günde mücavirlik (itikâf) yapardı dedi ve hadisi aynen rivayet etmekle birlikte: "İtikâf ettiği yerde sebat göstersin" dedi. Ayrıca alnı su ve çamur dolu idi, dedi.[550]

Şerh

Bu ikinci rivayette "alnı çamur ve su dolu idi" tabiri daha önce yaptığımız tevile aykırı değildir. Çünkü cebin, cepheden farklıdır. Cebin, cephenin (alnın) yan tarafında bulunur (şakak). Bir insanın ise cephenin yan taraflarında iki cebinin (şakağı) bulunur. Dolayısıyla şakağın (cebin)in dolması cepheninde dolu olmasını gerektirmez. Allah en iyi bilendir.

"Muntelien: dolu" lafzı nüshaların bir çoğunda bu şekilde nasb iledir. Bazılarında ise "Munteliun" şeklindedir. Bu durumda nasb ile söyleyiş için hazf edilmiş bir fiil takdir edilir. Bu da: "وجبينه رأيته ممتلئا: Alnının dolu olduğunu gördüm" diye takdir edilir.

٢٧٦٣-٢١٥/١١- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ

550 2761 numaralı hadisin kaynakları

رَمَضَانَ ثُمَّ اعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ فِي قُبَّةٍ تُرْكِيَّةٍ عَلَى سُدَّتِهَا حَصِيرٌ قَالَ فَأَخَذَ الْحَصِيرَ بِيَدِهِ فَنَحَّاهَا فِي نَاحِيَةِ الْقُبَّةِ ثُمَّ أَطْلَعَ رَأْسَهُ فَكَلَّمَ النَّاسَ فَدَنَوْا مِنْهُ فَقَالَ إِنِّي اعْتَكَفْتُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ أَلْتَمِسُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ اعْتَكَفْتُ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ ثُمَّ أُتِيتُ فَقِيلَ لِي إِنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَعْتَكِفَ فَلْيَعْتَكِفْ فَاعْتَكَفَ النَّاسُ مَعَهُ قَالَ وَإِنِّي أُرِيتُهَا لَيْلَةَ وِتْرٍ وَإِنِّي أَسْجُدُ صَبِيحَتَهَا فِي طِينٍ وَمَاءٍ فَأَصْبَحَ مِنْ لَيْلَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ وَقَدْ قَامَ إِلَى الصُّبْحِ فَمَطَرَتِ السَّمَاءُ فَوَكَفَ الْمَسْجِدُ فَأَبْصَرْتُ الطِّينَ وَالْمَاءَ فَخَرَجَ حِينَ فَرَغَ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَجَبِينُهُ وَرَوْثَةُ أَنْفِهِ فِيهِمَا الطِّينُ وَالْمَاءُ وَإِذَا هِيَ لَيْلَةُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ

2763-215/11- Bana Muhammed b. el-Ala da tahdis etti... Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayının ilk on günü itikâf yaptı; sonra ortasındaki on günü de tentesi üzerinde hasır bulunan Turkî bir kubbede itikâfa girmişti.[551]

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hasırı eliyle tutup çadırın bir tarafına koyduktan sonra başını çıkartıp insanlarla konuştu. Onlar da ona yaklaşınca: "*Ben ilk on günde itikâf yaparak bu geceyi aradım; sonra ortadaki on günde itikâf yaptım, sonra bana gelindi ve bu gecenin son on günde olduğu söylendi. Bu sebeple aranızdan itikâfta bulunmayı arzu eden varsa itikâf yapsın*" buyurdu. Bunun üzerine cemaat te onunla birlikte itikâfa girdi. Allah Rasûlü: "*Bu gece bana tek sayılı gece olarak gösterildi ve ben bu gecenin sabahında çamur ve su içinde secde ettiğimi gördüm*" buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Yirmi birinci gecenin sabahında sabah namazına kalktığı sırada yağmur yağdı. Mescid de damladı, ben de suyu ve çamuru gördüm; sabah namazını bitirdiğimde alnım ve burnumun ucunda çamur ve su vardı, bir de baktım ki o gece, son on günün yirmi birinci gecesi imiş.[552]

٢٧٦٤-٢١٦/١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ تَذَاكَرْنَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَأَتَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ ﷺ وَكَانَ

551 Ebu Abbas el-Kurtubi, *el-Mufhim Limâ Eşkele min Telhisi Kitabi Müslim,* X, 21 de el-Kurbetutturkiyye/Turkî kubbe hakkında şu açıklamayı yapmaktadır: "Tek kapısı olan çadıra denir. Diğer hadiste bina (yapı) bir diğerinde ise, hayme (çadır) diyetabir edilen de odur." (Çeviren)

552 2761 numaralı hadisin kaynakları.

لِي صَدِيقًا فَقُلْتُ أَلَا تَخْرُجُ بِنَا إِلَى النَّخْلِ فَخَرَجَ وَعَلَيْهِ خَمِيصَةٌ فَقُلْتُ لَهُ سَمِعْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَذْكُرُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَقَالَ نَعَمْ اعْتَكَفْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ الْعَشْرَ الْوُسْطَى مِنْ رَمَضَانَ فَخَرَجْنَا صَبِيحَةَ عِشْرِينَ فَخَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ إِنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَإِنِّي نَسِيتُهَا أَوْ أُنْسِيتُهَا فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ كُلِّ وِتْرٍ وَإِنِّي أُرِيتُ أَنِّي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ فَمَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَلْيَرْجِعْ قَالَ فَرَجَعْنَا وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَةً قَالَ وَجَاءَتْ سَحَابَةٌ فَمُطِرْنَا حَتَّى سَالَ سَقْفُ الْمَسْجِدِ وَكَانَ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ وَأُقِيمَتْ الصَّلَاةُ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَسْجُدُ فِي الْمَاءِ وَالطِّينِ قَالَ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِي جَبْهَتِهِ

2764-216/12- Bize Muhammed b. el-Müennes de tahdis etti, bize Ebu Amir tahdis etti, bize Hişam Yahya'dan tahdis etti. O Ebu Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Kadir Gecesinin hangisi oldunu aramızda konuştuk. Bunun üzerine Ebu Said el-Hudrî(radıyallâhu anh)'nin yanına gittim. Benim samimi bir arkadaşımdı. Ona: Bizimle beraber hurmalıklara gelmezmisin? dedi. O da üzerinde çizgili bir cübbe (hamîsa) olduğu halde çıkageldi. Kendisine: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın Kadr gecesinden söz ettiğini duydun mu? dedim. O: Evet, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Ramazan ayının ortadaki on gününde itikâf yaptık. Yirminci günün sabahına çıktığımızda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir hutbe verip: "*Bana Kadir Gecesi gösterildi ve ben gerçekten onu unuttum - yahut o bana unutturuldu- bu sebeple siz onu son günün her tek gecesinde arayın ve ben kendimi su ve çamurda secde ettiğimi gördüm.*" Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte itikâf yapmış olan geri dönsün" buyurdu, dedi.

(Ebu Said devamla) dedi ki: Biz geri döndüğümüzde gökte tek bir bulut parçası dahi görmüyorduk. Derken bir bulut geldi; bize yağmur yağdırıldı, hatta mescidin damının suları aktı. Damı kuru hurma dallarından idi. Namaz için kamet getirildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın su ve çamurda secde ettiğini, hatta alnında çamurun izini dahi gördüm.[553]

٢٧٦٥-...-/١٣ - وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ

553 2761 numaralı hadisin kaynakları.

كِلَاهُمَا عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَفِي حَدِيثِهِمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ انْصَرَفَ وَعَلَى جَبْهَتِهِ وَأَرْنَبَتِهِ أَثَرُ الطِّينِ

2765-.../13- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdürrezzak haber verdi, bize Baber haber verdi (H.) Bize Abdullah b. Abdurrahman el-Darimi de tahdis etti, bize Ebu'l-Muğire tahdis etti, bize el-Evzâî tahdis etti. (Mamer ile) ikisi Yahya b. Ebu Kesir'den bu isnad ile buna yakın olarak hadisi rivayet ettiler. Her ikisinin hadisi rivayetlerinde: (namazını) bitirdiğinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın alnı ve burnunun yumuşağı üzerinde çamurun izini gördüm.[554]

٢٧٦٦-٢١٧/١٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ قَالَا حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ اعْتَكَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ مِنْ رَمَضَانَ يَلْتَمِسُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ قَبْلَ أَنْ تُبَانَ لَهُ فَلَمَّا انْقَضَيْنَ أَمَرَ بِالْبِنَاءِ فَقُوِّضَ ثُمَّ أُبِينَتْ لَهُ أَنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فَأَمَرَ بِالْبِنَاءِ فَأُعِيدَ ثُمَّ خَرَجَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهَا كَانَتْ أُبِينَتْ لِي لَيْلَةُ الْقَدْرِ وَإِنِّي خَرَجْتُ لِأُخْبِرَكُمْ بِهَا فَجَاءَ رَجُلَانِ يَحْتَقَّانِ مَعَهُمَا الشَّيْطَانُ فَنُسِّيتُهَا فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ الْتَمِسُوهَا فِي التَّاسِعَةِ وَالسَّابِعَةِ وَالْخَامِسَةِ قَالَ قُلْتُ يَا أَبَا سَعِيدٍ إِنَّكُمْ أَعْلَمُ بِالْعَدَدِ مِنَّا قَالَ أَجَلْ نَحْنُ أَحَقُّ بِذَلِكَ مِنْكُمْ قَالَ قُلْتُ مَا التَّاسِعَةُ وَالسَّابِعَةُ وَالْخَامِسَةُ قَالَ إِذَا مَضَتْ وَاحِدَةٌ وَعِشْرُونَ فَالَّتِي تَلِيهَا ثِنْتَيْنِ وَعِشْرِينَ وَهِيَ التَّاسِعَةُ فَإِذَا مَضَتْ ثَلَاثٌ وَعِشْرُونَ فَالَّتِي تَلِيهَا السَّابِعَةُ فَإِذَا مَضَى خَمْسٌ وَعِشْرُونَ فَالَّتِي تَلِيهَا الْخَامِسَةُ وَقَالَ ابْنُ خَلَّادٍ مَكَانَ يَحْتَقَّانِ يَخْتَصِمَانِ

2766-217/14- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve Ebu Bekir b. Hallat tahdis edip dediler ki: Bize Abdula'lâ tahdis etti, bize Said Ebu Nadra'dan tahdis etti, o, Ebu Said el-Hudrî (radıyallâhu anh)'tan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kadir Gecesi kendisine beyan edilmeden öne onu aramak üzere Ramazan ayının ortasındaki on günde itikâf yaptı. Bu on gün bitince verdiği emir ile çadırı toplandı; sonra Kadir Gecesinin, son on günde olduğu kendisine beyan edilince, verdiği emir ile tekrar çadırı kuruldu.

554 2761 numaralı hadisin kaynakları.

Arkasından insanların yanına çıkarak: *"Ey insanlar Kadir Gecesi bana beyan edilip açıklandı ve ben size o geceyi haber vermek üzere dışarı çıktım. Bu sefer beraberlerinde şeytanın bulunduğu her birisi haklı olduğunu iddia eden iki adam geldi. Bu sebeple bu gece bana unutturuldu. Artık sizde bu geceyi; dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecede arayın"* buyurdu. (Ebu Nadra) dedi ki: Ben: Ey Ebu Said, gerçekten sizler sayıyı bizden daha iyi biliyorsunuz, dedim. O, evet bunu bilmekte size göre biz daha bir hak sahibiyiz, dedi. Bu sefer: Peki dokuzuncu, yedinci ve beşinci ne demektir? dedim. O şöyle dedi: Yirmi birinci gece geçtimi ondan sonraki gece yirmi ikinci gecedir. İşte dokuzuncu gece odur. Yirmi üç gece geçtimi, ondan sonraki gece yedinci gecedir. Yirmi beş gece geçtimi, ondan sonraki de beşinci gecedir, dedi.

İbn Hallâd ise: "Her birisi haklı olduğunu iddia eden iki kişi" yerine "Birbiriyle davalaşan iki kişi" dedi.[555]

Şerh

"Verdiği emir ile çadır söküldü" buradaki *"kuvvida: söküldü"* fiili ötreli bir kaf, şeddeli ve kesreli vav ve dad iledir. Kaldırılınca, izale edilince anlamındadır. Mesela, *kâda* ve inkâda el-bina: bina yıkıldı, demektir. *Onu ben yıktım* anlamında da *"kavvadtuhû"*denilir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Her biri haklı olduğunu iddia eden iki adam"* buyruğunda her biri haklı olduğunu iddia edip, hakkını isteyen kişiler, demektir. Buradan hasımlaşıp davalaşmanın, tartışıp çekişmenin yerilen bir şey olduğu ve bunun manevi bir cezaya sebep olacağı hükmü anlaşılmaktadır.

"Yirmibir gece geçtikten sonraki gece yirmiikidir. İşte dokuzuncu gece odur" ibaresinde "yirmiiki" anlamındaki lafız nüshaların çoğunda: "sinteyni ve işrîn" diye kaydedilmişken bazılarında "sintâni ve işrûn" diye kaydedilmiştir. Birincisi daha doğrudur. *A'nî: Yani, kastettiğim* takdirinde hazf edilmiş bir fiil ile nasb edilmiştir.

٢٧٦٧-٢١٨/١٥- وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ سَهْلِ بْنِ إِسْحَقَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ الْكِنْدِيُّ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو ضَمْرَةَ حَدَّثَنِي الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ وَقَالَ ابْنُ خَشْرَمٍ عَنْ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُنَيْسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ

555 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4243.

أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ثُمَّ أُنْسِيتُهَا وَأَرَانِي صُبْحَهَا أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ قَالَ فَمُطِرْنَا لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ فَصَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَانْصَرَفَ وَإِنَّ أَثَرَ الْمَاءِ وَالطِّينِ عَلَى جَبْهَتِهِ وَأَنْفِهِ قَالَ وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُنَيْسٍ يَقُولُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ

2767-218/15- Bize Said b. Amr b. Sehl b. İshak b. Muhammed b. el-Eş'as b. Kays el-Kindî ve Ali b. Haşrem tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Damra tahdis etti, bize ed-Dahhâk b. Osman tahdis etti. -İbn Haşrem ise: ed-Dahhâk b. Osman'dan dedi- o Ömer b. Ubeydullah'ın azadlısı Ebu'n-Nadr'dan, o Busr b. Said'den, o, Abdullah b. Uneys'den, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Bana Kadir Gecesi gösterildi, sonra da o bana unutturuldu. O gecenin sabahında, kendimi su ve çamurda secde ederken gördüm.*" (Abdullah) dedi ki: Yirmiüçüncü gece bize yağmur yağdı, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da bize namaz kıldırdı. Namazı bitirdiğinde alnında ve burnunda su ve çamurun izi vardı.

(Busr) dedi ki: Abdullah b. Uneys: "(yirmiüç anlamında): selasin ve işrune derdi.[556]

٢٧٦٨-٢١٩/١٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَوَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ الْتَمِسُوا وَقَالَ وَكِيعٌ تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ

2768-219/16- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize İbn Numeyr ve Veki' Hişam'dan tahdis etti, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "*Kadir Gecesini Ramazan ayının son on gününde arayıp araştırın*" buyurdu.

İbn Numeyr (arayıp araştırın anlamında): iltemisû dedi Veki' ise: teharrav, dedi.[557]

٢٧٦٩-٢٢٠/١٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ كِلَاهُمَا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ ابْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدَةَ وَعَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ سَمِعَا زِرَّ بْنَ حُبَيْشٍ يَقُولُ سَأَلْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ رضي الله عنه فَقُلْتُ إِنَّ أَخَاكَ ابْنَ مَسْعُودٍ

556 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5144

557 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17279

يَقُولُ مَنْ يَقُمِ الْحَوْلَ يُصِبْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَقَالَ رَحِمَهُ اللهُ أَرَادَ أَنْ لَا يَتَّكِلَ النَّاسُ أَمَا
إِنَّهُ قَدْ عَلِمَ أَنَّهَا فِي رَمَضَانَ وَأَنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ وَأَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ ثُمَّ
حَلَفَ لَا يَسْتَثْنِي أَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ فَقُلْتُ بِأَيِّ شَيْءٍ تَقُولُ ذَلِكَ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ
قَالَ بِالْعَلَامَةِ أَوْ بِالْآيَةِ الَّتِي أَخْبَرَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنَّهَا تَطْلُعُ يَوْمَئِذٍ لَا شُعَاعَ لَهَا

2769-220/17- Bize Muhammed b. Hâtim ve İbn Ebu Ömer de tahdis etti, her ikisi İbn Uyeyne'den rivayet etti. İbn Hâtim dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Abde ve Âsım b. Ebu Necûd'dan Zi'r b. Hubeyş'i şöyle derken dinlediklerini tahdis etti: Ben Ubey b. Ka'b'a şöyle sordum: Kardeşim İbn Mesud; sene boyunca gece namaz kılan, Kadir Gecesini isabet ettirir diyor. (Ne dersin?) Ubeyy: Allah'ın rahmeti ona olsun. O, insanların (geceyi bulduk diye) ona bel bağlamalarını istememiştir. Ama o da biliyor ki bu gece Ramazan ayındadır ve bu gece son on gündedir ve bu gece yirmiyedinci gecedir. Sonra herhangi bir istisna yapmadan o gecenin yirmiyedinci gece olduğuna dair yemin etti. Ben: Ey Ebu'l-Munzir! Bunu neye dayanarak söylüyorsun? dedim. O: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize, o gecenin sabahında (güneşin) parıltısı (şuası) olmaksızın doğacağını haber verdiği alamet (yahut ayet) ile, dedi.[558]

Şerh

"O gün o (güneş) şuasız doğar." Bu bütün nüshalarda bu şekilde "güneş" lafzı zikredilmeksizin kaydedilmemiştir. Bilindiğinden ötürü hazf edilmiş ve zamir böylelikle bilinen bir şeye ait olmuş olur. Yüce Allah'ın: "*Perdenin arkasına saklandı*" (Sad, 32) buyruğunda ve benzerlerinde olduğu gibi.

Lugat bilginleri der ki: Şua, güneş doğarken yüzünüz ona dönük baktığınız taktirde sicim ve çubuk şeklinde görülen ışığı demektir. el-Muhkem adlı eserin sahibi (İbn Side) meşhur olan bu anlamı zikrettikten sonra şunları da söylemektedir: Güneş doğduktan sonra etrafa uzanıp yayılmış gördüğün (aydınlık) olduğu da söylenmiştir, ışığının yayılmasıdır da denilmiştir. Çoğulu "eşia ve şuu (şin ve ayn ötreli olarak) gelir"

Kadı Iyâz dedi ki: Şuasız lafzının anlamı; Bunun Allah tarafından o gece için bir alamet kılınmış olması demektir. Bir diğer açıklamaya göre, bu gece melekler çokça gidip geldiklerinden ve yere kendileri ile birlikte indirilenlerle inip yükseldiklerinden ötürü, kanatları ve latif cisimleri ile güneşin ışığını ve şuaını örtmüş olduklarından böyle görünür. Allah en iyi bilendir.

---

558 Daha önce 1782, 1783, 1784 numaralı hadislerde kaynağı gösterildi

٢٧٧٠-١٨/٢٢١ - وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَةَ بْنَ أَبِي لُبَابَةَ يُحَدِّثُ عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ﷺ قَالَ قَالَ أُبَيٌّ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُهَا قَالَ شُعْبَةُ وَأَكْبَرُ عِلْمِي هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقِيَامِهَا هِيَ لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ وَإِنَّمَا شَكَّ شُعْبَةُ فِي هَذَا الْحَرْفِ هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَحَدَّثَنِي بِهَا صَاحِبٌ لِي عَنْهُ

2770-221/18- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Ben Abde b. Ebu Lubabe'yi Zir b. Ubeyş'den tahdis ederken dinledim, o Ubeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ubeyy Kadir Gecesi hakkında dedi ki: Allah'a yemin olsun ki ben şüphesiz o geceyi biliyorum. -Şu'be dedi ki-: Benim en çok bildiğim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize kıyamla geçirmemizi emrettiği o gecedir ve bu yirmiyedinci gecedir.

Şu'be şu: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize emrettiği gecedir" lafzında şüphe etti. (Muhammed b. Cafer) dedi ki: Bunu benim bir arkadaşım bana ondan tahdis etti.[559]

٢٧٧١-١٩/٢٢٢ - وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَا حَدَّثَنَا مَرْوَانُ وَهُوَ الْفَزَارِيُّ عَنْ يَزِيدَ وَهُوَ ابْنُ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ تَذَاكَرْنَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ أَيُّكُمْ يَذْكُرُ حِينَ طَلَعَ الْقَمَرُ وَهُوَ مِثْلُ شِقِّ جَفْنَةٍ

2771-222/19- Bize Muhammed b. Abbâd ve İbn Ebu Ömer tahdis edip dedi ki: Bize Mervân -ki o el-Fezâri'dir- Yezid'den -ki o b. Keysan'dır- tahdis etti, o Ebu Hazim'den, o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda Kadir Gecesini müzakere ettik. Allah Rasûlü: *"Hanginiz ayın doğduğu zaman bir çömleğin yarısı gibi olduğunu hatırlar?"* buyurdu.[560]

559 1782, 1783, 1784 numaralı hadisin kaynakları
560 Bunu yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 13451

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda Kadir Gecesini müzakere ettik. O: *Hanginiz ayın doğduğu zaman, bir çömleğin yarısı gibi doğduğunu hatırlar?* buyurdu." Burada "şık: yarı" demektir. Cefne (çömlek)'in ne olduğu da bilinmektedir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bu hadiste bu gecenin, ayın sonlarında olduğuna işaret bulunmaktadır. Çünkü ay doğduğu zaman bu şekilde ancak ayın son günlerinde olur. Allah en iyi bilendir.

Şunu da bilelim ki Kadir Gecesi babın baş taraflarında açıklandığı üzere var olan bir gecedir ve o gece yüce Allah'ın, Âdemoğullarından dilediği kimseler tarafından her sene Ramazan ayında görülür ve bundan muhakkak olarak emin olunur. Nitekim bu babda daha önce geçen bu hadisler bu hususta birbirini desteklemektedir. Salihlerin buna dair verdikleri haberler ile bu geceyi görmeleri sayılamayacak kadar çoktur. Kadı Iyâz'ın'da bu gecenin gerçekten görülmesi imkânsızdır, şeklindeki sözü büyük bir yanlışlıktır. Ona kanılmaması için dikkat çektim. Allah en iyi bilendir.

١٤/... - كِتَابُ الِاعْتِكَافِ

14/... İTİKÂF KİTABI

İtikâfın Mahiyeti ve Hükümleri

İtikâf sözlükte alıkoymak, beklemek, ayrılmamak demektir. Şer'i bir terim olarak özel kimselerin özel bir şekilde mescitte kalmaları demektir. İtikâf'a civar (mücavirlik) adı da verilir. Sahih bir takım hadislerde de bu lafız kullanılmıştır. Bunlardan birisi ise Buhari'nin Sahihi'ni itikâf ile ilgili bahsin baş taraflarında yer alan şu hadisidir: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte mücamir (itikâfta) iken başını bana uzatır ve ben ay hali olduğum halde onun saçlarını tarardım." Müslim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ramazan ayının son on günündeki itikâfı ile Şevval ayının ilk on günündeki itikâfını sözkonusu eden hadisleri zikretmiştir. Bu hadislerden anlaşıldığı üzere itikâf, müstehabtır. Ramazan ayının son on gününde müstehab oluşu ise müekkettir.

Müslümanlar itikâfın müstehab olduğu ama vacip olmadığı Ramazan ayının son on gününde ise müekked (müstehab) olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Şafii, Şafii mezhebi âlimleri ve onlara muvafakat edenlerin kanaatine göre itikâfın sahih olması için oruç tutmak şart değildir. Aksine oruçlu olmayanın itikâfta bulunması da sahihtir. Bir saat ve tek bir an dahi itikâf yapılabilir ve bu sahihtir. Bizim mezhep âlimlerimizin kanaatine göre itikâfın ölçüsü rüku halindeki tumanineden (yani rükuda iken azaların ve kemiklerin yerli yerince oturmasından) asgari miktardaki bir fazlalık kadar kalmaktır. Sahih olan da budur. Ama mezhep içinde istisnai bir görüş ayrılığı da vardır. Hatta bizim mezhebimizdeki bir görüşe göre mescitte kalmaksızın geçip giden bir kimsenin itikâfı dahi sahih olur. Ama meşhur olan birincisidir. Bu sebeple namazı gözetlemek yahut ahiret ya da dünya ile alakalı başka bir iş dolayısı ile mescitte oturan herkesin itikâf niyetinde bulunması gerekir. Böylelikle bu onun için ecir sebebidir ve mescitten çıkmadığı sürece bundan dolayı sevap kazanır. Mescitten dışarı çıktıktan sonra içeri girecek olursa yeniden itikâfa niyet eder. Mescitte itikâf niyeti ile kalmanın dışında itikâf için özel bir zikir ve özel bir başka fiil de yoktur.

İtikâf halinde iken dünya kelamı konuşsa yahut da terzilik ya da başka bir meslek icra etse itikâfı batıl olmaz.

Malik, Ebu Hanife ve çoğunluk itikâfta orucun şart olduğunu ve oruçlu olmayanın itikâfının sahih olmayacağını söylemiş ve bu hadisleri delil göstermişlerdir. Şafii ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Buhari ve Müslim tarafından rivayet edilen Şevval'in ilk on günündeki itikâfını ve Ömer b. el-Hatab (radıyallâhu anh)ın: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben cahiliye döneminde bir gece itikâf yapmayı adamıştım, deyince ona: "*adağını yerine getir*" buyurduğu hadisini delil göstermişlerdir. Bu hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiştir. Geceleyin ise oruç tutma zamanı değildir. O halde bu itikâfın sahih olması için şart olmadığına delildir.

Bu hadis-i şeriflerde mescidin dışında itikâfın sahih olmayacağına delil vardır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zevceleri ve ashabı mescitten çıkmamanın meşakketli olması ile birlikte mescitte itikâf etmişlerdir. Eğer evde itikâf caiz olsaydı, özellikle kadınlar en azından bir defa bunu yapmaları gerekirdi. Çünkü kadınların itikâfı evde yapmaya ihtiyaçları daha çoktur. Bizim sözünü ettiğimiz itikâfın özel olarak mescitte yapılacağı ve başka yerde sahih olmadığı görüşü Malik, Şafii, Ahmed ve Davud ile cumhurun görüşü olup erkek ile kadın arasında bu hususda fark görmemektedirler. Ebu Hanife ise şöyle demektedir: Kadının evinin mescidinde itikâfta bulunması sahihtir. Evinin mescidi ise evinde namaz kılmak için hazırlamış olduğu yerdir. Ama erkeğin evinin mescidinde itikâfta bulunması caiz olmaz. Ebu Hanife'nin bu husustaki görüşü gibi Şafii'nin de mezhep âlimlerince zayıf kabul edilen Kadı Iyâz'ın bir görüşü vardır. Maliki mezhebine mensup kimi ilim adamı ile Şafii mezhebine mensup bazı ilim adamları, kadının da erkeğin de evlerinin mescit bölümünde itikâfta bulunmalarını caiz kabul etmişlerdir.

Diğer taraftan mescidi şart koşan cumhur ise, umumi mescit hususunda farklı görüşlere sahiptir. Şafii, Malik ve cumhur her mescitte itikâf sahihtir derken, Ahmed: Cuma namazının muntazam olarak kılındığı mescitte özel olarak sahih olur, demiştir. Ebu Hanife ise bütün namazların kılındığı mescide mahsustur derken, ez-Zühri ve başkaları da cuma namazının kılındığı cami özelliğindeki mescitlere mahsustur demişler ve ashab-ı kiramdan Huzeyfe b. el-Yeman'dan itikâfın Mescidi haram, Medine mescidi ve Mescidi Aksa'dan ibaret üç mescitte özellikle sahih olduğunu söylediğini nakletmektedirler. Ayrıca itikâfın azami süresinin bir sınırının olmadığı üzerinde de icma etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

١/٤١- بَاب اعْتِكَافِ الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ

1/41- RAMAZANIN SON ON GÜNÜNDE İTİKÂF BABI

٢٧٧٢-١/١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِهْرَانَ الرَّازِيُّ حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَعِيلَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﵁ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ

2772-1/1- Bize Muhammed b. Mihrân er-Râzî tahdis etti... İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayının son on gününde itikâf yapardı.[561]

٢٧٧٣-٢/٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ أَنَّ نَافِعًا حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ قَالَ نَافِعٌ وَقَدْ أَرَانِي عَبْدُ اللهِ ﵁ الْمَكَانَ الَّذِي كَانَ يَعْتَكِفُ فِيهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ الْمَسْجِدِ

2773-2/2- Bana Ebu't-Tâhir de tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus b. Yezid'in haber verdiğine göre Nâfi' kendisine Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan şunu tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın son on gününde itikâf yapardı. Nâfi' dedi ki: Abdullah (radıyallâhu anh) bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescitte itikâf yaptığı yeri gösterdi.[562]

٢٧٧٤-٣/٣- وَحَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ السَّكُونِيُّ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ

2774-3/3- Bize Sehl b. Osman da tahdis etti, bize Ukbe b. es-Sekûni, Ubeydullah b. Ömer'den tahdis etti, o Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan ayının son on gününde itikâf yapardı dediğini rivayet etti.[563]

---

561 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8490

562 Buhari, 2025; Ebu Davud, 2465; İbn Mace, 1773; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8536

563 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17505

٢٧٧٥-٤/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ح وَحَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ أَخْبَرَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ جَمِيعًا عَنْ هِشَامٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَاللَّفْظُ لَهُمَا قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ

2775-4/4- Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, bize Ebu Muaviye haber verdi (H.) Bize Sehl b. Osman da tahdis etti, bize Hafs b. Gıyas haber verdi; hepsi Hişam'dan rivayet etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb -lafız ikisine ait olmak üzere- tahdis edip dediler ki: Bize İbn Numeyr, Hişam b. Urve'den tahdis etti, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın son on gününde itikâf yapardı.[564]

٢٧٧٦-٥/٥- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ

2776-5/5- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Leys, Ukayl'den tahdis etti, o ez-Zührî'den, o Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) aziz ve celil Allah'ın ruhunu kabz edinceye kadar, Ramazan ayının son on gününde itikâf yapardı. Ondan sonra onun zevceleri de itikâf yapdı.[565]

٢/٤٢- بَاب مَتَى يَدْخُلُ مَنْ أَرَادَ الِاعْتِكَافَ فِي مُعْتَكَفِهِ

2/42- İTİKÂF YAPMAK İSTEYEN KİMSE, İTİKÂF YAPACAĞI YERE NE ZAMAN GİRER BABI

٢٧٧٧-١/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ صَلَّى الْفَجْرَ ثُمَّ دَخَلَ مُعْتَكَفَهُ وَإِنَّهُ أَمَرَ بِخِبَائِهِ فَضُرِبَ أَرَادَ الِاعْتِكَافَ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ

564 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16789, 16999, 17222
565 Buhari, 2026; Ebu Davud, 2462; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16538

رَمَضَانَ فَأَمَرَتْ زَيْنَبُ بِخِبَائِهَا فَضُرِبَ وَأَمَرَ غَيْرُهَا مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ بِخِبَائِهِ فَضُرِبَ فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْفَجْرَ نَظَرَ فَإِذَا الْأَخْبِيَةُ فَقَالَ آلْبِرَّ تُرِدْنَ فَأَمَرَ بِخِبَائِهِ فَقُوِّضَ وَتَرَكَ الِاعْتِكَافَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ حَتَّى اعْتَكَفَ فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِ مِنْ شَوَّالٍ

2777-6/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Ebu Muaviye, Yahya b. Said'den haber verdi, o Amre'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) itikâf yapmak istedi mi sabah namazını kıldıktan sonra itikâf yapacağı yere girerdi. Bir kere Ramazan'ın son on gününde itikâf yapmak istedi ve verdiği emir ile çadırı kuruldu. Zeynep te emir verdi ve onun da çadırı kuruldu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başka zevcelerinin de verdikleri emir ile çadırları kuruldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kılıp da o çadırları görünce: "*Siz gerçekten iyi amellerde bulunmak mı istiyorsunuz?*" buyurdu ve sonra da verdiği emir ile çadırı söküldü ve Ramazan ayında itikâfı bıraktı. Nihayet Şevval ayının ilk on gününde itikâf yaptı.[566]

٢٧٧٨-.../٢- شَوَّالٍ وَحَدَّثَنَاه ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ح وَحَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ح وَحَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ ح وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ ابْنِ إِسْحَقَ كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمَعْنَى حَدِيثِ أَبِي مُعَاوِيَةَ وَفِي حَدِيثِ ابْنِ عُيَيْنَةَ وَعَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ وَابْنِ إِسْحَقَ ذِكْرُ عَائِشَةَ وَحَفْصَةَ وَزَيْنَبَ ﵅ أَنَّهُنَّ ضَرَبْنَ الْأَخْبِيَةَ لِلِاعْتِكَافِ

2778-.../2- Bunu bize İbn Ömer de tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti, (H.) Bana Amr b. Sevvab da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bize Amr b. el-Hâris haber verdi (H.) Bana Muhammed b. Râfi' de tahdis etti, bize Ebu

566 Buhari, 2033 -buna yakın-, 2034 -muhtasar olarak-, 2041, 2045; Ebu Davud, 2464; Tirmizi, 791 -buna yakın-; Nesai, 708; İbn Mace, 1771 -buna yakın-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17930

Ahmed tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti (H.) Bana Seleme b. Şebih tahdis etti, bize Ebu'l-Muğire tahdis etti, bize el-Evzâi tahdis etti (H.) Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Yakub b. İbrahim b. Sa'd tahdis etti, bize babam İbn İshak'dan tahdis etti, bütün bunlar Yahya b. Said'den, o Amre'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan Ebu Muaviye'nin rivayet ettiği hadis ile aynı manada hadisi rivayet ettiler.

İbn Uyeyne, Abn el-Hâris ve İbn İshak'ın hadisi rivayetlerinde Âişe (radıyallâhu anhâ), Havsa ve Zeynep -Allah hepsinden razı olsun-in itikâf yapmak maksadı ile çadırlarını kur(dur)dukları zikredilmektedir.[567]

Şerh

"İtikâf yapmak istediği zaman sabah namazını kıldıktan sonra itikâf yerine girerdi." Bunu itikâfa günün başından itibaren başlanır diyenler delil göstermişlerdir. Evzâi, Sevrî, iki görüşünden birisine göre Leys de böyle demişlerdir. Malik, Ebu Hanife, Şafii ve Ahmed ise eğer bir ay yahut on gün itikâf yapmak isterse, güneş batmadan önce itikâf edeceği yere girerdi, demişler ve hadisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in itikâf yerine girip orada dışarı ile alakasını keserek sabah namazından sonra tek başına yalnız kaldığı şeklinde yorumlamışlardır. Yoksa itikâfa başlama vaktinin o olduğu anlamında değildir. Aksine mescidin tamamında zaten akşamdan önce itikâfta idi ve mescidde duruyordu. Ama sabah namazını kıldıktan sonra yalnız başına kaldı, demişlerdir.

"Verdiği emir ile çadırı kuruldu" ilim adamları der ki: İşte bunda itikâfta bulunan kimsenin mescitte itikâfta bulunduğu süre boyunca yalnız kalabileceği bir yer edinmesinin -diğer insanlar aleyhine yeri daraltmamak şartı ile- caiz olduğuna bir delil vardır. Eğer böyle bir yer edinecek olursa bu yeri mescidin arka taraflarında ve geniş yerinde edinir ki başkası aleyhine yeri daraltmasın, kendisi için daha bir halveti sağlasın ve daha mükemmel bir şekilde tek başına kalabilsin.

"Bakınca çadırları gördü ve: "*Siz iyilik mi yapmak istiyorsunuz*" buyurup verdiği emir ile çadırı söküldü." Buradaki "kuvvida" ötreli kaf ve dat harfi ile olup izale edildi (söküldü) anlamındadır.

"Siz birri mi (iyiliği mi) istiyorsunuz?" sorusunda, birr'den kasıt itaattir. Kadı Iyâz dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu sorusu onların yaptıklarına olumsuz bir tepkidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Buhari'nin rivayet ettiği gibi bu hususta birilerine izin vermişti. Ama tepki göstermesinin

567 2777 numaralı hadisin kaynakları

sebebi itikâfta bulunmak hususunda ihlaslarının tam olmayacağından, aksine onu kıskandıkları için ona yakın olmak isteği ile bunu yapmış olduklarından korktu. Ya da kendisi onlara karşı gayreti sebebi ile devamlı mescitte kalmalarından hoşlanmamıştır. Halbuki o insanları bir araya getirip topluyor, yanına bedeviler ve münafıklar da gelip hazır bulunuyordu. Kendileri ise ortaya çıkacak ihtiyaçları sebebi ile dışarı çıkıp içeri girmek gereğini duyuyorlar, bundan dolayı bazı hallerde elbiseleri üzerlerinden açılabiliyordu. Yahut ta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları, kendisi mescitte iken yanı başında mescitte görünce adeta zevceleri ile birlikte kendisini kendi evinde imiş gibi zannetti, böylelikle itikâfın önemli maksadı da ortadan kalkmış oldu. Bu önemli maksat ise kişinin eşlerinden, dünya ile alaka sağlayan hususlardan ve benzerlerinden uzak kalmaktır. Ya da kurdukları çadırları ile mescidi daralttıklarından dolayı onlara çıkışmış olabilir.

Hadis-i şerifte kadınların da itikâfta payları bulunduğuna bir delil vardır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara önce izin vermiş, ama bundan sonra arızi bir sebeple onlara engel olmuştur.

Yine hadisten anlaşıldığı üzere erkek, izni olmaksızın zevcesinin itikâfına mani olabilir. Bütün ilim adamları böyle demişlerdir. Eğer ona izin verdikten sonra ona engel olabilir mi? Bu hususta ilim adamlarının farklı görüşleri bulunmaktadır. Şafii, Ahmed ve Davud'a göre Nafile itikâftan eşini, kölesini engelleyebilir ve itikâftan onları çıkartabilir. Malik ise bunları kabul etmezken, Ebu Hanife zevcenin çıkartılamayacağını, ama kölenin çıkartılmasının caiz olduğunu söylemiştir.

٣/٤٣- بَاب الِاجْتِهَادِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ

3/43- RAMAZAN AYININ SON ON GÜNÜNDE İBADETİ OLABİLDİĞİNCE ARTIRMAK BABI

٢٧٧٩-٧/١- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ صُبَيْحٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ أَحْيَا اللَّيْلَ وَأَيْقَظَ أَهْلَهُ وَجَدَّ وَشَدَّ الْمِئْزَرَ

2779-7/1- Bize İshak b. İbrahim el-Hanzalî ve İbn Ebu Ömer birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti. İshak dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Ebu

Ya'fur'dan haber verdi, o Müslim b. Suvayf'dan, o Mesruk'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ramazanın son on günü girdi mi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleri ihya eder, zevcelerini uyandırır, kendisi olanca gayretini gösterir ve izarını sıkıca bağlardı.[568]

٢٧٨٠-٨/٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ قَالَ سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ يَقُولُ سَمِعْتُ الْأَسْوَدَ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَجْتَهِدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مَا لَا يَجْتَهِدُ فِي غَيْرِهِ

2780-8/2- Bize Kuteybe b. Said ve Ebu Kâmil el-Cahderî tahdis etti. İkisi Abdulvâhid b. Ziyad'dan rivayet etti, Kuteybe dedi ki: Bize Abdulvâhid, el-Hasan b. Ubeydullah'dan şöyle dediğini tahdis etti: İbrahim'i şöyle derken dinledim: el-Esved b. Yezid'i şöyle derken dinledim: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazanın son on günün de başka zamanlarda gösterdiği kadar gayret gösterirdi.[569]

Şerh

(2779) Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın: "Ramazan'ın son on günü girdi mi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceyi ihya eder..." Bir rivayette de (2780) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın son on gününde... kadar gayret gösterirdi."

İlim adamları "İzarını sıkıca bağlardı" tabirinin anlamı hususunda farklı açıklamalarda bulunmuşlardır. Bir açıklamaya göre bu, başka zamanlardaki adetinden fazla ibadetlerde gayret göstermek demektir. Bu da ibadetlerde bulunmak kastıyla kollarını sıvamak anlamına gelir. Ben bu iş için izarımı sıkı bağladım, Bunun için elbiselerimi toparladım (kollarımı sıvadım) ve işimi gücümü bırakıp kendimi buna verdim, demiştir. Bunun; ibadetleriyle meşgul olmak için kadınlardan uzak kalmaktan kinaye olduğuda söylenmiştir.

"Geceyi ihya ederdi" yani namaz ve daha başka ibadetleri yaparak gece boyunca uykusuz kalırdı demek.

"Aile halkını uyandırırdı" yani geceleyin aile halkını uyandırır ve alışılmışın dışında ibadette daha fazla gayret gösterirdi.

568 Buhari, 2024; Ebu Davud, 1376; Nesai, 1638; İbn Mace, 1768; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17637

569 Tirmizi, 796; İbn Mace, 1767; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15924.

Bu hadisten şu hükümler anlaşılmaktadır:

1. Ramazan'ın son on gününde ibadetlerin arttırılması müstehabtır.

2. Ramazan gecelerinin ibadetlerle ihya edilmesi müstehabtır.

Mezhep âlimlerimiz gecenin tamamen kıyam ile geçirilmesi mekruhtur, şeklindeki sözleri ise bunu devamlı yapmak ile ilgilidir. Ama Mezhep âlimlerimiz bir, iki ve on geceyi ihya etmenin mekruh olduğunu söylememişlerdir. Bundan dolayı bayram gecelerinin ihya edilmesinin ve daha başka gecelerin ihya edilmesinin müstehab olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir.

"Mi'zer" İzar'ın kendisi demektir. Allah en iyi bilendir.

٤/٤٤- بَاب صَوْمِ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ

4/44- ZÜLHİCCE'NİN İLK ON GÜNÜ ORUÇ TUTMAK BABI

٢٧٨١-١/٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ وَإِسْحَقُ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ صَائِمًا فِي الْعَشْرِ قَطُّ

2781-9/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe Ebu Kureyb ve İshak tahdis etti. İshak dedi ki: Bize Ebu Muaviye A'meş'ten haber verdi. Diğer ikisi tahdis etti, dedi. (A'meş) İbrahim'den o el-Esved'den o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (Zülhicce'nin) on gününde oruç tuttuğunu asla görmedim, demiştir.[570]

٢٧٨٢-١٠/٢- وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ الْعَبْدِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمْ يَصُمْ الْعَشْرَ

2782-10/2- Bana Ebu Bekr b. Nâfi' el-Abdî de tahdis etti, bize Abdurrahman tahdis etti, bize Süfyan el-A'meş'den tahdis etti. O İbrahim'den o el-Esved'den o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) (Zülhicce'nin) on gününde oruç tutmamıştır.[571]

---

570 Ebu Davud, 2439; Tirmizi, 756; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15949.

571 2781 numaralı hadisin kaynakları.

Şerh

Bu babta Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın (2781): "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i (Zülhicce'nin) on gününde oruçlu olduğunu asla görmedim" sözü ile diğer rivayetteki (2782) "on günü oruç tutmamıştır" sözü yer almaktadır. İlim adamları dedi ki: Bu hadis Zülhicce'nin ilk on gününün oruç tutulmasının mekruh olduğu gibi bir yanılgıya sebep vermektedir. Burada on günden kasıt Zülhicce'nin ilk dokuz günüdür. Bu ise, tevil edilmesi gereken ifadelerdendir. Çünkü bu dokuz günde oruç tutmakta herhangi bir mekruhluk yoktur. Hatta bu günlerde oruç tutmak ileri derecede bir müstehabtır. Bilhassa da arefe günü olan Zülhicce'nin dokuzuncu günü böyledir. Bu günü orucunun faziletine dair hadisler daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Buharinin sahihinde de; Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu günde Salih bir amelin faziletli olduğu kadar, hiç bir günde faziletli değildir"* buyurduğu sabittir. Kastettiği ise, Zülhicce'nin ilk on günüdür. Buna göre Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın on günde oruç tutmadı, şeklindeki sözü hastalık yolculuk ya da buna benzer arizi bir sebep ile oruç tutmadığı şeklinde tevil edilir. Yahutta o, bu günlerde onun oruç tutmadığı şeklinde anlaşılır; halbuki onun görmeyişi, gerçekten onun oruçsuz olmasını gerektirmez. Bu tevilin doğruluğuna Huneyde b. Halid'in zevcesinden onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'ın zevcelerinden birisinden şöyle dediğine dair naklettiği rivayettir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zülhicce'nin dokuz gününü, âşûrâ gününü, her aydan üç gün ayrıca her ayın pazartesi ve perşembe günlerini oruç tutardı." Bunu Ebu Davud rivayet etmiş olup Ebu Davud'un lafzı bu şekildedir. Ahmed ve Nesai rivayetlerinde ise "iki perşembe günü" demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Son senette (2782): "Bana Ebu Bekr b. Nâfi' el-Abdî de tahdis etti, bize Abdurrahman tahdis etti, bize Süfyan el-A'meş'ten tahdis etti" Süfyan'dan kasıt Süfyan Es-Sevrî'dir. Bazı nüshalarda ise Süfyan yerine Şuğbe kaydedilmektedir. Kadı Iyâz, el-Farisi rivayetinden böyle nakletmiştir. Birincisini ise Müslim Sahih'inin ravilerinin çoğunluğundan rivayet etmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

١٥/٧- كِتَابُ الْحَجِّ

15/7- HAC KİTABI

Haccın Anlamı ve Hükmü

Hac "ha" fethalı olarak mastardır. Hem fethalı ve hem kesreli (hic) ise bu mastardan isimdir. Asıl anlamı kastetmektir. Aynı zamanda iş ve bir işi ardı arkasına yapmak anlamında da kullanılır.

Umre'nin ise asıl anlamı ziyaret etmektir.

Bilelim ki hac mükellef, hür ve Müslüman olup gücü yeten herkes için bir farz-ı ayndır. İlim adamları Umre'nin vacip olup olmadığı hususunda farklı görüşlere sahiptir. Vacip olduğu söylendiği gibi müstehab olduğuda söylenmiştir. Şafii'nin bu hususta iki görüşü olup ikisinden daha sahih olanı vacip olduğudur. İlim adamlarının icma ettiklerine göre hac ve umre insanın ömrü boyunca ancak bir defa vacip (farz) olur. Bunları yapmayı adaması hali müstesnadır. O taktirde şartına uygun olarak adağını yerine getirmesi icap eder. Aksi taktirde Mekke'ye yahut Mekke'nin Harem bölgesine ticaret, ziyaret ya da bunlara benzer tekerrür etmeyen bir ihtiyacı sebebi ile girecek olursa hac yahut umre maksadıyla ihrama girmenin vacip olup olmadığı hususunda İlim adamlarının görüş ayrılığı vardır. Aynı zamanda bu Şafii'nin de bu hususta ki iki görüşüdür. Daha sahih olanına göre bu müstehabtır. İkinci görüşe göre ise savaşmak için ve savaşın baş göstermesi ve ortaya çıkması korkusu ile girmemesi şartıyla vacip olur.

Haccın vücubunun fevren (şartları) tamamlanır-tamamlanmaz mı, yoksa şartları tamamlandıktan sonraki zaman içerisinde (terahi ile) yerine getirilmesinin mi vacip olduğu hususunda ilim adamları ihtilâf etmişlerdir. Şafii, Ebu Yusuf ve bir kesim haccın vücubu terahi üzeredir. Daha sonrasına erteleyecek olursa artık haccedemeyeceğini zannedecek hale varmış olması durumu müstesnadır. Ebu Hanife, Malik ve diğerleri ise hac fevren vaciptir, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

١/١- بَاب مَا يُبَاحُ لِلْمُحْرِمِ بِحَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ وَمَا لَا يُبَاحُ وَبَيَانِ تَحْرِيمِ الطِّيبِ عَلَيْهِ

1/1- HAC YAHUT UMRE İÇİN İHRAMA GİRMİŞ OLAN KİMSEYE MÜBAH OLAN ŞEYLERLE MÜBAH OLMAYAN ŞEYLER VE İHRAMLI KİMSEYE HOŞ KOKUNUN HARAM KILINDIĞININ BEYANI BABI

٢٧٨٣-١/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﵄ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنْ الثِّيَابِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَا تَلْبَسُوا الْقُمُصَ وَلَا الْعَمَائِمَ وَلَا السَّرَاوِيلَاتِ وَلَا الْبَرَانِسَ وَلَا الْخِفَافَ إِلَّا أَحَدٌ لَا يَجِدُ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ الْخُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنْ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا مِنْ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ الزَّعْفَرَانُ وَلَا الْوَرْسُ

2783-1/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e Nâfi''den rivayetini okudum. O İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihramlı kimse hangi elbiseleri giyebilir diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Gömlek, sarık, şalvar, bornoz ve mest giyinmeyin. Ancak bir kimse ayakkabı bulamayacak olursa o taktirde mestleri giyinsin ama onları (konçlarını) topukların aşağısından kessin. Bununla birlikte safran ya da alaçehre değmiş hiçbir elbiseyi de giyinmeyin*" buyurdu.[572]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihramlı bir kimse ne giyer sorusunun tevcih edilmesi üzerine: "*Gömlek, sarık ve şalvar, bornoz ve mestleri giyinmeyin. Ancak ayakkabı bulamayan bir kimse mestleri topukların altından kesmek sureti ile giyinsin, buna karşılık safran ve alaçehre değmiş herhangi bir elbiseyi giymeyin*" buyurmaktadır.

İlim adamları dedi ki: Bu sözler harika ve son derece güçlü anlatımı olan sözlerdendir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihramlı kimsenin neleri giyebileceği hakkında soru soruldu. O, adı geçenleri giyinemeyeceği-

572 Buhari, 1542, 5803; Ebu Davud, 1824; Nesai, 2673, 2668; İbn Mace, 2929, 2932; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8325

ni söylemekle bunların dışında kalanları giyebileceğini anlatmış olmaktadır. Giyilmesi yasak olanları açıkça saymak, sayılabilecek kadar sınırlı olduklarından dolayı daha uygun ve daha yerinde idi. İhramlının giymesi caiz olan giyecekleri ise belli bir sayı ile tahdit edilemez. Bu bakımdan bunların hepsini: "Şunu şunu giyinemez" diyerek tesbit etmiş olmaktadır ki bunların dışındakileri giyinebilir demektir.

İlim adamlarının icma ile kabul ettikleri üzere ihramlı olan kimse için sözü geçen bu giyeceklerden hiçbirisini giymesi caiz değildir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gömlek ve şalvar isimleri ile onlar gibi olan bütün elbiselere dikkat çekmektedir. Bu ise bedenin ölçülerine ya da bedenin organlarından birisinin ölçülerine göre dikilmiş ya da bunları kuşatan türden bir elbise türüdür. Zırh, don, eldiven ve daha başkaları buna örnektir. Sarıklar ve bornozları sözkonusu etmek sureti ile başı örten giyeceklere dikkat çekmiş olmaktadır. İster dikişli olsun ister baş sargısına varıncaya kadar başka türlü olsun hepsi haramdır. Şayet yara, baş ağrısı ya da daha başka sebeble başını sarmak için sargıya gerek duyarsa sargı kullanabilir fakat fidyede bulunması gerekir. Mestler ise ayağı örten kapalı terlikler, cumcum, çorap ve daha başka her bir şeye dikkat çekmiş olmaktadır. Sözü geçen bütün bunlar erkekler ile alakalı hükümlerdir.

Kadının hükmüne gelince, yüzünü örtmek dışında dikişli olsun olmasın örtme özelliği olan her bir şeyle bedeninin tamamını örtmesi mübahtır. Yüzünü ise örtme özelliğine sahip her bir şeyle örtmesi haramdır. Eldivenlerle ellerini örtmesi hususunda ilim adamlarının görüş ayrılığı vardır. Aynı zamanda bunlar Şafii'nin iki görüşüdür. Daha sahih olanlarına göre bu haramdır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de hoş koku olan zâferan ve alaçehre ile bu manada buna dikkat çekmiş olmaktadır. Bu sebeble ihram halinde erkek ve kadın için bütün koku çeşitleri haramdır. Koku çeşitlerinden kasıt ise koku maksadı ile kullanılanlardır. Portakal, elma gibi meyveler şeyh, kaysun ve benzeri kara çiçekleri ise haram değildir. Çünkü bunlar hoş koku maksadı ile kullanılmazlar. İlim adamları dedi ki: İhramlı olan kimseye sözü geçen elbiseler ile ihramlı kimsenin izar ve rida giyinmesinin haram kılınış hikmeti refah (rahat ve konfor)'dan uzak kalması, huşu sahibi ve zelil bir kimsenin niteliklerini taşıması, her vakit ihramlı olduğunu hatırlayarak daha çok zikretme ihtimalini yüksek tutulması, Allah'ın gözetimi altında olduğunu daha ileri derecede hissederek ibadetlerine daha çok dikkat etmesi, yasak kılınmış şeyleri işlemekten daha çok uzak durması, Bununla ölümü ve kefeni hatırlaması, kıyamet gününde ölümden sonra insanların davetçiye boyun eğerek çıplak ayaklı elbisesiz koşacaklarını hatırlamasıdır. Hoş koku sürünmenin ve

kadınların haram kılınmasındaki hikmet ise yine konfordan, dünya zinet ve zevklerinden uzak durması bütün gaye ve maksadını uhrevi amaçlara birlikte yönlendirmesidir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ancak bir kimse eğer ayakkabı bulamıyorsa o taktirde mestleri giyinsin ve onları topuklarının altından kessin."* Müslim bundan sonra İbn Abbas'ın (2786) ve Cabir'in (2789) rivayet ettiği "ayakkabı bulamayan mest giyinsin" hadisini zikredecektir. Bu hadislerde mestlerin kesilmesi sözkonusu edilmemiştir. İlim adamları bu iki hadis hakkında farklı açıklamalar yapmışlardır. Ahmed: Mestleri oldukları şekilde giyinmek caiz olup İbn Abbas ve Cabir'in rivayet ettikleri hadis sebebi ile onları kesmek gerekmez. İmam Ahmed'in mezhep âlimleri onların açıkça kesileceklerini ifade eden İbn Ömer'in hadisinin nesh olduğunu ileri sürüyorlardı. Ayrıca mestleri kesmenin malı boşu boşuna telef etmek olduğunu da iddia etmişlerdir.

Malik, Ebu Hanife, Şafii ve ilim adamlarının büyük çoğunluğu onları topukların altından kesmedikçe giyinmek İbn Ömer'in hadisi dolayısı ile caiz değildir demişler ve İbn Abbas ile Cabir'in rivayet ettikleri hadis mutlaktır. Dolayısı ile onların hadislerini İbn Ömer'in hadisi dolayısı ile kesilmiş mestler ile ilgili hadise göre yorumlamak icab eder demişlerdir. Çünkü mutlak mukayyede göre yorumlanır. Ayrıca sika ravinin ziyadesi de makbuldur. Hanbeli âlimlerinin kesmek malı boşuna telef etmektir demeleri ise doğru olamaz. Çünkü malın telef edilmesi ancak yasaklanmış hususlarda harcanması halinde sözkonusudur. Şeriatın öngördüğü şekilde kullanılacak olursa o malı boşuna telef etmek değildir. Aksine boyun eğilmesi gereken bir haktır. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları ayakkabı olmadığından ötürü mestleri giyen kimse için fidyenin gerekip gerekmediği hususunda farklı görüşlere sahiptir. Malik ve Şafii ile onlara uygun kanaat belirtenler bu durumdaki kimseye bir şey düşmez. Çünkü eğer ona fidye icab etseydi mutlaka Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu açıklardı demişlerdir. Ebu Hanife ve Hanefi mezhebi âlimleri ise tıpkı başını tıraş etme ihtiyacını duyan bir kimsenin başını tıraş edip fidye durumunda olduğu gibi böyle bir kimsenin de fidye vermesi gerekir demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Sahran yahut alaçehre değmiş hiçbir elbiseyi de giymeyiniz." Ümmet bu ikisi hoş koku olduğundan ötürü bunların değdiği elbiseleri giyinmenin de haram olduğunu icma ile kabul ettikleri gibi hoş koku maksadı ile kullanılan başka bütün türleri de bunlar gibi değerlendirmişlerdir. Hoş kokunun haram

kılınış sebebi ise Bunun cimâyı çağrıştırmasıdır ve ayrıca haccın tezellülüne aykırıdır. Çünkü hacc eden bir kimsenin saçı başı temiz olmaz, toz toprak içinde bulunur. Güzel kokunun haramlığı bakımından erkek ile kadın arasında da bir fark yoktur. Daha önce açıklandığı gibi elbise dışında ihram sebebi ile haram olan bütün hususlar da aynı şekilde böyledir.

İhram sebebi ile haram olan şeyler yedi tanedir:

1. Geçen tafsilatı ile elbise giyinmek.
2. Hoş koku
3. Saçları ve tırnakları kesmek, izale etmek
4. Saçı ve sakalı yağlamak
5. Nikâh akdi yapmak
6. Cimâ ve istimnaya varıncaya kadar diğer cinsel yararlanmalar
7. Av hayvanını telef etmek. Allah en iyi bilendir.

Eğer hoş koku sürünür yahut da yasak olan bir elbiseyi giyinecek olursa eğer bunu kasten yapmışsa icma ile fidye gerekir. Unutarak yapmışsa Sevrî, Şafii, Ahmed ve İshak'a göre fidye yoktur. Ebu Hanife ve Malik ise fidyeyi vacip kabul etmişlerdir. Malik ve Şafii'ye göre usturlu elbise haram değildir. Sevrî ve Ebu Hanife ise bunu haram kabul ederek hoş koku olarak değerlendirmişler bundan dolayı fidyeyi gerekli görmüşlerdir. İhramlı kimsenin hoş kokulu şeylerden başkası ile boyanmış elbise giyinmesi haram olmamakla birlikte mekruhtur. Allah en iyi bilendir.[573]

٢٧٨٤-٢/٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ كُلُّهُمْ عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ قَالَ لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ الْقَمِيصَ وَلَا الْعِمَامَةَ وَلَا الْبُرْنُسَ وَلَا السَّرَاوِيلَ وَلَا ثَوْبًا مَسَّهُ وَرْسٌ وَلَا زَعْفَرَانٌ وَلَا الْخُفَّيْنِ إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ نَعْلَيْنِ فَلْيَقْطَعْهُمَا حَتَّى يَكُونَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ

2784-2/2- Bize Yahya b. Yahya, Amr en-Nâkit ve Züheyr b. Harb hepsi İbn Uyeyne'den tahdis etti. Yahya dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, ez-

573 Burada giyinmekten kasıt, kadınlar için açıkça anlaşılan bir husus ise de erkekler hakkında ihramlı iken yalnızca ihram dediğimiz altlı üstlü havlu ve benzeri şeylere bürünmekten ibarettir. (Çeviren)

Zührî'den haber verdi, o Sâlim'den, o babası (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihramlı kişi ne giyer diye soruldu. Allah Rasûlü: *"İhramlı kimse gömlek giyinmez, sarık sarmaz, bornoz ve şalvar da alaçehre ve safran değmiş elbise de mest de giyinemez. Ancak ayakkabı bulamayacak olursa mestleri topuklardan aşağıya inecek şekilde (konçlarından) keser"* buyurdu.[574]

٢٧٨٥-٣/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا بِزَعْفَرَانٍ أَوْ وَرْسٍ وَقَالَ مَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ

2785-3/3- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e, Abdullah b. Dinar'dan rivayetini okudum. O Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlı bir kimsenin safran yahut alaçehre ile boyalı bir elbise giyinmesini nehyetti ve: *"Ayakkabı bulamayan mest giyinsin ve mestleri topukların altından kessin"* buyurdu.[575]

٢٧٨٦-٤/٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ جَمِيعًا عَنْ حَمَّادٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرٍو عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهُوَ يَخْطُبُ يَقُولُ السَّرَاوِيلُ لِمَنْ لَمْ يَجِدِ الْإِزَارَ وَالْخُفَّانِ لِمَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ يَعْنِي الْمُحْرِمَ

2786-4/4- Bize Yahya b. Yahya, Ebu'r-Rabî' ez-Zehrâni ve Kuteybe b. Said birlikte Hammâd'dan tahdis etti. Yahya dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Amr'dan haber verdi, o Cabir b. Zeyd'den, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i hutbe verirken: *"Şalvarlar izar bulamayan kimse içindir. Mestler ise ayakkabı bulamayan kimse içindir"* buyururken dinledim. Bununla ihramlı kimseyi kastediyordu.[576]

574 Buhari, 5806; Ebu Davud, 1823; Nesai, 2666; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6817
575 Buhari, 5852; Nesai, 2665; İbn Mace, 2932; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7226
576 Buhari, 1841 -buna yakın-, 1843, 5804 -buna yakın-, 5853; Tirmizi, 834 -buna yakın-; Ebu Davud, 1829; Nesai, 2670, 2671 -buna yakın-, 2678 -buna yakın-, 5340 -buna

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şalvarlar izar bulamayanlar içindir... ihramlı olanları kastediyordu."* Bu hadis izar bulamaması halinde ihramlı bir kimsenin şalvar giymesinin caiz olduğu hususunda Şafii ve cumhurun lehine açıkça delalet etmektedir. Ama Malik az önce geçen İbn Ömer hadisinde sözkonusu edilmediğinden bunu kabul etmemektedir. Doğrusu ise bundan sonra gelecek Cabir tarafından rivayet edilecek hadis ile birlikte İbn Abbas'ın bu hadisi sebebi ile mübah olduğudur. İbn Ömer'in hadisinde ise delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü hadis izarın bulunması halini sözkonusu etmektedir. İbn Abbas ile Cabir'in rivayet ettikleri hadiste ise bulunmama hali zikredilmemiştir. Dolayısı ile arada bir aykırılık yoktur. Allah en iyi bilendir.

٢٧٨٧-.../٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ جَعْفَرٍ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الرَّازِيُّ حَدَّثَنَا بَهْزٌ قَالَا جَمِيعًا حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ بِعَرَفَاتٍ فَذَكَرَ هَذَا الْحَدِيثَ

2787-.../-5- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti, bize Muhammed -yani b. Cafer- tahdis etti (H.) Bana Ebu Hassan er-Râzi de tahdis etti, bize Behr tahdis etti (İbn Cafer) ile birlikte dediler ki: Bize Şu'be, Amr b. Dinar'dan bu isnad ile rivayet ettiklerine göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Arafatta hutbe verirken dinlemiştir deyip hadisin geri kalan kısmını zikretti.[577]

٢٧٨٨-.../٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ ح وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ عَنْ أَيُّوبَ كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَلَمْ يَذْكُرْ أَحَدٌ مِنْهُمْ يَخْطُبُ بِعَرَفَاتٍ غَيْرُ شُعْبَةَ وَحْدَهُ

2788-.../6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne tahdis etti. (H.) Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize Huşeym haber verdi, (H.) Bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Veki', Süfyan'dan tahdis etti, (H.) Bize Ali b. Haşrem de tahdis etti, bize İsa b. Yunus, İbn Cüreyc'den

yakın-; İbn Mace, 2931; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5375

577 2786 numaralı hadisin kaynakları

haber verdi (H.) Bana Ali b. Hucr da tahdis etti, bize İsmail, Eyyub'dan tahdis etti, hepsi Amr b. Dinar'dan bu isnâd ile rivayet etti ve onlardan biri -yalnız başına Şu'be'den başka- Arafatta hutbe verirken ibaresini zikretmedi.[578]

٢٧٨٩-٥/٧- وحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ وَمَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ

2789-5/7- Bize Ahmed b. Abdullah b. Yunus da tahdis etti, bize Züheyr tahdis etti, bize Ebu'z-Zübeyr, Cabir (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini tahdis etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ayakkabı bulamayan mestleri giyinsin. İzar bulamayan da şalvar giyinsin*" buyurdu.[579]

٢٧٩٠-٦/٨- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ حَدَّثَنَا عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ بِالْجِعْرَانَةِ عَلَيْهِ جُبَّةٌ وَعَلَيْهَا خَلُوقٌ أَوْ قَالَ أَثَرُ صُفْرَةٍ فَقَالَ كَيْفَ تَأْمُرُنِي أَنْ أَصْنَعَ فِي عُمْرَتِي قَالَ وَأُنْزِلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ الْوَحْيُ فَسُتِرَ بِثَوْبٍ وَكَانَ يَعْلَى يَقُولُ وَدِدْتُ أَنِّي أَرَى النَّبِيَّ ﷺ وَقَدْ نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ قَالَ فَقَالَ أَيَسُرُّكَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَقَدْ أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ قَالَ فَرَفَعَ عُمَرُ طَرَفَ الثَّوْبِ فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ لَهُ غَطِيطٌ قَالَ وَأَحْسَبُهُ قَالَ كَغَطِيطِ الْبَكْرِ قَالَ فَلَمَّا سُرِّيَ عَنْهُ قَالَ أَيْنَ السَّائِلُ عَنِ الْعُمْرَةِ اغْسِلْ عَنْكَ أَثَرَ الصُّفْرَةِ أَوْ قَالَ أَثَرَ الْخَلُوقِ وَاخْلَعْ عَنْكَ جُبَّتَكَ وَاصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ مَا أَنْتَ صَانِعٌ فِي حَجِّكَ

2790-6/8- Bize Şeybân b. Ferruh tahdis etti, bize Hemmâm tahdis etti, bize Atâ b. Ebu Reba, Safvan Ya'lâ b. Umeyye'den tahdis etti, o babası (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ci'rane'de bulunuyor iken bir adam onun yanına geldi. Adamın üzerinde bir cübbe vardı, cübbenin üzerinde de halûk denilen hoş bir koku -veya (safran ve benzeri hoş kokulardan) sarılık izi- vardı.

578 2786 numaralı hadisin kaynakları

579 Yalnız Müslim rivayet etmiştir, Tuhfetu'l-Eşrâf, 2728

Adam: Umremde neleri yapmamı emredersin, dedi. O sırada Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine vahiy indirildi. Ya'lâ da: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine vahiy indirilirken onu görmeyi çok arzu ederdim, derdi. (Ömer) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiy indirilirken onu görmek seni memnun eder mi? dedi. Sonra Ömer örtünün bir ucunu kaldırdı. Ben ona baktığımda onun bir horultusu vardı. (Ravi) dedi ki: -Zannederim genç deve horultusu gibi, dedi.-

Vahiy hali üzerinden gidince Allah Rasûlü: "*Umre hakkında soru soran nerede? Üzerindeki bu sarılığın izini yıka -ya da halûk denilen kokunun izini, yıka.- Üzerindeki cübbeni çıkart ve haccettiğin zaman yaptıklarının aynısını umre yapınca yap*" buyurdu.[580]

Şerh

"Ci'râne" iki meşhur söyleyişi vardır. Birisi ayn harfi sakin, re harfi şeddesiz öbürü ayn harfi kesreli, re harfi şeddeli (ciirrâne şeklinde)dir. Ama birincisi daha fasihdir. Şafii ve lugat bilginlerinin çoğunluğu her ikisini de kabul etmişlerdir. Bu şekilde bu iki söyleyiş Hudeybiye'nin şeddeli ve şeddesiz söyleyişinde de geçerlidir. Ama şeddesiz daha fasih olandır. Şafii ve ona muvafakat edenler bunu kabul etmişlerdir.

"*Halûk*" içine zaferân (safran) katılan bir çeşit hoş kokudur.

"*Gatît*" uyuyanın nefesi ile birlikte çıkardığı ses gibi bir ses demektir.

Be harfi fethalı olarak "*bekr*" genç deve demektir.

"Vahiy hali geçince, açılınca" yani hali geçip o hal üzerinden gidince demektir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in umreye dair soru soran kimseye: "*Üzerindeki sarılığın izlerini sil*" *buyruğundan çeşitli hükümler anlaşılmaktadır:*

1. İhramlı olan bir kimsenin ihrama başlarken de devam ederken de hoş koku sürmesi haram kılınmıştır. Çünkü devamı haram kılındığına göre başlarken haram olması öncelikle sözkonusudur.

2. Hacc için ihrama girmiş bir kimse hakkında sözkonusu olan yedi haram hususun hepsi hoş koku sürünmek, dikişli elbise ve diğerleri umre yapan hakkında da haramdır.

580 Buhari, 1536 -muallak olarak-, 1789, 4329, 4985, 1847; Ebu Davud, 1819, 1822; Tirmizi, 836 -muhtasar olarak-; Nesai, 2667, 2708, 2709; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11836

3. Unutarak ya da bilmeyerek giyindiği ihramına hoş koku isabet etmiş olan bir kimseye keffaret yoktur. Şafii'nin benimsediği görüş budur. Atâ, Sevrî, İshak ve Davud da böyle demişlerdir. Malik, Ebu Hanife, Müzeni ve kendisinden gelen iki rivayetten daha sahih olanına göre Ahmed'e göre ise fidye gerekir. Ama Maliki mezhebinin sahih olan görüşü fidyenin hoş kokuyu unutarak ya da bilmeyerek sürünen kimseye ancak bu hoş kokunun üzerinde uzun süre devam etmesi halinde icab eder.

"Üzerinden cübbeni çıkart." Bu Malik, Ebu Hanife, Şafii ve cumhurun ihramlı bir kimsenin üzerinde dikişli bir elbise bulunursa onu normal bir şekilde üzerinden çıkartır, onu yarması gerekmez şeklindeki görüşlerine delildir. Şa'bî ve Nehai ise başını örtmek durumunda kalmaması için onu normal bir şekilde çıkarması caiz değildir aksine onu yararak çıkarması gerekir. Ama bu zayıf bir görüştür.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haccında ne yapıyorsan Umre'nde de onu yap"* buyruğu haramlardan kaçınmak anlamındadır. Bununla birlikte tavafı, sa'yi, nitelik ve şekliyle tıraşı, açıktan telbiye getirmeyi ve daha başka hacc ile umre arasında ortak olan diğer hususları kastetme ihtimali de vardır. Bu genel ifadenin arasından ise, hacc fiillerinden olup umre fiilleri arasında olmayan hususlar tahsis edilir. Arafat'ta vakfe yapmak, Cemre'lere taş atmak Mina'da ve Müzdelife'de gecelemek ve diğer hususlar gibi.

Bu hadis, bu soruyu soran kişinin haccın niteliklerini bilen bir kişi olmakla birlikte umreyi bilmediği hususunda açık bir delildir. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haccında yaptıklarının aynısını umrende yap"* buyurmuştur.

Yine hadis-i şerifte şu meşhur kaideye bir delil vardır: Kadı ve müftü eğer meselenin hükmünü bilmiyorsa onu bilinceye ya da böyle olduğu kanaatine sahip oluncaya kadar -şartına uygun bir şekilde- cevap vermekten uzak kalabilir. Yine bu hadisten anlaşıldığı üzere Kur-an'ı Kerim de bulunmayan bir takım hükümler arasında da tilavet olunmayan vahiy ile gelmiş olanlar da vardır. Usûl âlimleri arasında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ictihat hakkı yoktur diyen kimseler de bunu delil gösterebilirler. Bunlara göre Allah Rasûlü ancak vahye göre hüküm verirdi. Ama bu söylediklerin de bunda delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) o meselenin hükmünü ictihat ile tesbit edememiş olabilir yahut ta ictihadını tamamlamadan ona vahiy gelmiş olabilir. Allah en iyi bilendir.

"Ya'lâ: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiy indirilirken onu görmeyi çok arzu ederdim, derdi. (Ömer): Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görmek seni se-

vindirir mi? dedi." Bütün nüshalarda bu şekildedir. "Seni sevindirir mi, dedi" denilmekte ama bunu söyleyenin kim olduğunu beyan etmemiş olduğu gibi, daha öncede onun adı zikredilmemiş bulunmaktadır. Bunu söyleyen ise bundan sonraki rivayette açıkladığı gibi Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) dır.

٢٧٩١-٧/٩- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ عَطَاءٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ وَهُوَ بِالْجِعْرَانَةِ وَأَنَا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَعَلَيْهِ مُقَطَّعَاتٌ يَعْنِي جُبَّةً وَهُوَ مُتَضَمِّخٌ بِالْخَلُوقِ فَقَالَ إِنِّي أَحْرَمْتُ بِالْعُمْرَةِ وَعَلَيَّ هَذَا وَأَنَا مُتَضَمِّخٌ بِالْخَلُوقِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ مَا كُنْتَ صَانِعًا فِي حَجِّكَ قَالَ أَنْزِعُ عَنِّي هَذِهِ الثِّيَابَ وَأَغْسِلُ عَنِّي هَذَا الْخَلُوقَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ مَا كُنْتَ صَانِعًا فِي حَجِّكَ فَاصْنَعْهُ فِي عُمْرَتِكَ

2791-7/9- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan Amr'dan tahdis etti. O Ata'dan, o Safvan b. Ya'lâ'dan, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ciğrane de iken bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi bende Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda bulunurdum, adamın üzerinde parça parça biçilmiş bir elbise -yani cübbe- vardı. Üstelik Halûk denilen kokuyu da bol bol sürünmüştü. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Haccında ne yapıyor idiysen umrende de onu yap" buyurdu.[581]

٢٧٩٢-٨/١٠- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا عِيسَى عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ يَعْلَى كَانَ يَقُولُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ لَيْتَنِي أَرَى نَبِيَّ اللهِ ﷺ حِينَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ فَلَمَّا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْجِعْرَانَةِ وَعَلَى النَّبِيِّ ﷺ ثَوْبٌ قَدْ أُظِلَّ بِهِ عَلَيْهِ مَعَهُ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فِيهِمْ عُمَرُ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ مُتَضَمِّخٌ بِطِيبٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ تَرَى فِي رَجُلٍ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ فِي جُبَّةٍ بَعْدَ مَا تَضَمَّخَ بِطِيبٍ فَنَظَرَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ سَاعَةً ثُمَّ سَكَتَ فَجَاءَهُ الْوَحْيُ فَأَشَارَ عُمَرُ بِيَدِهِ إِلَى

581 2790 numaralı hadisin kaynakları.

يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ تَعَالَ فَجَاءَ يَعْلَى فَأَدْخَلَ رَأْسَهُ فَإِذَا النَّبِيُّ ﷺ مُحْمَرُّ الْوَجْهِ يَغِطُّ سَاعَةً ثُمَّ سُرِّيَ عَنْهُ فَقَالَ أَيْنَ الَّذِي سَأَلَنِي عَنِ الْعُمْرَةِ آنِفًا فَالْتُمِسَ الرَّجُلُ فَجِيءَ بِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَمَّا الطِّيبُ الَّذِي بِكَ فَاغْسِلْهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَأَمَّا الْجُبَّةُ فَانْزِعْهَا ثُمَّ اصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ مَا تَصْنَعُ فِي حَجِّكَ

2792-8/10- Bana Züheyl b. Harb tahdis etti, bize İsmail b. İbrahim tahdis etti (H.) Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr haber verdi. (İsmail ile) dediler ki: Bize İbn Cüreyc haber verdi (H.) Bize Ali b. Haşrem de -ki lafız ona ait- tahdis etti. Bize İsa, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Bana Ata'nın haber verdiğine göre Safvân b. Ya'lâ b. Umeyye kendisine şunu haber verdi: Ya'lâ, Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'a: Keşke Allah'ın Nebi'sinin üzerine vahiy nazil olurken görebilseydim diyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ci'râne'de iken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerinde de bir elbise ile gölge yapılmış beraberinde aralarında Ömer'in de bulunduğu ashabından bir takım kimseler varken üzerinde bol bol koku sürünmüş yün bir elbise bulunan bir adam çıkageldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü bol bol koku süründükten sonra bir cübbe giyip umre niyetiyle ihrama girmiş bir adam hakkında neyi uygun görürsün? dedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir süre ona baktı sonra sustu. Derken ona vahiy geldi.

Ömer eliyle Ya'lâ b. Umeyye'ye gel diye işaret etti. Ya'lâ geldi, başını (örtünün altına) sokuverdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün kızarmış olduğunu ve bir süre parladığını ondan sonra da bu halinin açılıp gittiğini gördüm. O vakit Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Az önce bana umre hakkında soru soran adam nerede?"* buyurdu.

Adam aranıp bulundu ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna getirilince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Üzerinde ki hoş kokuyu üç defa yıka cübbeyi ise üzerinden çıkar sonrada haccederken neyi yapıyorsan umrende de onu yap"* buyurdu.[582]

Şerh

(2791) "Üzerinde parça parça biçilmiş" dikilmiş elbiseler demektir. Buna-da "yani cübbe" sözüyle açıklık getirmiş olmaktadır.

"Mutedammih" bulanmış ondan çok çok sürünmüş demektir.

582 2790 numaralı hadisin kaynakları.

(2792) "Yüzü kızarmış horluyordu" buna sebep ise vahyin oldukça ağır ve şiddetli bir hal oluşudur. Nitekim Yüce Allah: *"Biz senin üzerine pek ağır bir söz bırakacağız"* (Müzzemmil, 5) buyurmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Üzerinde ki kokuyu üç defa yıka"* buyruğu ile üç defa yıkamasını emir buyurduğu renginin ve kokusunun giderilmesinde mübalağa içindir. Çünkü vacip olan onu izale etmektir. Eğer bir defa ile bu gerçekleşecek olursa bu yeterlidir, daha fazlası vacip değildir. Belki de o adamın üzerinde ki oldukça fazla idi zaten "bol bol sürünmüş" ifadesi bunu desteklemektedir.

Kadı Iyâz dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "Üç defa onu yıka" buyurması "onu yıka" sözünü üç defa tekrarlamış olması anlamına gelme ihitimali de vardır ama doğru olan az önce geçendir. Allah en iyi bilendir.

٢٧٩٣-٩/١١- وَحَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْعَمِّيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَاللَّفْظُ لِابْنِ رَافِعٍ قَالَا حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ سَمِعْتُ قَيْسًا يُحَدِّثُ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ بِالْجِعْرَانَةِ قَدْ أَهَلَّ بِالْعُمْرَةِ وَهُوَ مُصَفِّرٌ لِحْيَتَهُ وَرَأْسَهُ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي أَحْرَمْتُ بِعُمْرَةٍ وَأَنَا كَمَا تَرَى فَقَالَ انْزِعْ عَنْكَ الْجُبَّةَ وَاغْسِلْ عَنْكَ الصُّفْرَةَ وَمَا كُنْتَ صَانِعًا فِي حَجِّكَ فَاصْنَعْهُ فِي عُمْرَتِكَ

2793-9/11- Bize Ukbe b. Mukrem el-Ammî ve Muhammed b. Râfi' -lafız İbn Râfi'e ait- tahdis edip dediler ki: Bize Vehb b. Cerir b. Hazim tahdis etti bize babam tahdis edip dedi ki: Ben Kays'ı Ata'dan diye tahdis ederken dinledim. O, Safvan b. Ya'lâ b. Umeyye'den o babası (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre: Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ci'râne'de iken yanına geldi. Umre niyetiyle ihrama girmiş; başını ve sakalını da sarıya boyamıştı. Üzerinde bir cübbe vardı. Adam: Umre niyetiyle ihrama girdim ve ben şu gördüğün haldeyim, dedi. Allah Rasûlü: *"Üzerinden cübbeni çıkar, üzerindeki sarı boyayı yıka ve haccederken ne yapıyor idiysen umrende de onu yap"* buyurdu.[583]

583 2790 numaralı hadisin kaynakları.

Şerh

Bu rivayetin bir yerinde "Safvan b. Ya'lâ b. Umeyye" denilirken bir kısmında "İbn Munye" denilmiştir ki her ikisi de doğrudur. Çünkü Umeyye, Ebu Ya'lâ'nın kendisi, Munye ise Ya'lâ'nın annesidir. Onun büyük annesi olduğuda söylenmiştir. Meşhur olan birincisidir. Bu sebeple kimi zaman babasına kimi zaman annesine nisbet edilmiştir. Annesinin adı mim harfi ötreli ondan sonra sakin bir nun ile "Munye" dir.

٢٧٩٤-١٠/١٢- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ أَخْبَرَنَا أَبُو عَلِيٍّ عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ حَدَّثَنَا رَبَاحُ بْنُ أَبِي مَعْرُوفٍ قَالَ سَمِعْتُ عَطَاءً قَالَ أَخْبَرَنِي صَفْوَانُ بْنُ يَعْلَى عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَتَاهُ رَجُلٌ عَلَيْهِ جُبَّةٌ بِهَا أَثَرٌ مِنْ خَلُوقٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي أَحْرَمْتُ بِعُمْرَةٍ فَكَيْفَ أَفْعَلُ فَسَكَتَ عَنْهُ فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيْهِ وَكَانَ عُمَرُ يَسْتُرُهُ إِذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ يُظِلُّهُ فَقُلْتُ لِعُمَرَ ﷺ إِنِّي أُحِبُّ إِذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ أَنْ أُدْخِلَ رَأْسِي مَعَهُ فِي الثَّوْبِ فَلَمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ خَمَّرَهُ عُمَرُ ﷺ بِالثَّوْبِ فَجِئْتُهُ فَأَدْخَلْتُ رَأْسِي مَعَهُ فِي الثَّوْبِ فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ فَلَمَّا سُرِّيَ عَنْهُ قَالَ أَيْنَ السَّائِلُ آنِفًا عَنِ الْعُمْرَةِ فَقَامَ إِلَيْهِ الرَّجُلُ فَقَالَ انْزِعْ عَنْكَ جُبَّتَكَ وَاغْسِلْ أَثَرَ الْخَلُوقِ الَّذِي بِكَ وَافْعَلْ فِي عُمْرَتِكَ مَا كُنْتَ فَاعِلًا فِي حَجِّكَ

2794-10/12- Bize İshak b. Mansur da tahdis etti, bize Ebu Ali Ubeydullah b. Abdülmecid haber verdi, bize Rebah b. Ebu Ma'ruf tahdis edip dedi ki: Ben Ata'yı şöyle derken dinledim: Bana Safvan b. Ya'lâ, babası (radıyallâhu anh)'tan şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteydik. Üzerinde Halûk'un kalıntılarının bulunduğu bir cübbe bulunan bir adam yanına gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü, ben bir umre niyetiyle ihrama girdim nasıl yapayım dedi. Sustu ona bir cevap vermedi. Üzerine bir vahiy nazil olduğu zaman Ömer onu örtüp gölgelendiriyordu. Ömer (radıyallâhu anh)'a: Ben üzerine vahiy nazil olduğu zaman örtünün altına onunla birlikte başımı sokmayı arzu ediyorum dedim. Üzerine vahiy nazil olunca Ömer(radıyallâhu anh): Elbise ile onu örttüm, ben de onun yanına gelip onunla birlikte başımı örtünün altına soktum ve ona baktım. Vahiy hali üzerinden açılınca: *"Az önce Umre hakkında soru soran kişi nerede?"* buyurdu. O adam huzuruna kalktı. Allah Rasûlü: *"Üzerinden cübbeni çıkart üzerindeki Halûk'un etkilerini yıka ve haccında neyi yapıyorsan umrende de onu yap"* buyurdu.[584]

584 2790 numaralı hadisin kaynakları.

Şerh

"Bize Rebah tahdis etti" b harfi iledir (y ile Reyâh değildir).

"Sustu ona bir karşılık vermedi". Yani ona cevap vermedi.

"Ömer onu elbise ile örttü." Ya'lâ'nın başını örtünün altına sokup o halde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görmesi Ömer'in de bu hususta ona izin vermesi gibi bütün hususlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den o zamanda ve bu durumda kendisini görmelerini hoş karşılamamasının söz konusu olmadığını bizzat kendisinden bilip öğrenmiş oldukları şeklinde kabul edilir. Çünkü o şerefli vahiy haline tanık olmakla iman daha da güçlenir. Allah en iyi bilendir.

٢/٢- بَاب مَوَاقِيتِ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ

2/2 HAC VE UMRE'NİN MİKATLARI BABI

٢٧٩٥-١١/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَخَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ وَقُتَيْبَةُ جَمِيعًا عَنْ حَمَّادٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ وَلِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةَ وَلِأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَلِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ قَالَ فَهُنَّ لَهُنَّ وَلِمَنْ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ مِمَّنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَمَنْ كَانَ دُونَهُنَّ فَمِنْ أَهْلِهِ وَكَذَا فَكَذَلِكَ حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ يُهِلُّونَ مِنْهَا

2795-11/1- Bize Yahya b. Yahya, Halef b. Hişam, Ebu'r-Rabi' ve Kuteybe b. Said birlikte Hammâd'dan tahdis etti. Yahya dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd, Amr b. Dinar'dan haber verdi. O Tavus'tan, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medinelileri Zulhuleyfihi, Şam ahalisine el-Cühbeli, Necidlilere Karn el-Menâzil'i, Yemenlilere Yelemlem'i mikat olarak tayin etti ve: "*Bu yerler hem o yerlerin ahalisi içindir hem de onların ahalisinden olmayıp oralardan hac ve umre yapmak için geçenler içindir.Bunlardan daha yakın olanlar ise ehlinin bulunduğu yerde (ihrama girer). Bunlardan daha yakın olanlar da hep bu şekildedir. Hatta Mekkeliler Mekke'den ihrama girerler*" buyurdu.[585]

585 Buhari, 1526, 1529; Ebu Davud, 1738 -buna yakın-; Nesai, 2657; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5738

٢٧٩٦-١٢/٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ وَلِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةَ وَلِأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَلِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ وَقَالَ هُنَّ لَهُمْ وَلِكُلِّ آتٍ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِهِنَّ مِمَّنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ وَمَنْ كَانَ دُونَ ذَلِكَ فَمِنْ حَيْثُ أَنْشَأَ حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ

2796-12/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti... İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medinelilere Zulhuleyfe'yi, Şamlılara Cuhfe'yi, Necidlilere Karn el-Menâzil'i, Yemenlilere Yelemlem'i mikât olarak tayin edip şöyle buyurdu: *"Bu yerler onlar içindir ve onlardan başka yerlerden gelip de hacc ve umre yapmak isteyen ve buraların üzerinden yolu geçen herkes içindir. Bundan daha yakın olanlar ise başladıkları yerden ihrama girerler. Hatta Mekkeliler Mekke'den (ihrama girerler)."*[586]

٢٧٩٧-١٣/٣- وحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يُهِلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَأَهْلُ الشَّامِ مِنْ الْجُحْفَةِ وَأَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَبَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَيُهِلُّ أَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ

2797-13/3- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e Nâfi'den rivayetini okudum, o İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Medineliler Zulhuleyfe'den, Necidliler Karn (el-Menâzil)'den, Şamlılar ise Cuhfe'den ihrama girerler."*

Abdullah dedi ki: Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Yemenliler de Yelemlem'den ihrama girerler*" buyruğu ulaşmıştır.[587]

٢٧٩٨-١٧/٤- وحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ يُهِلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَيُهِلُّ أَهْلُ الشَّامِ مِنْ الْجُحْفَةِ وَيُهِلُّ أَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ قَالَ ابْنُ عُمَرَ ﷺ وَذُكِرَ لِي وَلَمْ أَسْمَعْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ وَيُهِلُّ أَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ

586 Buhari, 1524, 1530, 1545; Nesai, 2653, 2656; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5711
587 Buhari, 1525; Ebu Davud, 1737; Nesai, 2650; İbn Mace, 2914; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8326

2798-17/4- Bana Züheyr b. Harb ve İbn Ebu Ömer tahdis etti. İbn Ebu Ömer dedi ki: Bize Süfyan, ez-Zührî'den tahdis etti, o Sâlim'den, o babası (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Medineliler Zulhuleyfe'den ihrama girer. Şamlılar Cuhfe'den ihrama girer. Necidliler Karn (el-Menâzil)'den ihrama girer."*

İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Bana zikrolunduğuna göre -ki bizzat kendim duymadım- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrıca: *"Yemenliler de Yelemlem'den ihrama girer"* buyurmuştur.[588]

٢٧٩٩-١٤/٥- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ مُهَلُّ أَهْلِ الْمَدِينَةِ ذُو الْحُلَيْفَةِ وَمُهَلُّ أَهْلِ الشَّامِ مَهْيَعَةُ وَهِيَ الْجُحْفَةُ وَمُهَلُّ أَهْلِ نَجْدٍ قَرْنٌ قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ وَزَعَمُوا أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَلَمْ أَسْمَعْ ذَلِكَ مِنْهُ قَالَ وَمُهَلُّ أَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمُ

2799-14/5- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, o Salih b. Abdullah b. Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Medinelilerin ihrama girecekleri yer Zulhuleyfe, Şamlıların ihrama girecekleri yer Mehyea -ki o el-Cuhfe'nin kendisidir- Necidlilerin ihram yeri ise Karn (el-Menazil)'dir."*

Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Ayrıca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yemenlilerin ihrama giriş yeri ise Yelemlem'dir"* buyurduğunu söylemiş iseler de ben bunu bizzat ondan dinlemedim.[589]

٢٨٠٠-١٥/٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَعَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَهْلَ الْمَدِينَةِ أَنْ يُهِلُّوا مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَأَهْلَ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ وَأَهْلَ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ وَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ وَأُخْبِرْتُ أَنَّهُ قَالَ وَيُهِلُّ أَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ

588 Buhari, 1527; Nesai, 2654; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6824

589 Buhari, 1528; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6991

2800-15/6- Bana Yahya b. Yahya, Yahya b. Eyyub, Kuteybe b. Said ve Ali b. Hucr tahdis etti. Yahya dedi ki: Bize İsmail b. Cafer, Abdullah b. Dînâr'dan haber verdi, diğer ikisi ise bize tahdis etti dedi. (Abdullah) İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medinelilere Zulhuleyfe'den, Şam ahalisine Cuhfe'den, Necidlilere de Karn (el-Menâzil)'den ihrama girmelerini emir buyurdu.

Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) da dedi ki: Ayrıca onun: "*Yemenliler de Yelemlem'den ihrama girer*" buyurduğu da bana haber verilmiştir.[590]

٢٨٠١-١٦/٧- حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ يُسْأَلُ عَنِ الْمُهَلِّ فَقَالَ سَمِعْتُ ثُمَّ انْتَهَى فَقَالَ أُرَاهُ يَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ

2801-16/7- Bize İshak b. İbrahim tahdis etti, bize Ravh b. Ubade haber verdi, bize İbn Cüreyc tahdis etti, bana Ebu Zubeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'ya ihrama giren kişiye dair soru sorulunca o: Dinledim deyip sonra da duraklayarak: - Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kast ederek- zannederim o (buyurdu), dedi.[591]

٢٨٠٢-١٨/٨- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ كِلَاهُمَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ قَالَ عَبْدٌ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ يُسْأَلُ عَنِ الْمُهَلِّ فَقَالَ سَمِعْتُ أَحْسَبُهُ رَفَعَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ مُهَلُّ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَالطَّرِيقُ الْآخَرُ الْجُحْفَةُ وَمُهَلُّ أَهْلِ الْعِرَاقِ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ وَمُهَلُّ أَهْلِ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ وَمُهَلُّ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ

2802-18/8- Bana Muhammed b. Hâtim ve Abd b. Humeyd de tahdis etti. İkisi Muhammed b. Bekr'den rivayet etti. Abd dedi ki: Bize Muhammed haber verdi, bize İbn Cüreyc haber verip dedi ki: Bana Ebu'z-Zübeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'ya ihrama girilecek yere dair soru sorulurken (cevabını) dinlemişti. (Ebu Zubeyr) dinledim deyip zannederim Cabir hadisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nisbet ederek merfu olarak rivayet etti- ve dedi ki: "*Medineliler Zulhuleyfe'den ihrama girerler,*

590 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7137
591 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2843

diğer yol ise el-Cuhfe (üzerinden)dir. Iraklılar ise Zâtu Irk'dan ihrama girerler. Necidliler Karn'dan ihrama girerler. Yemenliler de Yelemlem'den ihrama girerler."[592]

Şerh

(2795-2802 numaralı hadisler)

Müslim bu babta üç hadis zikretmiş olup bunların en mükemmel olanı İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadistir. Çünkü rivayet ettiği bu hadis açıkça Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklen dört mîkat yerini ifade etmiş bulunuyor. Bundan dolayı Müslim bu hadisi babın başında zikretmiş oldu. (2795-2796 numaralı hadisler)

Sonra İbn Ömer'in rivayet ettiği hadisi zikretmektedir. (2797-2800 numaralı hadisler) Çünkü İbn Ömer Yemenlilerin mîkatını bellememiş, bunu belâğ yolu[593] ile rivayet etmiştir.

Bundan sonra da Cabir (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadisi (2801-2802) kaydetmektedir. Çünkü Ebu'z-Zübeyr: (2802) zannederim, Cabir bu hadisi merfu olarak rivayet etmiştir, demektedir. Ama bu hadisin merfu olarak sabit olmasını gerektirmez.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medinelilere Zulhuleyfe'yi mîkat olarak tespit etmiştir. Mekke'den en uzak mîkat yeri burasıdır. Burası ile Mekke arasında yaklaşık on ya da dokuz merhalelik bir mesafe vardır. Medine'ye de burası yaklaşık altı millik bir mesafedir.

Şam halkı için Cuhfe'yi mîkat olarak tayin etmiştir. Burası hem Şamlılar hem Mısır halkı için mîkattır. Buraya bu adın veriliş sebebinin selin bir zamanlarda burada ne varsa önüne katıp götürmüş olmasıdır. Buraya aynı zamanda Mehyea da denilir. Müslim'in bazı rivayetlerinde zikredildiği gibi.

Kadı Iyâz, bazılarından he harfinin kesreli okunacağını (Mehia) nakletmiş ise de doğrusu ve meşhur olan sakin (Mehyea) okunacağıdır. Burası Medine yolu üzerinde Mekke'den yaklaşık üç merhalelik bir mesafededir.

Yemen halkının mîkat yeri ise Yelemlem'dir. Buraya ye harfi yerine hemze getirilerek Elemlem de denilir. Her ikisi de meşhur iki söyleyiştir. Tihâme dağlarından bir dağ olup Mekke'den iki merhalelik mesafededir.

---

592 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2843

593 Hadisi rivayet eden ravînin, hadisi bizzat işittiğini belirten lafızlar kullanmayıp "beleğanî: bana ulaştı ki..." gibi (ve burada İbn Abbas'ın kullandığı benzeri diğer ifadelerde görüldüğü şeklide) bir ifade kullanılarak rivayet edilen hadis demektir. Bk. Abdullah Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, İstanbul 2006 s. 56. (Çeviren)

Necidliler için de Karn el-Menâzil'i mîkat yeri olarak tesbit etmiştir. Karn lafzının kaf harfi fethalı re harfi de sakin söyleneceğinde hadis, lügat, tarih, (özel) isimler alanında mütehassıs alimler ve daha başka bütün ilim adamları arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Fakat Cevherî, Sihah'ında bu hususta iki fahiş hataya düşmüştür. Evvela re harfinin fethalı okunacağını (Karan el-Menâzil) diye söylemiş diğer taraftan da Uveys el-Karani (radıyallâhu anh)'ın buraya mensub olduğunu iddia etmiştir. Doğrusu ise re harfinin sakin olmasıdır. Uveys ise Benu Karn diye bilinen bir kabileye mensubtur. Bu kabile de Muradlılara mensub bir kol olup ona nisbet el-Murâdî diye yapılır. Karn el-Menâzil de Mekke'den yaklaşık iki merhale kadar uzaklıktadır. İlim adamlarının dediklerine göre Mekke'ye en yakın mîkat yeri burasıdır.

Zâtu Irk ise kesreli ayn harfi ile (ırk) ile söylenir. Bu da Iraklıların mîkatıdır.

İlim adamları burasının Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tayini ile mi yoksa Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın içtihadı ile mi onların mîkatı olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bu mesele hakkında Şafii mezhebi âlimlerinin de iki görüşü bulunmaktadır. Bunların daha sahih olanı -ki bu aynı zamanda Şafii (radıyallâhu anh)'ın el-Umm'daki açık ifadesidir- Ömer (radıyallâhu anh)'ın tayini mîkat olmuştur. Ayrıca bu husus Buhari'nin Sahih'inde gayet açıktır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in burayı onlara mîkat tayin etmiş olduğunun delili ise Cabir (radıyallâhu anh)'ın hadisidir. Ama onun merfu olduğunu açıkça söylememiş olduğundan dolayı sabit değildir. Dârâkutni'nin, bu zayıf bir hadistir. Çünkü Irak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında fethedilmemişti şeklindeki sözlerine gelince; hadisin zayıf olduğunu söylemesi doğrudur. Delili ise az önce zikrettiğim husustur ama bu hadisin zayıf olduğuna Irak'ın henüz fethedilmemiş olduğunu delil göstermiş olması bir tutarsızlıktır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in orasının fethedileceğini bilmesi dolayısı ile onunla ilgili haber vermesi imkânsız görülemez. Bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mucizelerinden olur ve gelecekteki gaybi hadiselerden haber vermek olur. Nitekim Şam ahalisi için de bütün sahih hadislerde Cuhfe'yi mîkat olarak tayin etmiş bulunmaktadır. Bilindiği üzere Şam da o gün fethedilmiş değildi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Şam'ın, Yemen'in ve Irak'ın fethedileceğini ve Şamlıların Medine'ye gelip onları oralara hicret etmeye teşvik edeceklerini halbuki eğer bilmiş olsalar Medine'nin kendileri için hayırlı olacağını haber verdiği gibi yerin doğularının ve batılarının bir araya getirilip kendisine gösterildiğini ve "ümmetimin mülkü bana gösterilen yerlere kadar ulaşacak, onlar kıratın sözkonusu edildiği bir yer olan Mısır'ı fethedeceklerini İsa (aleyhisselâm)'ın da Dımeşk'ın doğu tarafında el-Menaretü'l-Beydâ denilen yere ineceğini haber vermiştir.

Bütün bu hadisler sahihlerde yer aldığı gibi yine sahihde bu kabilden zikredilmesi uzun sürecek daha başka hadisler de vardır. Allah en iyi bilendir.

İlim adamları bu mîkat yerlerinin meşru olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Ayrıca Malik, Ebu Hanife, Şafii, Ahmed ve cumhur, bunlara riayet etmek vaciptir. Eğer buraları terk edip buraları geçtikten sonra ihrama girecek olursa günahkar olur ama bir kurban fidye gerekir. Haccı da sahihtir demişlerdir. Atâ ve Nehâi ise, ona hiçbir şey düşmez demişlerdir. Said b. Cübeyr ise, haccı sahih olmaz demiştir.

Mîkatların faydasına gelince; hacc ya da umre yapmak isteyen bir kimsenin ihramsız olarak buraları aşıp geçmesi haram olur ve kurban kesmesi -az önce belirttiğimiz gibi- gerekir. Mezhep âlimlerimiz der ki: Eğer hacc ibadetlerine başlamadan önce tekrar mîkat yerine geri dönecek olursa kurban kesme yükümlülüğü kalkar. Burada sözü edilen rüsük (hacc ibadetinden) neyin kastedildiği hususunda ise geniş bir görüş ayrılığı vardır.

Hacc ve umre yapmak istemeyen kimsenin ise mezhebimizdeki sahih görüşe göre Mekke'ye girmek için ihrama girmek yükümlülüğü yoktur. İster oduncu, ot toplayıcısı, avcı ve buna benzer ihtiyaçları sürekli tekrarlanıp durduğu için girmiş olsun, isterse de ticaret, ziyaret ve buna benzer pek sık tekrarlanmayan bir sebeb dolayısı ile girmiş olsun fark etmez. Şafii'nin zayıf bir görüşüne göre Hacc Kitabının baş taraflarında açıklamış olduğumuz şart ile tekrarlanan bir ihtiyacı sebebi ile Mekke'ye ya da Mekke'nin dışında Harem bölgesine girecek olursa hacc ya da umre yapmak üzere ihrama girmesi icab eder. Ama Harem bölgesine girmek istemeyip aksine Haremden berideki bir ihtiyacı olduğu için mîkata uğrayıp geçen bir kimse mîkatı geçtikten sonra ihrama girmeyi arzu edecek olursa bu isteğinin ortaya çıktığı yerden itibaren ihrama girer. Eğer bu yeri ihramsız olarak geçtikten sonra ihrama girerse günahkar olur ve kurban kesmesi gerekir. Eğer ihrama girme arzusunun doğduğu yerde ihrama girecek olursa bu onun için yeterlidir, kurban kesmesi gerekmez. Mîkata dönmek mükellefiyeti de yoktur. Bizim ve cumhurun mezhebi budur. Ahmed ve İshak ise: Mîkata dönmesi lazımdır demişlerdir.

(2795) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medinelilere Zulhuleyfe'yi... Necidlilere de Karn'ı mîkat olarak tayin etti." Nüshaların bir çoğunda "Karn" kelimesi nun'dan sonra elif'siz olarak (yani "karnen" şeklinde değil) yazılmış, bazılarında ise elif ile ("karnen" şeklinde) yazılmıştır ki daha güzeli budur. Çünkü orası bir yer adıdır, bir dağın adıdır. Bu sebeble munsarıf olması gerekmektedir. Elif'siz kaydedilen yerde de tenvinli olarak okunur.

Elif'i yazmayışlarının sebebi ise, bazı muhaddislerin âdet edindiği üzere "Enes'ten dinledim (semi'tu Enesen) derken" sonuna elif getirmeksizin yalnızca "Enes" yazıp onu tenvin ile okumları gibi yazmalarıdır. Uzak bir ihtimal olarak da, "Karn"ın tenvinsiz ama mansub olarak okunması sözkonusudur. O taktirde bu isimle bölgeyi kastetmiş olur. Böylelikle de munsarıf olmaz.

"Buraları hem bunlar içindir hem de buraların ahalisinden başka buralardan yolu geçecek olanlar içindir." Kadı Iyâz dedi ki: Rivayet iki Sahih'de de başka kaynaklarda da ravilerin çoğunluğunda "buralar onlar içindir" anlamını veren lafız "fehunne lehunne" şeklinde gelmiş bulunmaktadır. Ama Buhari ve Müslim'in ravilerinin bir kısmı bunu "fehunne lehum: buraları ora ahalisi içindir" diye kaydetmişlerdir. Nitekim Ebu Davud ve başkaları da bunu böylece rivayet ettikleri gibi Müslim de bu hadisi İbn Ebu Şeybe'nin rivayeti olarak (2796) böylece kaydetmiştir. Doğru şekil de budur. Çünkü bu, bu yerlerin ahalisine ait bir zamirdir. (Dolayısı ile lehunne değil lehum doğru kullanımdır). (Kadı Iyâz) devamla dedi ki: Meşhur olan rivayetin açıklaması da şöyledir.

Buradaki "lehunne" zamiri adı geçen yerlere ve bölgelere aittir. Buralar ise Medine, Şam, Yemen ve Necid'dir. Yani bu mîkat yerleri bu bölgelere ait mîkat yerleridir. Kasıt ise buranın ahalisidir. Bundan dolayı bu zarf hazfedilmiş, muzafun ileyh onun yerine geçirilmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Buranın ahalisi dışında olup buradan geçen kimseler içindir."* Yani mesela Şamlı bir kimse (Mekke'ye) gidişinde Medinelilerin mîkatından geçecek olursa o kimse Medinelilerin mîkatından ihrama girmelidir. Şamlıların mîkatı olan Cuhfe'ye kadar ihramını ertelemesi caiz değildir. Diğer mîkatlar hakkında da durum böyledir. Bu hususta görüş ayrılığı yoktur.

"Buraları hem onlar için hem buranın ahalisinden olmayıp hacc ve umre yapmak isteyip oralardan geçenler içindir" buyruğunda doğru olan mezhep lehine delalet bulunmaktadır. Şöyle ki hacc ve umre yapmak istemeyen bir kimse eğer mîkattan yolu geçecek olursa Mekke'ye girmek için ihrama girmekle yükümlü değildir. Mesele az önce açık bir şekilde geçti.

Kimi ilim adamı da şöyle demiştir: Bunda haccın fevren değil de terahi üzere ifa edileceğine delalet vardır. Bu mesele de hacc kitabının baş taraflarında açık bir şekilde geçmiş bulunmaktadır.

Onlardan daha beride (Mekke'ye daha yakın) olanlar ise aile halkının bulunduğu yerde ihrama girer. Bu ibare de meskeni Mekke ile mîkat arasın-

da olan kimsenin mîkat yerinin meskeni olup mîkata gitmesinin gerekmediği ve ihramsız olarak da meskenini aşıp gitmesinin caiz olmadığı hususunda açık bir hüküm ifade eder. Hem bizim mezhebimizin hem bütün âlimlerin -Mücahid dışında- görüşü budur. O: Bu kimsenin mîkatı Mekke'nin kendisidir demiştir.

"Bunlardan daha beride olan ise aile halkının bulunduğu yerden ihrama girer. Bu hep böyledir hatta Mekkeliler Mekke'den ihrama girerler." İbare bütün nüshalarda bu şekildedir ve doğrudur. Manası da şudur: İşte bu böyledir. Meskeni mîkattan sonra bulunan bu şekilde ihrama girer, aynı şekilde Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler.

İlim adamları bu hususların tamamı üzerinde icma etmişlerdir. Mekke de Mekke ahalisinden olan yahut da Mekke'ye gelip hacc için ihrama girmek isteyen bir kimsenin mîkatı Mekke'nin kendisidir. Onun Mekke'yi terk etmesi ve ihram maksadı ile ister Harem bölgesi ister Haremin dışındaki hill bölgesi olsun oradan hacc için ihrama girmesi caiz değildir. Bizim mezhebimiz âlimlerinin nezdinde sahih olan görüş budur. Bazı mezhep âlimlerimiz de şöyle demiştir: Harem bölgesi içerisinden de tıpkı Mekke'den olduğu gibi ihrama girmesi caizdir. Çünkü Harem bölgesinin hükmü Mekke'nin hükmü ile aynıdır. Sahih olan ise bu hadis sebebi ile birincisidir. Mezhep âlimlerimiz yine der ki: Mekke'nin her yerinden -şehrin dışına ve surlarının dışına çıkmayacak şekilde- ihrama girmesi caizdir. Daha faziletli olan hususunda ise iki görüş vardır. Bunların daha sahih olanına göre evinin kapısından ihrama girer. İkincisine göre ise Mescidi Haramda oluğun altında ihrama girer denilmektedir. Allah en iyi bilendir.

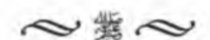
Bütün bu hususlar Mekke'linin hac için ihrama girmesi hakkındadır. Hadiste ancak hac için ihrama girmek ile alakalıdır. Mekke'lilerin umre maksadıyla ihrama girecekleri mikatları ise Haremin dışında kalan en yakın hill bölgesidir. Çünkü ileride gelecek olan Âişe (radıyallâhu anhâ) hadisinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona umre için Ten'im'e kadar çıkıp oradan umre niyetiyle ihrama girmesini buyurmuştur. Ten'im ise Haremin dışında hillin bir kıyısıdır.

(2799) "Medine'lilerin ihrama girecekleri yer" ihrama girilecek yer anlamındaki "*Muhel*" lafzı mim harfi ötreli he harfi fethalı ve sondaki lam şeddelidir. *İhlâl yerleri* (telbiye getirip ihrama girecekleri yerleri) demektir.

Abdullah b. Ömer dedi ki: "Söylediler" Bu kitabın baş taraflarında "zeame: söyledi" lafzının bazen kesin olarak, muhakkak olarak söylenen söz anlamında kullanılacağı belirtilmişti.

(2802) "Bana Ebu'z-Zübeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah'a ihrama girilecek yere dair soru sorulurken dinlemiş..." Burada ki sözlerin anlamı şudur: Ebu'z-Zübeyr dedi ki: Ben Cabir'i dinledim sonra bundan vazgeçmiş yani hadisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref etmeyerek "zannederim hadisi ref etti demiştir." Bu da zannederim o yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) dedi demektir. Bundan önceki rivayette: "Zannederim o hadisi Nebi'ye merfu olarak nisbet etti" dediği gibi. Ancak onun "zannederim hadisi merfu olarak rivayet etti" demesi dolayısıyla bu hadis merfu bir hadis olarak delil gösterilemez. Çünkü merfu olduğunu kesin bir ifadeyle söylememiştir.

Cabir'in rivayet ettiği hadiste: "Irak'lılar ise Zatu İrk'dan ihrama girerler." İbaresi Irak'lıların mikatının bu olduğu hususunda gayet açıktır. Ama az önce geçtiği gibi hadis merfu olarak sabit değildir. Zâtu Irk'ın Irak'lıların ve Irak'lılar durumunda olanların mikatı olduğu hususunda icma bulunduğu az önce geçti. Şafii der ki: Eğer el-Akik denilen yerden ihrama girseler daha faziletli olur. el-Akik ise Zâtu Irk'dan biraz daha uzaktadır. Şafii'nin bunu nüshap kabul etmesi bu husustaki bir rivayetten dolayıdır. Ayrıca Zâtu Irkun önceleri orada olduğuda söylenmiş sonra yeri değiştirilip Mekke'ye yakınlaştırılmıştır. Allah en iyi bilendir. Şunu da bilelim ki haccın mekan olarak mikatı vardır. O da az önce bu hadislerde geçtiği gibidir. Birde zaman olarak mikatı (vakti) vardır ki bu Şevval, Zülkade ve Zülhicce'nin on günüdür. Bu zamanın dışında hac niyetiyle ihrama girmek caiz değildir. Şafii'nin mezhebi budur. Bu zamanın dışında hac için ihrama girecek olursa bu ihrama giriş için olmaz umre için olur. Umre maksadıyla ihrama girmek ise senenin her vaktinde caizdir ve her vaktinde umre yapılabilir. Senenin hiç bir vaktinde umre mekruh değildir. Ama umrenin bir şartı hac ediyor olmaması ve haccın herhangi bir fiilini yapmakta olmamasıdır. Bir senede tekrar tekrar umre yapmak mekruh değildir. Hatta bizce cumhura göre müstehabtır. Aynı yılda umrenin tekrar edilmesini İbn Sîrîn ve Malik mekruh görmüştür. Mikata varmadan Mekke'den daha uzak bir yerden hac için ihrama girmek caizdir. Bu yerin ahalisinin bulunduğu yerler olması ile başka yerler olması arasında bir fark yoktur. Ama hangisi daha faziletlidir? Şafii'nin bu husustaki iki görüşünden daha sahih olanına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymak için mikattan ihrama girmek daha faziletlidir. Allah en iyi bilendir.

٣/٣- بَاب التَّلْبِيَةِ وَصِفَتِهَا وَوَقْتِهَا

3/3- TELBİYE GETİRMEK TELBİYENİN NİTELİKLERİ VE VAKTİ

Telbiye (Lebbeyk... Demek)

Kadı Iyâz dedi ki: el-Mâzerî dedi ki Telbiye (Lebbeyk lafzı) çokluk ve mübalağalı anlatmak için tesniyedir. Bu da ardı arkasına icabet (çağrını kabul edip gelmek) ve itaatine bağlılık anlamındadır. Tesniye yapılması gerçek manada bir tesniye (ikil kip) olmayıp tekit içindir. Tıpkı Yüce Allah'ın: *"Hayır onun iki eli apaçıktır"* (Maide, 64) buyruğunda olduğu gibidir. Yani burada ki "el" nimet diye tevil edilecek olursa onun nimetleri (ikildir) demek olur. Halbuki yüce Allah'ın nimetleri sayılamayacak kadar çoktur.

Yunus b. Habib el-Basri dedi ki: Lebbeyk tekili de tesniyesi de olmayan bir isimdir. Onun sonundaki elifin (lebba'daki elifi kastediyor) yeye dönüşmesi sonundaki zamire (lebbeyk'in sonundaki kâf zamirine) bitişmesinden dolayıdır.

Sîbeveyh'in kanaatine göre ise bu bir tesniye kipidir. Buna delil de açığa çıkmasını sağlayan bir ekin gelmesi halinde ye'ye kalb edilmesidir. İnsanların çoğunluğu ise Sîbeveyh'in kabul ettiği kanaati benimsemektedir.

İbnü'l-Enbâri dedi ki: Arapların "lebbeyk" lafzını tesniye yapmaları tıpkı "hanâneyk" lafzını tesniye yapmalarına benzemektedir. Bu da ardı arkasına şefkat ve merhamet göstermek anlamındadır. Lebbeyk'in aslı lebbeytüke olduğundan ardı arkasına üç tane be harfini ağır bulduklarından ötürü üçüncü be'yi ye'ye değiştirmişlerdir. Nitekim zandan asıl olan "tezannantu" olmakla birlikte tezanneytu demeleri de böyledir.

Dil bilginleri "lebbeyk"in anlamı ve iştikakı (türeyişi) hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bunun ben sana yöneliyorum maksadım sensin anlamında Arapların: "dâri telubbi dârek: evim senin evinin karşısındadır" sözlerinden alınmış olduğu söylendiği gibi Bunun "muhabbetim, sevgim senindir" anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu da Arapların çocuğuna şefkatli, merhametli olan bir annenin durumunu anlatmak için kullandıkları: "imraetun lebbetun" tabirlerinden alınmıştır.

İhlasım senindir anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu da bir kimse katıksız ihlasla seviyorsa kullandıkları "hibbun lebbâbun" tabirlerinden alınmıştır. İşte yiyecek bir şeyin lubbu ve lübâbı (özü) buradan gelmektedir. Bunun; ben sürekli olarak sana itaat eder ve senin davetini kabul ederim anlamında

olduğu da söylenmiştir. Buna göre bu, Arapların: Bir yerde kalıp ikamet etme halini anlatmak üzere lebbe racüli bil mekani ve elebbe: Adam bir yerde ikamet etti, kalmayı sürdürdü tabirlerinden alınmış olur.

İbnü'l-Enbâri dedi ki: el-Halil de bu görüşü kabul etmiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Denildiğine göre bu çağrıyı kabul etmek yüce Allah'ın İbrahim (aleyhisselâm)'a: *"İnsanlar arasında haccı ilan et"* (Hacc, 27) buyruğundaki emrine icabet etmektir.

İbrahim el-Harbi de lebbeyk'in anlamı ile ilgili sana yakın olarak sana itaat ederek diye açıklamıştır. Çünkü ilbâb yakın olmak demektir. Ebu Nasr ise: Ben senin huzurunda telbiye getiren kimseyim. Yani ben sana zillet ve itaatle boyun eğiyorum, demektir, demiştir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.

٢٨٠٣-١٩/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ تَلْبِيَةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ قَالَ وَكَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ يَزِيدُ فِيهَا لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ لَبَّيْكَ وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ

2803-19/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temimî tahdis edip dedi ki: Malik'e, Nâfi'den rivayetini okudum. O Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in telbiyesi: "*Lebbeyk Allahumme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnnel hamde ve ni'mete leke ve'l-mülk lâ şerike lek: Allah'ım, ardı arkasına senin çağrını itaatle kabul ediyorum. Ardı arkasına senin çağrını kabul ediyorum, senin hiçbir ortağın yoktur. Çağrını kabul ediyorum, şüphesiz hamd de, nimet de, mülk de yalnız senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur*" idi.

(Nâfi') dedi ki: Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) bu telbiyeye şunu da ekliyordu: Lebbeyke lebbeyke ve sa'deyk ve'l-hayru bi yedeyk, lebbeyke ve'r-rağbâu ileyke ve'l-amel: Tekrar ve tekrar tekrar ve tekrar senin çağrına uyuyor, emrine itaat ediyorum. Tekrar tekrar Sana itaat edebilmek, Senin yardımın iledir. Hayır yalnız Senin elindedir. Tekrar tekrar Senin çağrına uyuyorum. Dileklerimiz Sanadır, amellerimiz Senin içindir, ibarelerini de ekliyordu.[594]

594 Buhari, 1549; Ebu Davud, 1812; Nesai, 2748; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8344

Şerh

"Çağrına ve emrine tekrar tekrar uyuyor, itaat ediyorum. Muhakkak hamd ve nimet..." Buradaki "inne'l-hamde: muhakkak hamd" deki "inne" lafzı hemzesi fethalı olarak "enne" diye de rivayet edilmekte olup bunlar hadis ehli ile lügat bilginlerinin kabul ettikleri meşhur iki şekildir. Cumhur ise kesreli okuyuş (inne) daha güzeldir demektedir.

Hattâbî: Fethalı (enne) okuyuşu genel bir rivayettir. Sa'leb de: Tercih edilen kesreli okuyuştur. Mana itibari ile fethalı okuyuştan daha güzeldir. Çünkü kesreli okuyuşun anlamı hamd ve nimet her durumda sana aittir demek olur, fethalı okuyuşun anlamı ise bu sebebten ötürü sana lebbeyk diyorum demek olur.

"Nimet de yalnız Senindir." Nimet lafzında meşhur olan okuyuş "ve'n-ni'mete" şeklinde nasb okuyuşudur. Kadı Iyâz dedi ki: Mübtedâ olarak merfu okunması da (ve'n-n'imetu şeklinde) caizdir. Bu durumda haber hazfedilmiş olur. İbnü'l-Enbâri dedi ki: Arzu edilirse "inne"nin haberi: "şüphesiz hamd yalnız Senindir, nimet de Senin için müstekardır" takdirinde hazfedilmiş de kabul edilebilir.

"Ve sa'deyk: itaat Senin yardımın iledir." Kadı Iyâz dedi ki: Bunun i'rabı ve tesniyesi az önce lebbeyk ile ilgili açıklamalarda geçtiği gibidir. Bu da ardı arkasına Sana itaat etmek için yardım anlamındadır.

"Hayır da yalnız Senin elindedir" Yani hayrın tamamı yüce Allah'ın elinde ve O'nun lütfu iledir.

"Dileklerimiz Senden, amellerimiz Senin içindir" Kadı Iyâz dedi ki: el-Mâzerî dedi ki: "rağbâ (dilekler, rağbetler)" re harfi fethalı ve med ile rivayet edildiği gibi re harfi ötreli ve kasr ile (ru'ba) şeklinde de rivayet edilmektedir. el-ulâ ile el-alyâ, en-nu'ma ile en-na'mâ gibidir.

Kadı Iyâz dedi ki: Ebu Ali de yine bu söyleyişte kasır ile birlikte fethalı okuyuşu (er-rağbâ şeklinde) de rivayet etmiştir. Sekrâ gibi. Burada Bunun anlamı istekler ve dilekler hayır yalnız kendisinin elinde olanadır. O, ise yapılan ameller ile kast edilen, ibadeti hak edendir.

٢٨٠٤-٢/٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ يَعْنِي ابْنَ إِسْمَعِيلَ عَنْ مُوسَى بْنَ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ وَنَافِعٍ مَوْلَى عَبْدِ اللهِ وَحَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ قَائِمَةً

عِنْدَ مَسْجِدِ ذِي الْحُلَيْفَةِ أَهَلَّ فَقَالَ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ قَالُوا وَكَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ هَذِهِ تَلْبِيَةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ نَافِعٌ كَانَ عَبْدُ اللهِ ﷺ يَزِيدُ مَعَ هَذَا لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ لَبَّيْكَ وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ

2804-20/2- Bize Muhammed b. Abbâd tahdis etti, bize Hâtim -yani b. İsmail- Musa b. Ukbe'den tahdis etti, o Sâlim b. Abdullah b. Ömer, Abdullah'ın azadlısı Nâfi' ve Hamza b. Abdullah'dan onlar Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiklerine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Zulhuleyfe mescidi yakınında devesi ayağa kalkıp doğrulunca telbiye getirerek: "*Lebbeyk allahumme lebbeyk, lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde, ve'n-ni'mete, leke ve'l-mülk, lâ şerike lek: Allah'ım, Senin çağrını ardı arkasına itaatle kabul ediyorum. Ardı arkasına Senin çağrını kabul ediyorum. Senin hiçbir ortağın yoktur. Çağrını kabul ediyorum. Şüphesiz hamd de, nimet de, mülk de yalnız Senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur*" derdi.

(Hadisi Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet edenler) dediler ki: Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) işte bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiği telbiyedir, derdi.

Nâfi' dedi ki: Abdullah (radıyallâhu anh) bu telbiye ile birlikte: Lebbeyke lebbeyke ve sa'deyke ve'l-hayru biyedeyke, lebbeyke ve rağbâu ve ileyke ve amelu: Tekrar ve tekrar, tekrar tekrar Senin çağrına uyuyor, emrine itaat ediyorum. Tekrar tekrar Sana itaat edebilmek Senin yardımın iledir. Hayır yalnız Senin elindedir. Tekrar tekrar Senin çağrına uyuyorum, dileklerimiz Sanadır, amellerimiz Senin içindir" ibarelerini de eklerdi. [595]

٢٨٠٥-.../٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى يَعْنِي ابْنَ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ أَخْبَرَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ تَلَقَّفْتُ التَّلْبِيَةَ مِنْ فِي رَسُولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِهِمْ

2805-.../3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Yahya -yani b. Said- Ubeydullah'dan tahdis etti, bana Nâfi', İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini haber verdi: Ben telbiyeyi bizzat Rasûlullah

595 Buhari, 1541; Müslim, 2808, 2809; Ebu Davud, 1771; Tirmizi, 818; Nesai, 2756; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7020, 8475, 6708

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ağzından kaptım dedi ve öncekilerin hadisinin aynısını rivayet etti.[596]

Şerh

(2804) "İhrama girip telbiye getirdi ve: Lebbeyk Allahumme lebbeyk... dedi." İlim adamları der ki: İhlal (tercümede ihrama girmek) ihrama girerken yüksek sesle telbiye getirmek demektir. Sözlükteki asıl anlamı sesi yükseltmek demektir. Doğan çocuk için kullanılan "istehelle" ise ağladı, feryad etti anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Ve mâ uhille bihi ligayrillah: Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenler"* (Bakara, 173) buyruğunda da bu anlamdadır. Bu da hayvan kesilirken yüksek sesle Allah'tan başkasının adını anmak demektir. Hilale bu ismin veriliş sebebi ise onu gördüklerinde seslerini yükseltiyor olmaları idi.

(2805)[597] "İbn Ömer'den... ağzından kaptım" buradaki "*telakkaftu*" fiili *hızlıca aldım, kaptım* anlamındadır. Kadı Iyâz dedi ki: Bu aynı zamanda nun harfi ile *telakkantu* diye de rivayet edilmiştir. Onun dediğine göre birincisi cumhurun rivayetidir. (Ondan öğrendim, onun telkini ile öğrendim demektir). Ayrıca bu ye harfi ile *telakkaytu: telakki ettim, aldım,* diye de rivayet edilmiştir. Hepsinin anlamı birbirine yakındır.

٢٨٠٦-٢١/٤- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ فَإِنَّ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَخْبَرَنِي عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُهِلُّ مُلَبِّدًا يَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَا يَزِيدُ عَلَى هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَإِنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ كَانَ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَرْكَعُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ النَّاقَةُ قَائِمَةً عِنْدَ مَسْجِدِ ذِي الْحُلَيْفَةِ أَهَلَّ بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَكَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ﷺ يُهِلُّ بِإِهْلَالِ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَيَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ لَبَّيْكَ وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ

596 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8208

597 Merhum Nevevi'nin Şerhi'nin aslında bu hadis ile alakalı olarak kaydedilecek açıklamalar 2804 numaralı hadisten önce verilmiştir. Sırası dolayısı ile biz bunu buraya almayı uygun bulduk. (Çeviren)

2806-21/4- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti, bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan şöyle dediğini haber verdi: Sâlim b. Abdullah b. Ömer bana babası (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i saçlarını zamklayıp taramış olarak yüksek sesle şöylece telbiye getirdiğini işittim: "*Lebbeyk Allahumme lebbeyk, lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-hamde, venni'mete, leke ve'l-mülk, lâ şerike lek: Allah'ım senin çağrını ardı arkasına itaatle kabul ediyorum. Ardı arkasına senin çağrını kabul ediyorum. Senin hiçbir ortağın yoktur. Şüphesiz hamd de nimet de mülk de yalnız Senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur*" buyurur ve bu sözlerden fazlasını söylemezdi.

Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) da şöyle derdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zulhuleyfe de iki rekat kılar ve Zulhuleyfe Mescidi'nin yanında devesi ayağa kalkıp doğrulunca bu sözleri yüksek sesle söyleyerek telbiye getirirdi.

Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) ayrıca şöyle derdi: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihrama girerken yüksek sesle telbiye getirdiği bu kelimeleri söyleyerek telbiye getirir ve: "*Lebbeyk Allahumme lebbeyk, lebbeyke ve sa'deyk ve'l-hayru fi yedeyk lebbeyke ve'r-rağbâu ileyke ve'l-amel: Tekrar tekrar senin çağrına uyuyor, emrine itaat ediyorum. Sana itaat edebilmek, Senin yardımın iledir. Hayır yalnız Senin elindedir. Tekrar tekrar Senin çağrına uyuyorum, dileklerimiz Sanadır, amellerimiz Senin iledir*" diye telbiye getirirdi.[598]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i saçlarını zamklayıp yapıştırmış olarak yüksek sesle telbiye getirirken dinledim." Bu ifadelerde ihrama girmeden önce saçları zamklayıp taramanın müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Şafii ve mezhep âlimlerimiz bunu açıkça söylemiş bulunmaktadırlar. Ayrıca bu devesinin üzerinden düşerek öldüğü ve kıyamet gününde bu şekilde saçları zamklanıp taranmış olarak diriltileceğini bildiren hadise de uygundur.

İlim adamlarının dediklerine göre telbid: Saçları zamklayıp taramak: Zamk hatmi ya da buna benzer saçları bir araya toplayıp birbirine yapıştırmaya yarayan ve saçın birbirine girmesini, bitlenmesini önleyen benzeri şeylerle taramak demektir. İhramlı kimse için böylesi daha kolay olduğundan ötürü bunu yapmak da müstehabtır.

598 Buhari, 1540, 5915 -uzunca-; Ebu Davud, 1747; Nesai, 2682, 2746; İbn Mace, 3047; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6976

٢٨٠٧-٢٢/٥- وَحَدَّثَنِي عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْيَمَامِيُّ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ يَعْنِي ابْنَ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو زُمَيْلٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ كَانَ الْمُشْرِكُونَ يَقُولُونَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ قَالَ فَيَقُولُ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَيْلَكُمْ قَدْ قَدْ فَيَقُولُونَ إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ تَمْلِكُهُ وَمَا مَلَكَ يَقُولُونَ هَذَا وَهُمْ يَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ

2807-22/5- Bize Abbas b. Abdülazim el-Anberî de tahdis etti... Bize Ebu Zumeyl, İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Müşrikler: Lebbeyke lâ şerike lek: Senin çağrını itaatle kabul ediyorum, Senin ortağın yoktur derlerdi.

(İbn Abbas) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "*Vay sizin halinize! Bu kadarı sizin için yeter! Bu kadarı sizin için yeter!*" buyururdu. Ama onlar: Ancak Sana ait olan bir ortağın vardır ki Sen ona da, onun sahib olduğuna da maliksin derlerdi. Onlar bu sözlerini Beyt'i tavaf ederken söylerlerdi.[599]

Şerh

"Müşrikler... derlerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *Vay sizin halinize! Bu kadarı yeter, bu kadarı yeter* buyururdu... Bu sözleri Beyt'i tavaf ederken söylüyorlardı." Hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Kad kad: Bu kadarı size yeter, bu kadarı size yeter*" buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyâz şunları söylemektedir: Bu, dal harfi sakin olarak da rivayet edilmiştir, tenvinli kesre ile de (*kadin kadin* şeklinde) de rivayet edilmiştir. Bu da söylediğiniz bu sözler yeter, bu kadarı ile yetinin, daha fazlasını söylemeyin demektir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait buyruk burada sona ermektedir. Sonra ravi tekrar müşriklerin neler söylediklerini nakletmeye devam ederek onların: "Ancak Sana ait olan bir ortağın vardır.." dediklerini zikretmektedir. Bunun da anlamı şudur: Onlar bu cümleyi söylüyorlar, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine: *Emrine itaat ettik, Senin hiçbir ortağın yoktur sözünü söyleyip orada bırakın, daha fazlasını söylemeyin*" buyuruyordu. Allah en iyi bilendir.

Telbiye ile ilgili bazı hükümler

Telbiyenin hükmü müslümanların icmaı ile meşru olduğudur. Sonra telbiyenin vacip olup olmadığı hususunda farklı görüşlere sahiptir. Şafii ve baş-

599 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5673

kaları haccın sıhhati için farz da vacip de olmayıp sünnettir, bu sebeble hacc eden bir kimse telbiye getirmeyecek olursa haccı sahih olup ayrıca kurban kesmesi de gerekmez. Fakat fazileti de kaçırmış olur demektedirler.

Bazı mezhep âlimlerimiz de telbiye vaciptir, fidye (kurban) ile telafi edilir. Telbiyesiz de hacc sahihdir demişlerdir. Diğer bir kısım mezhep âlimlerimiz ise: Telbiye ihramın sahih olması için bir şarttır demiştir. Buna göre ihram da, hacc da telbiyesiz sahih olmaz.

Fakat mezhebimizin sahih olan görüşü Şafii'den az önce kaydettiğimiz kanaattir. Malik dedi ki: Telbiye getirmek vacip değildir fakat hacc eden kimse telbiye getirmeyi terk edecek olursa bir kurban kesmesi gerekir, haccı da sahih olur.

Şafii ve Malik der ki: Hacc niyeti telaffuz etmeden de kalpten niyet etmekle gerçekleşmiş olur. Tıpkı orucun da yalnızca niyet etmekle başlaması gibi.

Ebu Hanife dedi ki: Hacc niyeti ona telbiyeyi ya da beraberinde kurbanlık götürmeyi eklemedikçe gerçekleşmez. Ebu Hanife yine der ki: Telbiye anlamını ihtiva eden tesbih (subhânallah demek), tehlîl vesair zikirler de telbiyenin yerini tutar. Nitekim yine Ebu Hanife namazda tesbih (subhânallah demek) ve benzeri zikirler de iftitah tekbirinin yerini tutar demiştir. Allah en iyi bilendir.

Mezhep âlimlerimiz dedi ki: Telbiye getirirken kişiye meşakkat vermeyecek kadar sesi yükseltmek müstehabtır. Kadın ise telbiye getirirken sesini yükseltmez. Çünkü sesinden dolayı fitneye düşülmesinden korkulur.

Gecenin başlaması, gündüzün başlaması, bir tepeye çıkmak, o tepeyi aşıp inmek, arkadaşların bir araya gelmeleri, oturmak, kalkmak, binmek, inmek gibi özellikle durumların değişmesi sırasında namazların akabinde ve bütün mescitlerde çokça telbiye getirmek müstehabtır. Daha sahih olan tavaf ile say halinde telbiye getirilmeyeceğidir. Çünkü tavaf ile sayyın özel bir takım zikirleri vardır. Telbiyenin her seferinde üç ve daha fazla tekrarlanıp arasını konuşarak kesmeksizin ardı arkasına yapılması müstehabtır. Birisi ona selam verecek olursa lafız ile selamı alır, Bununla birlikte bu halde iken ona selam vermek mekruhtur.

Telbiye getirecek olursa Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e salavat getirip yüce Allah'tan kendisi için, sevdikleri ve bütün müslümanlar için dilediği şeyleri ister. En faziletli istek ise Allah'ın rızasını ve cenneti istemek, cehen-

nemden Allah'a sığınmaktır. Beğenip hoşuna gidecek bir şey görecek olursa: Lebbeyk, innel ayşe, ayşul ahira: Emrine itaat ederek geldim, şüphesiz gerçek hayat ahiret hayatıdır der. Telbiye nahr (kurban bayramı birinci günü) akabe cemresini taşlamaya başlayıncaya yahut da cemreye taş atmadan önce yapacak olursa ifada tavafını yapıncaya, yahut da saçları tıraş etmekle bir nüsük (haccın yapılması gereken bir ibadeti) diyenlere göre tıraş olmaya başlayıncaya kadar telbiye getirmeyi sürdürmek müstehabtır. Sahih olan da budur. (Yani tıraş olmanın bir hacc ibadeti (nüsük) olduğudur.)

Umre için de telbiye getirmek, tavafa başlayıncaya kadar müstehabtır. Erkek olsun, kadın olsun abdestsiz, cünüp ve ay hali olsun hiç fark olmaksızın ihramlı olan herkese telbiye getirmek mutlak olarak müstehabtır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: *"Tavaf etmemen dışında hacıların yaptığı her bir işi yap"* buyurmuştur.

٤/٤- بَاب أَمْرِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ بِالْإِحْرَامِ مِنْ عِنْدِ مَسْجِدِ ذِي الْحُلَيْفَةِ

4/4- MEDİNELİLERE ZÜLHULEYFE MESCİDİ'NDEN İHRAMA GİRMELERİNİN EMREDİLMESİ BABI

٢٨٠٨-٢٣/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ ﵁ يَقُولُ بَيْدَاؤُكُمْ هَذِهِ الَّتِي تَكْذِبُونَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيهَا مَا أَهَلَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا مِنْ عِنْدِ الْمَسْجِدِ يَعْنِي ذَا الْحُلَيْفَةِ

2808-23/1- Bize Yahya b.Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Musa b. Ukbe'den rivayetini okudum. O Sâlim b. Abdullah'dan rivayet ettiğine göre, babası (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinlemiştir: Sizin Beyda'nız Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yalan söylediğiniz yerdir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak mescidin yanında -yani Zülhuleyfe'de- ihrama girmiştir.[600]

٢٨٠٩-٢٤/٢- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ يَعْنِي ابْنَ إِسْمَعِيلَ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمٍ قَالَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ ﵁ إِذَا قِيلَ لَهُ الْإِحْرَامُ مِنْ الْبَيْدَاءِ قَالَ الْبَيْدَاءُ الَّتِي تَكْذِبُونَ فِيهَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَا أَهَلَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَّا مِنْ عِنْدِ الشَّجَرَةِ حِينَ قَامَ بِهِ بَعِيرُهُ

600 2804 numaralı hadisin kaynakları

2809-24/2- Bunu bize Kuteybe b. Said de tahdis etti... Sâlim dedi ki: İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'ya: İhrama Beyda'dan girilir denildiği vakit o şöyle derdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hakkında yalan söylediğiniz Beydâ(yı mı kastediyorsunuz?) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak ağacın yanında devesi üzerinde iken devesi kalktığında ihrama girip telbiye getirmiştir dedi.[601]

Şerh

(2808) İbn Ömer'in: "Bu sizin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yalan söylediğiniz Beyda'nızdır..." Diğer rivayette ise (2809) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak devesinin sırtında iken devesi ayağa kalktığı vakit ağacın yanında ihrama girmiştir, demektedir.

İlim adamları der ki: Burada sözü geçen Beyda Mekke yönünde Zülhuleyfe'nin önündeki tümsek yerdir. Burası Zülhuleyfe'ye yakın yerdir. Ona Beyda adının veriliş sebebi burada herhangi bir yapı ve herhangi bir izin bulunmamasından dolayıdır. Esasen her bir geçit yerine de Beyda denilir. Ama burada Beyda'dan kasıt zikrettiğimizdir.

"Yalan söylediğiniz" yani oradan ihrama girdiğini, gerçekte ise girmediğini söylediğiniz yerdir. Çünkü o kesinlikle oradan daha önce bulunan Zulhuleyfe Mescidi'nde ve orada yer alan (ağaç)ın yanında girmiştir. Sözkonusu bu ağaç mescidin yanında bulunuyordu.

İbn Ömer'in kendilerinden "yalancılar" diye söz etmesi bir husus hakkında gerçekteki durumundan farklı şekilde haber verdiklerinden dolayıdır. Bu şerhin baş taraflarında Müslim Sahihi'nin Mukaddimesi'nde ehli sünnete göre yalanın bir şey hakkında gerçekteki durumdan farklı olarak haber vermek olduğunu, bu haberi verenin bunu kasten söylemiş olması ile yanlışlıkla ya da yanılarak söylemiş olması arasında bir farkın olmadığını söylemiştik. Mutezile ise kasten olması şarttır demişlerdir. Bize göre kasten söyleyiş yalanın günah olması için şarttır. Ona yalan demek için şart değildir. Buna göre İbn Ömer'in (radıyallâhu anh) bu nitelemesi bu husustaki kaidemize göredir.

Ayrıca hadiste şu hükümler vardır:

1. Bu lafzı mutlak olarak kullanmakta bir sakınca yoktur.

2. Medinelilerin mîkatı Zulhuleyfe Mescidi olduğuna delaleti bulunmaktadır. Onların ihrama girmelerini Beyda'ya kadar uzatmaları caiz değildir. Bütün ilim adamları böyle demişlerdir.

601 2804 numaralı hadisin kaynakları

3. Mîkattan ihrama girmek kişinin ailesinin evinden girmesinden daha faziletlidir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şerefinin kemali ile birlikte mescidinden ihrama girmemiştir. Eğer caiz oluşu beyan etmek için mîkattan ihrama girmiştir denilecek olursa biz de bu iki sebebten dolayı yanlıştır deriz:

Birincisi, beyan mîkatları açıklayan sahih hadislerle gerçekleşmiş bulunmaktadır.

İkincisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiili uygulaması çokça tekrarlanan fiilleri hakkında cevazı beyan için yorumlanır. Onun bir işi bir ya da bir kaç defa tekrarlaması cevazı beyan içindir. Ama Bununla birlikte en mükemmel şekli ile onu çoğunlukla yapmayı sürdürür. Bu onun abdest azalarını bir, iki ve üç defa yıkayarak abdest almasına benzer, bütün bunlar sabittir. Ama çoğunlukla o abdest azalarını üçer defa yıkayarak abdest almıştır. Hacc ile ihram ise tekrarlanmamıştır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece bir defa haccetmiştir. O halde o bu haccı ancak en mükemmel şekli ile yapmıştır. Allah en iyi bilendir.

(2806) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zülhuleyfe de iki rekat kılar sonra..." Bu hadisde ihrama girmek isteyince iki rekat namaz kılmanın müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Bu namazı ihramdan önce kılar ve bunlar Nafile namazdır. Bizim mezhebimiz de genel olarak ilim adamlarının mezhebi de budur. Ancak Kadı Iyâz ile başkalarının Hasan-ı Basri'den rivayet ettiklerine göre o bu iki rekatın farz bir namazdan sonra kılınmasını müstehab kabul etmiştir. (Kadı Iyâz) dedi ki: Çünkü o bu iki rekatın sabah namazı olduğunu rivayet etmiştir. Doğrusu ise cumhurun söylediğidir. Hadisin zahirinden anlaşılan da odur. Mezhep âlimlerimizle diğer ilim adamları der ki: Bu namaz sünnettir, onu terk edecek olursa fazileti kaçırmış olur. Bundan dolayı herhangi bir vebali ve kurban kesmesi gereği sözkonusu değildir.

Yine mezhep âlimlerimiz der ki: Eğer ihrama girdiği vakit namaz kılmanın yasak kılındığı bir vakte rast gelmiş ise bu iki rekatı kılmaz. Meşhur olan görüşümüz budur. Ama yine bu hususta kimi mezhep âlimlerimizin görüşü bu iki rekatı o vakitte kılar, çünkü bu iki rekatı kılmanın sebebi ihrama girme isteğidir. Bu sebeb de bu şekilde var bulunmaktadır. İhramın vaktine gelince bunu da yüce Allah'ın izni ile bundan sonraki babta zikredeceğiz.

٥/٥- بَاب الْإِهْلَالِ مِنْ حَيْثُ تَنْبَعِثُ الرَّاحِلَةُ

5/5- İHRAMA BİNEĞİN KALKTIĞI YERDEN GİRİLİR BABI

٢٨١٠-٢٥/١- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ جُرَيْجٍ أَنَّهُ قَالَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ رَأَيْتُكَ تَصْنَعُ أَرْبَعًا لَمْ أَرَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِكَ يَصْنَعُهَا قَالَ مَا هُنَّ يَا ابْنَ جُرَيْجٍ قَالَ رَأَيْتُكَ لَا تَمَسُّ مِنَ الْأَرْكَانِ إِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ وَرَأَيْتُكَ تَلْبَسُ النِّعَالَ السِّبْتِيَّةَ وَرَأَيْتُكَ تَصْبُغُ بِالصُّفْرَةِ وَرَأَيْتُكَ إِذَا كُنْتَ بِمَكَّةَ أَهَلَّ النَّاسُ إِذَا رَأَوْا الْهِلَالَ وَلَمْ تُهِلَّ أَنْتَ حَتَّى يَكُونَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ أَمَّا الْأَرْكَانُ فَإِنِّي لَمْ أَرَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَمَسُّ إِلَّا الْيَمَانِيَيْنِ وَأَمَّا النِّعَالُ السِّبْتِيَّةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَلْبَسُ النِّعَالَ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا شَعَرٌ وَيَتَوَضَّأُ فِيهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَلْبَسَهَا وَأَمَّا الصُّفْرَةُ فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَصْبُغُ بِهَا فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَصْبُغَ بِهَا وَأَمَّا الْإِهْلَالُ فَإِنِّي لَمْ أَرَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يُهِلُّ حَتَّى تَنْبَعِثَ بِهِ رَاحِلَتُهُ

2810-25/1- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti. Ben Malik'e, Said b. Ebu Said el-Makburi'den rivayetini okudum. O Ubeydullah b. Cüreyc'den rivayet ettiğine göre Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'ya: Abdurrahman'ın babası! Ben senin arkadaşlarından hiçkimsenin yaptığını görmediğim dört şeyi yaptığını gördüm dedi. (Abdullah) dedi ki: Onlar hangileridir ey İbn Cüreyc? dedi. İbn Cüreyc dedi ki: Senin Ka'be'nin rükünlerinden ancak iki yemani rükne dokunduğunu gördüm. Ayrıca senin sebtiye denilen ayakkabıları giydiğini gördüm. Saçlarını sarıya boyadığını gördüm. Mekke de bulunuyorsan insanların hilali gördükleri zaman onlar telbiye getirdikleri halde sen ise Terviye günü olmadan telbiye getirmediğini gördüm.

Abdullah b. Ömer şu cevabı verdi: Yalnızca iki rükne el değdirmem şundandır. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki yemani rükünden başkasına dokunduğunu görmedim. Sebtiye denilen ayakkabıları giymemin sebebi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kılsız ayakkabıları giydiğini ve onlarla abdest aldığını görmemden dolayıdır. Bu sebeble ben de onları giymeyi seviyorum. Sarıya boyamaya gelince: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bununla boyadığını gördüm. Ben de sarıya boyamayı bundan

dolayı seviyorum. Telbiye getirmeye gelince ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i devesinin sırtına binip devesi ayağa kalkmadıkça telbiye getirdiğini görmedim.[602]

Şerh

Bu babta İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan: "Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i devesi üzerinde devesi ayağa kalkmadıkça yüksek sesle telbiye getirdiğini görmedim" dediğine dair hadis yer almaktadır. Daha önce geçen (2806) "Sonra Zülhuleyfe Mescidi yanında devesi sırtında olduğu halde devesi ayağa kalkınca telbiye getirdi" bundan önceki (2804) hadisde ise: "Zülhuleyfe Mescidi yanında devesi sırtında olduğu halde devesi ayağa kalkınca" bir başka rivayette: Bindiği devesi ayağa kalkınca" bir diğerinde ise "devesi sırtında olduğu halde devesi ayağa kalktığı zaman telbiye getirirdi denilmektedir. Bütün bu rivayetler mana itibari ile birbiri ile uyumludur. Devenin ayağa kalkması çökmüş halde iken kalkıp doğrulması demektir. Burada Malik, Şafii ve cumhurun lehine faziletli olan devesi sırtında bulunduğu halde devesi ayağa kalkınca ihrama girmesidir şeklindeki görüşlerinin lehine bir delil vardır.[603] Ebu Hanife ise: Namazın akabinde bineğine binmeden ve ayağa kalkmadan oturduğu halde ihrama girer demiştir. Aynı zamanda bu Şafii'nin zayıf bir görüşüdür. Diğer taraftan bu hususta İbn Abbas'dan gelmiş bir hadis de vardır ama zayıf bir hadistir. Bu hadiste de telbiyenin ihramdan önce getirilmeyeceği de belirtilmektedir.

İbn Cüreyc'in İbn Ömer'e sorduğu: "Arkadaşlarından görmediğim dört şeyi yaptığını gördüm" sözleri ile alakalı olarak el-Mâzerî şu açıklamayı yapmaktadır: Muhtemelen ben bunların bir kısmını bazıları yapsa dahi bunların hepsini bir arada senden başka yapan kimseyi görmedim şeklinde olabilir.

"Senin iki Yemanî rüknünden başkasına el değdirdiğini görmedim." Sonra İbn Ömer (radıyallâhu anh) cevabında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bu iki Yemani rüknünden başkasına el değdirdiğini görmediğini söylemektedir. İki Yemani rüknünden maksat ise rükni Yemani diye bilinen rükün ile Haceru'l Esvedin bulunduğu rükün (köşe)dir. Buna rüknü iraki de denilir. Çünkü bu rükün Irak cihetindedir. Ondan önceki rukne de Yemani denilir. Çünkü o da Yemen cihetindedir. Her ikisine birlikte iki isimden birisini galip getirmek (tağlîb) sureti ile "Yemaniyyani ve Yemaniyyeyni"denilir. Tıpkı anne

602 Buhari, 166 -uzunca-, 5851 -uzunca-; Ebu Davud, 1772 -uzunca-; Nesai, 117, 2759, 2950, 5258; İbn Mace, 3626; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7316

603 İhrama girmenin niyet etmeden sadece ihram dediğimiz giysilere bürünmekle gerçekleşmeyeceğini niyet ile bunu tahakkuk edeceğini hatırlamakta fayda vardır. (çeviren)

ve babaya ebeveyn, güneş ve aya kamaran (kamereyn), Ebu Bekr ve Ömer'e "umeran, umereyn"denildiği gibi benzeri söyleyişler meşhurdur. Bazen ebeveynde olduğu gibi fazilet sebebi ile tağlîb yaparlar, bazen da Ömereyn'de olduğu gibi dile daha kolay gelmesi sebebi ile tağlîb yaparlar bazen da daha başka bir sebebe bağlı olarak tağlîb yapılır. Ben bu hususu Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Lügat adlı eserimde genişçe açıkladım.

İlim adamları dedi ki: Hicr tarafındaki diğer iki rükne de Şamiyayn, Şamiyeyn denilir. Çünkü bu iki rükün de Şam cihetindedir. Derler ki: İki Yemani rükün, Şami rükünlerinin aksine İbrahim (aleyhisselâm)'ın temelleri üzerinde bulunmaktadır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki Şami rüknü istilam etmeyip Yemani rükünleri istilam etmesinin sebebi İbrahim (aleyhisselâm)'ın temelleri üzerine kalmaya devam etmeleridir. Diğer taraftan iki Yemani rüknün İrakî olanının bir fazileti daha vardır ki o da Hacer-i Esved'in bulunmasıdır. Bu özelliği dolayısı ile o istilam ile birlikte bir de öpülmesi ve alnın üzere konulması özelliğine sahiptir. Yemani rüknün öyle bir özelliği yoktur. Allah en iyi bilendir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bütün imamlar ve fakihler günümüzde iki Şami rüknün istilam edilmeyeceğini ittifakla kabul etmişlerdir. Bu husustaki görüş ayrılığı sadece ilk asırda bazı ashab-ı kiram ile bazı tabiin arasında görülen bir husustu, sonradan bu da ortadan kalktı.

"Senin sebtiye denilen ayakkabıları giydiğini gördüm." İbn Ömer de cevabında: "Sebtiye türü ayakkabıları giymeye gelince..." Sebtiye türü ayakkabıların açıklamasına İbn Ömer: "Kılı olmayan" sözleri ile işaret etmektedir. Dil bilginleri ile garip lafızlar ve hadis bilginlerinin büyük çoğunluğu da aynı şekilde üzerinde kıl bulunmayan ayakkabılardır diye açıklamışlardır. Bunun tıraş etmek ve izale etmek demek olan "sebt"den türetilmiş olduğunu da söylemişlerdir. Başını tıraş etti anlamında "sebete ra'seu" buradan gelmektedir. el-Herevî dedi ki: Bu tür ayakkabılara bu ismin veriliş sebebinin tabaklanmak sureti ile sebtleştiği yani yumuşaması olduğu da söylenmiştir. Mesela ratibetül munsebite: Nemli, yaşlı ve yumuşak denilir. Ebu Amr eş-Şeybâni dedi ki: Tabaklanmış her bir deriye sebt denilir. Ebu Zeyd dedi ki: Sebt, ister tabaklanmış olsun ister tabaklanmamış olsun inek türünün derilerine verilen addır. Bunun kılları izale eden bir tür tabaklama olduğu da söylenmiştir. İbn Vehb dedi ki: Sebtiye denilen ayakkabı türü o zamanlar üzerlerinde kıl bulunmayan siyah ayakkabılardı. Kadı Iyâz dedi ki: İbn Ömer'in: "kılı bulunmayan ayakkabılar" sözünün zahirinden anlaşılan da budur. Ayrıca bu daha önce geçen açıklamalara aykırı değildir. Çünkü bu gibi ayakkabılar karas ile tabak-

lanmış kılsız ve siyah olabilirler. Çünkü tabaklanmış bazı derilerin üzerlerinde kılları kaldığı gibi bazılarının da kalmaz. Araplar ise ayakkabıları kılları ile tabaklamadan giymek adetinde idiler. Tabaklanmış derilerden yapılan ayakkabılar Taif de ve başka yerde yapılırdı. Bunları da bir şairlerinin dediği gibi refah içinde bulunanları giyinirdi:

"O sebtiye denilen (kılsız) ayakkabıları giyer ve ikizin biri de değildir."

Kadı Iyâz der ki: Bütün bu açıklamalara göre sin harfi kesrelidir. (Sibtiye şeklinde) Bana göre de daha sahih olan bu kelimenin iştikâkının da izafesinin de tabaklanmış deri yahut tabaklamak anlamındaki "es-sibt"e olmasıdır. Çünkü bu lafzın nisbeti yapılırken sin harfi kesrelidir. Eğer el-Ezherî ve diğerlerinin dedikleri gibi tıraş etmek demek olan "sebt"ten gelmiş olsaydı ona sin harfi fethalı olarak "sebtiye" olması gerekirdi. Ama bildiğim kadarı ile bunu bu hadiste olsun başka hadislerde olsun şiirde olsun kesreden başka türlü rivayet eden kimse yoktur. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır.

"Onlarda abdest alırdı." Bu ise abdest alır ve ayakları yaş olduğu halde bunları giyerdi demektir.

"Senin sarı ile boyadığını görüyorum" hususuna İbn Ömer de: "Sarı ile boyamaya gelince çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i sarı ile boyarken gördüm. Bu sebeble ben de onunla boyamayı seviyorum" dediğini görüyoruz. el-İmam el-Mâzerî dedi ki: denildiğine göre bu hadiste kastedilen saçların boyanmasıdır. Bir diğer görüşe göre kasıt, elbiseleri boyamaktır. Daha yüksek ihtimal elbiselerin boyanması olduğudur. Çünkü (Abdullah b. Ömer) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in boyadığını haber vermekle birlikte ondan saçlarını boyadığını nakletmemektedir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu, bu husustaki iki ihtimalden daha güçlü olanıdır. Ayrıca İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan İbn Ömer'in sakalını sarıya boyadığına dair rivayetler nakledilmiş ve bu rivayetlere göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in alaçehre ve safran ile sakalını sarıya boyadığını delil göstermiştir. Bunu Ebu Davud rivayet etmiştir. Yine bir başka hadiste ise İbn Ömer'in Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sarığına varıncaya kadar elbiselerini sarı ile boyadığını delil gösterdiğini zikretmektedir.

"Bir de senin Mekke de iken insanlar hilali gördüklerinde yüksek sesle telbiye getirdiklerini gördüğüm halde sen Terviye günü olmadan ihrama girmedin." İbn Ömer ise buna cevabında: "Telbiye getirmeye gelince, ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin sırtında iken ayağa kalkmadan telbiye getirip ihrama girdiğini görmedim" demektedir.

Terviye günü, Zülhicce'nin sekizinci günüdür. Ona bu isim insanların bu günde su ihtiyaçlarını karşılamaları dolayısıyla verilmiştir. Yani Mekke'den beraberlerinde Arafata, orada su içmek ve başka maksatlar için kullanmak üzere su taşıyorlardı.

Meselenin fıkhi hükümlerine gelince:

el-Mâzerî dedi ki: İbn Ömer bir tür kıyas ile cevap vermiştir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiili aynı mesele hakkında delil getirme imkânını bulamadığından ötürü bu anlamda gelecek bir hususu delil göstermiştir. Kıyasının mahiyeti de şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hacc fiillerine başlayıp hacca gittiği zaman ihrama girmiştir. Bu sebeble İbn Ömer de hacca başlayıp haccı yapmak üzere başlayacağı hale kadar ihrama girmeyi tehir etmiş olmaktadır ki bu da Terviye günüdür. Çünkü Mekkeliler o zaman Mekke'den Medine'ye çıkıyorlardı. Bu hususta İmam Şafii ve onun mezhep arkadaşları, İmam Malik mezhebine mensub bazıları ile daha başkaları da İbn Ömer'e muvafakat etmiş, diğer başkaları ise şöyle demişlerdir: En faziletlisi Zülhicce'nin başında ihrama girmektir. Kadı Iyâz bunu ashabın ve ilim adamlarının çoğunluğundan nakletmiş bulunmaktadır. Görüş ayrılığı müstehablık hakkındadır. Bununla birlikte her birisinin caiz olduğu icma ile kabul edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

٢٨١١-٢/٢٦- حَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي أَبُو صَخْرٍ عَنْ ابْنِ قُسَيْطٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ جُرَيْجٍ قَالَ حَجَجْتُ مَعَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ بَيْنَ حَجٍّ وَعُمْرَةٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ مَرَّةً فَقُلْتُ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ لَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكَ أَرْبَعَ خِصَالٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِهَذَا الْمَعْنَى إِلَّا فِي قِصَّةِ الْإِهْلَالِ فَإِنَّهُ خَالَفَ رِوَايَةَ الْمَقْبُرِيِّ فَذَكَرَهُ بِمَعْنًى سِوَى ذِكْرِهِ إِيَّاهُ

2811-26/2- Bize Harun b. Said el-Eylî tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis etti, bize Ebu Sahr, İbn Kusayt'dan tahdis etti, o Ubeyd b. Cüreyc'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) ile birlikte kimi hacc kimi umre olmak üzere oniki defa hacc yaptım. Kendisine: Ey Ebu Abdurrahman! Ben sende dört haslet gördüm, dedi ve hadisi bu manada rivayet etti. Yalnız ihrama girip telbiye getirme hususunda el-Makrubiri'nin rivayetine muhalefet ederek el-Makburi'nin zikrettiğinden farklı bir mana ile onu zikretti.[604]

604 2810 numaralı hadisin kaynakları

Şerh

*"İbn Kusayt"*ın adı Yezid b. Abdullah b. Kusayt'dır. Kaf harfi ötreli sin fethalı ve ye harfi sakindir.

٢٨١٢-٢٧/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْغَرْزِ وَانْبَعَثَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ قَائِمَةً أَهَلَّ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ

2812-27/3- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ali b. Mushir, Ubeydullah'dan tahdis etti, o Nâfi'den, o İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağını üzengiye koyup bindiği deve kalkıp ayağa dikilince Zülhuleyfe'de telbiye getirdi. [605]

Şerh

"Ayağını üzengiye koyunca" üzengi anlamındaki "el-garz" kelimesinde gayn harfi fethalı olup re harfi sakindir. Deri yahut ahşaptan yapılmış ise devenin semerinin altında ayağının koyulduğu yere denilir. Her türlü semer için böyle denildiği de söylenmiştir.

٢٨١٣-٢٨/٤- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ أَنَّهُ كَانَ يُخْبِرُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَهَلَّ حِينَ اسْتَوَتْ بِهِ نَاقَتُهُ قَائِمَةً

2813-28/4- Bana Harun b. Abdullah da tahdis etti... Salih b. Keysân'ın Nâfi'den rivayetine göre İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin üzerinde iken ayağa kalkıp doğrulunca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in telbiye getirdiğini haber veriyordu.[606]

٢٨١٤-٢٩/٥- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﵄ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَرْكَبُ رَاحِلَتَهُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ ثُمَّ يُهِلُّ حِينَ تَسْتَوِي بِهِ قَائِمَةً

605 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8070
606 Buhari, 1552; Nesai, 2758; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7680

2814-29/5- Bana Harmele b. Yahya da tahdis etti... Sâlim b. Abdullah'ın haber verdiğine göre, Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ): Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Zülhuleyfe de devesine binip sonra da devesi onu ayağa kaldırıp doğrulduğunda telbiye getirdiğini gördüm dedi.[607]

٦/٦- بَاب الصَّلَاةِ فِي مَسْجِدِ ذِي الْحُلَيْفَةِ

6/6- ZÜLHULEYFE MESCİDİ'NDE NAMAZ KILMAK BABI

٢٨١٥-١/٣٠- وَحَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالَ أَحْمَدُ حَدَّثَنَا وَقَالَ حَرْمَلَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ عُبَيْدَ اللهِ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَخْبَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ بَاتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِذِي الْحُلَيْفَةِ مَبْدَأَهُ وَصَلَّى فِي مَسْجِدِهَا

2815-30/1- Bana Harmele b.Yahya ve Ahmed b. İsa da tahdis etti. Ahmed, bize İbn Vehb tahdis etti derken Harmele, bize haber verdi, dedi. (İbn Vehb dedi ki:) Bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdiğine göre Ubeydullah b. Ömer kendisine Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini haber verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (hacca) başladığında Zülhuleyfe'de gece kaldı ve oranın mescidinde de namaz kıldı.[608]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) önce Zülhuleyfe'de gece kaldı sonra mescidinde namaz kıldı" ile ilgili olarak Kadı Iyâz şunları söylemektedir: "*Mebde':önce*" mim harfi fethalı ve dammeli okunabilir be harfi ise her iki durumda da sakin okunur. Hacca başladığında demektir. "Mebde'" kelimesi zarf olarak nasb halindedir. Ancak bu şekilde gece kalmak haccın işlerinden de değildir, sünnetlerinden de değildir. Kadı Iyâz der ki: Ama bunu kim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymak maksadı ile yaparsa güzel bir iştir. Allah en iyi bilendir.

607 Buhari, 1514; Nesai, 2757; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6980
608 Nesai, 2658; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7208

٧/٧- بَاب الطِّيبِ لِلْمُحْرِمِ عِنْدَ الْإِحْرَامِ

7/7- İHRAMLININ İHRAMA GİRERKEN KOKU SÜRÜNMESİ BABI

٢٨١٦-٣١/١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ لِحُرْمِهِ حِينَ أَحْرَمَ وَلِحِلِّهِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ

2816-31/1- Bize Muhammed b. Abbâd tahdis etti, bize Süfyan, ez-Zührî'den haber verdi, o Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihrama girdiği zaman ihramı dolayısı ile ve Beyt'i tavaf etmeden önce de ihramdan çıktığı için hoş koku sürdüm.[609]

Şerh

"Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihrama gireceği zaman ihramı dolayısı ile Beyt'i tavaf etmeden önce de ihramdan çıktığı için koku sürdüm."

"Lihurmihi: İhrama gireceği için" lafzını ha harfi ötreli ve kesreli olarak *lihirmihi* şeklinde zaptetmişlerdir. Buna dair açıklama Müslim'in Mukaddimesi'nin şerhinde geçmiştir. Ama ötreli okuyuş daha fazladır. el-Herevî ve başkaları da başka türlüsünü zikretmemektedirler. Ama Sabit, muhaddislerin ötreli okuyuşlarını kabul etmemekte, doğrusu kesreli okuyuştur demektedir.

İhrama girmesinden kasıt, hacc dolayısı ile ihrama girmesidir.

Bu hadiste ihrama girmek istenince hoş koku sürünmenin müstehab olduğuna delil olduğu gibi ihrama girdikten sonra bu kokunun devamında bir sakınca olmadığına ancak ihramda iken yeniden koku sürünmenin haram olduğuna delil vardır. Bizim mezhebimiz de böyledir, ashab-ı ikram, tabiin, muhaddis ve fukahanın cumhurundan pek çok kimse de böyle demiştir. Sa'd b. Ebu Vakkas, İbn Abbas, İbn Zübeyr, Muaviye, Âişe (radıyallâhu anhâ), Um Habibe, Ebu Hanife, Sevrî, Ebu Yusuf, Ahmed, Davud ve başkaları bunlar arasındadır. Aralarında Zührî, Malik, Muhammed b. Hasan gibilerinin bulunduğu başkaları ise bunu kabul etmemektedirler. Aynı şekilde bu görüş ashab ve tabiinden bir topluluktan da nakledilmiştir.

609 Nesai, 2686; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16446

Kadı Iyâz dedi ki: Böyle diyenler Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın bu hadisini koku süründükten sonra gusletti, böylelikle ihramdan önce koku gitmiş oldu, diye yorumlamışlardır. Onların bu yorumunu diğer rivayette gelecek olan (2834) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)e ihrama gireceği sırada koku sürdüm, sonra hanımlarını dolaştı, sonra da ihramlı olarak sabahı etti" rivayeti bunu desteklemektedir. Bunun zahirinden anlaşıldığı üzere hanımları ile beraber olmak için hoş koku sürünmüş bundan sonra da gusül ile bu koku gitmiştir. Özellikle de her bir hanımı ile birlikte olduktan sonra diğerinin yanına gitmeden guslettiği de nakledilmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte koku kalıcı olamaz. Bu durumda Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın (2825) "sonra kokusu etrafa yayılacak şekilde sabahı etti" sözü de gusletmeden önceki hali hakkındadır. Üstelik daha önce Müslim'in kaydettiği bir rivayette: Bu koku zerire (denilen bir karışım) idi. Bu ise gusletmekle giden kokulardandır.

(Kadı Iyâz) devamla dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın (2831): "Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramlı olduğu halde saçlarını ayırdığı yerde kokunun parıltısını görür gibiyim" sözünden kastı ise kokunun cismi ve parçacıkları değil onun izidir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır.

Ama onun bu açıklamaları uygun görülmemiştir. Aksine doğrusu cumhurun söylediği şekilde ihrama girmek için (ihramdan önce) hoş koku sürünmek müstehabtır. Çünkü Âişe (radıyallâhu anhâ): "İhrama gireceği için ona koku sürdüm" demektedir. Bu ise onun hanımları ile bir arada olmak için değil de ihrama girmek için hoş koku sürünmüş olduğu hususunda açıktır. Ayrıca: "Kokunun parıltısını görür gibiyim" demesi de bunu desteklemektedir. Kadı İyaz'ın yorumuna gelince, bizi onu kabul etmeye itecek herhangi bir delil olmaksızın zahire muhalif olduğundan kabul edilemez.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Beyt'i tavaf etmeden önce ihramdan çıktığı için" sözünden kasıt ise İfada tavafıdır. Bundan da Akabe cemresine taş atıp tıraş olduktan sonra ve tavaftan önce hoş koku sürünmenin mübah olduğuna delildir. Şafii'nin ve genellikle ilim adamlarının kanaati budur. Ancak Malik İfada tavafından önce hoş koku sürünmeyi mekruh görmüştür. Fakat bu hadis ona karşı bir delildir.

"İhramdan çıktığı için" sözü de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramdan çıkmış olduğuna delildir. Haccda iki tehallül (ihramdan çıkma) vardır ki, üç husus ile gerçekleşirler. Akabe cemresine taş atmak, tıraş olmak ve eğer Kudum tavafının akabinde sa'y yapmamışsa sa'yı ile birlikte İfada tavafı yapmaktır. Bu üçünü yaptıktan sonra her iki tehallül de (ihramdan çıkış) gerçekleşmiş olur. Şayet bu üçün ikisini yaparsa -ki hangi ikisi olursa olsun- birinci

tehallül gerçekleşmiş olur. İlk tehallül ile kadınlardan yararlanmak dışında ihram dolayısı ile bütün haramlar helal olur. Çünkü kadınlardan yararlanmak ancak ikinci tehallül ile helal olur. Birinci tehallül ile cimâdan başka kadınlardan yararlanmanın mübah olduğu da söylenmiştir. Bu aynı zamanda bazı mezhep âlimlerimizin de görüşüdür. Şafii'nin bir görüşüne göre ise birinci tehallül ile ancak dokunmak, tıraş olmak ve tırnakları kesmek helal olur. Doğrusu daha önce geçendir. Allan en iyi bilendir.

٢٨١٧-٣٢/٢- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ حَدَّثَنَا أَفْلَحُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ بِيَدِي لِحُرْمِهِ حِينَ أَحْرَمَ وَلِحِلِّهِ حِينَ أَحَلَّ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ

2817-32/2- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb de tahdis etti, bize Eflah b. Humeyd, el-Kasım b. Muhammed'den tahdis etti, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: İhrama girdiği zaman ihramı için, ihramdan çıktığı zaman ihramdan çıktığı için Beyt'i tavaf etmeden önce kendi ellerimle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hoş koku sürdüm.[610]

Şerh

Diğer rivayette "ihramdan çıktığı zaman Beyt'i tavaf etmeden önce" ifadesinde de birinci tehallülün Akabe cemresine taş attıktan sonra gerçekleştiğine İfada tavafının da tıraştan sonra olduğuna dair açık bir ifade vardır. Bu da üzerinde ittifak olunmuş bir husustur.

٢٨١٨-٣٣/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ رَسُولَ اللهِ ﷺ لِإِحْرَامِهِ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ وَلِحِلِّهِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ

2818-33/3- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e, Abdurrahman b. el-Kasım'dan rivayetini okudum. O babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihramı için, ihrama girmeden önce ve Beyt'i tavaf etmeden önce de ihramdan çıktığı için hoş koku sürüyordum.[611]

610 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17439

611 Buhari, 1539; Ebu Davud, 1745; Nesai, 2684; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17518

٢٨١٩-٣٤/٤- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ الْقَاسِمَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ لِحِلِّهِ وَلِحُرْمِهِ

2819-34/4- Bize İbn Numeyr de tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihrama gireceği için de ihramdan çıktığı için de hoş koku sürmüşümdür.[612]

٢٨٢٠-٣٥/٥- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ عَبْدٌ أَخْبَرَنَا وَقَالَ ابْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُرْوَةَ أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ وَالْقَاسِمَ يُخْبِرَانِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ بِيَدِي بِذَرِيرَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِلْحِلِّ وَالْإِحْرَامِ

2820-35/5- Bana Muhammed b. Hatim ve Abd b. Humeyd de tahdis etti, Abd: Bize Muhammed b. Bekr haber verdi derken, Muhammed b. Hatim bize tahdis etti, dedi. (Muhammed b. Bekr dedi ki) Bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Ömer b. Abdullah b. Urve'nin haber verdiğine göre o Urve ve el-Kasım'ı Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dedi, diye haber verirlerken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Veda haccında hem ihramdan çıktığı için hem ihrama gireceği için kendi ellerimle zerire denilen koku ile kokulandırdım.[613]

Şerh

Zerire, Hindistan'dan getirilen hoş kokulu bir bitkiden elde edilen bir kokudur.

٢٨٢١-٣٦/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ ﵂ بِأَيِّ شَيْءٍ طَيَّبْتِ رَسُولَ اللهِ ﷺ عِنْدَ حُرْمِهِ قَالَتْ بِأَطْيَبِ الطِّيبِ،

2821-36/6- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Züheyr b. Harb birlikte İbn Uyeyne'den tahdis ettiler. Züheyr dedi ki: Bize Süfyan tahdis etti, bize Osman b. Urve babasından şöyle dediğini tahdis etti: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya:

612 İbn Mace, 3042; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17538
613 Buhari, 7930; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16377

İhrama gireceği sırada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ne koku sürdün? diye sordum. O: Hoş kokuların en iyisi ile dedi.[614]

٢٨٢٢-٣٧/٧- وَحَدَّثَنَاهُ أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ عُثْمَانَ
بْنِ عُرْوَةَ قَالَ سَمِعْتُ عُرْوَةَ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ رَسُولَ اللَّهِ
ﷺ بِأَطْيَبِ مَا أَقْدِرُ عَلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ ثُمَّ يُحْرِمُ

2822-37/7- Bunu bize Ebu Kureyb de tahdis etti... Osman b. Urve dedi ki: Ben Urve'yi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dedi diye tahdis ederken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihrama girmeden önce gücümün yettiği en güzel koku ile kokulardım sonra ihrama girerdi.[615]

٢٨٢٣-٣٨/٨- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ
عَنْ أَبِي الرِّجَالِ عَنْ أُمِّهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِحُرْمِهِ
حِينَ أَحْرَمَ وَلِحِلِّهِ قَبْلَ أَنْ يُفِيضَ بِأَطْيَبِ مَا وَجَدْتُ

2823-38/8- Bize Muhammed b. Râfi' de tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihrama gireceği zaman ihramı dolayısıyla ifada tavafını yapmadan önce de ihramdan çıktığı için bulduğum en hoş koku ile kokuladım.[616]

٢٨٢٤-٣٩/٩- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَسَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو الرَّبِيعِ
وَخَلَفُ بْنُ هِشَامٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ
بْنُ زَيْدٍ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى
وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفْرِقِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَلَمْ يَقُلْ خَلَفٌ وَهُوَ مُحْرِمٌ
وَلَكِنَّهُ قَالَ وَذَاكَ طِيبُ إِحْرَامِهِ

2824-39/9- Bize Yahya b. Yahya, Said b. Mansur Ebu'r-Rabî'ğ, Halef b. Hişam ve Kuteybe b. Said de tahdis etti. Yahya bize Hammâd b. Zeyd haber verdi derken, diğerleri tahdis etti, dedi. O Mansur'dan, o İbrahim'den,

614 Buhari, 5928; Nesai, 2688, 2689; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16365
615 2821 numaralı hadisin kaynakları.
616 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17918.

o Esved'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Sanki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramlı iken saçlarını ayırdığı yerde hoş kokulu parıltısını görür gibiyim.

Halef "o ihramlı iken" ibaresini zikretmemekle birlikte "o ihramının kokusu idi" dedi.[617]

٢٨٢٥-٤٠/١٠- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ لَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفَارِقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ يُهِلُّ

2825-40/10- Bize Yahya b. Yahya Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis etti. Yahya bize Ebu Muaviye haber verdi, derken diğer ikisi bize haber verdi, dedi. O A'meş'den, o İbrahim'den, o Esved'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihrama girdiği için telbiye getirirken saçlarını ayırdığı yerde hoş kokusunun parıltısını görür gibiyim.[618]

٢٨٢٦-٤١/١١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ قَالُوا حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي الضُّحَى عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفَارِقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ يُلَبِّي

2826-41/11- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Zühel b. Harb ve Ebu Said el-Eşşecd tahdis edip dediler ki: Bize Vekil tahdis etti, bize A'meş Ebu Duha'dan tahdis etti, o Mesud'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in telbiye getirirken saçlarını ayırdığı yerdeki hoş kokusunun parıltısına bakıyor gibiyim.[619]

٢٨٢٧-.../١٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ وَعَنْ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ لَكَأَنِّي أَنْظُرُ بِمِثْلِ حَدِيثِ وَكِيعٍ

617 Buhari, 1538; Nesai, 2693, 2694, 2695; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15988.
618 Nesai, 2697, 2698; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15954.
619 İbn Mace, 2927; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17645.

2827-.../12- Bize Ahmed b. Yunus da tahdis etti, bize Züheyl tahdis etti, bize A'meş İbrahim'den tahdis etti. O Esved'den, o Müslim'den, o Mesud'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan... görür gibiyim hadisi Veki'in hadisi ile aynen rivayet etti.[620]

٢٨٢٨-٤٢/١٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ قَالَ سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ يُحَدِّثُ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ كَأَنَّمَا أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفَارِقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ

2828-42/13- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramlı olduğu halde saçlarını ayırdığı yerde ki hoş kokunun parıltısını görür gibiyim.[621]

٢٨٢٩-٤٣/١٤- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ إِنْ كُنْتُ لَأَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفَارِقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ

2829-43/14- Bize İbn Numeyr de tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Gerçekten ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramlı iken saçlarını ayırdığı yerdeki hoş kokunun parıltısını görürdüm.[622]

٢٨٣٠-٤٤/١٥- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنِي إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَهُوَ السَّلُولِيُّ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ وَهُوَ ابْنُ إِسْحَقَ بْنِ أَبِي إِسْحَقَ السَّبِيعِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ سَمِعَ ابْنَ الْأَسْوَدِ يَذْكُرُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُحْرِمَ يَتَطَيَّبُ بِأَطْيَبِ مَا يَجِدُ ثُمَّ أَرَى وَبِيصَ الدُّهْنِ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ بَعْدَ ذَلِكَ

620 Esved'in rivayet ettiği hadisin kaynakları 2855 numaralı hadisin kaynakları olup Mesruk'un hadisinin kaynaklarıda 2826 numaralı hadisin kaynaklarıdır.

621 Buhari, 271, 5918; Nesai, 2696; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15928.

622 Buhari, 5923; Nesai, 2700; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16010.

2830-44/15- Bize Muhammed b. Hatim de tahdis etti. Bana İshak b. Mansur -ki o es-Seludi'dir- tahdis etti. Bize İbrahim b. Yusuf - ki o b. İshak b. Ebu İshak es-Sebîî'dir- babasından tahdis etti. O Ebu İshak'tan Ebul Esved'i kendi babasından diye zikrederken dinlemiştir. Babası Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihrama girmek istediği vakit bulabildiği en hoş koku ile kokulanırdı. Sonra ben bundan sonra başında ve sakalında yağın parıltısını görürdüm.[623]

٢٨٣١-٤٥/١٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الْمِسْكِ فِي مَفْرِقِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ

2831-45/16- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti... İbrahim b. el-Esved tahdis edip dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ): Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramlı olduğu halde saçlarını ayırdığı yerde misk'in parıltısını görür gibiyim dedi.[624]

٢٨٣٢-.../١٧- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ أَبُو عَاصِمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

2832-.../17- Bunu bize İshak b. İbrahim de tahdis etti... Bize Süfyan el-Hasan b. Ubeydullah'tan bu isnad ile aynısını rivayet etti.[625]

٢٨٣٣-٤٦/١٨- وَحَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ وَيَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا مَنْصُورٌ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ النَّبِيَّ ﷺ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ وَيَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ بِطِيبٍ فِيهِ مِسْكٌ

2833-46/18- Bana Ahmed b. Meni' ve Yakub ed-Devrakî de tahdis edip dedi ki: ... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihrama girmeden önce ve kurban bayramı birinci (Nahr) günü de Beyt'i tavaf etmeden önce misk bulunan bir koku sürerdim.[626]

---

623 2829 numaralı hadisin kaynakları.
624 Ebu Davud, 1746; Nesai, 2692; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15925.
625 2831 numaralı hadisin kaynakları.
626 Tirmizi, 917; Nesai, 2691; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17526.

٢٨٣٤-٤٧/١٩- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ وَأَبُو كَامِلٍ جَمِيعًا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ قَالَ سَعِيدٌ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْتَشِرِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَأَلْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يَتَطَيَّبُ ثُمَّ يُصْبِحُ مُحْرِمًا فَقَالَ مَا أُحِبُّ أَنْ أُصْبِحَ مُحْرِمًا أَنْضَخُ طِيبًا لَأَنْ أَطَّلِيَ بِقَطِرَانٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَفْعَلَ ذَلِكَ فَدَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ ﷺ فَأَخْبَرْتُهَا أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ مَا أُحِبُّ أَنْ أُصْبِحَ مُحْرِمًا أَنْضَخُ طِيبًا لَأَنْ أَطَّلِيَ بِقَطِرَانٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَفْعَلَ ذَلِكَ فَقَالَتْ عَائِشَةُ أَنَا طَيَّبْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عِنْدَ إِحْرَامِهِ ثُمَّ طَافَ فِي نِسَائِهِ ثُمَّ أَصْبَحَ مُحْرِمًا

2834-47/19- Bize Said b. Mansur ve Ebu Kâmil birlikte Ebu Avâne'den tahdis etti. Said dedi ki: Bize Ebu Avâne İbrahim b. Muhammed b. el-Munteşir'den tahdis etti. O babasından şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'ya koku süründükten sonra ihramlı olarak sabahlayan kimse hakkında soru sordum. O: Ben etrafıma hoş koku saçarak ihramlı olduğum halde sabahı etmeyi arzu etmem. Yemin ederim böyle bir işi yapmaktansa katran ile sıvanmayı daha çok severim.

(İbrahim) dedi ki: Sonra Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna girerek kendisine İbn Ömer'in: Ben etrafıma hoş koku saçarak ihramlı sabahlamayı sevmiyorum hatta bunu yapmaktansa katran sürünmeyi tercih ederim dediğini haber verdim.

Âişe (radıyallâhu anhâ): İhrama gireceği vakit Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kendim koku sürdüm sonra hanımlarını dolaştı sonra ihramlı olarak sabahı etti, dedi.[627]

٢٨٣٥-٤٨/٢٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِي ابْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْتَشِرِ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ثُمَّ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ ثُمَّ يُصْبِحُ مُحْرِمًا يَنْضَخُ طِيبًا

2835-48/20- Bize Yahya b. Habib el- Harisi de tahdis etti... İbrahim b. Muhammed b. el- Munteşir dedi ki: Babamı Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dedi diye tahdis ederken dinledim: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e

627 Buhari, 267, 270; Nesai, 415, 429, 2703, 2704; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17598.

önce koku sürerdim sonra kendisi hanımlarını dolaşırdı. Sonra da etrafına hoş koku yayarak ihramlı olduğu halde sabahı ederdi, dedi.[628]

Şerh

(2834) "İbn Ömer (radıyallâhu anh), ben hoş koku saçarak ihramlı olarak sabahı etmeyi istemem" sözleri ile Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın (2534) "Etrafa hoş koku yayarak, saçarak" sözünde geçen "*hoş koku saçmak*" anlamındaki fiiller *(yendahu)* hep hı harfi iledir. Bu fiil kişiden etrafa hoş koku saçma ve yayma halini anlatır. Yüce Allah'ın: *"Orada şarıl şarıl akan iki pınar vardır"* (Rahman, 66) buyruğunda da aynı kökten gelen fiil kullanılmıştır. İşte Bunun ha harfi ile olduğu meşhur olandır. Kadı Iyâz da başka türlüsünü zikretmiş değildir. Ama bazıları hı yerine ha harfi ile bunu zaptetmişlerdir. Her iki lafız da mana itibariyle birbirine yakındır. Kadı Iyâz'ın dediğine göre, hı harfi ile kullanımda *saçmak ve yaymak* anlamı ha harfi ile kullanıma göre daha sınırlıdır. Aksi de söylenmiştir, aksini söyleyenlerin görüşü daha meşhur ve daha çoktur.

"Sonra hanımlarını dolaşırdı." Burada şöyle denilebilir: Fukaha, eşlere gece paylaştırmanın asgarisinin her bir kadın için bir gece olduğunu söylemişlerdir. Peki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hepsini bir gecede nasıl dolaşmıştır? Buna iki şekilde cevap verilir: Birincisi bu onların rızaları ile olmuştu. Nasıl olursa olsun rızaları olması halinde caiz olacağında görüş ayrılığı yoktur.

İkincisi ise böyle bir paylaştırmanın vacip oluşunun, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında devamlı olup olmadığı hususunda mezhep âlimlerimizin görüş ayrılığı vardır. Ebu Said el-İstahrî dedi ki: Böyle yapmak, onun hakkında vacip değildi ama o, -vacip olduğu için değil- kendisinden bir lütuf ve bir bağış olmak üzere eşit bir şekilde paylaştırır ve aralarında kur'a çekerdi.

Çoğunluk ise: Bu paylaştırma onun için vacip idi, demektedir.

İstahrînin bu açıklamasına göre meselede açıklanmayacak bir taraf kalmaz. Allah en iyi bilendir.

٢٨٣٦-٤٩/٢١- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ مِسْعَرٍ وَسُفْيَانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْتَشِرِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ لَأَنْ أُصْبِحَ مُطَّلِيًا بِقَطِرَانٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُصْبِحَ مُحْرِمًا أَنْضَخُ طِيبًا قَالَ فَدَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ ﷺ فَأَخْبَرْتُهَا بِقَوْلِهِ فَقَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَطَافَ فِي نِسَائِهِ ثُمَّ أَصْبَحَ مُحْرِمًا

628 2834 numaralı hadisin kaynakları.

2836-49/21- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti... İbrahim b. Muhammed b. el-Munteşir babasından şöyle dediğini rivayet etti: İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinledim: Katran ile sıvanmış olarak sabahı etmeyi etrafıma hoş koku saçarak ihramlı olarak sabahı etmekten daha çok severim. (Muhammed) dedi ki: Ben de Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna girip onun söylediklerini ona haber verince Âişe (radıyallâhu anhâ): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e koku sürdüm sonra hanımlarını dolaştı sonrada ihramlı olarak sabahı etti dedi.[629]

٨/٨- بَاب تَحْرِيمِ الصَّيْدِ لِلْمُحْرِمِ

8/8- İHRAMLI KİMSE İÇİN AVLANMANIN HARAM KILINDIĞI BABI

٢٨٣٧-١/٥٠- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ اللَّيْثِيِّ أَنَّهُ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ حِمَارًا وَحْشِيًّا وَهُوَ بِالْأَبْوَاءِ أَوْ بِوَدَّانَ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَلَمَّا أَنْ رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا فِي وَجْهِي قَالَ إِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إِلَّا أَنَّا حُرُمٌ

2837-50/1- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e İbn Şihâb'dan rivayetini okudum. O Ubeydullah b. Abdullah'dan, o İbn Abbas'dan, o Sa'b b. Cessâme el-Leysî'den rivayet ettiğine göre kendisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Ebvâ yahut Veddân'da bulunuyorken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yabani eşşek (zebra) hediye etti ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hediyesini ona geri verdi.

(Sa'b) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim yüzümdeki hali görünce: *"Bizim onu geri çevirmemizin tek sebebi ihramlı olmamızdır"* buyurdu.[630]

Şerh

"Sa'b"ın babasının ismi olan Cessâme'nin cim harfi fethalıdır. Ondan sonra şeddeli bir peltek se gelmektedir.

---

629 2834 numaralı hadisin kaynakları.

630 Buhari, 1825, 2573, 2596; Tirmizi, 849; Nesai, 2818, 2819; İbn Mace, 3090; Tuhfetu'l-Eşrâf, 4940.

"Ebvâ'da yahut Veddân'da iken" buraları Mekke ile Medine arasında iki yerdir.

"Bizim onu sana geri çevirmemizin tek sebebi ihramlı olmamızdır." "İhramlıyız" anlamındaki "*hurum*" lafzında ha ve re harfleri ötrelidir.

Kadı Iyâz -Yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Bu hadiste "*lem nerundehu: onu geri çevirmezdik*" lafzını muhaddisler dal harfini fethalı olarak rivayet etmişlerdir. Ancak Arap dili üstadlarımızın muhakkık olanları bunu kabul etmeyerek bu ravilerin bir yanlışıdır; doğrusu dal harfinin ötreli okunuşudur demişlerdir. Nitekim ben de bunu bazı üstadların hattı işle dal harfi ötreli olarak gördüm; onlara göre Sibeveyh'in bu husustaki kanaatine göre doğru olan da budur. Çünkü Sibeveyh bu gibi mudaaf fiilerin sonuna şayet "he" gelecek olursa emir ve bunun benzeri meczum olan fiilerde he'den önceki harf damme ile harekelenir.... Bu müzekker lafızlarda böyledir.

"Reddehâ ve Cebbahâ" gibi dal ve benzeri harflerin fethalı geldiği müennes lafızlarda ise elif'e riayetle fethalıdır. Kadı Iyâz'ın sözleri burada sona ermektedir.

"Reddehâ: onu geri çevirdi" ve benzeri müennes lafızlar da he harfinin fethalı olacağı ve başka şekilde olmayacağı ittifakla kabul edilmektedir. Ancak "Reddehu (müzekker için onu geri çevirdi) ve benzeri müzekker lafızlarda ise üç şekil söz konusudur. Bunların daha fasih olanı Kadı Iyâz'ın zikrettiği gibi dammeli okuyuşun vacip olduğudur. İkincisi kesreli bir okuyuştur ki, bu zayıf bir görüştür. Üçüncüsü ise fethalı okuyuştur, bu ondan da zayıftır. Bunu zikredenler arasında el-Fasih adlı eserinde Sa'leb de vardır. Ama Sa'leb'in -bunun fasih olduğu izlenimini verip zayıf olduğuna dikkat çekmediğinden ötürü- yanlış yaptığını söylemişlerdir.

٢٨٣٨-٥١/٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ وَقُتَيْبَةُ جَمِيعًا عَنْ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ ح وَحَدَّثَنَا حَسَنٌ الْحُلْوَانِيُّ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحٍ كُلُّهُمْ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَهْدَيْتُ لَهُ حِمَارَ وَحْشٍ كَمَا قَالَ مَالِكٌ وَفِي حَدِيثِ اللَّيْثِ وَصَالِحٍ أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَّامَةَ أَخْبَرَهُ

2838-51/2- Bize Yahya b. Yahya Muhammed b. Rumh ve Kuteybe birlikte el-Leys b. Sa'd'dan tahdis etti (H.) Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdürrezzak haber verdi, bize Mamer haber verdi (H.) Bize Hasan el-

Hülvânî de tahdis etti, bize Yakup tahdis etti, bize babam Salih'den tahdis etti. Hepsi Zührî'den bu isnad ile, Malik'in de dediği gibi ben ona bir yabani eşşek hediye ettim, dediler. Ama Leys ve Salih'in hadisi rivayetlerinde: Sa'b b. Cessâme'nin kendisine haberdiğine göre, şeklindedir.[631]

٢٨٣٩-٥٢/٣- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ أَهْدَيْتُ لَهُ مِنْ لَحْمِ حِمَارِ وَحْشٍ

2839-52/3- Bize Yahya b. Yahya Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Amr en-Nâkid de tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Zührî'den bu isnad ile tahdis etti ve: Ben ona bir yabani eşek etinden bir miktar hediye ettim, dedi.[632]

٢٨٤٠-٥٣/٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ أَهْدَى الصَّعْبُ بْنُ جَثَّامَةَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ حِمَارَ وَحْشٍ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ وَقَالَ لَوْلَا أَنَّا مُحْرِمُونَ لَقَبِلْنَاهُ مِنْكَ

2840-53/4- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb tahdis edip dedi ki: ...İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Sa'b b. Cessâme Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihramlı iken bir yaban eşeği hediye etti. Onu kendisine geri verdi ve: "*Eğer biz ihramlı olmasaydık bunu senden kabul ederdik.*" buyurdu.[633]

٢٨٤١-٥٤/٥- وَحَدَّثَنَاه يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ مَنْصُورًا يُحَدِّثُ عَنْ الْحَكَمِ ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ ح وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ جَمِيعًا عَنْ حَبِيبٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ فِي رِوَايَةِ مَنْصُورٍ عَنْ الْحَكَمِ أَهْدَى الصَّعْبُ بْنُ جَثَّامَةَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ رِجْلَ حِمَارِ وَحْشٍ وَفِي رِوَايَةِ شُعْبَةَ عَنْ الْحَكَمِ عَجُزَ حِمَارِ وَحْشٍ يَقْطُرُ دَمًا وَفِي رِوَايَةِ شُعْبَةَ عَنْ حَبِيبٍ أُهْدِيَ لِلنَّبِيِّ ﷺ شِقُّ حِمَارِ وَحْشٍ فَرَدَّهُ

631 2837 numaralı hadisin kaynakları.
632 2837 numaralı hadisin kaynakları.
633 Nesai, 2822, 2823; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5477, 5499.

2841-54/5- Bunu bize Yahya b. Yahya da tahdis etti, bize el-Mu'temir b. Süleyman haber verip dedi ki: Ben Mansur'u el-Hakem'den tahdis ederken dinledim (H.) Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be el-Hakem'den tahdis etti (H.) Bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti. Birlikte Habib'den o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet etti.

Mansur'un el-Hakem'den rivayetinde: Sa'b b. Cessâme Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yabani eşeğin ayağını hediye etti demektedir.

Şu'be el-Hakem'den rivayetinde kan damlayan bir yabani eşek butu demektedir.

Şu'be'nin Habib'den rivayetinde: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yabani eşeğin yarısı hediye edildi de onu geri çevirdi demektedir.[634]

٢٨٤٢-٥٥/٦- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ قَدِمَ زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ يَسْتَذْكِرُهُ كَيْفَ أَخْبَرْتَنِي عَنْ لَحْمِ صَيْدٍ أُهْدِيَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ حَرَامٌ قَالَ قَالَ أُهْدِيَ لَهُ عُضْوٌ مِنْ لَحْمِ صَيْدٍ فَرَدَّهُ فَقَالَ إِنَّا لَا نَأْكُلُهُ إِنَّا حُرُمٌ

2842-55/6- Bana Züheyr b. Harb da tahdis etti, bize Yahya b. Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana el-Hasan b. Müslim, Tavus'tan haber verdi. O İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan tahdis ederek dedi ki: Zeyd b. Erkam gelmişti. Abdullah b. Abbas ona hatırlatmak isteyerek, sen bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlı iken ona hediye edilen bir av hayvanı eti ile ilgili olarak nasıl haber vermiştin? dedi. Zeyd dedi ki: Ona bir av etinin bir uzvu hediye edilmişti, Allah Rasûlü de: "*Biz onu yiyemeyiz çünkü biz ihramlıyız*" dedi.[635]

Şerh

(2837-2842 numaralı hadisler)

(2837) "Sa'b b. Cessâme el-Leysî'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yaban eşeği hediye etmişti" diğer rivayette (2838) "Bir ya-

634 2840 numaralı hadisin kaynakları.
635 Nesai, 2821; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3663, 5700.

ban eşeği" öbür rivayette (2839) "Bir yaban eşeği etinden" Başka rivayette (2841) "Bir yaban eşeğinin kan damlayan butu" Bir diğer rivayette (2841) "Bir yaban eşeğinin yarısı" öbür rivayette (2842) "Bir av hayvanı etinin bir uzvu"denilmektedir.

Bunlar Müslim'in zikrettiği rivayetlerdir. Buhari bu hadis için "İhramlı Bir Kimseye Canlı Olarak Bir Yaban Eşeği Hediye Edilecek Olursa Onu Kabul Etmez Babı" diye bir başlık açtıktan sonra hadisi isnadı ile rivayet etmekte ve rivayetinde "Bir yaban eşeği" demektedir. Buhari bu tevili aynı zamanda Malik ve başkalarından da nakletmişse de bu batıl bir tevildir. Çünki Müslim'in zikretmiş olduğu bu rivayet yolları bu hayvanın (canlı değil) boğazlanmış olduğu hususunda gayet açıktır. Ayrıca av hayvanının etinin bir kısmı ona hediye verilmiştir, tamamı değil. İlim adamları ise ihramlı bir kimsenin avlanmasının haram olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir.

Şafii ve başkaları da şöyle demişlerdir: İhramlı olan bir kimsenin satın almak, hibe ve buna benzer herhangi bir yolla mülk edinmesi haramdır. Av hayvanının miras olarak mülk edilmesi hususunda ise görüş ayrılığı vardır. Av hayvanı etine gelince kendisi onu avlayacak olursa o haramdır. İster onun için izniyle avlanılmış olsun ister izinsiz avlanmış olsun. Eğer ihramlı olmayan bir kimse kendisi adına avlanıp ihramlı kimse için avlanmayacak olur sonrada kendi etinde ihramlı olana hediye verecek yahut ona satacak olursa ihramlı olana bu durumda haram değildir. Bizim mezhebimizde ki görüş budur. Malik, Ahmed ve Davud da bu görüştedir.

Ebu Hanife ise ihramlı kişinin yardımı ile olmamak şartıyla onun için avlanan av hayvanı onun için haram değildir.

Bir kesim de: İhramlı kimseye hiçbir şekilde av helal olmaz. İster kendisi avlasın ister başkası onun için avlamış olsun isterse de kendisi onu avlamak kastı gütmesin kayıtsız ve şartsız olarak ona haram olur. Bu görüşüde Kadı Iyâz, Ali İbn Ömer ve İbn Abbas (radıyallâhu anhum)'dan nakletmiş bulunmaktadır. Çünkü yüce Allah: *"İhramlı olduğunuz sürece kara avı size haramdır"* (Maide, 96) buyurmuştur. Bu görüş sahipleri derler ki: Avdan kasıt avlanılan hayvandır. Ayrıca Sa'b b. Cessâme'nin hadisinin zahiride bunu gerektirmektedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu av hayvanının etini kabul etmemiş ve geri çevirmesine gerekçe olarak ihramlı olduklarını göstermiş sen bunu bizim için avladığın için dememiştir.

Şafii ve ona uygun kanaat belirtenler ise bu hususta bundan sonra Müslim'in Sahihinde zikredilecek olan Ebu Katade hadisini (2843) delil göstermişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlı olmadığı halde ya-

kaladığı av hayvanı hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlılara: "O helaldir, yiyebilirsiniz" buyurmuştur. Diğer bir rivayette ise (2845) "*Ondan beraberinizde bir şey varmı?*" diye sorunca onlar: Yanımızda onun bir bacağı var demişler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu alıp yemişti. Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nin sünenin de Cabir (radıyallâhu anh) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "*Kendiniz avlamadığınız ve sizin için avlanılmadığı sürece kara avı helaldir*" buyurmuştur. Rivayette bu şekilde "yusâdu" şeklinde elif ile yazılmıştır. Bu da bir söyleyişe göre caizdir. Nitekim şairin:

"Haberler sana gelmedi mi?

Haberler halbuki yayılır" mısralarında da bu şekildedir.[636]

Mezhep âlimlerimiz der ki: Bu hadislerin bir arada cem ve telif edilmeleri gerekir. Cabir (radıyallâhu anh)'ın zikrettiğimiz bu hadisi arada fark bulunduğu hususunda gayet açık olup Şafii ile ona muvafakat edenlerin lehine delaleti ortadadır. Diğer iki görüş sahiplerinin kanaatlerini de açıkça reddetmektedir. Ebu Katade'nin (2843) gelecek hadisi ise avlanmakla onlara ikram etmeyi kastetmediği şeklinde yorumlanır. Sa'b b. Cessâme'nin hadisi de onları kastederek avlandığı şeklinde yorumlanır. Ayette geçen avlanmak, ihramlı kimse için avlanan hayvanların hakkında yorumlanır. Buna sebep ise ayet-i kerimeden maksadı beyan eden zikredilmiş hadislerdir. Sa'b'ın rivayet ettiği hadis hakkında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlı olduğunu gerekçe göstermiştir demeleri ise o avın onun için avlanmış olduğuna engel değildir. Çünkü avın bir kimseye haram olması ihramlı olması şartıyla onun için avlanması haline aittir. Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) haram olmasına sebep teşkil eden şartı beyan etmiş olmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Bizim onu sana geri çevirmemizin tek sebebi ihramlı olmamızdır*" buyruğunda ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sadakanın aksine hediyeyi kabul etmesinin caiz olduğu hükmü ile hediye ve benzeri bir şeyi bir mazereti sebebiyle kabul etmeyen bir kimsenin hediye verenin gönlünü hoş etmek için onu mazeret olarak söylemesinin müstehap olduğu hükmü de anlaşılmaktadır.

٢٨٤٣-٥٦/٧- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ
ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ وَاللَّفْظُ لَهُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ كَيْسَانَ قَالَ

636 Merhum Nevevi'nin işaret etmek istediği husus şudur: "*Yusâdu*" fiili daha önce gelen cezim edatı dolayısıyla dal'dan önceki illetli harfin düşüp elif'siz olarak: "yusad" şeklinde olması gerekir. Bununla birlikte böyle bir kullanımın da söyleyişe göre caiz olduğunu şairin mısralarını da delil göstererek işaret etmek istemiştir. (Çeviren)

سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ يَقُولُ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْقَاحَةِ فَمِنَّا الْمُحْرِمُ وَمِنَّا غَيْرُ الْمُحْرِمِ إِذْ بَصُرْتُ بِأَصْحَابِي يَتَرَاءَوْنَ شَيْئًا فَنَظَرْتُ فَإِذَا حِمَارُ وَحْشٍ فَأَسْرَجْتُ فَرَسِي وَأَخَذْتُ رُمْحِي ثُمَّ رَكِبْتُ فَسَقَطَ مِنِّي سَوْطِي فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي وَكَانُوا مُحْرِمِينَ نَاوِلُونِي السَّوْطَ فَقَالُوا وَاللَّهِ لَا نُعِينُكَ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ فَنَزَلْتُ فَتَنَاوَلْتُهُ ثُمَّ رَكِبْتُ فَأَدْرَكْتُ الْحِمَارَ مِنْ خَلْفِهِ وَهُوَ وَرَاءَ أَكَمَةٍ فَطَعَنْتُهُ بِرُمْحِي فَعَقَرْتُهُ فَأَتَيْتُ بِهِ أَصْحَابِي فَقَالَ بَعْضُهُمْ كُلُوهُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا تَأْكُلُوهُ وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَمَامَنَا فَحَرَّكْتُ فَرَسِي فَأَدْرَكْتُهُ فَقَالَ هُوَ حَلَالٌ فَكُلُوهُ

2843-56/7- Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti, bize Süfyan, Salih b. Keysan'dan tahdis etti (H.) Bize İbn Ebu Ömer -ki lafız ona aittir- de tahdis etti, bize Süfyan tahdis etti. Bize Salih b. Keysan tahdis edip dedi ki: Ben Ebu Katade'nin azatlısı Ebu Muhammed'i şöyle derken dinledim: Ebu Katede'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte (sefere) çıktık. el-Kahe denilen yere vardığımızda kimimiz ihramlı idik kimimiz ihramlı değildik. Bir de baktım ki arkadaşlarım bir şeye bakınıp duruyorlar, onu görmeye çalışıyorlar. Ben de baktığımda onun bir yaban eşeği olduğunu gördüm. Derhal atımı eğerleyip mızrağımı aldım arkasından bineğime bindim. Kamçım yere düştü. Arkadaşlarıma -ki onlar ihramlı idiler- kamçıyı bana uzatın dedim. Onlar: Allah'a yemin olsun ki onu avlaman için sana hiç bir şekilde yardımcı olmayız dediler. Bunun üzerine ben de inip onu aldım sonra bineğime bindim. Eşeğe bir tepeciğin arkasında iken arkasından yetiştim. Ona mızrağımı saplayıp yaraladım sonra alıp arkadaşlarıma götürdüm. Birileri: Onu yiyin, birileri onu yemeyin dedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) önümüzdeydi. Bende atımı koşturarak ona yetiştim. Allah Rasûlü "*O helaldir, onu yiyebilirsiniz*" buyurdu.[637]

Şerh

"Ebu Katade'yi şöyle derken dinledim... Nihayet el-Kâhe'ye geldik..." el-Kâha bütün kitaplarda bilinen doğru şekli ha harfinin şeddesiz ve fethalı okunuşudur. Her kesimden ilim adamının dediği de budur. Kadı Iyâz dedi

637 Buhari, 1823, 2914, 5491, 5492; Ebu Davud, 1852; Tirmizi, 847, Nesai, 2815; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12131.

ki: Herkes bu kelimeyi böylece kaydetmiştir. Ama bazıları bunu Buhari'de fe harfi ile "el-Fâhe" şeklinde rivayet etmişlerse de bu bir yanılmadır. Doğrusu kaf ile olduğudur. Burası es-Sükyâ denilen yerden bir mil kadar Medine'den de üç merhale kadar uzaklıkta bir vadidir.

es-Sükyâ ise Mekke ile Medine arasında el-Fur'a bağlı büyükçe bir kasabadır. Ebvâ ile Veddân da aynı şekilde Fur'a ait kasabalardandır.

(2846'da gelecek olan) *Te'hin* (Ti'hin söyleyişi de vardır) Sukyâ'dan üç mil uzaklıkta bir pınardır. Kadı Iyâz dedi ki: Te harfi kesreli ve fethalı olarak da söylenir. Ama bizim çoğunluktan naklettiğimiz rivayet kesreli (Ti'hin) söyleyişidir. el-Bekri de Mu'cem'inde böylece kaydetmiştir. Bana Ebu Zer el-Herevî'den şöyle dediği ulaşmıştır: Ben Arapların bunu *Tuahin* diye te harfi ötreli, ayn fethalı, he kesreli olarak söylediklerini işittim. Ancak bu zayıf bir söyleyiştir.

(2846'da gelecek olan) "Gayka" ise Mekke ile Medine arasında Ğifaroğulları diyarında bir yerin adıdır. Kadı Iyâz dedi ki: Burasının Salebe oğullarına ait bir su kuyusu olduğu söylenir.

"Kimimiz ihramlıydık, kimimiz ihramlı değildik." Burada Ebu Katade ile başkalarının Medine mîkatını aşıp geçmiş oldukları halde nasıl ihramsız oldukları sorulabilir. Halbuki hacc ya da umre yapmak isteyen bir kimsenin mîkatı ihramsız aşıp geçmesinin caiz olmadığı kesinleşmiş bir hükümdür. Kadı Iyâz buna cevap olarak şunları söyler: Denildiğine göre mîkatlar o vakit henüz tayin edilmemişti. Yine denildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Katade ile arkadaşlarını sahil taraflarında düşmanların üzerine keşif yapmak üzere göndermişti. Nitekim Müslim bunu diğer rivayette böylece zikretmiş bulunmaktadır. Bir diğer açıklamaya göre Ebu Katade Medine'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıkmamıştı. Aksine bundan sonra Medineliler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e onu bazı Arapların Medine'ye baskın yapmak istediklerini bildirmek üzere göndermişlerdi.

Yine bir başka açıklamaya göre Ebu Katade onlarla birlikte çıkmış ama ne hacc ne de umre niyeti yapmamıştı. Kadı Iyâz dedi ki: Ama bu uzak bir ihtimaldir. Allah en iyi bilendir.

"Elimden kamçım düştü. Arkadaşlarıma -ki onlar ihramlı idiler- ... onu yiyebilirsiniz buyurdu." Hadis ihramlı olan kimseye av hayvanını öldürmek hususunda işarette bulunmak ve yardım etmenin haram olduğuna açıkça delalet ettiği gibi ağı göstermek ve her bir yolla yardımcı olmanın hükmü

de budur. İhramlı kimsenin avcıya yardım etmesinin haram olması ancak o yardım olmaksızın avlanmasının mümkün olmaması haline münhasırdır şeklindeki görüşü hususunda Ebu Hanife'ye karşı cumhurun lehine bir delildir.

"Kimileri bunu yeyin dedi, bazıları bunu yemeyin, dedi. Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) *'o helaldir, onu yiyebilirsiniz'* buyurdu." Bunda da fer'i meselelerde ictihadın ve hükümleri hakkında da ihtilâfın caiz olduğuna delil vardır. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"O helaldir, onu yiyebilirsiniz"* buyruğu ihramlı olmayan bir kimsenin avlanması halinde eğer ihramlı kişi ona yardım etmemiş, işaret etmemiş ve av hayvanını da göstermemiş ise ihramlının onu yemesinin helal olduğu da açıktır. Bunun Şafii'nin ve çoğunluğun kanaati olduğu az önce geçmiş idi.

"Bir de baktım ki arkadaşlarım bir şeyi görmeye çalışıyorlar." Diğer rivayette (2846) "bazıları bana gülüyordu. Baktığımda ansızın bir yabani eşek gördüm." Bizim diyarımızdaki nüshaların tamamında "ileyye: bana" lafzı bu şekilde şeddelidir. Kadı Iyâz dedi ki: Bu bir hatadır ve bir tashiftir. Çünkü Müslim'den rivayet nakledenlerden birisinde bu ortaya çıkmıştır. Doğrusu ise "yadhaku ba'duhum ilâ ba'd: kimisi kimisine gülüyordu" şeklindedir. Burada "ba'd: kimisine" lafzını düşmüş olmaktadır. Halbuki doğrusu ise diğer rivayetlerde meşhur olduğu gibi bunun bulunmasıdır. Çünkü onlar ona gülecek olurlarsa onlar tarafından yapılmış bir işaret olurdu. Halbuki asla kendisine bir işarette bulunmayacaklarını söylemiş idiler.

Derim ki: Bu rivayetin reddedilmesine imkân yoktur. Çünkü diğer rivayette bu sahih olarak gelmiştir ve bu iki rivayetten herhangi birisinde ava bir delâlet ve bir işaretin bulunması sözkonusu değildi. Çünkü sadece gülmek bir işaret olamaz. İlim adamlarının dediklerine göre onlar ancak avlanmak onlara yasak kılındığından ötürü avlanmaya güçleri olmamakla birlikte avın ortaya çıkmasına hayret ederek gülmüşlerdi. Allah en iyi bilendir.

"Bir yaban eşeği olduğunu gördüm." Rivayetlerin bir çoğunda bu şekilde "himâru vahş: bir yaban eşeği" şeklindedir. (Biraz sonra gelecek olan) Ebu Kâmil el-Cahderî'nin rivayetinde (2847) "derken yaban eşekleri gördüler. Ebu Katade ona hamle yaptı ve onlardan bir dişi eşeği yaraladı, etinden yediler" denilmektedir. İşte bu rivayet, rivayetlerin çoğunda geçen "yaban eşeği"nden kastın dişi olduğunu açıklamaktadır. Dişi yaban eşeği ise el-Cahderî'nin rivayetinde geçen "etân" anlamındadır. Mecazi olarak ona (erkek eşek demek olan) himâr denilmiştir.

٢٨٤٤-٥٧/٨- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ أَبِي النَّضْرِ عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَتَّى إِذَا كَانَ بِبَعْضِ طَرِيقِ مَكَّةَ تَخَلَّفَ مَعَ أَصْحَابٍ لَهُ مُحْرِمِينَ وَهُوَ غَيْرُ مُحْرِمٍ فَرَأَى حِمَارًا وَحْشِيًّا فَاسْتَوَى عَلَى فَرَسِهِ فَسَأَلَ أَصْحَابَهُ أَنْ يُنَاوِلُوهُ سَوْطَهُ فَأَبَوْا عَلَيْهِ فَسَأَلَهُمْ رُمْحَهُ فَأَبَوْا عَلَيْهِ فَأَخَذَهُ ثُمَّ شَدَّ عَلَى الْحِمَارِ فَقَتَلَهُ فَأَكَلَ مِنْهُ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبَى بَعْضُهُمْ فَأَدْرَكُوا رَسُولَ اللهِ ﷺ فَسَأَلُوهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّمَا هِيَ طُعْمَةٌ أَطْعَمَكُمُوهَا اللهُ

2844-57/8- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e okudum. (H.) Bize Kuteybe de Malik'den kendisine Ebu'n-Nadr'dan diye okunanlar arasında (bir rivayet olmak üzere) tahdis etti. O Ebu Katade'nin azadlısı Nâfi'den, o Ebu Katade (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Nihayet Mekke yolunun bir yerinde ihramlı bir kaç arkadaşı ile birlikte geri kaldı. Kendisi ise ihramlı değildi. Bir yaban eşeği görünce derhal atına bindi, arkadaşlarından kamçısını kendisine vermelerini istediyse de onlar istediğini yerine getirmeyi kabul etmediler. Mızrağını vermelerini istedi yine kabul etmediler. Bu sefer kendisi aldı, sonra da eşeğe bir hamle yapıp onu öldürdü. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazıları ondan yedi ise de bazıları yemeyi kabul etmedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yetiştiklerinde ona Bunun hükmünü sordular. Allah Rasûlü: "*O ancak aziz ve celil Allah'ın size sevk ettiği bir yemekti*" buyurdu.[638]

٢٨٤٥-٥٨/٩- وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ فِي حِمَارِ الْوَحْشِ مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي النَّضْرِ غَيْرَ أَنَّ فِي حَدِيثِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ هَلْ مَعَكُمْ مِنْ لَحْمِهِ شَيْءٌ

2845-58/9- Bize Kuteybe de Malik'den tahdis etti, o Zeyd b. Eslem'den, o Atâ b. Yesar'dan o Ebu Katade (radıyallâhu anh)'dan yaban eşeği hakkında Ebu'n-Nadr'ın hadisi ile aynı şekilde rivayet etti. Ancak Zeyd b. Eslem'in hadisi rivayetinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Beraberinizde etinden bir şey kaldı mı?*" diye sormuştur.[639]

638 2843 numaralı hadisin kaynakları
639 Buhari, 2570, 2914, 5407, 5491; Tirmizi, 848; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12120

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Beraberinizde etinden bir şey kaldı mı?*" sorusu diğer rivayette (2850 de geleceği üzere) "*yanınızda ondan bir şey var mı*" şeklindedir. Onlar: Yanımızda ayağı, (bacağı) kalmış dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu alıp yedi. Allah Rasûlü'nün onu alıp yemesi mübahlığı hususunda gönüllerini hoş etmek, bundan önce aralarındaki anlaşmazlık sebebi ile ortaya çıkmış olan şüphe ve tereddüdü gidermekte işi en ileri dereceye götürmek içindir.

٢٨٤٦-٥٩/١٠- وَحَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ مِسْمَارٍ السُّلَمِيُّ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ انْطَلَقَ أَبِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْحُدَيْبِيَةِ فَأَحْرَمَ أَصْحَابُهُ وَلَمْ يُحْرِمْ وَحُدِّثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّ عَدُوًّا بِغَيْقَةَ فَانْطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ فَبَيْنَمَا أَنَا مَعَ أَصْحَابِهِ يَضْحَكُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ إِذْ نَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِحِمَارِ وَحْشٍ فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ فَطَعَنْتُهُ فَأَثْبَتُّهُ فَاسْتَعَنْتُهُمْ فَأَبَوْا أَنْ يُعِينُونِي فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهِ وَخَشِينَا أَنْ نُقْتَطَعَ فَانْطَلَقْتُ أَطْلُبُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَرْفَعُ فَرَسِي شَأْوًا وَأَسِيرُ شَأْوًا فَلَقِيتُ رَجُلًا مِنْ بَنِي غِفَارٍ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فَقُلْتُ أَيْنَ لَقِيتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ تَرَكْتُهُ بِتَعْهُنَ وَهُوَ قَائِلٌ السُّقْيَا فَلَحِقْتُهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَصْحَابَكَ يَقْرَءُونَ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَإِنَّهُمْ قَدْ خَشُوا أَنْ يُقْتَطَعُوا دُونَكَ انْتَظِرْهُمْ فَانْتَظَرَهُمْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَصَدْتُ وَمَعِي مِنْهُ فَاضِلَةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِلْقَوْمِ كُلُوا وَهُمْ مُحْرِمُونَ

2846-59/10- Bunu bize Salih b. Mismar es-Sülemî de tahdis etti, bize Muâz b. Hişam tahdis etti, bana babam Yahya b. Ebu Kesir'den tahdis etti, bana Abdullah b. Ebu Katade tahdis edip dedi ki: Babam Hudeybiye senesinde beni de alıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'le birlikte yola çıktı. Arkadaşları ihrama girdikleri halde kendisi ihrama girmedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ise Ğayka denilen yerde bir düşman olduğu bildirildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yola koyuldu. Ben de onun arkadaşları ile birlikte iken biri diğerine gülüyordu. Ansızın baktım, bir yabani eşek görüverdim. Ona bir hamle yaptım. Sonra ona mızrağımı sapladım ve onu çökerttim. Onlardan yardım istedim bana yardım etmeyi kabul etmediler. Biz de etinden yedik. Ama (düşman tarafından) önümüzün kesileceğinden

de korktuk. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasından onu bulmak için yola koyuldum. Bazen atımı hızlıca koşturuyor, bazen de mutedil yürütüyordum. Gece ortasında Gıfar oğullarından bir adam ile karşılaştım. Ona: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile nerede karşılaştın? dedim. O: Ben onu Te'hin'de bıraktım ama es-Sukya denilen yerde mola verecekti dedi. Ben de ona yetiştim. Ey Allah'ın Rasûlü! Ashabın sana Allah'ın selam ve rahmetini gönderdiler. Onlar senden uzakta iken (düşmanları tarafından) yollarının kesilmesinden korktular. Onları bekleyiver dedi. O da onları bekledi. Sonra: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben avlandım, beraberimde de ondan geriye kalmış bir şeyler var dedim. Bunun üzerine Allah'ın Nebi'si yanımdakilere -ihramlı oldukları halde- "*yeyin*" buyurdu.[640]

Şerh

"Atımı bazen hızlıca koşturuyor bazen yavaş yürütüyordum." Bu anlatımdaki "eş-şe'v: serbest bırakmak ve en ileri derece" demektir. Yani bir süre onu hızlıca koşturuyor bir süre de yavaşlatıyordum.

"Ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile nerede karşılaştın? dedim..." Gayka, Sukya ve Te'hin lafızlarının zaptı ve açıklamaları daha önce geçti.

"Kail: mola veren, dinlenen" iki şekilde rivayet edilmiştir. Bunların daha sahih ve meşhur olanları kaf harfinden sonra elif, hemze ve lam olup (öğle vakitlerinde dinlenmek maksadıyla biraz uyumak anlamındaki) "kaylûle"den gelen bir lafız olduğudur. Anlamı ise, ben onları Te'hin'de bıraktım ve es-Sukya denilen yerde de mola verip dinlenmeyi kararlaştırmıştı. Bu durumda *kail; seyakîl* yani mola veren, mola verecek, dinlenecek" anlamında demektir.

Müslim Şerhinde Kadı Iyâz, Matali' sahibi ve cumhur Bunun dışında bir anlamı zikretmemektedir. İkinci şekil ise (kail lafzının) "kâbil" şeklindeki rivayetidir. Bu da oldukça zayıf ve gariptir. Hatta tashif gibi görünüyor. Sahih olsa dahi o taktirde Te'hin, es-Sukyâ karşısında bir yerdir demek olur.

"Ey Allah'ın Rasûlü! Ashabın sana Allah'ın selamı ve rahmetini bildiriyorlar dedim." Bu ifadeden hazır olmayana selam göndermenin müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Kendisine selam gönderilenin gönderenden daha faziletli olup olmaması arasında fark yoktur. Çünkü kendisinden daha faziletli olana selam gönderebildiğine göre kendisinden daha az faziletli olana göndermesi öncelikle sözkonusudur. Mezhep âlimlerimiz der ki: Selamı taşıyan elçinin tebliğ etmesi (ilgilisine bildirmesi) icab eder.

640 Buhari, 1281, 1822, 4149; Müslim, 2849; Nesai, 2824, 2825; İbn Mace, 3093; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12109

Kendisine selam gönderilenin de kendisine selam tebliğ edilir edilmez derhal cevabını verip selamı alması gerekir.

“Ey Allah’ın Rasûlü! Ben av avladım...” Bazı nüshalarda (avladım anlamındaki fiil) *esadtu* şeklinde sad harfi fethalı ve şeddesizdir. “Ondan” lafzındaki zamir ise avladım fiilinin delalet ettiği hazfedilmiş bulunan “sayd: av” lafzına aittir. Bu (assadtu şeklinde) sad harfi şeddeli olarak da söylenir. Bazı nüshalarda ise “sidtu” bazılarında ise “istadtu” şeklindedir. Hepsi sahihtir.

٢٨٤٧-٦٠/١١- حَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَوْهَبٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ ﵁ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حَاجًّا وَخَرَجْنَا مَعَهُ قَالَ فَصَرَفَ مِنْ أَصْحَابِهِ فِيهِمْ أَبُو قَتَادَةَ فَقَالَ خُذُوا سَاحِلَ الْبَحْرِ حَتَّى تَلْقَوْنِي قَالَ فَأَخَذُوا سَاحِلَ الْبَحْرِ فَلَمَّا انْصَرَفُوا قِبَلَ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَحْرَمُوا كُلُّهُمْ إِلَّا أَبَا قَتَادَةَ فَإِنَّهُ لَمْ يُحْرِمْ فَبَيْنَمَا هُمْ يَسِيرُونَ إِذْ رَأَوْا حُمُرَ وَحْشٍ فَحَمَلَ عَلَيْهَا أَبُو قَتَادَةَ فَعَقَرَ مِنْهَا أَتَانًا فَنَزَلُوا فَأَكَلُوا مِنْ لَحْمِهَا قَالَ فَقَالُوا أَكَلْنَا لَحْمًا وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ قَالَ فَحَمَلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِ الْأَتَانِ فَلَمَّا أَتَوْا رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّا كُنَّا أَحْرَمْنَا وَكَانَ أَبُو قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ فَرَأَيْنَا حُمُرَ وَحْشٍ فَحَمَلَ عَلَيْهَا أَبُو قَتَادَةَ فَعَقَرَ مِنْهَا أَتَانًا فَنَزَلْنَا فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهَا فَقُلْنَا نَأْكُلُ لَحْمَ صَيْدٍ وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ فَحَمَلْنَا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا فَقَالَ هَلْ مِنْكُمْ أَحَدٌ أَمَرَهُ أَوْ أَشَارَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ قَالَ قَالُوا لَا قَالَ فَكُلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا

2847-60/11- Bana Ebu Kâmil el-Cahderî de tahdis etti, bize Ebu Avâne, Osman b. Abdullah b. Mevheb’den tahdis etti. O Abdullah b. Katade’den o babası (radıyallâhu anh)’tan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) haccetmek üzere çıktı. Biz de onunla birlikte çıktık. Aralarında Ebu Katade’nin de bulunduğu ashabından bir kısmını gönderip “*Siz benimle karşılaşıncaya kadar deniz sahilinden gidin*” buyurdu. Onlar da deniz sahilinden yola koyuldular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e doğru gitmek üzere yöneldiklerinde hepsi -Ebu Katade müstesna- ihrama girdiler. O ihrama girmedi.

Onlar yolda giderlerken ansızın yaban eşekleriyle karşılaştılar Ebu Katade onlara bir hamle yaptı. Aralarından bir dişi eşeği vurdu. Hepsi bineklerinden inip etinden yediler. Sonrada: Biz ihramlı olduğumuz halde av eti yedik, dediler. Sonra da eşeğin etinden kalanları beraberlerinde götürdüler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vardıklarında: Ey Allah'ın Rasûlü biz ihrama girmiştik. Ebu Katade ise ihrama girmemişti. Yaban eşekleri gördük. Ebu Katade onlara bir hamle yaptı ve aralarından bir dişi eşeği vurdu. Bizde inip onun etinden yedik. Sonra da: Biz ihramlı olduğumuz halde av etini nasıl yeriz, dedik. Etinden geri kalanını da beraberimizde getirdik, dediler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Sizden herhangi biriniz ona (avlanması için) emir verdi yahut ona herhangi bir şekilde işarette bulundu mu?*" buyurdu. Ashab, hayır deyince Allah Rasûlü: "*Etinden geri kalanı da yiyebilirsiniz*" buyurdu.[641]

٢٨٤٨-١٢/٦١- وَحَدَّثَنَاه مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ح وَحَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّاءَ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ شَيْبَانَ جَمِيعًا عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَوْهَبٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ فِي رِوَايَةِ شَيْبَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمِنْكُمْ أَحَدٌ أَمَرَهُ أَنْ يَحْمِلَ عَلَيْهَا أَوْ أَشَارَ إِلَيْهَا وَفِي رِوَايَةِ شُعْبَةَ قَالَ أَشَرْتُمْ أَوْ أَعَنْتُمْ أَوْ أَصَدْتُمْ قَالَ شُعْبَةُ لَا أَدْرِي قَالَ أَعَنْتُمْ أَوْ أَصَدْتُمْ

2848-61/12- Bunu bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti (H.) Bana el-Kasım b. Zekeriya da tahdis etti, bize Ubeydullah b. Şeyban tahdis etti. Hepsi Osman b. Abdullah b. Mevheb'den bu isnad ile hadisi rivayet etti.

Şeyban'ın rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Sizden biriniz ona o hayvanlara hamle yapmasını emretti yahut onlara işaret etti mi?*" buyurdu.

Şu'be'nin rivayetine göre: "*İşaret ettiniz mi? yardım ettiniz mi? yoksa avlanmasını emrettiniz mi ?*" buyurdu

Şu'be: Ben, "*yardım ettiniz mi?*" yoksa "*avlanmasını emrettiniz mi?*" dediğini bilmiyorum, dedi.[642]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*İşaret ettiniz mi? yardım ettiniz mi? yahut avlanmasını emrettiniz mi?*" Burada son kelime (esadtum) sad harfi şeddeli ve şeddesiz olarak (assadtum şeklinde) rivayet edilmiştir. Hatta "sidtum" diye de rivayet edilmiştir. Kadı Iyâz dedi ki: Biz bu kelimeyi hemzeli

641 Buhari, 1824; Nesai, 2826; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12102.

642 2847 numaralı hadisin kaynakları.

olarak "esadtum" sad harfini şeddesiz olarak rivayet ettik. Bu da avlanmasını emrettiniz mi? demektir. Yahut onu avlayacak bir kimse buldunuz mu? anlamındadır. Bunu av hayvanını yerinden ürkütüp kaldırdınız mı? anlamına geldiği de söylenir. (Kadı Iyâz) dedi ki: Bu rivayet bu kelimeyi "sidtum" yahut sad harfi şeddeli olarak "essadtum" diye rivayet edenlerin rivayetinden daha uygundur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların avlanmadığını ancak başkalarının avladığı hakkında soru sorduklarını biliyordu. Allah en iyi bilendir.

٢٨٤٩-٦٢/١٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ وَهُوَ ابْنُ سَلَّامٍ أَخْبَرَنِي يَحْيَى أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ أَبَاهُ ﷺ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ غَزْوَةَ الْحُدَيْبِيَةِ قَالَ فَأَهَلُّوا بِعُمْرَةٍ غَيْرِي قَالَ فَاصْطَدْتُ حِمَارَ وَحْشٍ فَأَطْعَمْتُ أَصْحَابِي وَهُمْ مُحْرِمُونَ ثُمَّ أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأَنْبَأْتُهُ أَنَّ عِنْدَنَا مِنْ لَحْمِهِ فَاضِلَةً فَقَالَ كُلُوهُ وَهُمْ مُحْرِمُونَ

2849-62/13- Bize Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî de tahdis etti... Abdullah b. Ebu Katade'den rivayete göre babası (radıyallâhu anh) kendisine şunu haber vermiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Hudeybiye gazvesine çıkmıştı. Benden başkaları umre yapmak üzere ihrama girdiler. Ben bir yaban eşeği avladım. Arkadaşlarıma ihramlı oldukları halde ondan yedirdim. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip ona onun etinden yanımızda artmış bir miktar olduğunu da bildirdim. Allah Rasûlü: -onlar ihramlı oldukları halde- "*onu yiyebilirsiniz*" buyurdu.[643]

٢٨٥٠-٦٣/١٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ الضَّبِّيُّ حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ النُّمَيْرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ أَنَّهُمْ خَرَجُوا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُمْ مُحْرِمُونَ وَأَبُو قَتَادَةَ مُحِلٌّ وَسَاقَ الْحَدِيثَ وَفِيهِ فَقَالَ هَلْ مَعَكُمْ مِنْهُ شَيْءٌ قَالُوا مَعَنَا رِجْلُهُ قَالَ فَأَخَذَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأَكَلَهَا

2850-63/14- Bize Ahmed b. Abde ed-Dabî de tahdis etti... Abdullah b. Ebu Katade babası (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre: İhramlı oldukları halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktılar. Ebu Katade ise ihramlı değildi sonra hadisin geri kalan kısmını zikretti. Hadisi rivayetinde

643 2846 numaralı hadisin kaynakları.

şunlar da vardır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yanınızda ondan birşey varmı?" diye* sormuş. Ashap: Yanımızda onun bacağı var demişlerdi. (Ebu Katade) ded ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu alıp yedi.[644]

٢٨٥١-٦٤/١٥- وحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ ح وحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ وَإِسْحَقُ عَنْ جَرِيرٍ كِلَاهُمَا عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ كَانَ أَبُو قَتَادَةَ فِي نَفَرٍ مُحْرِمِينَ وَأَبُو قَتَادَةَ مُحِلٌّ وَاقْتَصَّ الْحَدِيثَ وَفِيهِ قَالَ هَلْ أَشَارَ إِلَيْهِ إِنْسَانٌ مِنْكُمْ أَوْ أَمَرَهُ بِشَيْءٍ قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَكُلُوا

2851-64/15- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ebul Ahvas tahdis etti (H.) Bize Kuteybe ve İshak da Cerir'den tahdis etti. (Ebul Ahvas'la ikisi Abdülaziz b. Nüheyb'den.) O Abdullah b. Ebu Katade'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Katade kendisi ihramlı olmadığı halde ihramlı bir grup kişi ile birlikte idi. Sonra hadisin geri kalan kısmını anlattı.

Rivayetinde şunlar da vardır: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden bir kimse ona işaret etti yahut ona bir şey emretti mi?"* buyurdu. Ashap: Hayır, Ey Allah'ın Rasûlü deyince. Allah Rasûlü: *"Onu yiyebilirsiniz"* buyurdu.[645]

٢٨٥٢-٦٥/١٦- حَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّيْمِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنَّا مَعَ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ وَنَحْنُ حُرُمٌ فَأُهْدِيَ لَهُ طَيْرٌ وَطَلْحَةُ رَاقِدٌ فَمِنَّا مَنْ أَكَلَ وَمِنَّا مَنْ تَوَرَّعَ فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ طَلْحَةُ وَفَّقَ مَنْ أَكَلَهُ وَقَالَ أَكَلْنَاهُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

2852-65/16- Bana Züheyr b. Harb tahdis etti... Muâz b. Abdurrahman b. Osman et-Teymî babasından şöyle dediğini rivayet etti: Bizler Talha b. Ubeydullah ile birlikte idik, ihrama girmiştik. Ona bir kuş hediye edildi. Talha uyuyordu, kimimiz yedi kimimiz yemekten çekindi. Talha uyanınca ondan yiyenlerin yemesini muvafık buldu ve: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte onu yemiştik, dedi.[646]

644 Buhari, 2570, 2854, 5406, 5407; Nesai, 4356; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12099.
645 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 12101.
646 Nesai, 2816; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5002.

٩/٩- بَاب مَا يَنْدُبُ لِلْمُحْرِمِ وَغَيْرِهِ قَتْلَهُ مِنْ الدَّوَابِّ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ

9/9- İHRAMLI OLANIN DA OLMAYANIN DA HAREM BÖLGESİ İÇİNDE VE DIŞINDA ÖLDÜRMESİ MENDUP OLAN HAYVANLAR BABI

٢٨٥٣-٦٦/١- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى قَالَا أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ بْنُ بُكَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ عُبَيْدَ اللهِ بْنَ مِقْسَمٍ يَقُولُ سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ يَقُولُ سَمِعْتُ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ تَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ أَرْبَعٌ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ الْحِدَأَةُ وَالْغُرَابُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ قَالَ فَقُلْتُ لِلْقَاسِمِ أَفَرَأَيْتَ الْحَيَّةَ قَالَ تُقْتَلُ بِصُغْرٍ لَهَا

2853-66/1- Bize Harun b. Said el-Eylî ve Ahmed b. İshak tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, bana Mahreme b. Bukeyr babasından şöyle dediğini haber verdi: Ubeydullah b. Miksem'i şöyle derken dinledim: el-Kasım b. Muhammed'i şöyle derken dinledim: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Dört hayvan vardır ki hepsi birer fâsıktır. Bunlar Harem bölgesi içinde de Harem bölgesi dışında da öldürülürler: Çaylak, karga, fare ve saldırgan köpek."*

(Ubeydullah) dedi ki: Ben Kasım'a: Peki ya yılan hakkında ne dersin dedim o: küçük düşürülerek öldürülür, dedi.[647]

٢٨٥٤-٦٧/٢- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ خَمْسٌ فَوَاسِقُ يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ الْحَيَّةُ وَالْغُرَابُ الْأَبْقَعُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَالْحُدَيَّا

2854-67/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ğunder, Şu'be'den tahdis etti, (H.) Bize İbnü'l-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis edip

647 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17543

dediler ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Katade'yi, Said el-Müseyyeb'den diye tahdis ederken dinledim. O Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Beş fâsık vardır ki bunlar Harem bölgesi dışında da içinde de öldürülürler. Yılan, alaca karga, fare, saldırgan köpek ve çaylakcıktır"* buyurdu.[648]

٢٨٥٥-٦٨/٣- وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَمْسٌ فَوَاسِقُ يُقْتَلْنَ فِي الْحَرَمِ الْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ وَالْحُدَيَّا وَالْغُرَابُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ

2855-68/3- Bize Ebu'r-Rabî' ez-Zehrânî de tahdis etti, bize Hammâd b. Zeyd tahdis etti, bize Hişam b. Urve babasından tahdis etti, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Her biri fâsık olan beş hayvan Harem bölgesi içinde (dahi) öldürülürler: Akrep, fare, çaylakçık, karga ve saldırgan köpek."*[649]

٢٨٥٦-.../٤- وَحَدَّثَنَاه أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

2856-.../4- Bunu bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve Ebu Kureyb de tahdis edip dediler ki: Bize İbn Numeyr tahdis etti, bize Hişam bu isnâd ile tahdis etti.[650]

٢٨٥٧-٦٩/٥- وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَمْسٌ فَوَاسِقُ يُقْتَلْنَ فِي الْحَرَمِ الْفَأْرَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْغُرَابُ وَالْحُدَيَّا وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ

2857-69/5- Bana Ubeydullah b. Ömer el-Kavarirî de tahdis etti. Bize Yezid b. Zurey' tahdis etti. Bize Ma'mer Zührî'den tahdis etti. O, Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Fâsık olan beş şey Harem bölgesinde (de olsa) öldürülürler: Fare, akrep, çaylakçık, karga ve saldırgan köpek"* diye buyurdu.[651]

648 Nesai, 2829, 2882; İbn Mace, 3087; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16122
649 Nesai, 2891; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16862
650 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17000
651 Buhari, 3314; Tirmizi, 837; Nesai, 2890; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16629

٢٨٥٨-٧٠/٦- وحَدَّثَنَاه عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ بِهَذَا الإِسْنَادِ قَالَتْ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِقَتْلِ خَمْسٍ فَوَاسِقَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ ثُمَّ ذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ يَزِيدَ بْنِ زُرَيْعٍ

2858-70/6- Bunu bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdürrezzak haber verdi, bize Ma'mer, ez-Zührî'den bu isnâd ile tahdis etti. Dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fâsık olan beş şeyin Harem bölgesi dışında da Harem içinde de öldürülmesini emir buyurdu. Sonra da hadisi Yezid b. Zurey' hadisi ile aynen rivayet etti.[652]

Şerh

(2853-2858 numaralı hadisler)

(2854) "Fâsık olan beş şey vardır ki bunlar Harem bölgesinin dışında da içinde de öldürülür: Yılan... ve çaylakçık" Bir rivayette ise (8553) "çaylak", bir diğer rivayette de (2855) yılan yerine "akrep" sayılmaktadır. Birinci rivayette yılan ve akrep sayılmadan öldürülecek olanlar dört hayvandır. O halde nass ile isimleri tesbit edilenler altı olmaktadır. İlim adamlarının büyük çoğunluğu Harem bölgesi dışında iken de Harem bölgesi içinde iken de, ihramlı iken de onları öldürmenin caiz olduğunu ittifakla kabul ettikleri gibi ihramlı olan bir kimsenin bunların durumunda olan diğer haşeratı öldürmesinin caiz olduğunu da ittifakla kabul etmişlerdir. Ama bunların öldürülmesine sebeb olan mananın ve onlarla aynı hususu paylaşan diğer hayvanlarla haşeratın ne olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Şafii bunları öldürmenin caiz oluşunun manası (illeti) yenilmeyen şeylerden olmalarıdır. Yenilmeyen ve yenilen şeylerden meydana gelmeyen şeyler ve başkalarının öldürülmesi ihramlı için caizdir ve bundan dolayı ona bir fidye düşmez.

Malik dedi ki: Bunlardaki mana (illet) eziyet edici olmalarıdır. Buna göre eziyet edici olan her bir şeyi ihramlı olanın öldürmesi caizdir. Eziyet edici olmayanı öldürmek ise caiz değildir.

İlim adamları *akur köpek* (tercümede: *saldırgan köpek*) ile ne kastedildiği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bunun bildiğimiz köpek olduğu söylendiği gibi avına saldırıp hücum eden her bir yırtıcı hayvan olduğu da söylenmiştir. Çünkü dilde, avına saldırarak avını yakalayan her bir yırtıcı hayvana *akur köpek* adı verilir.

652 2857 numaralı hadisin kaynakları

Adı geçen hayvanlara *fevâsık*: fâsıklar denilmesinin sebebine gelince, dil açısından doğru ve lügâta uygundur. Arap dilinde "fısk"ın asıl anlamı dışarı çıkmaktır. Kişiye fâsık denilmesi yüce Allah'ın emrinin ve itaatinin dışına çıkmasından dolayıdır. Bu hayvanlara "*fevâsık:* fâsıklar"denilmesinin sebebi ise diğer hayvanların pek çoğunun yolunun dışına eziyet vermek ve bozgunculuk yapmak sureti ile çıkmalarıdır. Bunların Harem bölgesinde ve ihramlı iken öldürülmelerinin haram kılınması hususunda diğer canlı hayvanların hükmünün dışına çıktıkları için bu isim verilmiştir. Bunun sebebi ile alakalı olarak zayıf daha başka görüşler de ortaya atılmıştır. Onlarla ilgilenmiyoruz.

Alaca karga, sırtında ve karnında beyazlık olan karga türüdür.

es-Sâci, en-Nehâi'den ihramlı kimsenin fareyi öldürmesinin caiz olmadığını nakletmektedir. Ondan başkaları ise Ali ve Mücahid'den karganın öldürülmeyeceğini ama ona atış yapılacağını söylediklerini nakletmişlerdir. Ama bu nakil Ali'den sahih olarak gelmemektedir.

İlim adamları ihramlının da ihramsızın da Harem bölgesi dışında da Harem içinde de kuduz köpeği öldürmesinin caiz olduğunu ittifakla kabul etmiş olmakla birlikte Bununla ne kastedildiği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bunun özel olarak bildik köpek olduğu söylenmiştir. Bunu Kadı Iyâz, Evzâi, Ebu Hanife ve Hasan b. Salih'den nakletmektedir. Kurdu da buna katmışlardır. Züfer ise köpek manasını yalnızca kurt hakkında yorumlamıştır.

İlim adamlarının cumhuru ise şöyle demektedir: *Saldırgan köpek* ile kast edilen şu bilinen köpeği tahsis etmek (özellikle onu kast etmek) değildir. Aksine bundan maksat aslan, kaplan, kurt, pars ve buna benzer çoğunlukla saldırgan yırtıcılar kastedilmiştir. Bu ise Zeyd b. Eslem, Süfyan es-Sevrî, İbn Uyeyne, Şafii, Ahmed ve başkalarının da görüşüdür. Kadı Iyâz bunu hem onlardan hem ilim adamlarının cumhurundan diye rivayet etmektedir.

Akur (saldırgan) ve *akîr* ise yırtıcı olan demektir.

Çaylağın ne olduğu bilinmektedir. Tekili *hidea* olup çoğulu *hideun* diye gelir. *İnebetün* ve *inebun:* üzüm gibi. Diğer rivayette ise *hudeyya*: çaylakçık diye geçmektedir. Kadı Iyâz dedi ki: Sabit dedi ki: Bunda doğru açıklama hemzenin müzekkerlik anlamında kullanılmasıdır. Yoksa Bunun hakikatteki şekli (yuvarlak te ile) "*hudeyyeh*"dir. Nitekim el-Asîli de Buhari'nin Sahih'indeki bir yerde teshil ve idgam yapılmak sureti ile yahut da "el-hudeyye" diye kaydetmiştir.

Yılan hakkında (2853) "küçük düşürülerek öldürülür" demesi, o zelil edilir ve küçük düşürülür anlamındadır.

(2857) "*Hamsun fevâsiku:* Beş şey vardır ki her biri birer fâsıktır" ibaresinde *hamsun:* beş lafzı tenvinlidir.

(2858) "*Bikatli hamsi fevâsıka:* Beş fasığın öldürülmesini" ibaresinde ise "*hamsun*" lafzı tenvinsiz okunmalıdır.

٢٨٥٩-٧١/٧- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ وَحَرْمَلَةُ قَالاَ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ كُلُّهَا فَوَاسِقُ تُقْتَلُ فِي الْحَرَمِ الْغُرَابُ وَالْحِدَأَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَالْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ

2859-71/7- Bana Ebu't-Tahir ve Harmele de tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb haber verdi, bana Yunus, İbn Şihâb'dan haber verdi, o Urve b. ez-Zübeyr'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Beş hayvan vardır ki hepsi fâsıktır. Bunlar Harem bölgesinde (dahi) öldürülürler: Karga, çaylak, saldırgan köpek, akrep ve faredir*" buyurdu.[653]

٢٨٦٠-٧٢/٨- وَحَدَّثَنِي زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَابْنُ أَبِي عُمَرَ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ خَمْسٌ لاَ جُنَاحَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ فِي الْحَرَمِ وَالإِحْرَامِ الْفَأْرَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْغُرَابُ وَالْحِدَأَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَقَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ فِي رِوَايَتِهِ فِي الْحُرُمِ وَالإِحْرَامِ

2860-72/8- Bana Züheyr b. Harb ve İbn Ebu Ömer birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti. Zuheyr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, ez-Zührî'den tahdis etti, o Sâlim'den, o babası (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Beş (hayvan) vardır ki Harem bölgesi içinde de ihramlı iken de onları öldürene vebal yoktur: Fare, akrep, karga, çaylak ve saldırgan köpek.*"

İbn Ebu Ömer rivayetinde haram kılınmış yerlerde ve ihram halinde demiştir.[654]

653 Buhari, 1829; Nesai, 2888; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16699
654 Ebu Davud, 1846; Nesai, 2835; Tuhfetu'l-Eşrâf, 6825

٢٨٦١-٧٣/٩- حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ قَالَتْ حَفْصَةُ زَوْجُ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ كُلُّهَا فَاسِقٌ لَا حَرَجَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ الْعَقْرَبُ وَالْغُرَابُ وَالْحِدَأَةُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ

2861-73/9- Bana Harmele b. Yahya tahdis etti... Sâlim b. Abdullah'ın haber verdiğine göre Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Hafsa dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): şöyle buyurdu: "*Beş hayvan vardır ki hepsi birer fâsıktır. Onları öldürene bir vebal yoktur. Akrep, karga, çaylak, fare ve saldırgan köpek.*"[655]

٢٨٦٢-٧٤/١٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ -حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ -حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ جُبَيْرٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ مَا يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ مِنَ الدَّوَابِّ فَقَالَ أَخْبَرَتْنِي إِحْدَى نِسْوَةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ أَمَرَ أَوْ أُمِرَ أَنْ يَقْتُلَ الْفَأْرَةَ وَالْعَقْرَبَ وَالْحِدَأَةَ وَالْكَلْبَ الْعَقُورَ وَالْغُرَابَ

2862-74/10- Bize Ahmed b. Yunus da tahdis etti, bize Züheyr tahdis etti, bize Zeyd b. Cübeyr tahdis ettiğine göre bir adam İbn Ömer'e: İhramlı bir kimse hangi hayvanları öldürebilir? diye sordu. O, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden birisinin bana haber verdiğine göre o, farenin, akrebin, çaylağın, uyuz köpeğin ve karganın öldürülmesini emretti -yahut ona emrolundu- cevabını verdi.[656]

Şerh

(2860) Züheyr'in rivayetinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Beş şey vardır ki haram yerlerde de ihram halinde de öldürülmelerinde vebal yoktur*" ibaresinde geçen "*el-hurum:* Harem yerler"in zaptı hususunda raviler ihtilâf etmişlerdir. Muhakkiklerden bir topluluk bunu ha ve ra harflerini fethalı olarak zaptetmişlerdir ki bu bildiğimiz meşhur Harem bölgesidir. Bu da Mekke'nin Haremidir. İkincisi ha ve ra harflerinin ötreli okunuşudur. Kadı Iyâz, Meşarik'da başka şekli zikretmemektedir. O der ki: Bu da "haram"ın çoğuludur. Yüce Allah'ın: "*Siz hurum (ihramlı) iken*" (Maide, 95) buyruğuna

655 Buhari, 1828; Nesai, 2889; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15804
656 Buhari, 1827; Tuhfetu'l-Eşrâf, 18373

benzemektedir. Bununla da kastedilen haram kılınmış yerlerdir. Ama fethalı okuyuş daha açıktır. Allah en iyi bilendir.

Bu hadislerde kısas sebebi ile yahut zina ettiği için recm edilmesi yahut yol kesicilik yaparken öldürülmesi ve buna benzer sebeplerle öldürülmesi gereken herkesin Harem bölgesinde öldürülmesi caizdir, şeklindeki İmam Şafii'nin ve ona muvafaktat edenlerin kanaatlerinin lehine bir delalet bulunmaktadır. Aynı şekilde Harem bölgesinde her türlü haddin uygulanması da caizdir. Öldürülmeyi ve had uygulamayı gerektiren suçun Harem bölgesinde cereyan etmesi ile Harem bölgesi dışında işlenip sonra da bunu yapan kişinin Hareme sığınması arasında bir fark yoktur. Malik, Şafii ve diğerlerinin görüşü budur.

Ebu Hanife ve bir kesim ise şöyle demektedir: Bu gibi suçları eğer Harem bölgesinde işlemişse cezası da Harem bölgesinde uygulanır. Ama Harem bölgesi dışında o suçu işledikten sonra Hareme sığınacak olursa şayet ceza öldürülmek ise bu ceza Harem bölgesinde ona uygulanmaz. Aksine sıkıştırılır onunla konuşulmaz, oturulmaz, alış-veriş yapılmaz. Sonunda Haremin dışına çıkmaya mecbur bırakılır. Çıktıktan sonra ona cezası verilir. Şayet uygulanacak ceza ölüm cezası değil ise Harem içerisinde o ceza ona verilir.

Kadı Iyâz dedi ki: İbn Abbas, Atâ, Şa'bî ve Hakem'den de buna yakın kanaat rivayet edilmiştir. Ama onlar bu açıklamalarında ölüm ile ölümden daha aşağısı arasında fark gözetmezler. Delilleri ise yüce Allah'ın: *"Kim oraya girerse artık o güven içindedir"* (Âli İmran, 97) buyruğunun zahirinden anlaşılandır.

Bizim onlara karşı delilimiz ise bu hadis-i şeriflerdir. Çünkü cinayet (suç) işleyen bir kimseye fâsık denilmesi bakımından bu hayvanlar ile ortak bir vasfa sahiptir. Hatta o mükellef olduğu için onu rızkı daha da ilerdedir. Diğer taraftan sözünü ettikleri sıkıştırma ise sıkıştırılan kişi için bir eman bırakmamış olur. Böylelikle ayetin yaptıkları tefsirinin zahirine kendileri muhalefet etmiş olmaktadırlar.

Kadı Iyâz dedi ki: Bize göre de müfesirlerin çoğunluğuna göre de ayetin manası İslam'dan önceki durumu haber vermek ve ondan önce ki ayetlere onu atfetmektir.

Bunun ateşten yana güven altındadır anlamına geldiğide söylenmiştir. Bir diğer kesim ise Harem bölgesinden dışarıya çıkartılır ve ona had uygulanır demişlerdir. Bu İbn ez-Zübeyr, Hasan, Mücahit ve Hammâd'ın da görüşüdür. Allah en iyi bilendir.

٢٨٦٣-٧٥/١١- حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ مَا يَقْتُلُ الرَّجُلُ مِنَ الدَّوَابِّ وَهُوَ مُحْرِمٌ قَالَ حَدَّثَتْنِي إِحْدَى نِسْوَةِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَأْمُرُ بِقَتْلِ الْكَلْبِ الْعَقُورِ وَالْفَأْرَةِ وَالْعَقْرَبِ وَالْحُدَيَّا وَالْغُرَابِ وَالْحَيَّةِ قَالَ وَفِي الصَّلَاةِ أَيْضًا

2863-75/11- Bize Şeyban b. Ferruh tahdis etti, bize Ebu Avâne, Zeyd b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam İbn Ömer'e adam ihramlı olduğu halde hangi hayvanları öldürebilir? diye sordu.

İbn Ömer şu cevabı verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden birisinden bana tahdis ettiğine göre o kuduz köpeğin, farenin, akrebin, çaylakçığın, karganın ve yılanın öldürülmesini emrederdi, dedi.

Bir de: Aynı şekilde namazda da, dedi.[657]

٢٨٦٤-٧٦/١٢- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَيْسَ عَلَى الْمُحْرِمِ فِي قَتْلِهِنَّ جُنَاحٌ الْغُرَابُ وَالْحِدَأَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ

2864-76/12- Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Malik'e Rafi''den rivayetini okudum. O İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Beş hayvanın öldürülmesi dolayısıyla ihramlıya bir vebal yoktur. Karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek"* buyurdu.[658]

٢٨٦٥-٧٧/١٣- وَحَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ قُلْتُ لِنَافِعٍ مَاذَا سَمِعْتَ ابْنَ عُمَرَ يُحِلُّ لِلْحَرَامِ قَتْلَهُ مِنَ الدَّوَابِّ فَقَالَ لِي نَافِعٌ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَا جُنَاحَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ فِي قَتْلِهِنَّ الْغُرَابُ وَالْحِدَأَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ

2865-77/13- Bize Harun b. Abdullah da tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr tahdis etti,bize İbn Cüreyc haber verip dedi ki: Nâfi''e: İbn Ömer'den

657 2862 numaralı hadisin kaynakları.
658 Buhari, 1826; Nesai, 2828; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8365.

ihramlı kimsenin öldürülmesi helal olan hayvanlarla ilgili ne dinlemiştin? dedim. Nâfi' bana dedi ki: Abdullah dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "*Beş hayvanı öldürmekten dolayı onları öldürene bir vebal yoktur: Karga, çaylak, akrep, fare ve saldırgan köpek.*"[659]

٢٨٦٦-.../١٤- وَحَدَّثَنَاه قُتَيْبَةُ وَابْنُ رُمْحٍ عَنْ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ ح وَحَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ يَعْنِي ابْنَ حَازِمٍ جَمِيعًا عَنْ نَافِعٍ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي جَمِيعًا عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ كُلُّ هَؤُلَاءِ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ بِمِثْلِ حَدِيثِ مَالِكٍ وَابْنِ جُرَيْجٍ وَلَمْ يَقُلْ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ إِلَّا ابْنُ جُرَيْجٍ وَحْدَهُ وَقَدْ تَابَعَ ابْنَ جُرَيْجٍ عَلَى ذَلِكَ ابْنُ إِسْحَقَ

2866-.../14- Bunu bize Kuteybe ve el-A'rec de Leys b. Sa'd'dan tahdis etti (H.) Bize Şeyban b. Ferruh da tahdis etti, bize Cerir b. Hazim tahdis etti. Hepsi Nâfi''den rivayet etti (H.) Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize Ali b. Mushir tahdis etti (H.) Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti. Hepsi Ubeydullah'tan rivayet etti (H.) Bana Ebu Kâmil de tahdis etti, bize Hammâd tahdis etti, bize Eyyub tahdis etti (H.) Bize İbnu'l-Müsennâ da tahdis etti, bize Yezid b. Harun tahdis etti, bize Yahya b. Said haber verdi. Bunların hepsi Nâfi''den rivayet etti. O İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynen Malik'in ve İbn Cüreyc'in hadisi rivayet ettikleri gibi rivayet ettiler. Fakat onların hiç biri: Nâfi'den o İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ): Ben Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i buyururken dinledim, demedi. Bunu sadece İbn Cüreyc söylemiştir. Bu hususta İbn Cüreyc'e İbn İshak da mütâbaat etmiştir.[660]

---

659 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7787.

660 Nesai, 2830; Tuhfetu'l-Eşrâf, 8298. Şeyban b. Ferruh'un rivayeti ile Ebu Bekr b. Ebu Şeybe'nin rivayetini yalnızca Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7071, 7612; İbn Numeyr'in hadisini İbn Mace, 3088; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7946; Ebu Kâmil'in rivayetini Nesai, 2833; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7544; İbnul Müsenna'nın rivayetini Nesai, 2834; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7523 te rivayet etmişlerdir.

٢٨٦٧-١٥/٧٨- وَحَدَّثَنِيهِ فَضْلُ بْنُ سَهْلٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَقَ عَنْ نَافِعٍ وَعُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ خَمْسٌ لَا جُنَاحَ فِي قَتْلِ مَا قُتِلَ مِنْهُنَّ فِي الْحَرَمِ فَذَكَرَ بِمِثْلِهِ

2867-78/15- Bunu bana Fadl b. Sehl de tahdis etti... İbn Ömer(radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Beş (hayvan)ın herhangi birilerinin Harem içerisinde öldürülmesinde bir vebal yoktur"* derken dinledim deyip hadisi aynen zikretti.[661]

٢٨٦٨-١٦/٧٩- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَقُتَيْبَةُ وَابْنُ حُجْرٍ قَالَ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرُونَ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﵄ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَمْسٌ مَنْ قَتَلَهُنَّ وَهُوَ حَرَامٌ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ فِيهِنَّ الْعَقْرَبُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَالْغُرَابُ وَالْحُدَيَّا وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى بْنِ يَحْيَى

2868-79/16- Bize Yahya b. Yahya, Yahya b. Eyyub, Kuteybe ve İbn Hucr tahdis etti. Yahya b. Yahya bize İsmail b. Cafer Abdullah b. Dinar'dan haber verdi derken diğer ikisi tahdis etti dedi. Buna göre Abdullah b. Cafer, Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Beş (hayvan)ı ihramlı iken öldürene bundan dolayı bir vebal yoktur: Akrep, fare, saldırgan köpek, karga ve çaylakçık"* buyurdu. -Lafız Yahya b. Yahya'nındır.-[662]

١٠/١٠- بَاب جَوَازِ حَلْقِ الرَّأْسِ لِلْمُحْرِمِ إِذَا كَانَ بِهِ أَذًى وَوُجُوبِ الْفِدْيَةِ لِحَلْقِهِ وَبَيَانِ قَدْرِهَا

10/10- BAŞINDAN RAHATSIZ OLAN İHRAMLI BİR KİMSENİN BAŞINI TIRAŞ ETMESİNİN CAİZ OLDUĞU VE TIRAŞI DOLAYISIYLA FİDYENİN VACİP OLUP MİKTARININ BEYANI BABI

٢٨٦٩-٨٠/١- وَحَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيُّ -حَدَّثَنَا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ ح وَحَدَّثَنِي أَبُو الرَّبِيعِ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ قَالَ سَمِعْتُ

661 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7311.
662 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 7138.

مُجَاهِدًا يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﷺ قَالَ أَتَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ وَأَنَا أُوقِدُ تَحْتَ قَالَ الْقَوَارِيرِيُّ قِدْرٍ لِي وَقَالَ أَبُو الرَّبِيعِ بُرْمَةٍ لِي وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِي فَقَالَ أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّ رَأْسِكَ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَاحْلِقْ وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً قَالَ أَيُّوبُ فَلَا أَدْرِي بِأَيِّ ذَلِكَ بَدَأَ

2869-80/1- Bana Ubeydullah b. Ömer el-Kavarîrî de tahdis etti, bize Hammâd -yani b. Zeyd- Eyyub'dan tahdis etti (H.) Bana Ebu'r-Rabî de tahdis etti, bize Hammâd tahdis etti, bize Eyyub tahdis edip dedi ki: Mücahid'i Abdurrahman b. Ebu Leylâ'dan tahdis ederken dinledim. O Ka'b b. Ucre'nin şöyle dediğini rivayet etti: Hudeybiye zamanında ben -el-Kavarîrî'nin dediği şekilde:- çömleğimin, -Ebu'r-Rabîin dediği şekilde: de tenceremin- altını yakıp bitler de yüzümün üzerine saçılmakta iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma gelerek: *"Başının haşeratı seni rahatsız ediyor mu?"* buyurdu. Ben: Evet dedim. Allah Rasûlü: *"O halde tıraş ol, üç gün oruç tut yahut altı yoksula yemek yedir ya da bir kurban kes"* buyurdu.

Eyyub dedi ki: Ben (Mücahid'in) bunların hangisini başta söylediğini bilemiyorum.[663]

• ٢٨٧٠-.../٢- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ بِمِثْلِهِ

2870-.../2- Bana Ali b. Hucr es-Sa'dî Züheyl b. Harb ve Yakub b. İbrahim birlikte İbn Uleyye'den bu isnat ile aynısını tahdis etti.[664]

٢٨٧١-٣/٨١- وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﷺ قَالَ فِيَّ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ

663 Buhari, 1814 -Muhtasar olarak-, 1815, 1817, 1818, 4159, 4190, 4191, 5665 -Muhtasar olarak- ,5703, 6708, -muhtasar olarak-; Ebu davud, 1856-1861; Tirmizi, 953, 2973, 2974; Nesai, 2851; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11114.

664 2869 numaralı hadisin kaynakları.

نُسُكٍ قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَقَالَ ادْنُهْ فَدَنَوْتُ فَقَالَ ادْنُهْ فَدَنَوْتُ فَقَالَ ﷺ أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ قَالَ ابْنُ عَوْنٍ وَأَظُنُّهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَمَرَنِي بِفِدْيَةٍ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ مَا تَيَسَّرَ

2871-81/3- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Ali, İbn Avn'dan tahdis etti. O Mücahit'ten, o Abdurrahman b. Ebu Leylâ'dan, o Ka'b b. Ucre (radıyallâhu anh)'tan şöyle dediğini rivayet etti: *"Artık içinizde her kim hasta olup yahut başında bir eziyet bulunursa ona (üçgün) oruç, sadaka ya da kurbandan bir fidye gerekir."* (Bakara,196) ayeti benim hakkımda nazil oldu. (Ka'b) dedi ki: Onun yanına gittim o: "*Yaklaş*" buyurdu. Yaklaştım. Yine: "*Yaklaş*" buyurdu, ben yine yaklaştım. Bu sefer (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haşeratın seni rahatsız ediyor mu?"* buyurdu.

İbn Avn dedi ki: -Zannederim- evet dedi: (Ayrıca) dedi ki: Bana oruç, sadaka ya da kurbandan kolayıma gelen bir fidye vermemi emir buyurdu.[665]

٢٨٧٢-٨٢/٤- وَحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا سَيْفٌ قَالَ سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يَقُولُ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى حَدَّثَنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَقَفَ عَلَيْهِ وَرَأْسُهُ يَتَهَافَتُ قَمْلًا فَقَالَ أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَاحْلِقْ رَأْسَكَ قَالَ فَفِيَّ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ تَصَدَّقْ بِفَرَقٍ بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ أَوْ انْسُكْ مَا تَيَسَّرَ

2872-82/4- Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize babam tahdis etti... Ka'b b. Ucre (radıyallâhu anh)'ın tahdis ettiğine göre başından bitler saçılırken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun yakınında durdu ve : "*Haşeratın seni rahatsız ediyor mu?*" buyurdu (Ka'b dedi ki): Evet dedim. Allah Rasûlü: " *O halde başını tıraş et*" buyurdu. İşte şu: *"Artık içinizde her kim hasta olur yahut başında bir eziyet bulunursa ona (üç gün) oruç sadaka ya da kurbandan (biriyle) fidye gerekir"* ayeti benim hakkımda nazil oldu. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: " *Ya üç gün oruç tut yahut altı yoksula bir ferak (buğdayı) tasadduk et yahut ta kolayına gelen bir kurban kes"* buyurdu.[666]

665 2869 numaralı hadisin kaynakları.
666 2869 numaralı hadisin kaynakları.

٢٨٧٣-٨٣/٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ وَأَيُّوبَ وَحُمَيْدٍ وَعَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ بِهِ وَهُوَ بِالْحُدَيْبِيَةِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَهُوَ يُوقِدُ تَحْتَ قِدْرٍ وَالْقَمْلُ يَتَهَافَتُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّكَ هَذِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَاحْلِقْ رَأْسَكَ وَأَطْعِمْ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ وَالْفَرَقُ ثَلَاثَةُ آصُعٍ أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً قَالَ ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ أَوْ اذْبَحْ شَاةً

2873-83/5- Bize Muhammed b. Ebu Ömer de tahdis etti. Bize Süfyan, İbn Ebu Necîh, Eyyub, Humeyd ve Abdulkerim'den tahdis etti. (Onlar) Mücahid'den, o İbn Ebu Leylâ'dan, o Ka'b b. Ucre (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre Hudeybiye'de iken Mekke'ye girmeden önce ihramlı olduğu halde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun yanından geçti, o sırada bir çömleğin altını yakıyordu. Bitler de yüzüne saçılıyordu. Allah Rasûlü: "*Bu haşeratın seni rahatsız ediyor mu?*" buyurdu. O: Evet dedi. Allah Rasûlü(sallallâhu aleyhi ve sellem): "*O halde başını tıraş et, altı yoksula bir ferak yedir - ferak altı sadır- yahut üç gün oruç tut yada bir kurban kes*" buyurdu.

İbn Ebu Necîh: "*Yahut bir koyun kes*" diye rivayet etti.[667]

٢٨٧٤-٨٤/٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِهِ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ فَقَالَ لَهُ آذَاكَ هَوَامُّ رَأْسِكَ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ احْلِقْ رَأْسَكَ ثُمَّ اذْبَحْ شَاةً نُسُكًا أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ أَطْعِمْ ثَلَاثَةَ آصُعٍ مِنْ تَمْرٍ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينَ

2874-84/6- Bize Yahya b. Yahya da tahdis etti... Ka'b b. Ucre (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre Hudeybiye zamanında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Ona: "*Başının haşeratı seni rahatsız etti mi?*" buyurdu. Ka'b: Evet değince, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Başını tıraş et sonra bir koyun kurban kes yahut üç gün oruç tut ya da üç sa' hurmayı altı yoksula yedir*" buyurdu.[668]

667 2869 numaralı hadisin kaynakları.
668 2869 numaralı hadisin kaynakları.

٢٨٧٥-٨٥/٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ قَعَدْتُ إِلَى كَعْبٍ ﷺ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَقَالَ كَعْبٌ ﷺ نَزَلَتْ فِيَّ كَانَ بِي أَذًى مِنْ رَأْسِي فَحُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِي فَقَالَ مَا كُنْتُ أُرَى أَنَّ الْجَهْدَ بَلَغَ مِنْكَ مَا أَرَى أَتَجِدُ شَاةً فَقُلْتُ لَا فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ قَالَ صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ أَوْ إِطْعَامُ سِتَّةِ مَسَاكِينَ نِصْفَ صَاعٍ طَعَامًا لِكُلِّ مِسْكِينٍ قَالَ فَنَزَلَتْ فِيَّ خَاصَّةً وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةً

2875-85/7- Bize Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr da tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Abdurrahman b. el-Asbahani'den tahdis etti. O Abdullah b. Ma'kil'den şöyle dediğini rivayet etti: Mescidde bulunduğu bir sırada Ka'b b. Ucre (radıyallâhu anh)'ın yanına oturdum ona şu: *"(Üç gün) oru, sadaka yahut kurbandan biri ile fidye gerekir"* buyruğu hakkında soru sordum.

Ka'b şöyle dedi: Benim hakkımda nazil oldu. Başımdan rahatsızlığım vardı. Bundan dolayı bitler yüzüme saçıldığı halde taşınarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna götürüldüm.

Allah Rasûlü: *"Hastalığının şu gördüğüm hale kadar ulaştığını zannetmemiştim. Peki bir koyun bulabilir misin?"* buyurdu. Ben, hayır deyince ona bu: *(Üç gün)* oruç tutmak *sadaka yahut kurbandan fidye gerekir"* ayeti nazil oldu. (Devamla) dedi ki: Üç gün yahut her bir yoksula yarımşar sa' olmak üzere altı yoksula yemek yedirme. İşte bu ayet özel olarak benim hakkımda indirildi, ama hepiniz içinde umumidir, dedi.[669]

٢٨٧٦-٨٦/٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ زَكَرِيَّاءَ بْنِ أَبِي زَائِدَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَصْبَهَانِيِّ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مَعْقِلٍ حَدَّثَنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ ﷺ أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مُحْرِمًا فَقَمِلَ رَأْسُهُ وَلِحْيَتُهُ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَدَعَا الْحَلَّاقَ فَحَلَقَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ هَلْ عِنْدَكَ نُسُكٌ

669 Buhari, 1816, 4517; Tirmizi, 2973 -muallak olarak- ; İbn Mace, 2079; Tuhfetu'l-Eşrâf, 11112.

قَالَ مَا أَقْدِرُ عَلَيْهِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ يُطْعِمَ سِتَّةَ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مِسْكِينَيْنِ صَاعٌ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ خَاصَّةً فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ ثُمَّ كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ عَامَّةً

2876-86/8- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe da tahdis etti... Bana Ka'b b. Ucre (radıyallâhu anh)'ın tahdis ettiğine göre o ihramlı olarak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktı. Başı ve sakalı bitlendi. Bu hali Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca ona birisini gönderdi sonra berberi çağırtıp başını tıraş ettirdi. Sonra da ona: "*Yanında kurbanlık var mı?*" buyurdu. Ka'b buna gücüm yetmez dedi.

Bunun üzerine ona üç gün oruç tutmasını yahut altı yoksula her birisine yarımşar sa' olmak üzere yemek yedirmesini emir buyurdu. Sonra Aziz ve Celil olan Allah onun hakkında: *'Artık içinizde her kim hasta olur yahut başında bir eziyet bulunursa..."* (Bakara, 196) buyruğunu indirdi. Sonra da bu genel olarak bütün Müslümanlar hakkında geçerli oldu.[670]

Şerh

(2869-2876 numaralı hadisler)

(2869) "*Başının haşeratı seni rahatsız ediyor mu?...*" (2870) "Bana, oruç tutmamı, sadaka... fidye vermemi emretti." Başka bir rivayette (2872) "*Üç gün oruç tut, altı yoksul arasında bir ferak tasadduk et...*" Diğer rivayette (2873) "*Altı yoksula bir ferak -ki ferak altı sa' dır- yedir...*" Bir rivayette de: "*Yahut bir koyun kes.*" Başka bir rivayette (2874) "*Yahut üç sa' hurmayı altı yoksula yedir.*" Öbür rivayette (2875) "*Üç gün oruç tut yahut...* buyurdu." Başka bir rivayette (2876) "*Yanında kurbanlık var mı?* dedi. Ben: Ona gücüm yok dedim..."

Bu babtaki rivayetler bunlardır. Hepsi de anlam itibariyle birbiriyle uyum arz etmektedir. Bu rivayetlerin maksadı da şudur: Bit, hastalık ya da buna benzer herhangi bir zarar sebebi ile başını tıraş etmek ihtiyacını duyan bir kimsenin ihramlı iken başını tıraş etme imkânı vardır ama fidye ile yükümlü olur. Yüce Allah'da: *"Artık içinizde her kim hasta olur yahut başında bir eziyet bulunursa ona (üç gün) oruç sadaka yahut kurban dan (biriyle) fidye gerekir"* (Bakara, 196) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de orucun üç gün, sadakanın ise her bir yoksula yarımşar sa' olmak üzere altı yoksula üç

670 2875 numaralı hadisin kaynakları.

sa' olduğunu, kurban edilecek koyunun da kurbanlık olarak kesilebilecek bir koyun olduğunu beyan buyurmaktadır. Diğer taraftan ayet ile hadis-i şerifler ittifakla fidye verecek olan kimsenin bu üç tür arasından istediğini seçmekte serbest olduğunu beyan etmektedir. İlim adamlarına göre de hüküm bu şekilde olup, kişi bu hükümlerden birisini seçmekte serbesttir.

"Yanında kurbanlık var mı" rivayetinde ise benim ona gücüm yetmiyor demesi üzerine ona üç gün oruç tutmasını emir buyurdu. Rivayetten maksat oruç ancak kurbanlığı olmayan için olur demek değildir. Aksine bu, onun bulması halinde kurbanlığın hükmünü sorduğu; bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de kendisine kurban kesmek ile oruç tutmak ve yemek yedirmek arasında istediğini seçmekte serbest olduğunu, eğer kurbanlık bulamazsa da oruç tutmak ile yemek yedirmekten birisini seçmekte serbest olduğunu haber verdiği şeklinde yorumlanır. İlim adamları ittifakla bu hadisin zahirine uygun görüş belirtmişlerdir. Bundan Ebu Hanife ve Sevrî de nakledilen her bir yoksula yarım sa' yedirilmesi ancak buğday hakkındadır dedikleri müstesnadır.

Onlara göre hurma , arpa ve diğer şeylerden ise her bir yoksul için birer sa' vermek gerekir. Bu ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu hadiste açıkça söylediği *"üç sa' hurma"* buyruğuna muhaliftir. Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayete göre ise her bir yoksula bir mud buğday yahut buğday dışındakilerden yarım sa' verilir. Hasan-ı Basri ile seleften bazılarına göre on yoksula yemek yedirmek yahut on gün oruç tutmak gerekir. Bu ise zayıf bir görüş olup sünnete uygun değildir ve kabul edilemez.

(2874) *"Yahut üç sa' hurmayı altı yoksula yedir"* buyruğu bu kadar hurmayı altı yoksula paylaştırarak yedir anlamındadır. Hadisteki "âsu: sa'"ın çoğuludur. Hem müzekker hem müennes olabilir. Bir sa' ise beş tam bir bölü üç Bağdat rıtlı alabilen bir ölçektir. Malik, Şafii, Ahmed ve ilim adamlarının büyük çoğunluğunun kanaati budur. Ebu Hanife ise sekiz rıtıl alır demiştir. Hepsi ise sa' ın dört mud olduğu üzerinde icma etmişlerdir.

Az önce belirttiğimiz üzere "âsu"un sa'ın çoğulu olduğu doğrudur. Nitekim âsu çoğulu bu hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olarak zikredilmiş bulunmaktadır. Ashab ile ondan sonraki ilim adamlarının meşhur olan görüşleri de lügat kitaplarında, nahiv ve sarf kitaplarında da böyledir. Bu şekildeki çoğulun caiz ve doğru olduğunda da görüş ayrılığı yoktur. İbn Mekkî'nin "Teskifu'l-Lisan" adlı eserinde sözünü ettiği: Arapların sa'ın çoğulunu *âsu'* olarak yapmaları avamın bir hatasıdır. Doğrusu ise *asvu*'dur şeklin-

deki açıklamaları onun bir yanlışı ve bir yanılmasıdır. Diğer taraftan bu lafız hadis kitapları ile Arapça ve lügat kitaplarında meşhur olmakla birlikte onun bu sözleri gerçekten şaşırtıcıdır.

İlim adamları bu çoğulun doğruluğu üzerinde icma etmişlerdir. Bu şekildeki çoğul ile kalbedilmiş türdendir. Derler ki: Sa' lafzının "*âsu'*" diye çoğul yapılması, dâr'ın da *âdur* olması caizdir. Bu da Arap dili kitaplarında bilinen bir konudur. Çünkü *âsu'* kelimesinde kelimenin fa'sı (birinci harfi) sad, ayn'ı (ikinci harfi) vav'dır. Burada vav hemze'ye kalbedildikten sonra fe'nin yerine nakledilmiştir. Sonra hemze çoğul hemzesi ile birlikte bir araya gelince elif'e kalbedilerek "*âsu'*" şeklini almıştır. Onlara göre de bu kelimenin vezni "*a'kul*" kelimesinin vezni ile aynıdır. İşte *âdur* ve benzeri lafızlar hakkında da yapılacak açıklama budur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Başının haşeratı*"ndan kastı bittir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): (2869-2873): "*Bir kurbanlık kes*" bir rivayette (2870) "*kolayına gelen*" bir diğer rivayette (2874) "*bir koyun*" buyurmaktadır ki hepsinin ortak tarafı aynı manayı ihtiva etmeleridir. O da koyundur. Koyunda aranan şart kurbanlık olarak kesilebilecek olmasıdır. Kurban olarak kesilebilen koyun ve diğer kurbanlıklara "*nesîke: kurbanlık*"denilir. Mazi ve muzari olarak *neseke, yensükü ve yensiku* denilmekle birlikte muzari'de yensükü şeklinde sin harfinin ötreli oluşu daha meşhurdur.

(2872) "Başından bitler saçıldığı halde" düşüp ve etrafa dağıldığı halde demektir.

"*Bir ferak tasadduk et.*" Ferak ve fark iki ayrı söyleyiştir. İkinci rivayette bunu üç sa' olarak açıklamış bulunmaktadır. Buna dair açıklama Taharet Kitabı'nda geçmiş bulunmaktadır.

(2876) "Başı bitlendi" ibaresindeki *bitlendi* anlamındaki "*kamile*" lafzında kaf harfi fethalı, mim harfi kesreli olup *bitleri artıp çoğaldı* anlamındadır.

١١/١١- بَاب جَوَازِ الْحِجَامَةِ لِلْمُحْرِمِ

11/11- İHRAMLI İÇİN HACAMATIN CAİZ OLDUĞU BABI

٢٨٧٧-١/٨٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو عَنْ طَاوُسٍ وَعَطَاءٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ احْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ

2877-87/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Züheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim tahdis etti. İshak bize Süfyan b. Uyeyne, Amr'dan haber verdi derken, diğer ikisi tahdis etti, dedi. O Amr'dan, o Tâvus ve Atâ'dan, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlı olduğu halde hacamat yaptırdı.[671]

٢٨٧٨-٨٨/٢- وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ أَبِي عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ عَنِ ابْنِ بُحَيْنَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ احْتَجَمَ بِطَرِيقِ مَكَّةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَسَطَ رَأْسِهِ

2878-88/2- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti, bize el-Muallâ b. Mansur tahdis etti, bize Süleyman b. Bilal, Alkame'den tahdis etti, o Abdurrahman b. el-A'rec'den, o İbn Muhayne'den rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke yolunda ihramlı olduğu halde başının ortasına hacamat yaptırdı.[672]

Şerh

(2877-2878 numaralı hadisler)

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke yolunda ihramlı olduğu halde başının ortasına hacamat yaptırdı."

Vesat: Orta; sin harfi fethalı olarak telaffuz edilir. Lügat âlimleri şöyle demektedir: Birbirinden ayrılabilen her şeydir. Saffın, gerdanlığın, tesbih (subhânallah demek)in, insanların halkasının vasatı gibi. Bu gibi vasatlar için sin harfi sakin olarak "*vest*"denilir. Eğer el gibi alın, baş, el ayası gibi birbirinden ayırd edilmeyen bütün ise o taktirde sin harfi fethalı olarak "*vasat*" söylenir. Ezherî, Cevherî ve başkaları dedi ki: Fethalı söyleyiş için sakin söyleyişi de caiz kabul etmiş olmalarına rağmen, sakin ile söylenenin fethalı olarak söylenişini doğru kabul etmemişlerdir.

Bu hadis-i şerifte ihramlı bir kimsenin hacamat yaptırmasının caiz olduğuna delil bulunmaktadır. İlim adamları ihramlı bir kimsenin başında veya başka bir yerde hacamat yaptırmasının caiz olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Elverir ki onun bu hususta bir mazereti bulunsun. Hacamat yaptırırken saç kesilecek olsa dahi hüküm budur. Ama bu durumda saçının kesilmesi

671 Buhari, 1835, 5695; Ebu Davud, 1835; Tirmizi, 839; Nesai, 2845, 2847; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5737, 5739

672 Buhari, 1836, 5698; Nesai, 2850; İbn Mace, 3481; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9156

dolayısı ile fidye gerekir. Eğer saç kesilmeyecek olursa ona fidye düşmez. Bu meselenin delili yüce Allah'ın: *"Artık içinizde her kim hasta olur yahut başında bir eziyet bulunursa... bir fidye gerekir"* (Bakara, 196) buyruğudur.

Bu hadis Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başının ortasında hacamat yaptırmakta mazeretinin bulunduğu şeklinde yorumlanmıştır. Çünkü bu şekilde bir hacamat saçı kesmeden mümkün değildir. Ama ihramlı bir kimse ihtiyacı olmadığı halde hacamat yaptırmak isterse eğer bundan dolayı saçın kesilmesi gerekiyorsa bu saçın kesilmesinin haram oluşundan dolayı haram olur.

Şayet saç bulunmayan bir yerde yapılacağından ötürü saç kesmeyi gerektirmiyorsa bize de cumhura göre de bu hacamat caizdir ve bundan dolayı fidye gerekmez. İbn Ömer ve Malik'den Bunun mekruh olduğu, Hasan-ı Basri'den de bu durumda fidye gerektiği görüşleri nakledilmektedir.

Bizim delilimiz şudur: İhramlı iken kanı, bir suretle çıkarmak haram değildir. Bu hadis-i şerifte de ihram meseleleri ile ilgili kaidelerden birisi beyan edilmiş olmaktadır ki o da saçları tıraş etmek, dikişli elbise giymek, av hayvanını öldürmek ve buna benzer haram fiiller ihtiyaç dolayısı ile mübah olur ve bu durumda bunu yapana fidye düşer. Hastalık, sıcaklık, soğukluk gibi bir sebeble saçları tıraş etmeye yahut elbise giymeye ya da ihtiyaç sebebi ile av hayvanını öldürmeye ve benzeri hususlara ihtiyaç duyan kimse gibi. Allah en iyi bilendir.

١٢/١٢- بَاب جَوَازِ مُدَاوَاةِ الْمُحْرِمِ عَيْنَيْهِ

12/12- İHRAMLI KİMSENİN GÖZLERİNİ TEDAVİ ETMESİNİN CAİZ OLDUĞU BABI

٢٨٧٩-١/٨٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُوسَى عَنْ نُبَيْهِ بْنِ وَهْبٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِمَلَلٍ اشْتَكَى عُمَرُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ عَيْنَيْهِ فَلَمَّا كُنَّا بِالرَّوْحَاءِ اشْتَدَّ وَجَعُهُ فَأَرْسَلَ إِلَى أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ يَسْأَلُهُ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ أَنْ اضْمِدْهُمَا بِالصَّبِرِ فَإِنَّ عُثْمَانَ ﷺ حَدَّثَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الرَّجُلِ إِذَا اشْتَكَى عَيْنَيْهِ وَهُوَ مُحْرِمٌ ضَمَّدَهُمَا بِالصَّبِرِ

2879-89/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve Züheyr b. Harb birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti. Ebu Bekr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne tahdis etti, bize Eyyub b. Musa, Nubeyh b. Vehb'den tahdis etti ve dedi ki: Ebân b. Osman ile birlikte sefere çıktım. Nihayet bizler Melel denilen yere vardığımızda Ömer b. Ubeydullah gözlerinden rahatsızlandı. Ravhâ'ya geldiğimizde ise ağrıları şiddetlendi. Bunun için (ne yapması gerektiğini) sormak üzere Ebân b. Osman'a birisini gönderdi. O da ona: Gözlerine sabır[673] sür diye haber gönderdi. Çünkü Osman (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ihramlı iken gözlerinden rahatsız olan bir adamın gözlerine sabır koyduğunu rivayet etti.[674]

٢٨٨٠-٩٠/٢- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنِي نُبَيْهُ بْنُ وَهْبٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ مَعْمَرٍ رَمِدَتْ عَيْنُهُ فَأَرَادَ أَنْ يَكْحُلَهَا فَنَهَاهُ أَبَانُ بْنُ عُثْمَانَ وَأَمَرَهُ أَنْ يُضَمِّدَهَا بِالصَّبِرِ وَحَدَّثَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ فَعَلَ ذَلِكَ

2880-90/2- Bunu bize İshak b. İbrahim el-Hanzalî de tahdis etti... Bana Nubeyh b. Vehb'in tahdis ettiğine göre, Ömer b. Ubeydullah b. Ma'mer'in gözleri rahatsızlanmıştı. Onlara sürme çekmek istedi ise de Ebân b. Osman bunu yapmamasını söylemiş ve kendisine gözlerine sabır koymasını emretmiş, Osman b. Affân (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunu yaptığını rivayet etmişti.[675]

Şerh

(2880) "Nubeyh b. Vehb." Nun harfi ötreli be harfi fethalı ve ye harfi sakindir.

"Ebân b. Osman" kitabın baş taraflarında "Ebân" isminin munsarıf olduğuna ve olmadığına -ama sahih ve meşhur olanın munsarıf olduğuna- dair açıklamalar geçmiş bulunmaktadır. Onu munsarıf kabul edenler vezninin "feal" olduğunu söylerken, munsarıf olmadığını söyleyenler efalu olduğunu söylemişlerdir.

673 *Sabır* hakkında Âsım Efendi, Kamûs Termesi'nde şu bilgileri vermektedir: "Bir tür acı bir ağacın usâresinin adı olup ilaç olarak kullanılır ve halk arasında bu isimle tanınmaktadır. Kadim Türkçe'de buna "azvay" denirdi." (Çeviren)

674 Ebu Davud, 1838, 1839; Tirmizi, 952; Nesai, 2710; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9777

675 2879 numaralı hadisin kaynakları

"Melel" Medine'den onsekiz mil uzaklıkta bir yer adıdır. Oniki mil olduğu da söylenmiştir. Bunu Kadı Iyâz el-Veşadik adlı eserinde rivayet etmiştir.

"Damade" şeklinde mim harfi şeddesiz olarak anlamı, sürmek, yapıştırmaktır. Sabir ise be harfi kesreli söylenir, sakin okunması da caizdir. İlim adamları gözün ve başka azaların üzerine sabır ve buna benzer hoş koku olmayan şeyleri sürmenin caiz olduğunu ve bunun için ayrıca bir fidye gerekmediğini ittifakla söylemişlerdir. Eğer hoş kokusu olan bir şeye ihtiyacı olursa onu kullanması caiz olmakla birlikte ona fidye düşer. İlim adamları ittifakla ihramlı bir kimsenin ihtiyaç duyması halinde kokusuz sürme çekeceğini ve bundan dolayı fidye düşmediğini kabul etmişlerdir.

Süslenmek maksadı ile sürme çekmek ise Şafii'ye ve başkalarına göre mekruhtur. Aralarında Ahmed ve İshak'ın bulunduğu bir topluluk ise bunu yasak kabul etmişlerdir. Maliki mezhebinde bu iki görüş gibi iki görüş vardır. Bunlara göre bundan dolayı fidyenin gerekip gerekmediği hususunda görüş ayrılığı vardır. Allah en iyi bilendir.

١٣/١٣- بَاب جَوَازِ غَسْلِ الْمُحْرِمِ بَدَنَهُ وَرَأْسَهُ

13/13- İHRAMLI OLANIN BEDENİNİ VE BAŞINI YIKAMASININ CAİZ OLDUĞU BABI

٢٨٨١-١/٩١- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَقُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالُوا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَهَذَا حَدِيثُهُ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِيمَا قُرِئَ عَلَيْهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ حُنَيْنٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ وَالْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّهُمَا اخْتَلَفَا بِالْأَبْوَاءِ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ يَغْسِلُ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ وَقَالَ الْمِسْوَرُ لَا يَغْسِلُ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ فَأَرْسَلَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ إِلَى أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ بَيْنَ الْقَرْنَيْنِ وَهُوَ يَسْتَتِرُ بِثَوْبٍ قَالَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ مَنْ هَذَا فَقُلْتُ أَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ حُنَيْنٍ أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ أَسْأَلُكَ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَغْسِلُ رَأْسَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَوَضَعَ أَبُو أَيُّوبَ ﷺ يَدَهُ عَلَى الثَّوْبِ فَطَأْطَأَهُ حَتَّى بَدَا لِي رَأْسُهُ ثُمَّ قَالَ لِإِنْسَانٍ يَصُبُّ اصْبُبْ فَصَبَّ عَلَى رَأْسِهِ ثُمَّ حَرَّكَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَدْبَرَ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا رَأَيْتُهُ ﷺ يَفْعَلُ

2881-91/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid, Züheyr b. Harb ve Kuteybe b. Said tahdis edip dediler ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Zeyd b. Eslem'den tahdis etti. (H.) Bize Kuteybe b. Said de tahdis etti: İşte bu da onun Malik b. Enes'den ona Zeyd b. Eslem'den rivayetle okunanlar arasında naklettiği hadisidir. O İbrahim b. Abdullah b. Huneyn'den, o babasından, o Abdullah b. Abbas ile el-Misver b. Mahreme'den rivayet ettiğine göre her ikisi, Ebva'da, Abdullah b. Abbas, ihramlı kişi başını yıkar diyerek Misver de, ihramlı kişi başını yıkamaz diyerek anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Bunun üzerine İbn Abbas beni, Ebu Eyyub el-Ensari'ye bu hususu sormak üzere gönderdi. Onun bir elbise ile örtünerek kuyunun iki direği arasında yıkanmakta olduğunu gördüm. Ona selam verdim. O: Kim o, dedi. Ben: Abdullah b. Huneyn'im. Beni sana Abdullah b. Abbas gönderdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlı olduğu halde başını nasıl yıkardı, diye sormamı istedi, dedim.

Ebu Eyyub (radıyallâhu anh) elini kendisini örten elbisenin üzerine koydu ve ben başını görünceye kadar onu aşağıya indirdi. Sonra bir kişiye üzerine su dökmesini söyledi. O da onun başına su döktü. Sonra elleri ile başını öne arkaya götürüp getirerek ovaladı, sonra da: Ben onun (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu şekilde yaptığını gördüm, dedi.[676]

٢٨٨٢-٩٢/٢- وَحَدَّثَنَاه إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ قَالَا أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَقَالَ فَأَمَرَّ أَبُو أَيُّوبَ بِيَدَيْهِ عَلَى رَأْسِهِ جَمِيعًا عَلَى جَمِيعِ رَأْسِهِ فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَدْبَرَ فَقَالَ الْمِسْوَرُ لِابْنِ عَبَّاسٍ لَا أُمَارِيكَ أَبَدًا

2882-92/2- Bunu bize İshak b. İbrahim ve Ali b. Haşrem de tahdis edip dediler ki: Bize İsa b. Yunus haber verdi, bize İbn Cüreyc tahdis etti, bize Zeyd b. Eslem bu isnâd ile haber verdi ve şöyle dedi: Ebu Eyyub her iki elini birlikte başının tamamının üzerinde ileri geri götürüp getirdi. Bunun üzerine Misver, İbn Abbas'a: Ebediyyen seninle tartışmayacağım, dedi.[677]

Şerh

Müslim bu babta İbn Huneyn'in rivayet ettiği İbn Abbas ile Misver arasında bir anlaşmazlık çıktığına dair hadisi zikretmektedir. İbn Abbas ihram-

676 Buhari, 1840; Ebu Davud, 1840; Nesai, 2664; İbn Mace, 2934; Tuhfetu'l-Eşrâf, 3463
677 2881 numaralı hadisin kaynakları

lı kimsenin başını yıkayabileceğini söylerken Misver ona muhalefet etmişti. Bunun üzerine İbn Abbas, İbn Huneyn'i Ebu Eyyub'a bu hususu sormak üzere göndermişti. Onun bir elbise ile örtünerek kuyunun iki direği arasında yıkanmakta olduğunu gördü. İbn Huneyn dedi ki: Ben ona selam verdim, o: Kim o dedi. Ben: Ben Abdullah b. Huneyn'im dedi. Beni sana Abdullah b. Abbas... gönderdi... İşte ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle yaparken gördüm dedi."

"Kuyunun iki direği arasında" tekili olan kanın her biri kuyunun başı üzerinde dikilen bir ahşap parçasıdır. Bunların arasına kendisi ile su çekilen ipin üzerinden çekildiği bir ahşap uzatılır. Onun üzerine de makara asılır.

Hadisten çeşitli hükümler anlaşılmaktadır:

1. İhramlı olanın yıkanması, başını yıkaması, elini saçını yolmayacak şekilde saçının üzerinden geçirmesi caizdir.

2. Bir kişinin haberi (haber-i vahid) kabul edilir. Bir kişinin (Vâhidîn) haberinin kabulü ashab-ı kiram (radıyallâhu anhum) arasında meşhur bir husustur.

3. Anlaşmazlık halinde nassa başvurulur, nassın varlığı halinde de içtihad ve kıyasa gidilmez.

4. Abdest ve gusül alarak taharet alan kimseye abdest bozmak üzere oturmuş olanın aksine selam verilebilir.

5. Taharet alırken yardım almak caizdir ama bir ihtiyaç yoksa yardıma başvurmamak daha uygundur.

İlim adamları ihramlı olanın cünüplükten dolayı başını ve vücudunu yıkamasının caiz hatta onun için vacip olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Ama serinlemek maksadı ile yıkanması ise bizim ve cumhurun mezhebine göre kerahet sözkonusu olmaksızın caizdir. Ayrıca bizim mezhebimize göre başını sedir ve hatmi yaprakları ile yıkaması da -saçını yolmayacak surette- caizdir. Saçını yolmadığı sürece ona fidye gerekmez. Ebu Hanife ve Malik ise bu fidye gerektiren haram bir iştir demişlerdir.

١٤/١٤- بَاب مَا يُفْعَلُ بِالْمُحْرِمِ إِذَا مَاتَ

14/14- İHRAMLI KİMSE ÖLÜRSE ONA NE YAPILIR BABI

٢٨٨٣-١٩٣/١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ خَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَعِيرِهِ فَوُقِصَ فَمَاتَ فَقَالَ اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا

2883-93/1- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe tahdis etti, bize **Süfyan b.** Uyeyne, Amr'dan tahdis etti, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan, o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre **bir adam** devesinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Bunun üzerine: "*Onu su ve sidr ile yıkayın, üzerindeki iki elbisesi ile (ihramı ile) kefenleyin, başını örtmeyin. Çünkü şüphesiz Allah onu kıyamet günü telbiye getirdiği halde diriltecektir*" diye buyurdu.[678]

٢٨٨٤-٢/٩٤- وَحَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الزَّهْرَانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ وَأَيُّوبَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ وَاقِفٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِعَرَفَةَ إِذْ وَقَعَ مِنْ رَاحِلَتِهِ قَالَ أَيُّوبُ فَأَوْقَصَتْهُ أَوْ قَالَ فَأَقْعَصَتْهُ وَقَالَ عَمْرٌو فَوَقَصَتْهُ فَذُكِرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ وَلَا تُحَنِّطُوهُ وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ قَالَ أَيُّوبُ فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا وَقَالَ عَمْرٌو فَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُلَبِّي

2884-94/2- Bize Ebu'r-Rabî' ez-Zehrâni de tahdis etti, bize **Hammâd**, Amr b. Dinar ve Eyyub'dan tahdis etti, o Said b. Cübeyr'den, o **İbn Abbas** (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti. Bir adam Arafatta **Rasûlullah** (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte vakfede iken ansızın devesinden düştü -Eyyub ya boynunun kırılması sureti ile ölümüne sebeb oldu dedi yahut da anında ölmesine sebeb oldu dedi. Amr ise: Boynunun kırılması sebebi ile ölümüne sebeb oldu- dedi. Bu husus Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylenince o:

678 Buhari, 1268 -buna yakın-, 1849; Ebu Davud, 2328, 2329; Tirmizi, 951; Nesai, 1903, 2713, 2858; İbn Mace. 3084; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5582

"Onu su ve sidr ile yıkayın ve iki parça ile onu kefenleyin. Onu tahnitlemeyin. (Hanût denilen kokular sürmeyin) başını da örtmeyin. -Eyyub dedi ki-: *Çünkü şüphesiz Allah kıyamet gününde onu telbiye eden olarak diriltecektir* dedi. Amr ise: *"Şüphesiz Allah kıyamet gününde onu telbiye getirdiği halde diriltecektir"* dedi.[679]

٢٨٨٥-٩٥/...- وَحَدَّثَنِيهِ عَمْرٌو النَّاقِدُ حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَيُّوبَ قَالَ نُبِّئْتُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَجُلًا كَانَ وَاقِفًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَذَكَرَ نَحْوَ مَا ذَكَرَ حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ

2885-95/...- Bunu bana Amr en-Nâkid de tahdis etti, bize İsmail b. İbrahim, Eyyub'dan şöyle dedi diye tahdis etti: Said b. Cübeyr'den bana bildirildiğine göre o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şu rivayeti nakletmiştir: Bir adam ihramlı olduğu halde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte vakfede idi. Sonra hadisi Hammâd'ın Eyyub'dan zikrettiğine yakın olarak zikretti.[680]

٢٨٨٦-٩٦/٣- وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ أَخْبَرَنَا عِيسَى يَعْنِي ابْنَ يُونُسَ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ أَقْبَلَ رَجُلٌ حَرَامًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَخَرَّ مِنْ بَعِيرِهِ فَوُقِصَ وَقْصًا فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَأَلْبِسُوهُ ثَوْبَيْهِ وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُلَبِّي

2886-96/3- Bize Ali b. Haşrem de tahdis etti... İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Bir adam ihramlı olduğu halde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte geldi. Devesinden düştü ve boynu kırılıp öldü. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu su ve sidr ile yıkayın. Üzerindeki iki parça elbiseyi de ona giydirin (kefenleyin). Başını örtmeyin, çünkü o kıyamet gününde telbiye ederek gelecektir"* buyurdu.[681]

---

679 Buhari, 1265, 1266, 1268, 1850; Ebu Davud, 3239, 3240; Nesai, 2855; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5437. Amr b. Dinar'ın hadisinin kaynakları ise 2883 numaralı hadisin kaynaklarıdır.

680 Yalnız Müslim rivayet etmiştir: Tuhfetu'l-Eşrâf, 5655

681 2883 numaralı hadisin kaynakları

٢٨٨٧-٩٧/٤- وَحَدَّثَنَاه عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ الْبُرْسَانِيُّ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ أَخْبَرَهُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ أَقْبَلَ رَجُلٌ حَرَامٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِمِثْلِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا وَزَادَ لَمْ يُسَمِّ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ حَيْثُ خَرَّ

2887-97/4- Bunu bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr el-Bursani haber verdi, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Amr b. Dinar'ın haber verdiğine göre Said b. Cübeyr kendisine İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) haber vererek dedi ki: İhramlı bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte geldi dedi ve hadisi aynen zikretti. Ancak rivayetinde: *"Çünkü muhakkak o kıyamet gününde telbiye getiren birisi olarak diriltilecektir"* dedi. Ayrıca şunu da ekledi: Said b. Cübeyr düştüğü yerin ismini vermedi.[682]

٢٨٨٨-٩٨/٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَجُلًا أَوْقَصَتْهُ رَاحِلَتُهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ وَلَا وَجْهَهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا

2888-98/5- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti... İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayete göre bir adamı ihramlı olduğu halde devesi düşürmüş ve boynu kırılıp ölmüştü. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu su ve sidr ile yıkayınız, üzerindeki iki parça elbise ile onu kefenleyiniz, başını da yüzünü de örtmeyiniz. Çünkü o muhakkak kıyamet gününde telbiye eden olarak diriltilecektir."*[683]

٢٨٨٩-٩٩/٦- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بِشْرٍ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَجُلًا كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُحْرِمًا فَوَقَصَتْهُ نَاقَتُهُ فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ وَلَا تَمَسُّوهُ بِطِيبٍ وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّدًا

682 2883 numaralı hadisin kaynakları

683 2883 numaralı hadisin kaynakları

2889-99/6- Bize Muhammed b. es-Sabbah da tahdis etti, bize Huşeym tahdis etti, bize Ebu Bişr haber verdi, bize Said b. Cübeyr, İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan tahdis etti. (H.) Bize Yahya b. Yahya da -ki lafız ona aittir- bize Huşeym, Ebu Bişr'den haber verdi, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiğine göre bir adam ihramlı olduğu halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idi. Devesi onu düşürdü, boynu kırıldı ve öldü. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu su ve sidr ile yıkayınız, üzerindeki iki parça elbise ile onu kefenleyiniz. Ona hoş kokuyu değdirmeyiniz, başını örtmeyiniz. Çünkü o kıyamet gününde saçları zamk ile yapıştırılarak taranmış olduğu halde diriltilecektir"* buyurdu.[684]

٢٨٩٠-١٠٠/٧- وَحَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَجُلًا وَقَصَهُ بَعِيرُهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُغْسَلَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَلَا يُمَسَّ طِيبًا وَلَا يُخَمَّرَ رَأْسُهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّدًا

2890-100/7- Bana Ebu Kâmil, Fudayl b. Huseyn el-Cahderî de tahdis etti... İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayete göre bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte ihramlı olduğu halde devesi onu düşürüp boynunun kırılıp ölmesine sebeb olmuştu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun su ve sidr ile yıkanmasını, ona koku değdirilmemesini, başının örtülmemesini emir buyurdu. Çünkü şüphesiz o kıyamet gününde saçları zamkla yapıştırılıp taranmış hali ile diriltilecektir.[685]

٢٨٩١-١٠١/٨- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ نَافِعٍ قَالَ ابْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا بِشْرٍ يُحَدِّثُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ ﷺ يُحَدِّثُ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَوَقَعَ مِنْ نَاقَتِهِ فَأَقْعَصَتْهُ فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُغْسَلَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَأَنْ يُكَفَّنَ فِي ثَوْبَيْنِ وَلَا يُمَسَّ طِيبًا خَارِجٌ رَأْسُهُ قَالَ شُعْبَةُ ثُمَّ حَدَّثَنِي بِهِ بَعْدَ ذَلِكَ خَارِجٌ رَأْسُهُ وَوَجْهُهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّدًا

684 Buhari, 1267, 1851; Nesai, 2712, 2853, 2854, 2857; İbn Mace, 3084 -m-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5453

685 2889 numaralı hadisin kaynakları

2891-101/8- Bize Muhammed b. Beşşâr ve Ebu Bekr b. Nâfi' de tahdis etti, İbn Nâfi' dedi ki: Bize Gunder haber verdi, bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Ebu Bişr'i, Said b. Cübeyr'den tahdis ederken dinledim: O İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'yı şunu tahdis ederken dinlemiştir: Bir adam ihramlı olarak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelmiş, devesinden düştüğü için boynu kırılıp ölmüştü. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) su ve sidr ile yıkanmasını, iki parça ile kefenlenmesini, ona hoş koku sürülmeyip başının dışarıda (kapatılmadan) bırakılmasını emir buyurdu.

Şu'be dedi ki: Bundan sonra (Ebu Bişr) bu hadisi bana: Başı ve yüzü dışarda çünkü o kıyamet gününde saçlarını zamkla yapıştırıp taranmış olarak haşredilecektir diye tahdis etti.[686]

٢٨٩٢-١٠٢/٩- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ حَدَّثَنَا الْأَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ عَنْ زُهَيْرٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ يَقُولُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ وَقَصَتْ رَجُلًا رَاحِلَتُهُ وَهُوَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَمَرَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَأَنْ يَكْشِفُوا وَجْهَهُ حَسِبْتُهُ قَالَ وَرَأْسَهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ يُهِلُّ

2892-102/9- Bize Harun b. Abdullah tahdis etti, bize el-Esved b. Âmir, Züheyr'den tahdis etti, o Ebu'z-Zübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Said b. Cübeyr'i şöyle derken dinledim: İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ) dedi ki: Bir adamı -Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte iken- devesi düşürüp boynu kırılıp ölmüştü. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine onu su ve sidr ile yıkamalarını, yüzünü açık bırakmalarını -zannederim başını da dedi- emir buyurdu. Çünkü o kıyamet gününde telbiye getirdiği halde diriltilecektir.[687]

٢٨٩٣-١٠٣/١٠- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ رَجُلٌ فَوَقَصَتْهُ نَاقَتُهُ فَمَاتَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اغْسِلُوهُ وَلَا تُقَرِّبُوهُ طِيبًا وَلَا تُغَطُّوا وَجْهَهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يُلَبِّي

2893-103/10- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Ubeydullah b. Musa haber verdi, bize İsmail, Mansur'dan, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu

686 2889 numaralı hadisin kaynakları
687 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5225

aleyhi ve sellem) ile birlikte bir adam vardı. Devesi onu düşürdü, boynu kırılıp öldü. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu yıkayın ve ona koku yaklaştırmayın, yüzünü de örtmeyin, çünkü o telbiye getirdiği halde diriltilecektir"* buyurdu.[688]

Şerh

(2883-2893 numaralı hadisler)

Bu babta İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın (2883, 2884) "Bir adam Arafatta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte vakfede iken... *kıyamet gününde telbiye getiren olarak diriltilecektir*" diğer bir rivayette (2884) "devesinden düştü ve devesi boynunun kırılıp ölmesine sebeb oldu -yahut derhal ölmesine sebeb oldu- bir diğer rivayette ise: "Devesi onu düşürüp boynunun kırılıp ölmesine sebeb oldu" bir başka rivayette (2884) *"onu iki parça elbise ile kefenleyin, ona hamut koymayın (kokulamayın)... telbiye getirerek diriltilecektir"* başka bir rivayette (2888) *"yüzünü de başını da örtmeyin"* bir diğer rivayette (2889) *"çünkü o kıyamet gününde saçlarını zamklayıp taranmış olarak diriltilecektir"*denilmektedir.

Bütün bu rivayetlerde Şafii, Ahmed, İshak ve onlara muvafakat edenlerin ihramlı bir kimse öldüğü taktirde ona dikişli elbise giydirmek (dikişli elbise ile onu kefenlemek) de başını örtmek de caiz olmadığı, ona hoş koku sürülmeyeceği şeklindeki görüşlerinin lehine açık bir delildir. Malik, Evzâî, Ebu Hanife ve başkaları ise böyle birisine hayatta olana yapılan muamelenin aynısı yapılır (o da ihramlı hükmündedir). Ama bu hadis onların görüşlerini reddetmektedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Onu su ve sidr ile yıkayınız"* buyruğu ölünün yıkanması esnasında sidr kullanmanın müstehab olduğuna delildir. Bu aynı zamanda bizim mezhebimizin görüşüdür. Tâvus, Atâ, Mücahid, İbnü'l-Münzir ve başkaları da böyle demişlerdir. Malik, Ebu Hanife ve başkaları ise bunu kabul etmemektedirler.

"Yüzünü de başını da örtmeyin" ihramlının hayatta iken başının örtülmesinin haram olduğu üzerinde icma vardır. Yüzünün örtülmesine gelince Malik ve Ebu Hanife yüzü de başı gibidir demişlerdir. Şafii ve cumhur ise yüzü hakkında ihram sözkonusu değildir. Aksine o yüzünü örtebilir. Ama kadın için yüzün açılması vaciptir. Hayatta olan ihramlının hükmü budur. Ölmüş ihramlının hükmüne gelince Şafii mezhebine ve ona uygun kanaat belirtenlere göre az önce geçtiği gibi başını örtmek haramdır ama yüzünü

688 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5625

örtmek haram değildir, yüzünün hükmü hayatta iken hükmü ne ise öyle kalmaya devam eder. Bu hadis-i şerif ise yüzünün örtülmesi yasağını yüz olduğu için değil başın açıkta kalmasını sağlamak maksadı iledir diye yorumlanır. Çünkü yüzünü örtecek olurlarsa başını örtmeyeceklerinden emin olamazlar. Ayrıca bu hadisin bu şekilde tevil edilmesi de kaçınılmazdır. Çünkü Malik, Ebu Hanife ve onlara muvafakat edenler şöyle derler: Ölenin başının da yüzünün de örtülmesine engel olunmaz. Şafii ve ona muvafakat edenler ise yüzü örtmek mübahtır derler. O halde hadisin tevil edilmesi kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Onu iki parça elbisesi ile kefenleyiniz"* bir diğer rivayette ise: *"iki parça elbise ile"* buyruğu ile ilgili olarak Kadı Iyâz şunları söylemektedir: Rivayetlerin çoğu: "Onun iki parça elbisesi" şeklindedir.

Bu hadisden çıkartılacak bir takım hükümler vardır. Bazıları şunlardır:

1. Ölmüş kişi hakkında ihram hükmü kalmaya devam eder diyen Şafii'nin ve ona muvafakat edenlerin görüşlerinin lehine delil vardır.

2. Giyilmiş elbiselerle kefenlemek caizdir ve bu hususta icma bulunmaktadır.

3. İki parça elbisenin kefen olması caiz olmakla birlikte efdal olan kefenin üç parça olmasıdır.

4. Kefen ölenin borcu ile terikedeki diğer haklardan önceliklidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bunun, malının tamamını kuşatacak kadar borcu olup olmadığını sormamıştır.

5. Öleni kefenlemek vaciptir ve bu müslüman hakkında icma ile kabul edilmiş bir hükümdür. Aynı şekilde onu yıkamak, namazını kılmak, defnetmek de böyledir.

"Vekasa" boynu kırıldı demektir. Vekasathu ile evkasathu da aynı anlamdadır.

"Feekhasathu" yani derhal onun ölümüne sebeb oldu. Koyunların yakalandığı bir hastalık sebebi ile aniden ölmeleri hakkında da bu fiil kullanılır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Çünkü o kıyamet gününde telbiye getiren, saçlarını zamklayarak taranmış ve telbiye getirerek diriltilecektir"* şeklindeki tabirlerinin anlamı şudur: O öldüğü hal üzere beraberinde haccın alameti bulunduğu halde diriltilecektir. Bu ise kıyamet gününde şehidin da-

marlarından kan damladığı halde gelmesi gibi faziletine delalet eder. Ayrıca bu ifadelerde ihramlı iken telbiye getirmeyi sürdürmenin müstehab olduğuna, saçları zamk gibi bir şeylerle taramanın müstehab olduğuna delil vardır. Buna dair açıklama daha önce geçmişti.

"Onu tahnitlemeyin" ona yani tanut sürmeyin. Tinat da denilir ki bu da özel olarak ölen için bir araya getirilen ve başkası için kullanılmayan hoş koku karışımıdır.

Ali b. Haşrem'in rivayetinde (2886) "bir adam ihramlı olarak geldi" ibaresinde "ihramlı olarak" tabiri "harâmen" diye kaydedilmiştir ki nüshaların bir çoğunda bu şekildedir, bazılarında ise "harâmun" diye zaptedilmiştir. Uygun olan şekil budur, birincisi de açıklanabilir, bu durumda hal olur. Zülhalin nekire (belirtisiz) olarak gelmekle birlikte halin zikredilmesi az da olsa kullanılmıştır.

(2889) "Bize Muhammed b. es-Sabbah tahdis etti... bize Said b. Cübeyr tahdis etti." Burada adı geçen Ebu Bişr el-Huberi nisbetlidir. Adı da el-Velid b. Müslim b. Şihâb el-Basri'dir. Tabiindendir. O sahabi Cündeb b. Abdullah (radıyallâhu anh)'dan rivayet etmiştir. Adı geçen Ebu Bişr'den yalnızca Müslim rivayet etmiş olmakla birlikte sika olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir.

(2893) "Bize Abd b. Humeyd tahdis etti... İbn Abbas'dan..." Kadı Iyâz dedi ki: Bu hadis Darakutni'nin Müslim'e karşı istidrâkde bulunduğu hadislerden birisidir. Darakutni şunları söylemektedir: Bu hadisi Mansur ancak el-Hakem'den dinlemiştir. Buhari'de bu şekilde Mansur'dan, o el-Hakem'den, o Said'den diye rivayet etmiştir. Doğru olanı da budur. Bununla birlikte Mansur'dan, o Seleme'den de denilmiş olmakla birlikte sahih değildir. Allah en iyi bilendir.

١٥/١٥- بَاب جَوَازِ اشْتِرَاطِ الْمُحْرِمِ التَّحَلُّلَ بِعُذْرِ الْمَرَضِ وَنَحْوِهِ

15/15- HASTALIK VE BENZERİ BİR MAZERET SEBEBİ İLE İHRAMLI KİMSENİN İHRAMDAN ÇIKMA ŞARTINI KOŞMASININ CAİZ OLDUĞU BABI

٢٨٩٤-١٠٤/١- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى ضُبَاعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ فَقَالَ لَهَا أَرَدْتِ الْحَجَّ قَالَتْ وَاللَّهِ مَا أَجِدُنِي إِلَّا وَجِعَةً فَقَالَ لَهَا حُجِّي وَاشْتَرِطِي وَقُولِي اللَّهُمَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي وَكَانَتْ تَحْتَ الْمِقْدَادِ

2894-104/1- Bize Ebu Kureyb Muhammed b. el-Alâ el-Hemdâni tahdis etti, bize Ebu Usame, Hişam'dan tahdis etti, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ez-Zübeyr kızı Dubâa'nın yanına girdi. Ona: *Haccetmek mi istedin* dedi. Dubâa: Allah'a yemin ederim ki kendimi hasta buluyorum dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Haccet ve: Allah'ım ihramdan çıkacağım yer beni alıkoyacağın yer olsun diyerek şart koş"* buyurdu. Dubâa, el-Mikdâd'ın zevcesi idi.[689]

Şerh

Bu babta ez-Zübeyr kızı Dubâa (radıyallâhu anhâ)'nın hadisi yer almaktadır: "Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine... diye şart koş buyurdu." Bu hadiste hacc ya da umre yapmak isteyen bir kimsenin eğer hastalanacak olursa ihramdan çıkmış olsun diye şart koşmasının caiz olduğunu söyleyenlerin görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Bu Ömer b. el-Hattab, Ali, İbn Mesud ve ashab-ı kiram (radıyallâhu anhum)'dan daha başkalarının bir görüşü olduğu gibi tabiinden de bir topluluğun Ahmed, İshak ve Ebu Sevr'in de görüşüdür. Şafii mezhebinin sahih olan görüşü de budur. Bu kanaat sahiplerinin delili ise bu sahih ve açık hadistir.

Ebu Hanife, Malik ve tabiinden bazıları ise: Şart koşmak sahih olmaz demişler ve hadisi Bunun muayyen bir olay olup ve bunun Dubâa'ya özel olduğuna yorumlamışlardır.

Kadı Iyâz hadisin zayıf olduğuna işaret ederek şunları söylemektedir: el-Asili dedi ki: Şart koşmak hususunda sahih bir isnad sabit değildir. Nesai de şöyle demektedir: Ben bu hadisi Ma'mer'den başka ez-Zührî'den müsned olarak rivayet eden bir kimse olduğunu bilmiyorum.

Kadı Iyâz'ın işaret ettiği nokta ile el-Asili'nin hadisin zayıf olduğuna dair söyledikleri oldukça fahiş bir yanlışlıktır. Buna kanılmaması için dikkat çekmek durumunda oldum. Çünkü bu hadis Buhari'nin ve Müslim'in Sahihlerinde, Ebu Davud'un, Tirmizi'nin, Nesai'nin Sünenlerinde vesair güvenilir hadis kitaplarında pek çok senetle ve ashab-ı kiramdan bir topluluktan çok sayıda rivayet yolu ile rivayet edilmiştir. Müslim'in zikrettiği bu hadisin farklı yolları ise bu hususta oldukça kesin ve yeterli bir delildir. Ayrıca bu hadiste hastalığın ihrama girerken şart koşulmamış olması halinde ihramdan çıkmayı mübah kılmadığına da delil vardır. Allah en iyi bilendir.

689 Buhari, 5089; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16811

Dubâa ise -Müslim'in kitapta sözünü ettiği gibi- ez-Zübeyr b. Abdulmuttalib'in kızı Dubâa'dır. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcasının kızıdır. el-Vasît sahibinin bu Eslem'li Dubâa'dır şeklindeki iddiası ise fahiş bir yanlışlıktır, doğrusu onun Haşimoğullarından olduğudur.

٢٨٩٥-١٠٥/٢- وحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى ضُبَاعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ وَأَنَا شَاكِيَةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ حُجِّي وَاشْتَرِطِي أَنَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي

2895-105/2- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ez-Zübeyr b. AbdülMuttalib'in kızı Dubâa'nın yanına girdi. Dubâa: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben haccetmek istiyorum ama hastayım dedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Haccet ve ihramdan çıkacağım yer beni alıkoyacağın yer olsun, diye şart koş*" buyurdu.[690]

٢٨٩٦-.../٣- وحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ مِثْلَهُ

2896-.../3- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Abdurrezzak haber verdi, bize Ma'mer, Hişam b. Urve'den haber verdi, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan aynısını rivayet etti.[691]

٢٨٩٧-١٠٦/٤- وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ وَأَبُو عَاصِمٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ ح وحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ طَاوُسًا وَعِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ ضُبَاعَةَ بِنْتَ الزُّبَيْرِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ﵂ أَتَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ إِنِّي امْرَأَةٌ ثَقِيلَةٌ وَإِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَمَا تَأْمُرُنِي قَالَ أَهِلِّي بِالْحَجِّ وَاشْتَرِطِي أَنَّ مَحِلِّي حَيْثُ تَحْبِسُنِي قَالَ فَأَدْرَكَتْ

690 Nesai, 2767; Tuhfetu'l-Eşrâf 16644, 17245
691 2895 numaralı hadisin kaynakları

2897-106/4- Bize Muhammed b. Beşşâr da tahdis etti, bize Abdülvehhab b. Abdülmecid, Ebu Asım ve Muhammed b. Bekr, İbn Cüreyc'den tahdis etti (H.) Bize İshak b. İbrahim -ki lafız ona ait-de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr haber verdi, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Ebu'z-Zübeyr'in haber verdiğine göre o Tâvus ile İbn Abbas'ın azadlısı İkrime'nin İbn Abbas'dan şunu rivayet ettiğini dinlemişlerdir: Zübeyr b. Abdulmuttalib'in kızı Dubâa (radıyallâhu anhâ) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ben ağır bir kadınım ama haccetmek de istiyorum bana ne emir buyurursun? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hacc niyeti ile ihrama gir ve benim ihramdan çıkacağım yer beni alıkoyacağın yer olsun diye şart koş"* buyurdu.

(Ravi) dedi ki: Fakat (hacca) yetişti.[692]

Şerh

"Sonra yetişti" yani hacca yetişti ve haccı bitirinceye kadar da ihramdan çıkmasına gerek kalmadı.

٢٨٩٨-١٠٧/٥- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ -حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ -حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ عَمْرِو بْنِ هَرِمٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ وَعِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ ضُبَاعَةَ أَرَادَتْ الْحَجَّ فَأَمَرَهَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ تَشْتَرِطَ فَفَعَلَتْ ذَلِكَ عَنْ أَمْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ

2898-107/5- Bize Harun b. Abdullah da tahdis etti... Said b. Cübeyr ve İkrime, İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiklerine göre: Dubâa haccetmek istedi, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şart koşmasını emir buyurdu. O da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emri üzere bunu yaptı.[693]

٢٨٩٩-١٠٨/٦- وَحَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَأَبُو أَيُّوبَ الْغَيْلَانِيُّ وَأَحْمَدُ بْنُ خِرَاشٍ قَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ وَهُوَ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا رَبَاحٌ وَهُوَ ابْنُ أَبِي مَعْرُوفٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِضُبَاعَةَ حُجِّي وَاشْتَرِطِي أَنَّ مَحِلِّي حَيْثُ تَحْبِسُنِي وَفِي رِوَايَةِ إِسْحَقَ أَمَرَ ضُبَاعَةَ

692 Nesai, 2766; İbn Mace, 2938; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5754
693 Nesai, 2764; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5595

2899-108/6- Bize İshak b. İbrahim, Ebu Eyyub el-Ğaylani ve Ahmed b. Hirâş tahdis etti. İshak bize Ebu Âmir -ki o Abdülmelik b. Amr'dır- haber verdi dedi, diğer ikisi tahdis etti dedi. (Ebu Âmir dedi ki): Bize Rebah -ki o b. Ebu Ma'ruf'dur- Atâ'dan tahdis etti, o İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Dubâa (radıyallâhu anhâ)'ya: "*Haccet ve ihramdan çıkacağın yer beni alıkoyacağın yer olsun diye şart koş*" diye buyurdu.

İshak'ın rivayetinde: Dubâa'ya emretti şeklindedir.[694]

١٦/١٦- بَاب إِحْرَامِ النُّفَسَاءِ وَاسْتِحْبَابِ اغْتِسَالِهَا لِلْإِحْرَامِ وَكَذَا الْحَائِضِ

16/16- LOHUSANIN İHRAMI VE İHRAM SEBEBİ İLE KENDİSİNİN DE -AYNI ŞEKİLDE- AY HALİ KADININ DA GUSLETMESİNİN MÜSTEHAB OLDUĞU BABI

٢٩٠٠-١٠٩/١- حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ كُلُّهُمْ عَنْ عَبْدَةَ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ نُفِسَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ بِمُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بِالشَّجَرَةِ فَأَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَبَا بَكْرٍ يَأْمُرُهَا أَنْ تَغْتَسِلَ وَتُهِلَّ

2900-109/1- Bize Hennâd es-Serrî, Züheyr b. Harb ve Osman b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Hepsi Abde'den rivayet etti. Züheyr dedi ki: Bize Abde b. Süleyman, Ubeydullah b. Ömer'den tahdis etti, o Abdurrahman b. el-Kasım'dan, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Umeys kızı Esmâ, Şecere denilen mevkide Ebu Bekir oğlu Muhammed'i doğurarak lohusa oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir'e (Esmâ'ya) gusledip ihrama girmesini emretmesini emir buyurdu.[695]

٢٩٠١-١١٠/٢- حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﵄ فِي حَدِيثِ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ حِينَ نُفِسَتْ بِذِي الْحُلَيْفَةِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَمَرَ أَبَا بَكْرٍ ﵁ فَأَمَرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ وَتُهِلَّ

694 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 5894
695 Ebu Davud, 1743; İbn Mace, 2911; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17502

2901-110/2- Bize Ebu Ğassan, Muhammed b. Amr tahdis etti, bize Cerir b. Abdülhamid, Yahya b. Said'den tahdis etti, o Cafer b. Muhammed'den, o babasından, o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'dan Umeys kızı Esmâ'nın Zülhuleyfe de lohusa olduğu zaman ile ilgili naklettiği hadisinde: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekr (radıyallâhu anh) verdiği emir üzerine o da Esmâ'ya gusledip ihrama girmesini emretti dediğini rivayet etti.[696]

Şerh

(2900-2901 numaralı hadisler)

Bu babta Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: Umeys kızı Esmâ, Şecere denilen mevkide Muhammed b. Ebu Bekir'i doğurmakla lohusa oldu..." hadisi yer almaktadır. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Nefiset" sözü doğurdu demektir. Fe harfi kesrelidir başka türlü olamaz. Nun harfi ise iki türlü telaffuz edilir, meşhur olan ötreli okunuşudur. İkincisi ise fethalı okuyuştur. Lohusalığa "nifas"deniliş sebebi ise doğanın ve aynı zamanda kanın adı olan "nefes"in çıkışından dolayıdır. Kadı Iyâz dedi ki: Her iki söyleyiş bu lafzın ay hali hakkında kullanılması halinde de geçerlidir. Bunun için nun harfi fethalı ve aynı zamanda ötreli olarak nefiset ve nüfiset ay hali oldu anlamında kullanılır. Bu iki söyleyişi el-Elfal müellifi zikretmiş bulunmaktadır. Ama bir topluluk ay hali anlamında nun harfinin ötreli söyleyişini kabul etmemektedir.

Hadisten anlaşılan hükümlere gelince:

1. Lohusa ve ay hali olan kadının ihrama girmesi sahihtir.

2. İhrama girmek için gusletmeleri müstehabtır. Bunun emredildiği hususunda icma olmakla birlikte bizim Malik, Ebu Hanife ve cumhurun mezhebine göre bu (emir ile) müstehabtır. Hasan ve Zahiri mezhebi mensubları ise bu vaciptir demişlerdir.

3. Ay hali ve lohusa kadının, tavaf ve iki rekatlik tavaf namazı dışında haccın bütün fiillerini yapmaları sahihtir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Haccedenin yaptığı her bir işi yap ancak tavaf etme*" buyruğu bunu gerektirmektedir.

4. İhrama girmek sebebi ile kılınan iki rekat namaz haccın sıhhati için şart olmayıp sünnettir. Çünkü Esmâ (radıyallâhu anhâ) bu iki rekat namazı kılmamıştır.

696 Nesai, 214, 390, 2760, 2761; İbn Mace, 2913; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2600

"Şecere denilen mevkide lohusa oldu" bir rivayette "Zülhuleyfe de" başka bir rivayette de "el-Beyda'da"denilmektedir. Bu üç yer birbirine yakındır. Şecere Zülhuleyfe dedir. Beyda ise Zülhuleyfe'nin kıyısında bir yerdir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bu, onun insanlardan uzak durmak için Beyda'nın bir tarafında konakladığı şeklinde yorumlanır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise gerçek anlamda Zülhuleyfe de konaklamış, orada gecelemiş ve ihrama girmişti. Bundan dolayı bütün insanların konakladıkları yere onların imamı olan zatın konakladığı yerin adı ile adlandırılmış oldu.

١٧/١٧ - بَاب بَيَانِ وُجُوهِ الْإِحْرَامِ وَأَنَّهُ يَجُوزُ إِفْرَادُ الْحَجِّ وَالتَّمَتُّعِ وَالْقِرَانِ وَجَوَازِ إِدْخَالِ الْحَجِّ عَلَى الْعُمْرَةِ وَمَتَى يَحِلُّ الْقَارِنُ مِنْ نُسُكِهِ

17/17- İHRAM ŞEKİLLERİNİN; İFRAD, TEMETTU VE KIRAN HACCLARININ CAİZ OLDUĞUNU, HACCI UMRE İLE BİRLİKTE YAPMANIN CAİZ OLDUĞUNUN VE KIRAN HACCI YAPAN KİMSENİN NE ZAMAN İHRAMDAN ÇIKACAĞININ BEYANI BABI

Şerh

Vedâ Haccı ve Hacc ile Umreye Dair Çeşitli Meseleler

Vedâ Haccı adının veriliş sebebi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu haccında insanlara veda edip, hicretten sonra bundan başka bir hacc yapmamış olmasıdır.

Vedâ Haccı hicretin onuncu yılında gerçekleşmişti.

Şunu belirtelim ki bu babda yer alan hadisler haccın umreden ayrı, tek başına (hacc-ı İfrâd) yapılmasının, Bununla birlikte Temettu ve Kıran haccının da yapılmasının caiz olduğu hususunda birbirini desteklemektedir. İlim adamları üç tür haccın da caiz olduğu hususunda icma etmişlerdir.

Ömer ve Osman (radıyallâhu anhumâ)'dan bu hususta varid olmuş bulunan yasaklamalara gelince Bunun anlamını da bundan sonra yüce Allah'ın izni ile yeri gelince açıklayacağız.

İfrad Haccı

İfrad haccı, kişinin hacc aylarında yalnızca hacca niyet etmesi ve haccı bitirdikten sonra umre yapmasıdır.

Temettu Haccı

Temettu haccı, hacc aylarında umre niyeti ile ihrama girip onu bitirmesi, sonra da aynı sene (hacc günlerinde) hacc yapmasıdır.

Kıran haccı

Hacc ve umre için birlikte ihrama girmesi demektir. Aynı şekilde önce umre niyeti ile ihrama girip, umre tavafını yapmadan önce, hacc niyeti ile de ihrama girse bu da sahih olur ve böylece Kıran haccı yapan bir kimse olur.

Eğer hacc niyeti ile ihrama girdikten sonra, umre niyeti ile de ihrama girecek olursa, bu hususta Şafii'nin iki görüşü vardır. Daha sahih olanına göre, umre niyeti ile ihrama girmesi sahih olmaz. İkinci görüşüne göre ise sahih olur ve böylelikle Kıran haccı yapan birisi olur. Ancak Bunun haccın ihramından çıkış sebeplerine başlamadan önce gerçekleşmiş olması şarttır. Arafatta vakfeden önce şarttır denildiği gibi, bir hacc farzını yapmadan önce şarttır, Kudum tavafını ya da başkasını yapmadan önce de denilmiştir.

Hacc Çeşitlerinin Hangisi Daha Faziletlidir?

İlim adamları bu üç hacc türünün hangisinin daha faziletli olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Şafii, Malik ve pek çoğu en faziletlilerinin önce İfrâd haccı, sonra Temettu haccı sonra Kıran haccı olduğunu söylemişlerdir. Ahmed ve diğerleri ise en faziletlileri Temettu haccıdır derken, Ebu Hanife ve başkaları da: En faziletlileri Kıran haccıdır, demişlerdir. Bu son iki görüş aynı zamanda Şafii'nin de diğer iki görüşünü teşkil eder. Sahih olan ise İfrâd haccının, sonra Temettu haccının, sonra Kıran haccının faziletli olduğudur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)**'in hacc çeşidi**

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccına gelince, acaba Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) İfrâd haccı mı, Temettu haccı mı yoksa Kıran haccı mı yaptığı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bunlar aynı zamanda az önce geçen görüşlerine bağlı olarak ilim adamlarının farklı üç görüşünü teşkil etmektedir. Her bir kesim bir türü tercih etmiş ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu şekilde hacc ettiğini ileri sürmüştür. Ama sahih olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önce İfrâd haccına niyet ettiği, sonra da umre niyeti ile ihrama girip böylelikle umreyi hacca katıp, Kıran haccı yaptığıdır.

Ashabının (radıyallâhu anhum) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in veda haccındaki haccının nitelikleri hususunda naklettikleri rivayetler farklı farklıdır. Acaba Allah Rasûlü Kıran haccı mı yapmıştı, yoksa İfrâd haccı mı, yoksa Temettu haccı mı?

Buhari ve Müslim, onların rivayetlerini de hep bu şekillerde zikretmiş bulunmaktadırlar. Bu rivayetleri bir arada cem ve telif etmenin yolu ise az önce zikrettiğim şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önce İfrâd haccı yapmak üzere ihrama girdiği, bundan sonra ise Kıran haccına niyet ettiğidir. Buna göre; İfrâd haccını rivayet edenler, asıl olanı rivayet etmişlerdir. Kıran haccı yaptığını rivayet edenler, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sonunda yaptığı şekli esas almışlardır. Temettu haccı yaptığını rivayet edenler de lügavi anlamda Temettu kast etmiştir ki o da yararlanmak, istifade etmek demektir. Böylelikle o Temettu yapanın yararlandığı ve ayrıca yalnızca bir fiili yapmakla yetinmesi halinde olduğu gibi Kıran haccı yaparak yararlanmıştır. İşte bu cem ve telif ile bütün hadisler doğru bir şekilde anlaşılabilir hale gelir. Hadisleri Ebu Muhammed İbn Hazm ez-Zahiri de özel olarak Vedâ Haccı hakkında tasnif ettiği bir kitabında bir araya getirip cem ve telif etmiş ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kıran haccı yaptığını ileri sürerek geri kalan hadisleri ona göre tevil etmiştir. Ama sahih olan az önce kaydettiğimizdir. Ben bunu Mühezzeb Şerhinde delilleri ve hadisin bütün rivayet yolları ile birlikte ilim adamlarının ilgili açıklamaları ile beraber genişçe izah etmiş bulunmaktayım.

Şafii ve Şafii mezhebi âlimleri İfrâd haccını tercih etmelerine şunu delil göstermişlerdir: Bunun böyle olduğu Cabir, İbn Ömer, İbn Abbas ve Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayetleri ile sahih olarak gelmiştir. Bunların ise Vedâ Haccı hususunda diğerlerine göre bir ayrıcalıkları bulunmaktadır. Cabir Vedâ Haccı ile ilgili hadisi en güzel şekilde rivayet eden sahabidir. Çünkü o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccını Medine'den çıkışından itibaren sonuna kadar zikretmiş bulunmaktadır. Bu sebeple o bu rivayeti başkalarından daha iyi zapt etmiştir. İbn Ömer'e gelince; onun veda haccında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yularını tuttuğu sahih olarak zikredilmiş ve Enes'in söylediğini kendi söylediğine tercih edenlerin bu yaptıklarını kabul etmeyerek şunları söylemiştir: Enes, kadınların yanına başları açık oldukları halde girerdi, ben ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin altında onun salyaları bana değiyor ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hacc için telbiye getirdiğini duyuyor idim, demiştir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya gelince, onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yakınlığı da zaten bilinen bir husustur. Aynı şekilde onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gizli ve açık bütün işlerine yalnızken ve açıktan yaptığı fiil ve davranışlarına vakıf ve bununla birlikte oldukça fakih ve büyük bir zeka ve kavrayışa sahipti.

İbn Abbas'a gelince onun din ilmindeki, fıkıhtaki yeri derin kavrayış ve anlayışı bilinen bir husustur. Bununla birlikte o başkasının bellemediği Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hallerini çokca araştırıp belleyen bunları ashab-ı kiramın büyüklerinden öğrenen bir kimse idi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İfrâd haccını yaptığını tercih etmeyi gerektiren delillerden birisi de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra raşit halifeler (Allah hepsinden razı olsun) hep İfrâd haccı yapmışlar ve İfrâd haccı yapmayı sürdürmüşlerdir. Aynı şekilde Ebu Bekir, Ömer ve Osman (radıyallâhu anhum) böyle yaptıkları gibi Ali (radıyallâhu anh)'ın yaptığı hususunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Eğer İfrâd haccı daha faziletli olmasaydı ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de İfrâd haccı yapmamış olduğunu bilmemiş olsalardı İslamın önder imamları, komutanları, hem kendi çağlarında, hem kendilerinden sonra kendilerine uyulan o ileri gelen şahsiyetler olmaları ile birlikte elbette İfrâd haccını devamlı olarak yapmazlardı. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiiline aykırı bir işe ısrarla devam etmeleri onlara nasıl yakışır.

Ali (radıyallâhu anh)'tan ve diğerlerinden bu hususta gelen ihtilâfa gelince; onlar bunu, caiz olanı beyan etmek için yapmışlardır. Nitekim sahihte buna açıklık getiren rivayetler de sabittir. Bunlardan birisi şudur: İfrat haccında icma ile kurban gerekmez; buna sebep ise, o haccın kemalinden dolayıdır. Fakat Temettu ve kıran hacclarında kurban gerekir. Bu ise mikatı aşmak ve benzeri diğer hususlar yerine getirilmediği için eksikleri telafi eden bir kurbandır. O halde böyle bir telafiye ihtiyacı olmayan bir hacc buna göre daha faziletlidir.

Kıran haccının daha faziletli olduğunu gösteren hususlardan birisi de şudur: İmamlar, İfrâd haccının kerahat söz konusu olamamak üzere, caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Fakat Ömer, Osman ve başkaları Temettu haccını mekruh görmüşler; bazıları, hem Temettu hem Kıran haccını böyle değerlendirmişlerdi. O halde İfrâd haccı, daha faziletli demektir. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defa hacc etmiş olmakla birlikte haccın niteliği hususunda ashabı kiram (radıyallâhu anhum) arasında -onların her biri aynı hadiseye tanıklığı haber verdiği halde nasıl aralarında görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır denilecek olursa, Kadı İyaz buna şu cevabı vermektedir: İnsanlar bu hadisler hakkında çokça söz söylemişlerdir. Kimileri gayet ve güzel insaflı açıklamalar yapmış, kimisi yapılması gerekeni yapmayarak kusurlu hareket etmiş kendisini zorlamış, kimisi alabildiğine işi uzattıkça uzatmış,

kimi de son derece kısa ve muhtasar açıklamalar yapmıştır. Bu hususta ilim adamları arasında en çok nefes tüketen kişi Hanefi mezhebine mensup Ebu Cafer et-Tahifi'dir. O, bu hususta bin yapraktan daha fazla açıklamalarda bulunmuş, onunla birlikte bu hususta Ebu Cafet et-Tebevi de açıklamar yapmış, sonra Ebu Abdullah b. Ebu Sufra sonra el-Mühelleb sonra Ebu Abdullah b. el-Murabıt, Kadı Ebul Hasan b. el-Kassar b. el-Bağdadi ve hafız Ebu Ömer b. Abdilberr ve başkaları bu hususlarda açıklamalar yapmışlardır.

(Devamla) Kadı Iyâz der ki: Bu hususta bizim, onların tahkik ettiğimiz açıklamarında ve onların yaptıkları tercihlerde yaptığımız seçme ve tercihlere göre söylenecek en uygun söz şudur: Rivayetler için en kapsamlı hadislerin anlattıklarına en yakın açıklamaya göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hepsinin caiz olduğuna delalet etmesi için bu üç türlü de yapmayı mübah kılmıştır. Şayet bunlardan birisini emretmiş olsaydı herhangi bir kimse başkasının yeterli olmayacağını (kabul olunmayacağını) sanabilirdi. Bundan dolayı bu hac çeşitlerinin hepside ona izafe edilmiş oldu ve her bir ravi kendisine verdiği emri ve mübah kıldığı hususu haber vermiş ve ya Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine bunu emretmesi ya hutta onun adına bunu tevil etmesi sebebi ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nisbet etmiştir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizzat ihramına (niyet ettiği hacca) gelince o daha faziletli olanı yaparak İfrâd haccı için ihrama girmiştir. Sahih hadisler bu hususta birbirini desteklemektedir. Onun Temettu haccı yaptığına dair rivayetler ise onun Temettu haccı yapmayı emrettiği manasındadır. Onun, Kıran haccı yaptığına dair rivayetlere gelince onun ilk ihrama girişini değil ikinci durumuna dair haber veren rivayetlerdir. Hatta bunlar cahiliyyeye muhalefet edip niyet ettikleri hac ihramından onu umreye dönüştürmeleri için ashabına emrettiği zamanki hali ile ilgili haberlerdir. Bu emrinde ise beraberlerinde kurbanlık bulunanları istisna etmişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisi ve beraberinde kurbanlık bulunanlar son ihramları ile Kıran haccı yapmış oldular. Yani onlar hac üzerine umreyi eklemiş, ona katmış oldular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu yapması ise ashabını kollamak ve hac aylarında bunu yapmak hususunda onları rahatlatıp onları buna alıştırmak içindi. Çünkü daha önce hacc aylarında umre yapmak, onlar tarafından uygun karşılanmıyordu. Kurbanlıkları sebebi ile ihramdan çıkanlarla birlikte onun da ihrama çıkmasına imkân yoktu ve bu hustan onları gözetmediği için onlara bunu mazeret göstermişti. Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonunda Kıran haccı yapmış oldu.

İlim adamlarının cumhuru ise haccın umreye katılmasının caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Bazı kimseler istisna teşkil ederek bunu kabul etmeyip şöyle demişlerdir: Bir ihram niyetinden sonra başka bir ihrama niyet edilip ona katılmaz, tıpkı bir namaz üzererine bir başka namazı sokamadığı gibi. Bunula birlikte hacca umreyi katma hususunda ihtilâf etmişlerdir. Rey ashabı fukaha, Bunun caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu aynı zamanda bu hadisler sebebi ile Şafii'nin bir görüşüdür. Başkaları ise bunu kabul etmeyip bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e o vakit hacc aylarında umre yapmanın zaruret olması dolayısıyla özel kabul etmişlerdir. İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Temettu haccı yapmıştır diyenlerin görüşleri de böyle yorumlanır. Yani o, hacc aylarında umre yapmak ve umreyi hacc ile birlikte ihva etmek suretiyle Temettuh yapmış (yararlanmış) oldu. Çünkü Temettu lafzı bir kaç anlamda kullanılabilir. Böylelikle hadisler birbirleriyle ahenkli bir şekilde anlaşılabilmekte ve birbirleriyle uyum arz etmektedir.

(Kadı Iyâz devamla) dedi ki: Ashab-ı kiramdan onların buna benzer yaptıkları uygulamalara dair yaptıkları ile bu husustaki sahih rivayetleri göz önünde bulunduracak olursak onların da önce İfrâd haccı için ihrama girdikleri, böylelikle ifrat onların ilk yaptıklarının haberi, kıran ise beraberlerinde kurbanlık bulunan kimselerin ikinci olarak ihrama girmelerine dair verdikleri haberleri, Temettu ile ilgili söyledikleri de onların haclarını bozup, umre niyetine dönüştürmeleri, sonra da umrenin ihramından çıktıktan sonra hac için niyet edip ihrama girmelerine dair verdikleri haberleri olma ihtimali uzak değildir. Nitekim beraberlerinde kurbanlık bulunmayanların hepsi böyle yapmışlardır.

Bazı ilim adamlarımız da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine verilecek emrin İfrâd haccı mı, Temettuh haccı mı, Kıran haccı mı yapmak şeklinde olacağını bekleyerek mutlak anlamda ihrama girmiş, sonra da hac etmesi emri verilmiş sonra da Akik vadisinde onunla birlikte umre yapması emredilmişti. Bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Şu mübarek vadide namaz kıl ve bir hac içinde bir umre diye (niyet et)"* buyruğuyla bunu ifade etmektedir.

Ama daha önce geçen açıklamalar bunları tevil hususunda daha açık ve daha güzeldir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları burada sona ermektedir.

Sonra Kadı Iyâz bir başka yerde şunları söylemektedir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mutlak ve belirsiz bir niyetle ihrama girdi diyenlerin sözü sahih olamaz. Çünkü Cabir ve ashab-ı kiramdan diğerlerinin sahih hadislerdeki ifadeleri Bunun aksini açıkça ifade etmektedir.

Hattâbî dedi ki: Şafii bu hususu "İhtilaful Hadis" adlı eserinde çok güzel açıklamış ve mükemmel ifadelerle bunu ortaya koymuştur.

Hattâbî dedi ki: Onun bütün söylediklerini anlatmak işi uzattı. Ama onun söylediği kapsamlı ve uygun açıklamalarının bir kısmı şöyledir: Gerçek şu ki; arap dilinde, fiili bir işe izafe etmek mümkündür. Tıpkı o fiili, failine izafe etmenin mümkün olduğu gibi. Mesela bir kimse bir evin yapılmasını emredecek olursa, filan kişi bir ev inşa etti'denir. Emir birisinin dövülmesini emredecek olursa, emir filanı dövdü denilir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Maizi recm etti. Saffa'nın ridasını çalanın elini kesti, demek gibi. Halbuki o sadece bunların yapılmasını emretmiş idi. Konuşmada Bunun benzerleri pek çoktur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının da kimi ifrat, kimi Temettu, kimi Kıran haccı yapmıştır. Onların her biri ibadetini nasıl yapacağına dair emri ondan alıyor ve herkes onun tâlimatına göre hareket ediyordu. Böylelikle bütün bunların, bunları emredip yapılmalarına izin vermesi anlamında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e izafe edilmesi mümkün olur. Diğer taraftan bazılarının onu "lebbeyke bi haccetin: yani hac niyetiyle ihrama giriyorum emrine hazırım" buyruğunu işitmiş, böylelikle onun İfrâd haccı yaptığını nakletmiştir.

Ama Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "... *ve umretin... umre ile*" sözünü işitmediğinden ötürü ancak işittiğini nakletmiştir. Enes ve başkaları ise fazla ibareyi işitmiş oldular; buda "lebbeyke bi haccin ve umratin" niyetidir. Ravinin fazla rivayetinin kabulu ise red olunamaz. Çünkü çelişki, ancak fazladan söylenen söz arkadaşının sözünü reddedici mahiyette olduğu taktirde söz konusu olur. Ama fazlalık eğer arkadaşının söylediğini tesbit etmekle birlikte, ondan fazla birşeyler de ihtiva ediyorsa bunda bir çelişki yoktur. Ravinin bu sözü, başkasına öğretmek maksadıyla söylerken işitmiş olması ihimali de vardır. O, o kişiye lebbeyke bi haccetin ve umretin sözünü kendisi söylesin diye telkin etmek üzere söylerken işitmiş olması mümkündür. Zahirleri itibariyle birbirleriyle ihtilâflı görülen bu rivayetler de gerçekten bir çelişki yotur. Açıkladığımız gibi bunları bir arada cerh ve tevil etmek kolaydır. Allah en iyi bilendir

. ٢٩٠٢-١١١/١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَأَهْلَلْنَا بِعُمْرَةٍ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهِلَّ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ ثُمَّ لَا يَحِلَّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا قَالَتْ فَقَدِمْتُ مَكَّةَ وَأَنَا حَائِضٌ

لَمْ أَطُفْ بِالْبَيْتِ وَلَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ انْقُضِي رَأْسَكِ وَامْتَشِطِي وَأَهِلِّي بِالْحَجِّ وَدَعِي الْعُمْرَةَ قَالَتْ فَفَعَلْتُ فَلَمَّا قَضَيْنَا الْحَجَّ أَرْسَلَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ إِلَى التَّنْعِيمِ فَاعْتَمَرْتُ فَقَالَ هَذِهِ مَكَانُ عُمْرَتِكِ فَطَافَ الَّذِينَ أَهَلُّوا بِالْعُمْرَةِ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ حَلُّوا ثُمَّ طَافُوا طَوَافًا آخَرَ بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مِنًى لِحَجِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَانُوا جَمَعُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَإِنَّمَا طَافُوا طَوَافًا وَاحِدًا

2902-111/1- Bize Yahya b. Yahya et-Temîmî tahdis edip dedi ki. Malik'e, İbn Şihâb'ın rivayetini okudum. O Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Vedâ Haccı senesinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Umre niyeti ile ihrama girdik. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Beraberinde kurbanlık bulunan kimseler umre ile birlikte bir de hacc niyeti ile ihrama girsin. Sonra da her ikisinden birlikte ihramdan çıkıncaya kadar ihramdan çıkmasın*" buyurdu.

Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben ay hali olduğum halde Mekke'ye vardım. Beyt'i tavaf etmediğim gibi Safa ile Merve arasında da sa'y etmedim. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hâlimi arz ettiğimde o şöyle buyurdu: "*Saçlarını çöz, tara, hacc niyeti ile ihrama gir ve umreyi bırak.*" Ben de böyle yaptım. Haccı bitirdiğimiz vakit de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni, Abdurrahman b. Ebu Bekir ile Tem'im'e gönderdi. Ben de (oradan ihrama girerek) umre yaptım. Allah Rasûlü: "*İşte bu senin umrenin yerine geçti*" buyurdu. Umre niyeti ile ihrama girmiş olanlar Beyt'i, Safa ile Merve'yi tavaf ettikten sonra ihramdan çıktılar. Sonra da Mina'dan döndükden sonra hacları için bir başka tavaf daha yaptılar. Hacc ile umreyi birlikte yapmış olanlar ise sadece bir tavaf yaptılar.[697]

٢٩٠٣-٢/١١٢- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ اللَّيْثِ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي حَدَّثَنِي عُقَيْلُ بْنُ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ حَتَّى قَدِمْنَا مَكَّةَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ مَنْ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ

697 Buhari, 1556, 1638; Ebu Davud, 1781; Nesai, 242 -muhtasar olarak-, 2763; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16591

وَلَمْ يُهْدِ فَلْيَحْلِلْ وَمَنْ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَأَهْدَى فَلَا يَحِلُّ حَتَّى يَنْحَرَ هَدْيَهُ وَمَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ فَلْيُتِمَّ حَجَّهُ قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂ فَحِضْتُ فَلَمْ أَزَلْ حَائِضًا حَتَّى كَانَ يَوْمُ عَرَفَةَ وَلَمْ أُهْلِلْ إِلَّا بِعُمْرَةٍ فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَنْقُضَ رَأْسِي وَأَمْتَشِطَ وَأُهِلَّ بِحَجٍّ وَأَتْرُكَ الْعُمْرَةَ قَالَتْ فَفَعَلْتُ ذَلِكَ حَتَّى إِذَا قَضَيْتُ حَجَّتِي بَعَثَ مَعِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ وَأَمَرَنِي أَنْ أَعْتَمِرَ مِنَ التَّنْعِيمِ مَكَانَ عُمْرَتِي الَّتِي أَدْرَكَنِي الْحَجُّ وَلَمْ أَحْلِلْ مِنْهَا

2903-112/2- Bize Abdülmelik b. Şuayb b. el-Leys de tahdis etti... Urve b. ez-Zübeyr, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'den şöyle dediğini rivayet etti: Vedâ Haccı senesinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile çıktık. Kimimiz umre yapmak niyeti ile ihrama girdi, kimimiz haccı niyet ederek ihrama girdi. Nihayet Mekke'ye geldiğimizde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Umre yapmak niyeti ile ihrama girip, beraberinde hediyelik kurbanı bulunmayan kimse ihramdan çıksın. Umre yapmak niyeti ile ihrama girip, beraberinde hediyelik kurban bulunan kimse ise kurbanlığını kesinceye kadar ihramdan çıkmasın. Hacc yapmak niyeti ile ihrama giren kimse de haccını tamamlasın*" buyurdu.

Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben de ay hali oldum. Arefe gününe kadar ay hali devam etti. Halbuki ben, yalnız umre niyeti ile ihrama girmiştim. Bunun için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana saçlarımı çözmemi, taranmamı ve hacc niyeti ile ihrama girip, umreyi bırakmamı emir buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben de onun dediğini yaptım. Nihayet haccımı bitirince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benimle birlikte Abdurrahman b. Ebu Bekr'i gönderdi ve haccedeceğim vakit gelmekle birlikte henüz ihramımdan çıkmamış olduğum umremin yerine Ten'im'den itibaren umre yapmak üzere (ihrama girmemi) emir buyurdu.[698]

٢٩٠٤-١١٣/٣- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ وَلَمْ أَكُنْ سُقْتُ الْهَدْيَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهْلِلْ بِالْحَجِّ مَعَ عُمْرَتِهِ ثُمَّ لَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا قَالَتْ فَحِضْتُ فَلَمَّا دَخَلَتْ

698 Buhari, 319, Tuhfetu'l-Eşrâf, 16543

لَيْلَةُ عَرَفَةَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي كُنْتُ أَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ فَكَيْفَ أَصْنَعُ بِحَجَّتِي قَالَ انْقُضِي رَأْسَكِ وَامْتَشِطِي وَأَمْسِكِي عَنِ الْعُمْرَةِ وَأَهِلِّي بِالْحَجِّ قَالَتْ فَلَمَّا قَضَيْتُ حَجَّتِي أَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ فَأَرْدَفَنِي فَأَعْمَرَنِي مِنَ التَّنْعِيمِ مَكَانَ عُمْرَتِي الَّتِي أَمْسَكْتُ عَنْهَا

2904-113/3- Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti... Urve, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Vedâ Haccı senesi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Ben umre niyeti ile ihrama girdim. Çünkü beraberimde kurbanlık götürmemiştim. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Beraberinde kurbanlık bulunan kimseler, umresi ile birlikte hacca da niyet edip ihrama girsin. Sonra da her ikisinden, birlikte ihramdan çıkmadığı sürece ihramdan çıkmasın*" buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben ay hali oldum. Arefe gecesi de: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben umre yapmak niyeti ile ihrama girmiştim. Şimdi haccımı nasıl yapayım? dedim. Allah Rasülu: "*Saçlarını çöz, tara, umreyi (şimdilik) bırak ve hacc niyeti ile ihrama gir*" buyurdu. (Âişe (radıyallâhu anhâ)) dedi ki: Haccımı bitirdikten sonra Abdurrahman b. Ebu Bekr'e verdiği emir ile beni bineğinin arkasına aldı ve yapamadığım umrenin yerine Ten'im'den (ihrama girmek sureti ile) umre yapmamı sağladı.[699]

٢٩٠٥-١١٤/٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ أَنْ يُهِلَّ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُهِلَّ بِحَجٍّ فَلْيُهِلَّ وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهِلَّ قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂ فَأَهَلَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِحَجٍّ وَأَهَلَّ بِهِ نَاسٌ مَعَهُ وَأَهَلَّ نَاسٌ بِالْعُمْرَةِ وَالْحَجِّ وَأَهَلَّ نَاسٌ بِعُمْرَةٍ وَكُنْتُ فِيمَنْ أَهَلَّ بِالْعُمْرَةِ

2905-114/4- Bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Süfyan ez-Zührî'den, o Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile çıktım. O: "*Sizden hacc ve umre niyeti ile ihrama girmek isteyen, bunu yapsın. Yalnız hacc yapmak niyeti ile ihrama girmek isteyen, (o niyetle) öylece ihrama girsin. Umre yapmak niyeti ile ihrama girmek isteyen de (öylece) ihrama girsin*" buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisi hacc niyeti ile ihrama girdi. Onunla birlikte

699 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16657

bazı kimseler de öylece ihrama girdi. Yine onunla birlikte bazı kimseler, hacc ve umre niyeti ile ihrama girdi. Bazı kimseler de yalnız umre niyeti ile ihrama girdi. Ben de yalnız umre niyeti ile ihramа girenler arasında idim.[700]

Şerh

(2902-2905 numaralı hasdisler)

"Beraberinde hedy (kurbanlık) bulunanlar" Hedy dal harfi sakin ve ye harfi şeddesizdir. Dal harfi kesreli ye harfi şeddeli de söylenir. Her ikisi de meşhur iki söyleyiştir. Ama birincisi daha fasih ve daha meşhurdur. Bu da, Harem bölgesine hediye olarak gönderilen davarların ortak adıdır. Hedy (kurbanlık) ları beraber götürmek hacc ya da umre niyetiyle ihrama girmek isteyenler için bir sünnettir.

(2902) "Urve Âişe (radıyallâhu anhâ)'tan şöyle dediğini rivayet etti..." Diğer rivayette (2903) "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte veda haccından çıktık..." demektedir.

Kadı Iyâz der ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'tan hangi niyetle ihrama girdiği hususundaki rivayetler çokca ihtilâflıdır. Müslim bu rivayetlerden az önce kaydettiklerimizi zikretmiş bulunuyor. Yine Müslim'in ondan naklettiği bir rivayetinde (2907, 2910) "Bizler (Medine'den) ancak hac edeceğiz kanaatiyle çıktık" Kasım'ın kendisinden naklettiği riveyette (2914) "Hacc niyetiyle ihrama girerek telbiye getirerek çıkmıştık" bir diğer rivayette (2911) "Haccdan başka birşey hatrımıza gelmiyordu." demektedir. el-Esved'in kendisinden naklettiği rivayette ise (2922) Telbiye getiriyorduk ama ne haccı, ne de umreyi söz ediyorduk"denilmektedir.

Kadı Iyâz dedi ki: İlim adamlarının Âişe (radıyallâhu anhâ)(radıyallâhu anh)'in bu hadisi rivayetleri hakkında farklı açıklamarda bulunmuşlardır. Mali şöyle demiştir: Ameli uygulama bize göre eskiden de sonradan da Urve'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'den diye rivayet ettiği hadise göre değil. Kimi ilim adamı şöyle demektedir: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın hacc niyetiyle ihrama girdiği rivayetleri ağırlık kazanmaktadır. Çünkü bu rivayetler Amre Esved ve Kasım'ın rivayetleridir. Umre niyeti ile ihrama girdiği şeklindeki Urve'nin rivayetinin yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Bu hususu kabul edenler arasında Kadı İsmail de vardır. Bu ilim adamları aynı zamanda başkasının rivayetlerini Urve'nin rivayetine tercih etmişlerdir. Çünkü Urve Hammâd b. Zeyd'in Hişam'dan onun kendisinden naklettiği rivayette şunları söylemektedir: Birden çok ki-

700 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16452

şinin bana tahdis ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona :""Umreni bırak" buyurmuştur demiştir. Böylelikle onun hadisi bizzat Âişe (radıyallâhu anhâ)'tan dinlememiş olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Kadı Iyâz -Yüce Allah'ın rahmeti ona olsun- şunları söylemektedir: Bununla birlikte bu çok açık değildir. Çünkü ona bunu rivayet edenlerden birisinin de Âişe (radıyallâhu anhâ) olması ihtimali vardır. Yine ilim adamlarının dediklerine göre, diğer taraftan Amr'ın ve Kasım'ın rivayetlerine göre Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın hacda yaptıklarını başından sonuna kadar düzenli bir şekilde nakletmektedir. Bunun için Kasım Amre'nin rivayeti hakkında ben sana bu hadisi olduğu gibi naklettim demiştir. İlim adamları şunları da söylemektedir: Ayrıca Urve'nin rivayeti yalnızca Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin ihramı hakkında haber verilmiş bir rivayettir. Bununla birlikte rivayetler arasını Cerh ve tevil etmek mümkündür. O çoğunluğun rivayetinde kendisinden sahih olduğu üzere önce hacc niyetiyle ihrama girmiştir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının çoğunluğunun fiili uygulaması ile ilgili daha sahih olan da budur. Sonra Âişe (radıyallâhu anhâ) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına haccı eda edip Umre için niyet etmelerini emredince, o da umre niyetiyle ihrama girmiş oldu. el-Kasım da rivayet ettiği hadisinde bunu böylece açıklamış. Urve de Âişe (radıyallâhu anhâ)'tan sonunda umreye niyet ettiğini haber vermekle birlikte işin başındaki niyetini söz konusu etmemiştir.

Kadı Iyâz dedi ki: Bu husus kendisinden ashab-ı kiramın fiili uygulamasına dair haber verdiği ve onların farklı niyetlerle ihrama girdikleri kendisinin ise umre niyetiyle ihrama girdiği, verdiği sahih haberleri ile çatışma halindedir. Ama netice şudur: Âişe (radıyallâhu anhâ) önce hac niyetiyle ihrama girmiş, sonra haccı eda ederek (Hac niyetini değiştirerek) insanlara haclarını eda etmeleri emredilince umreye dönüştürmüştür. Kendisi ise ay hali olup umresini tamamlayıp umrenin ihramından çıkmasına ve hac niyetiyle ihrama girmeye yetişmesine imkân kalmayınca bu sefer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona hac niyetiyle ihrama girmesini emir buyurdu. O da bu niyetle ihrama girince haccı umrenin üzerine girdirmiş ve onunla birlikte (kıran) yapmış oldu.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Umreni terk et"* demesinin anlamı da umresini büsbütün iptal edip umreden çıkması değildir. Çünkü umre ve hac için ihrama girdikten sonra ihramdan çıkmak niyetiyle ihramdan çıkmak sahih olamaz. Bunların ihramından ancak tamamlanıp bitirilmesinden sonra tehallul ile çıkılır. O halde bu, Umre için bir şeyler yapmayı ve onun tavaf, sa'y ve saçını kısaltmaktan ibaret fiilerini tamamlamayı bırak, demektir. Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona umre fiilerini bırakıp hac ni-

yetiyle ihrama girmesini emretmiş oldu. Bununla Âişe (radıyallâhu anhâ) Kıran haccı yapmış oldu. Arafatta vakfe yapıp diğer bütün hacc ibadetlerini ifa eti bundan tek istisna ise tavaf yapması idi bunu da temizleneceği vakte kadar tehir edecekti. Nitekim o da böyle yaptı.

İlim adamları der ki: Bu tevili destekleyen hususlardan birisi de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Abd b. Humeyd'in rivayetinde "Umreden uzak dur, umre yapma" buyurmuş olmasıdır. Yine bu yoruma açıklık getiren hususlardan biriside Müslim'in bundan sonra Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya dair son rivayetlerinde yer alan Muhammed b. Hatim, Behz'den, o Vuheyb'den, o Abdullah b. Tâvus'dan, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan umre yapmak üzere ihrama girdi, şeklinde yer alan rivayetidir. O Mekke'ye geldi ama Beyt'i tavaf etmeden ay hali olduğu için diğer bütün hacc ibadetlerini (menasikini) yaptı, hacc niyeti ile ihrama girdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendisine Nahr günü: "*Yaptığın tavaf, haccına da umrene de yeter*" buyurduğu halde o bu kadarını kabul etmeyince onunla Abdurrahman'ı Tel'im'e götürdü ve haccdan sonra umre yaptı -Kadı Iyâz'ın lafzen ifadeleri böyledir-.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Yaptığın tavaf, haccına da umrene de yeter*" buyruğu onun umresinin sahih ve geçerli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Onun umreyi iptal etmediğini ve umrenin ihramından çıkmadığını göstermektedir. Böylelikle umreni bırak, umreni terk et" buyruğunun muayyen olarak umrenin işlerini ve umre fiillerini tamamlamayı bırak şeklinde yorumlanması gerektiği ortaya çıkmış olmaktadır.

Diğer rivayette kardeşi Abdurrahman ile Ten'im'den umre yapmak üzere gittiği sırada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*İşte bu senin yapacağın umrenin yeridir*" buyruğu da şu demektir: Âişe (radıyallâhu anhâ) ayrıca haccdan ayrı bağımsız bir umre yapmak istemişti. Buda diğer müminlerin anneleri ile onların dışında haccı feshedip umreye dönüştüren ashab-ı kiramın yaptıkları gibi yapmak istemişti. Çünkü onlar umrelerini tamamlayıp Terviye gününden önce umre ihramından çıkmış sonra da Terviye günü Mekke'den hacc için ihrama girmişler, böylelikle bağımsız bir umre ve bağımsız bir hacc yapmış oldular. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın kendisi ise sadece Kıran haccı içerisinde bir umre yapabilmişti. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) nefir günü kendisine: "*Senin bu tavafın, haccına da umrene de yeter*" demişti. Yani her ikisi de senin için tamamlanmış ve senin için ecirleri hesap edilmiştir. Ama kendisi kabul etmeyerek diğer insanların yaptıkları gibi ayrı bir umre yapmak istemişti. İşte başlı başına ayrı bir umre yapınca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine: "*İşte senin umrenin yerine geçti*" buyurdu. Yani hacc içerisine

girmiş olmayıp başlıbaşına yapmak istediği ama ay hali olduğundan ötürü yapamadığın umrenin yerini tutmuş oldu. İşte onun "insanlar bir hacc ve bir umre yapmış olarak geri dönüyor ama ben sadece bir hacc yapmış olarak geri dönüyorum" sözünün anlamı da bu çerçeveye girer. Yani onlar bağımsız bir hacc ve bağımsız bir umre yapıp döndükleri halde ben ise bağımsız bir umre yapmaksızın geri döneceğim. Halbuki ben de bunu yapmayı çok arzu ederdim. Bunu da amelleri çoğalsın diye istemişti. İşte bu husus Kıran haccı daha faziletlidir diyen kimselerin kanaatlerinin reddolunacağını açıkça ortaya koymaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Saçlarını çöz ve taran*" buyruğu umreyi büsbütün iptal etmiş olmasını gerektirmemektedir. Çünkü saçları çözmek ve taranmak bize göre ihramda -saçlarını yolmayacak şekilde- caizdir. Ama mazeret olmadan taranmak mekruhtur. İlim adamları da Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın bu fiilin başında bir rahatsızlık bulunması sureti ile mazereti bulunduğu şeklinde yorumlamışlardır. Bundan dolayı Ka'b b. Ucre'nin başındaki rahatsızlığı dolayısı ile tıraş olması mübah olduğu gibi onun için de saçlarını taramak mübah olmuştur.

Bir görüşe göre de burada maksat gerçek manada tarak ile taranmak değildir. Aksine hacc niyeti ile ihrama girmek maksadı ile gusletmek için saçları parmakları ile tarayıp çözmektir. Özellikle eğer sünnette olduğu gibi saçlarını zamkla yapıştırıp taramış ise. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapmıştı. Dolayısı ile suyu saçlarının tamamına ulaştırmadan gusletmesi sahih olmadığından saçını çözmesi gerekiyordu. Allah en iyi bilendir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Hacc ile umreyi bir arada niyet etmiş olanlar tek bir tavaf yaptılar" sözleri Kıran haccı yapan kimseye rükün tavafın yerine tek bir tavaf yapmalarının yeterli olduğuna ve onun yalnızca hacc fiillerini yapıp onlarla yetineceğine, umrenin bütün fiillerinin de haccın fiilleri içerisinde münderic olduğuna delildir. Şafii de böyle demiştir. Bu görüş aynı zamanda İbn Ömer, Cabir, Âişe (radıyallâhu anhâ), Malik, Ahmed, İshak ve Davud'dan da nakledilmiştir. Ebu Hanife ise, onun iki tavaf ve iki say yapması gerekir demektedir. Bu görüş de aynı zamanda Ali b. Ebu Talib, İbn Mesud, Şa'bî ve Nehai'den rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

(2902) "Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Vedâ Haccı senesinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık..." Kadı Iyâz -yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Buhari ve Müslim'in Sahihleri ile başka kaynaklarda yer alan Âişe (radıyallâhu anhâ) Cabir (radıyallâhu anh) ve diğerlerinin rivayetlerinin açıkça delalet ettiği husus şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadis-i şerifteki

buyruklarını seferlerinin sonunun yaklaştığı ve Serih denilen yerde Mekke'ye yaklaştıkları sırada hacc için ihrama girdiklerinden sonra söylemiştir. Nitekim Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayetinde bu böylece belirtilmektedir. Yahut da o bu buyruklarını Cabir'in rivayetinde geldiği gibi Beyt'i tavaf edip say'ından sonra söylemiştir. Her iki yerde bu emri tekrar etmiş olması ve azimetin onlara hacclarını feshedip umreye dönüştürmelerini emrettiği son emrinde olma ihtimali de vardır.

(2903) Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Veda haccında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık..." Bu hadis de Ebu Hanife, Ahmed ve onlara şu görüşlerinde muvafakat edenlerin görüşlerine açıkça delalet etmektedir. Onların bu görüşlerine göre Temettu haccı yapan umreci ile birlikte eğer kurbanlık varsa Nahr günü kurbanını kesinceye kadar umresi için girdiği ihramından çıkmaz. Malik, Şafii ve ona muvafakat edenlerin görüşlerine göre ise tavaf ve say yapıp tıraş olursa umresinden çıkar ve derhal her şey ona helal olur. Beraberinde kurbanlık getirip getirmemiş olması arasında fark yoktur. Böyle deyip beraberinde kurbanlık getirmemiş olanlara göre yapılan kıyası delil göstermişlerdir. Bunlar ise umre ibadetini bitirmiş ve tehallül ettiklerine göre her şeyin de kendilerine helal olması gerekir. Tıpkı ihramlı bir kimsenin haccı bitirmek sureti ile tehallül etmesi gibi. Bu rivayete de Bunun Müslim'in bundan sonra ve bundan önce Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan diye zikretmiş olduğu rivayetlerden kısaltılmış olduğunu söyleyerek cevap vermişlerdir. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Biz Vedâ Haccı senesinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Umre yapmak üzere ihrama girdik, sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Beraberinde hediyelik kurban bulunan kimseler umre ile birlikte hacc için niyet edip ihrama girsin, sonra da her ikisinin ihramından çıkacağı vakte kadar ihramdan çıkmasın"* buyurdu. İşte bu rivayet Ebu Hanife'nin delil gösterdiği rivayetten hazfedilmiş (zikredilmemiş) hususlara açıklık getirmektedir. Bu hazfedilmiş kısmın takdiri de şudur: Her kim umre niyeti ile ihrama girip hediyelik kurban da getirmişse ayrıca hacc için de ihrama girsin ve kurbanlığını kesinceye kadar ihramdan çıkmasın demek olur. Böyle bir tevil yapmak ise kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü mesele de birdir ravi de aynıdır. O halde zikrettiğimiz şekilde iki rivayetin bir arada cem ve telif edilmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Allah en iyi bilendir.

(2904) *"Umreyi bırak (yapma)"* bu buyrukta Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın umreden (ihramından çıkmak sureti ile) çıkmadığı konusunda açıkça bir dalalet ihtiva etmektedir. O ihramından çıkmayıp sadece umre fiillerini yapmamış ancak hacc niyeti ile de ihrama girmiş böylelikle az önce açıklandığı gibi umre fiillerini hac ile birlikte derc etmiş (yapmış) oldu. Bu da daha önce

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Umreni terk et, umreni bırak"* ile ilgili yapmış olduğumuz; bundan maksat umrenin aslını iptal etmek olmayıp amellerini tamamlamak olduğu şeklindeki tevilimizi desteklemektedir.

"Beni arkasına bindirdi" ifadesi bineğin gücünün yetmesi halinde terkiye başkasını bindirmenin caiz olduğuna delil vardır. Sahih hadisler bu hususta birbirini desteklemiş bulunmaktadır. Yine bunda erkeğin mahremlerinden bir kadını arkasına bindirmesinin onunla halvette bulunmasının caiz olduğu hükmü de anlaşılmaktadır ki bu hususta icma vardır.

(2905) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Aranızdan hacc ve umre niyeti ile ihrama girmek isteyen bunu yapsın..."* buyruğu ise üç hacc çeşidinin caiz olduğuna delildir. Esasen müslümanlar bu hususta icma etmişlerdir, sadece -daha önce geçtiği gibi- hangisinin daha faziletli olduğu hususunda farklı kanaatlere sahiptirler.

٢٩٠٦-١١٥/٥- وحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ مُوَافِينَ لِهِلَالِ ذِي الْحِجَّةِ قَالَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهِلَّ فَلَوْلَا أَنِّي أَهْدَيْتُ لَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ قَالَتْ فَكَانَ مِنَ الْقَوْمِ مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ وَمِنْهُمْ مَنْ أَهَلَّ بِالْحَجِّ قَالَتْ فَكُنْتُ أَنَا مِمَّنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ فَخَرَجْنَا حَتَّى قَدِمْنَا مَكَّةَ فَأَدْرَكَنِي يَوْمُ عَرَفَةَ وَأَنَا حَائِضٌ لَمْ أَحِلَّ مِنْ عُمْرَتِي فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ دَعِي عُمْرَتَكِ وَانْقُضِي رَأْسَكِ وَامْتَشِطِي وَأَهِلِّي بِالْحَجِّ قَالَتْ فَفَعَلْتُ فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الْحَصْبَةِ وَقَدْ قَضَى اللهُ حَجَّنَا أَرْسَلَ مَعِي عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ فَأَرْدَفَنِي وَخَرَجَ بِي إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ فَقَضَى اللهُ حَجَّنَا وَعُمْرَتَنَا وَلَمْ يَكُنْ فِي ذَلِكَ هَدْيٌ وَلَا صَدَقَةٌ وَلَا صَوْمٌ

2906-115/5- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti. Bize Abde b. Süleyman, Hişam'dan tahdis etti. O, babasında, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Veda haccında Zülhicce ayının hilalinin doğmasına yakın bir zamanda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Aranızdan umre niyeti ile ihrama girmek isteyen öylece ihrama girip telbiye getirsin. Eğer ben beraberinde kurbanlık getirmemiş olsaydım şüphesiz umre niyeti ile ihrama girerdim"* buyurdu.

Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Bundan dolayı beraber gelenlerin bir kısmı umre niyeti ile ihrama girdi, bir kısmı hacc niyeti ile ihrama girdi. Ben ise umre niyeti ile ihrama girenler arasında idim. Medine'den çıktık nihayet Mekke'ye geldiğimizde arefe günü, ben daha ay hali iken gelip yetiştì. Henüz umremi tamamlayıp ihramımdan çıkmamıştım. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şikayette bulununca o: *"Umreni bırak, saçlarını çöz, taran ve hacc niyeti ile ihrama gir"* buyurdu. Ben de onun dediğini yaptım. Hasbe gecesinde -ki Allah haccımızı tamamlamayı nasib etmişti- Abdurrahman b. Ebu Bekir'i benimle gönderdi. Abdurrahman beni arkasına bindirip birlikte Ten'im'e çıktık. Ben de umre yapmak üzere ihrama girdim. Böylelikle Allah hem haccımızı hem umremizi yapmayı nasib etti. Bunlarda ne kurban, ne sadaka ne de oruç oldu.[701]

Şerh

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Hasbe gecesi olunca" sözünde ha harfi fethalı, sad sakin olarak "hasbe" diye telaffuz edilir. Bu ise teşrik günlerinden sonraki gecedir. Ona bu ismin veriliş sebebi Min'adan ayrıldıktan sonra Muhassab denilen yerde konaklayıp orada geceyi geçirmiş olmalarından dolayıdır.

"Veda haccında Zülhicce ayı hilaline yakın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık." Yani hemen hemen o hilalin doğması ile birlikte çıktık. Çünkü onlar Zülhicce hilali görünmeden Zülkade'nin bitimine beş gün kala çıkmışlardı. Nitekim Müslim'in bundan sonra Abdullah b. Seleme, Süleyman b. Bilal'den, o Yahya'dan, o Amre'den diye rivayet ettiği Amre yolu ile gelen hadisde açıkça ifade etmiş bulunmaktadır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Sizden umre niyeti ile ihrama girmek isteyen bu niyetle ihrama girsin..."* bu da Temettu haccının daha faziletli olduğunu söyleyenlerin gösterdikleri delillerdendir. Bunun bir benzeri de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Eğer geride bıraktığım hal ile gelecekte karşılaşacak olursam beraberinde kurbanlık götürmezdim"* buyruğudur. Bu iki rivayetin delil olma yönü de şu şekildedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak daha faziletli olanı temenni eder.

İfrad haccının daha faziletli olduğunu kabul edenler ise buna şöyle cevap verirler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle demesinin sebebi yalnızca o sene kendilerine özgü olan haccı feshedip umre yapmış olmasından dolayıdır. Özellikle bunu da cahiliyeye muhalefet için yapmışlardı. O bu sözleri hakkında görüş ayrılığı bulunan Temettu haccını kast etmiş değildir. O bu sözlerini ashabının gönüllerini hoş etmek için söylemişti. Çünkü onlar haccın

701 Buhari, 1783; İbn Mace, 3000; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17048

feshedilip umreye dönüştürülmesini hazmedemiyorlardı. Nitekim bundan sonraki hadislerde bu husus açıkça ifade edilmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara bu sözleri söyledi ki Bunun manası şudur: Benim size verdiğim emirde sizin gibi hareket etmekten beni alıkoyan tek husus beraberimde kurbanlıklarımı getirmiş olmamdır. Eğer o olmasaydı şüphesiz ben de size verdiğim emre uygun hareket ederdim. Eğer ta başından beri hacc aylarında umre niyeti ile ihrama girmek şeklindeki bu husus ile gelecekte karşı karşıya kalacak olursam beraberimde kurbanlık getirmem. Bu rivayet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Temettu haccı yapmadığını açıkça göstermektedir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Allah haccımızı ve umremizi tamamlamayı nasib etti. Bunda kurban, sadaka ve oruç da yoktu." Bu Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın kendisi hakkında verdiği bir haber olarak yorumlanır. Yani bu şekildeki hacc ve umremden ötürü benim ne kurban kesmem ne sadaka vermem ne de oruç tutmam gerekmişti. Diğer taraftan bu Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin Kıran haccına niyet etmiş olup Kıran haccı yapanın ise kurban kesmesi gerektiği gibi Temettu haccı yapanın da kurban kesmesi gerektiği açısından açıklanması zor bir husustur. Bununla birlikte bu sözlerinin hoş koku kullanmak, yüzü örtmek, av hayvanını öldürmek, saçları, tırnakları kesmek ve buna benzer ihram yasaklarından herhangi bir şeyi işlediğinden ötürü benim bir kurban kesmem gerekmedi. Yani ben kurban kesmeyi, sadaka vermeyi ya da oruç tutmayı gerektiren herhangi bir ihram yasağı işlemedim. Bunun tevili ile ilgili olarak tercih edilen açıklama budur.

Kadı Iyâz dedi ki: Bu da Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın Temettu ve Kıran haccında değil İfrâd haccında olduğuna delildir. Çünkü Davud ez-Zahiri dışında ilim adamları her ikisi dolayısı ile kurban kesmenin vacip olduğunu icma ile kabul etmişlerdir. Davud ez-Zahiri ise Kıran haccı yapanın kurban kesmesi gerekmez demiştir. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır. Hadisteki "bunda kurban da, sadaka da, oruç da olmadı" ifadelerinin birinci rivayette zahiren anlaşılan Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın sözlerinde olduğudur. Ama bundan sonraki rivayette Bunun Hişam b. Urve'nin sözü olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu durumda birincisi buna göre yorumlanır ve birincisindeki bu sözler müdrec rivayet manasında olur.

٢٩٠٧-١١٦/٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مُوَافِينَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لِهِلَالِ ذِي الْحِجَّةِ لَا نَرَى إِلَّا الْحَجَّ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهِلَّ بِعُمْرَةٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمِثْلِ حَدِيثِ عَبْدَةَ

2907-116/6- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize İbn Numeyr tahdis etti. Bize Hişam babasından tahdis etti. O, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rvayet etti: Bizler Zülhicce hilaline yakın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Sadece haccedeceğimizi düşünüyorduk. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden umre niyeti ile ihrama girmeyi arzu eden umre niyeti ile ihrama girsin"* buyurdu deyip hadisi Abde'nin rivayet ettiği hadisi ile aynı şekilde zikretti.[702]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Zülhicce hilaline yakın çıktık. Haccdan başkasını düşünmüyorduk." Yani bizler ancak hacc için ihrama gireceğimize inanıyorduk. Çünkü bizler hacc aylarında umre yapılamayacağını sanıyorduk.

٢٩٠٨-١١٧/٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مُوَافِينَ لِهِلَالِ ذِي الْحِجَّةِ مِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ فَكُنْتُ فِيمَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِهِمَا وَقَالَ فِيهِ قَالَ عُرْوَةُ فِي ذَلِكَ إِنَّهُ قَضَى اللهُ حَجَّهَا وَعُمْرَتَهَا قَالَ هِشَامٌ وَلَمْ يَكُنْ فِي ذَلِكَ هَدْيٌ وَلَا صِيَامٌ وَلَا صَدَقَةٌ

2908-117/7- Bize Ebu Kureyb de tahdis etti. Bize Vekî' tahdis etti. Bize Hişam babasından tahdis etti. O, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Zülhicce hilaline yakın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Kimimiz umre niyeti ile ihrama girmiş, kimimiz hem hacc hem umre niyeti ile ihrama girmiş, kimimiz de yalnızca hacc niyeti ile ihrama girmişti. Ben umre niyeti ile ihrama girmiş olanlar arasında idim. Sonra hadisi bundan önceki iki ravinin hadisi rivayetlerine yakın olarak rivayet etti ve şunları söyledi: Urve bu hususta dedi ki: Allah ona hacc ve umre yapmayı nasib etti. Hişam dedi ki: Bunda kurban, oruç ve sadaka yoktu.[703]

٢٩٠٩-١١٨/٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ

702 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17014
703 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17272

وَعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِالْحَجِّ وَأَهَلَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالْحَجِّ فَأَمَّا مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ فَحَلَّ وَأَمَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ أَوْ جَمَعَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَلَمْ يَحِلُّوا حَتَّى كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ

2909-118/8- Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Malik'e, Ebu'l-Esved Muhammed b. Abdurrahman b. Nevfel'den rivayetini okudum, o Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Vedâ Haccı senesinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Kimimiz umre niyeti ile ihrama girdi, kimimiz hem hacc hem umre niyeti ile ihrama girdi, kimimiz sadece hacc niyeti ile ihrama girdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de hacc niyeti ile ihrama girdi. Umre niyeti ile ihrama girenler ihramdan çıktı. Hacc niyeti ile ya da hacc ve umreyi birlikte yapma niyeti ile ihrama girenler ise Nahr günü olmadan ihramdan çıkmadılar.[704]

٢٩١٠-١١٩/٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرٌو النَّاقِدُ وَزُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ جَمِيعًا عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ قَالَ عَمْرٌو حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَلَا نَرَى إِلَّا الْحَجَّ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِسَرِفَ أَوْ قَرِيبًا مِنْهَا حِضْتُ فَدَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ أَنَفِسْتِ يَعْنِي الْحَيْضَةَ قَالَتْ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّ هَذَا شَيْءٌ كَتَبَهُ اللهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ فَاقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَغْتَسِلِي قَالَتْ وَضَحَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ نِسَائِهِ بِالْبَقَرِ

2910-119/9- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Amr en-Nâkid ve Züheyr b. Harb birlikte İbn Uyeyne'den tahdis etti. Amr dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Abdurrahman b. el-Kasım'dan tahdis etti, o babasınan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Hacdan başka bir ibadet yapacağımız kanaatinde değildik. Nihayet biz Serih'e vardığımızda ya da oraya yakın bir yerde iken ay hali oldum. Ben ağlıyorken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de yanıma girdi ve: "*-Ay hali mi oldun anlamında- enefisti*" buyurdu. Ben, evet dedim. O: "*Bu Allah'ın Âdemin kızlarına yazmış olduğu bir haldir. Artık sen de hacılar ne yaparsa onu yap. Ancak gusle kadar Beyt'i tavaf etme*" buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımları adına inek kurban etti dedi.[705]

704 Buhari, 1562, 4408; Ebu Davud, 1779, 1780; Nesai, 2715; İbn Mace, 2965; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16389

705 Buhari, 294, 5548, 5559; Nesai, 289, 347, 2740, 2990; İbn Mace, 2963; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17482

Şerh

"Nihayet Serif'e vardığımızda." Serif, sin harfi fethalı ve harfi kesreli telaffuz edilir. Mekke ile Medine arasında Mekke'ye birkaç mil uzaklıkta bir yerdir. Altı, yedi, dokuz, on ve oniki mil uzaklıkta olduğu söylenir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Enefisti" sözü, ay hali mi oldun demektir. Nun harfi fethalı ve ötreli olarak söyleyiş meşhur iki söyleyiştir. Fethalı söyleyiş daha fasihtir. Her iki halde de fe harfi kesrelidir. Doğum demek olan nifas (lohusalık) ise sadece nun harfi ötreli (nufisti: loğusa oldum) söylenir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ay hali hakkında: "*Bu Allah'ın Âdem'in kızlarına yazdığı bir husustur*" buyruğu ona bir teselli ve acısını hafifletmek için söylediği bir sözdür. Yani senin ay halin olman sana özel bir durum değildir. Aksine Âdemin bütün kızlarında bu hâl görülür. Nitekim erkeklerde de küçük-büyük ihtiyaçlar ve benzeri hususlar da vardır. Buhari Sahihi'nde hayız (ay hali) kitabında bu hadisin genel ifadelerini ay halinin Âdem'in bütün kızlarında görülen bir hâl olduğuna delil göstermiş ve bunu delil göstererek ay halinin ilk olarak İsrailoğulları arasında görülen bir durum olduğunu söyleyenlerin kanaatlerini reddetmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Hacceden ne yapıyorsa sen de onu yap*" burada (hadisde kullanılan lafzı ile): kaza yap demektir. Nitekim diğer rivayette "fEsmâi: yap" demiştir.

Bu ibarelerde ay hali, lohusa, abdestsiz ve cünüp olan kimselerin, haccın bütün fiillerini söz ve heyetlerini yapmalarının sahih olduğuna delildir. Tek istisnâ tavaf ve tavaf akabinde kılınan tavaf namazıdır. Buna göre zikrettiğimiz üzere Arafatta vakfe ve diğer ameller sahih olur. Aynı şekilde hacc da meşru olan gusüller de, ay hali olan ve diğer durumdakiler için de yapılmaları sözkonusudur.

Yine bunda ay hali olanın tavafının sahih olmadığına delil bulunmaktadır ki bu da üzerinde icma olunmuş bir husustur. Fakat illeti hakkında tavaf için abdestli olma şartı hususunda ihtilâflarına uygun olarak farklı kanaatlere sahiptirler. Malik, Şafii ve Ahmed taharet (abdestli olmak) şarttır derken, Ebu Hanife şart değildir demiştir. Davud da böyle demiştir. Buna göre tahareti (abdesti) şart koşan kimseler: Ay halinin tavafının batıl olmasının illeti taharetinin bulunmamasıdır derken, Bunun şart olmadığını söyleyenler, bundaki illet onun mescitte kalmasının yasaklanmış olmasıdır demişlerdir.

٢٩١١-١٢٠/١٠- حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ أَبُو أَيُّوبَ الْغَيْلَانِيُّ -حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرٍو حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَا نَذْكُرُ إِلَّا الْحَجَّ حَتَّى جِئْنَا سَرِفَ فَطَمِثْتُ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ مَا يُبْكِيكِ فَقُلْتُ وَاللهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ خَرَجْتُ الْعَامَ قَالَ مَا لَكِ لَعَلَّكِ نَفِسْتِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ هَذَا شَيْءٌ كَتَبَهُ اللهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ افْعَلِي مَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرِي قَالَتْ فَلَمَّا قَدِمْتُ مَكَّةَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِأَصْحَابِهِ اجْعَلُوهَا عُمْرَةً فَأَحَلَّ النَّاسُ إِلَّا مَنْ كَانَ مَعَهُ الْهَدْيُ قَالَتْ فَكَانَ الْهَدْيُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَذَوِي الْيَسَارَةِ ثُمَّ أَهَلُّوا حِينَ رَاحُوا قَالَتْ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ طَهَرْتُ فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأَفَضْتُ قَالَتْ فَأُتِيَنَا بِلَحْمِ بَقَرٍ فَقُلْتُ مَا هَذَا فَقَالُوا أَهْدَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ نِسَائِهِ الْبَقَرَ فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الْحَصْبَةِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ يَرْجِعُ النَّاسُ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ وَأَرْجِعُ بِحَجَّةٍ قَالَتْ فَأَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ فَأَرْدَفَنِي عَلَى جَمَلِهِ قَالَتْ فَإِنِّي لَأَذْكُرُ وَأَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ أَنْعَسُ فَيُصِيبُ وَجْهِي مُؤْخِرَةَ الرَّحْلِ -حَتَّى جِئْنَا إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَهْلَلْتُ مِنْهَا بِعُمْرَةٍ -جَزَاءً بِعُمْرَةِ النَّاسِ الَّتِي اعْتَمَرُوا

2911-120/10- Bana Süleyman b. Ubeydullah Ebu Eyyub el-Ğaylânî tahdis etti, bize Ebu Âmir Abdülmelik b. Amr tahdis etti, bize Abdülaziz b. Ebu Seleme el-Mâcişun, Abdurrahman b. el-Kasım'dan tahdis etti, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Haccdan başka bir şey hatırımızda yoktu. Nihayet biz Serih'e geldiğimizde ben ay hali oldum. Ben ağlıyorken de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma girdi ve: *"Neden ağlıyorsun?"* buyurdu. Ben: Allah'a yemin olsun ki keşke bu sene çıkmasaydım diye arzu ettim dedim. Allah Rasûlü: *"Neyin var, galiba ay hali oldun"* buyurdu. Ben: Evet dedim. Allah Rasûlü: *"Bu Allah'ın Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir husustur. Hacılar ne yapıyorsa sen de onu yap. Ancak temizleninceye kadar Beyt'i tavaf etme"* buyurdu.

Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Mekke'ye geldiğimde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına: *"Bunu umre yapınız"* buyurdu. Bunun üzerine insanlar da beraberinde hediyelik kurbanlık bulunanlar dışında ihramlarından çıktı. Hediyelik kurban, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebu Bekir, Ömer ve varlıklı kimseler ile birlikte (radıyallâhu anhum) bulunuyordu. Sonra (Mina'ya) gittiklerinde ihrama (yeniden) girdiler. (Âişe (radıyallâhu anhâ)) dedi ki: Nahr (kurban bayramı birinci) günü gelince ben de temizlendim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bana emri ile ben de ifâda (tavafını) yaptım. Bize sığır eti getirildi. Ben: Bu ne? dedim. Getirenler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımları adına (birer) sığır kesti dediler. Hasbe gecesinde ben: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar bir hacc ve bir umre yapmış olarak geri dönecekler ben sadece bir hacc yapmış olarak döneceğim (öyle mi) dedim. Bunun üzerine Abdurrahman b. Ebu Bekr'e emir verdi. O da beni devesinin üzerinde arkasına bindirdi. Ben şunu çok iyi hatırlıyorum. Henüz yaşım küçük bir kadın idim. Uyukluyorum, yüzüm semerin arka kaşına değiyordu. Nihayet Ten'im'e geldik, ben de oradan insanların yaptıkları umrelerine karşılık umre niyeti ile ihrama girdim.[706]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımları adına sığır kesti." Bu uygulama onun (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususta onlardan izin aldığı şeklinde yorumlanır. Çünkü bir kimsenin başkası adına kurban kesmesi izni olmadan caiz olmaz. Malik bunu sığır kurban etmenin deveden daha faziletli olduğuna delil göstermiş ise de bunda delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü bu hadisde ne sığırların daha faziletli olduğundan söz edilmektedir ne de genel bir lafız vardır. Mesele sadece muayyen bir hadisedir ve çeşitli ihtimalleri vardır. Dolayısı ile onun söylediğinin lehine bunda bir delil yoktur. Şafii ve çoğunluk ise deve kurban etmenin sığırdan daha faziletli olduğu kanaatindedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"(Cuma namazına) ilk saatte giden bir kimse bir deve kurban etmiş gibi olur, ikinci saatte giden bir kimse de bir inek kurban etmiş gibi olur..."* diye buyurmuştur.

Tı harfi fethalı, mim kesreli olarak "tamistu" ay hali oldum demektir. Yine bu anlamda hâbat, tamisat, areket, nefiset, dahiket, asârat ve ekberat da kullanılır ki hepsi aynı anlamda (ay hali oldu) demektir. Bu fiillerden isim ise hays, tams, arak, dahik, ikbar ve ihsar şeklinde gelir. Etken ortaç olarak hâiz ve hâiza gelir ki bunu el-Ferrâ garip bir söyleyiş olarak nakletmiştir. Diğerleri tâmis, ârik, mukbir ve mu'sir diye gelir.

706 Buhari, 305; Tuhfetu'l-Eşrâf, 77501

Bu hadislerde erkeğin zevcesi ile birlikte haccetmesinin caiz olduğu hükmü vardır. Bu da icma ile meşrudur. Yine ilim adamlarının icma ettiklerine göre gücü yetmesi halinde kadına da hacc vaciptir. Selef, kadının mahreminin güç yetirebilmesinin şartlarından olup olmadığı hususunda ihtilâf etmiş olmakla birlikte kocasının nafile haccdan onu engelleyebileceği üzerinde icma etmişlerdir. Farz hacca gelince, ilim adamlarının çoğunluğu bundan onu engelleyemez demişlerdir. Şafii'nin ise bu hususta iki görüşü vardır. Birisine göre cumhurun dediği gibi onu bundan alıkoyamaz ama bu iki görüşünden daha sahih olanı onu alıkoyabileceği şeklindedir. Çünkü kocanın hakkı fevren (derhal) yerine getirilmesi gereken bir haktır, haccın farziyeti ise terâhi üzere (zaman genişliği olan) bir vaciptir. Mezhep âlimlerimiz der ki: Bu husustaki sahih hadisler dolayısıyla kocanın zevcesi ile birlikte haccetmesi müstehabtır.

"Sonra (Mina'ya) gittiklerinde ihrama girdiler." Yani umre yapıp ihramdan çıkan ve Mina'ya gittikleri zaman hacc niyeti ile ihrama giren kimseleri kastetmektedir. Bu da Zülhicce'nin sekizinci günü olan Terviye gününde olmuştu. Burada Şafii mezhebinin ve ona muvafakat edenlerin şu görüşlerinin lehine delalet bulunmaktadır: Mekke de bulunan kimse için daha faziletli olan hacc için Terviye günü ihrama girmesidir. Bundan daha önce de ihrama girmez. Bu mesele daha önce geçmişti.

"İnsanların yaptıkları umrenin yerine ben de oradan bir umre niyeti ile ihrama girdim." Yani insanların yaptıkları umrenin yerine geçecek ve benim için onun yerine yeterli olacak bir umre niyet ettim.

٢٩١٢-١٢١/١١- وَحَدَّثَنِي أَبُو أَيُّوبَ الْغَيْلَانِيُّ -حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ لَبَّيْنَا بِالْحَجِّ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِسَرِفَ حِضْتُ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِنَحْوِ حَدِيثِ الْمَاجِشُونِ غَيْرَ أَنَّ حَمَّادًا لَيْسَ فِي حَدِيثِهِ فَكَانَ الْهَدْيُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَذَوِي الْيَسَارَةِ ثُمَّ أَهَلُّوا حِينَ رَاحُوا وَلَا قَوْلُهَا وَأَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ أَنْعَسُ فَيُصِيبُ وَجْهِي مُؤْخِرَةَ الرَّحْلِ

2912-121/11- Bize Ebu Eyyub el-Ğaylani de tahdis etti, bize Behz tahdis etti, bize Hammâd, Abdurrahman'dan tahdis etti, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Hacc niyeti ile telbiye getirdik. Nihayet Serif'e geldiğimizde ay hali oldum. Ben ağlamakta iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi

ve sellem) yanıma girdi ve hadisi el-Mâcişun'un hadisine yakın olarak rivayet etti. Ancak Hammâd'ın hadisinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebu Bekir, Ömer ve varlıklı kimseler beraber kurbanlık getirmişti. Sonra (minaya) gittikleri zaman ihrama girdiler. Aynı zamanda: Ben yaşı küçük bir kadındım. Uyuklardım da yüzüm eğerin arka kaşına değerdi sözleri yer almamaktadır.[707]

٢٩١٣-١٢٢/١٢- حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ حَدَّثَنِي خَالِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَفْرَدَ الْحَجَّ

2913-122/12- Bize İsmail b. Ebu Uveys de tahdis etti, bana dayım Malik b. Enes tahdis etti (H.) Bize Yahya b. Yahya da tahdis edip dedi ki: Ben Malik'e, Abdurrahman b. el-Kasım'dan rivayetini okudum. O babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İfrâd haccı yaptı.[708]

٢٩١٤-١٢٣/١٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا إِسْحَقُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَفْلَحَ بْنِ حُمَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مُهِلِّينَ بِالْحَجِّ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ وَفِي حُرُمِ الْحَجِّ وَلَيَالِي الْحَجِّ حَتَّى نَزَلْنَا بِسَرِفَ فَخَرَجَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ مِنْكُمْ هَدْيٌ فَأَحَبَّ أَنْ يَجْعَلَهَا عُمْرَةً فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلَا فَمِنْهُمُ الْآخِذُ بِهَا وَالتَّارِكُ لَهَا مِمَّنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ فَأَمَّا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَكَانَ مَعَهُ الْهَدْيُ وَمَعَ رِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِهِ لَهُمْ قُوَّةٌ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ مَا يُبْكِيكِ قُلْتُ سَمِعْتُ كَلَامَكَ مَعَ أَصْحَابِكَ فَسَمِعْتُ بِالْعُمْرَةِ -فمنعت العمرة- قَالَ وَمَا لَكِ قُلْتُ لَا أُصَلِّي قَالَ فَلَا يَضُرُّكِ فَكُونِي فِي حَجِّكِ فَعَسَى اللهُ أَنْ يَرْزُقَكِيهَا وَإِنَّمَا أَنْتِ مِنْ بَنَاتِ آدَمَ كَتَبَ اللهُ عَلَيْكِ مَا كَتَبَ عَلَيْهِنَّ قَالَتْ فَخَرَجْتُ فِي حَجَّتِي حَتَّى نَزَلْنَا مِنًى فَتَطَهَّرْتُ ثُمَّ طُفْنَا بِالْبَيْتِ وَنَزَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمُحَصَّبَ فَدَعَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ اخْرُجْ بِأُخْتِكَ مِنَ الْحَرَمِ فَلْتُهِلَّ بِعُمْرَةٍ ثُمَّ لِتَطُفْ بِالْبَيْتِ فَإِنِّي أَنْتَظِرُكُمَا هَا

707 Ebu Davud, 1782; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17477
708 Ebu Davud, 1777; Tirmizi, 820; Nesai, 2714; İbn Mace, 2964; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17517

هُنَا قَالَتْ فَخَرَجْنَا فَأَهْلَلْتُ ثُمَّ طُفْتُ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَجِئْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهُوَ فِي مَنْزِلِهِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ فَقَالَ هَلْ فَرَغْتِ قُلْتُ نَعَمْ فَآذَنَ فِي أَصْحَابِهِ بِالرَّحِيلِ فَخَرَجَ فَمَرَّ بِالْبَيْتِ فَطَافَ بِهِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَدِينَةِ

2914-123/13- Bana Muhammed b. Abdullah b. Numeyr de tahdis etti... el-Kasım Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hacc aylarında haccın haramlarına riayet ederek ve hacc günlerinde hacc için ihram niyeti ile çıktık. Nihayet Serif'te konakladık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının yanına çıkarak: "*Aranızdan beraberinde kurbanlık bulunmayan kimseler eğer bunu umreye dönüştürmeyi arzu ederse bunu yapıversin. Beraberinde kurbanlık bulunan kimseler ise yapmasın*" buyurdu. Bu sebeble beraberinde kurbanlık bulunmayanlar arasından kimi bunu tuttu, kimi terk etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelince onunla birlikte kurbanlık vardı. Ashabı arasından gücü yeten kimselerle birlikte de (hediyelik kurbanlık vardı). Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ben ağlıyorken yanıma girdi. "*Neden ağlıyorsun?*" dedi.

Ben: Senin ashabınla konuşmanı işittim. Umre yapabileceklerini söylediğini de işittim. Ama ben umre yapmaktan alıkonuldum, dedim. O: "*Neyin var ki?*" buyurdu. Ben: Namaz kılamıyorum dedim. Allah Rasûlü: "*Bunun sana zararı yok. Sen haccında kalmaya devam et. Umulur ki Allah onu sana nasib eder. Üstelik sen ancak Âdem'in kızlarından birisisin. Allah onların hepsi üzerine yazdığını senin de üzerine yazmıştır*" buyurdu. (Âişe (radıyallâhu anhâ)) dediki: Ben de (vakti gelince) haccetmek üzere çıktım. Nihayet Mina'ya indiğimiz zaman temizlendim. Sonra Beyt'i tavaf ettik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de el-Muhassab'da konakladı. Abdurrahman b. Ebu Bekr'i çağırarak: "*Kız kardeşini Haremin dışına çıkar ve umre yapmak üzere niyet edip ihrama girsin. Sonra Beyt'i tavaf etsin. Ben sizi burada bekliyorum*" buyurdu. (Âişe (radıyallâhu anhâ) devamla) dedi ki: Bunun üzerine (Haremin dışına) çıktık ve ben ihrama girdim. Sonra Beyt'i tavaf ettim, Safa ile Merve arasında say ettim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) konakladığı yerde kaldığı halde gecenin ortasında yanına vardık. Allah Rasûlü: "*Bitirdin mi?*" dedi. Ben: Evet dedim. Bunun üzerine ashabı arasında yola koyulmak için nida ettirdi. Yola çıktı, Beyt'e uğrayıp sabah namazından önce Beyt'i tavaf etti sonra Medine'ye çıktı.[709]

709 Buhari, 1560, 1788; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17434

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hacc aylarında haccın haramlarına riayet ederek ve hacc günlerinde hacc için ihram niyeti ile çıktık." Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "hurumul hacc" tabirinde ha ve ra harfleri ötrelidir. Bunu böylece zaptettik. Kadı Iyâz da bunu el-Meşarik'de ravilerin çoğunluğundan böylece nakletmiştir. Ayrıca el-Asili'nin bunu re harfini fethalı olarak zaptettiğini de söyleyerek şunları eklemiştir: Re harfinin ötreli okuyuşuna göre vakitleri, yerleri, eşyaları ve durumları kastediyor gibidir. (Bundan dolayı haccın haramlarına riayet ederek diye tercüme ettik.) Fethalı okuyuş ise "hurmet: haram olan şey"in çoğuludur ki, şeriatın yasakladığı ve haram kıldığı şeyler demek olur. İşte neseb yolu ile haram olan kadına "hurmet"denilmesinin sebebi budur. Çoğulu ise "hurem" gelir. "Hacc ayları" sözüne gelince ilim adamları yüce Allah'ın: *"Hacc bilinen aylardır"* (Bakara, 197) buyruğunda geçen "hacc ayları" ile ne kastedildiği hususunda ihtilâf etmişlerdir. Şafii ve ashab ile tabiinden ilim adamlarının büyük çoğunluğu ile onlardan sonra gelenler bunlar Şevval, Zülkade ve Zilhicce'nin on günü olup bu da kurban bayramı birinci (nahr) günü fecrine kadar devam eder. Bu görüş Malik'den de rivayet edilmiştir. Ama ondan meşhur olan rivayet, Şevval, Zülkade ve Zülhicce'nin de tamamıdır. Bu aynı zamanda İbn Abbas ve İbn Ömer'den rivayet edilmiş olup onlardan meşhur olan kanaat ise az önce cumhurdan diye naklettiğimiz görüştür.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının yanına çıkıp: ...onlardan kimi bunu tuttu... kimi terk etti." Bundan sonraki bir diğer hadisde (2922) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Benim insanlara bir emir verip de onların bunda tereddüt ettiklerini fark etmedin mi?"* Cabir (radıyallâhu anh) rivayet ettiği hadiste (2935) de: "İhramdan –yani umrenin ihramından- çıkmamızı emir buyurdu" hadisin sonlarında da: *"İhramdan çıkınız"* buyurdu biz de ihramdan çıktık, dinledik itaat ettik." Öbür rivayette (2937): *"İhramınızdan çıkın, Beyt'i tavaf edin, safa ile Merve arasını say edin, saçlarınızı kısaltın ve ihramdan çıkmış halinizle öylece kalın. Nihayet Terviye günü gelince hacc niyeti ile ihrama girin ilk olarak geldiğinizde yaptığınızı (umrenizi) mut'a olarak kabul edin."* Ashab: Biz haccın adını söylemişken onu nasıl mut'a sayabiliriz ki dediler. Allah Rasûlü: *"Size emrettiğimi yapınız"* buyurdu.

İşte bütün bu rivayetler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccı feshedip umreye niyet etmelerini birinci rivayetten farklı olarak kesin ve zorunlu olarak verdiğini ortaya koymaktadır. Sözkonusu bu birinci rivayetteki buyruğu ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Beraberinde kurbanlık*

bulunmayıp da bunu umre olarak değiştirmek isteyenler bunu yapabilirler" buyruğudur. İlim adamları şöyle demektedir: Önceleri onları haccı feshedip etmemek arasında muhayyer bıraktı. Böylelikle onlara karşı yumuşak davranıp hacc aylarında umre yapmaya onları hazırlayıp alıştırmak istemişti. Çünkü onlar böyle bir umreyi en büyük günahlardan birisi olarak kabul ediyorlardı. Bundan sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara haclarını kesin olarak feshetmelerini emredip onlara bu emri kararlı bir emir olarak verdi ve bunu yerine getirmelerini zorunlu kıldı. Bunu kabul etmekteki tereddütlerini de hoş görmedi. Sonra onlar da beraberlerinde kurbanlık bulunanlar dışında bu emri kabul edip yerine getirdiler. Allah en iyi bilendir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Ashabınla konuşmanı duydum. Onların umre yapmalarını istediğini de işittim." Bu nüshalarda "fesemiu tu bil umreti: Umre yapmalarını istediğini işittim" şeklindedir. Kadı Iyâz dedi ki: Müslim ravilerinin çoğunluğu bunu böyle rivayet etmişlerdir. Bazıları ise "femiutul umrete: Ben umre yapmaktan alıkondum" diye rivayet etmişlerdir ki doğrusu budur.

"Neyin var buyurdu. Namaz kılamıyorum dedim." Bu ifadelerde haya sebebi olan teleffuzu hoş görülmeyen ay hali ve benzeri halleri kinayeli olarak sözkonusu etmenin –bir yanılgıyı gidermek ve buna benzer bir ihtiyaç olması hali dışında müstehab olduğu hükmü anlaşılmaktadır.

"Kız kardeşinle Haremden dışarıya çık, umre niyeti ile ihrama girsin" buyruğunda da ilim adamlarının şu görüşlerine delil vardır: Mekke de bulunup da umre yapmak isteyen bir kimse için mikât Haremin dışında bulunan en yakın yerdir. Bu umre için Harem bölgesinin içinden ihrama girmesi caiz değildir. Eğer buna uymayıp Harem içerisinden umre ile ihrama girecek olup tavaf etmeden önce Haremin dışına (Hill'e) çıkacak olursa bu da onun için yeterli olur, bundan dolayı kurban kesmesi gerekmez. Şayet Haremin dışına çıkmayıp tavaf ve say yapıp tıraş olursa hükmü ile ilgili iki görüş vardır: Birinci görüşe göre Haremin dışına çıkıp sonra tavaf ve say yapıp tıraş olmadıkça umresi sahih olmaz.

İkinci ve daha sahih olan görüş ise umresi sahih olur ayrıca mîkatı terk ettiğinden ötürü kurban kesmesi gerekir.

İlim adamları der ki: Harem bölgesinin dışına çıkmasının icab etmesi ibadetini Harem bölgesinin içinde ve dışında bir arada yapması içindir. Nitekim hacceden de böyle yapmaktadır. O, Harem bölgesinin dışında bulunan Arafatta vakfe yapar sonra tavaf ve diğer işler için Mekke'ye girer. Şafii mezhebinin tafsilatı bu şekildedir. İlim adamlarının cumhuru da bu şekilde umre ihramı için en yakın Harem dışındaki bölgeye çıkması icab eder. Eğer

umre niyeti ile Harem bölgesi içerisinde ihrama girecek ve çıkmayacak olursa kurban kesmesi gerekir demişlerdir. Atâ ise: Ona bir şey gerekmez, Malik de: Haremin dışına çıkmadıkça umresi olmaz demişlerdir.

Kadı Iyâz dedi ki: Malik dedi ki: Özellikle Ten'im'den ihrama girmesi zorunludur. İlim adamları der ki: Burası Mekke'den umre yapacak olanların mîkatıdır. Ancak bu şâz ve kabul olunmayan bir görüştür. Büyük çoğunluğun kabul ettiği kanaate göre Haremin dışında kalan her taraf eşittir, özel olarak Ten'im'den ihrama girmek gibi bir zorunluluk yoktur. Allah en iyi bilendir.

٢٩١٥-١٢٤/١٤- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ عَبَّادٍ الْمُهَلَّبِيُّ حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ مِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِالْحَجِّ مُفْرَدًا وَمِنَّا مَنْ قَرَنَ وَمِنَّا مَنْ تَمَتَّعَ

2915-124/14- Bana Yahya b. Eyyub tahdis etti... Mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Kimimiz yalnız hacc için (İfrâd haccı yaparak) ihrama girdi, kimimiz Kıran haccı yaptı, kimimiz Temettu haccına niyet etti.[710]

٢٩١٦-.../١٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ جَاءَتْ عَائِشَةُ حَاجَّةً

2916-.../15- Bize Abd b. Humeyd tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Ubeydullah b. Ömer, el-Kasım b. Muhammed'den haber verip dedi ki Âişe (radıyallâhu anhâ) hacc etmek üzere geldi.[711]

٢٩١٧-١٢٥/١٦- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ عَنْ يَحْيَى وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ عَائِشَةَ ﵂ تَقُولُ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لِخَمْسٍ بَقِينَ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ وَلَا نَرَى إِلَّا أَنَّهُ الْحَجُّ حَتَّى إِذَا دَنَوْنَا مِنْ مَكَّةَ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ إِذَا طَافَ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ أَنْ يَحِلَّ قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂ فَدُخِلَ عَلَيْنَا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمِ بَقَرٍ فَقُلْتُ مَا هَذَا فَقِيلَ ذَبَحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَزْوَاجِهِ قَالَ يَحْيَى فَذَكَرْتُ هَذَا الْحَدِيثَ لِلْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ فَقَالَ أَتَتْكَ وَاللهِ بِالْحَدِيثِ عَلَى وَجْهِهِ

710 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17541
711 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17541

2917-125/16- Bize Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb de tahdis etti, bize Süleyman –yani b. Bilal- Yahya –ki o b. Said'dir- dan tahdis etti. O Amre'den şöyle dediğini rivayet etti: Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Zülkade'nin bitmesine beş gün kala çıktık. Bizler hacc yapacağımız kanaatinde idik. Nihayet Mekke'ye yaklaştığımızda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beraberlerinde kurbanlık bulunmayanlara Beyt'i tavaf edip Safa ile Merve arasında say ettiği taktirde ihramdan çıkmasını emir buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Nahr (kurban bayramı birinci) günü bize sığır eti getirildi. Ben: Bu ne? Dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zevceleri adına kurban kesti denildi.

Yahya dedi ki: Ben bu hadisi el-Kasım b. Muhammed'e zikrettim. O: Allah'a yemin olsun ki o (Amre) sana hadisi olduğu gibi rivayet etmiştir dedi.[712]

٢٨١٨-.../١٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ يَقُولُ أَخْبَرَتْنِي عَمْرَةُ أَنَّهَا سَمِعَتْ عَائِشَةَ ﵂ ح وَحَدَّثَنَاه ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ يَحْيَى بِهَذَا الْإِسْنَادِ مِثْلَهُ

2918-.../17- Bize Muhammed b. el-Müsennâ da tahdis etti, bize Abdülvehhab tahdis edip dedi ki: Yahya b. Said'i şöyle derken dinledim: Amre, Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı ... dinlemiştir. (H.) Bunu bize İbn Ebu Ömer de tahdis etti, bize Süfyan, Yahya'dan bu isnâd ile aynısını tahdis etti.[713]

٢٩١٩-١٢٦/١٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ عَنْ ابْنِ عَوْنٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ ح وَعَنْ الْقَاسِمِ عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ يَصْدُرُ النَّاسُ بِنُسُكَيْنِ وَأَصْدُرُ بِنُسُكٍ وَاحِدٍ قَالَ انْتَظِرِي فَإِذَا طَهَرْتِ فَاخْرُجِي إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَهِلِّي مِنْهُ ثُمَّ الْقَيْنَا عِنْدَ كَذَا وَكَذَا قَالَ أَظُنُّهُ قَالَ غَدًا وَلَكِنَّهَا عَلَى قَدْرِ نَصَبِكِ أَوْ قَالَ نَفَقَتِكِ

2919-129/18- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe de tahdis etti... el-Esved'den, o mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan (H.) Ayrıca el-Kasım'dan, o mü'minlerin annesinden şöyle dediğini rivayet etti: Ben: Ey Allah'ın Rasûlü!

712 Buhari, 1709 –buna yakın-, 1720, 2952 –uzunca-; Nesai, 2649, 2803; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17933

713 2917 numaralı hadisin kaynakları

İnsanlar iki nüsük (hacc ve umre ibadetini) yapmış oldukları halde geri dönüyorlar. Bense tek bir nüsük ile geri dönüyorum dedim. Allah Rasûlü: "*Bekle, temizlenecek olursan Ten'im'e çık. Ten'im'den ihrama gir. Sonra filan filan yerde bizimle buluş.* -Ravi dedi ki: Zannederim: *Yarın* dedi. Ama o senin yorgunluğuna göre –yahut nafakana göre dedi-dir."[714]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Ama o yorgunluğuna göredir...*" bu buyruk ibadette sevap ve faziletin yorgunluğun ve nafakanın (harcamanın) çoğalması ile çoğalacağı hususunda açık bir delildir. Yorgunluktan maksat ise şeriatın yermediği kadar olandır. Nafaka için de aynı şey sözkonusudur.

٢٩٢٠-١٢٧/١٩- وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنِ ابْنِ عَوْنٍ عَنِ الْقَاسِمِ وَإِبْرَاهِيمَ قَالَ لَا أَعْرِفُ حَدِيثَ أَحَدِهِمَا مِنَ الْآخَرِ أَنَّ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ ﵂ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ يَصْدُرُ النَّاسُ بِنُسُكَيْنِ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ

2920-127/19- Bize İbnü'l-Müsennâ da tahdis etti, bize İbn Ebu Adiy, İbn Avn'dan tahdis etti, o el-Kasım ve İbrahim'den tahdis ederek: Ben onların her birinin hadisini diğerinden ayırdedecek kadar bilemiyorum dedi. (Ve şunları rivayet etti) mü'minlerin annesi (radıyallâhu anhâ): Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar iki nüsük (hac ve umre) ile geri dönüyor diye geri kalanını zikretti.[715]

٢٩٢١-١٢٨/٢٠- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ وَإِسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا وَقَالَ إِسْحَقُ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَلَا نَرَى إِلَّا أَنَّهُ الْحَجُّ فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ تَطَوَّفْنَا بِالْبَيْتِ فَأَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ سَاقَ الْهَدْيَ أَنْ يَحِلَّ قَالَتْ فَحَلَّ مَنْ لَمْ يَكُنْ سَاقَ الْهَدْيَ وَنِسَاؤُهُ لَمْ يَسُقْنَ الْهَدْيَ فَأَحْلَلْنَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَحِضْتُ فَلَمْ أَطُفْ بِالْبَيْتِ فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الْحَصْبَةِ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ يَرْجِعُ النَّاسُ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ وَأَرْجِعُ أَنَا بِحَجَّةٍ قَالَ أَوَ مَا كُنْتِ طُفْتِ لَيَالِيَ قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَتْ قُلْتُ لَا قَالَ فَاذْهَبِي مَعَ أَخِيكِ إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَهِلِّي بِعُمْرَةٍ ثُمَّ مَوْعِدُكِ مَكَانَ كَذَا وَكَذَا قَالَتْ

714 Buhari, 1787; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15916, 15971, 17467
715 2919 numaralı hadisin kaynakları

صَفِيَّةُ مَا أُرَانِي إِلَّا حَابِسَتَكُمْ قَالَ عَقْرَى حَلْقَى أَوْ مَا كُنْتِ طُفْتِ يَوْمَ النَّحْرِ قَالَتْ
بَلَى قَالَ لَا بَأْسَ انْفِرِي قَالَتْ عَائِشَةُ فَلَقِيَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ مُصْعِدٌ مِنْ مَكَّةَ
وَأَنَا مُنْهَبِطَةٌ عَلَيْهَا أَوْ أَنَا مُصْعِدَةٌ وَهُوَ مُنْهَبِطٌ مِنْهَا وَقَالَ إِسْحَقُ مُتَهَبِّطَةٌ وَمُتَهَبِّطٌ

2921-128/20- Bize Züheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim tahdis etti. Züheyr, bize Cerir, Mansur'dan tahdis etti derken İshak haber verdi dedi. O (Mansur) İbrahim'den, o el-Esved'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Kanaatimiz haccedeceğimizden ibaretti. (Başka bir şey hatırımıza gelmiyordu). Ama Mekke'ye geldiğimizde Beyt'i tavaf ettik ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beraberinde kurbanlık getirmeyenlere ihramdan çıkmalarını emir buyurdu. Bunun üzerine beraberinde kurbanlık getirmemiş olanlar ihramdan çıktılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri de kurbanlık getirmedikleri için onlar da ihramdan çıktılar. Âişe (radıyallâhu anhâ) devamla dedi ki: Ben de ay hali oldum. Bundan dolayı Beyt'i tavaf etmedim. Hasbe gecesinde: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar bir umre ve bir hacc ile dönüyorken ben sadece bir hacc yapmış olarak dönüyorum dedim. Allah Rasûlü: *"Mekke'ye geldiğimiz gecelerde tavaf etmemiş miydin?"* buyurdu. Ben: Hayır, dedim. Allah Rasûlü: *"O halde kardeşinle Ten'im'e git, umre yapma niyeti ile ihrama gir, sonra da seninle filan filan yerde buluşalım"* buyurdu.

Safiye de: Gördüğüm kadarı ile sizi alıkoyacak olan ancak benim dedi. Allah Rasûlü: *"Akra halka (Allah hayrını versin) yoksa sen kurban bayramı birinci günü tavaf etmemiş miydin?"* buyurdu. Ben: Etmiştim deyince Allah Rasûlü: *"Zararı yok, sen dönebilirsin"* buyurdu.

Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ya o Mekke'den çıkarken ben Mekke'ye girerken yahut ben Mekke'den çıkarken o Mekke'ye girerken benimle karşılaştı.

İshak da (girerken anlamındaki lafzı): (Âişe (radıyallâhu anhâ)için) mute hebbitatün diye (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) için) mutehebbitun diye söylemiştir.[716]

Şerh

"Safiye: Gördüğüm kadarı ile sizi alıkoyacak olan ancak benim dedi... Zararı yok dön buyurdu." Yani mü'minlerin annesi Safiye (radıyallâhu anhâ)

---

716 Buhari, 1561 –uzunca-, 1762 –uzunca-; Ebu Davud, 1783 –muhtasar olarak; Nesai, 2802; Tuhfetu'l-Eşrâf 15984

veda tavafından önce ay hali olmuştu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye dönmek isteyince Safiye (radıyallâhu anhâ), gördüğüm kadarı ile ben, sizi kesinlikle temizlenmeyi ve veda tavafını yapmayı beklemek için alıkoyacağım. Çünkü ben veda tavafımı yapmadan ay hali oldum. Şu anda da tavaf etmeme imkân yok dedi. O böylelikle veda tavafını ay hali olandan düşmeyeceğini zannetmiş idi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Nahr (kurban bayramı birinci günü) sen ifada tavafını yapmamış mıydın?"* buyurdu. Safiye: Yapmıştım deyince. Allah Rasûlü: *"O sana yeter"* buyurmuştu. Çünkü rükün olan ve herkesin mutlaka yerine getirmesi gereken tavaf odur. Veda tavafı ise ay hali olana vacip değildir.

"(Allah hayrını diye tercüme ettiğimiz): Akra halka" lafızlarını bu şekilde muhaddisler münneslik elifi olan elif ile (ye ile) rivayet ederler ve bunu ye ile yazıp tenvinli okumazlar. Lügat imamlarından olsun başkalarından olsun sayısız büyük bir topluluk bunu muhaddislerin rivayetinden böylece nakletmişlerdir. Bu söyleyiş doğrudur ve fasihtir. el-Ezherî, Tehzibul Lüga adlı eserinde şunları söylemektedir: Ebu Ubeyd dedi ki: Akra'nın anlamı Allah onun boğazını kessin, halka'nın anlamı da Allah onun saçlarını kessin demektir. Yani Allah onu, vücudunu kessin, boğazında ona ağrı ve musibet versin demektir. Ebu Ubeyd dedi ki: Muhadissler bunu akra halka (sonları ye ile) diye rivayet ederler. Ama bu ancak akran ve halkan şeklindedir. Bu da Arapların gerçekleşmesini istememek üzere bir şeye beddua etmek istedikleri zaman izledikleri yola uygundur. Şemir dedi ki: Ebu Ubeyde'ye neden "akra (sonu ye ile) demeyi caiz bulmuyorsun? dedim. O: Çünkü fa'la (veznindeki kelimeler) sıfat olarak gelir ama duada bu şekilde gelmez. Ben: Ama İbn Şumeyd Araplardan matbara söyleyişlerini dahi rivayet etmiştir. Akra ise (söyleyişi itibari) ile daha kolaydır dedim, buna itiraz etmedi. el-Ezherî'nin sözleri burada sona ermektedir.

el-Muhkem sahibi de şunları söyler: Kadını (sonları ye ile) akra ve halka denilir. Allah onu kessin, saçlarını tıraş etsin yahut da boğazında bir ağrı musibetini versin demektir. Buna göre burada akra dava gibi bir mastardır. Bunun kavli, kesilmesine sebeb olur, uğursuzluğu sebebi ile de onların saçlarını tıraş ettirir anlamında olduğu da söylenmiştir. Bir diğer görüşe göre akra ay hali olan demektir. Akra halka'nın Allah onu kessin, saçlarını tıraş etsin anlamında olduğu da söylenmiştir. el-Muhkem sahibi (İbn Sid)'in sözleri burada sona ermektedir.

Bir diğer açıklamaya göre bu, Allah o kadını kısır yapsın, çocuğu olmasın; halka ise ailesine uğursuz kılsın demektir. Hangi görüş olursa olsun bu

aslı itibari ile zikrettiğimiz gibi idi. Sonra Araplar Bunun anlamını genişletip ilk zamanlarda kullanılmaya başladığı hakikat anlamını kastetmeksizin kullanır oldular. Terimet yedahu (elleri toprağa değsin) kateallah me eşceau: Allah kahretsin o ne kahramandır. Vema eşreahu o ne büyük şairdir gibi. Allah en iyi bilendir.

Bu hadis-i şerifte veda tavafının ay hali olana vacip olmadığına, veda tavafını yapmak için temizlenmesini beklemek zorunda kalmadığına, bu tavafı terk ettiğinden ötürü de kurban kesmesinin gerekmediğine delildir. Hem bizim mezhebimizin hem bütün ilim adamlarının görüşü budur. Ancak Kadı Iyâz'ın seleften birilerinden naklettiği rivayet müstesnadır. Bu görüş ise şâzdır ve kabul edilmez.

٢٩٢٢-١٢٩/٢١- وَحَدَّثَنَاه سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُسْهِرٍ عَنْ الْأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نُلَبِّي لَا نَذْكُرُ حَجًّا وَلَا عُمْرَةً وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ مَنْصُورٍ

2922-129/21- Bunu bize Süveyd b. Said de tahdis etti, bize Ali b. Mushir, A'meş'den, o İbrahim'den, o Esved'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte telbiye ederek çıktık. Haccı da umreyi de söz etmiyorduk. Sonra hadisi Mansur'un hadisi ile aynı manada rivayet etti.[717]

٢٩٢٣-١٣٠/٢٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَابْنُ بَشَّارٍ جَمِيعًا عَنْ غُنْدَرٍ قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ الْحَكَمِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ ذَكْوَانَ مَوْلَى عَائِشَةَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَرْبَعٍ مَضَيْنَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَوْ خَمْسٍ فَدَخَلَ عَلَيَّ وَهُوَ غَضْبَانُ فَقُلْتُ مَنْ أَغْضَبَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ النَّارَ قَالَ أَوَمَا شَعَرْتِ أَنِّي أَمَرْتُ النَّاسَ بِأَمْرٍ فَإِذَا هُمْ يَتَرَدَّدُونَ قَالَ الْحَكَمُ كَأَنَّهُمْ يَتَرَدَّدُونَ أَحْسِبُ وَلَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا سُقْتُ الْهَدْيَ مَعِي حَتَّى أَشْتَرِيَهُ ثُمَّ أَحِلُّ كَمَا حَلُّوا

717 Nesai, 2717; Tuhfetu'l-Eşrâf, 15957

2923-130/22- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe, Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr birlikte Ğunder'den tahdis etti. İbnu'l-Müsennâ dedi ki: Bize Muhammed b. Cafer tahdis etti, bize Şu'be, el-Hakem'den tahdis etti, o Ali b. el-Huseyn'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın azatlısı Zetvan'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zülhicce'nin dördüncü yahut beşinci günü (Mekke'ye) geldi. Öfkelenmiş olduğu halde yanıma girdi. Seni kim kızdırdıysa ey Allah'ın Rasûlü- Allah onu ateşe atsın dedim. Allah Rasûlü: *"Benim insanlara bir emir verdiğim halde onların bunda tereddüt gösterdiklerini fark etmedin mi?"* buyurdu. el-Hakem, rivayetinde: Zannederim: Sanki tereddüt gösteriyorlar dedi- Eğer ben gelecekte geride bıraktığım bu hal ile karşılaşacak olursam beraberimde kurbanlık getirmez (gelir buradan) onu satın alır, sonra da onların ihramdan çıktıkları gibi ihramdan çıkardım" buyurdu.[718]

Şerh

"Öfkeli halde yanıma girdi... Tereddüt gösteriyorlar" Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in öfkelenmesi şeriatın haram kıldığını çiğnemeleri, hükmünü kabul etmekte tereddüt göstermeleridir. Halbuki yüce Allah: *"Hayır! Rabbine andolsun ki onlar aralarındaki anlaşmazlıklarda seni hakem yapmadıkça, sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde herhangi bir darlık ve sıkıntı duymadan tam bir teslimiyet göstermedikçe iman etmiş olmazlar"* (Nisa, 65) buyurmaktadır. İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zikrettiğimiz gibi şeriatın haram kıldığı bir hususu çiğnemelerinden dolayı öfkelenmiş ve bu husustaki duraksamaları sebebi ile imanlarındaki eksiklikten ötürü onlara üzülmüştü.

Bu ifadede dinin haram kıldığı bir husus çiğnenecek olursa kızıp öfkelenmenin müstehab olup ayrıca şeriatın hükmüne aykırı hareket edene beddua etmenin caiz olduğuna delil vardır. Allah en iyi bilendir.

"Farketmedin mi? Ben insanlara bir emir verdim... el-Hakem: Zannederim sanki onlar tereddüt ediyorlar dedi" Kadı Iyâz dedi ki: Bu lafız bu şekilde görülmüştür ve açıklanması zor olsa dahi doğrudur. Bunun açıklanmasının zorluğunu bundaki bir değişiklik daha da artırmıştır ki o da: "el-Hakem dedi ki: Sanki tereddüt gösteriyorlar" sözüdür. Bunu İbn Ebu Şeybe de el-Hakem'den böylece rivayet etmiştir. Manası şudur: el-Hakem Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buradaki lafzında –anlamını iyice zaptetmiş olmakla birlikte- şüphe ve tereddüt etmiştir. Acaba Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tereddüt

718 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16078

gösteriyorlar mı yoksa buna yakın bir söz mü kullandığında şüphe etmiştir. Bundan dolayı sözü rivayet ettikten sonra "zannederim" onun lafzı böyledir demek istemiştir. Bunu ayrıca Müslim'in Ğunder hadisi hakkında söyledikleri desteklemektedir. Bu rivayette el-Hakem'den "onlar tereddüt gösteriyorlar" sözünde herhangi bir şüpheyi sözkonusu etmemiştir. Allah en iyi bilendir.

"Eğer geride bıraktığım hal ile gelecekte karşılaşacak olursam..." bu da dini bir takım hususları ve şer'i maslahatları kaçırmaktan ötürü üzülüp esef ederken "lev: eğer, keşke" lafzını kullanmanın caiz olduğuna delildir. "Lev: eğer, keşke şeytanın ameline kapı açar" şeklindeki sahih hadis ise dünyevi imkânlar ve benzerleri için üzülüp kederlenmek hakkında yorumlanır. Dünyalık paylar ve benzerleri dışında kalanlar için "keşke, eğer" kullanma hususunda sahih hadisler pek çoktur. Böylelikle bu hadislerin arası zikrettiğimiz şekilde cem ve telif edilir. Allah en iyi bilendir.

٢٩٢٤-١٣١/٢٣- وَحَدَّثَنَاه عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَنْ ذَكْوَانَ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ لِأَرْبَعٍ أَوْ خَمْسٍ مَضَيْنَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ بِمِثْلِ حَدِيثِ غُنْدَرٍ وَلَمْ يَذْكُرِ الشَّكَّ مِنَ الْحَكَمِ فِي قَوْلِهِ يَتَرَدَّدُونَ

2924-131/23- Bunu bize Ubeydullah b. Muâz da tahdis etti... Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zülhicce'nin dördüncü yahut beşinci günü (Mekke'ye) geldi deyip hadisi Ğunder'in hadisi ile aynen zikretmekle birlikte el-Hakem'den "tereddüt gösteriyorlar" sözündeki şüphesini de zikretmedi.[719]

٢٩٢٥-١٣٢/٢٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا بَهْزٌ حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا أَهَلَّتْ بِعُمْرَةٍ فَقَدِمَتْ وَلَمْ تَطُفْ بِالْبَيْتِ حَتَّى حَاضَتْ فَنَسَكَتِ الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا وَقَدْ أَهَلَّتْ بِالْحَجِّ فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ النَّفْرِ يَسَعُكِ طَوَافُكِ لِحَجِّكِ وَعُمْرَتِكِ فَأَبَتْ فَبَعَثَ بِهَا مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِلَى التَّنْعِيمِ فَاعْتَمَرَتْ بَعْدَ الْحَجِّ

2925-132/24- Bana Muhammed b. Hâtim tahdis etti, bize Behz tahdis etti, bize Vuheyb tahdis etti, bize Abdullah b. Tâvus babasından tahdis etti,

719 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16078

o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre umre niyeti ile ihrama girdi. Medine'ye geldi ama Beyt'i tavaf etmeden ay hali oldu. Hacc niyeti ile ihrama girip haccın bütün menasikini yerine getirdi. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona Nahr günü: *"Yaptığın tavaf, haccına da umrene de yeter"* dedi ise de Âişe (radıyallâhu anhâ) bunu kabul etmedi. Bundan dolayı onunla birlikte Abdurrahman'ı Ten'im'e kadar gönderdi, haccdan sonra umre yaptı.[720]

٢٩٢٦-١٣٣/٢٥- وَحَدَّثَنِي حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْحُلْوَانِيُّ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَافِعٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا حَاضَتْ بِسَرِفَ فَتَطَهَّرَتْ بِعَرَفَةَ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يُجْزِئُ عَنْكِ طَوَافُكِ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ عَنْ حَجِّكِ وَعُمْرَتِكِ

2926-133/25- Bana Hasan b. Ali el-Hülvâni de tahdis etti, bize Zeyd b. el-Huda tahdis etti, bana İbrahim b. Nâfi' tahdis etti, bana Abdullah b. Necih Mücahid de tahdis etti, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre Serih'te ay hali oldu, Arafatta temizlendi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Safa ile Merve arasındaki tavafın haccın için de umren için de sana yeter"* buyurdu.[721]

Şerh

"Safa ile Merve arasındaki tavafın haccın ve umren için sana yeter" buyruğu Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın Kıran haccı yaptığına ve umreyi iptal etmek manasında kaldırmadığına açık bir delil vardır. Aksine o sadece tek başına umrenin gerektirdiği amelleri sürdürmeyi bırakmıştır. Bu husus bu babın baş taraflarında açıklanmış ve yine orada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona söylediği: *"Tavafın, haccın ve umren için sana yeter"* buyruğu da delil gösterilmişti.

٢٩٢٧-١٣٤/٢٦- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ -حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا قُرَّةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ حَدَّثَتْنَا صَفِيَّةُ بِنْتُ شَيْبَةَ قَالَتْ قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂ يَا رَسُولَ اللهِ أَيَرْجِعُ النَّاسُ بِأَجْرَيْنِ وَأَرْجِعُ بِأَجْرٍ فَأَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ أَنْ يَنْطَلِقَ بِهَا إِلَى التَّنْعِيمِ قَالَتْ فَأَرْدَفَنِي خَلْفَهُ عَلَى جَمَلٍ لَهُ

720 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 16161
721 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17579

قَالَتْ فَجَعَلْتُ أَرْفَعُ خِمَارِي أَحْسُرُهُ عَنْ عُنُقِي فَيَضْرِبُ رِجْلِي بِعِلَّةِ الرَّاحِلَةِ قُلْتُ لَهُ وَهَلْ تَرَى مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ فَأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ ثُمَّ أَقْبَلْنَا حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ بِالْحَصْبَةِ

2927-134/26- Bize Yahya b. Habib el-Hârisi de tahdis etti... Bize Şeybe kızı Safiye tahdis edip dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ): Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar iki ecir ile dönerken ben bir ecir ile dönüyorum dedi. Bunun üzerine Abdurrahman b. Ebu Bekir'e onu Ten'im'e götürmesini emir buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Beni devesinin arkasına bindirdi. Ben başörtümü kaldırıp boynumdan yukarıya çekmeye başlayınca o da deveyi sürdüğü çubukla ayağıma vurdu. Ona: Kimseyi görüyor musun? dedim. Nihayet umre niyeti ile ihrama girdim, sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hasbada bulunuyorken yanına vardık.[722]

Şerh

Şeybe kızı Safiye'nin rivayet ettiği hadiste Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın "başörtümü kaldırıp boynumdan yukarıya çekmeye başladım... nihayet umre niyeti ile ihrama girdim." Buradaki "bi illeti rahiye: deveyi sürdüğü çubuk ile" hakkında lügatta meşhur olan tek noktalı be ile olduğudur. Bundan sonra ayn harfi gelir ve her iki harf de kesrelidir. Sonra şeddeli bir lam ve sonunda yuvarlak te kelir. Kadı Iyâz –yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Bazı rivayetlerde be harfi yerine nun harfi ile "na'le" şeklinde rivayet edilmiştir, bazılarında da "be" ile rivayet edilmiştir. Ancak bu tutarsız bir ifadedir. Kimileri Bunun doğru şekli "seaneturrahile" yani devenin uyluğu şeklindedir. Bundan da kastı devenin çöktüğü yerlerde sertleşen yerleridir. Dilbilginlerinin dediklerine göre bütün dört ayaklıların çöktükleri zaman vücutlarının yere değen kısımlarına "sağne"denilir. Kadı Iyâz dedi ki: Bununla birlikte ifade doğru bir hal almamaktadır. Onun kardeşine: "Kimseyi görüyormusun ki" sözü ile cevabı da yerinde bir cevap olarak gözükmemektedir. Çünkü binenin ayağının bindiği devenin sağne denilen çöktüğü zaman yere değen yerlerine ulaşması çok az görülen bir husustur. Bütün bunlar bir yanılmadır. Doğrusu ise: "(فيضرب رجلي بنعلة السيف): Kılıcın ucu ile ayağıma vuruyordu" şeklindedir. Yani Âişe (radıyallâhu anhâ) başörtüsünü yukarı doğru çekiştirince kardeşi de kılıcının ucu ile ayağına vurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) da: Kimseyi görüyormusun ki dedi. Kadı Iyâz'nın açıklamaları bunlardır.

722 Nesai, 2911; Tuhfetu'l-Eşrâf, 17852

Derim ki: Bu sözleri ile binekten ötürü benim ayağıma vuruyordu demek istemiş olma ihtimali de vardı. Yani deveyi vurur gibi yaparak kasten benim ayağıma vuruyordu. Böylelikle "bi illeti (çubuk anlamı verilen)" lafzı sebebi ile demek olur. Yani kardeşi onun ayağına başörtüsünü boynundan yukarı açınca onu kıskandığından ötürü kamçı, asa ya da başka bir şeyle ayağına vuruyordu. Kendisi ise ona, kimseyi görüyormusun ki diye cevap veriyordu. Yani biz kimsenin görmediği bir yerdeyiz. Burada kendisinden örtünmemi gerektiren bir yabancı kimse yoktur. Böyle bir tevil zorunlu ve biricik tevildir. Ya da ona yakın bir özelliktedir. Çünkü rivayetin ve anlamın aynı zamanda ifadelerin bağlamının kendisi ile sahih olarak anlaşıldığı lafza mutabık bir yorumdur. O halde bunu kabul etmek kaçınılmazdır. Allah en iyi bilendir.

"Hasbe" Musahhab denilen yerdir. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın (1921) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'den çıkarken ben de Mekke'ye girerken, yahut ben Mekke'den çıkarken o Mekke'ye girerken benimle karşılaştı" sözü ile diğer rivayette söylediği: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) konakladığı yerde iken yanına geldik ve bitirdin mi? dedi. Ben: Evet, deyince ashabı arasında ilan edip çıktı. Beyt'e uğrayıp tavaf yaptı" diğer rivayette de: "Sonra geri dönüp el-Hasba'da bulunan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldik" demektedir. Bu rivayetleri cem ve telif etmenin yolu şudur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) el-Musahhab'da konakladıktan sonra Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı kardeşi ile birlikte gönderdi ve onunla umresini tamamladıktan sonra kendisine gelip yetişmesi üzere sözleşti. Âişe (radıyallâhu anhâ) gittikten sonra kendisi çıkıp veda tavafını yapmak üzere Beyt'e doğru gitti. Veda tavafını bitirdikten sonra da geri döndü. Bütün bunlar gece olmuştu. Bu ise teşrih günlerinden sonraki gecedir. Kendisi veda tavafını bitirdikten sonra dönüşünde Âişe (radıyallâhu anhâ) da umre tavafını yapmak üzere girişinde onunla karşılaştı. Sonra Âişe (radıyallâhu anhâ) umresini bitirip Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yetişti. Kendisi de henüz el-Musabbah'daki konakladığı yerde bulunuyordu. Âişe (radıyallâhu anhâ) ashabı arasında ilan etti, dışarı çıktı ve Beyt'e uğrayıp tavaf yaptı sözleri ise ifadede takdim ve tehir olduğu ve onun tavafının Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın umreye gitmek üzere çıkışından sonra ve dönüşünden önce gerçekleştiği, Âişe (radıyallâhu anhâ) umre tavafını yapmadan önce de onun tavafını bitirdiği şeklinde yorumlanır.

٢٩٢٨-١٣٥/٢٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَابْنُ نُمَيْرٍ قَالَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو أَخْبَرَهُ عَمْرُو بْنُ أَوْسٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَهُ أَنْ يُرْدِفَ عَائِشَةَ فَيُعْمِرَهَا مِنَ التَّنْعِيمِ

2928-135/27- Bize Ebu Bekr b. Ebu Şeybe ve İbn Numeyr tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, Amr'dan tahdis etti, ona Amr b. Evs haber verdi, bana Abdurrahman b. Ebu Bekr'in haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine, Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı arkasına bindirip Ten'im'den ona umre yaptırmasını emretti.[723]

٢٩٢٩-١٣٦/٢٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ جَمِيعًا عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا لَيْثٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ ﷺ أَنَّهُ قَالَ أَقْبَلْنَا مُهِلِّينَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِحَجٍّ مُفْرَدٍ وَأَقْبَلَتْ عَائِشَةُ ﷺ بِعُمْرَةٍ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِسَرِفَ عَرَكَتْ حَتَّى إِذَا قَدِمْنَا طُفْنَا بِالْكَعْبَةِ وَالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَحِلَّ مِنَّا مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ قَالَ فَقُلْنَا حِلُّ مَاذَا قَالَ الْحِلُّ كُلُّهُ فَوَاقَعْنَا النِّسَاءَ وَتَطَيَّبْنَا بِالطِّيبِ وَلَبِسْنَا ثِيَابَنَا وَلَيْسَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ عَرَفَةَ إِلَّا أَرْبَعُ لَيَالٍ ثُمَّ أَهْلَلْنَا يَوْمَ التَّرْوِيَةِ ثُمَّ دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى عَائِشَةَ ﷺ فَوَجَدَهَا تَبْكِي فَقَالَ مَا شَأْنُكِ قَالَتْ شَأْنِي أَنِّي قَدْ حِضْتُ وَقَدْ حَلَّ النَّاسُ وَلَمْ أَحْلِلْ وَلَمْ أَطُفْ بِالْبَيْتِ وَالنَّاسُ يَذْهَبُونَ إِلَى الْحَجِّ الْآنَ فَقَالَ إِنَّ هَذَا أَمْرٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ فَاغْتَسِلِي ثُمَّ أَهِلِّي بِالْحَجِّ فَفَعَلَتْ وَوَقَفَتِ الْمَوَاقِفَ حَتَّى إِذَا طَهَرَتْ طَافَتْ بِالْكَعْبَةِ وَالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ قَالَ قَدْ حَلَلْتِ مِنْ حَجِّكِ وَعُمْرَتِكِ جَمِيعًا فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَجِدُ فِي نَفْسِي أَنِّي لَمْ أَطُفْ بِالْبَيْتِ حَتَّى حَجَجْتُ قَالَ فَاذْهَبْ بِهَا يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ فَأَعْمِرْهَا مِنَ التَّنْعِيمِ وَذَلِكَ لَيْلَةَ الْحَصْبَةِ

2929-136/28- Bize Kuteybe b. Said ve Muhammed b. Rumh birlikte Leys b. Sa'd'dan tahdis etti. Kuteybe dedi ki: Bize Leys, Ebu Zubeyr'den tahdis etti, o Cabir (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile İfrâd haccına niyet etmiş olarak geldik. Âişe (radıyallâhu anhâ) ise umre niyeti ile gelmişti. Nihayet biz Serif'e geldiğimizde ay hali oldu. Mekke'ye varınca biz Kabe'yi tavaf ettik, Safa ile Merve arasında say ettik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de aramızdan beraberimizde kurbanlık bulunmayanlara ihramdan çıkmalarını emretti. Biz, bize ne helal olacak ki dedik. Allah Rasûlü: *"Her şey helal olacak"* buyurdu. Bunun üzerine biz de hanımlarımızla beraber olduk, hoş kokular süründük, elbiselerimizi

723 Buhari, 1784, 2985; Tirmizi, 934; İbn Mace, 2999; Tuhfetu'l-Eşrâf, 9687

giyindik. Bizimle Arafata çıkmak arasında da sadece dört gün kalmıştı. Sonra Terviye günü ihrama girdik. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanına girdiğinde onun ağladığını gördü. Allah Rasûlü: "*Neyin var?*" dedi. O: Hâlim şu ki ben ay hali oldum. İnsanlar ihramdan çıktı, ben çıkamadım, Beyt'i tavaf etti, ben edemedim. Şimdi de insanlar hacca gidiyorlar dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Şüphesiz bu Allah'ın Âdem'in kızları hakkında takdir ettiği bir şeydir. Guslet sonra hacc niyeti ile ihrama gir*" buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) bunu yaptı ve vakfe yapılacak her yerde de vakfe yapıp durdu. Nihayet temizlenince Ka'be'yi de tavaf etti, Safa ile Merve arasında da say etti. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Böylelikle hem haccının hem umrenin ihramından çıkmış oldun*" buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ): Ey Allah'ın Rasûlü! Ben haccımı yapıncaya kadar Beyt'i tavaf etmediğim için içimde bir rahatsızlık duyuyorum dedi. Allah Rasûlü: "*O halde ey Abdurrahman! Onunla git ve Ten'im'den umre için ihrama girmesini sağla*" buyurdu. Bu da Hasbe gecesi olmuştu.[724]

Şerh

Cabir (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadisde: "Âişe (radıyallâhu anhâ) ay hali oldu" ifadesindeki "araket" fiili ay hali oldu demektir.

"Terviye günü ihrama girdik" Terviye günü Zülhicce'nin sekizinci günüdür. Daha önce açıklanmıştı. Bu ifadede Şafii'nin ve ona muvafakat edenlerin şu görüşlerinin lehine bir delil vardır: Mekke de bulunup da hacc için ihrama girmek isteyen bir kimsenin Terviye gününde ihrama girmesi ve daha önce bunu yapmaması müstehabtır. Bu mesele ve ilim adamlarının bu mesele hakkındaki görüşleri hacc kitabının baş taraflarında geçti.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Bu Allah'ın Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir haldir. Guslet, sonra hacc niyeti ile ihrama gir.*" Bu gusül ihram dolayısı ile alınan gusüldür. Daha önce açıklanmıştı. Hacc ya da umre yapmak üzere ihrama girmek isteyen herkes için –ay hali olsun olmasın- müstehabtır.

"Nihayet temizlenince Ka'beyi tavaf etti, Safa ile Merve arasında say yaptı. Sonra Allah Rasûlü: *Haccının da umrenin de ihramından birlikte çıkmış oldun* buyurdu." Bu ifadeler umresinin bâtıl olmadığı ve umresinden çıkmadığı hususunda gayet açıktır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "*Umreni bırak, umreni terk et*" sözleri daha önce bu babın baş taraflarında açıkça belirtildiği şekilde (buna uygun olarak) tevil edilir.

724 Ebu Davud, 1785; Nesai, 2762; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2908

Yine bu ibarelerden şu üç güzel mesele de istinbat edilmektedir:

1. Âişe (radıyallâhu anhâ) Kıran haccı yapmıştı, umresi bâtıl olmamıştı sözü geçen umreyi bırakmak daha önce belirtilen şekilde tevil edilir.

2. Kıran haccı yapan bir kimseye tek bir tavaf ve tek bir say yeter. Şafii'nin ve cumhurun görüşü budur. Ebu Hanife ve bir kesim ise iki tavaf ve iki say yapması gerekir demiştir.

3. Safa ile Merve arasında say etmek için sahih bir tavaftan sonra yapılması şarttır. Bu hükme delil teşkil eden husus ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'yı Beyt'i tavaf etmenin dışında hacının yaptığı her bir işi yapmasını emretmesidir. O tavafı yapmadığı gibi say'da yapmamıştı. Eğer say etmekten önce tavaf yapmak gerekli olmasaydı onu da ertelemezdi.

Şunu da belirtelim ki Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın temizlenmesi cumartesi günü gerçekleşmişti ki bu da veda haccında nahr (kurban bayramı birinci) günüdür. Ay halinin başlangıcı da onuncu sene Zülhicce ayının yine cumartesiye rastlayan üçüncü günü idi. Bunu Ebu Muhammed b. Hazf, Haccetül Veda kitabında zikretmiş bulunmaktadır.

٢٩٣٠-.../٢٩- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ ابْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا وَقَالَ عَبْدٌ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ يَقُولُ دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى عَائِشَةَ ﷺ وَهِيَ تَبْكِي فَذَكَرَ بِمِثْلِ حَدِيثِ اللَّيْثِ إِلَى آخِرِهِ وَلَمْ يَذْكُرْ مَا قَبْلَ هَذَا مِنْ حَدِيثِ اللَّيْثِ

2930-.../29- Bana Muhammed b. Ebu Hâtim ve Abd b. Humeyd de tahdis etti –İbn Hâtim bize Muhammed b. Bekr tahdis etti derken Abd bize haber verdi dedi. (Muhammed dedi ki) Bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Ebu'z-Zübeyr haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'yı şöyle derken dinlemiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın ağladığı bir sırada yanına girdi hadisi sonuna kadar Leys'in hadisi ile aynen zikretmekle birlikte Leys'in hadisinde yer alan bundan önceki hususları zikretmedi.[725]

٢٩٣١-١٣٧/٣٠- وَحَدَّثَنِي أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِيُّ حَدَّثَنَا مُعَاذٌ يَعْنِي ابْنَ هِشَامٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ مَطَرٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ عَائِشَةَ ﷺ فِي حَجَّةِ

725 Ebu Davud, 1786; 2812

النَّبِيِّ ﷺ أَهَلَّتْ بِعُمْرَةٍ وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَى حَدِيثِ اللَّيْثِ وَزَادَ فِي الْحَدِيثِ قَالَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَجُلًا سَهْلًا إِذَا هَوِيَتْ الشَّيْءَ تَابَعَهَا عَلَيْهِ فَأَرْسَلَهَا مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ فَأَهَلَّتْ بِعُمْرَةٍ مِنْ التَّنْعِيمِ قَالَ مَطَرٌ قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ فَكَانَتْ عَائِشَةُ إِذَا حَجَّتْ صَنَعَتْ كَمَا صَنَعَتْ مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ

2931/137/30- Bana Ebu Ğassan el-Mismai de tahdis etti... Matar'ın Ebu Zubeyr'den, onun Cabir b. Abdullah'dan rivayet ettiğine göre Âişe (radıyallâhu anhâ) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccında umre niyeti ile ihrama girdi. Sonra hadisi Leys'in hadisinin manasında rivayet etti ve hadisde şunları ekledi: Dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yumuşak tabiatlı bir zattı. Bu sebeble (Âişe (radıyallâhu anhâ)) bir şeyi arzu ederse bu hususta ona uyardı. Bu sebeble onu Abdurrahman b. Ebu Bekir ile gönderdi, o da Ten'im'den umre niyeti ile ihrama girdi.

Matar dedi ki: Ebu'z-Zübeyr dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) haccettiği zaman Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yaptığı gibi yapardı.[726]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yumuşak huylu bir zattı. Öyle ki Âişe (radıyallâhu anhâ) bir şeyi arzu ederse bu hususta ona uyardı." Yani dini bakımdan bir eksikliği gerektirmeyen bir şeyi –umre yapmak istemesi ve benzeri bir hususu- arzu edecek olursa onun isteğini kabul ederdi.

"Sehl: yumuşak huylu" geçimi kolay, nitelikleri pek güzel, latif, ahlaken kolaylaştırıcı birisi idi. Nitekim yüce Allah: "*Muhakkak sen pek büyük bir ahlaka sahipsin*" (Kalem, 4) buyurmaktadır. Hadisde zevcelerle güzel geçinme hükmüne dikkat çekilmektedir. Yüce Allah da: "*Onlarla ma'ruf bir şekilde geçinin*" (Nisa, 19) buyurmaktadır. Özellikle de yüce Allah'a itaat olunan hususlarda bu böyledir.

٢٩٣٢-١٣٨/٣١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ ﷺ ح وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى وَاللَّفْظُ لَهُ أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُهِلِّينَ بِالْحَجِّ مَعَنَا النِّسَاءُ وَالْوِلْدَانُ فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ طُفْنَا بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ

726 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2945

مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَحْلِلْ قَالَ قُلْنَا أَيُّ الْحِلِّ قَالَ الْحِلُّ كُلُّهُ قَالَ فَأَتَيْنَا النِّسَاءَ وَلَبِسْنَا الثِّيَابَ وَمَسِسْنَا الطِّيبَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ أَهْلَلْنَا بِالْحَجِّ وَكَفَانَا الطَّوَافُ الْأَوَّلُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نَشْتَرِكَ فِي الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ كُلُّ سَبْعَةٍ مِنَّا فِي بَدَنَةٍ

2932-138/31- Bize Ahmed b. Yunus tahdis etti, bize Züheyr tahdis etti, bize Ebu Zubeyr, Cabir (radıyallâhu anh)'dan tahdis etti (H.) Bize Yahya b. Yahya da –lafız ona aittir- tahdis etti, bize Ebu Hayseme, Ebu'z-Zübeyr'den tahdis etti, o Cabir (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hacc için ihrama girerek çıktık. Beraberimizde kadın ve çocuklar da vardı. Mekke'ye gelince Beyt'i tavaf ettik, Safa ile Merve arasında say yaptık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize: "*Beraberinde kurbanlık bulunmayanlar ihramdan çıksınlar*" buyurdu. Biz, ne helal olacak dedik. Allah Rasûlü: "*(ihramdan önceki) her şey helal olacak*" buyurdu. Bunun üzerine biz de hanımlara yaklaştık, elbiselerimizi giyindik, güzel kokular süründük. Terviye günü gelince de hac niyeti ile ihrama girdik. Safa ile Merve arasındaki ilk sayımız da bize yetti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere develere ve sığırlara bizden her yedi kişi bir büyük başta olmak üzere develere ve sığırlara ortak olmamızı emir buyurdu.[727]

Şerh

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hacc için ihrama girerek çıktık, beraberimizde kadınlar ve çocuklar da vardı." Çocuklardan kasıt sabiler, küçük çocuklardır. Buradan çocuğun haccının ve onla birlikte haccetmenin sahih olduğu hükmü anlaşılmaktadır. Malik, Şafii, Ahmed ve ashab ile tabiin ve ondan sonra gelen genel olarak bütün ilim adamlarının mezhebine göre küçük çocuğun haccı sahihtir, bundan dolayı sevap alır ve hacc için baliğ kimsenin haccının hükümleri terennüm eder. Ancak onun haccı İslam'da farz olan haccın yerini tutmaz. Bundan sonra baliğ olup hacc yapabilecek güç ve imkânı bulursa İslam'ın farzı olan haccı yerine getirmesi gerekir. Ebu Hanife cumhura muhalefet ederek: Küçük çocuğun ihramı da haccı da sahih olmaz, bundan dolayı sevap da olmaz, buna bağlı olarak haccın herhangi bir hükmü de terettüp etmez. Ebu Hanife'ye göre çocuklar ancak alışması ve öğrenmesi için haccedilir. Haccın yasaklarını öğretip uzak durup kaçınır. Aynı şekilde çocuğun namazı da sahih olmaz. Dediğimiz sebebler dolayısı ile ona namaz kılması emredilir. Ebu Hanife'ye göre diğer ibadetler de böyledir. Doğrusu ise cumhurun kanaatidir. Çünkü İbn Abbas (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği

727 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2733

hadise göre bir kadın bir çocuğu kaldırarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunun için hac var mı? diye sorunca. Allah Rasûlü: "*Evet*" buyurmuştur.

"*Safa ile Merve arasındaki ilk sayımız bize yetti.*" Maksat aramızdan Kıran haccı yapanlara yettiğidir. Temettu haccı yapan kimseler için ise hacda Arafattan dönüp ifada tavafını yaptıktan sonra Safa ile Merve arasında say etmesi mutlaka gerekir.

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bizden her yedi kişinin bir büyük baş ineğe ve sığıra ortak olmamızı emretti." Medene (tercümede büyük baş) aslında deve, sığır ve koyun hakkında kullanılır. Fakat çoğunlukla deve hakkında kullanılır. Burada ondan maksat ise deve ve inektir. İlim adamları der ki: Deve ve inek türü bedene (büyük baş)ın her biri yedi kişiye kurban olarak yeter. Bu hadis-i şerifte bunların her birisinin yedi kişiye yettiği ve her birisinin yedi koyunun yerini tuttuğu hükmü anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hadisde hediyelik kurban ile kurbanlıklarda ortaklığın caiz olduğuna da delil vardır. Şafii ve ona muvafakat edenler de bu görüştedir. Şafii'ye göre yedi kişinin bir büyük başa ortak olmaları caizdir. Bunların dağınık ya da toplu olmaları, farz yahut Nafile kurban kesen kimseler olmaları, hepsi Allah'a yakınlaştırıcı bir ibadet olma maksadı ile bunu yapmaları ile bir kısmının bu maksatla yaparken bir kısmının et kastı ile katılmaları arasında hiçbir fark yoktur. Bu husus zaten İbn Ömer ve Enes'den de rivayet edildiği gibi Ahmed de böyle demiştir. Malik de şöyle demiştir: Eğer Nafile olarak kesiyorlarsa caizdir, farz olarak kesiyorlarsa caiz değildir. Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Eğer Allah'a yakınlaşmak kastı ile yapıyorlarsa caizdir. Yakınlaşma niyetlerinin aynı veya farklı olması arasında bir fark yoktur. Fakat bazıları yakınlaşmak (ibadet) kastı ile yaparken bazıları et almak kastı ile yapıyorsa ortaklık için bu sahih olamaz.

٢٩٣٣-١٣٩/٣٢- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ أَمَرَنَا النَّبِيُّ ﷺ لَمَّا أَحْلَلْنَا أَنْ نُحْرِمَ إِذَا تَوَجَّهْنَا إِلَى مِنًى قَالَ فَأَهْلَلْنَا مِنْ الْأَبْطَحِ

2933-139/32- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti, bize Yahya b. Said, İbn Cüreyc'den tahdis etti, bana Ebu Zubeyr, Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini haber verdi. İhramdan çıktıktan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize Mina'ya gideceğimiz zaman tekrar ihrama girmemizi emretti. (Cabir) dedi ki: Biz de el-Abtah'dan itibaren ihrama girdik.[728]

728 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2844

Şerh

"Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramdan çıktıkta sonra Mina'ya gideceğimiz vakit ihrama girmemizi emretti. (Cabir) dedi ki: Biz de el-abtah'da ihrama girdik." el-Abtah Mekke'nin Batha denilen yeridir. Muhassab'a bitişiktir.

"Minaya gittiğimizde" ibaresi de önceki rivayette açıkça ifade ettiği gibi Terviye günüdür. Bu hadisde Temettu haccı yapan ve Mekke'den hacc için ihrama girmek isteyen herkesin Terviye gününden başka bir günde ihrama girmemesinin daha faziletli olduğu şeklindeki Şafii mezhebi ile ona muvafakat edenlerin görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Malik ve başkaları ise Zülhicce'nin başından itibaren ihrama girer demişlerdir. Mesele delilleri ile daha önceden geçti. Onun: "el-Abtah'dan ihrama girdik" sözü de Mekke'li olan ile Mekke de ikamet eden kimseler için Harem bölgesinin içinden hacc için ihrama girmeyi caiz kabul edenler delil gösterebilirler. Bu mesele ile ilgili olarak mezhep âlimlerimizin iki görüşü bulunmaktadır: Bunların daha sahih olanına göre hacc için ancak Mekke'nin içinden ihrama girmesi caizdir. Daha faziletli olanı ise evinin kapısından itibaren ihrama girmesidir. Mescid-i Haram'dan ihrama girmesi de denilmiştir.

İkinci görüşe Mekke'den de Harem'in diğer yerlerinden de caizdir. Mesele daha önce mîkatlar babında geçmiş bulunmaktadır. İkinci görüşü kabul edenler Cabir (radıyallâhu anh)'ın bu hadisini delil gösterirler. Çünkü onlar Abtah'dan ihrama girmişlerdi. Abtah ise Mekke'nin dışında ama Haremin içindedir. Birinci görüşü kabul edenler –ki o daha sahihtir- şunları söyler: Abtah'dan ihrama girmelerinin sebebi onların orada konaklamış olmaları idi. Sınırları belli olan mîkattan beride olan herkesin mîkatı daha önce mevâkit babında geçtiği gibi konakladığı yerdir. Allah en iyi bilendir.

٢٩٣٤-١٤٠/٣٣- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ يَقُولُ لَمْ يَطُفْ النَّبِيُّ ﷺ وَلَا أَصْحَابُهُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ إِلَّا طَوَافًا وَاحِدًا زَادَ فِي حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ طَوَافَهُ الْأَوَّلَ

2934-140/33- Bana Muhammed b. Hâtim de tahdis etti, bize Yahya b. Said, İbn Cüreyc'den tahdis etti. (H.) Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, bize Muhammed b. Bekr haber verdi, bize İbn Cüreyc haber verip dedi ki: Bana

Ebu'z-Zübeyr'in haber verdiğine göre o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinlemiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ashabı da Safa ile Merve arasında sadece bir tavaf (say) yapmışlardır.

Muhammed b. Bekr'in hadisi rivayetinde: (Yani ilk tavafını diye eklemiştir).[729]

Şerh

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ashabı da Safa ile Merve arasında sadece bir tavaf (say) yapmışlardır ki o da onun ilk tavafıdır." Kasıt Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ashabından Kıran haccı yapanlardır. Bunlar Safa ile Merve arasında sadece bir defa say yapmışlardır. Temettu haccı yapanlar ise iki say yapmışlardır. Bir say umreleri için, bir diğer say kurban bayramı birinci günü hacları için.

Bu hadisde Şafii ve ona uygun kanaat belirtenlerin şu görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır: Kıran haccı yapana ifadası dolayısı ile sadece bir tavaf ve bir say yapmakla yükümlüdür. Bu görüşü kabul edenler arasında İbn Ömer, Cabir b. Abdullah, Âişe (radıyallâhu anhâ), Tâvus, Atâ, Hasan-ı Basri, Mücahid, Malik, İbnü'l-Mâcişun, Ahmed, İshak, Davud ve İbnü'l-Münzir de vardır. Bir kesim ise şöyle demişlerdir: İki tavaf ve iki say yapması gerekir. Bu görüşü kabul edenler arasında Şa'bî, Nehâi, Cabir b. Yezid, Abdurrahman b. el-Esved es-Sevrî, Hasan b. Salih ve Ebu Hanife de vardır. Bu kanaat aynı zamanda Ali ve İbn Mesud'dan da nakledilmiştir. İbnü'l-Münzir: Bu görüş, Ali (radıyallâhu anh)'dan sabit değildir demektedir.

٢٩٣٥-١٤١/٣٤- وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ قَالَ سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ ﷺ فِي نَاسٍ مَعِي قَالَ أَهْلَلْنَا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ ﷺ بِالْحَجِّ خَالِصًا وَحْدَهُ قَالَ عَطَاءٌ قَالَ جَابِرٌ فَقَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ صُبْحَ رَابِعَةٍ مَضَتْ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ فَأَمَرَنَا أَنْ نَحِلَّ قَالَ عَطَاءٌ قَالَ حِلُّوا وَأَصِيبُوا النِّسَاءَ قَالَ عَطَاءٌ وَلَمْ يَعْزِمْ عَلَيْهِمْ وَلَكِنْ أَحَلَّهُنَّ لَهُمْ فَقُلْنَا لَمَّا لَمْ يَكُنْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ عَرَفَةَ إِلَّا خَمْسٌ أَمَرَنَا أَنْ نُفْضِيَ إِلَى نِسَائِنَا فَنَأْتِيَ عَرَفَةَ تَقْطُرُ مَذَاكِيرُنَا الْمَنِيَّ قَالَ يَقُولُ جَابِرٌ بِيَدِهِ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى قَوْلِهِ بِيَدِهِ يُحَرِّكُهَا قَالَ فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ فِينَا فَقَالَ قَدْ عَلِمْتُمْ أَنِّي أَتْقَاكُمْ لِلهِ وَأَصْدَقُكُمْ وَأَبَرُّكُمْ وَلَوْلَا هَدْيِي لَحَلَلْتُ كَمَا تَحِلُّونَ وَلَوْ

729 Ebu Davud, 1895; Nesai, 2986; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2804

اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسُقْ الْهَدْيَ فَحِلُّوا فَحَلَلْنَا وَسَمِعْنَا وَأَطَعْنَا قَالَ عَطَاءٌ قَالَ جَابِرٌ فَقَدِمَ عَلِيٌّ مِنْ سِعَايَتِهِ فَقَالَ بِمَ أَهْلَلْتَ قَالَ بِمَا أَهَلَّ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَأَهْدِ وَامْكُثْ حَرَامًا قَالَ وَأَهْدَى لَهُ عَلِيٌّ هَدْيًا فَقَالَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ يَا رَسُولَ اللهِ أَلِعَامِنَا هَذَا أَمْ لِأَبَدٍ فَقَالَ لِأَبَدٍ

2935-141/34- Bize Muhammed b. Hâtim de tahdis etti, bize Yahya b. Said el-Kattân tahdis etti, bize İbn Cüreyc haber verdi, bana Ata haber verip dedi ki: Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'yı benimle beraber başkalarının da bulunduğu bir sırada şöyle derken dinledim: Bizler yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı sırf hacc niyeti ile ihrama girmiştik. Atâ dedi ki: Cabir dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zülhicce'nin dördüncü sabahı geldi ve bize ihramdan çıkmamızı emretti. Atâ dedi ki: (Allah Rasûlü): "*İhramdan çıkın ve kadınlara yaklaşın*" buyurdu. (Atâ dedi ki: Bununla birlikte bunu ona kesin bir emir olarak vermedi ama kadınların ona helal olduğunu bildirmişti. Biz: Henüz bizimle Arafata çıkmak arasında ancak beş gün varken o bize hanımlarımıza yaklaşmamızı emir buyurdu. Bu halde Arafata zekerlerimizden meni damlayarak gitmiş olacağız dedik. (Atâ) dedi ki: Cabir eli ile böyle diyordu –bu arada ben onun böyle yaparken elini hareket ettirdiğini görüyor gibiyim- (Cabir) dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda ayağa kalkarak şöyle buyurdu: "*Siz de biliyorsunuz ki aranızda Allah'tan en korkanınız, en doğrunuz ve en iyiniz benim. Şayet kurbanlıklarım olmasaydı siz ihramdan çıktığınız gibi ben de çıkacaktım. Eğer gelecekte geride bıraktığım bu hal ile karşılaşacak olursam beraberimde kurbanlık getirmem. Artık ihramdan çıkınız.*" Biz de ihramdan çıktık, dinledik ve itaat ettik.

Atâ dedi ki: Cabir dedi ki: Ali de tayin edilmiş olduğu zekât toplama görevini yapıp geri geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "*Ne diyerek ihrama girdin?*" sordu. Ali: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne niyetle ihrama girdiyse onunla diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "*O halde hediyelik kurbanlığın olsun ve ihramlık almaya devam et*" buyurdu. (Cabir) dedi ki: Ali Bunun için bir hediyelik kurban hediye etti (satın aldı). Suraka b. Malik Cu'şum: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bizim bu senemize mi hastır yoksa ebediyyen böyle mi olacaktır dedi. Allah Rasûlü: "*Hayır! Ebediyyen (böyle olacaktır)*" buyurdu.[730]

730 Buhari, 2505; Nesai, 2872 –muhtasar olarak-; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2448

Şerh

"Bize ihramdan çıkmamızı emretti. Atâ dedi ki (Allah Rasûlü): *İhramdan çıkın ve kadınlara yaklaşın* buyurdu..." Yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlarla birlikte olmayı onlara kesin olarak emretmedi. Bunun onlara mübah olduğunu söyledi ama vacip olarak yapmalarını istemedi. Ama ihramdan çıkmaları ise beraberinde kurbanlık bulunmayan kimseler için kesin (azimet) bir emir idi.

"Zekerlerimizden meni damlarken Arafata gideceğiz." Bu Arafata çıkmadan kısa bir süre önce kadınlarla birlikte olmalarına işarettir.

"Ali gönderilmiş olduğu zekât toplama görevinden geldi... Ali (radıyallâhu anh) ona bir hediyelik kurbanlık hediye etti." Siayer si harfi kesreli olarak söylenir. (Zekât toplayıcılığı) Kadı Iyâz dedi ki: Ali siayetinden döndü yani sadaka toplamak üzere gönderildiği görevini ifa edip geri geldi demektir. Bazı âlimlerimiz de şöyle demiştir: Bu hadisden başkasında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ali (radıyallâhu anh)'ı zekât toplamak için bir âmil (toplayıcı) olarak değil bir emir olarak göndermişti. Çünkü Haşimoğullarının zekât toplamak üzere görevlendirilmeleri caiz değildir. Buna sebeb ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in el-Fadl b. Abbas ve AbdülMuttalib b. Rabia'ya kendisinden böyle bir görev istediklerinde sadaka (zekât) ne Muhammed'e ne Muhammed'in âline helaldir demiş ve onları görevlendirmemişti.

Kadı Iyâz dedi ki: Ali (radıyallâhu anh)'ın zekât ve benzeri diğer görevleri ecrini Allah'tan bekleyerek (maddi bir ücret almamak üzere) yapmış olma ihtimali vardır. Yahut da bu iş için ona verilen ücret zekâttan başka bir kaynaktan verilmiş olabilir. Böyle bir açıklama onun "siayetinden: zekât toplama görevinden" sözüne daha uygun bir açıklamadır. Çünkü siaye özel olarak zekât toplamak hakkında kullanılır. Kadı Iyâz'ın açıklamaları bunlardır. Onun bu açıklamaları güzel olmakla birlikte siayetin zekât toplamaya has bir iş olduğunu söylemesi böyle değildir. Çünkü mutlak olarak her türlü vilayet (devlet, kamu) görevi kullanılabilir. Çoğunlukla zekât görevi için kullanılmakla birlikte bu böyledir. Sözünü ettiğim hususa delil teşkil edenlerden birisi de daha önce Huzeyfe (radıyallâhu anh)'ın Müslim'in Sahih'inde İman Kitabı'nda geçen hadis-i şeriftir. Emanetin kaldırılması ile ilgili hadisde o şunları söylemişti: Gerçekten benim üzerimden öyle bir zaman geçti ki aranızdan hanginizle alışveriş yaptığıma aldırmam. Çünkü eğer alışveriş yaptığım kişi bir müslüman ise kesinlikle onun dinine bağlılığı bana zarar vermekten kendisini alıkoyar. Eğer Nasrani ya da Yahudi ise onun saisi onu bana geri getirecektir." Kastettiği ise onun üzerindeki vali veya görevlidir. Allah en iyi bilendir.

"Ali (radıyallâhu anh) zekât toplama görevinden döndü... ve Ali ona bir hediyelik kurban hediye etti." Bu hadisten biraz sonra Müslim, Ebu Musa el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ın şu hadisini zikredecektir (3948) "dedi ki: Devesini Batha'da çöktürmüş iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna vardım. Bana: *haccettin mi?* dedi ben: Evet dedim. *Ne niyet ettin?* Dedi. Ben: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in niyeti gibi bir niyet ile lebbeyk dedim dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *güzel yaptın, haydi Beyt'i tavaf et, Safa ile Merve arasında say et sonra ihramdan çık* buyurdu." Yine Ebu Musa'dan gelen diğer rivayette (3949) "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *Ne niyetle ihrama girdin?* Sormuş. O: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in niyeti ile ben de ihrama girdim diye cevap verince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *Peki beraberinde kurbanlık var mı?* Buyurunca ben: Hayır dedim. Allah Rasûlü: *Beyt'i tavaf et, Safa ile Merve arasında say yap sonra ihramdan çık* buyurdu."

Bu iki hadis şarta bağlı olarak ihrama girmenin sahih olduğunu ittifakla ortaya koymaktadır. Bu da bir kimsenin filan kişi ihrama hangi niyetle girdi ise o niyetle o ihrama girmesi demektir. Böyle bir niyetle ihrama girmesi gerçekleşir ve o da o filan kişinin ihrama girdiği niyet ile o da ihrama girmiş olur. Fakat iki hadisin son kısımları ihramdan çıkış hususunda farklılık arzetmektedir. Ali (radıyallâhu anh)'a ihramlı halinde kalmasını emrettiği halde Ebu Musa'ya ihramdan çıkmasını emir buyurmuştur. Sonları arasındaki bu farklılığın sebebi her ikisinin de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramı ile ihrama girmiş olmaları idi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte de kurbanlıkları vardı. Ali, beraberinde kurbanlık bulunması bakımından onunla ortak vasıfta idi. Bundan dolayı ona Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kurbanlıkları sebebi ile ihramlı halde kalmaya devam ettiği gibi ona da ihramlı halinde kalmasını emir buyurmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kıran haccı yapmıştı böylelikle Ali (radıyallâhu anh) da Kıran haccı yapmış oldu.

Ebu Musa ile birlikte ise hediyelik kurban yoktu. Böylelikle o da şayet Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte kurbanlık olmasaydı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükümlerine tabi olmuş olacaktı. Diğer taraftan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Eğer kurbanlık olmasaydı bunu umreye dönüştürecek ve ihramdan çıkmış olacaktı. Bundan dolayı Ebu Musa'ya böyle yapmasını emir buyurdu. İşte her ikisine farklı emir vermesinin sebebi bundandır. Sözünü ettiğimiz husus esas alınmıştır. Doğrusu budur. Hattâbî ve Kadı Iyâz ise bunları kabul edilemeyecek iki farklı şekilde tevil etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Ali Bunun için bir hediyelik kurban hediye etti." Bununla hediyelik kurban satın aldı demek istemiştir. Yoksa bu kurbanlığı topladığı zekâttan değil-

di. Bu iki hadisde Şafii'nin ve ona muvafakat edenlerin kanaatlerinin lehine delil bulunmaktadır. Buna göre muallak (şartlı) ihram sahihtir. Bu da Zeyd'in ihrama giriş niyeti gibi bir ihrama niyet eder. Böylelikle bu şekilde şartlı niyet eden kişi de Zeyd'in durumunda olur. Eğer Zeyd hacc niyeti ile ihrama girmişse kendisi de aynı şekilde hacc niyeti ile ihrama girmiş olur. Eğer umre niyeti ile girmişse o da umre niyeti ile girmiş olur. Her ikisini de niyet ederek girmişse o şekilde o da ihrama girer. Eğer Zeyd mutlak olarak ihrama girmişse bu da mutlak bir ihram ile ihrama girmiş olur. Onu dilediği gibi hacc ya da umre hakkında geçerli kabul eder. Zeyd'in sonradan tayin etmesine uygun bir tayin yapmak zorunda değildir. Bu meselenin fıkıh kitaplarında pek çok ve meşhur fer'i meselesi daha vardır ki ben bunları Şerhü'l-Mühezzeb'de toplamaya gayret ettim. Hamd Allah'a mahsustur.

"Süraka b. Malik b. Cu'şum: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bizim bu yılımıza mı hastır yoksa ebediyyen böyle mi olacaktır dedi. Allah Rasûlü: *Ebediyyen böyle olacaktır* buyurdu.

Diğer rivayette ise: "Süraka b. Cu'şum kalkıp: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bu sene bize mi hastır, yoksa ebediyyen böyle mi olacaktır? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) parmaklarını birini diğerine geçirerek: *Umre haccın içine girmiştir –iki defa tekrarladı- hayır bu ebediyyen ve ebediyyen böyle kalacaktır* buyurdu."

İlim adamları Bunun ne anlama geldiği hususunda farklı görüşlere sahiptirler.

Bu görüşlerin en sahihi aynı zamanda ilim adamlarının büyük çoğunluğunun kabul ettiği görüş olup şu manadadır: Umrenin kıyamet gününe kadar hacc aylarında yapılması caizdir. Bundan kasıt ise cahiliyye dönemi insanlarının hacc aylarında umrenin yapılamayacağına dair iddialarını çürütmektir.

İkinci görüşe göre bu Kıran haccının caiz olması anlamındadır. İfadenin takdiri de şöyledir: Umrenin fiilleri kıyamet gününe kadar haccın fiillerinin içine girmiştir.

Üçüncü görüş ise umrenin vacip olmadığını söyleyenlerin bazılarının yorumudur. Onlar derler ki: Bu umrenin düşmesi demektir. Yani umrenin haccın içine girmesi, vücubunun sakıt olması hakkındadır. Böyle bir açıklama zayıf ya da bâtıldır. Zaten hadisin bağlamı da Bunun bâtıl olmasını gerektirmektedir.

Dördüncü görüşü de Zahiri mezhebine mensub bazılarının tevilidir. Buna göre hadis haccın feshedilerek umreye niyet edilmesinin caiz olduğu anlamındadır. Bu da aynı şekilde zayıf bir açıklamadır.

٢٩٣٦-١٤٢/٣٥- حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﵄ قَالَ أَهْلَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِالْحَجِّ فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ أَمَرَنَا أَنْ نَحِلَّ وَنَجْعَلَهَا عُمْرَةً فَكَبُرَ ذَلِكَ عَلَيْنَا وَضَاقَتْ بِهِ صُدُورُنَا فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَمَا نَدْرِي أَشَيْءٌ بَلَغَهُ مِنَ السَّمَاءِ أَمْ شَيْءٌ مِنْ قِبَلِ النَّاسِ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ أَحِلُّوا فَلَوْلَا الْهَدْيُ الَّذِي مَعِي فَعَلْتُ كَمَا فَعَلْتُمْ قَالَ فَأَحْلَلْنَا حَتَّى وَطِئْنَا النِّسَاءَ وَفَعَلْنَا مَا يَفْعَلُ الْحَلَالُ حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ وَجَعَلْنَا مَكَّةَ بِظَهْرٍ أَهْلَلْنَا بِالْحَجِّ

2936-142/35- Bize İbn Numeyr tahdis etti, bana babam tahdis etti, bize Abdülmelik b. Ebu Süleyman, Atâ'dan tahdis etti, o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hacc niyeti ile ihrama girdik. Mekke'ye geldiğimizde bize ihramdan çıkmamızı ve onu umre kabul etmemizi emir buyurdu. Böyle bir iş bize çok ağır geldi. Bundan dolayı göğüslerimiz daraldı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu husus ulaştı. Acaba ona semadan ulaşan bir şey miydi yoksa insanlar tarafından ona ulaştırılan bir şey miydi bilemiyoruz. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! İhramdam çıkın. Eğer beraberimdeki hediye kurbanlıklar olmasaydı sizin yaptığınız gibi yapardım."* (Cabir) dedi ki: Bunun üzerine biz de ihramdan çıktık, hatta kadınlarla beraber olduk ve ihramlı olmayanın yaptıklarını yaptık. Nihayet Terviye günü olup Mekke'yi de arkamıza alınca hacc niyeti ile ihrama girdik.[731]

Şerh

"Nihayet Terviye günü gelip Mekke'yi arkamıza alınca hacc niyeti ile ihrama girdik." Bu hadisde, Şafii'nin ve ona muvafakat edenlerin şu görüşlerinin lehine delil bulunmaktadır. Temettu haccı yapan ve Mekke de bulunan ama hacc için ihrama girmek isteyen herkes için sünnet olan terviye günü ihrama girmesidir. Terviye günü ise Zilhicce'nin sekizinci günüdür. Mesele daha önce birkaç defa geçmişti.

"Mekke'yi arkamıza alınca" yani Mina'ya gitmek istediğimiz zaman ihrama girince.

731 Buhari, 2437

٢٩٣٧-١٤٣/٣٦- وحَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ نَافِعٍ قَالَ قَدِمْتُ مَكَّةَ مُتَمَتِّعًا بِعُمْرَةٍ قَبْلَ التَّرْوِيَةِ بِأَرْبَعَةِ أَيَّامٍ فَقَالَ النَّاسُ تَصِيرُ حَجَّتُكَ الْآنَ مَكِّيَّةً فَدَخَلْتُ عَلَى عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ فَاسْتَفْتَيْتُهُ فَقَالَ عَطَاءٌ حَدَّثَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ ﷺ أَنَّهُ حَجَّ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ سَاقَ الْهَدْيَ مَعَهُ وَقَدْ أَهَلُّوا بِالْحَجِّ مُفْرَدًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحِلُّوا مِنْ إِحْرَامِكُمْ فَطُوفُوا بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَقَصِّرُوا وَأَقِيمُوا حَلَالًا حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ فَأَهِلُّوا بِالْحَجِّ وَاجْعَلُوا الَّتِي قَدِمْتُمْ بِهَا مُتْعَةً قَالُوا كَيْفَ نَجْعَلُهَا مُتْعَةً وَقَدْ سَمَّيْنَا الْحَجَّ قَالَ افْعَلُوا مَا آمُرُكُمْ بِهِ فَإِنِّي لَوْلَا أَنِّي سُقْتُ الْهَدْيَ لَفَعَلْتُ مِثْلَ الَّذِي أَمَرْتُكُمْ بِهِ وَلَكِنْ لَا يَحِلُّ مِنِّي حَرَامٌ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَفَعَلُوا

2937-143/36- Bize İbn Numeyr de tahdis etti, bize Ebu Nuaym tahdis etti, bize Musa b. Nâfi' tahdis edip dedi ki: Terviye gününden dört gün önce umre ile Temettu yaparak Mekke'ye geldim. İnsanlar: Şimdi senin haccın Mekke'mi olacak? dediler. Bunun üzerine Atâ b. Ebu Rebah'ın yanına girip ona fetva sordum. Atâ dedi ki: Bana Cabir b. Abdullah el-Ensâri (radıyallâhu anhumâ)'nın tahdis ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraberinde kurbanlık götürdüğü sene haccetmişti. O vakit yalnız hacc niyeti ile (haccı ifrat) ihrama girmişlerdi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*İhramınızdan çıkınız, Beyt'i tavaf edin, Safa ile Merve arasında say yapın, saçlarınızı kısaltın ve ihramdan çıkmış, ihram yasakları size helal olmuş olarak devam edin. Nihayet Terviye günü gelince hacc niyeti ile ihrama girin ve önceden yaptığınızı mut'a (Temettu haccının umresi) kabul edin*" buyurdu.

Ashab: Biz hacca ismen niyet etmiş iken onu nasıl mut'a (Temettu haccı umresi) yapabiliriz ki? dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Size emrettiğimi yapın. Çünkü eğer ben beraberimde kurbanlık getirmemiş olsaydım size verdiğim emrin aynısını yapacaktım. Ama hediy (kurbanlık) yerine ulaşıncaya kadar ihramda yapılması yasak olan hiçbir şeyi yapmak bana helal değildir*" buyurdu. Onlar da emrolunanı yaptılar.[732]

732 Buhari, 1568; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2490

Şerh

"Bana Cabir b. Abdullah el-Ensâri (radıyallâhu anh)'ın tahdis ettiğine göre o... hacc etti... *Önceden yaptığınız umreyi (Temettu haccını) mut'ası (umresi) yapın."* Şunu belirtelim ki bu ifadelerde takdim ve tehir vardır. İfadenin takdiri şöyledir: Önce yalnız hacc için niyet edip ihrama girdiler, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Bu ihramınızı umre yapın ve umrenin gerektirdiği amelleri yaparak ihramdan çıkın."* İşte haccın feshedilip umreye dönüştürülmesinin anlamı da budur. İlim adamları bu fesih hakkında ihtilâf etmişlerdir. Acaba o seneye özel olup ashab-ı kirama has mıydı yoksa hem onlar için hem başkaları için kıyamet gününe kadar bâki midir? Ahmed ve Zahiri mezhebi mensublarından bir kesim bu özel olmayıp aksine kıyamet gününe kadar bâkidir. Dolayısı ile hacc niyeti ile ihrama girmiş ve beraberinde kurbanlık bulunmayan herkesin ihramını umreye dönüştürmesi ve umre amellerini yaparak ihramdan çıkması caizdir.

Malik, Şafii, Ebu Hanife ve selef ile haleften ilim adamlarının büyük çoğunluğu: Bu o seneye mahsus ve onlara özeldi. Ondan sonra caiz değildir. O senede onlara bu emrin veriliş sebebi daha önce cahiliyenin uygulaması olan hacc aylarında umrenin haram olduğu şeklindeki kanaatlerine muhalefet etmek içindi demişlerdir.

Bu büyük çoğunluğun lehine gösterilebilecek delillerden birisi de Ebu Zer (radıyallâhu anh)'ın bundan biraz sonra Müslim'in zikredeceği şu hadis-i şeriftir: "Haccda mut'a (hacc niyetini umreye dönüştürüp Temettu haccı yapmak) özel olarak Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına aitti."

Bundan maksadı ise haccı feshedip umreye dönüştürmek ve umre yapmaktı. Nesai de de el-Haris b. Bilal'in babasından şöyle dediğine dair rivayeti yer almaktadır: Ben, ey Allah'ın Rasûlü! Haccın feshedilmesi bize özel midir yoksa genel olarak bütün insanlar için midir? dedim. Allah Rasûlü: "*Hayır bize özeldir*" buyurdu.

Süraka'nın hadisinde sözkonusu edilen: Bizim bu yılımıza mı hastır yoksa ebediyyen böyle mi olacaktır?" sorusuna: "*Ebediyyen hep böyle olacaktır*" buyurmasının anlamı da şudur: -Daha önce açıklandığı gibi- hacc aylarında umre yapmanın caizliği ebediyyen devam edecektir.

Bu hadislerin rivayet yollarının toplamında varılan sonuç şudur: Hacc aylarında umre yapmak kıyamet gününe kadar caizdir. Aynı şekilde Kıran haccı da bu şekildedir. Fakat haccı feshedip umreye dönüştürmek o seneye mahsus bir özellikti. Allah en iyi bilendir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Nihayet terviye günü gelince hacc niyeti ile ihrama girin... Size emrettiğim gibi yapardım."* Bu buyruk Şafii, Malik ve onlara muvafakat edenlerin şu görüşlerinin lehine açık bir delildir: İfrad haccı daha çok tercih edilir ve ashabın çoğunluğu da hacc niyeti ile ihrama girmişlerdir. Ashab'ın Temettu haccı yaptıklarını söyleyen ravilerin rivayetleri de sonunda onlar Temettu haccı yaptılar anlamını kastettiği şeklinde tevil edilir. Nitekim bu babın baş taraflarında bu husus böylece açıklanmıştı. Ayrıca bunda Mekke de bulunup da haccetmek isteyen kimsenin hacc niyeti ile Terviye gününden itibaren ihrama gireceği hususunda Şafii ve ona muvafakat edenlerin lehine de delil ihtiva etmektedir. Bu meseleyi defalarca zikretmiş bulunuyoruz.

٢٩٣٨-١٤٤/٣٧- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرِ بْنِ رِبْعِيٍّ الْقَيْسِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ الْمُغِيرَةُ بْنُ سَلَمَةَ الْمَخْزُومِيُّ عَنْ أَبِي عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ﷺ قَالَ قَدِمْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مُهِلِّينَ بِالْحَجِّ فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ نَجْعَلَهَا عُمْرَةً وَنَحِلَّ قَالَ وَكَانَ مَعَهُ الْهَدْيُ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَجْعَلَهَا عُمْرَةً

2938-144/37- Bize Muhammed b. Ma'mer b. Rib'î el-Kaysi de tahdis etti, bize Ebu Hişam, el-Muğire b. Seleme el-Makdumi, Ebu Avâne'den tahdis etti, o Ebu Bişr'den, o Atâ b. Ebu Rebah'dan, o Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hacc için niyet etmiş ve ihrama girmiş olarak geldik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bu niyetimizi umreye dönüştürerek ihramdan çıkmamızı emir buyurdu. (Cabir) dedi ki: Onunla birlikte kurbanlık vardı, o bakımdan o bu hacc niyetini umreye dönüştüremedi.[733]

733 Yalnız Müslim rivayet etmiştir; Tuhfetu'l-Eşrâf, 2404

İÇİNDEKİLER

11/4 CENAZELER KİTABI

* 4. ciltten devam *

12/5 ZEKÂT KİTABI

13/6 ORUÇ KİTABI

14/... İTİKÂF KİTABI

15/7- HAC KİTABI